

LECA MORARIU

IRACLIE ȘI CIPRIAN PORUMBESCU

VOLUMUL I

Editura LIDANA
Suceava, 2014

LECA MORARIU

**IRACLIE ȘI CIPRIAN
PORUMBESCU**

VOLUMUL I

**Ediție îngrijită, prefătată, adnotată, glosar și
catalog al creației lui Ciprian Porumbescu
de Vasile VASILE**

Editura LIDANA
Suceava, 2014

**Cartea se tipărește cu sprijinul
CONSILIULUI JUDEȚEAN SUCEAVA
prin
CENTRULUI CULTURAL BUCOVINA –
Centrul pentru Conservarea și Promovarea Culturii
Tradiționale**

**Inițiator-responsabil proiect editorial:
Dr. CONSTANȚA CRISTESCU
- Consultant artistic muzicolog CCPCT -**

Consiliul Județean Suceava

Președinte: Ioan Cătălin Nechifor

Vicepreședinți: Ilie Niță, Alexandru Rădulescu

Centrul Cultural Bucovina

Manager: Viorel Varvaroi

Director **Centrul pentru Conservarea și Promovarea Culturii**

Tradiționale: Victor Rusu

Contabil șef: Ramona Medeleanu

Responsabil achiziții servicii editoriale: Carmen Chirap

Culegere text: Elena Apostol

Corectura: Vasile Vasile

Tehnoredactare: Constanța Cristescu

Coperta: Dragoș Csukat

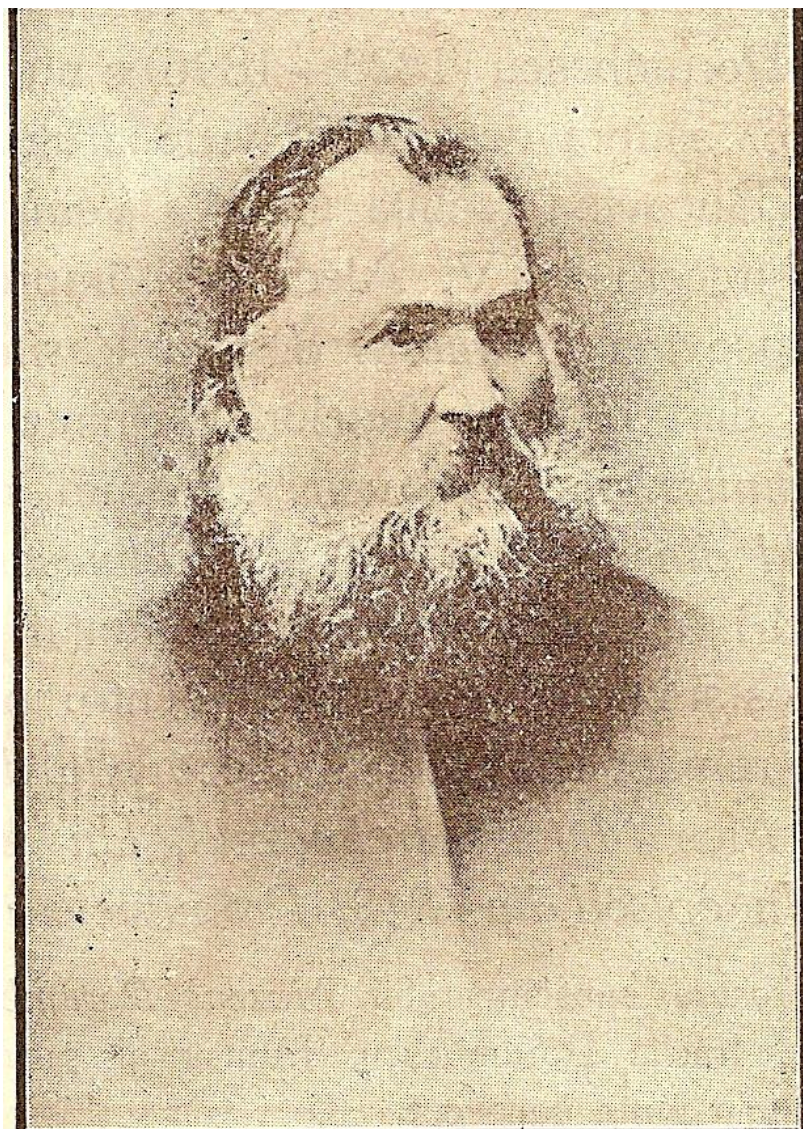
Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MORARIU, LECA

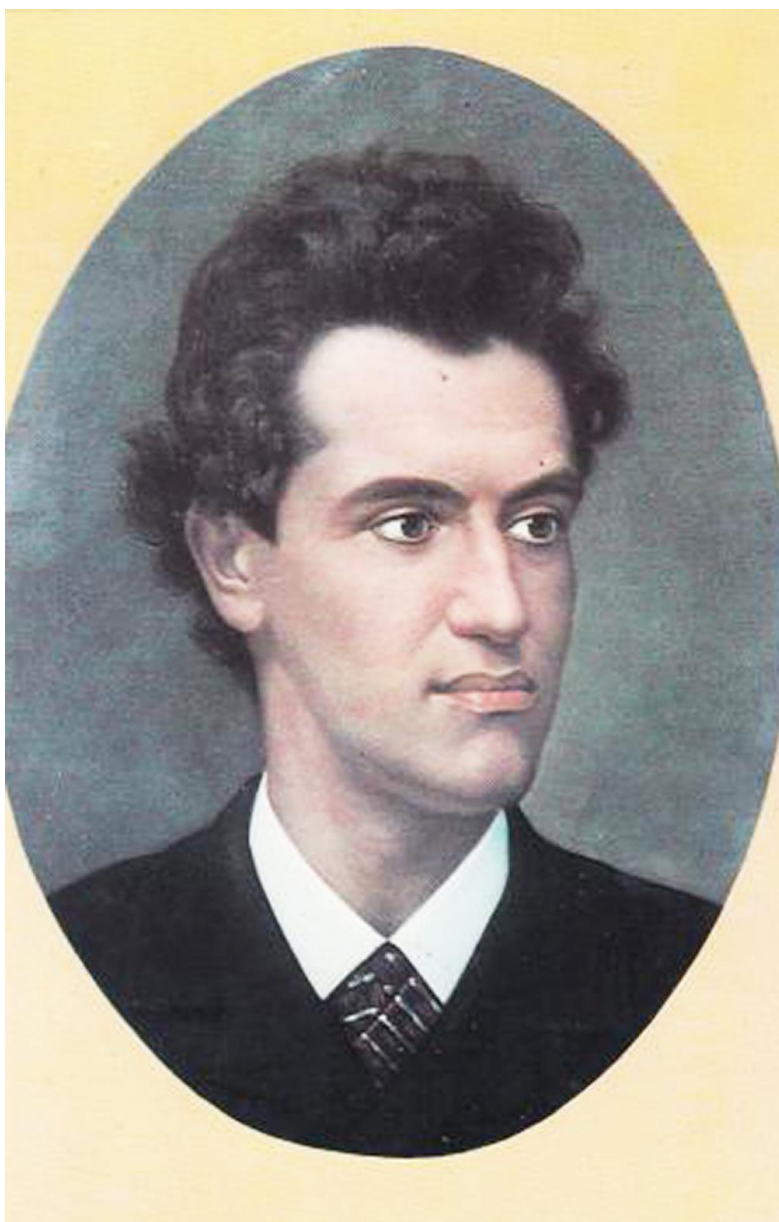
Iracleie și Ciprian Porumbescu / Leca Morariu. – Suceava : Editura
Lidana, 2014

ISBN general: 978-606-744-007-2

ISBN volum: 978-606-744-009-6

IRACLIE PORUMBESCU

CIPRIAN PORUMBESCU

CUPRINS

„ISTORIA” PREZENTEI CĂRȚI.....	VII
NOTE BIBLIOGRAFICE.....	CVII
NOTE ASUPRA EDIȚIEI.....	CLXI
LISTA ABREVIERILOR.....	CLXV

I. RĂDĂCINILE FAMILIEI PORUMBESCU SAU DE LA GOLEMBIOWSKI LA PORUMBESCU.....	1
I.1. Tănase și Varvara - părinții lui Iraclie Porumbescu.....	10
I.2. De la Golembiovșcheni la Porumbestii Moldoveniei bucovinene.....	14
NOTE BIBLIOGRAFICE.....	16

II. PĂRINȚII LUI CIPRIAN PORUMBESCU: IRACLIE ȘI EMILIA, PRIMII ANI DE ȘCOALĂ.....	23
II.1. Începuturile învățăturii lui Iraclie Golembiowski.....	23
II.1.1. Școlar la Mănăstirea Putna – isprăvile copilărești.....	24
II.1.2. Continuarea învățăturii la Gura Putnei, Suceava, la Cernăuți și la Lemberg – Peripețiile vârstei.....	28
II.2. Premature și neîmplinite proiecte de căsătorie.....	40
II.3. Iraclie Porumbescu – dascăl ambulant.....	44
II.4. Reluarea școlii, la Cernăuți.....	48
NOTE BIBLIOGRAFICE.....	51

III. TÂNĂRUL IRACLIE PORUMBESCU ÎN ATMOSFERA PREGĂTIRILOR REVOLUȚIEI DE LA 1848.....	61
III.1. Atmosfera prerevoluționară în Bucovina - Rolul arhiereului Iustin Crivăț.....	61
III.2. Iraclie – om de încredere al Hurmuzăchenilor și al refugiaților.....	63
III.3. Primele încercări literare.....	64
III.4. Atmosfera culturală și patriotică din casa Hurmuzăchenilor.....	65
III.5. Întâlnirea cu Vasile Alecsandri și beneficiile ei.....	68
III.6. Excepționala școală de cultură și spiritul național al pașoptiștilor adunați la Cernauca și la Cernăuți.....	73

NOTE BIBLIOGRAFICE.....	81
IV. ANII STUDENȚIEI LUI IRACLIE.....	90
IV.1. Studentul Iraclie devenise „cineva” în lumea cărturarilor vremii sale.....	91
IV.2. Iraclie în fruntea conjurației studenților.....	101
NOTE BIBLIOGRAFICE.....	105
V. EMILIA - VIITOAREA MAMĂ A BARDULUI BUCOVINEAN.....	112
NOTE BIBLIOGRAFICE.....	116
VI. ȘIPOSELE SUCEVEI – ÎNCEPUTUL ACTIVITĂȚII MISIONARE.....	118
VI.1. Iraclie trimis în vacarmul răzvrătirilor cobilițene.....	118
VI.2. Popa Tanda al șipotenilor.....	122
VI.3. Condiții precare de viață și activitate.....	126
VI.4. Speranțe de viață mai bună.....	132
VI.5. Noi încercări publicistice ale lui Iraclie.....	135
NOTE BIBLIOGRAFICE.....	140
VII. IRACLIE - MARTOR ȘI CRONICAR AL DESTRUCĂRII LUI ȘTEFAN CEL MARE.....	149
NOTE BIBLIOGRAFICE.....	157
VIII. DRAMA DE LA BOIAN.....	164
NOTE BIBLIOGRAFICE.....	209
IX. DIN NOU LA ȘIPOT.....	233
IX.1. Date despre viața spirituală bucovineană și ardelenescă desprinse din corespondența lui Iraclie cu ofițerul Gh. Popp.....	234
IX.2. Iraclie - candidat pentru Dieta Bucovinei.....	242
IX.3. Angajarea lui Iraclie în activități de interes social, politic, cultural.....	251
IX.4. Faima de cărturar a preotului Iraclie.....	251
IX.5. Griji pentru creșterea copiilor.....	262
NOTE BIBLIOGRAFICE.....	263

X. COPILĂRIA LUI CIPRIAN LA ȘIPOT.....	279
X.1. Chemările muzicii.....	282
X.2. Ucenicia muzicală a lui Ciprian cu Carol Miculi.....	285
NOTE BIBLIOGRAFICE.....	299
ANEXE.....	307

„ISTORIA” PREZENȚEI CĂRȚI

Prin **prezenta monografie** dedicată celor două importante și insuficient cunoscute figuri ale culturii noastre artistice, Iraclie și Ciprian Porumbescu, se consfințește **convertirea definitivă la muzicologia românească** a unui nume de prestigiu care o onorează, cel al lui Leca Morariu, cercetător de formație asemănătoare celei a lui Emanoil Ciomac sau Lucian Voiculescu, care, fără să fie avut, decât incidental, preocupări muzicale, și-a consacrat întreaga viață adunării și studierii unui vast material despre viața, activitatea și creația bardului bucovinean. El **continuă și desăvârșește activitatea tatălui său, Constantin Morariu**, coleg de studii și de temniță la Cernăuți, frate de cruce cu autorul operetei *Crai Nou*, dar și membru, alături de el, în formații muzicale, rămânând toată existența sa legat de reconstituirea vieții și activității muzicianului bucovinean, devenind astfel coautor al acestei cărți.

Așa cum am arătat¹, **întâlnirea mea cu scrisul lui Leca și Constantin Morariu** s-a produs târziu, dar progresiv, prin documentarea la cele două monografii ale muzicienilor moldoveni Alexandru Zirra² și Gavriil Galinescu³, prin investigarea traseelor etnomuzicologiei românești și prin deseale și fructuoasele discuții cu Vasile D. Nicolescu, cel care se angajase, în urmă cu peste trei decenii, la editarea celor patru volume închinat lui Iraclie și Ciprian Porumbescu.

Deoarece numele celor doi cărturari Morăreni sunt prea puțin cunoscute în lumea muzicologică – deși nici în domeniul literar și filologic situația nu este diferită, așa cum vom vedea - se impun răspunsuri la întrebările: **cine a fost Leca Morariu?** și **cine a fost Constantin Morariu?** Răspunsurile nu sunt ușor de formulat și pentru a înțelege pasiunea și abnegația celor doi cărturari pentru viața, activitatea și creația lui Ciprian Porumbescu, am considerat necesară – cu riscurile unei prefețe care urmărește mai curând pe autorii monografiei - decât pe eroii ei - și care se extinde pe un spațiu neobișnuit de amplu - prezentarea cât mai completă a traseelor activității lor având în centru detaliile vieții și activității muzicianului bucovinean și a ilustrului său părinte.

Am încercat mai întâi, să găsesc răspunsul necesar în câteva din cărțile de istoria literaturii, pentru a constata că cel care **a lărgit orizontul cercetării eminescologice**, adăugând investigațiilor consacrate Luceafărului poeziei românești, însemnate pagini⁴ și că este **inițiatorul și conducătorul singurei reviste consacrate cunoașterii lui Eminescu**

- BULETINUL „MIHAI EMINESCU” și a sporit bibliografia lui Ion Creangă cu titluri indispensabile pentru descifrarea personalității marelui povestitor moldovean⁵ nu este prezentat ca atare. Fondatorul buletinului purtând numele genialului Poet, în același, timp director al revistei *Făt-Frumos*, Leca Morariu, consacrase un număr special al publicației sale omagierii marelui povestitor moldovean⁶. „Moș Ghiță Kirileanu” – cum îi plăcea să i se spună, deși fusese bibliotecarul Palatului Regal, membru de onoare al Academiei Române - îi scria lui Leca Morariu, la 6 noiembrie 1937, că plănuiește o monografie a marelui povestitor moldovean, pornind de la „cele mai temeinice cărți și studii despre Creangă, care, sunt rodul dragostei, priceperii și ostenețelor d-tale”⁷, apreciindu-l într-o scrisoare din 13 mai 1954 pe cărturarul bucovinean, ca „maestrul cel mai serios în privința lui I. Creangă și a operei sale”⁸. Ca și în cazul lui Eminescu, istoricul literar lărgeste cadrul în care urmărește aspecte ale vieții și ale creației marelui povestitor moldovean, furnizând cititorilor date despre bojdeuca din Țicău, în 1926⁹ și în 1941¹⁰, despre edițiile operelor lui Creangă, din 1924, în *Glasul Bucovinei*¹¹ și în 1941, în *Cetatea Moldovei*¹². Militând pentru realizarea istoriografiei și exegezei operei autorului *Amintirilor din copilărie*¹³, istoricul și criticul literar remarcă „o merituoasă muncă”, dar cu mari pierderi de „pitoresc” lingvistic în traducerea basmului *Harap Alb* în limba germană¹⁴. Alte materiale urmăresc concepția didactică a autorului primului abecedar în limba română¹⁵ și condamnă maltratarea operei marelui povestitor, în două articole din 1937¹⁶ și din 1943¹⁷.

În 1943 integrează studiul său de 81 pagini în masivul volum, de 643 de pagini, **adunând lucrări despre Eminescu** datorate lui Teodor Ștefanelli, Vasile Gherasim, Constantin Loghin, Eugen Păunel, George Voevidca, Augustin Z. N. Pop¹⁸. Principalele subcapitole care-i aparțin sunt cele care se referă la data și locul nașterii poetului - optând pentru data nașterii 20 decembrie 1849 – copilăria, stagiul școlar și „hoinarul” Mihai, reținând atenția observația pertinentă și irevocabilă: „Oricare ar fi locul de naștere a lui Eminescu – Botoșani sau Ipoteștii Botoșanilor” (în nota de la subsol scrie că problema este până azi nelămurită – nota îmi aparține) este cert: „micul Mihai a copilărit pe moșia părintească a Ipoteștilor”¹⁹. Discipolul lui Leca, Traian Cantemir, elogia volumul și pe autorul ei, „modest în aprecierea cercetărilor de miganță ce le face” și ne precizează că în carte sunt publicate doar patru din cele opt capitole ale lui Leca²⁰.

Investigații mai profunde privind eminescologia scot la iveală mult mai multe materiale semnate de Leca Morariu. Ele au în vedere **numeroase alte aspecte privind viața, activitatea și creația Poetului** și ele ne interesează și pentru valoarea lor intrinsecă, dar mai ales pentru că **vor anticipa sau vor dubla pe cele privindu-l pe Iraclie și Ciprian Porumbescu**. Grupate după criteriul tematic, aceste investigații urmăresc aspecte legate de: familia sa²¹, de mama lui²², de sora Aglaia²³, de fratele Matei²⁴, a cărui scrisoare o publică, după ce-l descoperă²⁵, de fratele Nicolai²⁶, de copilăria sa²⁷, de casa copilăriei, care a fost dăruită, ceea ce îl face pe critic să protesteze: „nimic nu poate opri sângerarea acestei rane”²⁸, de urmele activității școlarului Eminescu²⁹, ale hoinarului³⁰, ale studentului³¹, de debutul său literar³². Unele manuscrise eminesciene fac obiectul altor materiale³³, după ce se referise la unele inedite, în materialele din 1930³⁴ și 1931³⁵. Criticul are în vedere raportările lui Eminescu la înaintașii și contemporanii săi literați, Dimitrie Cantemir³⁶, Costachi Conachi³⁷, N. Gane³⁸, Ion Scipione Bădescu³⁹, dar și la pictorul bucovinean Epaminonda Bucevschi⁴⁰. Vor intra în vizorul istoricului și criticului literar **traducerile poeziei eminesciene în limbi străine**: italiană - urmărind paralele ale acesteia cu cea a lui Leopardi⁴¹, observând că Francesco Politi „ar putea transpune muzicalitatea și amploarea eminesciană”⁴² și conturând italianismul autorului *Luceafărului*⁴³, dar sancționând vehement traduceri care compromis poezia eminesciană⁴⁴ - și apoi cele în limba germană⁴⁵.

Unele materiale ale lui Leca urmăresc **probleme educative în viziunea Poetului**, fie conturând profilul pedagogului și concepția sa⁴⁶, fie că e vorba despre raporturile sale cu învățământul clasic⁴⁷, sau de îndrumări pedagogice⁴⁸. Literatul pledează pentru acordarea locului cuvenit poetului nepereche, care trebuie să fie reprezentat și în locuri publice, prin **monumente corespunzătoare**⁴⁹, deși constată cu amărăciune că lipsește „monumentul operei și biografiei”⁵⁰, ulterior insistând asupra monumentului Poetului de la Cernăuți⁵¹. O parte din materialele eminescologice ținesc **momente din viața și devenirea lui Eminescu**, sub forma unor amintiri⁵², sau urmărind raporturile lui cu clasicismul antic⁵³, legăturile lui cu Bucovina, cu Suceava⁵⁴, cu Crasna⁵⁵, cu Botoșanii lui Iorga și Luchian⁵⁶.

Urmează numeroase **studii de exegeză eminesciană**, care au în vedere mai multe creații: *La steaua*⁵⁷, *S-a dus viața*⁵⁸, *Se bate miezul nopții*, în care semnalizează muzicalitatea onomatopeică⁵⁹, ori geneza *Luceafărului*⁶⁰. Criticul pătrunde în **estetica gândirii eminesciene**⁶¹, în

modalitățile lui de apropiere de astronomie⁶², de subiectivismul său⁶³ și argumentează necesitatea unor ediții adevărat reprezentative ale creației Poetului, pentru care pleda în 1933⁶⁴, în 1942⁶⁵, **criticând edițiile care se abăteau de la autenticitatea creației**, în 1929⁶⁶, în 1940⁶⁷. și în 1942⁶⁸.

În urmă cu aproape un deceniu critica pe N. Leon pentru prezentarea denaturată a lui Eminescu⁶⁹, pe Ion Sân Giorgiu pentru „mascaraua”⁷⁰ și relua ipoteza lui Călinescu privind prezența lui Eminescu la mare⁷¹, dar elogiază cartea lui D. Caracostea⁷², consacrand un articol conturării personalității Poetului⁷³ și adună despre el și diferite alte date⁷⁴. Istoricul literar îl consideră pe Eminescu „politician nu policastru”⁷⁵ și subliniază antisemitismul fiului Ipoteștilor⁷⁶ și relațiile lui cu Academia Română⁷⁷. Printre ultimele materiale pe care reușește să le publice la institutul ce-i purta numele, trebuie amintită sinteza privind prezența Poetului în preocupările sale și ale instituției⁷⁸. Atras de detaliile vieții și activității ambilor Porumbești, reprezentanți ai culturii românești, Leca Morariu urmărește legăturile Poetului cu gruparea studentescă patriotică *Arboroasa*⁷⁹. Urmărind relațiile dintre cei doi îndrăgostiți, Eminescu și Veronica Micle, Leca Morariu găsește și locul unde a murit iubita Poetului⁸⁰.

Catalogul privind lucrările lui Creangă citate de Călinescu cuprinde nu numai 23 de titluri, ci 25, cele ce nu sunt citate de autorul *Istoriei literaturii române*, aparținând perioadei 1940 – 1944, așa cum am văzut mai sus. Adus la zi, **catalogul studiilor și articolelor consacrate lui Creangă de Leca Morariu**, mai cuprinde lucrări indispensabile conturării autorului *Amintirilor din copilărie*⁸¹.

În realitate, istoricul literar cernăuțean s-a **bucurat de aprecierea lui George Călinescu**, chiar dacă s-a exagerat că s-ar fi numărat printre contestatarii săi și în primul rând a monografiei *Viața lui Eminescu*. Încă în anul 1932, protestând împotriva celor care „se așează ca mușța pe suprafața problemei eminesciene și o umple cu o cangrenă verzuie și fetidă”, elogiază „școala eminescologică” de la Cernăuți, din jurul „unei reviste, evident prețioasă, anume *Mihai Eminescu*, redactată de d. Leca Morariu” care e „un om plin de râvnă și **tipărește de trei ani o revistă de studii eminesciene** și compilează știri în vederea unei biografii”. Chiar dacă îi reproșează o „anumită agresivitate științifică” referindu-se la obiecțiile eminescologului bucovinean la propria carte, îl încadrează la loc de cinste printre eminescologi⁸². În monumentală sa ISTORIE A LITERATURII ROMÂNE autorul menționează la bibliografie mai

multe titluri ale lucrărilor lui Leca⁸³. Și ni-i aminte - ca să folosim propria-i expresie - că George Călinescu, citează, la „bibliografia eminesciană” din cartea *Viața lui Eminescu*⁸⁴, nu mai puțin de **15 titluri de lucrări ale lui Leca Morariu**, care pun sub semnul întrebării acuzația unei așa – zise „virulențe” împotriva cărții. Unul dintre ele a fost amintit mai sus: *Frățânii Eminescu*, iar un altul ține de preocupările folcloristice ale cărturarului bucovinean⁸⁵. Celelalte treisprezece titluri vizează cele mai diferite aspecte referitoare la genialul Poet⁸⁶.

La rândul său, istoricul literar cernăuțean îl prețuiește pe preopinentul său, considerându-l „eminescolog prin definiție”, dar nu-i iartă „falsificările” și improvizațiile. Se pare că cel care va semna un aspect important al „disputelor” dintre cei doi literați, atunci când e vorba de Eminescu este N. Georgescu. El crede că în timp ce Leca era „interesat în edificarea unei imagini bucovinene a lui Eminescu”, Călinescu a mutat «zeul» la centru” și subliniază rolul de excepție al publicației *Buletinul*

*Mihai Eminescu*⁸⁷, ce adună în cei doisprezece ani de apariție (1930 – 1941), cele mai diverse și mai importante amănunte privind viața și opera lui Eminescu, ilustrate cu fotografii ale unor personaje și ale lucrărilor.

Academicianul basarabean N. Corlățeanu, fost student și „în mare măsură continuator al activității științifice și pedagogice” și folcloristice, consideră că Leca „timp de mai multe decenii a fost și rămâne un exemplu demn de urmat pentru filologi (lingviști și literați), folcloriști, etnografi”⁸⁸ și adaugă celor cincisprezece titluri de eminescologie menționate și integrate de Călinescu în monografia consacrată poetului nepereche, „încă zece”, acceptând că în realitate sunt mai multe⁸⁹.

Și **Caragiale** a intrat în preocupările lui Leca Morariu, în 1939 adunând într-un volum⁹⁰ studiile: *Pentru Năpasta lui Caragiale, Ein Caragiale – Problem*, la care adaugă studiul *Creangă în nemțește* și *Maltratarea lui Șt. O. Iosif*. Fostul său discipol și urmaș al activității scria după mai bine de patruzeci de ani de la despărțirea de cele pământești ale lui Leca Morariu: „trei muze a cunoscut profesorul cernăuțean în procesul de investigare a spiritualității românești: creația populară, limba și literatura clasică și contemporană, muzica interpretativă națională și universală”⁹¹.

Mi s-a părut firesc să le găsesc numele celor doi Morariu și al lui Iračlie în recentul *Dicționar de lingviști și filologi romani*⁹². Spre mirarea și regretul meu nu s-a în întâmplat așa, în ciuda faptului că *Dicționarul*

citat acordă atenție unor filologi și lingviști de incomparabil mai mică valoare decât Leca și Constantin Morariu. Regretul a fost dublat de faptul că în multe alte lucrări de istorie a literaturii române precum **masiva și impunătoarea istorie a literaturii române a lui Nicolae Manolescu, nu au loc nici Leca Morariu, nici Constantin Morariu și nici chiar Ciprian Porumbescu**, fiind prezentă, în schimb, **Veronica Porumbacu**. Numele lui Leca Morariu apare o singură dată în lucrarea amintită, dar nu pentru numeroasele sale studii și cărți destinate istoriei literaturii române, lui Eminescu, Creangă și istoriei filologiei, ci doar pentru „virulența” manifestată, alături de C. Manolache, I. E. Torouțiu, împotriva lucrării lui George Călinescu – *Viața lui Mihai Eminescu*⁹³. În fond, protestul lui I. E. Torouțiu împotriva cărții lui Călinescu destinată operei eminesciene este mult mai dur, el alăturând nenumărate texte eronate citate de autor, celor corecte din volumele I – V, tipărite până la acea vreme din opera Poetului⁹⁴. Mai trebuie făcută precizarea că Leca nu se războia cu autorii, ci cu ideile lor, nefiind cruțat de criticile sale nici chiar colaboratorul său apropiat, Garabet Ibrăileanu⁹⁵, sau Eugen Lovinescu, autorul romanului *Mite*, pe care-l consideră foarte depărtat de realitatea vieții și operei eminesciene: „Eminescu conceput de d-sa nu e și al nostru”⁹⁶. Elevul și continuatorul său, Traian Cantemir, crede că întreaga operă a lui Leca „se impune prin diversitatea subiectelor abordate, prin finețea spiritului său de observație, prin analizele literare întreprinse, acordând prioritate folclorului” și semnalează **legăturile Poetului cu creația populară**⁹⁷.

Nici **istoria filologiei românești** n-a dovedit mai multă grațitudine față de cel care-și lua doctoratul la Universitatea din Cluj – *Magna cum laudae* - în 1921, cu *Morfologia verbului predicativ român*⁹⁸. Sunt de amintit și alte studii, care se înscriu în acest domeniu al filologiei⁹⁹. Lor se adaugă conferințele sale despre pitorescul și specificitățile limbii române, totalul conferințelor profesorului din perioada 1914-1944, inventariat de biograful său, Liviu Papuc¹⁰⁰, fiind de 155, din care lipsesc însă multe din cele cu tematică muzicală, diversificată (muzicologie, folcloristică muzicală, critică muzicală, porumbescologie), cum vom vedea mai departe. ***Morfologia verbului predicativ român*** este o lucrare doctă, bazată pe vechi manuscrise și cărți românești, pe lucrări din domeniu, semnate de Hasdeu, Cipariu, Pușcariu, Drăganu Cartoian Densușianu, Iorga, Cihac, sau de specialiști străini (Miklosich, Heidler etc). Bibliografia revistei *Dacoromânia* inventariază nu mai puțin de 177 citări din Leca Morariu, majoritatea privind aspecte dialectologice,

lucrări despre Eminescu și Creangă, genuri ale culturii populare ș.a.m.d.¹⁰¹.

În pofida acestor principale și incontestabile merite, numele lui Leca Morariu, precum și al tatălui său, au intrat în perioada comunistă într-un **condamnabil și perdant anonim**, evidențiat și de lucrările citate și mai ales de cele pe care nu a reușit să le publice, fiind „condamnate la uitare”, deoarece autorul lor nu acceptase „pactul cu diavolul”. Explicația ignorării trebuie căutată în orientarea teologică a fiului de preot – împreună cu tatăl său apărători ai intereselor naționale ale românilor din Bucovina supusă la timpul celui dintâi - regimului habsburgic - în timpul celui de-al doilea - celui sovietic - ambii mari specialiști în istoria provinciei și a țării, Morariu - tatăl având calitatea de păstor de suflete, supuse unor perfide procese de deznaționalizare. **Anonimatul la care au fost condamnați de ideologia comunistă** era determinat și de sfârșitul lui Leca, după un **exil autoimpus la Râmnicu Vâlcea**, în urmă cu o jumătate de veac. Se refugia în frumosul oraș de pe Valea Oltului cu credința că va scăpa de dubla urmărire a ceea ce el însuși numește „scorpia roșie”, știindu-se un patriot înfocat ce a scris pagini incendiare despre dragostea de țară, de limba și de tradițiile românești și un intelectual ce luptase pentru apărarea credinței și care a refuzat oferta de a se înscrie în Partidul Social Democrat al lui Ștefan Voitec, viitor apropiat asociat al lui Ceaușescu. De altfel, eminentul cărturar care ajunsese în faza de a-și câștiga existența prin lecții particulare sau ascuțind lame, îl considera pe Voitec și pe Rădășanu „ciocoi”.

Refugiul temporar din 1940 la București, când și-a desfășurat temporar activitatea la Universitatea din Capitală și la Iași, se încheie cu întoarcerea la Cernăuți și este urmat de cel din 1944, când se stabilește la Râmnicu Vâlcea, „fără pensie, apoi pensionat de ochii lumii, reținut de la orice activitate publicistică, complet izolat” – cum va scrie Petru Iroaie peste cinci ani după încetarea suferințelor morale și materiale ale fostului dascăl universitar¹⁰². Paradoxal, cu același decret, în 9 martie 1947, este reinstalat ca profesor universitar, pentru a fi pensionat din oficiu în aceeași zi. Nicolae Cârlan – cel care prezintă un istoric al muzeului *Porumbescu* până în anul 1940 - vorbește despre „un scurt intermezzo ieșean” din anii 1942-1944¹⁰³. A existat chiar varianta posibilității încadrării sale în orchestra simfonică ieșeană, condusă de George Pascu și intenția să scrie o metodă de violoncel.

„**Raptul sovietic din 1940**” - citim în continuarea profilului literar din *Dicționarul general al literaturii române* – îl determină să se refugieze la București, revenind peste un an la Cernăuți, în 1944 părăsind definitiv Bucovina cea dragă lui, în 1947 interzicându-i-se ca să mai publice la puținele reviste la care mai trimitea materiale, oricum reviste cu un circuit limitat: *Gazeta Transilvaniei*, *Altarul Banatului*, *Candela*, *Provincia*, scriind pentru sertar lucrări de tipul tratatului de *Stilistică românească* și cărții de însemnări *Drumurile oltene*, acestea din urmă publicate recent în volumul Leca Morariu – *Opere*, vol. III, *Jurnal vâlcean* (1944-1948). O infimă parte a tratatului de stilistică a văzut lumina tiparului „în vremuri de bejenie”, istoricul dovedindu-se preocupat de **muzicalitatea versurilor populare și eminesciene** dar și de probleme de **eufonie**¹⁰⁵.

Cărturarul care nota pe coperta numărului 3 din mai – iunie 1940 al revistei sale *Făt-Frumos*, păstrat în Biblioteca Academiei Române: „Atenție! Ex(emplar) rarissim - întreg tirajul acestui număr rămânând în ghearele scorpiei roșii! L(eca) M(orariu) evadat de la Cernăuți, în 25 iulie 1940”, plătea scump refuzul aderării la un partid ce va condamna la moarte intelectualitatea autentică a țării, aderare acceptată de unii dintre confrăți.

Abia în 2003 lexicograful Viorel Cosma îi prezintă succint poliedrica activitate culturală: **critic literar, muzicolog, filolog, muzeograf muzical, folclorist și profesor la catedra de Literatură română modernă și folclor**¹⁰⁶, un scurt timp fiind **decan (1936-1938)** al Facultății de Litere și Filosofie din Cernăuți, iar **Victor Durnea** îi găsește, în 2005, cel mai potrivit loc în contextul literaturii române: **filolog, istoric literar, folclorist și memorialist**¹⁰⁷. Proiectarea reală a personalității lui Leca Morariu și a tatălui său, Constantin Morariu, pentru generațiile actuale se înregistrează doar după anul 1990, cu singura excepție pentru cel din urmă, care s-a bucurat de un portret corespunzător al cercetătoarei Stăncuța Crețu¹⁰⁸.

Ca o adevărată compensație, **personalitatea poliedrică a lui Leca Morariu a fost surprinsă, în dimensiunile permise de o revistă și de două portrete de dicționar, tot după 1990**, restricțiile asupra terenului său de activitate fiind determinate de ideologia comunistă, aspect asupra căruia voi reveni. Îndrăznesc să cred că înaintea acestor trei importante profiluri - care nu trădează cunoașterea reciprocă - semnate de academicianul N. Corlățeanu¹⁰⁹, de muzicologul Viorel Cosma¹¹⁰ și de cercetătorul Victor Durnea¹¹¹, am avut norocul prezentării într-o

adevărată premieră a personalității lui Leca Morariu, în simulacrul de carte publicat în 1986 – ceea ce diminuează cât de cât amărăciunea prezentării amputate a primului volum al monografiei lui Iraclie și Ciprian Porumbescu¹¹².

O parte dintre materialele blocate de ideologia comunistă a văzut recent lumina tiparului, în îngrijirea istoricului literar ieșean, Liviu Papuc, susținător al doctoratului cu tema Leca Morariu¹¹³. E vorba despre două volume autobiografice, *Viață Din carnetul unui român prizonier în uniformă împăratului*¹¹⁴ și *Hoinar*¹¹⁵, la care se adaugă (re)editarea cărții consacrate lui Eminescu¹¹⁶. Primele sunt cărți de **memorialistică** ce se adaugă acelor fragmente care au fost tipărite, în timpul vieții lui Leca, așa cum e cazul amintirilor din perioada 1915-1916, publicate în *Glasul Bucovinei*, nr. 210, 213, 242, 246 și 247 din 1919 și impresiilor de călătorie prin satele bucovinene, publicat în 1943¹¹⁷, ori impresiilor de pe front din aprilie 1916, tipărite în două numere ale *Junimii literare*, din mai - iunie 1924¹¹⁸ și din iulie – august 1924¹¹⁹. Prima carte cuprinde fondul memorialistic definitivat de Leca, în stagiul de la Vâlcea și urmărește perioada august 1914 – ianuarie 1915. Specializat în domeniul literar al lui Leca Morariu, Liviu Papuc enumeră 79 de titluri de cărți și broșuri semnate de Leca Morariu și a dat publicității lucrările consacrate lui Ion Creangă și peregrinărilor vâlcene¹²⁰. În 2008 va vedea lumina volumul consacrat studiilor lui Ion Creangă¹²¹.

Se poate afirma că Liviu Papuc are marele merit de a reabilita - îndeosebi din perspectiva literară - printr-un demers doctoral și prin scoaterea la lumină a unor lucrări importante - **personalitatea omului de cultură Leca Morariu**. În consens cu Liviu Papuc, cred că „Leca Morariu trebuie repus în ceea ce privește eminescologia, pe locul care i se cuvine, dând deoparte exagerările și parti-pris-urile, dar recunoscându-i-se și meritele evidente, pe nedrept escamotate”¹²², deoarece „destinul său postbelic a fost (...) ca și al întregii provincii, unul al obturării, al scufundării în uitare, efect din nou al politicului”¹²³.

Din păcate, **cele patru domenii aparținătoare muzicologiei**, care vor fi detaliate mai jos, **nu au intrat în preocupările editorului citat**, lăsându-se ispitit doar de o calitate muzicală neadevărată, lansată de Constantin Ciopraga: cea de compozitor¹²⁴. Nu există nici-o probă în favoarea ideii că Leca Morariu ar fi fost compozitor. Calitatea sa de „violoncelist de talent” – cum corect îl aprecia istoricul literar ieșean - l-a obligat să realizeze unele transcripții pentru acest instrument, chiar din

creațiile lui Ciprian, contribuind astfel la popularizarea operei muzicianului, dar asemenea operații nu intră în sfera componisticii, ele fiind generate de motive didactice.

Atât în activitatea interpretativă cât și în impresiile de călătorie, Leca **nu-l uită pe Ciprian**. „Un pian își picură câteva note. Și-n tainicul zăbranic al înnoptării răsună apoi – prima dată aici – superba proaspăt – publicata *Resemnare* a lui Ciprian Porumbescu: *Florilor flori...*”¹²⁵

Într-un alt studiu consacrat celui pe care-l numește pe bună dreptate „năpăstuit cărturar”. Nicolae Cârlan vorbește despre **93 de caiete și carnete de însemnări din perioada 1913-1963, ale lui Leca**, din care doar o mică parte a văzut lumina zilei. O bună parte a materialelor sale fusese publicată de-a lungul deceniilor precomuniste, cum ar fi cele care țin de **istoria culturii bucovinene**, cărțile sale consacrate unor fapte sau figuri culturale din această parte a țării dovedindu-se indispensabile în reconstituirea istoriei acestora și panoramei culturale a frumoasei provincii românești¹²⁶. Fiul lui Constantin Morariu, Leca, va evidenția meritele tatălui pentru punerea în valoare a importantului document de limbă, în care au fost identificați doi psalmi ai lui Dosoftei și o versiune despre asasinarea lui Grigore Ghica¹²⁷ și va aprecia faptul că fondul epistolar Iraclie Porumbescu – Constantin Morariu reprezintă o contribuție consemnabilă la istoria literaturii.

Mai recunoscătoare pare a fi **istoria folcloristicii românești**, care, prin Ovidiu Bîrlea, Iordan Datcu și Sabina Stroescu, i-au rezervat spațiul și locul cuvenit în ultimele două lucrări consacrate acestui domeniu în 1974¹²⁸ și 1979¹²⁹. Și Ion Mușlea a apelat frecvent și a făcut referiri la cercetarea folcloristică a cărturarului bucovinean¹³⁰ și a înregistrat referirile lui Leca Morariu la diferite aspecte ale folclorului, la proveniența unor culegeri, (cum ar fi cimiliturile din Pătrăuți), la figuri uitate ale folcloristicii, ca Simion Florea Marian¹³¹, Artur Gorovei¹³² – al cărui *laudațio* pentru acordarea titlului de *Doctor honoris causa* al Universității din Cernăuți, îl va rosti în anul 1941, cum reține în *Bibliografia folclorului*¹³³ și pe care-l va numi ulterior „izolatul din patriarhatul de la Fălticeni”¹³⁴, Teodor T. Burada, un adevărat precursor în abordarea spiritualității istroromâne¹³⁵, pentru al cărui portret ia legătura cu fiul eminentului folclorist - Alexandru Burada – și pe care-l numește foarte semnificativ „cârțanul Teodor T. Burada”¹³⁶, la vechi cărți populare¹³⁷, la legăturile literaturii populare cu ce de factură cultă¹³⁸, la reflectarea sufletului românesc în creația populară¹³⁹ sau la

întâmpinarea critică a studiului lui Luigi Salvini¹⁴⁰ ș. a. m. d. Deși-l prezintă ca pe o figură ilustră a folcloristicii românești, Leca nu-i iartă lui Simion Florea Marian abaterile de la folclorul autentic și-i reproșează interjecții nepopulare, elemente lexice străine cântecului popular, abuzul de diminutive specifice creației lui Alecsandri și Bolintineanu¹⁴¹. Ulterior va publica o corespondență a lui Simion Florea Marian cu Constantin Morariu - patru scrisori „ca prin minune salvate din prăpădul scorpiei roșii”¹⁴². Cărturarul va acorda atenție **cărților de specialitate** ale unor confrăți români, pe care le **recenzează** în cele trei broșuri intitulate *Pe marginea cărților*: Vasile Alecsandri, Cezar Petrescu, Plopușor, Em. Panaitescu – *Ciribirește, sau străini*: Weigand – *Istroromânii* – Glavne, sau Hedvig Olsen – *Étude sur la syntaxe des pronoms personnels et réflexe en roumaine* etc¹⁴³. Făcând comentarii asupra elementelor dialectale ale lucrării lui G. Weigand, A. Glavne și N. Plopușor, Leca semna la lucrarea în limba franceză, publicată la Copenhaga, că autoarea „e atât de stăpână pe nuanța limbii noastre”¹⁴⁴.

Pentru o creionare cât mai adecvată a celor doi autori ai monografiei lui Iraclie și Ciprian Porumbescu, Constantin și Leca Morariu, e necesară o **prezentare separată**, deoarece această departajare a tatălui și a fiului, este susținută numai de motive de ordin metodic, în realitate viața și activitatea lor fiind complementară și din punct de vedere cronologic dar și al conturării celor două personalități ale culturii românești.

Constantin Morariu (1854-1927) merită o prezentare succintă, nu numai pentru că este o „figură marcantă a vieții culturale și bisericești bucovinene” și pentru faptul că „sentimentul său național, ferit de exagerări șovine, iubirea pentru oamenii din popor, precum și persecuțiile oficialităților din Cernăuți au învăluit figura lui M(orariu) într-o aură de legendă”, fiind supranumit „sfântul de la Pătrăuți” și considerat „o figură simbolică a luptei pentru drepturile românilor”¹⁴⁵, cât mai ales pentru că în calitate de tată al viitorului filolog, folclorist și muzicolog, este cel ce-i **pregătește terenul**, desfășurând o intensă activitate cărturărească, materializată în numeroase studii, broșuri și cărți consacrate ridicării prin cultură a cititorilor săi. Dar, mai mult decât atât: **el va anticipa ampla monografie a lui Leca închinată lui Iraclie și Ciprian Porumbescu**, prin studii și cărți integrate, cu citările de rigoare, în cartea de față.

Constantin Morariu este printre cei dintâi porumbescologi care susțin originea românească a lui Iraclie, aspect confirmat nu numai prin

urmărirea și prezentarea antecedentilor, cât și prin insistența asupra faptului că tatăl său se luptă pentru ca Ciprian să învețe în școli românești, chiar dacă trebuie să facă pentru aceasta mari eforturi. Se adaugă climatul patriotic de la conacul Hurmuzăchenilor, unde intră în legătură cu cei mai importanți exponenți ai idealurilor naționale ale vremii. Chiar dacă numai partea finală a arborelui genealogic al lui Ciprian Golembiovski-Porumbescu furnizează argumente în acest sens: **tatăl muzicianului este Iraclie, bunicul este Tănase; mama este Emilia, iar bunica Varvara – toți ortodocși**, elemente asupra cărora insistă cei doi Morariu și care permit concluzia: „Oricare ar mai fi fiind realitățile istorice, **stirpea poloneză a Golembiovșchilor s-a altoit atât de amplu în sănătoasa moldovenie a Bucovinei**, încât prin Emilia, născută Klodnitzki, mama lui Ciprian Porumbescu, Iraclie se mai apropie încă odată... de aceeași viță polonă, iar prodigiosul Ciprian e apoi sortit să omagieze această eugeneză cu nemuritorul cânt:

„Iar când, fraților, m-oi duce
De la voi și-oi fi să mor,
Pe mormânt atunci să-mi puneți
Mândrul nostru tricolor... „

Cea mai concisă prezentare a lui Constantin Morariu aparține lui Vasile Loichiță și ea a devenit titlul unei broșuri, tipărită în vara anului 1937: ***Preotul și Românul Constantin Morariu***. Propunându-și să răspundă la întrebarea **cine-o fi fost acest Constantin Morariu**, Loichiță răspunde: „un artist al cuvântului, al cântului și al instrumentului, în aceeași măsură, precum era un atlet al lui Hristos și al neamului său”¹⁴⁶. În revista *Glasul Bucovinei*, unde numele său alterna cu cel al fiilor lui, Leca și Victor, am găsit **o prezentare completă a statutului autorului primei încercări monografice a lui Ciprian Porumbescu**: „archipresviter mitrofor, consilier consistorial, comandor al Ordinului Steaua României” și a fost numit de Ion Nistor în numărul 2347, din 19 martie 1927 al revistei *Bucovina* „dreptul Iov”. Imortalizat într-o fotografie din numărul 6, noiembrie – decembrie 1941, a revistei *Făt-Frumos* alături de cel omagiat, savantul Nicolae Iorga nuanța aceste apartenențe: „creștin fără fanatism și român fără ură față de alte neamuri”, adăugând: „O mare parte a trecutului mai recent al Bucovinei va fi văzut de cei care au putut să-l cunoască, sub lumina zâmbetului său”¹⁴⁷.

Împreună cu poetul I. U. Soricu, tatăl lui Leca Morariu a încercat realizarea unei traduceri în limba română a capodoperei goethene - *Faust*. Dintre **versurile originale** ale celui descins din Mitocul Dragomirnei (stihuri risipite pe paginile 1-102 ale volumului publicat) atrag atenția cele din *Cântecul detrunchiaților*, oglindind sincera dragoste de țară a românilor silniciți să trăiască despărțiți politic de frații lor. Cuvântul apăruse în scrisoarea de mulțumire a celor cinci membri ai comitetului *Arboroasei* către Ministerul Instrucțiunii de la București, care se considerau „frații detrunchiați de la comuna maică” - temă ce apare și în creația lui Ciprian, la Constantin Morariu poezia dedicată *Arboroasei* având acest final ilustrativ, cu o ideatică apropiată de cea a cântecului porumbescian *Românul*:

„Căci divin e să iubești
Graiu, cânt, datini părintești
Și-ale noastre cât iubim
Detrunchiați nu ne numim!”¹⁴⁸

După aprecierile unui descendent al școlii literare de la Cernăuți, versurile lui Constantin Morariu „sunt totodată **poezie și religie, politică și morală, sentiment și judecată**, inspirație și cercetare”, considerând că „**patriotismul e tot de esență divină**”¹⁴⁹. Pentru bunul său prieten, colegul de suferință și de activitate patriotică și culturală, își exprimă o nădejde ce traversează deceniile – *Lui Ciprian Porumbescu*:

„Și picura-va vecinic nou
Și vei fi vecinic suveran,
Vei fi și din mormântul tău
- „*Crai Nou*” al nostru Ciprian!”¹⁵⁰

Volumul de versuri amintit mai relevă și alte amănunte semnificative, cum ar fi cele din poezia *România la 1917* (p. 97 din volumul de versuri) *Imnul comemorativ cântat la sfîșțirea monumentului lui Aron Pumnul, la 4/ 16 iulie 1888 și Trai vânătoresc*, „armonizat de Teodor Flondor” (pagina 55 din partea originală a volumului de versuri ale poetului).

Herman și Dorothea a aceluiași Goethe s-a bucurat de una dintre primele traduceri în limba română, chiar dacă e vorba despre o traducere liberă¹⁵¹, republicată după patruzeci de ani¹⁵². Într-un studiu amplu asupra operei goethene, I. E. Torouțiu citează masiv din traducerea lui Constantin Morariu¹⁵³ și-i face traducătorului și o succintă prezentare¹⁵⁴.

Din **lirica lui Goethe și Schiller**, tradusă în limba română a alcătuit volumul *Versuri de Schiller și Goethe*, tipărit la Cernăuți, în

1916¹⁵⁵, unele incluse și în volumul din 1924¹⁵⁶, din care se va alcătui antologia postumă¹⁵⁷. Anumite poezii ale lui Goethe, traduse de Constantin Morariu au fost publicate în revista *Făt - Frumos*, altele, cum ar fi: *Iubirea*¹⁵⁸, *Absolutiștilor*, sau *Danțul* de Schiller, au fost publicate în *Convorbiri literare* din 1922 (nr. 11, noiembrie, p. 833, nr. 12, decembrie, 935 și ianuarie, p. 20), continuând cu *Seara*, din nr. 9-10, septembrie-octombrie 1923, p. 673 și cu *Amenințări* din nr. 5, septembrie-octombrie 1927, precedată de schița *Domnul director*, a lui Georg Busse – Palma, din același număr al revistei *Făt-Frumos* (nr. 5, septembrie – octombrie 1927). Împreună cu alte traduceri din limba germană, ale tirolezului H. v. Schullern, aceste versuri vor alcătui volumul de *Pagini germane*, tipărit la Suceava, în 1930. Ele constituie dovada recunoașterii meritelor lui în această calitate de **traducător din marea poezie germană**. La festivalul Goethe organizat în anul centenarului, la Cernăuți, a fost remarcată „o surpriză dintre cele mai alese” – prestația mezzosopranei Octavia Lupu – Morariu, soția eminentului profesor, artista reluând recitalul la Ateneul Român, cuprinzând piese muzicale pe versurile marelui poet german, traduse în limba română de socrul ei. **Tot el a tradus în limba română, lucrarea germană *Istoria lumii* a lui Th. B. Welter**, tipărită la Cernăuți, publicată mai întâi în *Deșteptarea* și apoi în trei volume din 1897, 1899, dar și **versuri ale Reginei Carmen Sylva – *O rugăciune*** - publicată la Cernăuți, în 1887, sub pseudonimul Flor Carp. Așa cum am arătat, **traducerile din limba germană ale lui Constantin Morariu** au reușit să fie publicate și în *Convorbiri literare*. Unele sunt atribuite lui de către lucrarea monografică ce a fost consacrată revistei: *O! de câte ori și De ce te uiți*, din numărul 11, 1 martie 1893, fiind semnate N. Filiiu¹⁵⁹.

În prestigiosul *Dicționar al literaturii române*, S(tănuța) C(rețu) amintește o „gazetă destinată sătenilor” - ***Deșteptarea*** – cuprinzând materiale cu caracter instructiv, de istorie, literatură, economie, agricultură, scrisă aproape numai de Constantin Morariu¹⁶⁰. Spre sfârșitul vieții, el va închina momentului inaugural al revistei un imn, din care reținem versuri ca acestea, exprimând dorința de unire cu Țara mamă, temă predilectă a lui Ciprian:

Cucul vine, pribegeste,
Deșteptarea tot sporește
 Și dă roduri de unire,
 Pentru-a noastră mântuire.”¹⁶¹

La 50 de ani de la apariția publicației, Victor Morariu, un mare germanist și istoric al literaturii românești din Bucovina, preocupat de începuturile nuvelei germane, rezuma în cele 21 de pagini activitatea primei ediții a *Deșteptării*¹⁶². Semnele de apreciere vin indirect, de la Timișoara, de la redactorul unei publicații cu același nume care-și întreba colaboratorii: „De ce nu scoateți voi (o revistă) ca *Deșteptarea*?” citat într-un material cuprinzând pagini rămase de la Constantin Morariu¹⁶³.

Publicația bucovineană înregistrează trei vârste, apărând în 1893, la 1 februarie, ca gazetă populară, „redactată aproape pe de-a-ntregul de luptătorul naționalist care a fost preotul Constantin Morariu”¹⁶⁴ (în 1894 va detalia procesul memorandiștilor) și înfierând „sălbătăciile ungurești”, reluată în 1907 și apoi în 1943 – la Râmnicu Vâlcea. Ca cel care trăise timp de șapte ani și jumătate¹⁶⁵ „drama rutenizării unui sat”, Toporăuți, el recunoștea că: „Nimic în viață n-am lucrat cu așa sete, cu așa dor fierbinte ca *Deșteptarea* și entuziasmul deliciu din timpul acela îmi va rămâne pururi neuitat”¹⁶⁶, publicația fiind apreciată ca „cea mai bună gazetă pe care intelectualul român a pus-o cândva la îndemâna țăranului bucovinean, fiind o adevărată școală pentru popor și dându-i toată hrana sufletească de care are nevoie” – cum preciza Constantin Loghin în *Istoria literaturii române din Bucovina*. Informația despre publicația apărută în trei ediții, întărește pe cea a lui Gheorghe Adamescu, care pomenește foaia populară *Deșteptarea*, din Cernăuți și adaugă printre traduceri realizate și pe cele din operele Sf. Ioan Hrisostom¹⁶⁷, reținute de același lexicograf în anul 1931¹⁶⁸.

Preotul – scriitor face din publicația citată mai sus, precum și din *Revista politică* și din alte publicații **organe de apărare a națiunii române din Bucovina**, afirmând: „Viața noastră, fraților, este așadar: limba românească, moșia românească și școala românească”¹⁶⁹. Este deschiderea spre broșura ce pleda pentru cultivarea portului popular, bazată și pe strigături ce satirizează pe cei ce se îmbracă orășenește¹⁷⁰. Cel care a fost numit „*nestorul preoțimii bucovinene*” afirma el însuși într-o poezie:

„N-am șovăit, ci totdeauna
Am stat ca stânca-n fața sorții
Și-am înfruntat mereu minciuna,
În schimb cunosc fiorii morții...”¹⁷¹

Sunt versurile așezate în fruntea evocării personalității sale din necrologul lui D. Marmeliuc, unde se amintește că, în fapt, Constantin Morariu „dă neamului său de țărani din Bucovina cea mai bună revistă

populară” a timpului – *Deșteptarea*¹⁷². La rândul său, Nicolae Iorga rezuma viața lui, la trecerea lui Constantin Morariu la cele veșnice, în două ipostaze: „Bunul părinte (...) sfântul de la Pătrăuți, martirul din Cernăuți al celor mai crunte suferințe casnice (...) respectabil preot care avea o conștiință deplină a marii sale superiorități (...) erudit fără pretenții”¹⁷³.

Conul de umbră determinat de perioada comunistă se datorează, așa cum am mai spus, apartenenței sale și scrisului dominat de probleme teologice – care-l situează într-o adevărată complementaritate cu fiul său, Leca – dar mai ales interdicției de a reînvia momente culturale din zona acaparată de „Marea Uniune Sovietică”. Nu este întâmplător faptul că **bibliografia lucrărilor și a activității lui Constantin Morariu sare de la anul 1940** (*Enciclopedia Cugetarea* a lui Lucian Predescu)¹⁷⁴, **la 1979**, când e doar amintit în dicționarul lui I. C. Chițimia și Al Dima, în calitate de colaborator al revistei *Aurora Română* – (Cernăuți) și la *Revista politică* (Suceava) și de personaj al piesei de teatru a lui Mircea Ștefănescu¹⁷⁵. *Enciclopedia* lui Predescu reținea faptul că prietenul lui Ciprian Porumbescu „a gustat pâinea amară a temniței fiindcă a iscălit o telegramă în care Bucovina era numită parte detrunchiată a Moldovei”¹⁷⁶. *Enciclopedia Minerva* îl prezenta pe Constantin Morariu doar ca pe un „servitor model al altarului”, neglijându-i activitatea culturală¹⁷⁷.

Constantin Morariu păstra cu el ca pe un adevărat odor **fotografia cabinet a lui Ciprian**, făcută la Genova și pe care a dus-o cu el în război, până la Elisabetgrad, lăsându-i-o după moarte, fiului său, Leca.

Trebuie reținut și un gest excepțional probator pentru patriotismul său sincer. În calitate de redactor la Sfatul țării la Chișinău, în timpul primului război mondial a reținut importanța aparte a actului unirii Basarabiei cu patria mamă. „Aici s-a votat sfânta noastră unire” a exclamat redactorul când a ajuns la locul unde se semnase istorica unire¹⁷⁸. Numărându-l printre „popularizatori”, pentru că scrie „în spiritul, în limba și în folosul poporului” - fiind citate mai multe broșuri, cum e cea din 1897¹⁷⁹ - Constantin Loghin mai reține: „când Bucovina revine la România, cu cel dintâi tren de pibegi sosește în sala de ședință a mitropoliei din Cernăuți, unde asistă cu lacrimi de bucurie în ochi la mărețul act al Unirii, pentru ca-re-și pusese în joc tot rostul tihnit al unei vieți de om”¹⁸⁰.

Și-a botezat unul dintre copii cu numele lui Ciprian și a fost cel căruia **Irachie i-a încuviințat să celebreze, după trecerea la cele**

veșnice a fiului său, căsătoria simbolică a Bertei cu Ciprian, acea emblematică unire pe totdeauna a celor doi îndrăgostiți, după ce iubita lui Ciprian mărturisise: „sunt mândră de iubirea mea și de iubirea lui”. A fost unul dintre cei patru preoți care l-au înmormântat pe Ciprian, evocând memoria lui, începând cu necrologul și cu discursul funebru la parastasul de un an¹⁸¹ și continuând cu studii de tipul celui vizând suferințele lui Ciprian Porumbescu - din *Junimea literară* - care-i determină existența atât de scurtă, măsurând-o nu din data reală a nașterii, ci din 1854: „28 de ani, 6 luni și 23 de zile”¹⁸², precedate de amintiri din viața muzicianului¹⁸³.

Din nefericire, dacă partea a II – a din studiul *Între viață și moarte* a fost publicată în anul 1926, cu un an înaintea morții autorului, ele reprezentând elemente esențiale pentru „descifrarea scriptelor lui Ciprian Porumbescu”, cealaltă parte a fost distrusă la bombardamentul din București, din primăvara anului 1944¹⁸⁴. Preocupat de figura și de dimensiunea celui trecut la cele veșnice înainte de a împlini vârsta de 30 de ani, Constantin Morariu scria la 6/18 august 1883, de la Toporăuți, unde era paroh, că Ciprian „a fost fiul fidel al scumpei sale națiuni pentru care și-a jertfit viața prin zelul său expresiv”. A purtat o vie și interesantă **corespondență** – pe care o aprecia la superlativ, numind-o „vioaia lui corespondență” - **cu sora muzicianului, Mărioara și mai ales cu tatăl lui Ciprian**, prezenta carte restituind conținutul celor 25 de scrisori ale lui Iraclie către Constantin Morariu și al celor 26 ale acestuia către nefericitul tată al muzicianului.

Nepotului de frate al mitropolitului Silvestru Morariu datorăm **una dintre cele dintâi cronici a concertului Arboroasei dirijată de Ciprian**, la 24 aprilie 1877¹⁸⁵. În același timp, el este cel dintâi care ne oferă amănunte despre ultimele zile ale bardului bucovinean, investigând cele din urmă momente din viața muzicianului, la Nervi, reflectate în **corespondența lui Iraclie și Mărioarei cu estonienele Emily von Poppen și Hedwiga von Garnet**, care au trăit la Nervi, în compania muzicianului bucovinean, cu momentul de apogeu, de a face să răsunе pe țărmul Mediteranei ecourile doinei românești. Corespondența ne dezvăluie multe amănunte semnificative din viața sufletească a lui Ciprian Porumbescu.

Drumurile spre Ciprian sunt deschise și de alte lucrări ale sale – la care se adaugă calitatea de **membru al Societății pentru Cultura și Literatura Română din Bucovina**. Printre cele mai vechi lucrări trebuie amintite broșura consacrată profesorului Constantin Morariu –

Andrieviciu, cel care-i va deveni un adevărat model în lucrările cu caracter teologic¹⁸⁶, mai ales că și el este etichetat ca „fervent apărător al aceleiași Biserici”, ca și Iraclie, autorul găsim în viața fostului profesor de teologie morală date pentru completarea „biografiei Porumbescului”¹⁸⁷. Pe frontispiciul unuia dintre ultimele numere ale revistei refugiate la Vâlcea – *Fond și Formă* - apare fotografia lui Constantin Morariu (1835-1875), în volum fiind inserate extrase din culegerile sale și pentru a nu fi confundat cu ilustrul său părinte Leca precizează că aparțin lui „Constantin Morariu (senior)”¹⁸⁸.

Urmează un studiu dedicat arhierelui Gurie Botoșăneanul¹⁸⁹ și unul rezervat **vieții spirituale a Bucovinei**, broșuri ce adună texte publicate în *Glasul Bucovinei* și în care protesta împotriva tendințelor de deznaționalizare a românilor din această parte a țării¹⁹⁰, îndemnându-i să se ferească de această primejdie fatală¹⁹¹. „Mi se umplea inima de durere și de amărăciune – scria fostul paroh al Toporăuților – când vedeam tipul cel frumos al toporăuțenilor înstrăinați de limba lor” și considera „o crimă să mai calculezi cu ne-ndurerați ochi de gheață și să ții adevărul istoric în întuneric”¹⁹².

În același timp s-a remarcat ca unul dintre clericii care **prezintă capcanele filosofiei raționaliste**¹⁹³ și protestează împotriva extinderii ei, caracterul „apologetic” fiind susținut de acțiunile perfide de deznaționalizare prin religie a bucovinenilor în secolele trecute¹⁹⁴, problemă asupra căreia revine peste un an, în 1927¹⁹⁵. **Preotul cărturar** simte nevoia tineretului de a se iniția în **probleme morale** și elaborează și tipărește broșuri tematice de propagandă creștină, destinate inițierii în domenii etice în genere – unele dintre ele menționând doar numele Morariu, fără prenume și fără calitatea de preot - cum o face în 1920¹⁹⁶. Această carte a ajuns în 1927 la a doua ediție¹⁹⁷ și va fi urmată de cea ce, insistă asupra virtuților creștine primate global, cum o face în 1909¹⁹⁸, ori în 1924¹⁹⁹, sau individualizate²⁰⁰ și a rosturilor legilor creștine²⁰¹, virtuțile fiind prezentate în alternanță cu gloria ușoară²⁰². Multe din aceste broșuri sunt extrase din diferite reviste și modelul lor îl găsește în scrierile moralistului F. Xaver Massl, unele prelucrate pentru cititorii români și publicate în 1923²⁰³ și 1925²⁰⁴. Unele broșuri vizează viața spirituală românească²⁰⁵, postulând soluții de largă perspectivă, ca cea din 1920²⁰⁶, lucrări pe care Mircea Păcurariu le consideră foarte inspirat „**broșuri misionare**”²⁰⁷. Unele dintre aceste cărți au fost bine primite în lumea teologilor, arhimandritul I. Scriban semnând recenzii elogioase la *Virtutea creștină*, în *Biserica Ortodoxă Română*, An XXXI,

1907-1908, la cartea *Citiți, citiți ce poate credința în Dumnezeu* - retipărită în 1927, sau la cea purtând titlul *Grija cea mai mare*, a cărei recenzie apare în revista citată, sub aceeași semnătură, în numărul 2 din februarie 1924.

Un alt model al literatului teolog Constantin Moraru, invocat ca atare în scrisul său, este August Herman Francke²⁰⁸. Volumul de versuri din 1924 se încheia cu această invocare: „Trimite, Doamne sfinte și la poporul meu zidari de-ai tăi, puternici ca August Herman Francke!”²⁰⁹ Foarte importante pentru epoca respectivă rămân îndemnurile preotului făcute cititorilor revistei *Făt-Frumos* pentru apărarea limbii materne²¹⁰, sau celor din ziarul *Glasul Bucovinei*, pentru însănătoșirea morală²¹¹. Postum vor apărea datele despre **procesul celor cinci lideri ai Arboroasei**²¹².

De la el știm că **Iraclie era un practician al muzicii tradiționale, bizantine, al notației psaltice și a fost și autor al unor melodii de epocă**, pe care Constantin Morariu le cunoștea și le-a pus în valoare, transmițându-i-le și fiului, Leca, așa cum el declară singur că învățase în copilărie „de la tatăl meu”, afirmând că el „compunea singur melodii frumoase”. Dincolo de sentimentele recunoscătoare ale descendentului trupesc și spiritual, trebuie înregistrată dorința lui Leca: „Se va găsi cândva realul istoric bucovinean care să arate **cine a fost războitorul român Constantin Morariu**”²¹³.

Mai mic decât Iraclie cu numai 31 de ani, Constantin Morariu devine **stimulatorul publicării lucrărilor iracliene**, supunându-l pe bătrânul și încercatul literat la tot felul de chestionare îmbărbătându-l după mutarea la cele veșnice a celui mai îndrăgit dintre fii, devenind „**scormonitorul istoric - literar al lui Iraclie Porumbescu**” și **încurajatorul publicării scrierilor sale**. După propriile mărturisiri, Constantin Morariu a colaborat cu Iraclie la broșura *Convorbire între tată și fiul lui*, ceea ce suplimentează datele despre relațiile dintre ei²¹⁴. Constantin Morariu pregătește terenul pentru detaliile lucrării fiului său, **inventariind lucrările lui Iraclie**, considerându-l printre reprezentanții de seamă ai literaturii din Bucovina epocii²¹⁵ și urmărind activitatea lui în familia Hurmuzachi (fiind prezentată personalitatea Grahilor bucovineni: Eudoxie, Georgi și Alexandru), creionând principalele instituții de cultură din Bucovina, revistele, societățile culturale, reprezentanții etc. Fiul său, Leca, va aprecia în mod asemănător pe Iraclie ca „un fruntaș al prozei bucovinene (...) mai puțin cunoscut”²¹⁶, evidențiind autoritatea politică, dar mai ales culturală a celebrei familii.

Trimis la Șipote „cu misiunea de a potoli populația huțană nemulțumită”, răvășită de mișcarea lui Cobelița, fiind apreciat ca un „temperament dinamic”, Iraclie era recunoscut și în calitate de „poet de succes în epocă”, unele creații circulând în formă orală”, situându-se „tematic și stilistic pe linia ce pleacă din Neculce spre a se împlini în Creangă și Sadoveanu”²¹⁷. Ideea va fi susținută și de Leca Morariu, cel care-l considera pe Iraclie un „precursor bucovinean al lui Creangă”²¹⁸, integrând în amintirile sale de călătorie pe Valea Bistriței texte ale acestuia. Au fost făcute și trimiteri chiar la *Baltagul* lui Sadoveanu, Nicolae Oprea înscriindu-l pe „fruntașul prozei bucovinene” – cum îl numise în 1938 Leca Morariu – „în descendența cronicarilor și continuând arta narativă a lui Ion Neculce”, anunțând „sinteza povestitorilor moldoveni din literatura modernă”²¹⁹.

Constantin Morariu crede că autorul minunii descrise de *Telegraful Român* nr. 27 din 7/10 aprilie 1877, după care „un omofor de sus ar fi căzut pe capul mitropolitului (Teoctist Blajevici) în clipa răsturnării lespezii de pe mormântul Sfântului Voievod” este „prea probabil” Iraclie²²⁰.

Corespondența lui Constantin Morariu cu bătrânul Iraclie face obiectul unor pagini ale revistei *Junimea literară* din 1927²²¹, respectiv 1928²²² și *Făt-Frumos*²²³, deschizând drumul altor aprofundări, reveniri, retușări, amendări etc. „Nu-s literat – zice Iraclie - sunt cronicar” și „nu-i treaba mea și nu-i mai ales treaba noastră a fiecăruia să ne judecăm singuri de suntem literați ori ba”. El remarcă meritul lui Iraclie, scriindu-i: „ați prins a trage brazde în țelină” încă din 1848”. Creația iracliană, *Lui Iancu*, publicată fără iscălitură, în *Bucovina*, din 1850, nr. 13, atât ca formă literară cât și muzicală, e dovedită a aparține preotului literat ce-și „merită locul în oricare antologie de poezie română” ca și *Cântecul tricolorului* atribuit eronat lui Vasile Alecsandri²²⁴.

Revista *Făt-Frumos* va găzdui **amintirile postume ale lui Constantin Morariu**, pagini inedite, unele ocupându-se de perioadele în care a fost coleg cu Ciprian și ajută la reconstituirea vieții și activității sale, sau a unor personalități sub oblăduirea cărora au crescut intelectualicește amândoi - cum ar Ștefan Nosievici²²⁵ - și la etapele următoare ale vieții artistului secerat în floarea vârstei²²⁶. Perioadei studenției celor doi teologi îi vor fi consacrate alte pagini din toamna anului 1929²²⁷. De aici aflăm despre calitățile manageriale ale teologului muzician: „Ciprian i-a luat locul și a început a face minuni în direcția înaintării societății” Arboroasa²²⁸.

În același timp se poate discuta despre o **anticipare a activității folcloristice**, cărții sale de 317 pagini adăugându-i-se altele 39 consacrate unui **studiu despre colindele** culese de Simion Mangiuca, studiu tradus în limba germană de Constantin Morariu, contribuție înregistrată și de *Bibliografia generală a folclorului*²²⁹. În aceeași categorie a monografiilor în forma lor primară, se înscrie cea a comunei în care era păstor de suflete, Pătrăuți²³⁰. Cu un ascuțit simț al dreptății îi ia apărarea inspectorului școlar din Cernăuți, N. Tarasievici, apărare care are în vedere o cauză comună a intelectualilor români persecutați de autoritățile imperiale²³¹.

În 1908 **Constantin Morariu va edita una dintre cele dintâi încercări monografice** întreprinse asupra biografiei autorului nemuritoarei *Balade și al perenelor cântece Tricolorul, Pe-al nostru steag e scris unire, Românul* etc.²³², încercare reținută și de *Dicționarul* lui Ivela din 1927, printre acele „monografii speciale”²³³. Construcția lucrării anticipă monografia pusă acum la dispoziția cititorilor dedicată muzicianului și literatului, cuprinzând: nașterea și copilăria lui Ciprian, elev la școala populară de la Ilișești și la gimnaziul de la Suceava, la seminarul din Cernăuți, activitatea în cadrul *Arboroasei*, activitatea de după ieșirea din temniță, cariera de profesor la Brașov, stagiul italian, întoarcerea la Stupca și sfârșitul tragic²³⁴. Concluzia lucrării este expusă la început: „Cum îi e de dragă fiecăruia lumina ochilor săi, așa era el de drag neamului nostru întreg”.

După alte contribuții amintite mai sus, referitoare la fostul său prieten și coleg de activități culturale, muzicale, dar și de închisoare și după referirile indirecte din lucrarea amintită²³⁵ și din cea din 1893 – 1894²³⁶ – ne-a dat, înainte cu un an de mutarea la cele veșnice și reîntâlnirea cu fostul partener de viață culturală, o nouă versiune a încercării sale monografice²³⁷, considerată – deși pledează în continuare pentru o monografie completă a muzicianului și anunță lucrarea lui Leca – „cel mai frumos monument ce i se va ridica lui Ciprian Porumbescu”²³⁸.

Considerată de cel mai reușit portret al omului de cultură, Constantin Morariu, o **istorie foarte documentată a literaturii din Bucovina**, autorul ei fiind apreciat corect ca „una dintre figurile marcante ale vieții culturale și bisericești din Bucovina”²³⁹ lucrarea ***Părți din istoria românilor bucovineni realizează o adevărată incursiune istorică asupra provinciei***, de la etapa dacică, la cea medievală, când apar pe harta ei reprezentativele lăcașuri de cult ale ortodoxiei: Putna,

Sucevița, Moldovița, Voroneț, Humor, Dragomirna, Pătrăuți, Sfântul Ilie etc. Se oprește apoi asupra ocupării provinciei de către austrieci, care înlesnesc batjocorirea limbii române de către leșii galițieni, distingând trei etape ale acestui condamnat proces, care au dus la împușinarea nejustificată a școlilor în limba română, fenomen de care suferă ambele personaje ale viitoarei monografii: Iraclie și Ciprian. Alături de *Istoria școalei*, din 1889²⁴⁰, s-a bucurat de aprecierea lui Constantin Loghin în lucrarea sa de sinteză: *Istoria literaturii române din Bucovina (1775-1918)*, tipărită la Cernăuți, în 1926.

Asupra **ctitorilor voievodale** amintite, numite „sobor de clopotnițe”, va reveni fiul său, Leca, în broșura *Bucovina turistică*, o carte pe care ideologia comunistă a marcat-o pe copertă cu un INTERZIS, scris mare și cu culoare roșie, pentru a avertiza asupra „pericolului” ce conține (am în vedere exemplarul din Biblioteca Academiei Române)²⁴¹, după ce conținutul ei fusese publicat în *Făt – Frumos*²⁴². Este ușor de stabilit o legătură directă între *Bucovina turistică* și lucrările cu aparent caracter turistic ale fiului său, care pun accente pe elemente de istorie și pe respectarea spiritualității românești. Astfel broșura *La Comănești* reține biserica ctitorită în 1772 de vornicul Simion Tăutu²⁴³, iar în broșura *La Cetatea Albă* vorbește despre copiii cerșetori, „bieteți dezmoșteniți ai zilelor de ieri care ispășesc aici păcatele ce nu sunt ale lor”, întrebându-se: „Fi-vom oare harnici să-i facem a înțelege, nu două-trei cuvinte (cum declara un țăran – nota îmi aparține), ci întreaga minune pe care o poate vesti graiul nostru cel moldovenesc?! ”²⁴⁴

Însuși fiul său, Leca, îl va numi pe Constantin Morariu „**biograf al Porumbescului**”, enumerând cele două lucrări din 1908 și 1926²⁴⁵.

Să fie oare o simplă coincidență faptul că în timp ce Constantin Morariu se afla, alături de Ciprian Porumbescu, în temnița austriacă de la Cernăuți, la Calafat se înregistra **numele primului ostaș român căzut în lupta pentru independența națională?** Era Constantin I. Popescu, fratele soției lui Constantin Morariu, licean înrolat voluntar în armata română, hotărâtă să consfințească independența proclamată în Parlament prin vocea lui Mihail Kogălniceanu, anticipată cu câteva zile de mitropolitul moldovean Iosif Naniescu, așa cum voi arăta într-un studiu consacrat marelui ierarh²⁴⁶, bazându-mă pe afirmația biografului său, P. I. David: „Iosif Mitropolitul este întâiul ierarh care cu Sfânta Cruce în mână și stropirea cu aghiasmă, declară independența de stat a României, înaintea de M. Kogălniceanu”²⁴⁷.

Marele istoric român, **Nicolae Iorga**, a reținut figura lui **Constantin Morariu** ca și pe cea a vlăstarului său Leca, în următoarea descriere: „Aproape de Suceava, la Pătrăuții lui așa de bine gospodăriți, în casa cu feciori învățați și plini de inteligență – o, ce mai era să scrie despre mine unul dintre dâșii, profesorul Alexandru ...”²⁴⁸.

În familia Morărenilor muzica era - cum s-ar spune - la ea acasă. Bătrânul luptător pentru drepturile românilor din frumoasa Bucovină, este **un mare admirator și interpret muzical, uneori chiar partener la flaut al violonistului Ciprian**. Prezenta lucrare îl prezintă chiar și în calitate de **autor al Horei arborosene** - compusă în temnița de la Cernăuți, în anul 1878 - și de **copist al multor lucrări ciprianiste**. Colegul, prietenul și mai târziu biograful lui Ciprian, Constantin Morariu – cel care îl considera pe tânărul muzician atins „de aripa geniului” - cânta adesea la flaut, în tovărășia violonistului născut la Șipotele Sucevei și a rămas în conștiința contemporanilor ca autor al imnului funebru **Plâng și mă tânguiesc**. Ambele lucrări, prima pentru pian, secunda considerată imn funebru, au intrat în lista lucrărilor lui Constantin Morariu²⁴⁹. El a păstrat manuscrisul romanței *Cât te-am iubit*, pe textul Matildei Cugler, pe care l-a donat Muzeului Porumbescu și l-a tipărit în 1936, prezentată cititorilor în vara anului 1836²⁵⁰, când semnalează cu entuziasm descoperirea celor trei manuscrise ciprianești: *Polca schnell*, *Nocturna Berta* și *Resignation*²⁵¹.

Preocuparea pentru activitatea și creația mai tânărului său coleg de seminar, cu doar un an, s-a transmis și fiilor preotului: **în casa omului de cultură Constantin Morariu se alcătuiește un cvartet sui - generis**: Victor Morariu - vioară, Aurel Morariu - flaut, Alexandru (Leca) - violoncel, Victoria și Elvira Morariu – pian, susținători ai unor renumite concerte camerale. **În casa de la Pătrăuți se joacă Cislă și Candidatul Linte** cu Aurel Berariu, considerat Liciu al Bucovinei, ulterior dedicându-i lucrării un extins studiu, care vede lumina tiparului abia în 2003²⁵².

Fratele lui Leca, **Victor**, va deveni un **reputat germanist** și unul dintre cei mai prestigioși interpreți ai muzicii violonistice a lui Ciprian Porumbescu și va consacra și el merituose pagini vieții și activității lui²⁵³.

Alexandru²⁵⁴ Morariu va moșteni și **dragostea pentru muzică, dar și cultul pentru Ciprian Porumbescu și pentru tatăl său, Iraclie**, de la Constantin Morariu, cel care va îndeplini pentru Ciprian și Berta, rolul lui **pater Lorenzo** din *Romeo și Julieta*, consfințind într-o veșnicie,

XXX

la nu mult timp după trecere în eternitate a lui Ciprian, legătura sfântă dintre cei doi îndrăgostiți, despărțiți nu atât de prejudecăți de castă religioase și naționale, cât mai ales pentru faptul că pastorul Gorgon nu voia să-și lase fiica după un soț predispus la tuberculoză. Ambii Morăreni știau de constatarea din 1902: „Lăsăm generațiilor viitoare sarcina de a se ocupa îndeaproape de studiul monumentalei opere a fruntașului cântului românesc”²⁵⁵.

Născut la Pătrăuți²⁵⁶ – unde se păstrează casa preotului bucovinean Constantin Morariu - la 25 iulie 1888, **istoricul și criticul literar, filologul, muzeograful muzical, folcloristul, profesorul și muzicologul Leca Morariu** a fost licențiat al Facultății de Litere și Filosofie din cadrul Universității Cernăuți (1908-1912), cu un doctorat în limba română și a funcționat la catedra de *Literatură română modernă și folclor*, la aceeași facultate, din 1922 până la ocuparea Bucovinei de către ruși și încorporarea cu forța tancurilor a provinciei românești în Republica Sovietică Socialistă Ucraina, componentă a „Marii Uniuni de la Răsărit”, când emigrează în România, **stabilindu-se la Râmnicu Vâlcea**. E fiul lui Constantin Morariu (1854-1927), exilat la Pătrăuți pentru atitudinea sa patriotică, fost coleg de seminar și tovarăș de suferință în temniță, frate de cruce, prieten și frecvent partener muzical al lui Ciprian, la Cernăuți, patriot înflăcărat, unul din cei 5 conducători ai *Arboroasei*, secretar al asociației studențești și cărturar preocupat de spiritualitatea și viața artistică din Bucovina.

Aprecierile recente ale activității lui Leca Morariu sunt cu atât mai prețioase cu cât multă vreme a fost **ignorată în totalitate personalitatea polivalentă a cărturarului**. Cu aproape un sfert de secol în urmă, în ultimul an al dictaturii ceaușiste, apărea cel mai sărac portret al lui Leca Morariu, fiind reținută aici doar culegerea *De la noi*, din 1915 și numai prima ediție²⁵⁷, deși – după cum ne informează unul dintre discipolii lui – s-a bucurat și de o ediție apărută în Spania, tot în limba română²⁵⁸.

Un cronicar de la *Junimea literară* găsea **în autorul culegerii *De la noi* „nu numai un priceput tălmăcitor al lui Creangă”** ci și un continuator al marelui povestitor²⁵⁹, iar o revistă de la cealaltă margine a țării, pornind de la premisa respectării și notării vocabularului „cât mai precis” în culegerile de folclor, găsea că volumul lui Leca „a copiat cu o îndemânare de adevărat maestru accentuând și nuanțând fără să-l altereze câtuși de puțin coloritul celor cinci povești”²⁶⁰. În prezentarea cronologică a reprezentanților literaturii române, numele lui Leca Morariu, stâlcit *Lecca*, este amintit doar în calitate de colaborator al

revistei ce apărea la București, sub redacția lui I. E. Torouțiu – *Floarea soarelui* - fiind considerat un continuator al lui T. T. Burada²⁶¹. Nu-i deloc consolator faptul că în *Dicționarul enciclopedic* din 2001 **Leca Morariu nici nu este amintit**, în locul lui apărând în schimb numele lui Giani Morandi și al rugbistului Viorel Morariu, chiar dacă lucrarea face trimitere la lupta constantă a tatălui său pentru drepturile românilor din Bucovina: „S-a opus încercărilor de slavizare a populației și a Bisericii românești, fiind unul dintre fruntașii luptei de eliberare națională a românilor din Bucovina”²⁶², amintind ca argument *Istoria școlii ortodoxe din Cernăuți*, în care apare memorabilul îndemn: „Să îngrijim noi, care suntem și ne numim conducători ai poporului, să îngrijim din toate puterile (...) de trupina și de rădăcinile pomului nostru național (...) și de școalele sale”²⁶³.

Nu-i găsim numele, nici al lui Leca și nici al tatălui său, Constantin, nici chiar al lui Iraclie, în prezentarea scriitorilor români din 2001, în locul lor rezervându-se spațiu lui Cristian Moraru sau Iustin Moraru - a căror valoare, chiar dacă nu pot fi ierarhizați din cauza epocii și a domeniilor diferite în care s-au afirmat - nu depășește pe cea a celor doi Morăreni bucovineni, autori de lucrări remarcate în epocă²⁶⁴, absenți toți trei și în ediția precedentă²⁶⁵ și în dicționarul din 2000, în care, la fel, ei cedează locul altor nume intrate ulterior în justificatul anonimat²⁶⁶. Și dicționarul de literatură română coordonat de Dim. Păcuariu se înscrie pe linia **ignorării lui Constantin și Leca Morariu**²⁶⁷. Autorii volumului în care ar fi trebuit să și găsească locul Iraclie și Ciprian Porumbescu i-au înlocuit și pe ei și pe cei doi Morăreni cu Marin Porumbescu, „un scriitor singular de dragul singurătății”, pentru a ne uita doar în vecinătatea locului unde trebuiau să se găsească reprezentanții literaturii românești ai secolului al XIX-lea – al XX-lea²⁶⁸. **Explicația omisiunii** trebuie căutată pentru cei doi Moraru, Constantin și Leca, dar și pentru Iraclie Porumbescu, în ignorarea cărțurilor provenind din lumea teologiei și care au abordat probleme ce puteau deranja pe „vecinii de la Răsărit”, deveniți, cu forța tancurilor, stăpâni peste o bună parte din Țara Fagilor. Versiunea din 1965 a *Dicționarului enciclopedic român* nici nu amintește numele celor doi porumbescologi și cărturari, Constantin și Leca Morariu, locul lor fiind luat de *morala comunistă* și de *monumentul eroilor luptei pentru libertatea poporului și a patriei, pentru socialism*, pentru a cita nume din zona unde ar fi fost locul celor doi²⁶⁹. În locul lui Iraclie au „cînstea” de a fi prezenți Pham van Dong și Grigore Preoteasa.

Reluând detaliile evoluției cărturarului Leca Morariu din excepționala prezentare a *Dicționarului general al literaturii române*, reținem că „la recomandarea lui N. Iorga și-a întrerupt studiile universitare un an, pe care l-a petrecut ca perceptor al tânărului Atta Constantinescu, **la Abbazia**, unde **ia contact prima oară cu istororomâna**” și cu cultura tradițională²⁷⁰. După susținerea licenței a funcționat ca **profesor suplinitor de Limba română și Limba latină la Liceul „Principele Carol” la Gura Humorului** (1913-1914), lansându-se în activitatea publicistică, semnând cu pseudonimul *Humoreanul*. Printre cele dintâi culegeri folclorice publicate de tânărul filolog trebuie amintite cele din 1908, din *Neamul Românesc*, nr. 84, p. 1325, din 16 iulie (semnat Al. Morariu), din 1909, din revista *Ion Creangă*, sau din 1913²⁷¹. **Principalele reviste literare și culturale ale vremii** își deschid paginile materialelor sale, autorul semnând cu mai multe pseudonime, sintetizate de cel care semnează cel mai complet portret al literatului – Victor Durnea: Al. Lupu, Al. Drumețul, Humoreanul, Constantin I. Popescu, Elvira Popescu, L. Marin, Peregrinus, M. Sandu, Al Criță etc²⁷². De altfel, sub multe pseudonime se ascund contribuții neștiute ale lui Leca Morariu. Pseudonimul *Al. Lupu* îl găsim destul de frecvent în paginile revistei pe care o conducea la Suceava și la Cernăuți – *Făt-Frumos* – și dintre ele ne interesează în special cele care sunt cronici de concert, în care sunt elogiaste prestațiile unor muzicieni ca Viorica Ursuleac, violoncelistul N. Papazoglu și alți artiști bucovineni. Pe cel de-al doilea îl considera „virtuos până la frenezie”²⁷³. Una dintre cronicile muzicale reprezentative semnate de Leca Morariu are în vedere concertul violoncelistului T. Lupu, în a cărui interpretare semnală „o fericită și mai rară împerechere de tehnică și suflet”²⁷⁴. Sub aceeași semnătură va apărea succintul protest împotriva celor care ignorau locul real al nașterii muzicianului de la Șipotele Sucevei²⁷⁵.

Din sursele bibliografice citate aflăm că în primul război mondial a fost **trimis pe frontul din Galiția**, fiind rănit de două ori și decorat, apoi pe cel italian, unde este din nou rănit, ulterior trecând în Bosnia și Herțegovina, căzând prizonier în Muntenegru, fiind reținut șase luni. În 1919 se întoarce, după șase ani de „cătănie”, în Cernăuți, ca profesor la liceul *Aron Pumnul*.

În pofida acestei vieți agitate, ca ostaș în armata austriacă, își găsește timp pentru a tipări primele două ediții ale cărții ***De la noi*** (1915²⁷⁶ și 1920²⁷⁷) și-și consolida autoritatea de istoric literar, în 1921 lucrarea aducându-i **premiul Academiei Române**. Nicolae Iorga o

considera „cea mai bună culegere”, argumentând că „merge drept la izvor”²⁷⁸. Revista *Izvoarașul* aprecia cartea ca fiind „o operă strălucită”, evidențiind „talentul de scriitor”²⁷⁹ al autorului. În raportul său către Academia Română, Sextil Pușcariu îl considera pe autorul acestei monumentale antologii **„un cunoscător desăvârșit al limbii populare din colțul nordic moldovenesc**, pătrunzând în tainele stilului popular atât de caracteristic și totuși atât de neimitabil, el izbutește să ne dea toată gama de culori care-l înviează”. Considerat un continuator al lui Creangă și Ispirescu și numit „popularizatorul de istorie națională”, Leca „a descoperit cu intuiția artistului adevărat părțile tipice ale basmului românesc” – cum scria ilustrul filolog²⁸⁰.

Urmează publicațiile în **diferite reviste deschise spre cultura populară**, cum ar fi *Lamura*, în care publică textul cântecului popular bucovinean *Pavel, Pavelaș*²⁸¹, sau în culegeri proprii, cum e de pildă cea din 1930²⁸², deschizându-se mai cu seamă spre cultura istroromânilor, cele mai importante lucrări pe această temă fiind următoarele:

a. (Leca) Morariu – *Istroromânii* - Conferință ținută în 16 decembrie 1926, la Institutul de Istorie și Limbă de la Universitatea din Cernăuți, Editura Glasul Bucovinei, 1927, 39 pagini; Republicată în: *Glasul Bucovinei*, Cernăuți, An X, nr. 2296-2312, 16 ianuarie–6 februarie 1927;

b. (Leca) Morariu – *Cât av trei fraț proveit. Povești în dialect istroromân, culese de...*, Cernăuți, 1927, 8 pagini; Republicat în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XVII, nr. 1–3, ianuarie–martie 1928, p. 50–56, cu transcrierea textului în numărul următor, 4–6, aprilie–iunie, p. 154–158;

c. Leca Morariu – *Pentru frații istroromâni*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An II, nr. 1, 1927, p. 1, ianuarie - faur 1927, p. 60-63 și *Glasul Bucovinei*, X, ianuarie 1927, nr. 2288–2289; prezentarea istroromânilor continuă în numerele următoare ale aceleiași reviste: 2297-2300, 18-21 ianuarie 1927; 2302-2305, 23-28 ianuarie și 2307-2312, 30 ianuarie – 6 februarie 1927, rezultate dintr-o o conferință ținută de autor la Institutul de Istorie și Limbă la 16 decembrie 1926;

d. (Leca) Morariu – *Lu frați noștri, Libru lu rumeri din Istrie - II libro degli rumeri istrieni - Cartea românilor din Istria*, Suceava, Editura *Făt-Frumos*, 1928, 188 pagini, operă premiată de Academia Română și de Fundația *Ferdinand*;

e. Leca Morariu – *Rugaț pre Domnu în limba lu maia nostre Librici za rumeri din Istrie – Carte de rugăciuni în dialectul istroromân*, Susn’evița – Jieăn, 1928, 17 pagini;

f. (Leca) Morariu – *Noterelle istro – rumene*; Extras din: *Studi rumene*, vol. III, 1928, Roma, Inst. per l'Europe Orient, 1928, 8 pagini;

g. Leca Morariu – *De-ale cirebirilor*, Texte din Sus'nevița, Cernăuți, 1929-1934, patru volume de povești în dialect, cu traduceri în limba română, legate la un loc I-IV, Extras din *Codrul Cosminului* (1929-1934), p. 345-462 și *Făt-Frumos*, 1929-1934;

h. (Leca) Morariu – *Frica a lu dracu de mul'are – Și pe dracu îl paște frica*, Povești în dialect istroromân, Cernăuți, 1929, 7 pagini; Extras din *Junimea literară*, Cernăuți, An XVIII, nr. 5-8, mai-august 1929, p. 202-206; Republicată în: *Făt-Frumos*, Cernăuți, An XV, nr. 3, mai-iunie 1940, p. 99-101;

i. (Leca) Morariu – *Canti popolari rumeni scelti e tradotti per L(eca) M(orariu)*, (după Luigi Salvini), București, 1939, 19 pagini; Extras din *Convorbiri literare*, București, An LXXII, nr. 1, ianuarie 1939, p. 63-79²⁸³;

j. Leca Morariu – *Drumuri cirebire*, I. Partea I, București, Tip. Presa, 1941, 88 pagini, continuată de alte trei colecții de texte istroromâne, 1932, 1933, 1934, după ce fuseseră publicate în serial în: *Făt-Frumos*, Suceava, An III-VII, 1928-1932.

Aceste lucrări s-au bucurat de atenția cuvenită, lăsând urme ale aprecierii în diferite publicații. Astfel Perpessicius reținea **contribuția lui Leca Morariu la îmbogățirea dialectologiei românești** prin „minunata crestomație dialectală *Lu frați noștri*”, care „urmărește să răspundă nevoii de carte a celor 3500 de istroromâni”, dar este „așa de ispititoare” și pentru cititorii obișnuiți, „după cum poate fi utilizată în cursuri de specialitate”²⁸⁴. Referindu-se la culegerea *Lu frați noștri*, din 1928, Ovid Densușianu remarcă, faptul că ea „nu se mărginește numai la obișnuitele teme de folclor, ci ne face să cunoaștem unele aspecte ale istroromânilor”²⁸⁵.

La rândul său, Gorge Pascu înscria numele autorului în lista cuprinzând pe I. Maiorescu, Teodor T. Burada, A. Glavina, C. Tagliavini și considera culegerea „un eveniment” nu numai pentru istroromâni din Italia, „ci și-n cea a dialectologiei române, a filologiei în general”²⁸⁶. Ion Mușlea adaugă printre recenzii lucrării și pe cea semnată de C. Tagliavini, publicată în *Studi Rumeni*, IV, p. 182-184²⁸⁷. Într-adevăr, prezentând *Junimea literară*, C. Tagliavini scria că Morariu a adunat din teritoriile istroromânilor „un materiale assai ricco”²⁸⁸.

Toate îi reconfirmă **statutul de profesor de istoria literaturii române, filologie și folclor**, la Facultatea de Litere și Filosofie din

Cernăuți, 1922-1940, devenind apoi decan al facultății și **prorector al Universității din Cernăuți, și director al Institutului de literatură, filologie, istorie, etnografie și folclor, al Seminarului Român**, de pe lângă universitatea din același oraș, ce purta numele „*Regele Carol II*” – în anii celui de-al doilea război mondial instituția numindu-se doar Institutul *Cernăuți*. Va fi apoi **director al Teatrului Național**, președinte al societății *Armonia* – din fruntea căreia a demisionat la 4 aprilie 1934. A fost **fondator, secretar de redacție și director al revistelor** *Făt-Frumos*, Suceava – 1926–1933 și Cernăuți 1934-1944, *Buletinul „Mihai Eminescu”*, Suceava, Piatra Neamț și Râmnicu Vâlcea, *Buletinul Institutului de literatură, filologie, istorie, etnografie și folclor*, Cernăuți, (calități pe care le păstrează și la *Junimea literară* - Cernăuți) și autor al unor culegeri de folclor publicate în antologiile altor cercetători ai spiritualității populare, cum este cea amintită mai sus, a lui T. Pamfile. E **perioada cea mai prolifică** din activitatea cărturarului, implicat în viața administrativă a Universității (considerată cea de-a IV instituție de acest grad din România întregită), a unor societăți culturale a unor edituri, dovedindu-și omniprezența, prolificitatea și calitățile manageriale, asociindu-și personalități marcante ale vieții culturale a timpului. A beneficiat de patru ori de premiul Academiei Române. În anul 1941 a ținut la Cernăuți un **curs de istoria limbii**, în care dovedește orientarea spre stilistul german Leo Spitzer și spre Benedetto Croce, după ce în anii universitari 1936-1938 predase studenților cernăuțeni un curs de *Folclor istroromân*, iar în următorul – un curs de *Folclor dialectal*.

Dintre **discipolii și continuatorii săi**, în afara celor trei amintiți în acest demers introductiv, cu contribuțiile lor, Traian Cantemir, Petru Iroaie și Petru Rezuș, mai trebuie menționați: Octavian Nandriș și Dimitrie Vatamaniuc. Oare nu pot fi stabilite niște legături, nesemnificate încă, între preocupările eminescologice ale profesorului Leca Morariu și cele care vor recomanda pe elevul său să acceadă în echipa de restituire a scrisului eminescian? Aici poate fi amintit faptul că la restituirea publicisticii eminesciene se gândise și G. T. Kirileanu, așa cum se deduce din scrisoarea adresată dascălului cernăuțean la 10 octombrie 1930²⁸⁹.

De altfel, se poate discuta despre o linie de continuitate ce pornește de la magistrul Leca Morariu spre cel puțin trei direcții importante: **spre folclor**: Traian Cantemir și Petru Iroaie și **spre Eminescu** și **spre istoria**

literaturii române: Dimitrie Vatamaniuc; Petru Rezuș, Augustin Z. N. Pop ș. a., colaboratori ai revistelor conduse de eminentul gazetar.

Urmărind localitățile în care **Leca Morariu împrășteie datele despre idolul său precum și alte materiale, se poate realiza următoarea hartă**, ordonată pe criteriul alfabetic: Arad: *Românul*, Botoșani: *Revista Moldovei*; București: *Convorbiri literare*, *Revista Fundațiilor Regale*, *Boabe de grâu*, *Lamura*, *Glasul Bisericii*; Caransebeș: *Foaia diecezană*, *Altarul Banatului*; Cernăuți: *Junimea literară*, *Făt-Frumos*, *Bucovina literară*, *Glasul Bucovinei*, *Buletinul Mihai Eminescu*, *Revista Bucovinei*, *Codrul Cosminului*; Focșani: *Ethnos*; Iași: *Gândul nostru*, Editura Țerek; Piatra Neamț: *Buletinul Mihai Eminescu*, An XII, 1941; Râmnicu Vâlcea: *Fond și Formă*, *Făt - Frumos*, *Deșteptarea*, *Buletinul Mihai Eminescu* (director – Leca Morariu; secretar de redacție – Octavia Lupu Morariu); Suceava: *Făt-Frumos*, *Glasul Bucovinei*, *Viața nouă*, Siret: *Freamătul literar*, Timișoara: *Glasul Bucovinei*, etc. Demnă de reținut rămâne constanța cărturarului pentru **cercetarea moștenirii eminesciene** și punerea ei la dispoziția publicului prin singura publicație din țară cu această destinație, găzduită de orașele Cernăuți, Piatra Neamț și Râmnicu Vâlcea și deschizătoare spre alte studii, extinderi, aprofundări, corectări, noutăți etc., unele menționate mai sus. Lista se completează cu alte publicații amintite în portretul amintit: *Săgetătorul*, *Șezătoarea*²⁹⁰. Cine se mai îndoiește de prestanța și tenacitatea colaboratorului la multe publicații ale timpului, are cel mai la îndemână ***Glasul Bucovinei*, ziar care este echilibrat din punctul de vedere al conținutului, de articolele sale**, multe în serial – din cauza dimensiunilor – provenind în cele mai multe cazuri din cursurile de la facultate, sau din conferințe publice. Simpla foietare a celor aproximativ 50 de volume ale ziarului, condus la început, în 1918, chiar de Sextil Pușcariu evidențiază contribuția lui Leca Morariu la dezbateri culturale profunde, de istoria literaturii române, atât a celei vechi cât și a celei moderne, cu insistențe asupra legăturilor cu creația populară, la care se adaugă și cronicile muzicale, inclusiv cele ce l au în vedere pe George Enescu în prestațiile de la Cernăuți și Suceava. Materialele sale din *Glasul Bucovinei* și din alte cotidiane și periodice sunt cu atât mai meritorii cu cât acestea erau atrase spre controverse politice sterile. El repetă și din acest punct de vedere, larga răspândire în țară a materialelor în diferite publicații, de către tatăl său, Constantin Morariu: Budapesta: *Familia*; București: *Floarea soarelui*; Cernăuți: *Junimea literară*, *Deșteptarea*, *Patria*; Iași: *Viața Românească*; Suceava:

Făt-Frumos, la periodicele menționate adăugându-se broșurile publicate la Caransebeș, Gherla, Vălenii de Munte ș. a. m. d. Nu poate fi neglijat climatul de efervescență culturală în care evoluează revistele tutelate de Leca Morariu sau la care el este colaborator.

Climatului muzical familial se va adăuga apoi **căsătoria cu Octavia Lupu-Morariu**, laureată a Conservatorului din Viena, secția Canto și Pian, cu o diploma semnată, între alte celebrități artistice și de George Georgescu, o mare iubitoare a muzicii lui Ciprian Porumbescu și care îi va fi lui Leca un prețios ajutor în parcurgerea întregii emanații melodice a fiului Șipotelor Sucevei. **Mezzo-soprana și pianista Octavia Lupu-Morariu** (1931-1992), care i-a stat alături la bine, dar mai ales la rău, timp de 38 de ani, va da viață multor pagini din creația lui Porumbescu, atât din cea vocală cât și din cea pianistică, descoperind împreună sensurile expresive ce se vor adăuga celor documentare. Cu ea va investiga modificările unor variante tipărite, artista ocupându-se și de anumite perioade din scurta dar prolifică viață a muzicianului²⁹¹, sau de circulația versurilor luceafărului literaturii românești în muzică²⁹². Este secretarul de redacție al multor publicații în care-i găsim numele în calitate de culegătoare de folclor: texte de cântece, bocete, strigături, cimituri etc, dar și de traducător din limba germană și cea care va dactilografia imensul material al cărții închinată de el Porumbestilor.

În timpul celui de-al doilea război mondial, mai exact în anii 1940-1944 se simte în activitatea lui Leca Morariu obstrucția evenimentelor politice, dar și strădaniile cărturarului de a pune la adăpost, prin încredințarea tiparului, a mai multor materiale finite, referitoare la trecutul cultural românesc, **presimțind parcă plutind în aer interdicția de a mai publica**. Institutul său din cadrul Universității ce purta numele regelui Carol al II-lea se numea acum doar Institutul „Cernăuți” (având ca director pe Leca Morariu, secretar pe Octavia Lupu Morariu și redactor pe Traian Cantemir), găzduitor al multora dintre asemenea studii și articole, dublat de colecția *Făt-Frumos*. Printre membrii institutului găsim nume ale ilustrațiilor cărturari români, din următoarele centre: București: Emanoil Bucuța, Simion Mehedinți, Al. Lascarov; Moldoveanu, Ilie E. Torouțiu; Cernăuți: mitropolitul Tit Simedrea; Fălticeni: Artur Gorovei; Piatra Neamț: G. T. Kirileanu; Brașov: Aurel A. Mureșianu; Sibiu: Alex. Procopvici, Iași: Ilie Minea, Tătăruși: Alexandru Vasiliu, cărora se adaugă și specialiști europeni: Bologna: Carlo Tagliavini; Innsbruck: Heinrich von Schullern; Roma: Claudiu Isopescu, cei mai mulți colaboratori ai instituției și ai publicației sale

fiind reprezentanți marcanți ai culturii românești. Revista *Făt-Frumos* îmbrățișează pe toți acei scriitori dornici de a contribui la prestigiul publicisticii și a literaturii române: Sadoveanu, Rebreanu, Șt. O. Iosif, Ionel Teodoreanu, Radu Gyr etc, prezentându-le personalitatea literară și publicând din creațiile lor în numerele revistei.

Buletinul Mihai Eminescu se subintitulează *Lămuriri pentru viața și opera lui Eminescu* și e „redactat cu concursul lui Garabet Ibrăileanu și Gh. Bogdan-Duică de Leca Morariu”. Printre serviciile reciproce merită amintită nota semnată de Leca Morariu la un articol al lui Bogdan-Duică referitor la mediul cernăuțean al anilor 1864-1865, mediu de care a beneficiat însuși Eminescu²⁹³. Moartea lui Bogdan-Duică – 1933 - urmată de cea a criticului ieșean, face ca Leca Morariu să apară singur ca director al publicației, pentru perioada când apare la Piatra Neamț având ca secretar de redacție tot pe Octavia Lupu-Morariu. Se prea poate ca această ultimă locație a revistei să fie determinată și de G. T. Kirileanu, prieten apropiat al Morărenilor și care semnează mai multe materiale ale numărului din 1941. La Cernăuți va tipări broșura de 10 pagini cuprinzând studiul din *Revista Fundațiilor Regale*²⁹⁴ apărut și în revista *Făt-Frumos*, Cernăuți, realizând o trecere în revistă a istoriei Bucovinei de la descălecatul lui Bogdan, trecând prin ctitoriile domnești, insistând asupra momentelor când a fost „de atâtea ori Golgota”²⁹⁵. Va încerca **transferarea unora dintre instituțiile culturale cernăuțene** - inclusiv a Institutului *Arboroasa* - la Râmnicu Vâlcea. Astfel, împreună cu Dragoș Vitencu – care va deveni el însuși autor al unei monografii închinată bardului bucovinean – omagiază pe pictorul Epaminonda Bucevschi la centenarul nașterii sale²⁹⁶. În cadrul Institutului *Arboroasa* de la Râmnicu Vâlcea publică broșura consacrată celei mai importante lucrări a mitropolitului moldovean, Varlaam²⁹⁷ – ierarh recent trecut în rândul sfinților - și a altui extras din *Candela* referitor la evenimentele anului 1848²⁹⁸. În 1944 scria în *Revista Bucovinei*, refugiată la Timișoara, că Institutul „Cernăuți” și Societatea „Armonia”, aflate la Râmnicu Vâlcea, sunt „nu numai în refugiu ci-n plină activitate”, așa cum se aflau și celelalte publicații pe care le fondase: *Făt-Frumos*, *Buletinul Mihai Eminescu*, *Fond și Formă*, nu numai „în pribegie” dar și active²⁹⁹.

Pentru a se degreva de unele obligații ce-i consumau timpul, își asumă rolul de director al acestor publicații, luându-și ca secretar de redacție pe soția sa, cum găsim precizat pe frontispiciul revistei scrise în exil, *Fond și Formă*. Aceste publicații rămân **fidele idealului de**

restituire a celor două personalități reprezentative ale culturii românești din Bucovina: Iraclie și Ciprian Porumbescu. Primul număr al revistei are pe copertă fotografia lui Iraclie și pe ultima filă o listă bibliografică a operelor eminentului preot bucovinean. În interiorul revistei apare o replică bucovineană la provocarea lui Lucian Blaga³⁰⁰, urmată de un studiu consacrat particularităților limbii române³⁰¹ și un altul consacrat germanomaniei junimiste³⁰². Tot la Râmnicu Vâlcea va încerca **resuscitarea publicației de la Cernăuți, *Deșteptarea***, gazdă a altor materiale de istoria culturii, fondată de tatăl său și care își va continua existența, într-o altă formă, primul număr datând din 14 februarie 1943. Este vorba despre a treia ediție, după cea din 1893-1904 – Cernăuți; 1907-1928 – Cernăuți și 1943-1944 - Râmnicu Vâlcea, primele două prezentate foarte succint în dicționarul de periodice literare românești³⁰³.

Așa cum vom vedea mai jos, **Leca Morariu păstrează pasiunea sa constantă pentru Ciprian Porumbescu și pentru muzica lui de-a lungul întregii vieți**, până la 15 decembrie 1963, când viața i se curmă la Râmnicu Vâlcea, în urma unor îndelungate suferințe fizice, dar mai ales morale: într-o „apăsătoare tăcere – cum nota în exil, Petru Iroaie – a închis verziile săi ochi (...) cel mai blând și complet din cârturarii ultimei generații patriarhale a Moldovei din prima jumătate a secolului al XX-lea”³⁰⁴, „sfâșiat de un dor irepresibil, dorul de Bucovina, pe care a fost forțat s-o părăsească definitiv în urma cataclismului bolșevic abătut asupra pământului românesc”, care l-a obligat la un „domiciliu forțat”. Pentru identificarea materialelor referitoare la Iraclie și Ciprian Porumbescu trebuie urmărite cu atenție rubricile permanente din revistele la care colaborează, în care apar noutăți despre Ciprian și Iraclie Porumbescu: *Multe și mărunte; Plivind; De-ale noastre, De la noi* etc.

Refugiului se adăuga **izolarea din lumea culturală**, despre care îi scria la 8 iunie 1945, G. T. Kirileanu lui Bucuța: „Acum dl. Leca Morariu nu-și mai poate publica revistele sale”³⁰⁵, dar și o stare precară de sănătate, dublată de pierderea cumnatului său, I. E. Torouțiu, toate reținute de o altă depeșă din 16 decembrie 1953: „Mă gândesc ce adâncă durere la scumpul prieten Leca Morariu, a cărui sănătate e îngrijorătoare. Altfel el ar fi cel mai indicat să ieie în mână și să ducă mai departe activitatea publicistică a regretatului său cumnat”³⁰⁶. Nu trebuie uitată **suprimarea sa de la catedră**: la 23 septembrie 1946, G. T. Kirileanu roagă pe A. Sacerdoțeanu să se informeze la Ministerul Educației dacă „tot nu se dă curs decretului de reintegrare a profesorului Leca

Morariu”³⁰⁷. Fratele său trăia o dramă și mai profundă, fiind acuzat de legionarism. Considerat unul dintre cei mai buni germaniști ai epocii - traducător din marea literatură germană și autor al unui serial al războiului pentru întregirea României - recenzie la lucrarea lui Constantin Kiritzescu, publicată în *Glasul Bucovinei*, în toamna anului 1924 - a căzut ușor victima ușor suspiciuni de aderență la mișcare și compromis de răuvoitori, cum se întâmplase cu colegii lui de la Cernăuți, Alexandru Zirra și Gavriil Galinescu, alte destine frânte din cauza acelorași încriminatoare și false acuzații. Aflăm aceasta dintr-o scrisoare datată 23 august 1945, când G. T. Kirileanu îi comunica lui Simion Mehedinți faptul că Leca Morariu „voia să vă scrie că fratele său n-a fost legionar, dar s-a sfiit să vă tulbure cu plângerea lui”³⁰⁸. „Scumpul nostru Moș Ghiță” vedea în Leca un „prezumtiv autor al enciclopediei celor neglijăți” – cum nota la 1 martie 1953³⁰⁹.

Obștescul sfârșit l-a surprins în plină activitate, „punând ordine în cele împlinite, ori aglomerând informații la opulenta și fastidioasa monografie documentară Iraclie și Ciprian Porumbescu”³¹⁰. Respectându-i dorința întoarcerii în locurile natale, soția l-a reînhumat la toamna anului 1966 (peste aproape un sfert de secol și ea va poposi lângă iubitorul și respectatul ei soț), în cimitirul *Pacea*, lângă Cetatea de Scaun a lui Ștefan cel Mare, la Suceava, oraș unde a poposit și prestigioasa-i bibliotecă, care a format fondul *Leca Morariu* din cadrul Muzeului Județean Suceava.

„Năzuind să elucideze toate episoadele umbrite, nu o dată controversate din biografia unor personalități ale culturii românești (Mihai Eminescu, Ion Creangă, Veronica Micle, N. Gane, Iacob Negruzzi, T. Robeanu Iraclie și Ciprian Porumbescu ș. a.), ori să reliefeze aspecte neglijate, M(orariu) a **amânat mereu cuprinderea monografică**” – se scrie în cel mai complet portret, realizat până acum, Victor Durnea³¹¹. În realitate, nu el a amânat „cuprinderea monografică”, ci ideologia comunistă, care nu numai că nu a încurajat și susținut cercetarea ilustrului universitar, dar a frânat ieșirea spre public a cel puțin două dintre asemenea abordări de anvergură, cea mai necunoscută rămânând cea consacrată lui Iraclie și Ciprian Porumbescu. Și este vorba despre cartea capitală a lui Leca Morariu, cartea vieții lui și a tatălui său, așa cum se vede din permanenta scrutarea a universului porumbescian.

Lista personalităților intrate în vizorul lui Leca trebuie completată cu Miron Costin, Ion Budai – Deleanu, Ion Slavici, Titu Maiorescu, Iacob Negruzzi, B. Șt. Delavrancea, Panait Cerna sau cu unii

reprezentanți contemporani ai literaturii noastre, Sadoveanu, Cezar Petrescu etc. Cronicarului moldovean îi va dedica un portret publicat în revista *Făt-Frumos* și ca broșură separată³¹². Figurile amintite reprezintă domenii diferite și atrag atenția cercetătorului prin ceea ce au făcut pentru națiunea română, chiar dacă unii sunt necunoscuți cum e T. Robeanu, „faimosul deputat bucovinean care la 1900, fiind membru al delegației austriece la Budapesta fu dârzul apărător al celor 3 milioane de români din întregul imperiu austro – ungar”³¹³. Victor Durnea remarcă în scrisul lui Leca Morariu „acuitatea observației (...) plasticitatea tablourilor (...) vioiciunea narațiunii (...) vivacitatea dialogurilor prinse fidel în pronunția lor (...) doza de erudiție strecurată fără emfază, cu un umor ce amintește de A. I. Odobescu și Calistrat Hogaș”, calități ce se regăsesc în jurnalele din perioada muntenegreană alcătuind prima parte din memorialul *Viața*³¹⁴. O parte a scrierilor sale literare a fost salvată în recentul volum îngrijit de Liviu Papuc - Leca Morariu – *Scrieri istorico-literare*, 2009.

Se poate reproșa cărturarului doar că a purtat mai puțin grija propriilor creații, decât ale unor prestigioși cercetători ai spiritualității românești, cum e cazul operei postume a lui Petre Ispirescu consacrată celui de-al „treilea mare domnitor român”, după Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare și publicată după manuscrisul găsit la soția sa³¹⁵, aflată la Dorohoi. Pe Liviu Rebreanu îl recomandă cititorilor, subliniind „astronomică distanță între acea vie psihologie rebrenească” și cea a „anatomistului de sentimente”, Paul Bourget, al lui Emile Faguet³¹⁶. Despre romancier afirma într-o conferință la Teatrul Național din Cernăuți, din 18 ianuarie 1836, că este „scriitorul care excelează printr-un atât de superlativ obiectivism”³¹⁷ și într-un alt număr remarcă „psihologismul” său³¹⁸, evident în *Pădurea spânzuraților*, *Ciuleandra* și *Jar*. La rândul său, autorul romanului *Ion* aprecia în acești termeni activitatea intelectualului cernăuțean: „E o muncă de benedictin, atât de necesară mai ale în vremile aceste gălăgioase (...) pentru cultura românească, pentru reromânizarea celei mai românești provincii”³¹⁹.

Cu siguranță, lucrarea ce face excepție de la acest reproș privind studiile de anvergură, monografice – așa cum se va vedea în continuare - este **monumentala carte închinată lui Iraclie și Ciprian Porumbescu**, încheiată spre sfârșitul vieții de Leca Morariu, anticipată și pregătită de studiile și articolele amintite, pe care le asamblează într-un impresionant volum de pagini ce vor da naștere unei lucrări ce nu a fost publicată, decât fragmentar. O cred **neterminată**, având în vedere că forma

dactilografată se încheie cu câțiva ani înaintea morții lui Iraclie. Se poate spune că personajul lui Leca Morariu a fost mai puternic decât el și nu s-a lăsat urmărit până la trecerea sa în neființă. Moartea autorului monografiei a survenit înainte ca eroul său să-și încheie curba vieții sale zbuciumate în lucrarea ce i-a consacrat. Lipsa de perspectivă a tipăririi lucrării contribuie cu certitudine la această tergiversare, autorul știind că avea de a face cu o lucrare de sertar.

Statutul său de **proscris pentru „cultura proletară”**, e rememorat de bunul prieten și porumbescolog, Ioan Vicoveanu, care scria la 7 decembrie 1953, că el și Leca Morariu „nu puteam face parte din Comitetul central (jubiliar) – pentru aniversarea nașterii autorului *Tricolorului* - căci activitatea noastră porumbesciană are amprente vechi de interpretare a vieții și operei lui”³²⁰, nu-i permitea să-și publice cartea.

Lucrarea are în vedere **tot ce s-a scris până la acea dată despre fiul Șipotelor Sucevei și comentează și corijează** toate datele privind activitatea și creația muzicianului Porumbescu. Investigațiile merg până la impresiile de călătorie ale unor scriitori, ca George Sion, despre care afirmă că e poet și în informațiile sale³²¹, mai ales că acestea privesc personaje care se intersectează cu eroii cărții sale, în speță cu Iraclie: Mihail Kogălniceanu, Zaharie Voronca, Aron Pumnul etc. La fel procedase eroul său, Iraclie, care confruntă și corectează datele despre fiii și soțiile lui Ștefan cel Mare la care se referise arheologul Romstorfer, membru al Academiei Române, croni-carul bucovinean punând într-o lumină cu totul nouă distrucția oșezim-telor voievodului, moment anticipator pentru *Altarul Mănăstirii Putna*. Deasupra celor două momente, cronică distrucției ilustrului voievod și cunoscutul cor ciprianesc, se proiectează un curcubeu dublat de entuziasmul cu care tânărul fecior de preot cântă „Daciei întregi”.

S-a afirmat că Leca a avut cel puțin patru mari preferințe literare, pe care le-a urmărit cu o consecvență materializată în lucrări indispensabile continuării cercetărilor: Eminescu, Creangă, istoria literaturii române, literatura populară, dar cărturarul a avut și alte **patru domenii ce aparțin domeniului muzical: muzicologia, critica muzicală, etnomuzicologia și porumbescologia** – cu o direcție și mai puțin cunoscută – interpretativă, ce vor fi detaliate mai jos, după ce am conturat cadrul mare cultural pe care evoluează cei doi necunoscuți muzicologi, reprezentând două epoci diferite și două modalități de percepere și interpretare a ceea ce a rămas de la cei doi Porumbescu.

Preocupările muzicologice și de critic muzical ale lui Leca Morariu pot fi descifrate și din faptul că la 7 noiembrie 1920 tânărul Leca Morariu se abona la revista *Muzica*, așa cum deducem dintr-o adresă expediată din Cernăuți³²² și **studiază violoncelul la Conservator**.

În 1922 semnează articolul care **pledează pentru cunoașterea muzicii lui Beethoven**, prefațând traducerea analizei simfoniilor titanului de la Bonn realizată de către Berlioz, semnată de Maximilian Costin³²³. Tânărul profesor și publicist nu scapă prilejul centenarului morții lui Beethoven prezentându-i personalitatea în cotidianul ce apărea în capitala Bucovinei³²⁴. Nu am găsit nici-o legătură între acest articol, publicat pe prima pagină a ziarului cernăuțean și cel semnat de George Breazul apărut în aceeași perioadă, la București³²⁵. Titanul de la Bonn revine în scrisul lui Leca Morariu atunci când își urmărește personajul monografiei – Ciprian – admirând casa în care a locuit Beethoven în Viena și ascultând opera *Fidelio*.

Cronicile lui Leca Morariu dedicate **concertelor lui George Enescu la Suceava și Cernăuți** adaugă noi fațete ale interpretului, cum ar fi cele din 1923³²⁶, 1927 și 1929, care pot servi completării bibliografiei genialului interpret. Ulterior criticul va realiza o sinteză a legăturilor lui George Enescu cu Bucovina³²⁷. Referindu-se la concertele cernăuțene din primăvara anului 1927, criticul muzical de la *Junimea literară* preia asocierea lui Enescu - proiectată de Ciomac - cu „insulele mărilor grecești (...) siluete puternice (...) pe cerul și pe marea nemărginit de albastră”³²⁸. În 1929 relua comparația lui Ciomac (cu insulele din mările grecești, „înălțate numai pe țărături (...) siluete puternice”, pe care le dezvoltă: „Rămâi uluit de această miraculoasă împerechere a senzitivului Enescu, de structură aproape feminin de gingașă cu prometeicul Enescu de vulcanică răscolire (...) Cuprinde-vom oare din plin și în toată vrednicia acest gest venit din partea celui ce se înscrie alături de cele mai înalte culmi românești: Eminescu, Grigorescu, Iorga?”³²⁹. Prezentând *Junimea literară*, C. Tagliavini reținea că articolul lui Leca reprezintă o contribuție „per la biografia del grande violonisto rumeno”³³⁰. O portretizare succintă îi va face fiului Livenilor în primăvara anului 1932, pe prima pagină a cotidianului din Cernăuți³³¹.

Muzicologul Leca Morariu acordă atenție muzicienilor bucovineni, vorbind despre **cei trei străluciți reprezentanți ai muzicii: Eusebie Mandicevschi, Ciprian Porumbescu și Tudor Flondor**, pe care-i numea ca membri ai „marei triade de muzicieni români din Bucovina”³³². Va creiona **personalitatea lui Mandicevschi** în revista sa

- cu ocazia festivalului ce i-a consacrat *Societatea filarmonică* din Cernăuți, când s-a prezentat publicului cantata sa *În Țara Fagilor*³³³ - apoi în *Junimea literară*³³⁴ și în necrologul din vara anului 1929. Cu câteva tușe foarte sigure surprinde dimensiunea muzicianului bucovinean: „Crescuse prea gigantic decât să rămână numai al nostru (...), profesorul Conservatorului de la Viena, savant - muzicolog și compozitor, editor al lui Haydn, Beethoven, Schubert, Brahms, critic al lui Mozart, Schubert, Brahms (...) prieten al lui Johannes Brahms, autoritate cu vâlvă nu europeană ci universală”³³⁵. Va saluta cu mult entuziasm anunțul tipăririi *Cântecelor bucovinene culese de Alexandru Voevidca și armonizate pentru voce și pian* de Eusebie Mandicevschi³³⁶, dar visul va deveni realitate peste alte trei decenii, când apar sub îngrijirea lui Liviu Rusu, ca suplimente ale revistei *Muzica*, în 1957. De asemenea, se entuziasmează atunci când află că bogata colecție de *Cântece armonizate* de Mandicevschi e la adăpostul Ministerului Artelor și cel care la această vreme ține la titlul său de profesor universitar este de-a dreptul entuziasmat de inițiativa lui Calistrat Șotropa de a publica unele piese din cele prelucrate de Eusebie Mandicevschi după culegerile lui Alexandru Voevidca³³⁷. Criticul muzical de la revista *Făt-Frumos* reproșează publicisticii vieneze neglijarea evenimentului produs de dispariția muzicianului³³⁸.

Pe **Tudor Flondor** îl prezintă cu ocazia montării operei sale *Noaptea Sfântului Gheorghe* și când urmărește activitatea societății *Armonia*, condusă de Leon Goian, care era și ea preocupată de valorificarea scenică a muzicii lui Ciprian³³⁹ și când recenzează prezentarea muzicianului de către N. Tcacu-Albu³⁴⁰. Pentru colegul său de preocupări – **Alexandru Voevidca** - a cărui muncă o elogiează - va scrie rânduri mișcătoare la mutarea lui la cele veșnice³⁴¹. Nu trece indiferent pe lângă cartea de istoria muzicii a lui **George Onciul**, despre care scrie că e „cartea de căpătâi pe care acum noi românii n-o avem”³⁴². Sesizând **disputa dintre George Breazu și Gavril Galinescu**, Leca Morariu lansează întrebarea: dacă cel dintâi „ar fi un ignorant muzical”, cum a obținut premiul Academiei?³⁴³.

Autoritatea lui Leca în materie muzicologică este întărită de cea filologică, de istoric al literaturii și al culturii, **confirmată de cariera sa muzicală interpretativă și de cea de critic muzical**, anticipând multe teze ale etnomuzicologiei noastre. Dar în același timp, se impune plasarea sa corectă printre muzicologii noștri proveniți din lumea literară, cel puțin prin poziția sa corectă față de problematica atât de complexă a

etnomuzicologiei și față de creația și activitatea lui Ciprian, proiectat pe fundalul unui patriotism trăit la cel mai înalte și sincere cote, având ca vajnic înaintaș pe bunul său părinte, Iraclie, a cărui activitate pornește și se încheie la Putna lui Ștefan cel Mare. Acest din urmă aspect necesită prioritate ținând seama de dubla văduvire: a recunoașterii sale în câmpul muzicologiei și a stabilirii dimensiunii reale a muzicianului ce face obiectul prezentei monografii. Ea se așează în modul cel mai firesc în completarea personalității autorului, trunchiat ca eminescolog, memorialist – unul de excepție - „diriguitor de reviste”, filolog, istoric literar, dar omițându-se calitatea lui de reputat porumbescolog, chiar dacă-l raportăm doar la numeroasele studii și articole dedicate autorului *Baladei*. Paginile din pertinentul studiu publicat în revista sa și ca broșură - *Pentru cântecul popular* depășește limitarea activității folcloristice a lui Leca, la culegeri de basme, cimilituri și alte genuri literare, deoarece el formulează prețioase considerații despre melosul popular, insistând asupra sincretismului vers - viers și a potențelor expresive ale exprimării muzicale populare, ca valoare intrinsecă, dar și ca sursă de inspirație pentru creația de tip occidental.

Se adaugă **cronicile sale muzicale** necesare pentru reconstituirea vieții muzicale din Bucovina, din viața zbuciumată a Conservatorului din Cernăuți, în care au crescut Roman Vlad, Liviu Rusu, Radu Paladi etc. și unde și-a trăit o bună parte din viață Alexandru Zirra și Gavriil Galinescu, sau activitățile ca membru al unor formații camerale în cadrul academiilor *Armoniei*, cum ar fi cea în care violoncelistul Leca Morariu a dat viață, alături de fratele său, Victor, la vioară și F. Hönich la pian, *Trioului all'ongrese* de Joseph Haydn. Printre **cronicile de la concerte** atrage atenția cea în care au fost analizate prezentările mai multor cântece populare din colecția Voevidca, armonizate de Mandicevski, contrazicând unele păreri ale lui Alexandru Voevidca, ce conferențiasse despre geneza și clasificarea cântecelor populare, susținând că, în realitate, „cântecul popular e cu mult mai bătrân” decât cel bisericesc³⁴⁴. Într-un studiu din *Convorbiri literare* enunță primele considerații asupra **muzicalității versurilor eminesciene**, calitate „indefinibilă”, care este un „efect al muzicii „din sufletul Poetului”³⁴⁵.

Adept al **respectării autenticului folcloric**, Leca Morariu se declară împotriva modificărilor creației populare și mai ales a reeditării ei „numai cu interesul comercial”³⁴⁶. De asemenea, se declara în total dezacord cu prioritatea reclamată și asumată pe nedrept de filologii, care neglijează latura muzicală, esențială a creației populare³⁴⁷. Drumul său

spre formele incipiente ale etnomuzicologiei pornește de la literatură, de la bardul din Mircești, pe care-l prezintă ca atare³⁴⁸, urcând spre recunoașterea **caracterului sincretic al folclorului**: „Format în climatul luptei pentru păstrarea identității culturale românești a provinciei rupte de Imperiul habsburgic, va pune accent pe identificarea celor mai semnificative zone și a celor mai autentice surse, precum și pe înregistrarea cât mai exactă a materialului cules, uneori inclusiv în latura lui muzicală”³⁴⁹. În repetate rânduri, folcloristul bucovinean aduce în discuție problema **sincretismului folclorului**, scriind tranșant în 1929: „cântec: text și melodie”³⁵⁰, unitatea dintre vers și cântec fiind reliefată de Nicolae Iorga, încă în 1915, în recenzia la culegerea lui Leca: „Melodia separată de versuri nu se poate menține. Aproape la fel se întâmplă și cu versurile. Detașate de melodie, ele își pierd strălucirea, în bună parte”³⁵¹.

Se remarcă faptul că revista pe care o conduce din 1926 în calitate de redactor, iar din 1929 de director, face loc și unor melodii populare, unele chiar analizate din punct de vedere folcloristic, cum este chiar cazul articolului menționat, încheiat cu o melodie transcrisă de A. Karnet. Istoricul literar bucovinean urmărește **legăturile creației unor poeți și scriitori cu cea populară**, cum este cazul lui Șt. O. Iosif³⁵². Se adaugă **atitudinea sa de dezaprobare a poziției lui Duiliu Zamfirescu**, „snobul” care dă dovadă „de crasă ignoranță în cunoașterea psihei populare”, sau a lui Ovid Densusianu și **a celor ce schilodeau cântecul popular, amputând melodica textului, îngemănate și genetic și în practicarea populară**.

Se poate considera că anul 1932 reprezintă ieșirea în forță a folcloristului și muzicologului Leca Morariu, revista *Junimea literară* abordând **probleme de pionierat ale etnomuzicologiei românești** ce-și caută încă drumul prin ceața dibuirilor spre marile teoretizări ale lui Constantin Brăiloiu și George Breazu. Numărul redus al cercetărilor muzicii noastre populare din primele decenii ale secolului său nu-i vor permite celui mai profund exeget al muzicii lui Ciprian Porumbescu, concesii. De aceea va lua **poziție fermă împotriva unor naivități și dulcegării** ale volumului lui Mihail Vulpescu, volum consacrat cântecului popular românesc și pe care-l consideră o „capodoperă de diletantism”. Analiza științifică a cântecului popular nu poate fi substituită prin ceea ce profesorul cernăuțean numește „o tămâiere a orgoliului național”. A considera melodia *Hai salcâm, salcâm de vară* ca fiind superioară *Simfoniei a IX-a* a lui Beethoven i se pare autorului

broșurii *Pentru cântecul popular (Precizări)*, „o patentă naivitate puerilă”³⁵³.

Studiul sublinia ideea sincretismului cântecului popular, care „nu e numai text, ci este și rămâne indisolubil legat de partea sa melodică”, protestând împotriva „ciumpăvirii” lui de partea melodică, aducând în discuție „teoria poligenezei folclorului”. Studiul e semnalat de către revista profesorilor de muzică, ce apărea la Botoșani – *Armonia* - pentru polemica purtată cu Ovid Densușianu – care a despuiat cântecele culese de „suportul lor melodic” - dar mai ales pentru că „se ocupă și de caracterul specific al muzicii noastre naționale, punând întrebarea care e specificul ei și dacă poate fi tratată în forma savantă a orchestrației”³⁵⁴. Sunt vechile întrebări ridicate de revista *Muzica* în jurul anului 1920 și la care s-au dat răspunsuri foarte diferite, prezentate în detalii cu altă ocazie³⁵⁵, întrebări care iată revin și după 12- 13 ani. Această remarcă asupra poziției științifice a lui Leca Morariu în privința cântecului popular e evidențiată și de cartea lui Henri H. Stahl³⁵⁶. Sunt elemente ce ne dezvăluie în autorul prezentei cărți **un fin și profund cunoscător al muzicii noastre populare**, ceea ce-i va permite o abordare pertinentă a creației lui Ciprian Porumbescu, cel care se apropie cel mai mult dintre toți contemporanii lui de melosul popular. În recenzia - *Canti popolari rumeni* - Leca Morariu semnalează deficiențele de traducere în limba italiană a versurilor lui Alecsandri, de către Luigi Salvini, dar reia o idee enunțată în studiul său consacrat cântecului popular, în care semnala „cât de improprie și nedreaptă e deci valorificarea melopeei populare când dânsa e apreciată numai după una din componentele sale, după textul ei”, pledând pentru respectarea sincretismului cântecului popular, respectiv și a elementului melodic, deoarece „când (...) din strălucita amploare a cântecului popular, alcătuit din melodie și din textul cu adevărat poetic, înaripat și de ritm și de rimă – nu dai decât numai o oarecare searbădă traducere în proză (care renunță și la încântarea ritmului și rimei), atunci d-l Luigi Salvini se află chiar răstrădător”³⁵⁷.

Din articolele și din cărțile sale se poate reconstitui **concepția lui Leca Morariu despre folclorul muzical**, problemă care domină epoca în care iau ființă cele două arhive de folclor, întemeiate de George Breazul în cadrul Ministerului Instrucțiunii – în 1927 - și cea a lui Constantin Brăiloiu - din *Societatea Compozitorilor Români* – în 1928, în frontul cărora se avântă și profesorii cernăuțeni, colegi ai lui Morariu, Alexandru Zirra și Gavriil Galinescu. Profesorul de folclor de la universitatea din Cernăuți nu trece indiferent pe lângă controversale

iscate în jurul problematicii creației populare și a raporturilor ei cu creația cultă. Îi sunt cunoscute și se avântă în comentarea celor găzduite de revista *Muzica* din 1920, când foarte puțini dintre muzicienii timpului subscriau la ideea identității unei muzici populare reprezentative pentru spiritualitatea românească și la potențele ei de a servi ca sursă de inspirație pentru creația muzicală de factură occidentală - problematică pe care am conturat-o la aniversarea a 90 de ani de la înființarea Societății Compozitorilor Români. Spirit polemic prin excelență, Leca Morariu afirmă în ton cu puținii muzicieni ai timpului că folclorul muzical românesc are puternice elemente specifice, care pot servi unei culturi naționale cu o pronunțată personalitate³⁵⁸.

Deși extins pe un spațiu restrâns, doar trei pagini, articolul reprezintă unul dintre punctele de vedere ce va fi validat de cercetările ce au urmat înființării celor două arhive de folclor amintite și a celor două școli de etnomuzicologie, guvernate de Constantin Brăiloiu și de George Breazul. Citând în forme rezumative părerile celor mai importanți dintre respondenții la ancheta revistei *Muzica* din anul 1920, Ion Nonna Otescu, Constantin Nottara, Maximilian Costin, Dimitrie Cuclin, D. Dinicu, Mihai, Jora, Nicu Caravia, Alfred Alessandrescu, Constantin Brăiloiu, George Enescu, cu spiritul său sintetic și cu mare orizont, Leca Morariu așează față-n față cele mai diferite puncte de vedere ale epocii și susține răspicat personalitatea și un specific al muzicii noastre populare. Trebuie reținut faptul că Leca Morariu face parte dintre acei folcloriști care acordă importanța cuvenită **valoarea elementului melodic al cântecului popular**, pledând pentru luarea în considerație a fenomenului folcloric în unitatea sa sincritică. Mi-a fost dat să aud pe banda de magnetofon glasul lui Leca Morariu interpretând vechi cântece populare românești. A fost sesizată intervenția sa „cu o muștrare severă în *Făt-Frumos* la Suceava” în *Reclama americană*³⁵⁹, împotriva reclamelor care luau locul cântecelor populare din revista de folclor, *Isvorașul*, din Mehedinți, dar și a exagerărilor în prezentarea publicației³⁶⁰. De asemenea, a fost sesizată înscrierea sa în continuarea frontului deschis de Ibrăileanu pentru susținerea superiorității cântecului popular³⁶¹. Punctele sale de vedere sunt propagate în aceeași epocă de revista sa, *Făt-Frumos*³⁶², dar și în alte publicații ale timpului, în cele care apelează la pseudonime, cel mai cunoscut fiind M. Sandu³⁶³.

El se avântă în polemica privind **rolul lăutarilor** în depozitarea celor mai autentice valori ale folclorului muzical, estompând exagerările epocii, asociindu-se în aprecierea corectă a contribuției lor, cu Alexandru

Zirra, ale cărui păreri le va publica în revista sa³⁶⁴ și-i citează un alt articol din *Gândul nostru*³⁶⁵, ce combate ideea că lăutarii ar fi cei mai importanți depozitari ai muzicii populare³⁶⁶ (articolul nu este semnat, dar cred că academicianul N. Corlățeanu are dreptate să-l atribuie lui Leca Morariu).

Interesant apare faptul că Leca Morariu lasă fratelui său dreptul de a recenza prezentarea operei lui Zirra, *Alexandru Lăpușneanu*, criticul semnalând abaterea muzicianului de la cuprinsul nuvelei lui Negruzzi³⁶⁷.

În deruta provocată în epocă privind **muzica noastră populară și rolul lăutarilor în păstrarea ei** se avântă cu pricepere și abnegație culegătorul atâtor texte de cântece populare, semnalând două aspecte importante ale problemei. Primul avea în vedere ignorarea melodiilor de către culegătorii care „din lipsă de pregătire muzicală” se limitau doar la notarea textelor și - din păcate - numărul diletanților crește alarmant³⁶⁸; cel de-al doilea aspect infirmă ipoteza falsă, la care s-ar fi aliat inclusiv George Enescu, referitoare la **rolul lăutarilor în conservarea tezaurului folcloric**. „Dar, un vajnic dar – protestează Leca – „Enescu îi recomanda drept izvor de muzică populară pe lăutarii țigani”³⁶⁹ (știm că ulterior genialul muzician a precizat că nu-i aparțin părerile, ci au fost formulate de un gazetar grăbit – nota îmi aparține). Dacă Antimiereanu crede că deși „țigani n-au cunoscut poezia (autorul avea în vedere melodia – nota îmi aparține), iau dat un lustru pe care nu o (sic!) avea mai înainte”, Leca Morariu își dă mâna cu Alexandru Zirra, susținând categoric că „nu lăutarii, fie ei și țigani, sunt păstrătorii cântecului popular românesc. Pretutindeni, în lume, cel care creează și-l crește și-l păstrează cântecul popular e înainte de toate țăranul”³⁷⁰.

Citând exagerarea atribuită lui George Enescu, explicată mai târziu că nu-i aparține – cum presupune însuși autorul articolului: „dacă va fi fiind cu adevărat a lui Enescu” - referitoare la rolul lăutarilor în muzica noastră, Leca se situează pe o altă poziție și anume că lăutarii nu trebuie considerați reprezentanți ai folclorului, deoarece „adevăratul cântec popular e deci cântecul care-și spune aleanul în cine știe ce fund de codri și de munți, unde nici zbârnâitul lăutăresc nu pătrunde”³⁷¹. Filologul face trimitere și la argumentarea lui Béla Bartók din revista *Convorbiri literare*, din anul 1914: „Cu lăutarii țigani numai în necesitate extremă putem sta de vorbă și chiar atunci întrucât se poate numai cu privire la muzica de dans, pentru că aceștia toate melodiile le întortochează, le schimbă ritmul în țigănește, melodiile auzite în alte ținuturi ori pe la case domnești le duc între popor, cu un cuvânt strică stilul muzicii cu adevărat

poporal”³⁷². Și nu trebuie neglijat faptul că este vorba despre cel care scrisese elogios despre vestiții lăutari ai Bucovinei, Grigore Vindireu, N. Picu etc. Studiul etnomuzicologului maghiar găzduit de revista condusă la acea vreme de Simion Mehedinți, a stârnit entuziasmul folcloristului bucovinean, nu atât pentru că era un răspuns la criticile injuste publicate în *Șezătoarea*, din Fălticeni, critici ce atentau la viața prestigioasei antologii de *Cântece din Bihor*, acuzată injust a fi „cu desăvârșire lipsită de valoare”, o „scriere defectuoasă” deoarece ar amesteca măsurile sau nu ar ști ce-i ritmul liber al doinei. Problemele ridicate de cartea și de răspunsul lui Bartók sunt foarte acute la acea vreme și merită a fi cunoscute pentru că Leca va subscrie la ele și va aduce noi dovezi în susținerea lor³⁷³. Muzicologul maghiar dăduse mare satisfacție tânărului iubitor al culturii populare, vorbind despre **calitățile excepționale ale cântecului popular românesc**, apreciată „cea mai minunată muzică populară de pe întreg teritoriul Ungariei (nu uităm că vatra folclorică din care muzicianul maghiar adunase prețiosul material era siluită la acea vreme, să facă parte din imperiul austro – ungar – nota îmi aparține), care luată chiar și în chip absolut, e atât de fermecătoare încât ar putea-o admira toți oamenii de muzică ai Europei”, excluzând diletanții³⁷⁴.

Profesorul și lingvistul – folclorist **pledează pentru o bibliografie a folclorului** foarte necesară și pentru domeniul muzical. Pornind de la articolul lui George Breazul consacrat folclorului muzical, îndeosebi de la acea „celulă generatoare” - articol publicat în revista *Muzica* - și de la creația de factură cultă care „se adapta la muzica occidentală, total străină sufletului nostru” el constată că muzica noastră populară este ignorată, în ciuda unor culegeri prestigioase realizate de Béla Bartók și Al. Voevidca, ce are „câteva mii de melodii populare culese (și nefalsificate). Muzica noastră populară „redă cu toată sinceritatea emoțiunile unui suflet natural”. Este citat argumentul lui Carl Stumpf, care susține „originalitatea absolută a muzicii noastre populare” și protestează din nou împotriva despărțirii versurilor de melodie, deoarece „versurile despărțite de melodia cântecului popular” nu reprezintă folclorul”³⁷⁵. Este una dintre cele mai avizate pledoarii pentru alcătuirea unei **bibliografii a folclorului nostru**, asemănătoare cu a celorlalte națiuni europene și valorificarea creatoare a muzicii populare cum o realizase Ciprian Porumbescu.

Pornind de la conferința profesorului clujean G. Kristof, extinde considerațiile despre primele atestări ale folclorului nostru în scrisul cercetătorilor străini, în speță **Balassa Balint**³⁷⁶. Într-un număr viitor al

revistei va oferi găzduire articolului lui Ion Mușlea referitor la atestarea folclorului românesc în secolul al XVI-lea, amintind prezența jocului călușarilor în repertoriul lui Balassa Balint³⁷⁷. Într-un număr viitor va avea în vedere **culegerea lui N. Pauletti**, din anul 1838, pe care o consideră cea mai veche colecție de poezii populare românești³⁷⁸. Alături de Lucian Blaga, Leca Morariu încearcă să definească **indefinibilul dor**, în care el vede stări sufletești de pură esență, care se învecinează cu jalea și duiosia³⁷⁹.

Folcloristul Leca Morariu își extinde investigațiile spre **culegerile de cântece de stea ale lui Anton Pann**, considerându-l printre „înainte – mergători ai folclorului nostru”, amintind culegerea din 1822, în care identifică doi psalmi ai ierarhului – poet Dosoftei, care „răsună și astăzi în Bucovina noastră”, pe care „flăcăii noastre desigur nu din ediția lui A. Pann și știu”³⁸⁰. În realitate, sunt patru psalmi ai lui Dosoftei în antologia pannescă, cum voi demonstra în monografia „finului Pepelei cel isteț ca un proverb”, ce-și așteaptă susținerea materială pentru ieșirea la public³⁸¹.

De asemenea, folcloristul bucovinean **deschide perspectiva cercetării comparate a folclorului** – atât din punctul de vedere al provenienței naționale, dar și al sincretismului său - pledând constant pentru delimitarea disciplinei științifice, publicând o primă bibliografie a domeniului³⁸² – urmată de un adevărat serial - și militând, alături de Artur Gorovei pentru un prim congres al folcloriștilor români³⁸³. Se întreba retoric în preajma întemeierii celor două arhive de folclor, din 1927 și 1928: „Când vom dispune și noi de fonduri, care să permită culegerea și publicarea folclorului nostru atât de bogat?”³⁸⁴

Se poate afirma fără dubii că **pentru întreaga familie a Morărenilor Ciprian Porumbescu a constituit una din permanentele preocupări**, așa cum s-a văzut și până aici. **Investigațiile porumbescologice încep** cu explicarea numelui și a **transferului din Golembiovski în Porumbescu**, informându-se de la T. Sireteanu, care semnalase un Gh. Golembiovski învățător la Uidești³⁸⁵ și continuă cu o informație furnizată de Mărioara Rațiu – Porumbescu, al cărei ginere, profesorul Romul Cionca, a descoperit un muzician polonez Golembiowski în Margocki - *Überblick der Musikgeschichte Polen* - și i-o comunică la 22 aprilie 1929.

Era firesc deci, ca, la capătul acestor constant preocupări, un Morariu, Alexandru, devenit pentru istoria culturii Leca, să ne dea **cea mai reală și mai documentată monografie a autorului Tricolorului**

înscrierea sa pe orbita porumbescologiei făcându-se în cel mai firesc mod și am în vedere că până la concluziile sale finale și la publicarea lor, în primul volum tipărit, acest domeniu **s-a înregistrat un impresionant număr de lucrări, cărți și studii**³⁸⁶. După apariția primului volum al monografiei, în forma ei amputată, trunchiată (în 1986), a continuat, mai ales în ultimii ani, **aprofundarea și extinderea unor investigații**, cum ar fi cele referitoare la activitatea violonistică a lui Ciprian Porumbescu³⁸⁷, la creația pianistică, analizată de Enea Borza³⁸⁸ - după ce a îngrijit publicarea celor două culegeri: *Album de piese pentru pian* și *Album de piese pentru vioară și pian*, 1983, Cluj - Napoca - și apoi de Elena Maria Șorban³⁸⁹, la creația religioasă, la care au făcut referiri Marin Velea³⁹⁰, Titus Moisesescu³⁹¹, Nicu Moldoveanu³⁹², Vasile Vasile³⁹³, la valorificarea componistică a folclorului³⁹⁴, la reflectarea creației sale „între oglinzi paralele” Orient – Occident³⁹⁵, sau la armonizarea folclorului în miniaturile sale pianistice³⁹⁶, ori la anumite elemente stilistice ale creației sale³⁹⁷, la geneza ideilor muzicale în opera sa³⁹⁸ și la activitatea lui Porumbescu în domeniul educațional³⁹⁹.

Un brașovean, regretatul Constantin Catrina⁴⁰⁰ și doi bănașeni, Victor Dobrescu⁴⁰¹ și Constantin – Tufan Stan⁴⁰² vor focaliza relațiile muzicianului bucovinean cu cele două centre unde au poposit pașii autorului operetei *Crai Nou*, lăsând urme ce se cer valorificate, după ce la ediția precedentă muzicologul brașovean punea la dispoziția doritorilor documente reflectând activitatea lui Ciprian la Brașov⁴⁰³. Profesoara Laura Vasiliu a propus „o analiză din perspectivă postmodernă” a operetei *Crai nou*⁴⁰⁴, iar la ultima ediție Gabriela Coca a insistat asupra arhitectonicii și dramaturgiei aceleiași operete⁴⁰⁵. Irina Zamfira Dănilă a argumentat de ce nemuritoarea *Baladă* este o creație reprezentativă a muzicii culte bucovinene⁴⁰⁶.

Mai înainte, premiera operetei *Crai Nou* la Brașov îl preocupase pe muzeograful brașovean Vasile Oltean⁴⁰⁷, care va reconstitui atmosfera premierei operetei *Crai Nou*⁵⁸⁹, restituind și documente brașovene ale evenimentului, iar activitatea didactică pe Elena Șutac⁴⁰⁸.

Consider util să amintesc - fie și ca un îndemn și o invitație pentru compozitorii de azi – câteva **omagii muzicale adresate lui Ciprian Porumbescu**:

- Laurențiu Profeta - *Omagiu lui Ciprian Porumbescu*, versuri de Flavia Buref - cor mixt;

- Felicia Donceanu - *Odă și stihuri în memoria lui Ciprian Porumbescu*, 5 madrigale pentru cor de femei, București, Editura muzicală, 1983;

- Doru Popovici - *Lui Ciprian Porumbescu*, versuri de Martha Popovici - cor mixt, București, Editura muzicală, 1983;

- Viorel Munteanu - *Rezonanțe II, Omagiu lui Ciprian Porumbescu*, versuri de Vasile Filip - cor mixt și o formație instrumentală, 1985.

Alte semne de omagiere a cărturarului ce și-a donat vasta bibliotecă Muzeului Bucovinei – unde s-a constituit la 10 martie 1968, Fondul Documentar *Leca Morariu*, pot fi descifrate în **înființarea fundației Leca Morariu**, condusă de Maria Olar, și acordarea numelui său unei străzi din Suceava. Figura muzicianului a inspirat **o piesă de teatru și opereta Lăsați-mă să cânt a** lui Gherase Dendrino pe un libret de Viorel Cosma, Liliana Delescu și Erastia Sever, dirijată de compozitor în 1954, la Teatrul de Operetă, cu Ion Dacian, Silli Popescu, Bimbo Mărculescu, Viorel Chicideanu, Virginica Romanovschi, partitură tipărită de ESPLA, în 1956 și care a fost cunoscută și iubitorilor genului din Germania, Olanda, Ungaria, Rusia, Serbia, Cehia, Slovacia, Luxemburg, Polonia, Bulgaria etc.

Din domeniul istoriei culturale, prin istoria literaturii, prin eșantioane de creații populare, prin Iraclie Porumbescu - contemporanul bucovinean al lui Vasile Alecsandri - drumul merge spre Ciprian și creația sa, dar originile preocupărilor trec dincolo de cultul familiei pentru autorul primei operete românești. Leca Morariu se declara fericit „de a nu fi putut rectifica opinia asupra atât de vajnicului cronicar” Iraclie Porumbescu, cel care a imortalizat momentul istoric de desmormântare a domnitorilor Moldovei din 1856, a activității lui Aron Pumnul în Bucovina, a datelor despre Vasile Alecsandri, momente reținute și de Nicolae Iorga în *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea*⁴⁰⁹.

Se poate discuta despre un adevărat paralelism al acestor preocupări cu ceea ce am putea numi **pătrunderea sa în sfera muzicii lui Porumbescu**: copil fiind participă la interpretarea la Pătrăuți, a lucrărilor *Candidatul Linte* și *Cisla*, ca școlar cântă în corul liceenilor suceveni, condus de Severian Procopovici și mai apoi în corul ce a interpretat *Crai Nou* și *Noaptea Sfântului Gheorghe*, în formația camerală a familiei și apoi **ca violoncelist va deveni interpretul muzicii de cameră sau al unor lucrări instrumentale** pentru care realizează

variante destinate violoncelului, cea mai cunoscută fiind *Dorul pentru vioară și pian*, „transcris pt. violoncel de Leca Morariu”, tipărit la Cernăuți, în 1937, în colecția *Făt-Frumos*, nr. 5.

În volumul *Ce-a fost odată*, în capitolul ***Cei din urma lăutari ai Bucovinei*** - capitol ce fusese publicat ca studiu independent în *Glasul Bucovinei*, din 1921 și în *Lamura*, din 1921⁴¹⁰ - se oprește și asupra celor ce au avut diferite tangențe cu Ciprian Porumbescu, **Nicolae Picu** și **Grigore Vindireu**, ambii lăutari români, de religie ortodoxă, prezentați după *memoarele* lui Leon Goian, „remarcabil violonist”, întemeietor al *Reuniunii de cântări Armonia* din Cernăuți, al cărei zelos președinte a fost până în 1885. Autorul ne asigură că avem mărturii „despre Nicolai Picu, lăutarul Bucovinei și despre ucenicul și urmașul său Grigori Vindirău (...) chiar de la un continuator al lor, anume Leon cav(aler) de Goian”⁴¹¹. *Memoarele* lui Leon Goian au fost scrise în limba germană, fiind traduse de Victor Morariu și din ele – ne asigură Leca Morariu, fratele traducătorului – „ne vom completa și noi cunoștințele neuitatului Barbu Lăutaru al Bucovinei, Nicolai Picu și ucenicul său, Grigori Vindireu”, cu care Goian a fost contemporan⁴¹².

Recenzând lucrarea, în revista pe care o conducea la acea vreme, Simion Mehedinți scria încă în 1922: „Rar scriitor, printre cei tineri, care să aibă simțul limbei românești ca autorul acestei lucrări”, pe care o recomandă „mai ales celor care scriu chinuit”, apreciind că „autorul va ocupa „un loc deosebit în literatura românească”⁴¹³.

Figura lui Iraclie devine deci și ea o constanta preocupare a lui Leca Morariu. Titlurilor de mai sus trebuie adăugate și cele din 1924⁴¹⁴, 1944⁴¹⁵ și 1945⁴¹⁶. O primă prezentare a personalității eminentului preot cărturar e prilejuită de publicarea scrisorii cărturarului ardelean Aron Pumnul, *Despre terminațiune*⁴¹⁷. Pentru Leca Morariu, bătrânul **Iraclie** nu este numai tatăl compozitorului (cum îl reține și filmul lui Gheorghe Vitanidis), numai „preot și scriitor” – cum era la începutul secolului trecut pentru I. Gh. Sbiera⁴¹⁸, ci el este un „**eminent cântăreț** și la nevoie (când dirijorul e bolnav) **dirijor de cor, singur compozitor al unei liturghii** necunoscute până azi, care s-a cântat ani de-a rândul, compozitor al pieselor *Imn lui Iancu* (totodată și **autor al textului**), sau al *Imnului festiv*:

- *Aužiți acolo un bucium răsună*)⁴¹⁹.

Ramuri de oliv uniți fraților compatrioți (....)

Leca Morariu îi atribuie și melodia popularizată a nemuritoarelor versuri ale lui Bolintineanu din poezia *Cea din urmă noapte a lui Mihai*

Viteazul, melodie armonizată ulterior de Gavriil Musicescu, după ce ajunsese în repertoriul lăutarilor. Leca Morariu insistă asupra **calităților de muzician ale lui Iraclie**, confirmând încadrarea sa de către Viorel Cosma în „pleiada compozitorilor pașoptiști”, alături de Alexandru Flechtenmacher, Carol Miculi, Elena Asachi, Constantin Parascoveanu, Dimitrie G. Florescu, Johann Andreas Wachmann, Anton Pann, Heinrich Ehrlich⁴²⁰. Zeno Vancea, îl amintește în calitate de folclorist pasionat, poet și muzicant, bun mânuitor al arcușului, descoperind înclinațiile muzicale ale fiului⁴²¹, iar Emil Satco, cel care notează că Iraclie „a compus muzica la o parte din poeziile proprii”⁴²², adaugă cunoscutului cântec *Imnul lui Iancu* – analizat de Leca Morariu – *Imnul școalei*⁴²³, *Imnul Iordanului*⁴²⁴.

O altă direcție de abordare a operei și activității lui Iraclie și Ciprian Porumbescu a constituit-o **prezentarea pictorului Epaminonda Bucevschi**, al cărui portret apare în anul 1941⁴²⁵, portret urmat de prezentarea unei corespondențe primită de pictor de la Ciprian Porumbescu⁴²⁶, studiilor amintite alăturându-se un altul, din 1943⁴²⁷. Redactorul revistei *Făt-Frumos* face publică o scrisoare a lui Iraclie Porumbescu către Epaminonda Bucevschi, în 1/13 decembrie 1880⁴²⁸.

La 9 februarie 1915 locotenentul rezervist Leca Morariu, rănit și convalescent la Viena, **cumpără violoncelul lui Ciprian Porumbescu**, scos la licitație, cu toate celelalte bunuri ale societății *România jună*, de către guvernul austriac. Trimițându-i-l Mărioarei Porumbescu – Rațiu, în țară, îi scrie că **se gândește la un muzeu Ciprian Porumbescu**⁴²⁹. Temeliile lui vor fi puse în 1928, cu primele materiale adunate de el și de tatăl său. Fondurile necesare unei asemenea instituții originale s-au strâns cu eforturi apreciabile, multe dintre veniturile obținute din cărțile lor tipărite, inclusiv culegerea lui Leca Morariu din același an – *De la noi* - și ajungând până la broșura lui Constantin Morariu din 1926, închinată muzicianului, fiind destinate ineditului muzeu. **De-a lungul unei jumătăți de secol figura lui Ciprian Porumbescu intră în obiectivul central al cercetărilor lui Leca Morariu**. Se poate afirma fără riscuri că el poate fi considerat **cel mai consecvent cercetător al diverselor aspecte ale vieții și activității** celui ce ne-a dat prima rapsodie și prima operetă românească.

În 1923 Leca Morariu dădea publicității **o scrisoare inedită a lui Ciprian Porumbescu**⁴³⁰, după ce se referise la muzicianul patriot și în lucrarea *Ce-a fost odată*⁴³¹. O altă inedită a lui Ciprian către tatăl său, din 14 noiembrie 1879, va vedea lumina tiparului în 1944, tot prin grija lui

Leca⁴³². Printre multe partituri salvate de violoncelistul Morariu prin tipărire trebuie amintită nocturna *La lună*, care vede lumina în 1943, în condițiile vitrege ale războiului⁴³³, după ce prezentase o altă epistolă necunoscută a muzicia-nului⁴³⁴. Sub pseudonimul Alexandru Lupu (care apare în mod repetat) publica în *Junimea literară*, Cernăuți, din 1924, cunoscutul astăzi portret al lui Ciprian Porumbescu în compania celorlalți patru parteneri muzicali⁴³⁵.

În 1931 se ocupă de corespondența lui Ciprian Porumbescu⁴³⁶ – după ce cu ani în urmă dovedise preocupări pentru același subiect⁴³⁷ – de situația sa la școala, de moartea mamei sale⁴³⁸, iar în 1933 consacră două studii lui Carol Miculi, primul profesor de muzică al celui mai ilustru fiu al Șipotelor Sucevei⁴³⁹, ulterior semnalând prezența folclorului românesc în creația discipolului lui Chopin și dascăl al lui Ciprian⁴⁴⁰. Cartea sugerează dublul beneficiu al legăturilor lui Iraclie cu Miculi: cel din urmă cunoaște și valorifică în mod creator tezaur folcloric al zonei în lucrări intrate în universalitate și Ciprian se bucură de cele mai competente îndrumări, între unele dintre creațiile sale și cele ale dascălului său depistându-se legături evidente. Analiza prelucrărilor muzicianului leMBERGHEZ trădează intonații, ritmuri și chiar citate bucovinene, putându-se vorbi despre o anumită continuitate între creațiile lor.

Probabil că ultima prezență a cărturarului Leca Morariu în presa „culturală” în devenire comunistă, pare a fi cea din 1947, consacrată scrisorilor lui Carol Miculi adresate lui Iraclie Porumbescu, redată în limbă germană și cu traducerea autorului articolului, în limba română⁴⁴¹. Înaintea acestora publica un articol comemorativ, în care contura personalitatea pianistului – folclorist⁴⁴². Interesat de eminentul culegător de folclor bucovinean, dar în același timp un personaj al cărții sale, Leca Morariu publică în revista sa, studiul lui Eugen I. Păunel despre relațiile dintre bardul din Mircești și Carol Miculi⁴⁴³.

În 1933, cu ocazia împlinirii semicentenarului morții bardului bucovinean apar studiul consacrat poetului *Ciprian Porumbescu*⁴⁴⁴, asupra poeziei lui Ciprian Porumbescu îndreptându-și atenția și în ultimul număr ce a apărut la Cernăuți, a revistei sale, în care își extinde analizele asupra poeziei în limba germană⁴⁴⁵. Urmează tot în 1933 un material consacrat semicentenarul morții⁴⁴⁶ și o broșură pentru comemorarea lui Ciprian Porumbescu⁴⁴⁷ și prezentării muzeului închinat lui Ciprian Porumbescu, al cărui fondator e, împreună cu tatăl său, Constantin Morariu⁴⁴⁸ și stabilirii cronologiei operei lui Ciprian

Porumbescu⁴⁴⁹. Anterior lansase un apel pentru alcătuirea bibliografiei muzicianului, în numărul omagial, realizat aproape integral de Leca Morariu⁴⁵⁰ și rubrica destinată bibliografiei creației porumbesciene poate fi urmărită până în ultimul an de apariție a revistei bucovinene⁴⁵¹. De aceea, în revista sa, *Făt-Frumos*, Leca Morariu va republica multe dintre **paginile lui Iraclie Porumbescu: Amintiri despre Vasile Alecsandri**⁴⁵², *Zece zile de haiducie*⁴⁵³, *Un episod hazliu*⁴⁵⁴, la care se adaugă semnalarea anterioară a altor inedite iracliene⁴⁵⁵, unul urmărind aspecte din viața lui *François Servais*⁴⁵⁶. În atmosfera ce anticipă interzicerea de a mai publica, restituie lucrarea lui Iraclie *De la 1848*, într-o broșură și în revista *Candela*⁴⁵⁷ și analizează calitățile de prozator ale contemporanului lui Alecsandri⁴⁵⁸, cu care tânărul teolog a întreținut legături de mare importanță pentru evoluția sa. Acestea ar putea fi printre ultimele articole care poartă semnătura lui Leca, celor de mai sus adăugându-se cel tipărit în același an, la T. Severin⁴⁵⁹. Porumbescologul a dat peste scrisorile lui Vincențiu Babeș din Pesta, adresate lui Iraclie și într-o notă ne face precizarea că boierul din Stupca, Alecu Popovici, „punea la bătaie moșia pentru eliberarea lui Ciprian din temniță” – citând pe Braniște⁴⁶⁰. O atenție aparte acordă prezenței lui Iraclie în „*lepturalele*” lui *Pumnul*, probă pentru recunoașterea meritelor literatului⁴⁶¹. Deoarece sunt legate de Iraclie, de Ciprian și de faza bucovineană a lui Alecsandri, redactorul revistei face loc și unei epistole expediată de bardul din Mircești din Paris, la 5/17 ianuarie 1885 adresată lui Iraclie Porumbescu și privind montarea operei *Crai Nou* la Teatrul Mare din București: „Meritele muzicale ale acestei operete naționale sunt demne de a-i deschide porțile Teatrului Mare din București”⁴⁶² și o recomandase lui Caragiale, în calitate de director al instituției.

O nouă intensificare a cercetării porumbescologice în preocupările profesorului universitar Leca Morariu se înregistrează între anii 1936-1941, când vede lumina tiparului un serial cuprinzând date inedite despre muzician, despre activitatea lui poetică și muzicală, care se adăugau inaugurării Muzeului *Ciprian Porumbescu*, numit „geniu muzical în toată amploarea cuvântului, mirific – prodigios izvoditor de melodii”⁴⁶³ și insistând asupra unor pagini inedite⁴⁶⁴.

În unele dintre noile studii sunt valorificate versuri în limba germană ale lui Ciprian⁴⁶⁵, dar această intensitate scade progresiv din cauza războiului, a refugiului - în anii 1942 - 1944 apărând studiile referitoare la spontaneitatea creatoare a lui Ciprian Porumbescu⁴⁶⁶, la prezentarea vitrinei Porumbescu⁴⁶⁷, la omagierea muzicianului⁴⁶⁸ de

către noua societate *Arboroasa* înființată la Râmnicu Vâlcea⁴⁶⁹, la moartea lui Ciprian Porumbescu⁴⁷⁰, la bibliografia Ciprian Porumbescu⁴⁷¹ ș. a. m. d. și se stinge în final datorită interdicției de a mai publica. Postum va apărea, cu multe greșeli și nefinisări – reclamate chiar de autor - studiul consacrat operei *Crai Nou*, ca fragment din monografia muzicianului⁴⁷², a cărei publicare se va amâna până în zilele noastre.

S-a scris mult despre Ciprian Porumbescu – așa cum constată mulți cercetători și cum s-a văzut din lista preocupărilor porumbescologice – dar nu cum a scris Leca Morariu în această lucrare ce ia în discuție tot ce s-a scris până la adunarea materialelor în masiva lucrare ce ajunge în sfârșit să iasă la public. Pe baza de documente certe Leca Morariu arată, de exemplu, că *O dimineată pe Tâmpa* se naște la Brașov și nu la Stupca și este o horă și nu o romanță. Este unul din multsimile - ca să-i repetăm expresia - exemple ce se pot da în acest sens. În plus, monografia lui Leca Morariu, o adevărată sinteză și apogeu al porumbescologiei, verifică foarte multe date din viața și activitatea lui Ciprian Porumbescu, **prin intermediul celor ce l-au cunoscut personal**, sau i-au putut furniza date reale. O corespondență impresionantă cu intelectuali din Suceava, Brașov, Lugoj, Cluj, Caransebeș etc. se va adăuga scrisorilor și însemnărilor nefericitului său personaj, Ciprian Porumbescu. Printre **descendenții familiei, corespondenți ai lui Leca**, după mărturisirile din texte, pot fi consemnați:

- Mărioara Porumbescu - Rațiu - prima corespondență menționată în lucrare - 19 aprilie 1923;

- Ciprian Rațiu, fiul Mărioarei, nepot al muzicianului;

- Aurelia Cionca, pianista ce a restituit posterității într-o formă mai pianistică, unele lucrări ale Porumbescului și care i-a semnalat asemănarea *Rapsodiei române* a compozitorului sucevean cu cea a lui Liszt; prima corespondență cu Leca, amintită în monografie - 24 februarie 1958;

- Romulus Cionca, Cluj, ginerele Mărioarei, are menționată corespondența începând din 17 martie 1959;

Printre **cei care l-au cunoscut pe Ciprian Porumbescu** și cărora Leca Morariu le-a cerut amănunte se numără:

- Ioan Iliuț, fost corist la Cernăuți în anii 1874-1875, în formația dirijată de Vorobchievici și în care cânta și feciorul stupcanului Iraclie;

- Constantin Nastasi, din Brașov, care-i furnizează date despre activitatea autorului operei montate în acest oraș;

- N. Petra-Petrescu, prieten și mai târziu biograf al lui Ciprian Porumbescu;

- Gheorghe Mihăiță, fost elev al învățătorului Ciprian Porumbescu;
- Ioan Hostiuc, unul dintre cursanții de la Frătăuți, din 1889 și care-i trimite lui Leca detaliile cerute, la 10 mai 1954.

Dintre corespondenții lui Leca Morariu, care-i furnizează date despre viața, activitatea sau despre circulația operei lui Ciprian Porumbescu în diferite localități din țară, merită a fi amintiți:

- Ion Vicoveanu, un adevărat concurent al lui Leca în ceea ce privește recuperarea fondului ciprianesc și la care apelează frecvent (data primei scrisori - 13 septembrie 1955),

- magistratul bucovinean Vasile Hrincu, cel care a urmărit circulația lucrărilor lui Porumbescu în Transilvania;

- Dimitrie Cioloca din Caransebeș (data primei corespondențe - 24 septembrie 1954);

- N. Oancea (altul decât cunoscutul muzician - data primei scrisori - 20 ianuarie 1956),

- Ilie Dugan (data primei corespondențe - 31 martie 1957);

- Al. Bocănețu din Stupca (data primei scrisori - 17 mai 1957) etc.

La aceste izvoare, cărora se adaugă **manuscrisele muzicale, didactice, muzicologice, sunt raportate aproape toate afirmațiile anterioare.**

Correspondența primită de Leca Morariu a fost publicată recent, în trei volume, oferind cercetării un bogat material bibliografic⁴⁷³.

În calitate de întemeietor al muzeului *Ciprian Porumbescu*, alături de tatăl său, Leca Morariu se bucură de privilegiul **cunoașterii multor documente originale ale literatului Iraclie și ale muzicianului Ciprian**, unele ulterior pierdute și împrăștiate și din cauza lungilor și repetatelor mutări ale acestui așezământ la București, Focșani, Cernăuți, Suceava, Râmnicu Vâlcea precum și ale locuinței Mărioarei urmată de devastarea casei, când a fost deposedată și de cremoneza fratelui ei, acea vioară *Amati* ce avea înscris anul 1626, care l-a însoțit în temnița de la Cernăuți dar și în Italia, la Nervi și pe care o numea „mireasa mea”. Cele două ediții ale *Amintirilor*, îngrijite de Ion Ștefan și de Nicolae Oprea integrează *Istoria violinei lui Ciprian Porumbescu*. Muzeul adună la un loc învelitoarea acestei viori cu monograful brodat de estonienele Poppen și Gernet – care au donat și tabloul *Souvenir de Nervi* – pianul, violoncelul, bagheta și ceasornicul lui Ciprian - portretul său și al Bertei, făcute de Mișu Pop, fotografia lui Iraclie, casa de la Stupca, lira dăruită

de spectatorii brașoveni, statuia în bronz făcută de Cârdei, manuscrise, scrisori, lucrări ale lui Iraclie, începând cu cea din anul 1848, din *Zimbrul Moldovei*, publicată în 1935⁴⁷⁴ etc.

Principalele izvoare ale demersului fluviu le constituie în primul rând **creațiile lui Iraclie și Ciprian**. Pentru Iraclie apelează la lucrările cărturarului pașoptist, cum ar fi cea din 1858 despre drama de la Boian⁴⁷⁵, la încercarea de reconstituire a trecutului cultural al Bucovinei, care a fost „până înainte de o sută de ani o parte din trupul Moldovei” și „a fost și este trup românesc”, tipărită în 1899⁴⁷⁶, la situația Bisericii ortodoxe din Bucovina sub ocupația austriacă⁴⁷⁷, sau la istoricul mănăstirii Putna, lucrarea fiind scrisă și tipărită, ca și precedenta, în limba germană. În ea este menționată calitatea de exarh și preot în Frătăuții Noi a autorului⁴⁷⁸. Din prima aflăm că trimiterea la Boian a fost încurajată de „fostul președinte al Țării, baronul Honniger”, care-l cunoștea din casa Hurmuzăchenilor, „pentru a pacifica poporul tulburat de ablegatul parlamentar, sciutul huțan Luchian Cobeliță”⁴⁷⁹. Următoarele izvoare sunt scrierile lui Iraclie, adunate de Leonida Bodnărescu și publicate în 1898⁴⁸⁰ și amintirile lui, restituite ulterior de Ion Ștefan⁴⁸¹, lucrări pe care le comentează critic și la care adaugă creațiile clericului literat și cărturar dotat și cu darul creației muzicale. Varianta clujeană a amintirilor iracliene este ulterioară travaliului lui Leca, apărând în anul 1978⁴⁸². Criticul literar Leca este preocupat de versurile lui Iraclie, cum ar fi cele publicate în *Zimbrul Moldovei*, în anul 1848⁴⁸³.

El confirmă aprecierile lui Ion Ștefan privind **calitățile scrisului lui Iraclie**, deși consideră cartea „o prea mercantil - superficială ediție”:

1) documentar – furnizând informații prețioase asupra epocii și operei;

2) literar „sub raportul limbii” - utilizând cuvinte dialectale și crede la fel că Iraclie își „așteaptă momentul să fie așezat în rândul marilor povestitori moldoveni”⁴⁸⁴.

Pentru Leca Morariu rămâne de primă importanță **proiectarea corectă a literatului Iraclie**, care „e nu numai un vajnic cronicar memorialist, un autentic și plastic informator asupra descinderii vizionarului pribeag din 1848, Aron Pumnul, în Bucovina”, petrecerea cu V. Alecsandri și cu „ceilalți patruzecioptiști în Bucovina”, sau destrucarea din 1856 „a sfintelor oseminte de la Putna precum și alte „fapte istorice” (...), semnalând că avea „un pronunțat talent de povestitor”⁴⁸⁵, calitate reflectată în broșura monografică⁴⁸⁶, ilustrată cu

*Pronumele meu străin, mântuitor*⁴⁸⁷ și cu Haiducul Darie, Moș Matei Bercheșanul, Un episod din 1848.

Autorul evită afirmațiile categorice, nesuținute de documente și este intransigent cu cele care au dus la mitizări și exagerări. Din prima categorie poate fi citat cazul Bertei Gorgon și al sentimentelor ei pentru nefericitul tânăr care îngenunche în fața icoanei iubitei ce-l însoțește la Brașov, iar din cel de-a doua categorie - tendința de minimalizare a personalității muzicianului patriot, fie din rea - credință, fie din ignoranță, poate și din ambele motive. **Leca Morariu nu este de acord cu romanțările sau improvizațiile facile** ce și-au făcut loc în procesul de restituire a datelor despre evoluția artistului și ori câte riscuri ar suporta afirmația sa, trebuie subliniat faptul **că viața lui Ciprian Porumbescu, cu profunzimea și dramatismul ei nu este compatibilă cu un subiect de operetă.** Din contra, destinul său grav și responsabil, încununat de un crez și o luptă exemplare pentru realizarea idealurilor de întregire a patriei, este mai curând un subiect de dramă sau de tragedie.

De aceea, **cartea lui Leca Morariu apare ca o variantă românească a tragediei shakespearene, Romeo și Julieta**, cu precizarea că aici Romeo este deopotrivă înflăcărat de dragostea pentru Berta, dar mai ales pentru Bucovina detrunchiată și aflată sub asuprire habsburgică, ambele inspirându-i nemuritoare pagini muzicale. Ce replică shakespeariană poate rosti Berta la moartea iubitului ei: „Greu e de suportat nenorocirea care m-a zdrobit. Sufăr nespus; tot ce-am sperat și-am dorit mi-i doară nimic prin aceasta lovitură, tot ce s-a chemat fericire mi s-a răpit! O, cât de profund îți mulțumesc pentru imaginea scumpului decedat! Aceasta să-mi fie ancora cu care să pot răzbi mai departe prin băntuirea vieții și să-mi amintească mereu singura mângâiere că înalta iubire nu poate muri”! Și ce profundă semnificație capătă în „povestirea” lui Leca Morariu, **cununia postumă a Bertei cu Ciprian**, după moartea acestuia, cununie celebrată de tatăl primelor încercări monografice închinată lui Ciprian. Aceasta pune într-o lumină cu totul nouă povestea de dragoste de la Ilișești! Rolul ocrotitorului Lorenzo este îndeplinit cu și mai ardentă stăruință de Constantin Morariu. Dar în timp ce eroul lui Shakespeare deplânge moartea îndrăgostiților din Verona, colegul de temniță, dar și de studii și activități artistice din Bucovina aduce pentru îndrăgostiții din Ilișești bucovineni dovada iubirii neprihănite, eterne. Suntem doar în spațiul mioritic în care moartea ciobanului moldovean este transfigurată într-o nunta cosmică!

Lucrarea nu urmărește numai destinul direct al artistului ci - în măsura în care consideră necesar - și **legăturile sale indirecte cu mediul social, politic** și mai cu seamă cu cei care au contribuit la declanșarea acestor resorturi sufletești necesare actului creator. În prim plan rămâne legătura cu Iraclie, a cărui activitate îi servește și ca fundal și ca model.

Ca și bătrânul său tată, legat anteic de „poezia Pământului, Ciprian va manifesta aceeași vibrație pentru „poezia Firii” – aidoma ilustrului său contemporan, legat de poezia firii și a sufletului și ispitit de muzica sferelor – cum am arătat⁴⁸⁸, ca și Emilia, mama sa, „care în foșnetul secerii și-n mireasma spicelor proaspăt culcate la pământ știe să-și cânte aleanul către licăririle luceafărului de seară” și Ciprian vibrează la idealurile conaționalilor săi și-și va manifesta prin vers și melodie admirația față de poporul său, de trecutul lui glorios, de tradițiile sale și va reprezenta elanul unei generații, în pagini perene ca ale *Baladei*, interpretată și de George Enescu, Mihai Constantinescu, Ștefan Ruha, Ion Voicu, etc. Alături de cele două personaje mai apare, în acest text de amploarea unui roman fluviu, Mărioara, ființa cea mai apropiată sufletește și devotată întru punerea în circulație a creației fratelui ei și pentru ducerea mai departe, în secolul următor, a moștenirii și a cultului lui Ciprian. Leca Morariu **rectifică** nu numai datele eronate ale altor cercetări precedente ale vieții și creației lui Ciprian Porumbescu, **ci chiar propriile erori din lucrările anterioare** cum vom vedea în volumele monografiei.

Lipsa documentelor îl determină pe Leca Morariu să omită pagini emoționante și de mare onoare pentru eroul său, cum ar fi **întâlnirea lui Ciprian cu Verdi**, marele compozitor de operă italian, căruia i-ar fi cântat din creația sa, determinând aprecieri elogioase din partea prestigiosului compozitor, știre relatată de *Gazeta Bucovinei*, nr. 33 și 34 din 1892 și reactivată aproape de timpurile noastre⁴⁸⁹. Informația fusese preluată sub forma anonimatului și de publicistica muzicală, în revista *România musicală*⁴⁹⁰. Ipoteza a fost dezvoltată apoi de Claudiu Isopescu, cel care-i face martorii ipotetice întâlniri și pe Boito și pe Marco Salle⁴⁹¹. *Enciclopedia* lui Lucian Predescu taxează corect momentul: „un mit al culturii noastre”⁴⁹². În timp ce mulți porumbescologi așează această ipotetică întâlnire în centrul relatărilor lor despre nefericitul pelerin pe țărmurile italiene⁴⁹³, autorul prezentei monografii o amintește doar în una din scrisorile moștenitorului cremonezei sale. Interesant pentru evidențierea acribiei autorului monografiei este faptul că în urmă cu mai mulți ani amintea ipoteza lui Petra-Petrescu, după care

Ciprian s-ar fi întâlnit în anul 1883, cu strălucitul reprezentant al muzicii de operă și i-ar fi cântat⁴⁹⁴ - ipoteză de care se îndoiește Valeriu Braniște, deoarece presupusa vizită nu-i amintită în scrisori și nici în însemnările personale. Apoi citează din scrisoarea Mărioarei din 15 iulie 1913, cărțile de vizită de la Boito și Sala precum și o altă epistolă a fostului coleg Vasile Halip, din iunie 1923⁴⁹⁵. De altfel, tot pe aceste surse, citate ca atare, se bazează și paginile imagine ale lui Mihail Poslușnicu, intitulate *O vizită la marele Giuseppe Verdi*, dar ele sunt însoțite de un șir de „amintiri” imagine, la persoana I. Lipsa de credibilitate a datelor este întărită și de afirmația, contestată la vreme, de Leca Morariu și de realitate, că Ciprian ar fi văzut „prima licărire de lumină, la 2 oct. 18554” la Stupca și apoi s-ar fi mutat la Șipote⁴⁹⁶. Și nu uităm că cercetătorul nu evită momentele emoționante ale acestei cercetări, cum ar fi vizita soției sale, Octavia, la Berta, pentru a găsi urmele creațiilor ce i-au fost dedicate de către cel de care a fost despărțită de cumplita boală. Despre romanța *Ești o roză (Du bist wie eine Blume)* iubita pe vecie a nefericitului din Stupca îi declară cu ochii în lacrimi: „Și eu am cântat-o odată”...

Dacă N. Petra - Petrescu îl cunoaște bine pe Ciprian Porumbescu în ultima perioadă a vieții, cea brașoveană, iar **Constantin Morariu, în etapa cernăuțeană cu începuturile componistice** și vor realiza cele două prime încercări monografice pe baza acestei cunoașteri directe, la care se adaugă concursul familiei - Leca Morariu, merge pe linia lui Valeriu Braniște. **răscolește arhive, caută în cele mai diferite locuri urmele muzicianului, fondând muzeul memorial**, prin contribuții ale celor care l-au cunoscut și iubit pe artist, pentru a ajunge la reconstituirea catalogului întregii creații porumbesciene, din ziare, reviste, caiete de însemnări, corespondențe, amintiri, informații ș. a. m. d., convins de necesitatea depășirii fazei surprinse plastic de Mihail Kogălniceanu când se referea la istoria națională: „românii au făcut istoria, dară de scris, străinii au scris-o”⁴⁹⁷, în cazul de față străinii fiind cei care nu-i cunosc creația și semnificațiile ei.

Cu exigența-i caracteristică el **ia atitudine împotriva intervențiilor străine în partiturile tipărite** și ajută la restituirea unora în forma cât mai apropiată de original, sugerând punerea în circulație a celor mai importante creații nealterate, nemutilate. Restituirea documentelor originale ar putea evidenția și diferitele etape în devenirea componistică a artistului. Mai mult chiar, el **propune o ediție critică a întregii creații a lui Ciprian Porumbescu**, având ca bază, în ordine

cronologică, manuscrisele compozitorului, copiile și interpretările contemporane elaborării lor, ediția familiei și cele mai apropiate de timpul când se putea exercita asupra lor un control în spiritul autorului, la care ar fi trebuit raportate în mod obligatoriu toate celelalte apariții. Din memoria vechilor interpreți ai lucrărilor lui Ciprian Porumbescu, Leca Morariu încearcă să stabilească **variante primare ale celor mai multe dintre cele ale căror manuscrise s-au pierdut**. Cercetând cu minuțiozitatea și acribia ce i-a caracterizat întreaga activitate, Leca Morariu **ordonează vasta gândire porumbesciană**, exprimată în scrisori, jurnale intime, în articole și conferințe, sau prin intermediul debordantei sale inspirații muzicale, care i-au înlesnit intrarea în intimitatea crezului artistic al muzicianului, ce declara: „Și dacă este vorba de vreun componist, (pe) care l-am studiat și-l studiez cu multă diligență, atunci îmi permit a spune că componistul acesta este însuși poporul nostru român, care stă peste Offenbach, Genée, Suppé etc.” - cum se exprima în scrisoarea adresată de Ciprian Porumbescu redactorului *Gazetei Transilvaniei* și publicată în nr. 31 din 14/26 martie 1882. În fond, cei care-l acuzau erau străini de stilul practicat de reprezentanții citați ai operei franceze și vieneze – nu făceau trimitere la cea a lui Johann Strauss – fiul, față de care era explicabil ca autorul român să fi dovedit slăbiciuni, fără a fi influențat nici de aceasta – și astfel nu puteau sesiza **noutățile stilistice și conceptuale ale primei opere românești**, care e foarte departe de presupusele modele europene, în sensul apropierei genului de ceea ce se va numi specific național, nu numai prin limbă, prin tematică, dar și prin substanța melodică și prin comportamentul eroilor ce se mișcă într-un spațiu românesc bine reflectat în operetă. Avem astfel imaginea artistului militant, a artistului patriot înflăcărat, sincer atașat de idealurile poporului său. În urmă cu peste un secol, el proclamând această lozincă, valabila pentru orice intelectual: „Nu trebuie să pierdem din vedere poporul din care ne-am ridicat...”⁴⁹⁸. Și cine a urmat cu mai multă convingere și râvnă acest crez, decât Ciprian Porumbescu, artistul care a plătit cu viața lupta sa deschisă pentru unitatea națională și pentru o cultură autentic românească?

„Hrănit din spiritul patriotic al tatălui său, Iraclie Porumbescu, Ciprian se situează pe poziție cu totul opusă aceluia sincretism austriac ce amenința să desprindă cultura noastră de fâgașul ei firesc” – scria Liviu Rusu în urmă cu peste trei decenii în prefața cărții *Muzica în Bucovina*.

Nu există dovezi care să susțină apropierea monografiei lui Leca Morariu de romanul lui Romain Rolland - *Jean Cristophe* - sau de cel al lui Thomas Mann – *Doctorul Faustus* – dar respectând proporțiile autorilor și ale personajelor se poate discuta despre noutatea celei porumbesciene: prioritatea absolută a documentelor. Cu alte cuvinte, Leca Morariu realizează **un roman fluviu, dar documentar**, în care personajele, situațiile, conjuncturile, cadrul social, politic, național, cultural etc. sunt reale. În plus: **analizele muzicologice, respectiv literare, ajută la stabilirea dimensiunii celor două personaje, Iraclie și Ciprian, în istoria culturii, a literaturii și a muzicii românești**. Mai curând pot fi găsite, în capitolele consacrate copilăriei lui Iraclie, asemănări cu scene din romanul lui Charles Dickens – *Oliver Twist*, cu aceeași deosebire esențială: ele nu sunt produsul fanteziei autorului, ci rezultă din documente, unele descoperite după mari eforturi.

Și e necesar a fi reliefat cu această ocazie un alt merit al cărții, acela de a zugrăvi cu lux de amănunte **fundalul istoric și cultural** pe care se înscrie străfulgerarea stelei lui Ciprian Porumbescu, deschizătoare de viitoare opere artistice. De aceea, acordă prioritate reconsiderării nu numai a unor vechi documente românești, culturii populare, dar și unor figuri ilustre, ca Eudoxiu Hurmuzachi al cărui nume îl consideră „un stindard de biruință românească! (...) părintele documentărilor noastre istorice”⁴⁹⁹, sau necunoscute, ca Ștefan Raireț⁵⁰⁰. Unele considerații ar părea străine de masiva lucrare închinată celor doi Porumbesți. În realitate, incursiunile istorice se constituie în fundalul de fierbinte și sincer patriotism al amândurora. Așa este explozia din mai 1921, când publică o parte din volumul său *Hoinar*, anunțat a fi sub tipar, în care recomandă biserica lui Ștefan cel Mare din Bădeuți, ctitoria lui Ștefan cel Mare: „Avem și noi o catedrală de Rheims!”⁵⁰¹. Din nefericire, excepționala „catedrală” a fost distrusă de ruși în timpul primului război mondial.

Celor care insistă a crede că Ciprian Porumbescu trebuie considerat doar un simbol, un artist patriot și nu un muzician complet, cu o serioasă pregătire profesională, le răspund argumentele lui Leca Morariu, care **inventariază și investighează tratatele de specialitate, de armonie, polifonie și istorie a muzicii trecute prin mâinile nefericitului muzician**. La mai puțin de 30 de ani și mai ales în ultimii din viața sa, într-o vreme când muzica românească de factură europeană începea să se înfiripe, compozitorul a dat **prima operetă românească**

viabilă și care va constitui multă vreme un punct de referință și chiar un model.

Putem discuta de legăturile dintre *Crai Nou* și poemul muzical etnografic *Transilvania. Banatul, Crișana și Maramureșul în port, joc și cântec*, de peste aproape un sfert de secol (1905), urmat de varianta din 1929, *România în port, joc și cântec*, cu scenele lirice *Seara mare* (1924) și de icoana de la țară *La seceriș* (1936) ale lui Tiberiu Brediceanu, cel care îi va consacra bardului de la Stupca numeroase pagini. **Oare am putea concepe apariția lucrărilor amintite ale lui Tiberiu Brediceanu și Sabin Drăgoi fără precedentele lui Ciprian Porumbescu?**

Așa cum arată muzicologul Vasile Tomescu, referindu-se la George Stephănescu și la ceilalți precursori (Alexandru Flechtenmacher, Eduard Caudella, Constantin Dimitrescu) și Ciprian Porumbescu are marele merit „d’arriver à mesure que son expérience de compositeur augmentait à l’affirmation du caractère national de la mélodie dans les airs et les danses des spectacles qu’il montait”⁵⁰³.

Muzicologul Viorel Cosma consideră pe Porumbescu „muzician plurivalent (compozitor, dirijor, violonist, pianist), scriitor de certă vocație literară” numărându-se „printre cei mai valoroși clasici ai muzicii noastre naționale” și crede că opereta *Crai Nou*, răspândită și la românii din Jugoslavia și Basarabia „a servit ca prototip al genului liric românesc”⁵⁰⁴, nu numai lui Tiberiu Brediceanu, ci și lui Iacob Mureșianu, Tudor Flondor și Emil Monția. Titu Maiorescu îi scria lui Iralie, despre posibilitatea montării operetei *Crai Nou*, la Teatrul Național, în stagiunea următoare⁵⁰⁵.

Cele peste **250 de lucrări** (numărul lucrărilor lui Porumbescu diferă de la un autor la altul, așa cum se va vedea mai departe; Victor Morariu numără 250 piese (Victor Morariu – *Personalitatea muzicală a lui Ciprian Porumbescu și opera sa...*, p. 65-69), dar un inventar complet al creației sale se impune, chiar dacă el ar cuprinde și creații neterminate), **finisate sau nefinisate, au fost scrise în mai puțin de zece ani**, primele datând de prin 1874 (când compozitorul nu avea decât 20 de ani) iar în vara - toamna anului 1882 activitatea lui componistică era aproape încheiată, ultimele lucrări fiind, de fapt, o prelungire a mai vechii sale inspirații.

Leca Morariu confirmă cu elemente documentare afirmația lui Zeno Vancea: „Moartea prematura l-a împiedicat să ofere adevărata măsură a talentului său, lipsind astfel muzica românească de lucrări de

valoare durabilă, pe care, desigur, Porumbescu le-ar fi realizat, dacă soarta i-ar fi hărăzit o viață mai lungă și mai puțin zbuciumată”⁵⁰⁶.

Cei ce-l judecă pe Ciprian de pe platforma muzicii românești din secolul următor uită **nivelul general al muzicii din țara noastră din cel de-al VIII-lea deceniu al veacului trecut**, reprezentată prin Alexandru Flechtenmacher, Ioan Andrei Wachmann. Ludovic Wiest, Eduard Wachmann, George Stephănescu și Eduard Caudella, cei mai valoroși aflați încă la vremea incertitudinilor și tatonărilor creatoare și stilistice. De aceea, Leca își va manifesta public nemulțumirea pentru faptul că moartea și activitatea lui Caudella a fost trecută cu vederea⁵⁰⁷, aceasta fiind una dintre dovezile absenței aprecierii de care se bucura muzica la acea vreme. Creația muzicală înregistrează până la moartea muzicianului din Stupca doar lucrări ca operele comice *Olteanca și Fata răzeșului*, opera bufă *Hatmanul Baltag*, *Uvertura națională* a lui Stephănescu, *Fantezia românească pentru orchestră* sau *Douăsprezece cântece naționale românești* ale lui Caudella alcătuind primul *Potpourri pentru pian*, care nu au putut deci depăși stadiul quasirapsodic (nu uităm ca totuși prima rapsodie în adevăratul înțeles al cuvântului îi aparține lui Ciprian Porumbescu). În muzica orchestrală, sau a dansurilor de salon își fac loc cu timiditate încă, ritmuri sau intonații specifice muzicii populare românești, la faza la care era cunoscută în vreme și nu de cea mai autentică sorginte și sursă, al romanțelor de salon și al corurilor ce băjbâie încă viitorul drum al lui Musicescu, descoperitorul armoniei modale pe care o va promova în muzica românească, îndeosebi în creația corală, fără a-i găsi locul în muzica religioasă.

Potențialul interpretativ al vremii, de care creația Porumbescului dovedește a ține seama, nu poate miza pe o virtuozitate și pe o tehnică avansate, care ar fi ridicat grele probleme diletanților din cele mai diverse păături sociale. Artistul din Stupca nu creează ca un Chopin, pentru cercurile muzicale din inima Franței, deși sunt amintite compoziții ale sale interpretate la sindrofii vieneze, de către celebra orchestră a timpului cu Eduard Strauss, ci pentru corurile de plugari și de școlari pe care le-a cunoscut și încurajat în fulgerătoarea sa activitate, pentru amatorii ardeleni, sau bucovineni și bănățeni, în sânul cărora își face loc gustul pentru muzica cu colorit național, ce exprimă, încă în forme incipiente, sufletul poporului român. „Compozitorul a înțeles să compună - scrie Zeno Vancea - nu pentru a fi admirat de o elită de cunoscători, ci în scopul de a servi prin arta sa cauza celor mulți, de a înflăcăra masele românești în lupta lor pentru realizarea visului de

eliberare de sub robia habsburgică, întreaga activitate obștească a lui Porumbescu a fost călăuzit de patriotismul său arzător; acest sentiment a constituit pentru el cea mai puternică sursă de inspirație, axa centrală a creației sale”⁵⁰⁸.

Așa cum aprecia Melania Livadă „viața și opera lui Ciprian Porumbescu nu pot fi înțelese fără Bucovina. Copil al ei, din timpuri grele și vitrege, Bucovina trăiește întreagă în viața și în operele marelui muzician (...) Tot sufletul muzical românesc vibrează în vioara lui”⁵⁰⁹.

Nu întâmplător muzica lui Porumbescu va constitui multă vreme **baza repertorială a societăților corale și muzicale din Transilvania**, ce-și pregătește și prin intermediul ei revenirea la patria - mamă. Muzicianul a devenit un simbol al artistului - patriot, al artistului cetățean, ce desfășoară o **dublă activitate de pionierat**:

a) - **prin componistica românească de tip european**, în care se înscrie ca prim autor al genurilor: rapsodie, baladă pentru vioară și pian, operetă și ca prim autor al unor creații de rezistență din genurile instrumental, vocal și coral;

b) - **prin orientarea muzicii românești spre creația populară**, înțeleasă nu ca realizare a unui decor sau iz național, ci mergând spre intonațiile, ritmurile arhitectonica, sensul expresiv, conținutul emoțional, subiecte autohtone etc.

Despre *Rapsodia romană* s-a spus deja că „surprinde: prin strălucire și virtuozitate instrumentală, prin bogăție coloristică și timbrală”⁵¹⁰. Muzicologul O. L. Cosma remarcă „**trăsăturile fundamentale ale muzicii corale și teatrale ale lui Ciprian Porumbescu, cantabilitate, forță de comunicare, accesibilitate**”, trăsături pe care le identifică și în „lucrările sale religioase (...) imprimându-le o tentă italiană”⁵¹¹. Aceleași calități sunt evidențiate și de lexicograful Viorel Cosma, cel care-l apropie ca melodist de Schubert, Schumann și Bartholdy, subliniind faptul că Porumbescu „a făcut din muzică un instrument de cultură națională: (...) spontaneitate componistică și darul înăscut al melodiei de substanță romantică l-au impus pe tânărul creator prin zeci de partituri, unele de certă popularitate peste timp”⁵¹², fiind citate: *Balada pentru vioară*, *Rapsodia Română pentru pian*, corurile patriotice, *Tricolorul*, *Pe-al nostru steag și Altarul Mănăstirii Putna*, miniaturile vocale de rară sensibilitate *Serenada*, *A căzut o rază lină*, romanța *Lăsați-mă să cânt* și înălțătoarele pagini religioase *Adusu-mi-am aminte*, *Tatăl nostru*, cu amendamentul că penultima lucrare din lista amintită e mai degrabă zguduitoare și a fost

apreciată ca un adevărat „mărgăritar al muzicii noastre bisericești”⁵¹³ și acordurile ei au răsunat la Viena, la funeraliile tenorului Traian Grozăvescu. Corelația pe care Leca Morariu o face între unele dintre piesele vocale cu texte din poezia clasică germană și corespondentele lor semnate de Mendelssohn - Bartholdy și Schumann întăresc ideea necesității reconsiderării lui Ciprian Porumbescu și în istoria acestui gen muzical – liedul - cu cel de-al doilea dintre muzicienii romantici citați, muzicianul român întâlnindu-se în tălmăcirea versurilor lui Eichendorf și Heine.

Primul dintre corurile patriotice amintite mai sus a devenit imnul străjerilor și în perioada ceașistă imn de stat, cu mutilarea versurilor ciprianești, iar al doilea a fost imnul Renașterii Naționale, înainte de a fi fost confiscat de comuniști, ca imn al FDUS-ului, după ce fusese semnal de pauză al Radiodifuziunii Române. Ambele nu au fost agreate de mișcarea legionară care și-a impus propriile creații muzicale.

În timp ce unii cercetători au văzut în autorul primei rapsodii române doar „o izbucnire de viață abundentă, (...) un avânt de luptă și încredere, de voioșie și creație (...) un în demn și un semnal, o revelație și o promisiune”⁵¹⁴, prezenta lucrare, care s-a lăsat mult așteptată, îl tratează pe Ciprian Porumbescu drept **un artist împlinit, pentru vremea și vârsta sa**, cu un destin artistic încheiat în mai puțin de un deceniu de strălucire, regretat de generațiile următoare pentru ceea ce ar fi putut da încă muzicii românești de tip european, aflată încă în faza adolescenței. „Opera sa îmbină în mod fericit și armonios idealul romantic cu năzuințele politice și sociale ale generației sale, acoperind un registru muzical variat” – cum semnalează prefața cărții *Omagiu lui Ciprian Porumbescu 1853–1883–2003*, Suceava, 2003. **Visul compozitorului**, amintit tatălui său, **de a scrie o operetă adevărată**, pare a spune că el n-a ținut mai departe. A scris această lucrare, s-a bucurat de montarea ei la Brașov, în 1882 și se poate spune că îl reprezintă, având pagini a căror valoare nu numai că n-a fost diminuată cu timpul, ci dimpotrivă, sporită. Dacă ar fi să trecem - chiar și numai imaginar - cu muzicianul nostru, dincolo de pragul anului morții sale, 1883, e greu de crezut că ar fi abordat alte genuri „mai pretențioase”, mulțumindu-se doar a adăuga celor ilustrate, noi opusuri, asemănătoare. Nu suntem în posesia unor documente din care să putem descifra o asemenea evoluție. Singura excepție, *Noaptea Sf. Gheorghe*, atribuită ca sorginte melodică, de Leca Morariu, autorului operetei *Crai Nou*, confirmă aserțiunea. Până la *Petru Rareș* a lui Eduard Caudella și la cele *12 Melodii naționale* ale lui

Musicescu mai sunt încă șase ani, dar la apariția lor și-a spus cuvântul inclusiv activitatea creatoare a muzicianului moldovean. Până la *Poema română* enesciană vor mai trece 14 ani și nu uităm că însuși Enescu va înscrie între primele sale lucrări o *Balada pentru vioara și orchestră* și cele două rapsodii române. Fără a pune pe picior de egalitate baladele și rapsodiile celor doi compozitori aparținători a două vârste diferite ale muzicii românești, se poate accepta că există o legătură între ele chiar dacă le despart aproximativ două decenii, care au permis creșteri și ale nivelului de sensibilitate a auditorilor români.

„Un luceafăr care se arătase pe orizontul românismului un moment a apus de timpuriu” – scria Constantin Cordoneanu în *România musicală*, formulând un deziderat ce se va împlini peste mai multă vreme: „ne-ar trebui un Ciprian, ce prin puterea geniului său, prin sinceritatea inimii sale de bun român, prin cunoștințele sale, ajutat de curgătoarele-i idei și invențiuni să impună (...) o cultură superioară musicală”⁵¹⁵.

Meritul lui Ciprian Porumbescu la dezvoltarea muzicii românești a fost precizat și de monumentală *Encyclopédic de la musique*, din 1922, în acești termeni: „Non seulement il a mieux réussi que tous ceux de son temps a utiliser les motifs populaires, mais il avait un tel don mélodique, uni a une telle connaissance des chants de sa race, qu'il est un des rares a avoir pu développer ces motifs populaires dans un sens artistique, sans perdre la veine, ni le ton national”⁵¹⁶. Se consfințește astfel într-o prestigioasă enciclopedie europeană, din primul pătrar al secolului al XX – lea, **statutul de „ctitor al muzicii noastre naționale” al lui Ciprian Porumbescu**, statut revendicat de Victor Morariu în urmă cu peste opt decenii⁵¹⁷. În același sens, Leca Morariu nu vorbește despre un muzician în devenirea-i posibilă, căreia i se alătură argumente afective determinate de dispariția sa prematură și pentru el dar și pentru arta pe care o reprezenta, ci despre un artist complex, împlinit, a cărui dăinuire printre contemporanii lui a fost limitată din punct de vedere artistic la mai puțin de un deceniu, în care și-a pus semnătura **peste 250 de opusuri**, aflate în diferite stadii: crochiuri melodice, incipituri tematice, improvizații care ajung doar la o anumită conturare tematică, dar cele mai multe lucrări fiind desăvârșite din punct de vedere componistic⁵¹⁸. În 1939, Liviu Rusu consemna „252 de compoziții”⁵¹⁹, dar catalogul definitiv al creației sale încă mai are multe incertitudini, masiva monografie a lui Leca Morariu servind repere pentru definitivarea lui, operație care cred că o voi realiza în ultimul volum.

Ciprian Porumbescu trebuie înțeles și tratat ca orice mit, ca orice simbol patriotic, cu semnificațiile pe care i le-a conferit vremea, el reprezentând artistul care a vrut și și-a servit idealurile naționale ale timpului la cote supreme, nedepășite în timp. La fel ca Ienăchiță Văcărescu, a visat la „creșterea muzicii românești și-a patriei cinstire”.

Ca un fir roșu străbate întreaga lucrare ideea ca Porumbescu trebuie considerat **unul dintre marii noștri melodiști**, fapt confirmat de altfel și de larga circulație a unor opusuri corale, vocale, sau instrumentale, egaleate și de altele mult mai puțin, uneori chiar de loc, cunoscute.

Monografia pune mare preț pe reliefarea vieții muzicianului sub toate aspectele ei, prin prisma strictă a mărturiilor scrise și a **cronologizării lor metodice**. Așa se face că, în ciuda dorinței de a fixa cât mai corect locul lui în constelația muzicienilor români - nu privit sub unghiul posibilei sale deveniri, ci prin ceea ce a creat - nu dezvoltă ideea extraordinar de prețioasă a lui N. Petra-Petrescu, care mărturisește că lui i-ar fi încredințat Ciprian intenția „de a se pune în conțelegere cu toți componiștii români mai de frunte”, pentru a da muzicii noastre „o baza naturală și a o feri de înrăuirile străine”. Cel din urmă din familia Morariu care s-a dedicat studierii muzicii lui Ciprian Porumbescu îl surprinde pe aceasta **în multiplele-i ipostaze**:

- elev, student, învățător;
- membru al unei familii cu serioase preocupări artistice, culturale, ce întrețin relații similare cu mari artiști și cărturari ai vremii;
- beneficiar al unei pregătiri muzicale asigurate de Carol Miculi (de la 6 la 11 ani) – considerat cel mai marcant compozitor și pianist român al vremii, discipol al lui Chopin - Ștefan Nosievici, învățătorul Simon Meier, organistul Valentin, magistratul Schlotzer, urmați de muzicianul cernăuțean Isidor Vorobchievici și de profesorii vienezi Eusebie Mandicevski, Solomon Sulzer, Anton Bruckner. Investigațiile lui Leca a oferit date și despre celălalt muzician legat de activitatea tânărului Ciprian, Heinrich Lagler⁵²⁰;
- animator al vieții artistice din locurile pe unde trece;
- interpret exuberant al unor creații proprii sau aparținând altor compozitori;
- creator de frumos: literat, poet și componist.

Ipostaza de muzician este și ea prezentată în plurivalența ei:

- interpret: violonist, violoncelist, pianist – a rămas memorabilă și semnificativă scena de la Mănăstirea Putna, în care elevul din clasa a VII

– a lăceală a smuls vioara din mână lăutarului Vindireu, pentru a cânta „Daciei întregi”, adică celor aproximativ trei mii de tineri patrioți animați de idealuri naționale, reprezentând toate provinciile istorice și având în frunte pe Eminescu, Slavici, Xenopol, Kogălniceanu, G. De. Teodorescu, Grigore Tocilescu etc;

- muzicolog;
- autor de manuale didactice;
- animator și militant pentru o muzică națională;
- compozitor animat de dorința creării unor lucrări românești și în limbajul utilizat și în substanța folosită.

La rândul său, compozitorul este urmărit în diferitele genuri: vocale, corale, instrumentale, eclesiastice, de scenă.

Se poate reține pe baza afirmațiilor lui Leca Morariu un fapt foarte însemnat asupra căruia nu s-a abătut atenția istoriei noastre muzicale: **Ciprian Porumbescu are, înaintea lui Enescu, intuiția specificului românesc al cântului doinit.**

Se poate conchide, în ton cu Leca Morariu, că Ciprian Porumbescu înscrie în istoria muzicii românești mai multe premiere:

- a dat **prima operetă românească** în adevăratul înțeles al cuvântului (inspirată din tradițiile populare, din melodica populară și asigurându-i o tratare potrivită);

- ne-a lăsat **prima rapsodie română;**

- ne-a dat **cantatele** *Altarul mănăstirii Putna*, *Tabăra romană* și *Sergentul* (toate pe versuri de Alecsandri), care preced și pregătesc apariția poemelor dramatice *Mănăstirea Argeșului* și *Constantin Brâncoveanu* și a baladelor *Brumărelul*, *Erculeanu*, *Șoimul și floarea fagului* ale lui Iacob Mureșianu, (toate folosind de asemenea versurile bardului din Mircești) și a baladei *Mama lui Ștefan cel Mare* a lui Gheorghe Dima;

- **este primul compozitor român receptiv la problemele educației muzicale a tineretului** și lucrările sale didactice și muzical - educative relevă intuiție și un talent pedagogic de excepție;

- a **descoperit forța educativă a cântecului patriotic** și în genere a cântecului coral, anticipându-l pe Musicescu și pentru a ne da seama de valoarea creației sale în acest domeniu ar trebui să încercăm să-i găsim un egal în epocă, un compozitor care să fi dat atâtea cântece care să fi trecut pragul veacului, ajungând până la noi; de la Ciprian Porumbescu moștenim **cel puțin patru dintre cele mai cunoscute cântece patriotice**
- printre ele numărându-se și cele confiscate de „epoca de glorie” a lui

Ceaușescu - ele sporindu-și cu timpul valențele și meritând a fi restituite celor care nu au cunoscut adevăratele lor valențe: *Tricolorul*, *Pe-al nostru steag*, *Cântec de primăvara* și *Românul*, primul și ultimul având și versurile și muzica de Ciprian Porumbescu, iar *Balada pentru vioara și pian* a devenit una din cele mai populare pagini instrumentale românești.

Pentru a fixa corect locul său în istoria muzicii să ne aducem aminte că pentru înveșmântarea melodică a ***Cântecului gîntei latine se apelase la muzicieni străini***, între cei vizați să realizeze aceasta, fiind chiar și **marele Verdi**⁵²¹. Ciprian Porumbescu își dă seama de dificultățile pe care le ridică varianta compozitorului italian Marchetti și **crează o variantă mai simplă pentru textul ce glorifică marele succes român de la Montpellier**, aceasta și cu cea realizată de Pietro Mezzetti impunându-se de-a lungul timpului. *Cântecului gîntei latine* confirmă faptul că muzicianul român are în vedere nivelul artistic românesc al timpului și se adresează unui public tot mai larg, cu melodii de amplă vibrație și de maxima concizie. Un alt amănunt care nu-i scapă autorului monografiei îl constituie faptul că Ion Slavici amintește că, pentru crearea melodiei textului lui Vasile Alecsandri, destinat a fi imn al serbării de la Putna, din 1871, fusese solicitat și Eduard Caudella și Alexandru Flechtenmacher. Ne putem întreba, pentru a pune în lumină valoarea creației lui Porumbescu: au rămas din aceste solicitări creații care să egaleze întârziatul *Altarul mănăstirii Putna* (1877) lucrare orchestrată de Theodor Rogalski? Cât timp va mai trece până la *Cântecul lui Ștefan* al lui Gavriil Musicescu și cel al lui Teodor T. Burada, care au făcut obiectul unor mai vechi aprecieri?⁵²²

Revenind la *Crai Nou*, atrage atenția faptul anticipat mai sus că Leca Morariu ezită să o numească operetă, considerând termenul peiorativ pentru realizarea muzicianului, care „a reprezentat una din creațiile de popularitate ale muzicii profesioniste, contribuind la **afirmarea compozito-rului și la ridicarea prestigiului muzicii naționale**” - cum constată cu îndreptățire muzicologul Octavian Lazăr Cosma⁵²³. Despre muzica lucrării citez cronică spectacolului din 6 mai 1898, din ziarul *Patria* din Cernăuți, nr. 123: „Este cu neputință a asculta cuvintele lui Alecsandri sau muzica lui Porumbescu fără a rămâne adânc fermecat, de arta ca artă, ci de a vedea lumea ca român, a o înțelege românește în secretele sale și a o perpetua în sufletul românesc (...) La Alecsandri și Porumbescu vom căuta în zadar acest rafinament, căci acesta lipsește cu desăvârșire. Dar ce aflăm la ei este viață din viața care

alcătuiește un popor. Uvertura lui Porumbescu cu horele sale, cântecul bătrânesc, ditirambul doina haiducească, cu a sa melodie eroică și lina romanță de dragoste, este un complex de fire tot atât de variate din sufletul poporului, este sinteza unui trecut viforos, în care numai vigoarea internă a națiunii crea aceea forță, care a rezistat tuturor tempestăților”.

Porumbescu acordă o deosebită importanță cântecului popular și rolului său în creația de factură cultă. Paginile monografiei ne ajuta să înțelegem corect relația autorului *Baladei* cu cântecul popular, care se poate sintetiza astfel:

- **lăutarii preiau piese ale lui Ciprian** sau din repertoriul său: muzicologul Vasile Tomescu semnaleză un amănunt despre hora *Traian*, aducând în discuție piesa publicată de Calistrat Șotropa, la Cernăuți, cu numărul 64, din 1929, din colecția *Muza Română*, piesă deasupra căreia se menționează: „Le barde populaire Batalan a entendu Ciprian Porumbescu enfant executer cette hora”⁵²⁴.

- **Grigore Vindireu, starostele lăutarilor suceveni, recunoaște valoarea tânărului interpret** și îi cedează locul la serbarea de la Putna (15 august 1871), Ciprian Porumbescu putându-se mândri că a cântat „Daciei întregi”; el reprezintă în aceasta postură artistul conștient situat în frunte pentru realizarea unor idealuri vitale naționale;

- **cântecele populare intră în creația lui Ciprian Porumbescu, în toate genurile abordate**, inclusiv în cel muzical - dramatic. Exemplele alese de Leca Morariu sunt concludente și la ele se va referi George Breazul, cum vom vedea mai departe. **Influența horei bucovinene** în muzica sa ar putea constitui obiectul unui necesar studiu.

Avantajul lui Leca Morariu consta în faptul că lucrează desfășurat, în absența oricăror prejudecăți, doar în limitele pe care i le permite documentația luxuriantă, semnalând că **creația lui Ciprian Porumbescu se situează în vecinătatea muzicii instrumentale și vocale romantice**. Este unul din marii melodiști ai muzicii românești și multe din lucrările sale au substanța sonoră apropiată de melodică liederurilor și simfoniilor schubertiene și puteau fi considerate – la vremea lor, dar și mai târziu - ca și ale bardului polonez, „tunuri ascunse între flori”.

Ciprian Porumbescu își însușește tehnica polifoniei și ca autodidact dar și de la marii maeștri ai timpului, Eusebie Mandicevski și Franz Krenn, și - oricât i-am crede de depărtați - Schubert și Porumbescu se întâlnesc chiar dacă nu pe planuri egale, în lumea liederului.

Cu Chopin se întâlnește în lucrările pianistice - chiar dacă nu pe aceleași planuri valorice - în care parfumul, ritmul, intonațiile și - de cele mai multe ori - substanța sonoră, sunt profund naționale. Și nu neglijăm faptul că Leca Morariu are conștiința valorilor, sesizând că creația lui Chopin este mai pianistică și de o tehnică superioară celei a idolului său bucovinean. Și într-un caz și în celălalt, autorul monografiei insistă asupra legăturilor operelor celor doi barzi, cu creația poporului din sânul căruia au ieșit. Și - așa cum arăta și George Breazu, în urmă cu aproximativ 60 de ani, cu ocazia comemorării centenarului nașterii compozitorului român - „viața și opera lui, ca de altfel viața și muzica tuturor marilor creatori din toate timpurile, dovedește că singura cale pe care se poate dezvolta și afirmă forța creatoare a compozitorului este această contopire și aceasta participare nemijlocită și activă la frământările cele mai nobile ale poporului”⁵²⁵. Și reținem faptul că eminentul muzicolog conturase personalitatea muzicianului **în marea enciclopedie germană de muzică**⁵²⁶.

Modelul cel mai apropiat al lui Ciprian Porumbescu rămâne fiul Ipoteștilor, la care omenia... „aproape că depășește omenescul (...) omenie – altar de închinare”⁵²⁷, calități semnalate de însuși Leca Morariu.

Prin aceeași prisma ni-l prezintă și pe celălalt personaj dăruit total crezului său artistic și dragostei nețârmurite de țara natală. Dorul de țară, de cei de-acasă îl fac să aștearnă pe hârtie, în Italia lui Bălcescu exilat, gânduri aidoma celor ale îndureratului autor al *Luceafărului*: „...mai suna-vei dulce corn pentru mine vre-odată?: „Mizerabila și blestemata mea viață m-a forțat a bea paharul amărăciunilor până-n fund și mi-a răpit într-un timp curajul de existență și activitate, m-a zdrobit și m-a zdruncinat până-n măduva-mi cea mai ascunsă...” – cum îi scrie Ciprian, tatălui său, înainte de a lua decizia de a se întoarce acasă pentru a trăi între ai săi „cât mai am de tușit...”

La capătul celălalt al drumului ne-ar putea însoți versurile fiului Ipoteștilor, perfect valabile și pentru cel al Șipotelor Sucevei:

„Fiind băiet, păduri cutreieram
Și mă culcam ades lângă izvor...”

Plecat odinioară pe urmele lui Creangă, de la Dorna până la Humulești (*Drumuri moldovene*), Leca Morariu **reconstituie în cele mai mici amănunte drumurile lui Ciprian Porumbescu în țară și în străinătate**, cu momentele lor de popas, care s-ar putea numi: serbarea de la Putna, procesul *Arboroasei*, dragostea pentru Berta, studiile

muzicale la Viena, succesul de la Braşov cu *Crai Nou* şi concertul Porumbescu, visând pe ţărmul Mediteranei la viitorul naţiunii sale etc. Ca şi în cazul lui Eminescu şi Creangă, drumul cercetării şi a investigaţiilor în opera lui Porumbescu are două direcţii: de la creaţie la completarea datelor biografice şi de la viaţa artistului la critica operei. Muzicologul acordă atenţia cuvenită **ambianţei sociale în care evoluează creatorul**. Excepţionale pagini din istoria Bucovinei însoţesc cadrul în care evoluează compozitul patriot.

Procesul Arboroasei este unul din capitolele chiar palpitate ale lucrării fiind reconstituit în termenii în care s-a desfăşurat ca proces politic, în intenţia de a oferi cititorului amănunte asupra „vinovăţiei” celui ce va plăti cu viaţa „îndrăzneala” de a cânta Pe-al nostru steag e scris Unire/, Unire-n cuget şi-n simţiri (sublinierea îmi aparţine). Nu întâmplător el va deveni *Imnul Societăţii România Jună*. Leca Morariu a avut privilegiul de a cunoaşte pe viu şi din memoria tatălui său, soarta bucovinenilor oprimaţi de asupra habsburgică şi deci, de a se apropia de cele două figuri unite nu numai prin descendenţă ci şi prin crezul de întregire a patriei: Iraclie şi Ciprian Porumbescu, care scrie în temniţa *Hora detrunchiaţilor*. Sextil Puşcariu remarcă, îndreptăţit, că este vorba despre „întâiul proces politic din Bucovina” şi în temniţa de la Cernăuţi „Ciprian a vărsat întâia oară sânge”, fiind „stigmatizat de aici înainte de rău patriot” şi „îi fu refuzată bursa pentru străinătate”⁵²⁸.

Nedreptul şi cruntul proces al Arboroasei a intrat şi în preocupările lui Eminescu, descoperite târziu de Perpessicius – descendent din şcoala eminescologică a lui Leca Morariu, ca şi D. Murăraşu - în 1940, şi în felul acesta fiul Ipoteştilor dându-şi mâna cu cel al Şipotelor Sucevei.

La 11 noiembrie 1877, în nr. 255 din *Timpul*, poetul relua o ştire din *Neue Freie Presse* din 20 noiembrie/ 2 decembrie 1877, despre arestarea studenţilor Ciprian Porumbescu, Zaharia Voronca, Constantin Morariu, Orest Popescu şi Eugen Siretean, pentru că trimiseseră către primăria din Iaşi o telegramă de condoleanţe pentru uciderea lui Grigore Ghica. Eminescu evidenţiază faptul că prin acest act politic Curtea de la Viena nesocoteşte „realitatea istorico-geografică şi demografică” a românilor din Bucovina⁵²⁹. Peste o săptămână, la 18 noiembrie 1877, entuziastul participant la adunarea de la Putna revenea: „Pe când am reprodus şi comentat ştirea despre dizolvarea societăţii *Arboroasa* nu cunoşteam deloc amănuntele afacerii, dar am presupus îndată că telegrama trimisă de studenţi cu ocazia serbării comemorative a lui

Grigore Vvd. Ghica ar fi fost din cele mai de căpetenie cauze pentru procederea, repetăm, prea aspră, contra tinerilor români” și redă conținutul telegramei și anumite detalii din *Curierul Balassan*, care face referiri la falsa și alarmista acuzație că societatea ar fi lucrat pentru „răzvrătirea ordinii” și pentru „pregătirea unei răscoale”. Este evidențiată duritatea și nedreptatea acuzației studenților, de „înaltă trădare”, cu nimic justificată juridic, din cel puțin patru motive, nici-unul neavând o încărcătură politică ce ar fi permis „percheziții” la casele studenților:

1. – trimiterea unei telegramme de condoleanțe;
2. – toastarea „în sănătatea românilor”, a domnitorului Carol I și a vitezei armate române. în cadrul unor serbări ale *Arboroasei*;
3. - studenții au fluierat în clasa profesorului de Drept roman, Schifner, când și-a permis să insulte națiunea română;
4. – *Arboroasa* a intrat în corespondență cu Ministerul Instrucțiunii Publice din România pentru obținerea unei subvenții necesare bibliotecii; subliniind faptul că punctele 2, 3, și 4 „nu pot forma în nici-un caz puncte de acuzare”⁵³⁰. Mai mult decât atât, genialul autor al *Luceafărului* citează ecouri din presa străină, chiar din Viena – *Presse* – în care se afirmă că nu era nevoie de judecată, conchizând: „Va veni vremea – și poate că nu-i prea departe – în care cercurile influente din Viena se vor încredința că este în interesul monarhiei ca românii din Bucovina să fie lăsați în seama liberei lor dezvoltări”⁵³¹. După încheierea odiosului proces, poetul relatează despre desfășurarea lui, după *Telegraful Român* de la Sibiu, evidențiind faptul că Ciprian Porumbescu contractează în temniță (unde stă unsprezece săptămâni) „o boală care îl va răpune în plină activitate creatoare”⁵³².

Prin mâna monografistului au trecut ***Tagebuchul* și corespondența lui Ciprian**, asemuite paginilor autobiografice goethene din *Dichtung und Wahrheit* și considerate documente de o excepțională valoare pentru conturarea mai precisă a personalității muzicianului, dar și foarte multe dintre manuscrisele autografe ale compozitorului, ulterior risipite. Multe din acestea se găsesc doar în copiile realizate și păstrate cu adevărată pioșenie, după moartea lui Leca Morariu, în arhiva personală a soției sale, Octavia Lupu-Morariu, printre acestea putând fi amintit și **albumul Olimpiiei Gheorghian**, nepoată de soră a pictorului Epaminonda Bucevschi și mama Octaviei Lupu-Morariu. Acest album scris de Tit Gheorghian pentru sora sa, păstrat în aceeași arhivă, a

înlesnit cunoașterea multor opusuri porumbesciene, considerate pierdute. Între ele se află și lucrările nepublicate *Dulce Românie* și *Dorobanțul*.

Recunoscut germanist, Leca Morariu a tradus *Tagebuchul* și corespondența lui Ciprian Porumbescu, respectând coloritul stilistic al epocii și al eroului său și extrăgând din el date esențiale referitoare la muzician. El nu se limitează la traducerea acestor documente prețioase, ci ia în discuție și corectează particularitățile ortografice, lexicale ale scrisului lui Iraclie și Ciprian Porumbescu și contribuie astfel la reconstituirea unora expuse distrugerii. Din păcate, multe pagini epistolare, salvate cu mari sacrificii cad „pradă bombardamentelor” din Gara de Nord, în aprilie 1944, cum notează singur într-un articol apărut imediat după dezastru⁵³³. Înclinat spre ironie, Leca Morariu ne dezvăluie o fațetă cu totul inedită a lui Ciprian Porumbescu - preferința pentru un mod de a privi lucrurile în formă ironică, numărându-se printre primii muzicieni români care acordă atenție, în creație, acestei forme de exprimare. Exemplul cel mai îndemănă pare a fi acest fragment din scrisoarea sa din Genova, din 31 ianuarie 1883: „Plouă grozav, cu toate acestea mă simt bine, tușind când în *Do major*, când în *fa minor*”. Iată-l, deci, pe exuberantul, pe emotivul și darnicul erou, în ipostaze ironice. Monografistul nu se mulțumește a fi doar un comentator pasiv al diferitelor surse referitoare la momentele cele mai importante din destinul artistic al lui Ciprian Porumbescu, ci intervine cu finețea ce nu exclude polemica și condamnarea romanțării vieții eroului său. Înfruntând riscul revenirii la același exemplu ce mi se pare cel mai grăitor, va trebui să mă refer din nou la sentimentele lui Ciprian față de Berta. Vorbind despre fața adevărată a acestor sentimente autorul ne-o prezintă pe fiica pastorului din Ilișești acceptând propunerea bătrânului și îndureratului Iraclie de a fi unită spiritual pe vecie cu iubitul ei, Ciprian. prin cununia simbolică *post - mortem* din 26 iulie 1884, care-l face pe autor să exclame: „Si ce depărtare, ce astronomică depărtare de la această Berta - care-și relevase într-o scrisoare fondul real al sentimentelor ei pentru Ciprian - la cea a bietelor... romanțări, fie și muzicale, nu le-ar mai veni numele să le vină!”

Tonul incisiv, însoțit în unele cazuri chiar de imprecășii evidențiază **poziția omului de știință față de denaturările formulate de-a lungul timpului**. Pentru multe dintre elementele contradictorii autorul citează sursele și chiar textele care nu coincid, arbitrând cu aplomb științific punctele de vedere formulate.

Publicarea cărții lui Leca Morariu restituie, **la o sută trei zeci de ani de la stingerea din viață a lui Ciprian Porumbescu**, cea mai autentică poveste a destinului său uman și artistic. El însuși pleda mereu pentru a avea „autentica lui operă”⁵³⁴.

Autorul monografiei s-a numărat și **printre principalii editori ai muzicii porumbesciene**. Mai mult chiar, a transcris și adaptat multe creații ale lui Ciprian Porumbescu și **a tradus textul german al multor lucrări vocale sau corale**. Nu trebuie uitat aici faptul că **monografistul s-a numărat printre interpreții muzicii sale, atât ca solist vocal cât și ca violoncelist** și a constituit fără îndoială **principalul animator al trupei de amatori de la Râmnicu Vâlcea care a reprezentat, în 1961, Crai Nou**, în forma cea mai apropiată de cea gândită de autor. La 21 octombrie 1951 G. T. Kirileanu îl felicită pe Leca Morariu pentru succesul concursului „muzical pe țară, la București, cu orchestra d-voastră”⁵³⁵. Valoarea actului cultural sporește dacă ținem seama de faptul că muzicologul și violoncelistul găsea în orașul de pe malul Oltului „bătrâne dar cam adormite tradiții culturale”⁵³⁶ și el pune temeliile orchestrei semisimfonice, continuată în prezent de orchestra simfonică a filarmonicii *Ion Dumitrescu*. Din scrisul său aflăm despre concertele societății pe care o conducea, în cămine culturale din Râmnic, Călimănești, Govora⁵³⁷.

O documentare de excepție, privită atât din punct de vedere cantitativ cât și calitativ, îl duce pe Leca Morariu în trecutul îndepărtat pentru a identifica **strămoșii muzicianului**, care dovedesc același simț de dreptate care îl adusese pe Tănase Golembiovski în preajma popularului haiduc bucovinean Darie, strangulat de austrieci în 1816.

Leca Morariu ne prezintă și date asupra evoluției singurilor supraviețuitori ai familiei, mutați de la Stupca, la Frătăuți și apoi împrăștiați prin căsătoria Mărioarei precum și evoluția tot mai îngrijorătoare, pentru bătrânul Iraclie, a destinului lui Ștefan. După moartea celui ce poate fi considerat echivalentul bucovinean al lui Popa Tanda, muzicologul va vorbi frecvent despre „mormintele care nu se închid” și ne amintesc mustrător că Ciprian „doarme încă în maldărele manuscriselor”⁵³⁸.

De asemenea, de real folos pentru **urmărirea evoluției lui Iraclie - până la recunoașterea meritelor sale** (prin propunerea de a fi egumen al Putnei) - și a vieții Mărioarei, primii care trebuie să nu uite dorința testamentară a lui Ciprian **„nu lăsați muzica mea să moară cu mine”**, ne sunt scrisorile lui Iraclie, 26 la număr (1880-1894) către Constantin

Morariu și ale acestuia către bătrânul preot, 25 de scrisori (1883-1895). Cartea reprezintă un arc al evoluției lui Iraclie, școlit la Mănăstirea Putna și ajuns egumen al ctitoriei ștefanieni, dublat de un altul înscris de Ciprian cântând „Daciei întregi” la memorabila serbare și dedicând locașului *Altarul Mănăstirii Putna*.

Fără a-și fi propus în mod explicit aceasta, multe din paginile ce urmăresc ucenicia lui Iraclie și a lui Ciprian Porumbescu pot servi la înțelegerea corectă a unor detalii din viața luceafărului poeziei românești și apoi al vieții unui strălucitor astru al muzicii românești. Ar fi suficient să amintesc prezența lui Aron Pumnul în viața studentului din Cernăuți. Relatările Porumbescului despre spectacolele de opera, despre concerte și celelalte manifestări muzicale la care a asistat în capitala Austriei ne amintesc de cele ale celui alt moldovean care-și va opri mai apoi pașii în melopolisul european al timpului, George Enescu.

Cu aceeași emoție, **Ciprian Porumbescu descrie întâlnirea cu casa în care a locuit Beethoven:** „Îmi vine să-mi scot pălăria în fața acestei case”. **Tot la Viena îl audiază pe Eduard Hanslick**, celebrul critic muzical și istoricul, folosind prilejul pentru a face observații în termeni specifici: „Iar loja critică îngrijorată de precara pregătire teoretică muzicală a lui Ciprian Porumbescu ar trebui din nou să ia aminte”. Pentru cei care au pus la îndoială pregătirea, tehnica și meșteșugul componistic al autorului primei opere românești, Leca Morariu aduce probe din *Tagebuchul* său, valoroase aprecieri la adresa **repertoriului vocal - dramatic reprezentat la Viena în timpul perfecționării sale muzicale cu Eusebie Mandicevski și Franz Krenn:** Ciprian studiază *Fidelio* apoi asistă la reprezentarea operei beethoveniene, remarcându-i succesul La fel ca Mihai Eminescu și George Enescu, Ciprian Porumbescu **nu poate dormi toată noaptea din cauza emoției produse asupra sa, de reprezentarea operei *Fidelio*.**

S-ar putea crede ca monografia prezintă are o puternică tentă literaturizantă, părere determinată în primul rând de apartenența autorului mai curând lumii literare decât celei muzicale, prezenta monografie confirmând fără nici-o rezervă statutul său de muzicolog. Contraargumentele sunt depistabile la tot pasul, în prim plan rămânând amplele și pertinentele analize ale lucrărilor: *Sosirea primăverii*, *Altarul mănăstirii Putna*, *Sergentul*, dovezi peremptorii ale pertinentei muzicologice a lui Leca Morariu. Aproape toate analizele au în vedere criterii literare, dublate de cele muzicale: ritmice, melodice, armonice, structurale, stilistice estetice etc. Ceva mai mult, cu o excepțională

minuțiozitate **autorul urmărește penetrația filonului melodic porumbescian în creațiile ce anticipă și pregătesc opereta *Crai Nou***, lucrare de sinteză și din acest punct de vedere. Opereta este analizată pe părți, după tematica și evoluția personajelor, insistând asupra momentelor cheie ce caracterizează personajele principale și momentele importante ale lucrării. De asemenea, sunt urmărite cele mai însemnate momente din viața primei operete românești, **reprezentările** de la Brașov - 1882; București - 1 aprilie 1904, la Teatrul Liric și 1928 la Opera Română; Cluj - 5 mai 1928 - Râmnicu Vâlcea - 19 august 1961.

Sunt marcate prin studii pertinente ce **anticipă și pregătesc ampla monografie**, principalele momente din viața și activitatea lui Ciprian Porumbescu: elev la școala primară⁵³⁹ - cu precizarea că-i născut la Șipot nu la Stupca, cum zice Poslușnicu - arestarea, temnița și cel mai palpitant proces politic pe care l-a îndurat Bucovina sfâșiată de pajura cu două capete⁵⁴⁰, „temnița de unsprezece săptămâni” a lui Ciprian⁵⁴¹, etapa brașoveană⁵⁴², prezentarea operei⁵⁴³, trecerea în eternitate, sfârșitul prematur, la care și-au spus cuvântul și privațiuni materiale, inclusiv foame – cum reiese din scrisoarea către tatăl său din 14 noiembrie 1879⁵⁴⁴, la 40 de ani de la moarte⁵⁴⁵ - sau prin activități culturale cuprinzând creații ale omagiatului, în Cernăuți, în anul 1932⁵⁴⁶, sau în 1939⁵⁴⁷, în diferite localități din Bucovina⁵⁴⁸, care „știe să-și omagieze în mod repetat pe artistul ei”⁵⁴⁹. Monografia scoate în evidență legăturile dintre tată - Iraclie - și fiu – Ciprian – legături de idealuri politice, naționale, faimosul îndemn ciprianesc „*Pe-al nostru steag e scris Unire*” fiind anticipat de la fel de faimoasele versuri ale lui Iraclie din anul 1848: „*Ah, atunce-n sfârșit Toți românii la un loc!*”

De-a dreptul impresionantă rămâne **urmărirea tuturor edițiilor *Baladei***, în variantele ei pentru vioară și pian, pentru violoncel și pian, pentru pian, pentru orchestră, dar și a abaterilor acestor ediții de la originalul Porumbescu, precum și evidențierea rolului lui Maximilian Costin, Theodor Rogalski și Iosif Paschil în popularizarea ei. Autorul urmărește **destinul unor manuscrise porumbesciene**, care devin adevărate personaje ale cărții. Se cuvine amintit măcar un singur titlu: *Curmeziș peste suiş*. Este sesizată marea ușurință a compozitorului de izvodire a unor melodii alese, multe dovedindu-se nemuritoare și porumbescologul îl prezintă frecvent pe eroul său, însoțit de carnetul în care își nota crâmpoie de melodii, frânturi de texte originale sau străine ce urmau să se îngemăneze cu muzica sa.

Textul lui Leca Morariu este și **o emanație dar și o continuare și aprofundare a scrisului tatălui său**, exponent al generației lui Ciprian și lucrarea este marcată de prezența personalităților istorice și culturale românești; Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, Titu Maiorescu, episcopul Iustin Crivăț, Andrei Bârseanu, Coriolan Brediceanu etc.

Leca Morariu semnalează nedreptățile făcute de istorici arhiereului **Iustin Crivăț, de Edesa**, a cărui activitatea patriotică, revoluționară, este creionată pentru prima dată într-o incursiune istorico-culturală. Apelând la dicționarul lui Gheorghe Adamescu⁵⁵⁰ găsește explicația titlului: Edessa = puternic episcopat creștin în Mesopotamia (numit apoi Orfa) și centru pentru interpretarea textelor biblice, titlu asemănător cu cel al lui Nectarie Frimu - de Tripoleos⁵⁵¹. Toți aceștia, și mai ales **destinul profesional, omenesc, literar și istoric al lui Iraclie, creează un fond dogoritor ce pregătește și anticipa activitatea curajoasă a lui Ciprian, de patriot înflăcărat de un crez sfânt al unirii tuturor românilor**. Așa se face că Iraclie va deveni după moartea fiului său drag, **purtătorul în continuare al stindardului ciprianesc: *Pe-al nostru steag e scris unire...***

Din acest motiv m-am văzut determinant **să inversez ordinea volumelor lui Leca Morariu dactilografiate**. El a conceput cartea în două mari părți: prima consacrată lui Iraclie, a doua lui Ciprian. Între volumul I și II, consacrate lui Iraclie, am interpus volumul I și II consacrate lui Ciprian, astfel că noua ordine este aceasta I - III - IV - II. De asemenea, am simțit nevoia regroupării unor materiale conforme cu această schemă. Astfel este respectat nu numai argumentul cronologizării momentelor din viața și activitatea lui Iraclie și Ciprian Porumbescu, dar **lupta celui dintâi devine un fundal pe care evoluează cea a muzicianului patriot martir**.

Puzderia de note ce însoțește textul creează adevărate prelungiri ale unor probleme ce nu-i scapă meticulosului filolog și folclorist Leca. Majoritatea acestora sunt observații de stilistică, de istorie, de literatură, de cultură etc, ce ar putea fi considerate nuclee ale unor veritabile articole, incursiuni în evoluția vieții spirituale bucovinene și românești.

Considerându-l pe Leca Morariu un **stilist de excepție**, m-am străduit să-i respect ca atare subtilitățile, mai ales că, în parte, stilistica sa este determinată de documentele integrate în monografie (cu pumnulisme, heliadisme, arhaisme, regionalisme, bucovinisme, germamisme, ardelenisme etc), iar traducerile sunt realizate în accepțiunea epocii și cu particularități dialectale specifice Porumbestilor

și epocii lor. Printre cele mai frecvente exemple pot fi citate: *uniei* – pentru *uniți*, *preut* – pentru *preot* ș. a. Lexicul său alimentat din surse culte, dar mai ales populare, se impune a fi respectat nealterat. Atrage atenția faptul că **Leca Morariu este un creator de limbă**, în speță de noi cuvinte ce **îmbogățesc lexicografia muzicală, cele mai multe fiind sintagme – construcții personale**. Două exemple din multele ce se pot da: a *ritarda*, din ritardando; *minorizat*, din minor. Filolog de certă vocație, **autorul insistă asupra elementelor stilistice din textul Amintirilor lui Iraclie** (asemănătoare din anumite puncte de vedere cu cele ale lui Creangă), făcând adevărate incursiuni în lexicul vremii, de la Asachi la Heliade și Aron Pumnul, ceea ce recomandă cartea sa - din acest punct de vedere - și filologilor și lingviștilor. Autorul lucrării ar fi putut afirma la unison cu Lucian Blaga: „Că nu m-aș putea în nici-un caz hotărî de a atenua rătăcirile (reprezentanților școlii ardelene latiniste – nota îmi aparține) e clar”⁵⁵². Nici Iraclie Porumbescu, cel care trăiește în climatul acestor rătăcirii și nici Constantin și nici Leca Morariu nu le-au iertat, propunând în cele mai multe cazuri exprimări din care se deduce dorința eliminării pumnulismelor, heliadismelor pe care le semnalează cu ostentație și cărora le oferă explicațiile și exprimările adecvate (majoritatea incluse în text, între paranteze, unele fiind explicate la note).

Deși există dovezi pentru încercările lui Iraclie de a evita latinismele și germanismele a fost evidențiat faptul că „valoarea producțiilor sale poetice este mult diminuată din cauza limbii inundată de latinisme și germanisme”, dar este apreciat ca fiind unul dintre „primii prozatori români din Bucovina”⁵⁵³. Printre publicațiile care l-au avut de colaborator sunt reținute: *Lepturariul românesc cules de scriptori români*, al lui Aron Pumnul, *Almanahul de învățătură și petrecere* - Iași, *Foaia pentru minte, inimă și literatură* – Brașov, la care trebuie adăugate și publicațiile ce au valorificat scrisul lui Iraclie după moartea sa, la loc de cinste situându-se *Junimea literară* – Cernăuți și volumele de amintiri datorate lui Leonida Bodnărescu, I. Ștefan sau Nicolae Oprea. Într-adevăr, *Foaia pentru minte, inimă și literatură* ce apărea la Brașov, găzduiește „ballada din Bucovina”, *Anniția* a lui Iraclie Porumbescu⁵⁵⁴. Corelarea unor pagini ale amintirilor cu cele din *Gazeta Transilvaniei* trebuie interpretată ca o aspirație legitimă de a asigura și scrisului românesc al epocii, unitatea necesară, cunoscut fiind că scrisul transilvănean perpetuează în acea vreme tendințele latiniste și italianizante. Constantin Catrina îl amintește pe Iraclie Porumbescu

printre cei care „s-au angajat la *Gazeta populară și literară*”⁵⁵⁵, alături de Andrei Bârseanu N. Petra Petrescu, Ioan Pop Reteganul etc.

Leca Morariu este un admirator al exprimării plastice a lui Iraclie și-i respecta întru totul particularitățile de exprimare, căutându-le explicații și similitudini în literatura timpului. Unul dintre discipolii eminentului magistru cernăuțean crede că „basmele lui Leca Morariu concurează cu clasicele povești ale lui Creangă”⁵⁵⁶.

În recenzia lucrării lui Gustave Weigand – *Jahesbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig*, 1919, același Sextil Pușcariu citează exemple din lucrarea amintită a lui „A(lexandru) Morariu *despre morfologia verbului românesc* (care se va publica în viitorul volum al *Dacoromâniei*)”⁵⁵⁷. În realitate, lucrarea va apărea abia în anii 1924–1925, la Cernăuți și nu se știe cui se datorează amânarea. În ședințele Muzeului limbei române, în martie 1921 filologul cernăuțean va prezenta comunicarea *Păstrarea imperfectului conjunctiv latin în limba română*. El a ocupat o vreme postul de secretar al bibliotecii instituției, cum aflăm din materialele aceluiași Pușcariu. Constantin Loghin îl considera pe Leca Morariu între acei „creatori ai basmului cult”⁵⁵⁸. Remarca prezintă o importanta deosebită pentru autorul reconstituirii traseului lui Iraclie și Ciprian Porumbescu, în care abundă același căutat stil, specific unei zone și unei epoci traversate de cele două personaje ale cărții, reprezentanți de seama ai culturii românești.

Dacă pe Leca Morariu îl considera un continuator al operei lui Creangă⁵⁵⁹, același Sextil Pușcariu îl apropia ca destin pe Ciprian de Vasile Cârlova, apreciind că versurile și melodia la *Tricolor cunosc pe lume* „dacă ar fi singura sa operă, ar ajunge ca să-l facă compozitor”⁵⁶⁰.

Dar monografia lui Iraclie și Ciprian Porumbescu nu se recomanda numai prin aceste merite literare, stilistice, care ar putea fi socotite de unii ca exterioare muzicologiei. În primul rând **Leca Morariu se prezintă ca un profund cunoscător al muzicii** (George Breazul însuși apreciasse nu numai pe violoncelistul, dar și pe muzicologul Leca Morariu), apreciind îndeosebi analizele creației lui Ciprian Porumbescu, apropierea muzicii lui de cea populară din care și-a tras seva. Convingătoare din acest punct de vedere ne apar **pledoariile sale pentru studierea muzicii populare**, apte a ne ajuta în cunoașterea felului „cum se manifestă, sufletul popular în fața a ceea ce se zice *fatum* și cu ce eroică resemnare sufletul popular îmbrățișează hotărâri care vin de dincolo de voința lui”. **Leca Morariu utilizează în lucrarea sa peste patru sute de citate din creațiile lui Ciprian Porumbescu**, multe din

ele inedite și cărora le sondează obârșiile și tâlcurile, geneza și viața mai scurtă, sau mai îndelungată, tangențele lor cu melodica populară țărănească sau lăutărească. Marele dar de melodist a lui Ciprian Porumbescu este urmărit în cele mai ascunse ipostaze, compozitorul având revelația unor profunde semnificații ale cântecului popular și ale celui de factură patriotică.

De la el aflăm că „părintele Iraclie avan mai cânta. Cum îi călca pragul la boieriu, bătrânul boieriu numa atât-i zicea: - Părinte - Axionu”⁵⁶¹.

Monografia reflectă **o mare putere de sinteză** și în ordonarea materialelor foarte diferite: manuscrise, scrisori, partituri, amintiri, chestionare, articole de presă, dar și în conturarea unor direcții diferite de istorie națională, culturală, muzicală, filologică, literară etc. Toate documentele în limba germană sunt prezentate de Leca Morariu în formă bilingvă, textul putând oferi detalii în plus germaniștilor, mai ales că însuși traducătorul oferă versiuni oarecum deosebite atunci când același text se repetă și propune corecturi ale unor exprimări greșite ori aproximative, mai ales celor ce nu știau bine această limbă. Vorbitorii cărții sale folosesc multe derivate din limba lui Goethe, pe care autorul le respectă și le explică. Leca Morariu aduce **ultimele corecturi în analiza creației lui Ciprian Porumbescu**, unele privind chiar afirmații ale sale mai vechi. Așa bunăoară, după ce în 1945 susținuse că *Uite mamă colo-n sat* este creația muzicianului bucovinean și „n-o cunoaștem din repertoriile de până acum și pe care n-o posedăm în Muzeul Porumbescu”, întrebându-se: „Cine ar fi harnic să ne-o descopere?”⁵⁶², acum arată că greșit s-a susținut aceasta, deoarece creația în discuție aparține lui Niki Popovici, profesor de muzică din Brașov.

Preluând o idee a regretatului Vasile D. Nicolescu, voi sublinia că **ceea ce a făcut Perpessicius cu opera lui Eminescu și-a propus și a făcut Leca Morariu cu opera lui Ciprian Porumbescu**. De altfel, cărturarul lucra și la definitivarea unei monografii a lui Eminescu, fapt confirmat și de elevul său basarabean, N. Corlățeanu⁵⁶³.

Prezentarea tuturor acestor fațete este făcută cu minuțiozitate și relevanță. Facem astfel cunoștință, prin aceasta monografie, cu **darurile literare ale lui Ciprian Porumbescu**, cu scrisul său elegant, sensibil, sugestiv și cu spontaneitatea exprimării literare și muzicale. Pe bună dreptate va afirma elevul lui Leca Morariu, Traian Cantemir, în studiul său *Vocația literară a lui Ciprian Porumbescu*, publicat în *Studii de literatură*, creația literară a lui Ciprian Porumbescu se situează în

imediată vecinătate a lucrărilor poezilor și scriitorilor elogiați de Eminescu în Epigonii, „pierduți în gânduri sante”. Sunt convins că argumentele lui Traian Cantemir nu sunt altele decât cele ale profesorului său, Leca Morariu, care îi **revendică lui Ciprian Porumbescu un loc de onoare în istoria liricii noastre patriotice și erotice**, alături de Iancu Văcărescu, T. V. Ștefanelli, Dimitrie Bolintineanu, Vasile Bumbac, Matilda Cugler-Poni, Andrei Bârseanu, Ioan Nenițescu, D. Petrino, Iacob Negruzzi, N. Gane, Th. Șerbănescu etc. *Cântecul tricolorului, Românul, Hora, Inimă de român* sunt doar câteva exemple din **lirica patriotică** iar *Te-ai dus iubite, Nocturna, Resemnare, Dorul primăverii, A căzut o stea* - din **lirica erotică**, a căror analiză îi oferă lui Leca Morariu **posibilitatea evidențierii talentului literar al muzicianului**. Prin prezentarea evoluției sale artistice pe fundalul vieții și activității tatălui său se constată cu ușurință faptul că **Ciprian moștenește de la Iraclie talentul literar**, ca și preocuparea constantă pentru activitatea cântărească și patriotică și pentru frumosul artistic, pe care le ridică pe noi trepte. *Tagebuchul* (cărui traducătorul nu i-a alterat savoarea epocii și vârstei eroului) cu verva lui umoristică amintește de scrisul lui Iraclie din lucrările sale analizate de monografist cu conștiința restituirii unor valori literare autentice. Această predilecție pentru umor explică geneza *Cislei* sau a parodiei după idila lui I. Negruzzi, *Miron și Florica*.

Atașamentul pentru istoria românească este covârșitor și el este caracteristic ambilor Porumbști. Fiecare din ei se oprește asupra figurii lui **Ștefan cel Mare**, pe care și-o apropie, fiecare în felul său, pentru a o prezenta artistic în toată grandoarea ei. Iraclie se entuziasmează în fața Ateneului Roman, lăsându-ne pagini memorabile asupra cărora stăruie cu vădit interes Leca Morariu, iar fiul său, Ciprian, este copleșit la Roma de Columna lui Traian, în fața căreia „am plâns și m-am gândit la bietul nostru popor care e atât de mic și slab. Putea-va el rezista timpurilor?”

Răspunsul îl dăduse într-o scrisoare trimisă surorii sale, în care relatează despre **impresionantele coruri bănățene**: „Un asemenea popor (ca al nostru) plin de viață și de deșteptăciune, nu poate să dispară niciodată!”

Originea daco-romană a poporului nostru și **amintirea lui Decebal și Traian** ca făuritori de neam apar și în versurile cântecului *Românul*:

„Viță veche și vestită,
De dac și roman,
De la Decebal sădită

Și de la Traian,
Toata lumea de-ai umbla
Țară c-asta n-ai afla!”

Poezia sa, în limba română sau germană, îngemănată cu melodia adecvată și inspirată, ne obligă să-i găsim **locul lui Ciprian Porumbescu și în istoricul liedului românesc**, gen aflat și el – în muzica românească - în faza adolescenței, a desprinderii de cântecul de lume și de romanța de salon sau lăutărească. **Uimitoarea sa productivitate literară și muzicală** discutată de mulți porumbescologi este dovedită cu lux de amănunte de muzicianul și literatul de excepție care a fost Leca Morariu. În paginile monografiei găsim explicația considerației pe care studențimea română și mai apoi intelectualitatea noastră i-o arată acestui lider al luptei pentru unitate națională. Această considerație decurge din **forța iradiantă a personalității sale de luptător de artist – cetățean dar și de poet și muzician de prestigiu**. Ciprian Porumbescu sesizează forța de excepție pe care o exercita poezia militantă sinceră, optimistă, exprimând aspirații politice de cea mai pură esență și înveșmântată în melodii atrăgătoare, cantabile, angajante și în armonii simple dar expresive, aspecte asupra cărora am insistat în mai multe materiale⁵⁶⁴.

Cu finu-i simț critic, Leca Morariu sesizează că până la stagiul de la Brașov **compozitorul nu abordează genul coral mixt, negăsind până aici formația în stare să dea viața unor astfel de partituri**. Sunt relevante **preocupările muzicianului pentru cântecul popular și integrarea acestuia în muzica de factură europeană**, de îmbogățire a muzicii bisericești. În studiul său *Muzica bisericească* realizează un interesant rechizitoriu al muzicii practicate până atunci în catedrala din Cernăuți, ceea ce se pare că-l recomandă pentru perfecționarea în marile centre muzicale ale timpului, Viena sau Atena. Dar în timpul în care senatul universitar cernăuțean îl propune pentru o bursă care să-i permită specializarea în vederea ocupării catedrei înființate pentru el, la universitatea din Cernăuți, jandarmul îl ridică pe Ciprian de la Stupca, pentru a fi judecat în procesul *Arboroasei*.

Studiul său *Muzica la romani* este deosebit de interesant atât sub aspectul istoric propriu-zis, dar mai cu seamă sub aspect patriotic, dovedind preocuparea pentru cunoașterea spiritualității strămoșilor noștri în vremea dacismului și a manifestărilor intense pentru reînvierea vechii Dacii și autorul monografiei îi acordă atenția cuvenită.

Leca Morariu nu-și elaborează lucrarea sa izolat de celelalte contribuții la cunoașterea vieții și activității creatoare a lui Ciprian Porumbescu. El **urmărește cu interes, cu satisfacție și uneori cu amărăciune ceea ce se scria despre eroul cel mai drag inimii lui.**

Este suficientă referirea la **bogata corespondență purtată cu George Breazul**, autorul unuia din cele mai serioase studii despre Ciprian Porumbescu, studiu terminat în octombrie 1953, cu prilejul centenarului nașterii eroului de la Stupca, din păcate publicat postum⁵⁶⁵ și în care conchide: „Din clocotul de suflet românesc al operei porumbesciene zbucnește înflăcăratul ei mesaj, care, ca acele glasuri de buciune ce vibrau în juru-i, străbate impetuos și răsună imperativ în adâncurile de conștiință ale generațiilor luminându-le calea spre zările viitorului”⁵⁶⁶. Este cert că **George Breazul știa de preocupările lui Leca pentru Ciprian Porumbescu**, ale colegului și prietenului său refugiat la Râmnicu Vâlcea, care-și semna scrisorile menționându-și calitatea de violoncelist (s-a afirmat că ar fi dorit chiar să scrie o metodă de violoncel) și fost profesor universitar, iar acesta nu are nici o reținere în a-și susține ideile sale despre muzicianul moldovean îndeosebi prin intermediul corespondenței. Evident că avea în vedere și posibilitățile nelimitate ale eruditului muzicolog și istoric, de repunere în lumină a vieții și muzicii bardului de la Stupca. Deși nu-i citează lucrările anterioare în studiul menționat, este greu de crezut că nu i le cunoștea, deoarece multe se găsesc în biblioteca aflată în prezent în fondul Uniunii Compozitorilor, fond ce-i poartă numele. Tot aici se găsesc și scrisorile primite de la Leca Morariu, o bună parte publicată în cele trei volume îngrijite de Titus Moisescu⁵⁶⁷.

La 14 septembrie 1953 îi scrie, combătând polemic erorile celor care afirmau cu multă ușurință că opera muzicală a lui Ciprian Porumbescu ar fi în „genul muzicii ușoare: „Va sa zică *Balada, Dorul, Souvenir de Nervi O seară la stână, Zefir de toamnă, Tempi passati, O roză veștejită, Nocturna, Ich liebe Dich, Resignation*, cantata *Altarul Mănăstirii Putna*, cantata *Tabăra româna, Tatăl nostru, Adusu-mi-am aminte, Psalmul (...)* etc. muzică ușoară!”⁵⁶⁸. Într-o paranteză trebuie semnalat entuziasmul porumbescologului la inițiativa lui Ieremie Oprișan de a publica 500 de exemplare a capodoperei ciprianești pe care o consideră „vrednic pandant” a celeilalte mari cantate *Altarul Mănăstirii Putna*⁵⁶⁹. *Tabăra Română* fusese publicată în „atât de crâncen încercatul Cernăuți” și criticul semna ca director al Muzeului *Porumbescu*. Tonul lui Leca Morariu devine tumultuos pentru că știa că

destinatarul său poate lua poziția fermă necesară restabilirii adevărului despre creația fiului Șipotelor Sucevei: „**Dovedirea legăturilor lui Ciprian Porumbescu cu muzica populară românească - mai toată opera lui!** Motive populare în opera lui? Duium! De exemplu: *Doina* din corul *Iarna*, *Doina* din *O seară la stână*, *Hora* din *Zefir de toamnă*, fragmente din *Cisla* (...) *Frunza verde mărgărit* (cu pian) etc. etc. etc.” Peste două luni va simți nevoia unor reveniri: „Porumbescu nu înseamnă numai muzica de esență folclorică! Din celelalte compartimente (unde ne așteaptă minunatele *Souvenir de Nervi*, *Tempi passati* etc.), superbe schubertienele lui elegii de iubire (*O roză vestejită*, *Nocturne*, *Ich libte dich*, *Resignation* etc) își așteaptă (...) și textele”⁵⁷⁰.

Marelui colecționar de documente muzicale de valoare îi trimite traducerea sa în limba română, la piesele pentru voce și pian cu textul și muzica lui Porumbescu - *O roză vestejită* și la *Résignation*, aceasta din urmă nefiind consemnată de cataloagele precedente, traducătorul semnalând „îndemânateca stihuire în nemțește a lui C(iprian) P(orumbescu), pur lirică”⁵⁷¹. Evident, schimburile erau reciproce: la 23 august 1955 Leca Morariu îi mulțumește lui George Breazul pentru „atât de scumpul dar de deunăzi, *Valsul Camelii* de C. Porumbescu (în prima-i ediție), cu autograma lui N. Oancea”⁵⁷². Detaliile scrisorii sunt interesante deoarece relevă relațiile dintre cei doi cărturari, la Vâlcea fostul profesor având ca musafiri pe Olga și Ciprian Rațiu „nepot de soră al lui C. Porumbescu”⁵⁷³. Obişnuit să lucreze cu documente muzicale originale George Breazul apelează la corespondentul său stabilit la Vâlcea, pentru a-i procura întâmpinarea lui Ciprian Porumbescu din *Gazeta Transilvaniei*, pe care însă acesta nu i-o poate trimite, deoarece „n-am putut-o căpăta până acum”⁵⁷⁴. Îi furnizează în schimb, datele bibliografice pentru învățătorul Ciprian Porumbescu și propune schimbarea numelui satului *Stupca* în *Porumbescu*: „când vor fi astrucate osemintele celorlalți Porumbești inclusiv Mărioara Rațiu-Porumbescu, arhimerituoasa salvatoare a patrimoniului Porumbescu și inclusiv fostul luptător și publicist de real talent, Iraclie Porumbescu”. Pe baza datelor furnizate de sora muzicianului patriot va scrie și va publica materiale care completează datele biografiei lui, cum ar fi cele patru scrisori ale lui Miculi adresate lui Iraclie, „ajunse scrum al bombardamentelor din Gara de Nord”⁵⁷⁵, din fericire spicuite de Leonida Bodnărescu și publicate în: *Făt-Frumos*, 1935, p. 140-143.

Lista creațiilor citate de Breazul trebuie completată cu melodia **imnului național al Albaniei** și cu creații ce nu puteau fi amintite în

atmosfera în care ar fi fost deranjați „prieteni” de la Răsărit: *La malurile Prutului, Cât îi Țara Românească*, cele cinci liturghii și celelalte coruri religioase, *Cântecul ginteii latine*, *Colecțiunea de cântece sociale pentru studenții români* – considerată pe bună dreptate „un eveniment unic în istoria muzicii românești”⁵⁷⁶ - ultima lucrare menționată fiind considerată pe bună dreptate un adevărat eveniment al istoriei muzicii românești, la fel ca și premiera operetei *Crai nou* și primul concert de autor organizat la Brașov în 1882, înainte de plecarea în Italia pentru îngrijirea sănătății. Un act cu adevărat cultural a realizat Fundația Culturală *Leca Morariu*, în 2008, rerepublicând celebra culegere tipărită de Ciprian la Viena, după ce ediția secundă apăruse în 1990, sub îngrijirea lui Nicolae Cârlan și Petru Valan.

Despre monografia dedicată celor doi Porumbești nu știa numai George Breazul, ci și G. T. Kirileanu, Liviu Rusu și Ion Diaconu, apropiați ai cărturarului bucovinean, aflat la Râmnic. Fostul bibliotecar regal îl felicita la 19 decembrie 1952, pe cărturarul „pribeag la Râmnicu Vâlcea” pentru pregătirea unei etape pregătitoare a monografiei: „M-am bucurat că pregătești ediția critică a lui Iraclie Porumbescu”⁵⁷⁷.

Despre munca asiduă a lui Leca Morariu scrie **Liviu Rusu** în 1928 că „pregătește o biografie, bine informată, pe care sperăm să o avem în curând la îndemână”⁵⁷⁸. El menționa „masivul manuscris biografic al lui Ciprian Porumbescu”, apreciind că „geniul lui (...) a îmbrăcat o formă mitică”, el fiind „printre primii care agită ideea unei muzici românești originale”⁵⁷⁹. La 11 august 1953, același Liviu Rusu îi răspundea din Timișoara, lui George Breazul la rugămintea de a-i furniza material documentar pentru un studiu închinat probabil lui Porumbescu. Îi citează principalele lucrări apărute până atunci, semnate de Valeriu Braniște, Constantin Morariu, Ștefan Pavelescu, Claudiu Isopescu și Leca Morariu. Despre acest din urmă porumbescolog scrie că ar deține manuscrise ale muzicianului și că este „autorul unei biografii amănunțite, un Lebenswerk” și-i furnizează adresa de la Râmnicu Vâlcea: strada Stoianovici, nr. 7⁵⁸⁰.

Ion Diaconu scria în recenzia monografiei lui Ștefan Pavelescu, pe care o considera „prizărită”, că „monografia lui Ciprian Porumbescu așteaptă să fie scrisă”⁵⁸¹ și de la care știa că Leca Morariu „lucrează de 20 de ani”⁵⁸². De fapt, ce mai veche știre despre faptul că Leca pregătește o monografie a muzicianului „ce va apare, cred, în curând”⁵⁸³ pare a fi din urmă cu optzeci de ani, aparținând președintelui de atunci al Reuniunii de Muzică *Ciprian Porumbescu* din Suceava.

Distinsa soție a lui Leca Morariu încercă recuperarea unor fragmente ale masivei cărți, dar trăia terifiante momente, la amintirea terorilor îndurate, ca să mai poată visa la publicarea integrală a cărții. În apartamentul nr. 1 din blocul T 3, din strada Mărășești din Suceava - unde, spre cinstea celor ce gospodăresc fundația ce le poartă numele, s-a deschis casa memorială *Leca și Octavia Morariu* - am simțit cumplita durere și groază a interlocutoarei mele, simțindu-se instinctiv blocată, într-un interviu radiofonic pe care-l realizam și în care a înlocuit titlul lucrării *La malurile Prutului*, cu „La malurile unui râu”, „deoarece în sufletul și în oasele ei betegite stăruiau amenințările „vremilor de bejenie” determinate de „ciuma roșie” ce amenința intelectualitatea românească, de care cărturarul și partenera lui de viață nu au scăpat nici la Vâlcea, unde eminentul ei soț va rămâne „și-și va purta cu demnitate condiția de șomer” – cum am mai scris⁵⁸⁴. În condițiile în care Leca fusese considerat un proscris cultural al vremii, soția sa va fi nevoită să se mulțumească cu **publicarea unor, capitole și mai ales subcapitole și fragmente ale masivei lucrări**, unele apărute postum, precum cel din 1971, în care restituie cele patru scrisori ale lui Carol Miculi adresate lui Iraclie Porumbescu⁵⁸⁵. Ea reușește totuși să publice - în forme adaptate pentru volume colective - anumite fragmente ale monografiei în volumele apărute la Suceava, în 1971, 1983 și în ultimii ani. Printre ele rețin atenția cel amintit mai sus referitor la eminentul dascăl de muzică al micului Ciprian, la Stupca și anume Carol Miculi, cel consacrat scenei *Candidatul Linte*⁵⁸⁶ sau operetei *Crai Nou*⁵⁸⁷, fragmente de analize muzicologice însoțite de numeroase exemple muzicale edificatoare. În același volum mai apar și materiale ale porumbescologilor suceveni: Paul Leu face referiri la originea etnică⁵⁸⁸, Nicolae Cârlan, editorul unei părți din corespondența lui Ciprian Porumbescu⁵⁸⁹ - restituie o importantă scrisoare a lui Constantin Morariu, în care îl consideră pe Ciprian „cel mai iubit și mai mare coleg al meu (...) cel mai măiestru român în arta muzicală”⁵⁹⁰ și Grigore Foit prezintă albumul închinat de greu lovitul de soartă tată, Iraclie, după cumplita pierdere a celei mai talentate odrasle - *Condoleanțe din ansa repăusării lui Ciprian Porumbescu* instrument de mare utilitate pentru reconstituirea datelor esențiale ale compozitorului bucovinean⁵⁹¹. Atrag atenția multe dintre precizările făcute de Leca Morariu la acele piese pentru care simte nevoia explicării provenienței, caracterului și altor detalii necesare posterității, cum ar fi extrasul relevând intenția traducerii operetei *Crai Nou* în limba germană, pentru posibile montări în Austria sau Germania.

Se pare că textul lui George Breazu nu a fost cunoscut, sau a fost interpretat superficial de către cei care au decis ca actuala Universitate Națională de Muzică să devină „anonimă”, renunțând, după aproape patru decenii la „patronul” de dincolo de veacul anterior, deși instituția asemănătoare din Cluj – Napoca își păstrează - spre cinstea ei - moștenirea patronală a lui Gheorghe Dima, iar **Academia Română păstrează premiul de Muzicologie cu numele bardului bucovinean**, însuși semnatarul acestei prefete fiind beneficiarul acestuia, în 2012, pentru volumele *Tezaur muzical din Muntele Athos*⁵⁹². Să fie vreo legătură între acest abandon de patronaj și „orientarea comunistă a lui Ciprian Porumbescu” acuzată de „un grup de loviționari din localitate (oare cine-i monitoriza?), cu sediul la cârciuma din preajmă”, care „luaseră de Paști, în 1990, cu asalt clădirea muzeului (din Stupca – nota îmi aparține), ca să înlăture comunismul de pe plaiul mioritic!” deoarece muzica celui ce-și doarme somnul de veci în Stupca ar fi servit, „vezi bine, regimul totalitar ceaușist, de vreme ce *Cântecul tricolorului* fusese adoptat, cu textul mutilat, ca imn al Republicii Socialiste România iar Imnul unirii (*Pe-al nostru steag*), ca imn al Frontului Democrației și Unității Socialiste”, act încriminat la vreme de Nicolae Cârlan⁵⁹³. Același muzeograf citează „acuzarea” reprezentanților Conservatorului „anonim” din București că „niște împrejurări politice de tristă amintire au contribuit după 1950, la **gonflarea carierei postume a lui Ciprian Porumbescu**”, care au determinat atribuirea patronului instituției⁵⁹⁴. Dacă cei care au decis intrarea în anonimat a prestigioasei instituții naționale s-ar fi interesat ar fi aflat că numele lui George Enescu, râvnit de instituția bucureșteană pentru a-l înlocui pe cel al autorului operetei *Crai Nou*, fusese acordat în prezența și cu acceptul genialului muzician, în anul 1918, instituției de învățământ artistic din Iași, moment detaliat într-un studiu din urmă cu peste trei decenii⁵⁹⁵.

Oare știu enciclopediile străine care au publicat profilurile muzicianului român și care-l menționează ca patron al celei mai înalte instituții de învățământ muzical, despre abandonarea – să sperăm temporară – a acestui patronaj? Și nu sunt puține aceste enciclopedii - spre satisfacția celor care dezaprobă gestul – și respectivele microportrete sunt semnate de muzicologi de prestigiu, adevărate autorități ale domeniului: George Breazu⁵⁹⁶, Romeo Ghircoiașiu⁵⁹⁷, Vasile Tomescu⁵⁹⁸. Lista trebuie completată cu microportretele care nu au precizat autorul, din enciclopedii de specialitate europene, nu mai puțin valoroase, ca cea germană din 1981⁵⁹⁹, sau cea italiană din 1964,

care amintește detenția de la Cernăuți: „arestato per la sua attività patriottica” și faptul că se numără printre „significativi fondatori delle scuole nazionali romeni”⁶⁰⁰.

Adaug aici prețuirea de care se bucură muzicianul „renegat” de unii muzicieni ai timpurilor noastre, în Țara Soarelui Răsare. Voi cita impresia lui George Muntean, cercetătorul care constata că în Japonia „Ciprian Porumbescu și *Balada* lui – prezentată frecvent de violonistă (Atsuko Temma) ca bis la concerte (nota îmi aparține) mi-au dat impresia a predomina când era vorba de cultura română în Japonia”. Scriind despre interpreții niponi ai cunoscutei lucrări porumbesciene, criticul literar afirma că violonista amintită se numără printre principalii interpreți niponi ai cunoscutei lucrări, fiind „una din cele mai importante personalități ale violonisticii din Japonia și din lume”⁶⁰¹ și care știa de porumbescologul Leca Morariu. Din aceeași sursă știm că scriitoarea japoneză, Shoko Tacheuchi „a scris o biografie a muzicianului nostru, bazată în principal pe surse germane și pe date din familia lui”. În acest context trebuie amintită monografia publicată de Viorel Cosma - *O viață tragică în imagini* - la Tokio, în limba japoneză, în 2005, reputatul lexicograf recunoscând că „dacă răsfoiești lexicoanele, dicționarele și enciclopediile străine din ultimii 20 de ani, constăți cu surprindere că, după G. Enescu, cel mai des citat compozitor român” este „autorul celebrei *Balade pentru vioară*, Ciprian Porumbescu”, apreciind în continuare că „datorită în special violoniștilor japonezi, sudcoreeni și azeri, care îi execută frecvent capodopera în majoritatea recitalurilor, au înregistrat-o pe compact discuri și pe casete video (...) compozitorul român a pătruns în lexicografia mondială chiar vertiginos”⁶⁰².

Este drept că se poate discuta și despre ceea ce observă Pavel Țugui, când afirmă că „**creația muzicală a lui Ciprian Porumbescu nu penetrează în Vechiul Regat**”⁶⁰³, deși se știe că opereta *Crai Nou* s-a bucurat de două montări la București, în primele trei decenii ale secolului al XX – lea, 1904 – 1905 - la Teatrul Liric și 1928 la Opera Română, la care se adaugă și montarea de la Râmnicu Vâlcea din 1961. Numele muzicianului a fost atribuit unei străzi din București, ceea ce îl face pe autorul articolului să exclame: „minune că s-a putut întâmpla una ca asta: la București s-a dat unei străzi noi numele marelui nostru compozitor”⁶⁰⁴. Este o străduță laterală bulevardului *Iancu de Huniade*, lângă spitalul *Grigore Alexandrescu*.

Are însă perfectă dreptate autorul citat atunci când consemnează faptul că „din motive imposibil de justificat, **Societatea Compozitorilor**

Români din București, căreia îi revenea obligația profesională și morală de comemorarea lui C. Porumbescu, n-a întreprins nimic pentru cercetarea creației compozitorului bucovinean, **i-a ignorat existența**”⁶⁰⁵. Cauza pare a fi cea descoperită de Leca Morariu, care scria în urmă cu aproape un secol: „Muzica românească modernă, în strădania ei de a se deprinde și a dobândi forma muzicii savante, trece cu grabă pe lângă înfățișarea «diletantă» a bucovineanului Porumbescu”⁶⁰⁶. Glasul lui Leca se ridică împotriva faptului că Ciprian **nu era membru al Societății Compozitorilor Români**, în ciuda faptului că aceasta număra printre membrii săi, muzicieni care nu se ridicau la rangul activității compozitorului bucovinean⁶⁰⁷. Nu este consolator faptul că nici George Breazul nu a fost admis în organismul ce unea muzicienii vremii, dar în acest caz putea fi invocată adversitatea acestuia cu secretarul general al *Societății Compozitorilor Români*, Constantin Brăiloiu, problemă ce a făcut obiectul unor pagini închinată fondatorului primei arhive de folclor din țara noastră⁶⁰⁸. De altfel, insuccese de acest tip îl urmăresc pe autorul *Tricolorului* și la Cernăuți, unde a existat doar intenția de a da numele lui Ciprian Porumbescu Conservatorului din localitate, soluție acceptată de redactorul revistei *Făt – Frumos*, dar pierdută în timp, mai ales că instituția cernăuțeană a fost desființată.

La 23 noiembrie 1953, după marile manifestări comemorative, care au determinat și **încheierea studiului lui Breazul consacrat lui Ciprian Porumbescu**, publicat după 13 ani, filologul - muzician îi scrie prietenului său bucureștean, care-l aprecia și în aceasta din urmă calitate, trimițându-i coarde noi pentru violoncelul său: „Ca să reiau chiar cuvintele D-tale: Da! Față de Ciprian Porumbescu îndeplinirea sarcinii abia de acum începe!... Începe și nu prea! Deocamdată văd că din mult trâmbițatul album comemorativ nu prea s-a ales nimic! Câte nu s-ar putea publica și nu numai inedite (mai greu de aflat azi) ci și reeditări, revăzute, amplificate în diverse variații (în altă transpunere, cu alt acompaniament, în altă orchestrație) etc. etc. Dar-mi-te culegerea tuturor pieselor lui (publicate de el și de ceilalți)! Nici până astăzi nu le cunoaștem complet!”⁶⁰⁹. La 3 decembrie 1955 Leca îi transmite bucuria produsă nu numai de coardele de violoncel făcute „plocon” dar și de primirea misivei sale expediate din strada Lămâiței (denumire care îi stârnește admirație; „Frumos și foarte adecvat locatarului îi zise stradei d-tale: a Lămâiței”). Semnatarul își informează destinatarul despre „o mică operație la nenorocitu-mi de picior” și mai a cu seamă despre stadiul monografiei: „Lucrarea de care ai amabilitatea de a te interesa, în

continuu progres. Singura, mai mare de care mă zburcuiam în prezent”⁶¹⁰. Dându-și seama de dificultățile ce întârziiau apariția operelor lui Porumbescu, Leca își oferă gratuit serviciile sale și ale soției pentru editarea *Albumului* cu lucrări ale compozitorului bucovinean.

Fiul fostului tovarăș de suferință și de luptă și partener muzical al lui Ciprian Porumbescu nu se dă în lături de la **orice efort pentru scoaterea la lumină a creației înflăcăratului muzician**. „La *Cisla* asta - îi scrie aceluiași George Breazu, la 2 februarie 1956 - am muncit peste o lună de zile. Și textul l-am revăzut după diverse manuscrise”⁶¹¹. La 14 septembrie 1957 îi cere ajutorul lui George Breazu pentru a o sprijini pe Octavia, „soțioara mea (...) laureată a *Internationaler Weeltbewerb für Gesang und Violine, Wien* (5 – 19 iunie 1932)”, unde participaseră 500 de concurenți și care studiasă *Canto* cu Elena Teodorini și George Folescu, cel care o considera „o excelentă muzicantă”⁶¹². Scrisoarea ne explică dublul nume al soției - Octavia Lupu Morariu: „tatăl ei, dr. Teofil Lupu, director de spital (...) ținea ca unicul lui copil să-i perpetueze numele, iar L. M., cu entuziasm a acceptat această «condiție» – dorință, acceptându-i și fetița”. În același timp e remarcat faptul că „**L. M. există nu numai din pensia sa de 500 lei**, ci și din lecțiile particulare (căci de la Școala de pian a sindicatului unde dă lecții gratuite, O. M. n-are nici un ban”⁶¹³. Din alte date despre *Cisla*, jucată la Pătrăuți, mai desprindem: „Eu unul cunosc până astăzi 42 de executări (cântate sau „dramatice”) ale *Cislei*. Până și una cântată de un cor mixt! La Beclean, în 20 ianuarie 1887! (*Familia*, XXIII, nr. 2 din 23 ianuarie 1887)”.

O ultimă problemă ce se cere explicată este cea privitoare la **geneza lucrării propriu – zise**, cu alte cuvinte unde și când a fost elaborată? Am văzut că preocuparea cărturarului multilateral Leca Morariu pentru Ciprian Porumbescu este o sfânta moștenire a familiei sale și capătă forma consistentă încă în anii celui de-al doilea și al treilea deceniu al secolului. Pe parcursul unei jumătăți de veac investigațiile sale au determinat adunarea unui material imens, reunit în redactarea celor patru volume, două anexe și patru caiete de exemple muzicale, realizate la Râmnicu Vâlcea până la moartea autorului, survenită la 15 decembrie 1963, în vârstă de 75 de ani.

Astfel **tipărirea monografiei reprezintă și un pios omagiu adus autorului ei, Leca Morariu**, la o jumătate de secol de la trecerea sa în lumea celor fără de dor. Materialele de la Leca Morariu, rămase în grija soției sale, Octavia Lupu-Morariu (1903–1992), au fost dactilografiate

de pe manuscrise de dumneaei, respectând structura celor patru volume și puzderia de note de subsol.

Este greu de precizat **aportul soției lui Leca**, una din marile speranțe ale artei interpretative românești, care nu și-a urmat debutul și chemarea scenică, una dintre marile interprete ale Anicăi din *Crai Nou* și ale Vioricăi din *Noaptea Sfântului. Gheorghe* (terminata de Tudor Flondor), în munca de elaborare a lucrării și aceasta cu atât mai mult cu cât ea a refuzat cu o modestie imbatabilă, să recunoască o asemenea contribuție. Liviu Papuc publică un cv al partenerei sale de viață, din care reiese că era „titrată a Concursului internațional de Canto de la Viena” (1932)⁶¹⁴. Cea care contribuise la punerea în scenă a unor opere reprezentative ale repertoriului universal (*Bal mascat, Evgheni Oneghin, Cavaleria rusticana*), sau a unor lucrări vocal – dramatice românești (în afara celor citate mai sus mai trebuie amintite: *Moș Ciocârlan* și *Baba Hârca*), dar și a recviemului mozartian, îl va ajuta să aprofundeze sensurile paginilor din multe creații necunoscute, cum ar fi *Stejerișul*, pusă în circulație de profesoara de pian Octavia Lupu-Morariu, sau îi semnalizează deosebiri dintre varianta tipărită și cea în manuscris a valsului *Camelii*, una din cunoscutele miniaturi ciprianești.

Autorul acestor rânduri se simte obligat să consemneze măcar emoția trăită la ascultarea multor pagini porumbesciene interpretate de această nevalorificată pianistă. I-am găsit discretele intervenții în noianul paginilor dactilografiate după lucrarea soțului ei. Pe paginile de jurnal publicate fragmentar ulterior de Nicolae Cârlan – cel care restituise în 1983, după mai bine de un secol, *Colecțiunea de cântece sociale a lui Ciprian Porumbescu* - se pot citi rânduri ca cele de mai jos, din 28 iunie 1941, ilustrative pentru munca în comun desfășurată de cărturarul ce-și alinta soția Țachi, Upu, Upușor: „Lucrăm somnambulic. Upușorul meu umbra. La Universitate cu un sac și un geamantan de materiale Porumbescu”⁶¹⁵.

Leca însuși ne-a lăsat un scurt cv al soției sale denumit *Octavia Lupu-Morariu în muzică*, din care extragem cele mai importante date: bacalaureat la Suceava, licențiată a Facultății de litere și filozofie din Cernăuți, discipolă a muzicianului August Karnet - care îi va dedica trei creații, două dintre ele pe versuri de Eminescu : *Peste vârfuri, Între paseri* – a lui George Folescu și a Elenei Teodorini, cum am mai arătat. Alis Niculică citează pe Mihail Poslușnicu, cel care scria în 1924 în *Neamul Românesc*: „dacă s-ar dedica scenei – și bine ar face – pătrunsă,

cum e de focul sacru al artei, ar deveni un prețios element al operei românești bucureștene”⁶¹⁶.

Trăia încă Leca Morariu când, la Râmnicu Vâlcea **ia cunoștință de lucrare, muzicologul și folcloristul Vasile D. Nicolescu**, frecvent oaspete al orașului și al casei Morariu. **Vasile D. Nicolescu s-a angajat la uriașă muncă de restituire a prețioasei cărți**, având sprijinul Uniunii Compozitorilor și promisiunea tipăririi de către Editura muzicală, dar moartea sa fulgerătoare l-a surprins asupra lucrării. Aceasta s-a petrecut (la 19 noiembrie 1982), la Piatra Neamț, unde îi sugerasem să găsească, în biblioteca eminentului cărturar Gheorghe T. Kirileanu – membru de onoare al Academiei Române - retras aici cu o imensă bibliotecă, materiale documentare pentru munca imensă la care s-a angajat. Astfel, am putut afla despre lucrare, despre spinoasele probleme pe care le ridica, în condițiile în care multe detalii ale cărții păreau insurmontabile. După moartea lui, Biroul secției de Muzicologie al Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor mi-a încredințat continuarea pregătirii lucrării pentru tipar, știindu-se de la Vasile D. Nicolescu faptul că eram familiarizat cu conținutul ei. Spațiul redus acordat monografiei, prin planul editorial, viziunea de ansamblu și necesitatea renunțării la unele incursiuni istorice, filologice, lingvistice, culturale, teologice etc, ale lui Leca Morariu (foarte interesante pentru valoarea lor intrinsecă), impunea o concentrare a întregului material și aducerea la zi a unor date clarificate după moartea autorului. Se cerea **reredactarea întregului material, reducerea aparatului critic revăzut și corelat**, operație ce a revenit semnatarului acestui cuvânt introductiv, după preluarea monografiei de la stadiul la care ajunsese primul ei îngrijitor.

În atmosfera premergătoare comemorării centenarului morții muzicianului, intrată și în calendarul UNESCO, Uniunea Compozitorilor a organizat, la București, un simpozion cu tema *Viața și creația lui Ciprian Porumbescu, compozitor patriot, precursor de seamă al școlii muzicale românești*, când subsemnatul am prezentat o comunicare despre importanța monografiei, cronica manifestării consemnând pledoaria pentru tipărirea cărții considerată „o importantă contribuție pe linia bibliografiei muzicianului român și anume monografia consacrată acestuia de Leca Morariu”⁶¹⁷.

Împreună cu directorul Editurii muzicale, cu redactorul de carte și cu reprezentantul cenzurii am stabilit detaliile cărții ce urma să fie tipărită, fără a fi precizat dacă materialul va fi încadrat într-unul sau în două volume: renunțarea la textele în limba germană, la notele de

subsol, unele din ele fiind, așa cum am amintit, adevărate incursiuni istorice, teologice, culturale, literare, filologice, lingvistice, muzicale, muzicologice, estetice, unele urmând a fi integrate în textul propriu - zis. Am acceptat ca normă de lucru să publicăm din textul dactilografiat ceea ce putea fi acceptat de ideologia comunistă, pentru fiecare amănunt urmând ca eu să găsesc explicațiile care să permită acceptarea sau renunțarea la textele înscrise. Îmi aduc aminte că discuțiile preliminare urmau să lămurească în special aspectele dubioase, care vizau cultura Bucovinei, aspectele sociale, mai puțin cele naționale, care trebuiau „aliniate” la ideologia comunistă. Exemplul cel mai viu în memoria mea a rămas explicarea afirmației lui Leca Morariu privind transferarea la Boian a lui Iraclie. Autorul folosește o formulă laconică de mare efect: „*Boianul lui Eminescu*”. Eu trebuia să găsesc care-i explicație sintagmei ce rezuma nu mai puțin de 77 de pagini de profund tragism, care au fost amputate ajungând în cartea tipărită doar la 6. Nu exagerez spunând că am consultat peste o sută de filologi și nici-unul nu mi-a putut sugera măcar un drum spre explicația căutată: unii recunoșteau cinstit că nu știu, alții improvizau tot felul de răspunsuri privind legăturile Aglaei Drogli cu Boianul. Am fost nevoit să recunosc imposibilitatea de a explica formularea și în felul acesta textul trebuia eliminat sau prezentat în forme criptice (și în paranteze), mai ales că în capitolul respectiv sunt descrise cele mai feroce metode de deznaționalizare prin sprijinirea directă și fățișă a confesiunii greco – catolice – suprimată de ideologia comunistă - și marginalizarea celei ortodoxe. Târziu am apelat la Octavia Lupu – Morariu, care îngrozită și în șoaptă rosti nemuritoarele versuri ale *Doinei* lui Eminescu: „*Din Boian la Vatra Dornii/ Mi-au umplut omida pomii*”. Încerc o satisfacție cu totul deosebită că ajung în fața cititorilor cele aproape 80 de pagini consacrate „dramei de la Boian”, ale cărei semnificații trebuie cunoscute așa cum au fost reconstituite de autorul monografiei. Atunci mi-am dat seama că am fost avantajat și eu și cenzorul și redactorul și editura de renunțarea la textul care descria cele mai crunte mijloace de deznaționalizare și că rezumarea lui într-o formă escamotată, ar fi blocat depășirea cenzurii. De altfel, de la soția sa am aflat multe explicații pe care singur nu le puteam găsi. Printre ele se numără frecvența prescurtare din textul dactilografiat *f. s.!* ce însemna: *fără slavisme*, Leca făcând parte din frontul lingviștilor care militau pentru eliminarea echivalențelor slavone ale unor cuvinte ce aveau sinonime de altă proveniență. De aceea, el insista asupra respectării numelui de botez

al Poetului: Mihai – nu Mihail, cum încercau unii cercetători ai epocii să-i slavizeze prenumele⁶¹⁸. Asemenea probleme **descurajau decidenții tipăririi lucrării**. Odată chiar mi-a fost exprimată reticența față de actul de tipărire, deoarece **nici Ciprian, nici Iraclie nu s-au dovedit adepți ai ideologiei socialiste**. Cei care făceau reproșul nu știau că Leca Morariu refuzase ostentativ intrarea în rândurile Partidului Social Democrat al lui Ștefan Voitec, cu riscul de a nu primi drepturile de pensie. Am invocat faptul că Iraclie nu a avut cum să facă la Boian un falanster, după modelul celui al lui Teodor Diamant, de la Scăeni, preotul trăind și o „dramă financiară”, lipsindu-i și mâncarea zilnică pentru copii. Avocat al preotului și al teologului Porumbescu am reușit să-i „salvez” amintind decidenților scena în care Mihail Kogălniceanu, prezida o ședință a Academiei Române când a văzut în ușă figura impunătoare a părintelui Iraclie și a rugat plenul să-l întâmpine în picioare pe venerabilul luptător pentru cauzele revoluției de la 1848. Asemenea momente m-au făcut mai „precaut” în redactilografierea și pregătirea pentru tipar a cărții.

Edificator rămâne faptul că în 1981 **nu se consemna nicăieri comuna Boian** și nici alte calități unde păstorise și fusese învățător Iraclie Porumbescu: Șipotele Sucevei (1850-1857, 1859-1865), Stupca (1865-1867), Frătăuții Noi (1884-1895)⁶¹⁹. Nu este singurul exemplu, putându-se afirma că stagiul (1857-1859) și mai ales drama de la Boian au fost cu consecvență **omise din toate sursele bibliografice ale perioadei comuniste**, fiind vorba de un spațiu „minat” și de o cauză ce nu trebuia cunoscută: deznaționalizarea prin intermediul confesiunii greco-catolice a populației românești din Bucovina. De altfel, dese mele descinderi în apartamentul distinsei Doamne Octavia, din strada Mărășești, din Suceava, mi-au lămurit multe dintre elementele generatoare de suspiciuni și am putut verifica cu ea mai ales extrasele din partituri scrise de mâna ei.

Am redus materialul la aproximativ 800 de pagini, eliminând textele în limba germană și preluând doar traduceri în limba română. Nu știam că o carte cu un număr „așa de mare” de pagini nu putea apărea în România condusă de cel care avea singur dreptul la un asemenea volum și cartea a fost ruptă în două, în 1986, după trei ani de la proiectare, prima parte văzând lumina tiparului⁶²⁰, urmând ca celălalt volum să aștepte alte vremuri, care nu au mai venit. Așa cum a apărut, cartea reprezintă doar pentru cei obișnuiți cu scrieri lacrimogene, romanțioase și pentru cei ce nu sunt interesați și nu au acces la analize muzicologice, o carte „fastidioasă”, ea fiind în realitate o adevărată

rușine chiar și pentru îngrijitorul ediției, ținând seama de forma originală a lucrării, rușine echilibrată doar de faptul că ea n-a fost concurată de o alta superioară. Altfel, spus, fără ea rămânea un și mai mare gol în conturarea personalității celor doi străluciți reprezentanți ai culturii românești.

Inițiativa Centrului Cultural *Bucovina* din Suceava vine în întâmpinarea necesității de **restituire a unui adevărat monument de cultură**, consacrat celor două figuri ilustre ale Bucovinei și ale culturii românești, care evoluează pe un fundal istoric și spiritual reconstituit cu relevanță și afecțiune de un alt reprezentant al spiritualității românești. În fond, (re)evaluarea activității și operei celor doi Porumbesci precum și a muncii celor doi autori ai prezentei monografii trebuie să pornească de la intelectualii care servesc interesele culturale bucovinene, ca parte integrantă a celei naționale. Și se poate vorbi despre o adevărată ofensivă în acest sens. Cercetători suceveni, bucovineni și ieșeni fac eforturi pentru reconstituirea dimensiunii reale a celor patru personalități culturale. Au fost reeditate lucrări ale lui Ciprian și ale lui Leca. Recent a apărut monografia autorului celui care o viață întreagă a urmărit activitatea și creația lui Ciprian Porumbescu, rezultată dintr-un demers doctoral al lui Liviu Papuc, la care am mai făcut trimitere. Remarcând rolul de „director de conștiințe”, conturat de monografia în discuție, Nicolae Cârlan reținea faptul că „personalitatea lui Leca Morariu poate fi socotită ca recuperată, acesta revenind eroic (numai de ar rămâne așa!) după o perioadă de lungă și dureros de nedreaptă ignorare, pentru o «vină» greu de trecut cu vederea: era bucovinean și slujise la Universitatea din Cernăuți”⁶²¹. Recenzând monografia, *Dacia literară* evidențiază faptul că „prin ceea ce a înfăptuit” Leca Morariu „depășește cu mult sfera de interes a spațiului cultural local”⁶²². La cealaltă margine a țării monografia este considerată ca fiind „bine întemeiată documentar, prin desfășurarea surselor primare”⁶²³. Are dreptate Ilie Dan când consideră bibliografia „aproape (...) exhaustivă”, deoarece în monografia lui Iraclie și Ciprian Porumbescu vor apărea multe alte titluri omise⁶²⁴.

Alcătuirea și publicarea monografiei este precedată de apariția sub îngrijirea aceluiași editor, Liviu Papuc, a volumului *Viață*⁶²⁵, recenzat de Elena Chiaburu⁶²⁶ și de Simion Bărbulescu⁶²⁷ și a notelor pentru monografia *Eminescu*, salutată de G. Bădăraș⁶²⁸ și Ilie Dan, care laudă „activitatea de justiție morală” a lui Liviu Papuc, prin repunerea în circulație a unei părți dintre materialele eminescologice semnate de Leca

Morariu⁶²⁹, mai ales în condițiile în care se lansase stupida lozincă despre „cadavrul din debara al lui Eminescu”. Seria îngrijită de Liviu Papuc continuă cu două lucrări cuprinzând impresii de călători, vizând „urmele lui Creangă” și „drumuri oltene”⁶³⁰, începând seria lucrărilor încadrate în „literatura de sertar” a istoricului literar și memorialistului⁶³¹. În total acord cu observația lui Ilie Dan, din cronica acestei cărți: „dacă activitatea de istoric literar, folclorist, publicist și chiar de culegător de folclor din Bucovina este mai bine cunoscută și evaluată cea de memorialist (...) a rămas mai puțin studiată”⁶³², voi adăuga faptul că și mai puțin studiată a rămas cea muzicologică, etnomuzicologică și mai ales cea porumbescologică, asupra căreia am insistat în paginile anterioare, iar prezenta carte va susține aserțiunea, fiind cartea reprezentativă pentru Leca Morariu și una dintre cele așteptate de multă vreme și care abia acum vede lumina grație Centrului Cultural *Bucovina* din Suceava.

Au urmat cele trei volume epistolare⁶³³, considerate „un nou demers recuperatoriu”⁶³⁴ și volumul de *Scrieri istorico-literare*⁶³⁵, apreciate ca „un compendiu al literaturii române”⁶³⁶, care se remarcă și prin polemizarea cu alte istorii ale literaturii române⁶³⁷. În revista ieșeană *Convorbiri literare* se vorbește despre acest demers⁶³⁸. A fost sintetizat rolul de excepție al revistei *Făt-Frumos* și poziția fermă a fondatorului și coordonatorului ei, Leca Morariu, privind „generalizarea creatoare a povestitorului” Ion Creangă, polemizând cu Gheorghe Pană și Lazăr Șăineanu care îl considerau pe autorul *Amintirilor din copilărie* mai degrabă un simplu culegător de folclor⁶³⁹. Istoricul Mihai Iacobescu semnalează în recenzia la cartea consacrată „urmelor lui Creangă” extinderea autorului spre geografia literară, apreciind că „dintre toate paginile lui Leca Morariu, cele mai concludente și mai consistente, care ni-l ilustrează și onorează mai deplin pe autor, ca scriitor și slujitor al școlii și iscusit izvoditor de slovă scrisă, sunt, credem, cele inspirate de dragostea pentru Creangă”⁶⁴⁰. Consecvent cercetător al activității lui Leca Morariu, Nicolae Cârlan, cel care vede în cărturarul bucovinean din perioada interbelică „o personalitate de tip hasdeian, risipindu-și disponibilitățile intelectuale pe un areal științific, caracterizat prin diversitate și amplitudine”⁶⁴¹, a redat cercetării file epistolare din perioada 1917-1918⁶⁴², prefațate de o prezentare a autorului⁶⁴³. Se poate afirma, pe baza acestor materiale ale lui Leca Morariu, publicate sau republicate în deceniul precedent că **domeniul literar al eminentului istoric și critic bucovinean a reușit să surprindă cele mai diverse**

aspecte: istorie și critică literară, memorialistică, filologie, folcloristică, chiar dacă cele mai multe dintre ele au doar o circulație zonală.

Rămâne prezentei cărți obligația de a surprinde pe **muzicologul, criticul muzical, etnomuzicologul și porumbescologul, preocupat până la trecerea sa în eternitate de „definitivarea exhaustivei lucrări”** - Ciprian Porumbescu⁶⁴⁴. Monografia *Iraclie și Ciprian Porumbescu* vine parcă să „recupereze” reproșul făcut de biograful său, Liviu Papuc, referitor la faptul semnalat de un critic ce afirmă că „nu insistă suficient de mult nici supra contextului istoric, politic, cultural în care se plasează eroul nostru”⁶⁴⁵, Leca Morariu, oferind cel mai larg cadru în care evoluează eroii săi, veteranul cleric Iraclie și înflăcăratul său fiu, Ciprian, plasați într-o panoramă de înalt profesionalism muzicologic, literar, cultural, social, național, politic etc.

Nu întâmplător Petre Ursache consideră orașul în care și-a desfășurat activitatea Leca Morariu - Cernăuți - „una din cele mai puternice citadele ale etnicului nostru din toate timpurile”⁶⁴⁶.

Puține dintre materialele citate pomenesc însă despre cea mai constantă preocupare a lui Leca Morariu, cea care poate fi considerată a vieții lui: Ciprian Porumbescu. Gheorghe Giurcă amintește despre constantele preocupări în domeniul muzicii, notând în paranteză că a realizat o impresionantă monografie Iraclie și Ciprian Porumbescu, publicată parțial postum⁶⁴⁷ și amintește o scrisoare a lui Ștefan Pavelescu, fostul său discipol, președintele *Reuniunii muzical-dramatice Ciprian Porumbescu*, în care găsim argumente ale atașamentului total al muzicologului față de eroul cărții sale: „Mă gândesc la D-voastră, Bădie Leca, când la mormântul de la Stupca vorbeți într-un an și două rânduri de lacrimi se prelingeau pe față”⁶⁴⁸. Nu putem ști în prezent cât de adevărată este afirmația ulterioară a recenzentului referitoare la faptul că Leca ar fi cântat la vioară, prin restaurante, deoarece magistrul era un recunoscut instrumentist, dar violoncelist și a dat lecții la acest instrument, intenționând să scrie chiar o metodă de violoncel.

Liviu Papuc aruncă o privire asupra propensiunii și orientării constante a lui Leca spre folclor, dar limitându-l la aspectul literar, deși - așa cum am arătat - autorul excepționalelor studii *Pentru cântecul popular și Folclor aservit filologiei*, analizate mai sus, își înscrie cu autoritate numele printre precursorii etnomuzicologiei românești, alături de Constantin Brăiloiu, George Breazu, Alexandru Zirra și publică o scrisoare adresată lui Sextil Pușcariu, la 16 august 1921, pentru

cumpărarea colecției lui Andrei Orosz⁶⁴⁹. Același biograf amintește despre o scrisoare răspuns a lui Vicoveanu către Leca Morariu, din 18 ianuarie 1942, prin care îi comunica, la Cernăuți, că nu știe recenzia la Friedwagner și nici nu are cartea⁶⁵⁰, înțelegând de aici dorința porumbescologului de a lărgi investigațiile despre Voevidca și folclorul bucovinean. De asemenea creionează portretul fabulistului, amintind cele mai importante lucrări din acest gen, și publicând *Trestia și stejarul*⁶⁵¹, fabulă publicată apoi și de Constantin Prangati cu titlul *Stejarul și trestia*, cu precizarea că fusese trimisă chiar de șomerul universitar lui Kirileanu⁶⁵². Din prezentare reiese că în 1953 Leca era grav bolnav, e nevoit să-și vândă cărțile și cărturarul pietrean îi trimite bani necesari pentru îngrijire, Emanoil Bucuța găsind justificată reîncadrarea profesorului în învățământul universitar. Trei articole, semnate de Maria Olar, președinta Fundației *Leca Morariu*⁶⁵³ și de Alis Niculică, în 2009⁶⁵⁴ și în 2010⁶⁵⁵, pledează pentru reevaluarea personalității omului de cultură Leca Morariu și a lucrărilor sale.

Importanța actului cultural patronat de Centrul Cultural *Bucovina* sporește dacă se ține seama de faptul că se face **restitutio in integrum**, cartea cuprinzând tot textul dactilografiat de Octavia Morariu după originalul eminentului ei soț. Este o soluție excepțională care se adaugă omagierii muzicianului prin organizarea celor trei ediții ale *Festivalului European al Artelor „Ciprian Porumbescu”*, dedicându-i prestigioase volume cu lucrările prezentate în 2011⁶⁵⁶ 2012⁶⁵⁷ și 2013⁶⁵⁸. Nu voi putea mulțumi atât cât merită acestei instituții, în numele celor care vor descoperi și vor fi convinși de valoarea ce restituie iubitorilor de istorie, cultură, literatură și muzică, o carte ce proiectează în eternitate nu numai cele două figuri reprezentative, dar și pe autorul ei, de la a cărui trecere la cele veșnice s-a împlinit la 15 decembrie o jumătate de secol. Consider că este un omagiu potrivit la **comemorarea semicentenarului autorului** celei mai documentate și mai pertinente monografii a lui Iraclie și Ciprian Porumbescu. M-am bucurat acum de libertatea totală de a construi cartea prin respectarea ordonării cronologice a materialului, schimbând ordinea volumelor și mutarea la locul lor a unor capitole și pagini, care urmăresc desfășurarea firească a momentelor: originea familiei și a numelui, evoluția intelectuală și culturală a lui Iraclie, evoluția muzicală și culturală a lui Ciprian până la sfârșitu-i prematur și tragic, eforturile nefericitului tată de a respecta testamentul iubitului său fiu: „**nu lăsați muzica mea să moară cu mine**”. Problemele legate de **originea familiei și a numelui** îl preocupă în mod deosebit pe Leca

Morariu, cel considerat de discipolul său, Ștefan Pavelescu „cel mai mare porumbescolog al nostru”⁶⁵⁹. Deși citează afirmația categorică a lui T. Sireteanu privind „originea polonă” a familiei Golembiovski, emigrată în Bucovina, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, din cauza cotropitorilor austrieci, pruși și moscoviți, după mișcarea lui Tadeus Kosciuszko, Leca Morariu se documentează, susținând că și **răsstrăbunicul și străbunica lui Ciprian Porumbescu erau tot țărani români, ortodocși**, la fel cum au fost și **bunii lui**, părinții lui Iraclie, Tănase și Varvara, bărbatul ajungând primarul comunei Sucevița, unde se naște viitorul preot. **Mama lui Iraclie, Varvara Crăciun, era din Marginea Bucovinei**. Soția lui Iraclie, deci **mama lui Ciprian, Emilia Klodnitzi, era tot țărăncă**, fiică a șefului de ocol silvic din Voivodeasa, **trecută la ortodoxie în 1850**, deci înainte de a deveni preoteasă. În primul rând Sireteanu exagerează când afirmă că străbunii prumbescieni ar fi avut „viță de șleahță polonă”⁶⁶⁰ și ar fi emigrat în Bucovina, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, uitându-și limba, legea și portul - în realitate ei afișează numai rămășițe din port: „conțeș și confederatcă”, vorbind românește și fiind de confesiune ortodoxă, cu insistență precizată greco – orientală. Să fie o simplă coincidență evoluția numelui de la polonezul Golembiowski - care putea fi și echivalentul românescului Porumbescu – la acesta din urmă concomitentă cu dezvoltarea și afirmarea sentimentelor patriotice ale celor două personaje centrale ale monografiei?

După încheierea acestei reșezări, cu respectarea într-un tot al textului lui Leca Morariu, voi realiza **un necesar mic glosar, un mic dicționar de expresii celebre**, apărute în text, un indice de nume și **un catalog al creației lui Ciprian Porumbescu**, după o nomenclatură proprie, lăsând loc eventualelor completări ce le pot aduce cercetările viitoare. În glosar nu vor fi incluse cuvintele explicate în text sau în notele bibliografice. În acest necesar instrument pentru porumbescologi dar și pentru cei dornici a cunoaște adevăratele dimensiuni ale creatorului Ciprian Porumbescu voi integra și documentele inedite sau mai puțin cunoscute din Cabinetul de Muzică al Bibliotecii Academiei Române și cele din fondul *George Breazu* din Biblioteca Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor și din biblioteca Universității Naționale de Muzică.

Voi încheia aceste rânduri introductive ale celei mai ample, mai profunde, mai dezvoltate și mai obiective cărți consacrate lui Ciprian Porumbescu, cu cuvintele exprimate imediat după trecerea sa în

eternitate, de unul din cărturarii timpului și coautor al acestei cărți: „Națiunea îi va fi recunoscătoare, păstrându-i o pagină ilustră în cartea trecutului său...”⁶⁶¹

Îmi exprim încrederea că aceasta monografie va constitui materialul de bază al acelei pagini ilustre ce o datorăm celui ce este creatorul unor pagini nemuritoare: *Tricolorul*, *Pe-al nostru steag e scris unire*, *Balada*, *Rapsodia română*, *Românul*, *Altarul Mănăstirii Putna*, *Crai Nou* ș. a. m. d. Ea va confirma ceea ce exprima în urmă cu aproape patru decenii, unul dintre cei mai pertinente exegeți ai creației porumbesciene, Liviu Rusu, care scris în 1974, în referatul făcut pentru publicarea monografiei Ninei Cionca: „...cea mai de seamă lucrare din câte s-au scris pe această temă”, a muzicianului despre care tot el a scris în același material: „Nu este alt compozitor român, care să fi pătruns atât de adânc în conștiința socială a poporului nostru”. El amintea de aprecierile „fenomenului Ciprian Porumbescu” de către cercetători avizați de talia lui George Breazu și Zeno Vancea, care „s-au străduit să explice, pornind de la criterii obiective de știința muzicii” și „l-au așezat cum e și firesc în momentul istoric crucial în care a germinat ideea despre o școală națională de compoziție la noi”⁶⁶², scrisul lor contribuind la depășirea acelui „fel deformat de a privi faptele, viața și opera compozitorului” considerat „simbolul veșnice tinereți a muzicii noastre”, confirmat de „interesul marelui public pentru viața și opera sa”⁶⁶³. Tuturor celor care mai pun sub semnul întrebării valoarea și semnificația *Tricolorului* porumbescian le vom aduce aminte o apreciere de acum optzeci de ani: „*Trei culori* este un imn simbolic și (...) sinteză a caracterelor esențiale ale ființei noastre etnice” și el va trăi „cât vor trăi cele *Trei culori*”⁶⁶⁴.

NOTE BIBLIOGRAFICE

1. Vasile Vasile – *Leca Morariu și monumentală monografie închinată lui Ciprian Porumbescu*; în: *Ciprian Porumbescu necunoscut – Festivalul European al Artelor „Ciprian Porumbescu”*, Ediția a III-a, 2013, Suceava, Editura Lidana, p. 37-43;

2. Vasile Vasile - *Alexandru Zirra* – București, Editura muzicală, 2005;

3. Vasile Vasile - *Gavriil Galinescu*, Piatra Neamț, Editura Nona, 2008;

4. Dintre care merită a fi amintite:

a) (Leca) Morariu - *Frății Eminescu* (cu 11 clișee), Cernăuți, 1923, 19 pagini; Reprodus din: *Glasul Bucovinei*, Cernăuți, An VI, nr. 1360-1363, 16-20 septembrie, 1923, serial;

b) (Leca) Morariu - *Eminescu în italienește*, Cernăuți, 1935, 19 pagini; Extras din: *Buletinul Mihai Eminescu*, Cernăuți, An VI, fascicula 13, 1935, p. 25–31; autorul citează pe traducătorul lui Eminescu - Ramiro Ortiz - care-l consideră pe autorul Luceafărului „piu grande poeta rumena”; L(eca) M(orariu) – *Eminescu și... actuala versificație românească*; în: *Buletinul Mihai Eminescu*, Cernăuți, An VI, fascicula 13, 1938, p. 48;

c) (Leca) Morariu - *Cărturăria lui Ilie Eminovici*, Cernăuți, 1938, 16 pagini; Extras din *Buletinul Mihai Eminescu*, An IX, fascicula 16, 1938, p. 17-28;

d) (Leca) Morariu - *Eminescu la ...Techirghiol (Anti Călinescu)*, București, Tip. Bucovina I. E. Torouțiu, s. a., 31 pagini; Extras din *Buletinul Mihai Eminescu*, Cernăuți, An III, fascicula 9, p. 141-197;

e) (Leca) Morariu - *Patenta germană a lui Eminescu*; în: *Buletinul Mihai Eminescu*, Cernăuți, An IX, fascicula 16, 1938, p. 30;

f) (Leca) Morariu - *Eminescu și Veronica Micle*, Cernăuți, 1939, 35 pagini; studiu republicat cu același titlu și în care analizează relațiile dintre cei doi poeți, așa cum reies din scrisorile lor; în: *Buletinul Mihai Eminescu*, Cernăuți, Anul X, 1939, fasc. 17, p. 49-81;

g) (Leca) Morariu - *Eminescu*, Cernăuți, Institutul de literatură, 1940, 28 pagini, cu ilustrații și portret;

h) (Leca) Morariu - *Veronica Micle*, Cernăuți, 1942, 15 pagini; ar putea fi studiul publicat apoi în *Revista Bucovinei*, Cernăuți, An I, nr. 5, mai 1942, p. 162-170;

i) (Leca) Morariu - *Eminescu, Note pentru o monografie*, fasc. I, cap. VI – *Copilăria lui Eminescu*, 81 p. și cap. VII - *Eminescu elev*, București, 1943, Tipografia Berman Bemur, 56 pagini cu ilustrații; Extras din

Buletinul Mihai Eminescu, Cernăuți, An I, 1930, fascicula 1, p. 7-14, fascicula 2, p. 37-48, fascicula 3, p. 86-94 și An II, 1931, fascicula 4, p. 24-31, fascicula 5, p. 56-62; recenzentul din *Convorbiri literare* reliefa faptul că noua versiune de prezentare a unei părți a vieții Luceafărului literaturii române „folosește toate tipăriturile relative la viața Eminescu”, evitând cercetările considerate „fastidioase”, care „nu lămuresc poezia Poetului” - *Eminescu, Note pentru o monografie...*; în: *Convorbiri literare*, București, An LXV, iunie 1963, p. 463;

j) (Leca) Morariu - *Eminesciune*, Cernăuți, Universitatea Carol al II-lea, Seminarul de literatură modernă și folclor, 1937, 20 pagini;

k) (Leca) Morariu - *Pentru arheologia „Luceafărului”*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XIII, nr. 3-4, martie-prier 1924, p. 185-186;

5. Printre cele mai importante titluri figurează:

a) (Leca) Morariu - *Institutorul Creangă*, Cernăuți, 1925, 97 pagini, premiată de Academia Română; Reprodus din *Glasul Bucovinei*, An VIII, nr. 1739-1741, 1743, 1745, 1747-1750, 1753-1756, 1758, 1760-1762. 1764, 1766-1767, 21 ianuarie – 26 februarie 1925, serial provenit din adaptarea cursului popular la Universitatea din Cernăuți; Lucrarea este pentru Simion Mehedinți „un însemnat studiu” - așa cum scria la 30 august 1932: S(imion) M(ehedinți) – *Cronica Recenzii Leca Morariu – Ce-a fost odată*; în: *Convorbiri literare*, București An LIV, nr. 5, mai 1922, p. 462;

b) (Leca) Morariu - *De-ale lui Creangă (Popa Duhu și Zahei Creangă)*, Extras din *Glasul Bucovinei*, Cernăuți, 1926, 16 pagini, Republicat în: *Făt-Frumos*, Suceava, An XIII, nr. 2 martie-aprilie 1938, p. 74-76;

c) (Leca) Morariu - *Creangă*, Cernăuți, Universitatea Regele Carol al II-lea, Institutul de literatură, 1940, 36 pagini;

d) (Leca) Morariu - *Crengene*, Cernăuți, 1944, Biblioteca *Făt-Frumos*, 31 pagini;

Citez și articolele utilizate de George Călinescu în monografia dedicată marelui povestitor moldovean - G. Călinescu – *Ion Creangă (Viața și opera)*, București, Editura Minerva, 1972, p. 303-304:

a) (Leca) Morariu - *Anul nașterii lui Creangă*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XII, nr. 12, decembrie 1923, p. 455:

b) (Leca) Morariu - *Pentru autenticitatea unui articol al lui Creangă*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XIII, nr. 1-2, ianuar-faur 1924, p. 63-64;

c) (Leca) Morariu - *Iarăși autenticitatea unui articol al lui Creangă*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XIV, nr. 1-3, ianuarie-martie 1925, p. 92;

- d) (Leca) Morariu - *Coperta noastră*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XIV, nr. 5-7, mai-iulie 1925, p. 215-216;
- e) (Leca) Morariu - *Ileana Creangă*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XIV, nr. 8-10, august-octombrie 1925, p. 322-324;
- f) (Leca) Morariu - *Ne completăm corespondența lui Creangă*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XIV, nr. 8-10, august-octombrie 1925, p. 330;
- g) (Leca) Morariu - *Spița neamului lui Creangă*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XIV, nr. 8-10, august-octombrie 1925, p. 330-331;
- h) (Leca) Morariu - *Grigore Ciubuc „Clopotarul”*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XIV, nr. 8-10, august-octombrie 1925, p. 331;
- i) (Leca) Morariu - *Drumuri moldovene, (Pe urmele lui Creangă)*, Cernăuți, 1925, 151 pagini; încununată de Academia Română cu premiul Adamachi; Reprodus din *Glasul Bucovinei*, Cernăuți, An VIII, nr. 1889-1892, 1894-1898, 1906-1907, 1909, 1911-1914, 1919-1921, 1923-1927, 1930, 1947-1950, 1952-1955, 1957, 2 august-1 noiembrie 1925, alt serial, urmărind spița neamului marelui povestitor, urmate de un *Adaos la Drumuri moldovene*, în același an, nr. 1958-1960, 3-5 noiembrie 1923; O parte a impresiilor de călătorie literară a apărut și în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XIV, nr. 5-7, mai-iunie 1925, p. 217-219;
- j) - Leca Morariu - *Data morții lui Zahei Creangă*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XV, nr. 1-2, ianuarie-faur 1926, p. 41;
- k) - Leca Morariu - *Iarăși corespondența lui Creangă*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XV, nr. 1-2, ianuarie-faur 1926, p. 41;
- l) Leca Morariu - *Iarăși un inedit portret al Ilenei Creangă*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XV, nr. 3-4, martie-aprilie 1926, p. 78;
- m) Leca Morariu - *Pentru lămurirea unei scrisori a lui Creangă*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XV, nr. 3-4, martie-prier 1926, p. 91;
- n) Leca Morariu - *Omul Ion Creangă*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An I, nr. 4, iulie-august 1926, p. 120-121; Republicat după: *Glasul Bucovinei*, Cernăuți, An IX, nr. 2153, 16 iunie 1926, p. 2;
- o) Leca Morariu - *Iarăși scrisorile lui Creangă*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An I, nr. 4, iulie-august 1926, p. 123;
- p) Leca Morariu - *Creangă la „Junimea”*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An I, 1926, nr. 5, septembrie-octombrie, p. 158; Republicat în: *Glasul Bucovinei*, Cernăuți, An IX, nr. 2173, 11 august 1926, p. 2;
- q) Leca Morariu - *Pentru cea mai artistică scrisoare a lui Creangă*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An II, nr. 4, iulie-august 1927, p. 98-100;

- r) Leca Morariu - *Știri nouă despre Creangă*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An III, nr. 6, noiembrie–decembrie, 1927, p. 197-198;
- s) (Leca) Morariu - *Creangă*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An V, nr. 1, ianuarie–februarie 1930, p. 1-4;
- ș) Leca Morariu - *Creangă revizuit de V. Conta?*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An V, nr. 1, ianuarie–februarie 1930, p. 44-46;
- t) Leca Morariu - *Creangă mort de două ori și deci... comemorat de două ori*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An V, 1930, p. 47-48;
6. *Închinare lui Ion Creangă* în: *Făt-Frumos*, Suceava, An V, nr. 1, ianuarie–februarie 1930;
7. G. T. Kirileanu - *Correspondență*, Ediția îngrijită, note, tabel cronologic, bibliografie și index de Mircea Handoca, București, Editura Minerva, 1977, p. 190;
8. *Idem*, p. 211;
9. Leca Morariu - *Casa lui Creangă (la Iași)*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XV, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1926, p. 4;
10. Leca Morariu - *La bojdeuca lui Creangă*; în: *Făt-Frumos*, Cernăuți, An XVI, nr. 6, noiembrie-decembrie 1941, p. 180–183;
11. Leca Morariu - *Doi noi ediții ale lui Creangă*; în: *Glasul Bucovinei*, Cernăuți, An VII, nr. 1609, 6 august 1924, p. 2;
12. Leca Morariu - *Primul „volum” – Creangă și descântec lui*; în: *Cetatea Moldovei*, Iași, An II, vol. IV, 1942, nr. 2-3, martie, p. 151-153;
13. Leca Morariu - *Pentru istoriografia lui Creangă*; în: *Glasul Bucovinei*, Cernăuți, An VIII, nr. 1876, 17 iulie 1925, p. 2;
14. Leca Morariu - *Dr. G. Weigand – Ion Creangă’s Harap Alb*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XIII, nr. 7-8, iulie–august 1924, p. 373-379; Republicat în: *Glasul Bucovinei*, Cernăuți, An VII, nr. 1637, 10 septembrie, 1638 – 11 septembrie, 1640 – 13 septembrie 1924; Materialul va intra apoi în volumul: *Studii*, editat de Universitatea „Regele Carol al II-lea” din Cernăuți, Institutul de Literatură, Cernăuți, Editura *Glasul Bucovinei*, 1939, p. 3-10;
15. Leca Morariu - *Pentru opera didactică a lui Creangă*; în: *Bibliotecile noastre*, An III, nr. 4, 1926, p. 7-8;
16. Leca Morariu - *Maltratarea lui Creangă*; în: *Făt-Frumos* Cernăuți, An XII nr. 9-12 septembrie – decembrie 1937, p. 219-220;
17. Leca Morariu - *Și totuși Creangă nu se compromite*; în: *Făt-Frumos*, Cernăuți, An XVIII, nr. 4-5, iulie-octombrie 1943, p. 202;
18. Leca Morariu - *Eminescu și Bucovina*, Cernăuți, Editura Mitropolitul Silvestru, 1943, 643 pagini;

19. (Leca) Morariu - *Eminescu, Note pentru o monografie*, fasc. I, cap. VI – *Copilăria lui Eminescu*, 81 p. și cap. VII, *Eminescu elev*, București, 1943, p. 5;

20. Traian Cantemir – *Eminescu, Note pentru o monografie*; în: *Revista Bucovinei*, Cernăuți, An II, nr. 2, februarie 1943, p. 94;

21. Leca Morariu – *Știri noi despre familia lui Eminescu*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XII, nr. 1–3, ianuarie–martie 1923, p. 51;

22. Leca Morariu – *Rareșa (Raluca) Iurașcu – mama lui Eminescu*; în: *Glasul Bucovinei*, Cernăuți, An VI, nr. 1174-1176, 24-26 ianuarie 1923, serial;

23. Leca Morariu – *Aglaia Eminescu*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An II, nr. 1, ianuarie – faur 1927, p. 31-32; Peste mai bine de un deceniu va publica articolul *Aglaia Eminovici* în: *Buletinul Mihai Eminescu*, Cernăuți, An X, 1939, fascicula 17 1937, p. 87;

24. Leca Morariu – *Matei Eminescu*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An IV, nr. 6, noiembrie–decembrie 1929, p. 222-223; în: *Buletinul Mihai Eminescu*, Cernăuți, An II, 1931, nr. 7, p. 122-123 a publicat articolul *Matei Eminescu (1856-1929), ostaș al războiului pentru Independență*;

25. Leca Morariu – *Noi informații despre Eminescu*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XIII, nr. 1–2, ianuarie-faur 1924, p. 4–8;

26. Leca Morariu – *O autogramă inedită a lui Nicolai Eminescu*; în: *Buletinul Mihai Eminescu*, Cernăuți, An IV, fascicula 11, 1933, p. 4-5.

27. Leca Morariu – *Din copilăria lui Eminescu*; în: *Cuvântul nostru*, An IV, nr. 6, 7 și 8, 28/15 iunie 1929, p. 14-17;

28. Leca Morariu – *Casa copilăriei lui Eminescu*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XIII, nr. 5-6, mai–iunie 1924, p. 274-275. Republicat în: *Glasul Bucovinei*, Cernăuți, An VII, nr. 1613, 10 august 1924, p. 2;

29. Leca Morariu – *Două autograme de la elevul Eminescu la Suceava*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An IV, nr. 6, noiembrie–decembrie 1929, p. 223; În prima fasciculă din Anul I al *Buletinului Mihai Eminescu*, Cernăuți, 1930, p. 26–28 este prezentat articolul *Două autograme inedite de la elevul Eminescu*;

30. Leca Morariu – *Știri nouă despre elevul și hoinarul Eminescu la Cernăuți*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An IV, nr. 3, mai–iunie 1929, p. 113-116;

31. Leca Morariu – *Mărturii despre studentul Eminescu*; în: *Făt-Frumos*, Cernăuți, An XII, nr. 4-5, iulie-octombrie 1923, p. 127-128;

32. Leca Morariu – *Debutul literar al lui Eminescu*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An IV, nr. 4, iunie–august 1929, p. 130-131;

33. Leca Morariu – *Datarea unui manuscris al lui Eminescu*; în: *Buletinul Mihai Eminescu*, Cernăuți, An II, fasc. 6, 1931, p. 96;
34. Leca Morariu – *Eminescu inedit și necunoscut*; în: *Buletinul Mihai Eminescu*, Cernăuți, An I, nr. 2, 1930, p. 63-64;
35. Leca Morariu – *Din moștenirea lui Eminescu*; în: *Buletinul Mihai Eminescu*, Cernăuți, An II, nr. 4, 1931, p. 13-18;
36. Leca Morariu – *Eminescu și Cantemir*; în: *Buletinul Mihai Eminescu*, Cernăuți, 1930, Anul I, fascicula 1, p. 31-32;
37. Leca Morariu – *Eminescu și Conachi*; în: *Buletinul Mihai Eminescu*, Cernăuți, Anul IX, 1938, fascicula 16, p. 31-32;
38. Leca Morariu – *De la Eminescu la N. Gane*; în: *Buletinul Mihai Eminescu*, Cernăuți, Anul XII, 1941, fascicula 19, p. 16-19;
39. Leca Morariu – *Eminescu – Ion Scipione Bădescu*; în: *Buletinul Mihai Eminescu*, Cernăuți, An II, nr. 7, 1931, p. 123-124;
40. Leca Morariu – *Eminescu și pictorul Bucevschi*; în: *Glasul Bucovinei*, Cernăuți, An XV, nr. 3747, 20 martie 1932, p. 3;
41. Leca Morariu – *Eminescu și Leopardi*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An XIV, nr. 5-6, septembrie-decembrie 1939, p. 155-156;
42. Leca Morariu – *Eminescu în italienește*; în: *Buletinul Mihai Eminescu*, Cernăuți, An VII, fascicula 15, 1937, p. 48-49;
43. Leca Morariu – *Italianismul lui Eminescu în italienește*; în: *Buletinul Mihai Eminescu*, Cernăuți, An VIII, fascicula 15, 1937, p. 52;
44. Leca Morariu – *Invectivă italiană față de Eminescu în italienește*; în: *Buletinul Mihai Eminescu*, Cernăuți, An IX, fascicula 16, 1938, p. 31-33;
45. Leca Morariu – *Eminescu în nemțește*; în: *Buletinul Mihai Eminescu*, Cernăuți, An VII, fascicula 14, 1936, pp. 132-134;
46. Leca Morariu – *Pedagogul Eminescu*; în: *Buletinul Mihai Eminescu*, Cernăuți, An XI, 1940, p. 59;
47. Leca Morariu – *Eminescu și învățământul clasic*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An IV, nr. 3, mai-iunie 1929, p. 130-131;
48. Leca Morariu – *O confesiune autobiografică și o îndrumare pedagogică a lui Eminescu*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An IV, nr. 3, mai-iunie 1929, p. 131-132;
49. Leca Morariu – *Monumentul Eminescu*; în: *Buletinul Mihai Eminescu*, Cernăuți, An X, 1939, p. 88;
50. Leca Morariu – *Iarăși monument Eminescu*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An V, nr. 5, septembrie-octombrie 1930, p. 183;

51. Leca Morariu – *Și totuși monument Eminescu la Cernăuți*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An V, nr. 6, noiembrie - decembrie 1930, p. 217-218;
52. Leca Morariu – *Amintiri eminesciene*; în: *Glasul Bucovinei*, Cernăuți, An XV, nr. 3756, 1 aprilie 1932, p. 2;
53. Leca Morariu – *Eminescu și clasicismul antic*; în: *Buletinul Mihai Eminescu*, Cernăuți, An III, fasc. 9, 1932, p. 180-182;
54. Leca Morariu – *Eminescu la Suceava*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An IV, nr. 5, septembrie – octombrie 1929, p. 196-197;
55. Leca Morariu – *Eminescu la Crasna (în Bucovina)*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An IV, nr. 1, ianuarie-februarie 1929, p. 11–12, citând o scrisoare a Eufrosinei Popescu;
56. Leca Morariu – *Eminescu la Botoșani*; în: *Buletinul Mihai Eminescu*, Cernăuți, An VIII, fascicula 15, 1937, p. 14–15;
57. Leca Morariu – *La steaua care-a răsărit*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An XIV, nr. 5-6, septembrie-decembrie 1939, p. 113-116;
58. Leca Morariu – *Pentru arheologia sonetului „S-a dus viața”*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An IV, nr. 3, mai-iunie 1929, p. 132;
59. Leca Morariu – *Șase versuri de Eminescu*; în: *Buletinul Mihai Eminescu*, Cernăuți, An VIII, fascicula 15, 1937, p. 34-44;
60. Leca Morariu – *Și iarăși geneza Luceafărului*; în: *Făt - Frumos*, Suceava, An I, nr. 5, septembrie–octombrie 1926, p. 159-160; Republicat în: *Glasul Bucovinei*, Cernăuți, An IX, nr. 2174, 12 august 1926, p. 2;
61. Leca Morariu – *Misticismul eminescian*; în: *Făt-Frumos*, Cernăuți, An XII, nr. 4-5, iulie-octombrie 1923, p. 126-127;
62. Leca Morariu – *Astronomia lui Eminescu și a altora*; în: *Buletinul Mihai Eminescu*, Cernăuți, An III, nr. 9, 1932, p. 181-182;
63. Leca Morariu – *Subiectivismul lui Eminescu*; în: *Glasul Bucovinei*, Cernăuți, An VI, nr. 1196, 21 februarie 1923, p. 2-3;
64. Leca Morariu – *Și iarăși o foarte provizorie ediție „definitivă” a lui Eminescu*; în: *Buletinul Mihai Eminescu*, Cernăuți, An IV, fascicula 11, 1933, p. 31-32;
65. Leca Morariu – *Pentru adevăratele ediții Eminescu*; în: *Buletinul Mihai Eminescu*, Cernăuți, An XIII, fasc. 20, 1942, p. 1–4;
66. Leca Morariu – *Recenzii: Mihai Eminescu de N. I. Russu*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An IV, nr. 3, mai-iunie 1929, p. 127-129;
67. Leca Morariu – *După Eminescu – invectivarea lui Creangă*, în: *Făt-Frumos*, Cernăuți, An XV, nr. 2, martie-prier 1940, p. 50-63, o critică dură la adresa lui Călinescu pentru *Viața lui Ion Creangă*;

68. Leca Morariu – *Și iarăși autenticul Eminescu*; în: *Buletinul Mihai Eminescu*, Cernăuți, An XIII, fasc. 20, 1942, p. 28-31;

69. Leca Morariu – *Un proaspăt detractor al lui Eminescu*; în: *Buletinul Mihai Eminescu*, Cernăuți, An II, nr. 4, 1931, p. 4;

70. Leca Morariu – *Inconștiență, cinism sau academism (Mascaraua Ion Sân Giorgiu)*; în: *Buletinul Mihai Eminescu*, Cernăuți, An VIII, fascicula 15, 1936, p. 23-28;

71. Leca Morariu – *Și iarăși înămolitul, techirghiolistul Eminescu*; în: *Buletinul Mihai Eminescu*, Cernăuți, An IV, fascicula 11, 1933, p. 16-20;

72. Leca Morariu – *Personalitatea lui Eminescu*; în: *Glasul Bucovinei*, Cernăuți, An IX, nr. 2127, 13 iunie 1926, p. 2;

73. Leca Morariu – *Personalitatea lui Eminescu*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XV, nr. 5-6, mai–iunie 1926, p. 141-143;

74. Leca Morariu - *Eminesciane*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An I, nr. 5, septembrie–octombrie 1926, p. 158-160;

75. Leca Morariu – *Urgisitul, temutul Eminescu*; în: *Buletinul Mihai Eminescu*, Cernăuți, An I, nr. 3, 1930, p. 99-100;

76. Leca Morariu – *Românismul integral (antisemitismul lui Eminescu)*; în: *Buletinul Mihai Eminescu*, Cernăuți, An V, fascicula 12, 1934, p. 45-46;

77. Leca Morariu – *Eminescu și Academia Română*; în: *Buletinul Mihai Eminescu*, Cernăuți, Anul X, 1939, p. 87–88;

78. Leca Morariu – *Eminescu la Institutul „Cernăuți”*; în: *Făt-Frumos*, Cernăuți, An XVIII, nr. 3 mai–iunie 1943, p. 144-145;

79. L(eca) M(orariu) – *Eminescu și „Arboroasa” Bucovinei*; în: *Revista Bucovinei*, Cernăuți, An I, nr. 4, aprilie 1942, p. 131-132;

80. Leca Morariu – *Unde a murit Veronica Micle*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XII, nr. 1-3, ianuarie–martie 1923, p. 51-52, Republicat în: *Buletinul Mihai Eminescu*, Cernăuți, 1930, Anul III, 1930, fascicula 9, p. 179-180;

81. Cele mai importante sunt următoarele:

Leca Morariu - *Scrisorile lui Creangă*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An I, nr. 3, mai–iunie 1926, p. 96;

Leca Morariu - *Scrisorile lui Creangă, Semnificativă ambiguitate, Fapte, Dovezi*; în: *Glasul Bucovinei*, Cernăuți, An IX, nr. 2155, 18 iulie 1926, p. 3;

Leca Morariu – *Creangă inedit sau Creangă comercial!*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An V, nr. 1, ianuarie-februarie 1930, p. 44;

Leca Morariu – *Traduceri din Creangă*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An V, nr. 1, ianuarie-februarie 1930, p. 46; (are în vedere traduceri în germană, ucraineană, engleză, italiană);

Leca Morariu – *Recenzii Ion Creangă*, I, II, III; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An V, nr. 1, ianuarie - februarie 1930, pp. 36 - 43;

Leca Morariu – *Destituirea învățătorului Creangă*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An V, nr. 1, ianuarie-februarie 1930, p. 46-47;

Leca Morariu – *Evoluția artistului Creangă*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An VI, nr. 3, mai - iunie 1931, p. 124-126;

Leca Morariu - *Și iarăși Creangă nu se compromite!*; în: *Făt – Frumos*, Cernăuți, An XVIII, nr. 4 - 5, iulie – octombrie 1943, p. 202;

82. G. Călinescu – *Eminescologi*; în: *România literară*, București, nr. 16, 4 iunie 1932, p. 1;

83. Titlurile lucrărilor lui Leca Morariu citate de George Călinescu în *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, București, 1941, p. 889, 892, 900, 909, sunt următoarele;

a) Leca Morariu - *Pentru bibliografia periodicelor noastre*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XIV. 1925, p. 92-93;

b) Leca Morariu - *Decameroanele strămoșilor noștri după codicele C. Popovici, Cernăuți, 1796*, Extras din: *Omagiu lui I. Bianu*, București, Cultura Națională, 1927, 12 pagini;

c) Leca Morariu - *Alecsandri și Bucovina*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An V, nr. 6, noiembrie-decembrie 1930, p. 186-190; An VII, nr. 1-2, ianuarie–aprilie 1932, p. 24-32; continuarea în: nr. 5–6, septembrie–decembrie 1932, p. 252-258;

d) Leca Morariu - *Împrumuturile lui Coșbuc*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XIV, nr. 1–3, ianuarie–martie 1925, p. 91-92;

84. G. Călinescu – *Viața lui Mihai Eminescu*, București, Editura pentru literatură, 1966, p. 332-333;

85. *Folcloristul Eminescu*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XII, 1923, nr. 1-3, ianuarie–martie, p. 53. Republicat în: *Făt-Frumos*, Suceava, An XIV, nr. 5-6, septembrie-decembrie 1939, p. 155;

86. Ele sunt:

a) Leca Morariu - *Eminescu și Fani Tardini*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XII, nr. 4–5, aprilie–mai 1923, p. 126;

b) Leca Morariu - *Obârșia lui Eminescu (Lămuriri)*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, XII, nr. 10-11, octombrie–noiembrie 1923, p. 394-395; *Glasul Bucovinei*, Cernăuți, An VI, nr. 1227-1228, 29-30 martie 1923;

- c) Leca Morariu - *Sentimentalism sau știință?*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XII, nr. 10-11, octombrie–noiembrie 1923, p. 395-397;
- d) Leca Morariu - *Coincidențe*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XII, nr. 10-11, octombrie–noiembrie 1923, p. 397;
- e) Leca Morariu - *Data împrietenirii lui Eminescu cu Creangă*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XII, nr. 12, decembrie 1923, p. 455-456;
- f) Leca Morariu - *Eminescu inițiator al serbării de la Putna*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XII, nr. 12, decembrie 1923, p. 456-457; Republicat în: *Buletinul Mihai Eminescu*, Cernăuți, An III, nr. 10, 1932;
- g) Leca Morariu - *Data și locul nașterii lui Eminescu*; în: *Revista Moldovei*, Botoșani, An II, 1923, nr. 9, 1 ianuarie, p. 13-21;
- h) Leca Morariu - *Gheorghe Eminovici, tatăl lui Eminescu (În urmărirea obârșiei lui Eminescu)*; în: *Glasul Bucovinei*, Cernăuți, An V, nr. 1156, 28 decembrie 1922, p. 2-3 și nr. 1157, 29 decembrie 1922, p. 1-2; continuarea articolului *Data și locul nașterii lui Eminescu*, din *Revista Moldovei* Botoșani;
- i) Leca Morariu - *Eminescu copil*; în: *Glasul Bucovinei*, Cernăuți, An VI, nr. 1197 - 22 februarie, 1198 - 23 februarie 1923; curs popular din 15 faur 1923;
- j) - Leca Morariu - *Eminescu elev*; în: *Glasul Bucovinei*, Cernăuți, An VI, nr. 1210 - 9 martie, 1212-1216 - 11-16 martie 1923 și 1218-1221 - 18-22 martie 1923; serial, curs popular din 16 -17 faur 1923;
- k) Leca Morariu - *Iarăși obârșia Eminovicenilor*; în: *Glasul Bucovinei*, Cernăuți, An VI, nr. 1252, 2 mai 1923, p. 2-3;
- l) Leca Morariu - *O contribuție uitată pentru istoriografia lui Eminescu*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XIII, nr. 1-2, ianuarie–faur 1924., p. 64-65; Republicat în: *Glasul Bucovinei*, Cernăuți, An VII, nr. 1519, 9 aprilie 1924, p. 2 - recenzia studiului Constanței Dunca - *Botezul lui Eminescu din Telegraful Român*;
- m) Leca Morariu - *Idolul celei dintâi iubiri a lui Eminescu*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XIII, nr. 9-10, septembrie–octombrie 1924, p. 452;
- 87.** Nicolae Georgescu - *Botezul bucovinean*; în: *Academica*, București, An I, nr. 4, aprilie 1991, p. 16;
- 88.** N. Corlățeanu - *Personalitatea științifică și universitară a lui Leca Morariu*; în: *Academica*, București, An IV, nr. 4 (41), februarie 1994, p. 10;
- 89.** *Idem*, p. 29;
- 90.** Leca Morariu - *Studii*, Cernăuți, Universitatea Regele Carol al II-lea Institutul de literatură, 1939;
- 91.** N. Corlățeanu - *Art cit.*, p. 10;

92. Jana Balacciu și Rodica Chiriacescu - *Dicționar de lingviști și filologi români*, București, Editura Albatros, 1978;

93. Nicolae Manolescu – *Istoria critică a literaturii române – 5 secole de literatură* – Pitești, Editura 45, 2008, p. 710;

94. I. E. Torouțiu – *G. Călinescu Opera lui Mihai Eminescu*; în: *Buletinul Mihai Eminescu*, Cernăuți, An VII, 1936, fascicula. 14, p. 4–94;

95. Leca Morariu – *Marea deficiență a eminescologului G. Ibrăileanu*; în: *Buletinul Mihai Eminescu*, Cernăuți, An V, fascicula 12, 1934, p. 45;

96. Leca Morariu – *Pe marginea lui „Mite”*; în: *Buletinul Mihai Eminescu*, Cernăuți, An V, fascicula 12, 1934, p. 47;

97. Traian Cantemir – *Leca Morariu, folclorist*; în: *Revista de Etnografie și Folclor*, București, Editura Academiei Române, Tomul 34, nr. 5 1989, p. 479;

98. (Leca) Morariu - *Morfologia verbului predicativ român* - lucrare publicată în anul 1924, la Cernăuți, (partea I - 98 pagini); (partea a II-a - *Flexiunea*, fascicula I – *Prezentul indicativ*, 65 pagini), (partea a II-a, fascicula a II-a – 104 pagini), 1928, textul celor două fascicule ale părții secunde fiind apărute mai întâi în revista *Codrul Cosminului*, Cernăuți, 1924–1928, susținând formele verbale vechi din limba română deoarece ele sunt cele mai apropiate de limba mană – latina;

99. Cele mai semnificative sunt:

a) (Leca) Morariu - *Maiorescu și neologismul*, Cernăuți, 1937, 24 pagini; Extras din *Omagiu lui I. Nistor*;

b) (Leca) Morariu - *De vorba cu stilistul I. Gorun*, Cernăuți, Editura Glasul Bucovinei, 1926, 19 pagini; Reproducere din *Junimea literară*, Cernăuți, An XV, nr. 7–8, iulie–august 1926, p. 170–186;

c) (Leca) Morariu - *Erezia antineologistă*; Suceava, 16 p. Extras din *Făt-Frumos*, Suceava, An I, nr. 5, septembrie–octombrie 1926, p. 130–132 și nr. 6, noiembrie–decembrie 1926, p. 171–181;

d) (Leca) Morariu - *Graiul viu - corectiv stilistic*, Focșani, 1940, 18 pagini; Extras din: *Ethnos*, An I, fasc. I, p. 183–201;

e) (Leca) Morariu - *Războiul Troadei (După codicele Const(antin) Popovici, 1796)*, Editura Glasul Bucovinei, 1923, 107 pagini, premiată de Academia Română în 1926 – fragment dintr-un curs universitar; Extras din *Glasul Bucovinei*, Cernăuți, An VI, nr. 1379–1380 - 11-12 octombrie; 1382–1386 - 14–19 octombrie; 1388–1392 - 21–26 octombrie; 1395–1397 - 31 octombrie-2 noiembrie, 1399 - 4 noiembrie, 1401 - 7 noiembrie 1923;

f) (Leca) Morariu – *Voi lăudatu Din morfologia verbului român*, Extras din *Codrul Cosminului*, Cernăuți, IV, 1927, Cernăuți, 1928, 28 pagini; Republicată în: *Codrul Cosminului*, An IV și V, 1927 și 1928, partea a II –a, p. 279–306;

100. Liviu Papuc - *Leca Morariu* studiu monografic, Iași, Editura Timpul, 2004, 308 pagini;

101. *Dacoromânia (1920–1948) Bibliografie*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1983;

102. Petru Iroaie - *Realismul uman al lui Leca Morariu*; în: *Revista Scriitorilor Români*, München, nr. 7, 1968, p. 146;

103. Nicolae Cârlan – *Muzeul Porumbescu până în anul 1940 – Geneză, împliniri, tribulații*; în: *Omagiu lui Ciprian Porumbescu 1853–1883–2003*, Suceava, 2003, p. 279 – 287;

104. *Dicționarul general al literaturii române*, vol. L–O, București, Editura Univers Enciclopedic, 2005, p. 439;

105. (Leca) Morariu – *Stilistică românească Eufonia*; în: *Fond și Formă*, Râmnicu Vâlcea, An II, nr. 2 1944, p. 13–18; ca și la alte materiale, la sfârșit cititorii sunt anunțați: „va urma”;

106. Viorel Cosma - *Muzicieni din România Lexicon biobibliografic*, vol. VI (Max – Mus), București Editura muzicală, 2005, p. 227–229;

107. *Dicționarul general (...)*, vol. L–O, 2005, p. 438;

108. *Dicționar al literaturii române de la origini până la 1900*, București, Editura Academiei, 1979, p. 586–587;

109. N. Corlățeanu – Art. cit.;

110. Viorel Cosma – Op. cit, p. 227–229;

111. *Dicționarul general al literaturii române...*, 2005, p. 438–439;

112. Vasile Vasile - *Cuvânt înainte*; în: *Leca Morariu – Iraclie și Ciprian Porumbescu*, vol. I, Ediție îngrijită de Vasile D. Nicolescu și Vasile Vasile, București, Editura muzicală, 1986;

113. Liviu Papuc - *Leca Morariu*;

114. Leca Morariu – *Viață: Din carnetul unui român prizonier în uniformă împăratului*, ediție îngrijită și prefată de Liviu Papuc, Iași, Editura Alfa, 2001, 232 pagini;

115. Leca Morariu – *Hoinar*, Ediție îngrijită și prefată de Liviu Papuc, Iași, Editura Alfa, 2000, 232 pagini;

116. Leca Morariu - *Eminescu Note pentru o monografie*, Ediție îngrijită, prefată și bibliografie de Liviu Papuc, Iași, Editura Timpul, 2001, 300 pagini; Monografia a fost reeditată în colecția *Opera omnia*: Leca Morariu - *Opere*, vol. I - *Istorie și critică literară*, Ediție îngrijită,

notă editorială și cuvânt înainte de Liviu Papuc, Iași, Tipografia Moldova, s. a, 170 pagini, incluzând și *Creangă* – 80 pagini, urmat de vol. II – *Beletristica (Viață, Drumuri moldovene, Drumuri cirebire, Drumuri vâlcene, Hoinar, Ce-a fost odată*, 2011 și de vol. III - *Jurnal vâlcean (1944-1948)*, 2012;

117. Leca Morariu – *Hoinar*; în: *Făt-Frumos*, Cernăuți, An I, nr. 4–5, iulie-octombrie 1943, p. 180–189 – continuarea în: *Revista Bucovinei*, Timișoara, An III, nr. 7, iulie 1943, p. 236–240;

118. Leca Morariu – *Golgota din Carpați Din carnetul unui român ofițer în armata austriacă*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XIII, nr. 5–6, mai-iunie 1924, p. 262–267;

119. Leca Morariu – *Robia Din carnetul unui român ofițer în armata austriacă*; în: *Junimea literară*, în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XIII, nr. 7–8, iulie august 1924, p. 357–367; Republicat în: *Floarea soarelui*, An I, 1927, nr. 1, pp. 10–13, nr. 3–4, p. 87–89, nr. 6–7, p. 186–188;

120. Leca Morariu – *Pe urmele lui Creangă și drumuri oltene*, Ediție îngrijită și cuvânt înainte de Liviu Papuc, Iași, Editura Timpul, 2004, 246 pagini;

121. Ion Creangă – *Studii și note critice*, Iași, Editura Princeps, 2008;

122. Liviu Papuc - *Leca Morariu ...*, p. 180;

123. *Idem*, 6;

124. Constantin Ciopraga – *Centenar Leca Morariu*; în: *Cronica*, Iași, An XXIII, nr. 30 (1173), 22 iulie 1988, p. 5;

125. Leca Morariu – *Hoinar*; în: *Făt-Frumos (...)*, 1943, p. 182;

126. Merită a fi amintite cele mai importante lucrări de acest gen:

a) (Leca) Morariu - *Codicele pătrăuțean și asasinarea lui Grigore Ghica (un manuscris inedit)*, Reproducere din: *Revista Moldovei*, Botoșani, An I, 1921, nr. 12, 1922, 14 pagini;

b) Leca Morariu - *Ce-a fost odată (Din trecutul Bucovinei)*, Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și Editură Glasul Bucovinei, 1922, 106 pagini;

c) (Leca) Morariu – *Isopia brașoveană din 1784 (Un nou manuscris vechi)*, Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și Editură Glasul Bucovinei, 1924, 16 p Reproducere din *Glasul Bucovinei*, Cernăuți, An VII, nr. 1683, 6 noiembrie, 1684, 7 noiembrie, 1686, 9 noiembrie, 1693, 16 noiembrie 1924;

d) (Leca) Morariu - *Drumuri moldovene (Pe urmele lui Creangă)*, Extras din: *Glasul Bucovinei*, An VIII, Cernăuți, 1925, 151 pagini;

e) (Leca) Morariu - *Un cântăreț al Sucevei: T. Robeanu* – Conferință ținută în 14 faur 1926, 56 pagini; Reproducere din: *Glasul Bucovinei*,

Cernăuți, An IX, nr. 2045–2047, 2049–2053, 14 februarie–5 martie 1926.
Serial;

f) (Leca) Morariu - *La Voroneț (1913 și 1914)*, Suceava, 1933, 39 pagini;
Extras din *Glasul Bucovinei*, Cernăuți, An V, nr. 946, 21 martie, 947 – 22 martie și 966 – 14 aprilie 1922;

g) Leca Morariu - *Bucovineanul N. Gane; La centenarul nașterii lui*, broșură, Cernăuți, 1938, 19 pagini; în: *Făt-Frumos*, Cernăuți, An XIII, nr. 4, iulie-august 1938, p. 113–129;

h) (Leca) Morariu - *Iraclie Porumbescu (1823 - 1896)*, Cernăuți, Editura Glasul Bucovinei, 1938, 16 pagini;

i) (Leca) Morariu - *Bucovina lui Iacob Negruzzi*, Cernăuți, Editura Glasul Bucovinei, 1939, 22 pagini; din: *Făt-Frumos*, Cernăuți, An XIV, nr. 1–2/ ianuarie–februarie 1939, p. 1–20; recenzat de I. E. Torouțiu în *Convorbiri literare: Ite - Pagini germane*, în: *Convorbiri literare*, București, An LXXII, nr. 3, martie 1939, p. 355;

j) Leca Morariu - *Multe și mărunte*, Partea I, Extras din: *Codrul Cosminului*, Cernăuți. 1940, 18 pagini;

k) (Leca) Morariu - *Ep(aminonda) Bucevschi Gloria picturii arboroșene*, Cernăuți, 1943, 26 pagini, cu fotografii; Studiul apăruse cu același titlu, cu numele complet al autorului, în: *Făt-Frumos*, Cernăuți, An VI, nr. 1, ianuarie-februarie 1931, p. 1–7 și An XII, nr. 9–12, septembrie–decembrie 1937, p. 173–174;

l) (Leca) Morariu - *Pentru Iraclie Porumbescu*, Iași, Editura Țerek, 1945, 9 pagini; Extras din *Candela*, VII, 1946;

m) (Leca) Morariu - *Cazania lui Varlaam*, Râmnicu Vâlcea, Institutul Arboreasa, 1944–1945, 7 pagini; Extras din: *Candela* pe anul 1944–1945.

n) Leca Morariu - *Din 1848*, Extras din: *Candela*, LV–LVI, 1944–1945, p. 25–35, Râmnicu Vâlcea, Institutul Arboreasa, VIII, 1945, nr. 37, director Leca Morariu;

127. Leca Morariu – *Constantin Morariu și „Codicele pătrăuțean”*; în: *Făt - Frumos* Cernăuți, An XIII, nr. 2 martie–aprilie 1938, p. 51–54;

128. Ovidiu Bîrlea - *Istoria folcloristicii românești*, București, Editura enciclopedică română, 1974, p. 41–414;

129. Iordan Datcu, și S. C. Stroescu - *Dicționarul folcloriștilor*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1979, p. 289–291;

130. Ion Mușlea - *Cercetări etnografice și de folclor*, vol. I, București, Editura Minerva, 1972, p. 107, 124, 131, 222;

131. Leca Morariu – *Pentru Simion Florea Marian*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An I, nr. 1, ianuarie–februarie 1926, p. 30–31 și Cernăuți, An XII, nr. 5–8, mai–august 1937, p. 162–163;

132. Leca Morariu – *Lui Artur Gorovei*; în: *Făt-Frumos* Cernăuți, An VII, nr. 5–6, septembrie–decembrie 1932, p. 241–242;

133. I. Mușlea – *Bibliografia folclorului românesc 1930-1955*, Ediție și cuvânt înainte de Iordan Datcu, București, Editura Saeculum I. O., 2003, p. 138;

134. Leca Morariu – *Artur Gorovei*; în: *Făt-Frumos* Cernăuți, An XVI, nr. 3, mai–iunie 1941, p. 70–71;

135. Leca Morariu – *Despre folclorul istroromân*; în: *Făt-Frumos* Suceava, An IV, nr. 2, martie–aprilie 1929, p. 56–59;

136. Leca Morariu – *Pentru Teodor T. Burada*; în: *Făt-Frumos* Cernăuți, An VI, nr. 6, noiembrie–decembrie 1931, p. 315–317;

137. Leca Morariu – *Alicsăndria suceveană*; în: *Făt-Frumos*, Cernăuți, An XV, nr. 4–6, iulie–decembrie 1940, p. 117–119);

138. L(eca) M(orariu) – *Iarăși substratul folcloric din Ivan Turbincă*; în *Făt – Frumos*, Suceava, An V, nr. 2, martie – aprilie 1930, p. 75;

139. Leca Morariu - *Și iarăși specificul sufletescului românesc*; în: *Făt – Frumos*, Cernăuți, An XII, nr. 1–4, ianuarie–aprilie 1937, p. 110–111, în care propune revizuirea părerilor lui Jean Voilquin despre ceea ce el numea le „dor” roumain. Și pare semnificativ faptul că articolul este continuat de *Dorul* lui Ciprian Porumbescu;

140. Ion Mușlea – *Bibliografia folclorului (...)*, p. 75, 169, 171 etc;

141. Leca Morariu - *Falșuri în cântecele culese de Marian*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XII, nr. 10–11, octombrie–noiembrie 1923, pp. 390–392;

142. Leca Morariu - *Simion Florea Marian către Constantin Morariu*: în: *Revista Bucovinei*, Cernăuți, An I, nr. 8 și 9, august și septembrie 1942, p. 313–315 și 366–370;

143. Leca Morariu - *Pe marginea cărților*, vol. I, Cernăuți, 1928 - Extras din *Codrul Cosminului*, Cernăuți, An IV; vol. II, 1929 și An VI, 1927 și vol. III, 1932, vol. IV, 1932, Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și Editură *Glasul Bucovinei*;

144. *Idem*, vol. I, Cernăuți, 1928, p. 313;

145. *Dicționar al literaturii române de la origini...*, pp. 586 - 587:

146. Vasile Loichiță - *Preotul și Românul Constantin Morariu*, Cernăuți, *Glasul Bucovinei*, 1938, p. 7;

147. N. Iorga – *Oameni care au fost*, Ediția a III-a, București, Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II”, 1936, p. 233;

148. Constantin Morariu – *Versuri originale și traduse de...*, Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și editură Glasul Bucovinei, 1924, p. 15;

149. Petru Iroaie – *Poezia lui Constantin Morariu Un deceniu de la moartea scriitorului*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XXVI, nr. 1-9, ianuarie-septembrie 1937, p. 136–145;

150. Constantin Morariu – *Versuri originale și traduse de...*, Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și editură Glasul Bucovinei, 1924, p. 128 pagini; Corelând versurile din volum cu cele apărute în *Junimea literară*, Cernăuți, An XII, nr. 1–3, ianuarie–martie 1923, p. 176 se vede că autorul a cizelat unele versuri ale omagiului adus la aproape șapte decenii de la trecerea în eternitate;

151. Goethe – *Herman(u) și Dorote'a*, traducere liberă de Constantin Morariu, Gherla, Tip. Aurora, 1884, 83 pagini;

152. Goethe – *Herman și Dorotea*, ediția a II-a, Cernăuți, 1924;

153. I. E. Torouțiu–Goethe - *Herman și Dorothea*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An VI, nr. 4–5, iulie–octombrie 1930, p. 145–198;

154. *Idem*, p. 188–190;

155. (Constantin) Morariu – *Versuri de Schiller și Goethe*, traduse de..., Suceava, Tipografia Școala Română, 1916, 48 pagini;

156. Constantin Morariu – *Versuri originale și traduse de...*, Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și editură Glasul Bucovinei, 1924, 128 pagini;

157. Constantin Morariu – *Versuri originale și traduse de...*, antologie pentru comemorarea a 10 ani de la moartea autorului, Cernăuți, 1937, 52 pagini;

158. În indicele de nume din bibliografia revistei *Convorbiri literare*, se impune corectarea anului 1922, în loc de 1912, pentru poezia *Iubirea*;

159. *Convorbiri literare, Bibliografie*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1975, p. 88;

160. *Dicționar al literaturii române de la origini...*, p. 587;

161. Constantin Morariu – *La întemeierea gazetei țărănești Deșteptarea*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XVI, nr. 8–19, august–octombrie 1927, p. 225–226;

162. (Victor) Morariu – *Semicentenarul „Deșteptării” lui Constantin Morariu* (conferință), Cernăuți, 1943, Institutul Cernăuți, nr. 27, 21 pagini. Cu semnătura completă a autorului studiul văzuse lumina tiparului în aceeași perioadă: Victor Morariu - *Semicentenarul*

„Deșteptării” lui Constantin Morariu; în: *Făt-Frumos*, Cernăuți, An XVIII, nr. 2, martie–prier 1943, p. 55–73;

163. Leca Morariu - Constantin Morariu – *Gazeta poporală Deșteptarea Pagini rămase de la Constantin Morariu*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An VII, nr. 5-6, septembrie-decembrie 1932, p. 237–241;

164. (Victor) Morariu – *Semicentenarul „Deșteptării”*..., p. 3;

165. Constantin Morariu – *Șapte ani și jumătate în Toporăuți, pagini inedite*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XVI, nr. 8-10, august-octombrie 1927, p. 261–270;

166. (Victor) Morariu – *Semicentenarul „Deșteptării”*..., 4;

167. Ioan Gură de Aur - *Omiliile Sfântului Apostol Pavel către Tit*, traducere (de Constantin Morariu) după originalul din ediția Migne, Gherla, 1888, 126 pagini;

168. Gheorghe Adamescu – *Dicționar istoric – geografic*; în: *Dicționar enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”*, București, 1931, p. 1765;

169. *Cătră sătenii români din Bucovina*; în: *Revista politică*, Suceava, An IV, nr. 21, 15 noiembrie 1889, p. 20;

170. C. M(orariu) – *Moșia și limba noastră*, Cernăuți, Tip. Societatea bucovineană, 1901, 48 pagini;

171. Constantin Loghin – *Scriitori bucovineni*, Antologie de..., București, Tipografia Reforma socială Din publicațiile Casei Școalelor, 1924, p. 53 și 57;

172. D. Marmeliuc – *Preotul Constantin Morariu*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An II, nr. 3, mai–iunie 1927, p. 66;

173. N. Iorga – *Oameni care au fost*, Ediția a III–a, București, Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II”, 1936, p. 232;

174. Lucian Predescu - *Enciclopedia Cugetarea*, București, Editura Cugetarea Delafras, 1940;

175. *Dicționar cronologic, Literatura română*, Coordonatori științifici: I. C. Chițimia și Al Dima, București, Editura științifică și enciclopedică, 1979, p. 197 și p 204 (nu 203 cum apare în carte);

176. Lucian Predescu – *Op. cit.*, p. 567;

177. *Minerva Enciclopedia Română*, Cluj, 1930, p. 690;

178. D. Iov – *Preotul Constantin Morariu*; în: *Făt-Frumos*, Cernăuți, An XVI, nr. 1, ianuarie – februarie 1941, p. 25, articol preluat din *Gazeta refugiaților*, An II, nr. 11, 16 februarie 1941;

179. Constantin Morariu – *Câteva cuvinte despre folosul limbii românești*, Cernăuți, 1897;

180. Constantin Loghin - *Istoria literaturii române din Bucovina (1775 – 1918)*, Ediția a II-a revăzută și întregită, Cernăuți, Tipografia Mitropolitul Silvestru, 1926, p. 140;

181. Constantin Morariu – *Cuvântare funebrală rostită în Stupca de..., în 28 mai (9 iunie) 1883, la mormântul profesorului de muzică Ciprian Porumbescu cu ocasiunea aniversării morții lui, a sâmtirii crucii mormântale și a celebrării parastasului*; în: *Candela*, 3, 1884, p. 576–583;

182. Constantin Morariu - *Între viață și moarte. Contribuții la biografia lui Ciprian Porumbescu*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XIV, nr. 8- 10, august – octombrie 1925, p. 261–273; contribuții continuate în nr. 11–12, noiembrie–decembrie a aceluiași an, p. 387–400, cu titlul *Caracterul lui Ciprian Porumbescu și sufletul lui*;

183. C(onstantin) Morariu - *O amintire din viața lui Ciprian Porumbescu*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XII, nr. 1–3, ianuarie–martie 1923, p. 33–35;

184. Leca Morariu – *Bibliografia lui C. Porumbescu*; în: *Făt – Frumos*, Cernăuți – Râmnicu Vâlcea, An XIX, nr. 4-6, iulie-decembrie 1944, p. 89; *Revista Bucovinei*, III, nr. 1–2, ianuarie–februarie 1945, p. 46;

185. Constantin Morariu - *Un concert românesc în Bucovina*; în: *Familia*, (Budapesta), An XIII, 1877, nr. 17, din 16 mai, p. 201-202;

186. Constantin Morariu – *Biografia lui Constantin Morariu - Andrieviciu, fost profesor de teologie morală la Institutul teologic Cernăuți, scrisă de un adânc stimător(iu) a(l) dânsului*, Gherla, 1889, 43 pagini;

187. (Leca) Morariu – *Zbucium pentru biserica arboroșeană la 1870*, Râmnicu Vâlcea, Institutul Arboroasa, 1945, 7 p.; Extras din *Candela*, LV–LVI, 1944–1945, p. 144–150;

188. (Leca) Morariu – *Constantin Morariu (senior)*; în: *Fond și Formă*, Râmnicu Vâlcea, An II, nr. 2 1944, p. 7–9;

189. (Constantin) Morariu – *Arhiereul Gurie Botoșăneanul*, schiță biografică, Cernăuți, 1919, 16 pagini; Reprodus din *Glasul Bucovinei*;

190. Constantin Morariu - *Viața românească în Bucovina, Limba românească*; în: *Viața românească*, Iași, An I, 1906, vol. II, p. 453–474;

191. (Constantin) Morariu – *Neamul nostru românesc e amenințat de cea mai mare primejdie*, Caransebeș, 1921, 13 pagini;

192. Constantin Morariu-*Viața românească*, p. 453 și 455;

193. (Constantin) Morariu – *Filosofia raționalistică nu poate feri omenirea*, Caransebeș, 1921, 18 pagini;

194. Constantin Morariu - *Flagelul raționalismului*, Scriere apologetică, Cernăuți, 1926, 204 pagini;

195. Constantin Morariu - *Religia și raționalismul*, București, 1927, 63 pagini; extras din *Floarea soarelui*, București, 1927;

196. (Constantin) Morariu - *Sfaturi pentru tineret*, Caransebeș, 1920, 30 pagini;

197. (Constantin) Morariu - *Citiți, citiți ce poate credința în Dumnezeu*, București, 1907, 104 pagini; ediția a II a, Cernăuți, 1927, 92 pagini;

198. Constantin Morariu – *Virtutea creștină*, prelucrare după *Christliche Tugendschule oder in den Christlichen Tugenden von D. F. Xaver Massl*, București, 1909, tom. I, 270 pagini și tom. II – 1909, 195 pagini;

199. (Constantin) Morariu – *Summum bonum sau mântuirea*, Cernăuți, 1924, 14 pagini; Reprodus din *Glasul Bisericii*, nr. 1567, 1568, 1560 și 1561;

200. (Constantin) Morariu – *Virtutea blândeței creștinești*, Cernăuți, 1924, 35 pagini;

201. (Constantin) Morariu – *Fără lumina legii lui Hristos nu este mântuire*, Caransebeș, 1921, 19 pagini;

202. (Constantin Morariu) - *Cinstea, numele cel bun și gloria omenească*, Caransebeș, 1921, 20 pagini;

203. Constantin Morariu - *Virtutea milei creștine*, prelucrare autorizată după *Christliche Tugendschule* de von D. F. Xaver Massl, Cernăuți, 1923, 79 pagini;

204. (Constantin) Morariu – *Virtutea adevărului creștinesc*, prelucrare după *Christliche Tugendschule oder in den Christlichen Tugenden von D. F. Xaver Massl*, Cernăuți, 1925, 48 pagini;

205. (Constantin) Morariu – *Ceva despre minuni îndeobște și mai ales despre mâniile întâmplare pe pământul românesc*, Caransebeș, 1927, 18 pagini;

206. (Constantin) Morariu – *Pe drumul idealului*, Cernăuți, 1920, 23 pagini;

207. Mircea Păcurariu – *Dicționarul teologilor români*, București, Editura Univers enciclopedic, 1992, p. 286–287;

208. Constantin Morariu – *August Herman Francke – (omul lui Dumnezeu)*, Cernăuți, Editura Societății Școala română, 1899, 103 pagini; Retipărit din *Deșteptarea și Patria*;

209. Constantin Morariu – *Versuri originale și traduse de...*, Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și editură Glasul Bucovinei, 1924, p. 69;

210. Constantin Moraru – *Lupta pentru apărarea limbii noastre*; în: *Făt – Frumos*, Cernăuți, An XII, nr. 9-12, septembrie–decembrie 1937, p. 191–193;

211. C. Moraru – *Spicuri de semne care vădesc începutul însănătoșirii și mântuirii noastre*; în: *Glasul Bucovinei*, Cernăuți, An VI, nr. 1260 și 1262, 11 și 13 mai 1923;

212. Constantin Morariu – *Procesul Arboreasei*; în: *Făt – Frumos*, Suceava, An V, nr. 5, septembrie – octombrie 1930, pp. 159 – 163 și nr. 6, noiembrie – decembrie 1930, pp. 196 - 203;

213. Leca Morariu – *Ei bine, nu!*; *Leca Morariu – Ciprian Porumbescu inedit*; în: *Făt – Frumos*, Cernăuți, An XVII, nr. 4, iulie – august 1942, p. 95;

214. Constantin Morariu - *Culturhistorische und ethnographische Skizzen über die Rumänien der Bukovina*, Resicza – Wien, 1888 – 1891, 317 + 39 pagini;

215. *Idem*, pp. 296 – 297;

216. (Leca) Morariu - *Iraclie Porumbescu (1823-1896)*, p. 3;

217. *Dicționarul scriitorilor români*, (coordonatori științifici: Mircea Zăciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu), vol. M – Q, București, Editura Albatros, 2001, p. 868 – 869

218. (Leca) Morariu – *La munte*, Iași, 1941, 60 pagini; material apărut mai întâi în serial în: *Făt-Frumos*, Cernăuți, An XII, nr. 9-12, septembrie – decembrie 1937, p. 207–212 și în An XIII, nr. 1, ianuarie 1938, p. 35 – 43 și nr. 3, mai – iunie 1938, p. 100 – 102;

219. Nicolae Oprea – *Prefață*; în: *Iraclie Porumbescu – Amintiri*, Ediție îngrijită, prefață și glosar de N. Oprea, Cluj – Napoca, Editura Dacia, p. 18.

220. Constantin Morariu – *Iraclie Porumbescu neștiut?*; în: *Făt-Frumos*, Cernăuți, An XVII, nr. 1, ianuarie - faur 1942, p. 19;

221. *Constantin Morariu către Iraclie Porumbescu*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XVI, nr. 11-12, noiembrie-decembrie 1927, p. 317–321;

222. *Constantin Morariu către Iraclie Porumbescu*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XVII, nr. 1-3, ianuarie-martie 1928, p. 43–47;

223. *Constantin Morariu către Iraclie Porumbescu*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An VI, nr. 4-5, iulie-octombrie 1930, p. 209-230;

224. *Idem, ibidem*;

225. Constantin Morariu – *Cursul vieții mele*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An III, nr. 2, martie-prier 1928, p. 41-42;

226. Constantin Morariu – *Cursul vieții mele*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An III, nr. 3, mai-iunie 1928, p. 71-76; continuare în: nr. 4, iulie-august, p. 110–112;

227. Constantin Morariu – *Amintiri și pățanii din timpul studiilor teologice*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An IV, nr. 5, septembrie-octombrie 1929, p. 171-176

228. *Idem*, p. 174

229. *Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc, I (1800 – 1890)*, București, Editura pentru Literatură, 1968, p. 169

230. Constantin Morariu – *Binele nostru obștesc* Monografia culturală a comunei Pătrăuți, 1908, 63 pagini; Retipărit din gazeta populară *Deșteptarea*.

231. (Constantin) Morariu – *O afacere școlară în Patria din Cernăuți*, Vălenii de Munte, 1910, 32 pagini

232. Constantin Morariu - *Ciprian Porumbescu*. După 25 de ani de la moartea lui, *Scriere populară*, Suceava, Editura Reuniunii de cântare Ciprian Porumbescu în Suceava, Tipografia Societății Române, 1908

233. A. L. Ivela - *Dicționar muzical ilustrat*, București, Editura Librăriei „Universala” Alcalay & Co., (1927), p. 162

234. Constantin Morariu - *Ciprian Porumbescu...*

235. Constantin Morariu – *Skizzen...* (317 pagini și un adaos de 39 de pagini rezervate colindei);

236. Constantin Morariu - *Părți din istoria românilor bucovineni*, scrise în limba populară, I–II, Cernăuți, Editura autorului, Tipografia Mitropolitul Silvestru, 1893–1894, 152 pagini și 180 pagini; Retipărit din gazeta *Deșteptarea*

237. Constantin Morariu - *Ciprian Porumbescu*, Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și Editură *Glasul Bucovinei*, 1926, 16 p; Extras din: *Junimea literară*, Cernăuți, An XIV, 1925;

238. Ștefan Pavelescu și Victor Morariu – *Istoricul Reuniunii muzical – dramatice Ciprian Porumbescu (1903 – 1938)*; în: *Anuarul Reuniunii muzical – dramatice Ciprian Porumbescu Suceava*, 1939, p. 113;

239. *Dicționarul general al literaturii române...*, 2005, p. 438;

240. Constantin Morariu - *Istoricul școalei reale greco (adecă ortodox) orientale din Cernăuți*, Cernăuți, 1889, 79 pagini; Reproducere din *Revista politică*, Suceava, An IV, nr. 7, aprilie 1889, p. 14–18, nr. 8, 15 aprilie 1889, p. 9–14, nr. 9, 1 mai, p. 5-10, nr. 10, 15 mai, p. 9–12, nr. 11, 1 iunie, p. 11–14, nr. 12, 15 iunie, p. 8–10, Cernăuți, 1889, p. 78;

241. Leca Morariu - *Bucovina turistică*, Cernăuți, Institutul Cernăuți, Tiparul Glasul Bucovinei, 1943, 19 pagini; Republicat în: *Făt-Frumos*, Cernăuți, An XVIII, nr. 3, mai-iunie 1943, p. 103–119

242. *Idem, ibidem*

243. Leca Morariu - *La Comănești*, Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și Editură Glasul Bucovinei, 1927; Reprodus din *Junimea literară*, Cernăuți, An XIV, nr. 10, august-octombrie 1925, p. 297–303

244. Leca Morariu - *La Cetatea Albă*, București, Institutul de Arte Grafice Bucovina I. E. Torouțiu, 1927, p. 9; Extras din *Floarea soarelui* nr. 2/1927, p. 39–44

245. Leca Morariu – *Ciprian Porumbescu inedit*; în: *Făt-Frumos*, Cernăuți, An XI, nr. 3, mai-iunie 1936, p. 127 și nr. 5, octombrie–noiembrie 1936, p. 272–273 și An XII, nr. 1–4, ianuarie–aprilie 1937, p. 92–93

246. Vasile, Vasile - *Contribuția lui Iosif Naniescu la evoluția muzicii de strănă din țara noastră* – studiu în curs de publicare;

247. P. I. David – *Iosif Naniescu milostivul lesne-iertătorul și ctitorul ierarh*; în: *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Iași, An LXVI, nr. 1–3, ianuarie–martie 1990, p. 149

248. Nicolae Iorga - *O viață de om*, vol. II, București, 1934, p. 171

249. Viorel Cosma – *Op. cit.*, p. 230

250. Leca Morariu – *Ciprian Porumbescu inedit*; în: *Făt-Frumos*, Cernăuți, An XI, nr. 3, mai-iunie 1936, p. 117;

251. *Idem, ibidem*;

252. Leca Morariu – *Sceneta Candidatul Linte, un foarte binevenit exercițiu*; în: *Omagiu lui Ciprian Porumbescu 1853–1883–2003*, Suceava, 2003, p. 143–162 - material inedit;

253. Dintre acestea rețin atenția:

a) Victor Morariu – *Ciprian Porumbescu elev al gimnaziului superior greco - oriental din Suceava*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An VIII, nr. 4, iulie–august 1933, p. 102–105;

b) Victor Morariu – *Personalitatea muzicală a lui Ciprian Porumbescu și opera sa*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An VIII, nr. 3, mai-iunie 1933, p. 65–69; Studiul republicat în: *Omagiu lui Ciprian Porumbescu 1853–1883–2003*, Suceava, 2003, p. 11–15;

c) Victor Morariu – *Crai Nou la Opera din Cluj*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XVI, nr. 8–10, septembrie–octombrie 1927, p. 298–301;

d) Victor Morariu – *Cuvânt introductiv la reprezentăția operetei Crai Nou de Ciprian Porumbescu în Caransebeș (27 mai 1944)*; în: *Foaia diecezană*, Caransebeș, An LVII, nr. 25-27, iunie-iulie 1944

254. Intrat în istoria culturii românești cu numele de alint dat de mama sa, Leca, de la Alecu, Alecuțu

255. R. R. – *Ciprian Porumbescu*; în: *Calendarul Minervei*, București: Institutul de Arte Grafice și Editura Minerva, 1902, p. 169

256. Liviu Papuc – *Op. cit.*, p. 22 - susține că s-ar fi născut la Cernăuți și nu la Pătrăuți

257. *Bibliografia românească modernă (1831–1918)*, vol. III (L–Q), București, Editura științifică și enciclopedică, 1989, p. 474

258. Leca Morariu – *De la noi, povești*, Madrid, 1970, 91 pagini

259. Al. P. – Leca Morariu – *De la noi*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XVI, nr. 8–10, august-octombrie 1927, p. 292

260. *Cronica cărții Leca Morariu – De la noi, prefața de Iorga*; în: *Ramuri*, Craiova, An XIV, nr. 10, 1–15 septembrie 1920, p. 8

261. *Dicționar cronologic...*, p. 326 și 830

262. *Dicționar enciclopedic*, vol. IV, L–N, București Editura enciclopedică, 2001, p. 471–472

263. Constantin Morariu - *Istoricul școalei ...*

264. *Dicționarul scriitorilor români*, vol. M–Q..., 2001

265. *Dicționarul scriitorilor români*, coordonator științific: Mircea Zăciu, în colaborare cu Marian Papagahi și Aurel Sasu, București, 1978;

266. *Dicționarul esențial al scriitorilor români*, coordonatori științifici: Mircea Zăciu, Marian Papagahi și Aurel Sasu, București, Editura Albatros, 2000

267. *Dicționarul de literatură română*, coordonator: Dim. Păcurariu, București, Editura Univers, 1979

268. *Dicționarul general al literaturii române*, vol. P–R, București, Editura Univers Enciclopedic, 2006

269. *Dicționar enciclopedic român*, vol. III, K–P, București Editura politică 1965, p. 417;

270. *Dicționarul general al literaturii române...*, 2005, p. 438;

271. În 1913 publică două doine în: *Cântece de țară* a lui T. Pamfile, Academia Română, 1913, p. 243–244 și 263;

272. *Dicționarul general al literaturii române...*, 2005, p. 438;

273. Al. Lupu – *Violoncelistul Papazoglu*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An VI, nr. 1, ianuarie februarie 1931, p. 29;

274. Leca Morariu – *Concertul violoncelistului T. Lupu*; în: *Glasul Bucovinei*, Cernăuți, An VII, nr. 1700, 27 noiembrie 1924, p. 2

275. Al. Lupu - C. Porumbescu născut la Șipot (Bucovina), nu la Stupca; în: *Făt – Frumos*, Suceava, An III, nr. 6, noiembrie–decembrie 1928, p. 151

276. Leca Morariu - *De la noi Povești bucovinene* ediția I, Suceava, 1915, 100 pagini; Dintre repetatele ediții ale culegerii merită amintite cea de-a II-a, tipărită la Arad, în 1919, a III-a, din 1920, tipărită la Cernăuți, premiată de Academia Română; cea da-a IV-a, revăzută și adăugată, Suceava, 1926, 144 pagini; cea de-a V-a din 1937, revăzută și adăugită – 127 pagini; cea din 1942 a Casei Școalelor, cu desene de Jiquidi și ultima din 1983 (188 pagini) a editurii Minerva, îngrijită și prefăcută de elevul său, Petru Rezuș, intitulată *De la noi Povești populare și cimilituri populare*;

277. Ediția din 1920 este prefăcută de Nicolae Iorga. La subsol se face precizarea că produsul vânzării este destinat muzeului Ciprian Porumbescu, ceea ce-l face pe savant să exclame: „O; biet maestru al armoniei, ce cântece se cântă azi pentru ai tăi și prin ai tăi” (*De la noi, Povești bucovinene*, ediția III, Cernăuți, 1920, p. 6), în continuare, marele istoric scrie despre Leca Morariu: „...e un scriitor de un deosebit talent, care în acest domeniu poate sta alături de cei mai buni. E atâta culoare și mișcare în această cărticică, e atâta nuanță și atâta capriciu popular, atâta haz ascuns în lumea ochilor șireți, care se văd printre rânduri, atâta adevăr în dialoguri, încât această sută de pagini poate fi așezată mai sus decât multe volume de literatură care au ieșit în public cu vuit și zarvă”;

278. N. Iorga – *O carte de povești din Bucovina*; în: *Drum nou*, București, An X, nr. 26, 26 iulie 1915, p. 480;

279. *De la noi*; în: *Izvoarașul*, Bistrița Mehedinți, An XVI, n. 11–12, noiembrie–decembrie 1937, p. 422

280. Sextil Pușcariu - *Raport către Academia Română*. în: *Analele Academiei Române*, Seria a II-a, T. XLI, 1920-1921, Partea administrativă, p. 161–165

281. *Lamura*, București, An I, nr. 8–9, mai–iunie 1920, p. 744.

282. Leca Morariu – *Cimilituri culese de...*, Cernăuți, Editura Glasul Bucovinei și Biblioteca *Făt - Frumos*, Suceava, nr. 1, 1930, 64 pagini

283. Culegere elogiată de I(on) D(iaconu) - *Canti populari rumeni*; în *Ethnos*, Focșani, An I, fascicol 1. 1941, p. 324-330

284. Perpessicius – *Opere*, vol. IV, București, Editura Minerva, 1971, p. 77–78

285. O(vid) D(ensușianu) - *Lu frați noștri*; în: *Grai și suflet*, Revista Institutului de Filologie și Folclor, București, An IV, 1930, p. 411–412
286. Giorge Pascu – *Recensii Leca Morariu Lu frați noștri*; în: *Revista critică*, Iași, An IV, nr. 2, aprilie–iunie 1930, p. 133–134
287. I. Mușlea – *Bibliografia folclorului românesc 1930–1955*, Ediție și cuvânt înainte de Iordan Datcu, București, Editura Saeculum I. O., 2003, p. 11
288. *Studi Rumeni*, volume quatro (1929–1930), Roma, Anonima Romano Editoriale, MCMXXX, p. 183
289. G. T. Kirileanu – *Op. cit.*, p. 187
290. *Dicționarul general al literaturii române...*, 2005, p. 439;
291. Octavia Lupu Morariu – *Mărturii despre liceanul Ciprian Porumbescu*; în; *Făt-Frumos*, Cernăuți, An IX, nr. 5-6, septembrie–decembrie 1934, p. 137–138
292. Octavia Lupu Morariu – *Eminescu în muzică*; în; *Făt-Frumos*, Cernăuți, An IX, nr. 5–6, septembrie–decembrie 1939, p. 158–159; Un titlu asemănător, al aceleiași autoare se găsește în: *Buletinul Mihai Eminescu*, Cernăuți, An XI, 1940, p. 66–67
293. Leca Morariu – (*Notă*); în: *Convorbiri literare*, București, An LXXII, n. 6, 7, 8, 9, iunie–septembrie 1939, p. 927;
294. (Leca) Morariu – *Țara Scaunelor de domnie*, Cernăuți, 1941, 10 pagini; Extras din *Revista Fundațiilor Regale*, București, An VIII, nr. 8–9, august–septembrie 1941, p. 414–423
295. Leca Morariu - *Țara Scaunelor de Domnie*; în: *Făt-Frumos*, Cernăuți, An XVI, nr. 5, septembrie–octombrie 1941, p. 141–154
296. (Leca) Morariu și Dragoș Vitencu - *Epaminonda Bucevschi la o sută de ani de la naștere Pagini comemorative*, Cernăuți, 1943, colecția Societății Scriitorilor Bucovineni, 48 pagini
297. Leca Morariu - *Cazania lui Varlaam...*
298. Leca Morariu - *Din 1848...*
299. Leca Morariu - *Institutul „Cernăuți” și Societatea „Armonia” la Râmnicu Vâlcii*; în: *Revista Bucovinei*, Timișoara, An III, nr. 6, iunie 1944, p. 22
300. Leca Morariu – *Legenda „Spațiului mioritic”*; în: *Fond și Formă*, Cernăuți, An I, nr. 1, 1944, p. 2–10;
301. Leca Morariu – *Din caracteristica și pitorescul limbii românești*; în: *Fond și Formă*, Cernăuți, An I, nr. 1, 1944, p. 20–24
302. Leca Morariu – *Germanomania junimistă*; în: *Fond și Formă*, Cernăuți, An I, nr. 1, 1944, p. 20–24;
303. I. Hangiu - *Dicționarul de periodice literare românești, 1790–2000*, București, Editura Institutului Cultural Român, 2004, p. 229
304. Petru Iroaie– *Realismul uman al lui Leca Morariu...*, p. 145
305. G. T. Kirileanu – *Op. cit.*, , p. 41
306. *Idem*, p. 117
307. *Idem*, , p. 258

308. *Idem*, p. 175
309. *Idem*, p. 564
310. Nicolae Cârlan – *Leca Morariu inedit: File de jurnal Un năpăstuit cărturar proteic*; în: *Revista Română*, Iași, An IV, nr. 2 (12) 1998, p. 12
311. *Dicționarul general al literaturii române...*, 2005, p. 439
312. (Leca) Morariu - Miron Costin, Cernăuți, Institutul Cernăuți, 1942, 16 pagini; Leca Morariu – *Întru pomenirea lui Miron Costin*; în: *Făt-Frumos*, Cernăuți, An XVII, nr. 2, martie-aprilie 1942, p. 21–35;
313. Leca Morariu – T. Robeanu; în: *Freamătul literar*, Siret – Bucovina, An IV, nr. 4 – 6 1936, p. 4
314. *Dicționarul general al literaturii române, ..., 2005, p. 439*
315. *Viața și faptele lui Vlad – Vodă Țepeș* – operă postumă a lui Petre Ispirescu, publicată de Leca Morariu, Cernăuți, 1937, 9 pagini, Extras din *Junimea literară*, 1937, (ediția a II – a, prefată și note de Leca Morariu, Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și Editură *Glasul Bucovinei*, 1942, 14 pagini; Studiul va vedea lumina tiparului și în: *Făt-Frumos*, Suceava, An XIV, nr. 4, iulie-august 1939, p. 87–93
316. Leca Morariu – Liviu Rebreanu; în: *Freamătul literar*, Siret – Bucovina, An IV, nr. 1–3 1936, p. 4
317. Leca Morariu – Lui Liviu Rebreanu; în: *Făt-Frumos*, Cernăuți, An X, nr. 3, mai–iunie 1935, p. 117
318. Leca Morariu – Lui Liviu Rebreanu; în: *Făt-Frumos*, Cernăuți, An XI, nr. 1-2, ianuarie–aprilie 1936, p. 10–13;
319. *Scrisoarea lui Liviu Rebreanu*; în: *Făt-Frumos*, Cernăuți, An XI, nr. 1-2, ianuarie–aprilie 1936, p. 1
320. Pavel Țugui – Ciprian Porumbescu, *receptarea și aprecierea operei sale*; în: *Analele Bucovinei*, Editura Academie Române, An III, nr. 1/1996, p. 43; Text citat și de Petru Rusșindilar – *Morăreștii și valorificarea operei lui Ciprian Porumbescu*; în: *Omagiu lui Ciprian Porumbescu 1853–1883–2003*, Suceava, 2003, p. 296
321. Leca Morariu – G. Sion poet și-n informațiunile sale istorice; în: *Lamura*, București, An III, nr. 1–2, octombrie–noiembrie 1921, p. 33–36
322. George Breazul – *Scrisori și documente*, vol. I, Ediție îngrijită și adnotată de Titus Moisescu, București, Editura muzicală, 1984, p. 15
323. Leca Morariu - *Pentru cunoașterea lui Beethoven*; în: *Glasul Bucovinei*, Cernăuți, An V, nr. 928, 26 februarie 1922, p. 2
324. Leca Morariu – *Un veac de la moartea lui Beethoven*; în: *Glasul Bucovinei*, Cernăuți, An X, nr. 2344, 16 martie 1927, p. 1
325. Breazul, G(eorge) - *Comemorarea lui Beethoven în școala secundară*; în: *Cuvântul*, București, An III, nr. 697, 28 februarie 1927, p. 1–2
326. Leca Morariu – *Enescu cu prilejul celor patru concerte cernăuțene*; în: *Glasul Bucovinei*, Cernăuți, An VI, nr. 1271, 27 mai 1923

327. Leca Morariu – *Enescu în Bucovina*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XII, nr. 8-9, august–septembrie 1923, p. 275
328. Leca Morariu – *Enescu cu prilejul celor trei concerte cernăuțene*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XVI, nr. 3-4, martie–aprilie 1927, p. 105-107
329. Leca Morariu – *Enescu cu prilejul concertului dat la Suceava*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An IV, nr. 2, martie–aprilie 1929, p. 75-77;
330. *Studi Rumeni*, volume quatro (1929 – 1930), Roma, Anonima Romano Editoriale, MCMXXX, p. 136
331. Leca Morariu – *Enescu*; în: *Glasul Bucovinei*, Cernăuți, An XIV, nr. 3795, 26 mai 1932, p. 1
332. Leca Morariu – *La reluarea operei Noaptea Sfântului Gheorghe*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An V, nr. 2, martie–aprilie 1930, p. 58-61;
333. Leca Morariu – *Eusebie Mandicevschi*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An XVI, nr. 11-12, noiembrie-decembrie 1927, p. 306-310;
334. Leca Morariu – *Eusebie Mandicevschi*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XVI, nr. 11-12, noiembrie-decembrie 1927, p. 305-310;
335. Leca Morariu – *Eusebie Mandicevschi*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An IV, nr. 4, iulie–august 1929, p. 135;
336. Leca Morariu – *Compozitorul Eusebie Mandicevschi*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An IV, nr. 4, iulie–august 1929, p. 146;
337. Leca Morariu – „*Muza Română*”; în: *Făt-Frumos*, Cernăuți, An XIV, nr. 1, ianuarie–februarie 1940, p. 49–54;
338. Leca Morariu – *Pentru Eusebie Mandicevschi*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An V, nr. 6, noiembrie-decembrie 1930, p. 223;
339. Leca Morariu – *La semicentenarul Armoniei*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An V, nr. 1, ianuarie-faur 1930, p. 32-42; *Idem* - An VI, nr. 3, mai-iunie 1930, p. 33-42; *Idem* - An VI, nr. 2, martie-prier 1931, p. 33-42
340. Leca Morariu – *N. Tcacuic – Albu Viața și opera lui Tudor Flondor*; în: *Făt-Frumos* Cernăuți, An IX, nr. 5-6, septembrie-decembrie 1934, p. 142–143
341. Leca Morariu – *Alexandru Voevidca*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An VI, nr. 3, mai-iunie 1931, p. 126
342. Leca Morariu – *Gheorghe Onciul Istoria muzicii vol. II*; în: *Făt-Frumos* Cernăuți, An VIII, nr. 3-4, iulie-august 1933, p. 117–121
343. Leca Morariu – *Manualele didactice de muzică ale lui George Breazul*; în: *Făt-Frumos*, Cernăuți, An IX, nr. 1, ianuarie-faur 1934, p. 67–69
344. Leca Morariu – *Concertele „Tudor Flondor”*; în: *Glasul Bucovinei*, Cernăuți, An VI, nr. 1224, 25 martie 1923 p. 2–3
345. Leca Morariu – *Mihai Eminescu*; în: *Convorbiri literare*, București, An LXXII, nr. 6, 7, 8, 9, iunie – septembrie 1939, p. 767
346. Leca Morariu - *Împrumuturile lui Coșbuc*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XIV, nr. 1–3, ianuarie–martie 1925, p. 91-92

347. (Leca) Morariu – *Folclor aservit filologiei? (Pentru „epoca folclorică” a folclorului I)*, Extras din; *Freamătul literar*, Siret, 1936, nr. 7–2, p. 3–13, Rădăuți, Tip. Arta, 1936, 13 pagini
348. Leca Morariu – *Pentru folcloristul Alecsandri*; în: *Codrul Cosminului*, Cernăuți, An X, 1936–1939, p. 599–612
349. *Dicționarul general al literaturii române...* 2005, p. 439
350. Leca Morariu – *Despre folclorul istroromân*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An IV, nr. 2, martie–aprilie 1929, p. 59
351. N. Iorga – *O carte de povești din Bucovina*; în: *Drum nou*, București, An X, nr. 26, 26 iulie 1915, p. 481;
352. Leca Morariu – *Șt. O. Iosif și cântecul popular*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XIV, nr. 3–4, martie-prier 1926, p. 92–94 și *Idem* – *Iarăși Șt. O. Iosif și cântecul popular*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XIV, nr. 5–6, mai-iunie 1926, p. 141; Republicat în: *Glasul Bucovinei*, Cernăuți, An IX, nr. 2109 și 2111, 20 și 23 mai 1926, p. 2
353. Leca Morariu - *Pentru cântecul popular (Precizări)*, Cernăuți, 1933, 55 pagini; Extras din *Junimea literară*, Cernăuți, An XXI, nr. 1–6, ianuarie–iulie 1932, p. 62–69 și nr. 7–12, iulie–decembrie 1932, p. 245–257; curs popular la Universitate, din 19 și 20 martie 1932, premiată de Academia Română
354. *Recenzii Pentru cântecul popular*; în: *Armonia*, Botoșani, An X, nr. 1–3, ianuarie–martie 1933, p. 24;
355. Vasile Vasile - *Societatea Compozitorilor Români, moment crucial în istoria muzicii românești și consecințele asupra culturii naționale*; în: *Muzica*, Serie nouă, Anul XXI, nr. 4 (84), octombrie–decembrie 2010, p. 41–89;
356. Henri H. Stahl. - *Eseuri critice Despre cultura populară românească*, București, Editura Minerva, 1983, p. 34
357. Leca Morariu - *Canti popolari rumeni*; în: *Convorbiri literare*, București, An LXXII, nr. 1, ianuarie 1939, p. 63
358. Leca Morariu – *Plivind – Avem o muzică românească?*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XII, nr. 8–9, august–septembrie 1923, p. 270–272
359. Leca Morariu - *Reclama americana*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An I, nr. 2, martie-prier 1926, p. 31–32
360. Petru Ursache - *Șezătoarea în contextul folcloristicii*, București, Editura Minerva 1972, p. 219
361. *Idem*, p. 223
362. Leca Morariu - *Pentru lămurirea cântecului popular*; în: *Făt-Frumos*, Cernăuți, An I, nr. 6, noiembrie-decembrie 1926, p. 191
363. Leca Morariu – *Enescu și cântecul nostru popular*; în: *Floarea soarelui*, An I, nr. 3–4, martie–aprilie 1927, p. 138 (semnat M. Sandu)
364. Alex. Zirra - *Când trebuie să vorbim despre muzica populară*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An II, nr. 1, ianuarie–faur 1927, p. 38–41

365. Al. I. Zirra - *Părerii asupra muzicii simfonice românești*; în: *Gândul nostru*, Iași, An II, nr. 1, martie și nr. 2, aprilie 1923

366. Leca Morariu – *De la Enescu la Antimiereanu*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XII, nr. 10–11, octombrie-noiembrie 1923, p. 392–394

367. V(ictor) M(orariu) – *Opera Română Alexandru Lăpușneanu de Al. Zirra*; în: *Făt-Frumos*, Cernăuți, An XVI, nr. 2, martie-aprilie 1941, p. 53–55

368. (Leca Morariu ?) – *O bibliografie a folclorului*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XIV, nr. 5–7, mai-iunie 1925, p. 238

369. Leca Morariu– *Plivind –Avem o muzică românească?*, p. 272

370. Leca Morariu – *De la Enescu la Antimiereanu...*, p. 393

371. Leca Morariu – *Părerii ale maestrului Enescu despre muzica noastră populară*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An II, nr. 2, martie–prier 1927, p. 62–63

372. Leca Morariu – *Plivind...*, p. 270–272

373. Béla Bartók – *Observări despre muzica populară românească*; în: *Convorbiri literare*, București, An XLVIII, nr. 7–8, iulie-august 1914, p. 703–709

374. *Idem*, p. 707

375. (Leca Morariu ?) – *O bibliografie a folclorului...*, p. 238

376. Leca Morariu – *Cea mai veche atestare a cântecului nostru popular*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An I, nr. 2, martie-prier 1926, p. 59–62;

377. Ion Mușlea – *Cea mai veche atestare a cântecului nostru popular*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An I, nr. 5, septembrie–octombrie 1926, p. 156–157;

378. Leca Morariu – *Cea mai veche colecție de cântec popular românesc*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An II, nr. 6, noiembrie–decembrie 1927, p. 161–163; Republicată în: *Glasul Bucovinei*, An X, nr. 2552, 14 decembrie 1927, p. 2–3

379. Leca Morariu – *Dorul și sufletescul românesc*; în: *Făt-Frumos*, Cernăuți, An XI, nr. 5, septembrie–noiembrie 1936, p. 292–293

380. Leca Morariu – *Pentru folclorul lui Anton Pann*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XII, nr. 12, decembrie 1923, p. 457–458

381. Vasile Vasile – *Anton Pann - personalitate complexă a muzicii și a culturii românești*, lucrare în curs de apariție

382. (Leca Morariu ?) – *O bibliografie a folclorului...*, p. 237

383. (Leca) Morariu – *Pentru cel dintâi congres al folcloriștilor români*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XIV, nr. 11–12, noiembrie–decembrie 1925, p. 428–429;

384. (Leca Morariu ?) – *O bibliografie a folclorului...*, p. 237

385. T. Sireteanu - *Știri noi despre familia Porumbescu 1922*; în: *Scoala*, Cernăuți, An VII, nr. 8, din 15 aprilie 1922, p. 149–150

386. Printre cele mai importante lucrări, studii și articole, apărute până la publicarea primului volum din cea mai voluminoasă și mai valoroasă monografie, în 1986, ordonate cronologic trebuie menționate:

- N. Petra-Petrescu - *Ciprian Porumbescu compozitor român*, f. l. 1883(?), 25 pagini
- T. H. Pop - *Ciprian Porumbescu*, serial de articole publicate în: *Musa Română*, Blaj, nr. 4, aprilie și nr. 5, mai 1888
- Emilian Vasilovschi - *Ciprian Porumbescu compozitor român*; în: *Calendarul bucovinean*, Cernăuți, 1890, p. 88-95
- Iraclie Porumbescu - *Istoria violinei lui Ciprian Porumbescu, fost profesor de muzică la Brașov și compozitor român decedat la 1883*; în: *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, nr. 113, 20 mai/ 1 iunie 1893, p. 1, 2, 3
- Leonida Bodnărescu - *Scrierile lui Iraclie Porumbescu* adunate și însoțite de o schiță biografică, Partea I, Cernăuți, Societatea tipografică bucovineană, 1898, 194 pagini
- Valeriu Braniște - *Ciprian Porumbescu*, Icoane din frământările unui suflet de artist, schiță monografică, Lugoj, Editura autorului, 1908, 118 pagini
- Andrei Bârseanu - *Ciprian Porumbescu* La a 25-a aniversare a morții sale; în: *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, nr. 114, 1908
- Tiberiu Brediceanu - *Ciprian Porumbescu și opera Crai Nou*; în: *Luceafărul*, Sibiu, 1908, nr. 13, p. 316
- Tiberiu Brediceanu și V. Șorban - *Ciprian Porumbescu*; în: *Luceafărul*, Sibiu, 1911, nr. 8, adausul muzical nr. 2
- Ioan Grămadă - *Societatea academica social - literară „România jună din Viena (1871 - 1911)*, Arad, Tipografia Concordia, 1912
- Sextil Pușcariu - *Ciprian Porumbescu* Cu ocazia comemorării lui la Cluj; în: *Dacia*, (București), 1920, nr. 9/12
- Mihail Gr. Poslușnicu - *Ciprian Porumbescu, Viața și opera sa musicală*, București Editura „Cartea Românească”, 1926, 95 pagini; lucrare apărută cu ajutorul lui Leca Morariu de la Universitatea din Cernăuți
- A. L. Ivela - *Dicționar muzical ilustrat*, București, Editura Librăriei Universale Alcalay, (1927)
- Mihail Gr. Poslușnicu - *Istoria muzicii la români. De la Renaștere până-n epoca de consolidare a culturii artistice*. București, Cartea Românească, 1928, p. 455-477
- Ilie Dugan - *Arboroasa*, București, Editura societății „Junimea” din Cernăuți, 1930, 54 pagini;
- A(lec)u Berariu - *Ciprian Porumbescu „Dulci amintiri”*; în: *Glasul Bucovinei*, An XIV, nr. 3451, 1 martie 1931, p. 2
- Claudiu Isopescu - *Il musicista romeno Ciprian Porumbescu a Roma* (Con lettere inedite), Estrato de il giornale di *Politica e Letteratura*, Anno VII, nr. 11–12, november–december 1931, Livorno, 1931, p. 19

- Leonida Bodnărescu - *Un prea puțin cunoscut portret al lui Ciprian Porumbescu*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An VII, nr. 3-4, mai-august 1932, p. 190-192
- George Onciul - *Din trecutul muzical al Bucovinei*, Cernăuți, 1932, Tipografia Mitropolitul Silvestru, p. 237-241
- Constantin Bobescu - *Ciprian Porumbescu (1853-1883) la 50 de ani de la prima reprezentație a operetei Crai Nou*; în: *Țara Bârsei*, Brașov, nr. 2, 1932
- Ioan Brânzea - *Întru pomenirea lui C. G. Porumbescu – cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la moartea sa*, Brașov, Tip. Unirea, 1933
- Tiberiu Brediceanu - *Ciprian Porumbescu, Câteva date cu privire la legăturile sale cu Banatul și Ardealul*; în: *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, 1933, nr. 70, 8 sept., p. 8
- Ion Brânzea - *Opereta „Crai Nou” și „La șezătoare”*; în: *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, nr. 70, 1933, p. 8
- Ion Nistor - *La Centenarul lui Ciprian Porumbescu*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XXII, nr. 7-9, iulie-septembrie 1933, p. 150-162; Republicat în: *Omagiu lui Ciprian (...)*, 2003, p. 243-254
- Liviu Rusu - *Pentru semicentenarul lui Ciprian Porumbescu*. în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XXII, nr. 4-6, aprilie-iunie 1933, p. 114-117; Republicat în: *Omagiu lui Ciprian Porumbescu 1853-1883-2003*, Suceava, 2003, p. 17-19
- Axente Banciu - *Familia Porumbescu și Brașovul*; în: *Țara Bârsei*, Brașov, 1933, nr. 5, p. 400-415
- Gh. Mihuță - *Ciprian Porumbescu învățător*; în: *Făt-Frumos*, Cernăuți, An IX, nr. 5-6, septembrie-decembrie 1934, p. 117-119
- Bălan, Th. - *Procesul Arboreoasei 1875-1878*, Cernăuți, Tip. Glasul Bucovinei, 1937
- Rudolf Gassauer - *Suceava muzicală de altădată*, Suceava, 1938
- Victor Morariu și Ștefan Pavelescu - *Istoricul Reuniunii muzicale - dramatice „Ciprian Porumbescu” din Suceava (1903 – 1938)*
- Paul I. Papadopol - *Ciprian Porumbescu, ca om, ca român, ca artist*, București, 1940, 38 pagini
- Ștefan Pavelescu - *Viața lui Ciprian Porumbescu*, Suceava, Editura Reuniunii de cântare Ciprian Porumbescu, 1940, 42 pagini; Reedată cu un *Argument* de Nicolae Cărlan, în 2003 de Editura Design din Gura Humorului
- Melania Livadă - *Ciprian Porumbescu - suflet și geniu bucovinean*; în: *Bucovina literară*, Cernăuți, An III, nr. 56, 27 iunie 1943, p. 2
- Ion Ștefan - *Iraclie Porumbescu*; în: *Universul literar*, București, 30 mai 1943
- V. Pribeagul - *Opereta Crai Nou la Caransebeș*; în: *Revista Bucovinei*, Cernăuți, An III, nr. 5, mai 1944, p. 198
- Viorel Cosma - *Contribuții la studiul operei lui Ciprian Porumbescu*; în: *Muzica*, București, An I, 1951, nr. 4-5, p. 109

- Viorel Cosma - *Cântecul popular în creația lui Ciprian Porumbescu*; în: *Muzica*, București, An II, 1952, nr. 3, p. 52
- George Breazul – *Din viața și muzica lui Ciprian Porumbescu*; în: *Contemporanul*, București, nr. 43 (368), 25 octombrie 1953, p. 4
- Viorel Cosma - *Dans le village du compositeur, comme dans tous les pays*; în: *La Roumanie Nouvelle*, București, An VI, nr. 123, 1 noiembrie 1953
- Viorel Cosma - *Oeuvres choisies de Ciprian Porumbescu*; în: *La Roumanie Nouvelle*, București, An VI, nr. 123, 1 noiembrie 1953
- Viorel Cosma - *Premier recueil de Chants sociaux*; în: *La Roumanie Nouvelle*, București, An VI, nr. 123, 1 noiembrie 1953
- Sabin Drăgoi - *Cinstind memoria marelui înaintaș al muzicii noastre*; în: *Muzica*, București, An III, 1953, nr. 4, p. 8
- Sabin Drăgoi - *100 de ani de la nașterea lui Ciprian Porumbescu*; în: *Contemporanul*, București, An III, 1953, nr. 41 (366), 9 octombrie, p. 3
- Ion Dumitrescu - *Un veac de la nașterea lui Ciprian Porumbescu*; în: *Informația Bucureștiului*, An I, nr. 69, 14 octombrie 1953
- Constantin Palade - *Pilda unui mare înaintaș al muzicii noastre*; în: *Scânteia*, București, 1953, nr. 2792, 14 octombrie
- Cezar Petrescu - *Momente din viața lui Ciprian Porumbescu*; în: *Scânteia*, București, 1953. nr. 2792, 14 octombrie
- Cezar Petrescu - *Un grand artiste rendu a son peuple*; în: *La Roumanie Nouvelle*, București, An VI, nr. 123, 1 noiembrie 1953
- Ervin Junger – *Ciprian Porumbescu*; în: *Utunk*, An VIII, nr. 25 1953, p. 2
- Viorel Cosma - *Ciprian Porumbescu - Opere alese*, ediție critică, București, E.S.P.L.A. 1954, 189 pagini
- St(ela) S(ava) - *O scrisoare inedită a lui Ciprian Porumbescu*, în: *Muzica*, București, An IV, nr. 4, aprilie 1954, p. 21
- Vasile Tomescu - *Opereta „Lăsați - mă să cânt ” și unele probleme ale operetei noastre*; în: *Muzica*, București, An V, nr. 1-2, ianuarie–februarie 1955, p. 27
- Viorel Cosma - *Ciprian Porumbescu - Opere alese*, ediție critică, vol. II, București, E.S.P.L.A. 1957
- Constantin Ghiban - *Cânta la Stupca o vioara*, București, Editura militară, 1958; Ediția a II-a, 1961, 357 pagini; Ediția a III-a, Editura militară, 1964, p. 386 pagini

- Viorel Cosma, - *Ciprian Porumbescu (1853–1883)* Monografie, București, Editura de stat pentru imprimate și publicații, 1957, 77 pagini + 15 file cu ilustrații
- Virgil Birou – *Ciprian Porumbescu și corul muncitorilor de la Reșița*; în: *Studii de muzicologie*, București, nr. 2, 1956, p. 55–64
- Virgil Birou – *Ciprian Porumbescu la Chizeteu*; în: *Studii de muzicologie*, București, nr. 6, 1957, p. 17–42
- Octavian Lazăr Cosma - *Opera românească*, vol. I, București Editura muzicală, 1962, p. 149-155
- George Breazul - *Ciprian Porumbescu*; în: *Die Musik in Geschichte und Gegenwart*, Deutscherbuch Verlag, Bärenreiter-Verlag Kassel, Basel–London–New York, band 10 (Ope–Rapresentazione), 1962
- Colan, Ion - *Ciprian Porumbescu și Brașovul*; în: *Mitropolia Ardealului*, Sibiu, An IX, nr. 6–8, 1964, p. 444–469; Republicat în: *Omagiu lui Ciprian Porumbescu 1853-1883-2003*, Suceava, 2003, p. 67-91
- George Breazul - *Ciprian Porumbescu*; în: *Pagini din istoria muzicii românești*, vol. I, București, Editura muzicală, 1966, p. 298 – 333
- Doru Popovici - *Muzica corală românească*, București, Editura muzicală, 1966, p. 52-58
- Eugeniu Speranția - *Medalioane muzicale*, București, Editura muzicală, 1966, p. 282-286
- I. Weinberg - *Momente și figuri din trecutul muzicii românești*, București, Editura muzicală, 1967, p. 131-138
- Zeno Vancea - *Creația muzicală românească sec. XIX— XX*, vol. I, București, Editura muzicală, 1968, p. 153-160
- Titus Moisesescu și Miltiade Păun - *Opereta, Ghid*. București, Editura muzicală, 1969
- Viorel Cosma - *Muzicieni români. Lexicon*, București, Editura muzicală, 1970, p. 372-374
- Ioan R. Nicola - *O scrisoare inedită a lui Iraclie Porumbescu și mișcarea corală de amatori din Banat și Transilvania la sfârșitul secolului al XIX-lea*; în: *Lucrări de muzicologie*, vol. 5, Conservatorul de Muzică Gheorghe Dima Cluj, 1969
- Ciprian Porumbescu - *Documente și mărturii*, (vol. îngrijit de Grigore Foit și Paul Leu). Suceava, 1971, 206 pagini
- Nina Cionca - *Ciprian Porumbescu*, București, Editura muzicală, 1974, 296 pagini; o ediție extinsă va vedea lumina tiparului în 2011, la Editura *Anima*

- G. Zinveliu – *Contribuții la cunoașterea activității lui Gh. Dima și Ciprian Porumbescu*; în: *Studii de muzicologie*, vol. IX, București, Editura muzicală, 1973, p. 195-209
- *Ciprian Porumbescu și George Barițiu*; în: *Magazin istoric*, București, nr. 12, 1973
- Constantin Catrina - *Ciprian Porumbescu - indice bibliografic*, Biblioteca Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor, nr. 19520, 1973
- Liviu Rusu – *Însemnări pe marginea unor publicații porumbesciene* (referat pentru publicarea monografiei Ninei Cionca), Biblioteca Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor, nr. 21410 F. D., 1974
- Mircea M. Ștefănescu - *Cântecul revoluționar și patriotic românesc*, București, Editura muzicală, 1974; *idem*, Editura muzicală, 1984
- Dragoș Vitencu - *Viața pasionată a lui Ciprian Porumbescu*, București, Editura muzicală, 1974, 170 pagini
- Horia Stanca – *Ciprian Porumbescu, Portretul unui mare animator*, Cluj – Napoca, Editura Dacia, 1975, 242 pagini
- Octavian Lazăr Cosma - *Hronicul muzicii românești*, vol. IV, București, Editura muzicală, 1976, p. 400-405, 467-472
- Viorel Cosma - *De la Cântecul zaverei la Imnurile unității naționale*, Timișoara, Editura Facla, 1978
- Paul Leu - *Ciprian Porumbescu*, Suceava, 1972, 288 pagini; Ediția a II – a revăzută și adăugită, București, Editura muzicală, 1978, 220 pagini, în care sunt adunate și unele studii publicate separat, cum ar fi cele din volumul din 1971: *Unele completări și precizări la monografia Ciprian Porumbescu, Ciprian Porumbescu în fața primului examen de maturitate, Diploma de maturitate a lui Ciprian Porumbescu etc*
- Constantin Catrina - *Ciprian Porumbescu La o sută douăzeci și cinci ani de la naștere*, cu o prefață de Viorel Cosma – *Gânduri la o aniversare*, Brașov, 1978, 47 pagini
- Liviu Rusu – *Însemnări pe marginea unor publicații porumbesciene* (referat pentru publicarea celor două albume de piese pentru pian și de piese pentru vioară, îngrijite de Enea Borza), Biblioteca Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor, nr. 21410 F. D., 1979
- Petre Brâncuși - *Muzica românească și marile ei primeniri*, vol. II, București, Editura muzicală, 1980
- Rodica Oană - Pop - *Creația pianistică românească - secolul XIX*, București, Editura muzicală, 1980
- Emil Satco – *Porumbescu, Iraclie (folclorist, scriitor)*; în: *Muzica în Bucovina Ghid*, Suceava, 1981

- Mihai Popescu - *Repertoriul general al creației muzicale românești*, vol. II, București, Editura muzicală, 1981, p. 272-274
- Nicolae Călinoiu - *Ciprian Porumbescu - compozitor patriot, precursor de seama al școlii muzicale românești*; în: *Muzica*, București, An XXXIII, nr. 7 (370), iulie 1983, p. 3-4; versiunea în limba franceză – în același număr al revistei *Muzica*, p. 39-40
- Zeno Vancea - *Ciprian Porumbescu - exponent al idealurilor înaintate ale școlii muzicale românești din secolul al XIX - lea*; în: *Muzica*, București, An XXXIII, nr. 7 (370), iulie 1983, p. 5-6
- Viorel Cosma - *Ciprian Porumbescu azi*; în: *Muzica*, București, An XXXIII, nr. 7 (370), iulie 1983, p. 6-8
- Mihail Cozmei - *Valoarea artistică și patriotism militant în activitatea și creația lui Ciprian Porumbescu și Gavriil Musicescu*; în: *Muzica*, București, An XXXIII, nr. 7 (370), iulie 1983, p. 8-10
- Grigore Constantinescu - *Aspecte ale rapsodismului romantic în creația lui Ciprian Porumbescu*; în: *Muzica*, București, An XXXIII, nr. 7 (370), iulie 1983, p. 11-14
- Enea Borza - *Idealuri și împliniri ale muzicienilor transilvăneni din epoca lui Ciprian Porumbescu*; în: *Muzica*, București, An XXXIII, nr. 7 (370), iulie 1983, p. 15-16
- Constantin Catrina - *Semnificația documentară - istorică a unei partituri muzicale în manuscris: Crai Nou*; în: *Muzica*, București, An XXXIII, nr. 7 (370), iulie 1983, p. 17-20
- Vasile Vasile - *O monografie despre Ciprian Porumbescu*. în: *Muzica*, București, An XXXIII, nr. 7 (370), iulie 1983, p. 20-22
- Carmen Athanasie - *Creația pentru pian a lui Ciprian Porumbescu*; în: *Muzica* București, An XXXIII, nr. 7 (370), iulie 1983, p. 22-25
- Cristina Sârbu - *Liedul în creația compozitorului Ciprian Porumbescu*; în: *Muzica*, București, An XXXIII, nr. 7 (370), iulie 1983, p. 25-26
- Ruxandra Merca - *Aspecte arhitectonice de factură romantică în creația lui Ciprian Porumbescu*; în: *Muzica*, București, An XXXIII, nr. 7 (370), iulie 1983, p. 27-29
- Georgeta și Radu Homescu - *Legăturile lui Ciprian Porumbescu cu mișcarea muzicală transilvăneană*; în: *Muzica*, București, An XXXIII, nr. 7 (370), iulie (370), 1983, p. 29-32
- Vasile Vasile - *Ciprian Porumbescu și Mihai Eminescu*; în: *Cronica*, Iași, nr. 21, 27 mai 1983
- Vasile Vasile - *Mihai Eminescu - Ciprian Porumbescu și spiritualitatea angajată*; în: *Contemporanul*, București, 5 august 1983, p. 6

- Vasile Vasile - *Ciprian Porumbescu militant pentru Unire*; în: *Cronica*, Iași, 4 noiembrie 1983
- Traian Cantemir - *Vocația literară a lui Ciprian Porumbescu*; în: *Studii de literatură*, Iași, Editura Junimea, 1983, p. 49-63; Republicat în: *Omagiu lui Ciprian Porumbescu (...)*, 2003, p. 193-204
- Virgil Medan – *Originea folclorică a Baladei lui Ciprian Porumbescu*; în: *Ciprian Porumbescu (1853-1883) Studii privind viața și opera compozitorului*, Suceava, Muzeul Județean Suceava, 1983, p. 67-70; Republicat în: *Omagiu lui Ciprian Porumbescu (...)*, 2003, p. 121-124,
- Vasile Vasile - *Urmele și muzica lui Ciprian Porumbescu la Tallin*: în: *Cronica*, Iași, nr. 5 (940), 2 februarie 1984
- Nina Cionca – *Ciprian Porumbescu – Album ilustrativ comemorativ 1883 - 1983*, , București, Editura muzicală, 1984, 108 pagini
- George Sbîrcea – *Un cântăreț al neamului*, București, Editura Ion Creangă, 1984, 64 pagini
- Vasile Vasile - *Omagii lui Ciprian Porumbescu*. în: *Cronica*, Iași, An XXI, nr. 3 (1042), din. 17 ianuarie 1986, p. 6;
- 387.** Sherban Lupu - *Violonistul Ciprian Porumbescu*; în: *Ciprian Porumbescu necunoscut (...)*, 2012, p. 7–8
- 388.** Enea Borza – *Despre creația pianistică a lui Ciprian Porumbescu*; în: *Ciprian Porumbescu necunoscut(...)*, 2012, p. 74-85; Republicat după: *Omagiu lui Ciprian Porumbescu (...)*, 2003, p. 125-141 și după varianta din: *Anuarul Muzeului Județean Suceava*, An V. 1978, p. 351-366
- 389.** Elena Maria Șorban - *Creația pianistică a lui Ciprian Porumbescu – Integrare în epocă: aspecte de gen și formă*; în: *Ciprian Porumbescu necunoscut, (...)*, 2012, p. 66-73
- 390.** Marin Velea – *Ciprian Porumbescu (1853 – 1883)*; în: Marin Velea – *Clasici ai muzicii corale românești, laice și bisericești*, volumul I, București, Editura DAIM, 2002, p. 60-68
- 391.** Titus Moisescu – *Creația muzicală religioasă a lui Ciprian Porumbescu*; în: *Anuarul Muzeului Județean Suceava*, An XX, 1993, p. 247-250; Republicat în: *Omagiu lui Ciprian Porumbescu (...)*, 2003, p. 115-120 și apoi în: *Ciprian Porumbescu necunoscut, (...)*, 2012, p. 44-50
- 392.** Nicu Moldoveanu – *Compozitorul Ciprian Porumbescu – 100 de ani de la moartea sa*; în: *Studii teologice*, București, An XXXV, nr. 7-9 1983, p. 586-596
- 393.** Vasile Vasile - *Creația religioasă a lui Ciprian Porumbescu*; în: *Ciprian Porumbescu necunoscut(...)* 2011, p. 30-35

394. Constanța Cristescu – *Ciprian Porumbescu și valorificarea componistică a folclorului*; în: *Ciprian Porumbescu necunoscut*, (...) 2011, p. 43-50

395. Gheorghe Duțică – *Orient-Occident. „Cazul” Porumbescu între oglinzi paralele*; în: *Ciprian Porumbescu necunoscut*(...), 2011, p. 20-29

396. Constanța Cristescu – *Armonizarea folclorului în miniatura pianistică a lui Ciprian Porumbescu*; în: *Ciprian Porumbescu necunoscut* (...), 2012, p. 86-98

397. Titus Moisescu – *Creația muzicală a lui Ciprian Porumbescu*; în: *Ciprian Porumbescu necunoscut*(...), 2012, p. 44-48

398. Ozana Kalmuski – *Zarea - Geneza ideilor muzicale în opera lui Ciprian Porumbescu*; în: *Ciprian Porumbescu necunoscut*(...), 2011, p. 36-42

399. Vasile Vasile - *Ciprian Porumbescu – educator*; în: *Codrul Cosminului*, Universitatea Ștefan cel Mare Suceava, 1997-1998, nr. 3-4, p. 259-262

400. Constantin Catrina – *Ciprian Porumbescu – Prietenii și colaboratorii săi din Brașov*; în: *Ciprian Porumbescu necunoscut* (...)2013, p. 9-26

401. Victor Dobrescu – *Răspândirea operei Crai Nou de Ciprian Porumbescu în Banat și Bucovina*; în: *Omagiu lui Ciprian Porumbescu*, 2003, p. 227-242

402. Constantin–Tufan Stan – *Receptarea creației lui Ciprian Porumbescu în Banat*; în: *Ciprian Porumbescu necunoscut – Festivalul European al Artelor „Ciprian Porumbescu”*, , 2013, p. 27-36

403. Constantin Catrina – *Ciprian Porumbescu în câteva documente și mărturii existente în cetatea Brașovului (sec. XIX – XX)*; în: *Ciprian Porumbescu necunoscut – Festivalul European al Artelor „Ciprian Porumbescu”*, 2013, p. 9-29

404. Laura Vasiliu - *Opereta Crai nou de Ciprian Porumbescu - o analiză din perspectivă postmodernă*; în: *Ciprian Porumbescu necunoscut* 2012, p. 61-65

405. Gabriela Coca – *Suportul arhitectonic și tonal al dramaturgiei operetei Crai Nou de Ciprian Porumbescu*; în: *Ciprian Porumbescu necunoscut*, 2013, p. 61-71

406. Irina Zamfira Dănilă - *Balada de Ciprian Porumbescu - creație reprezentativă a muzicii culte bucovinene*; în: *Ciprian Porumbescu necunoscut* (...) 2013, p. 44-49

407. Vasile Oltean – *120 ani de la premiera primei opere românești: Crai Nou de Ciprian Porumbescu*, în: *Omagiu lui Ciprian Porumbescu 1853-1883-2003*, Suceava, 2003, p. 93-113
408. Elena Șutac – *Despre activitatea didactică a lui Ciprian Porumbescu*; în: *Omagiu lui Ciprian Porumbescu (...)*, 2003, p. 21-52
409. Leca Morariu - *Din 1848 (...)*, p. 11
410. Leca Morariu – *Cei din urma lăutari ai Bucovinei*; în: *Lamura*, București, An II, nr. 10–11, iulie–august 1921, p. 841–846
411. (Leca) Morariu – *Ce-a fost odată...*, p. 59
412. *Idem*, p. 60
413. S(imion) M(ehedinți) – *Art. cit. loc cit.*
414. Leca Morariu - *Scrisoarea unui imp. reg. iredentist și un om de inimă*; în: *Glasul Bucovinei*, Cernăuți, An VII, nr. 1588, 10 iulie, nr. 1589 – 11 iulie 1924, p. 2
415. Leca Morariu – *Și iarăși dacoromânul Iraclie Porumbescu*; în: *Fond și Formă*, Râmnicu Vâlcea, An II, nr. 2 1944, p. 10-12
416. Leca Morariu - *Bibliografie Iraclie Porumbescu*; în: *Revista Bucovinei*, Cernăuți, An III, nr. 2, 1944 și An IV, Timișoara, 1945, nr. 46 - 47 și *Iraclie Porumbescu - priitor norodului*; în: *Altarul Banatului*, Caransebeș, An II, nr. 5-7, mai-iunie 1945, p. 196-197
417. Leca Morariu – *Din vremea ereziilor lingvistice O scrisoare inedită a lui Aron Pumnul (către Iraclie Porumbescu)*; în: *Convorbiri literare*, București, An LIII, nr. 10 - 11, octombrie–noiembrie 1921, p. 774-777
418. C. Diaconovich – *Enciclopedia Română*, tom III, Sibi(i)u, 1904, p. 652
419. Poezia lui Iraclie Porumbescu, *Lui Iancu* a fost reprodusă de Leonida Bodnărescu din revista *Bucovina*, An III, 1850, nr. 13
420. Viorel Cosma – *Două milenii de muzică pe pământul României*, București, Editura Ion Creangă, 1977, p. 57: în portretul din lexicon (Viorel Cosma - *Muzicieni din România. Lexicon biobibliografic*, vol. VIII (P – S), (...), 2005, p. 125) este inventariat corul la unison *Ca un glob de aur*, pe versurile lui D. Bolintineanu
421. Zeno Vancea - *Creația muzicală românească...*, p. 153
422. Emil Satco – *Op. cit.*, p. 59
423. *Cântul școalei*; în: *Telegraful român Sibiu*, An XXVI, nr. 25, 25 martie/ 5 aprilie 1877, p. 101

424. *Imnul Iordanului*, împreună cu anterioarele două, *Imnul bisericii*, *Imnul școalei*, în: *Telegraful român Sibiu*, An XXXVII, nr. 41, 15/ 27 aprilie 1889, p. 161

425. Leca Morariu – *Epaminonda Bucevschi*; în: *Convorbiri literare*, București, An LXXIV, nr. 4, aprilie 1941, p. 416-424

426. Leca Morariu – *Fărămă de lumină Ciprian Porumbescu către Epaminonda Bucevschi*; în: *Convorbiri literare*, București, An LXXIV, nr. 4, aprilie 1941, p. 483-490

427. (Leca) Morariu – *Epaminonda Bucevschi în corespondența lui C(iprian) Porumbescu*; în: *Epaminonda Bucevschi la o sută de ani de la naștere. Pagini comemorative*, Cu reproduceri după tablouri, Cernăuți, 1943, 16 pagini; Un studiu asemănător - *Epaminonda Bucevschi în corespondență cu C. Porumbescu* - a apărut în același an 1943, în: *Revista Bucovinei*, Cernăuți, An II, nr. 3, martie 1943, pp. 102 – 111 și în : *Voința școalei*, Cernăuți, An XX, 1943, pp. 5 - 8, urmat de *Ep(aminonda) Bucevschi în scrisorile Mărioarei Rațiu – Porumbescu* - studiu apărut în anul următor, în: *Revista Bucovinei*, Timișoara, An III, nr. 9-10, septembrie-octombrie 1944, p. 328–330

428. *Iraclie Porumbescu către Ep(aminonda) Bucevschi*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An VI, nr. 2, martie-prier 1931, p. 45-46

429. (Leca) Morariu – *Muzeul Porumbescu*, București, Monitorul Oficial, 1934; Extras din revista *Boabe de grâu*, București, An V, nr. 7, 1934, p. 403-411

430. Leca Morariu - *Scrisoare inedită a lui Ciprian Porumbescu* (din 28 septembrie 1882 – nota editorului); în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XII, nr. 6-7, iunie-iulie 1923, p. 139-141

431. (Leca) Morariu – *Ce-a fost odată, (...)*, Cernăuți, 1922; Ediția a 2-a, București, Din Biblioteca Casei Școalelor, 1926, 96 pagini

432. Leca Morariu - *O inedită scrisoare a lui C. Porumbescu*; în: *Revista Bucovinei*, Cernăuți, An II, nr. 6, iunie 1943, p. 264-266

433. *C. Porumbescu inedit: La lună – nocturnă* (pe versurile lui N. Gane); în: *Revista Bucovinei*, Cernăuți, An II, nr. 6, iunie 1943, p. 264-267

434. Leca Morariu – *O scrisoare inedită a lui C. Porumbescu*; în: *Revista Bucovinei*, Cernăuți, An II, nr. 6, iunie 1943, p. 261-262

435. Leca Morariu - *Un portret inedit al lui Ciprian Porumbescu*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XIII, nr. 11-12, noiembrie-decembrie 1924, p. 485-486 și semnat Al Lupu;

436. Leca Morariu – *Matilda Cugler către Ciprian Porumbescu*; în: *Glasul Bucovinei*, Cernăuți, An XIV, nr. 3642, 5 noiembrie 1931, p. 3

437. Leca Morariu – *Din corespondența lui Ciprian Porumbescu*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XIV, 8-10, august-octombrie 1925, p. 293-296;

438. Leca Morariu – *Cum a murit mama lui Ciprian Porumbescu*; în: *Glasul Bucovinei*, An XIV, 1931, nr. 3645, 8 noiembrie, p. 3. articol bazat pe scrisoarea Mărioarei

439. Leca Morariu – *Folcloristul român Carol Miculi (1821–1897)*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An VII, nr. 5-6, septembrie-decembrie 1932, p. 283-284;

440. Leca Morariu – *Folclorul la Carol Miculi*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An VIII, nr. 2, martie–prier 1933, p. 60

441. Leca Morariu – *Carol Miculi către Iraclie Porumbescu*; în: *Provincia*, T. Severin, An IV, nr. 43-44, martie-aprilie 1947, p. 29-30 și nr. 45, mai 1947, p. 33-35

442. Leca Morariu – *Comemorarea lui Carol Miculi*; în: *Glasul Bucovinei*, Cernăuți, An V, nr. 994, 23 mai 1922; p. 2-3

443. Eugen I. Păunel – *Vasile Alecsandri și Carol Miculi* (cu două scrisori și cu o vastă bibliografie); în: *Făt-Frumos*, Cernăuți, An X, nr. 1, ianuarie-aprilie 1935, p. 19-27 și nr. 3, mai-iunie 1935, p. 103-108

444. Leca Morariu – *Ciprian Porumbescu stihuitor*; publicat în: *Făt-Frumos*, Suceava, An VIII, nr. 3, mai-iunie 1933, p. 91-92

445. Leca Morariu – *Și iarăși Ciprian Porumbescu stihuitor*; în: *Făt-Frumos*, Cernăuți, An XIX, nr. 2-3, martie-iunie 1944, p. 37-39

446. Leca Morariu – *La semicentenarul morții lui Ciprian Porumbescu*; în: *Făt - Frumos*, Cernăuți, An VIII, nr. 3, mai-iunie 1933, p. 76-91 Republicat în: *Omagiu lui Ciprian Porumbescu (...)*, 2003, p. 265 – 277;

447. (Leca) Morariu - *La semicentenarul lui Ciprian Porumbescu*, broșură apărută la Suceava, în 1933, 36 pagini + portret și ilustrații

448. (Leca) Morariu – *Muzeul Porumbescu (...)*, 1934, 11 pagini

449. Leca Morariu – *Pentru cronologia operei lui Ciprian Porumbescu*; în: *Făt-Frumos*, Cernăuți, An IX, nr. 1, ianuarie-faur 1934, p. 71;

450. Leca Morariu – *Pentru bibliografia lui C. Porumbescu*; în: *Făt-Frumos*, Cernăuți, An VIII, 1, nr. 3 , mai-iunie 1933, p. 94-95

451. Leca Morariu – *Și iarăși bibliografia lui C. Porumbescu*; în: *Făt-Frumos*, Cernăuți, An XIX, nr. 1, ianuarie-faur 1944, p. 31

452. Iraclie Porumbescu - *Amintiri despre Vasile Alecsandri*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An III, nr. 5, septembrie-octombrie 1928, p. 136-138
453. Iraclie Porumbescu – *Zece zile de haiducie*, în: *Făt-Frumos*, Suceava, An III, nr. 5, septembrie–octombrie 1928, p. 139-140
454. Iraclie Porumbescu – *Un episod hazliu*, în: *Făt-Frumos*, Suceava, An III, nr. 5, septembrie-octombrie 1928, p. 145-148
455. Leca Morariu – *Din ineditele lui Iraclie Porumbescu*; în: *Glasul Bucovinei*, Cernăuți, An VII, nr. 1890, 11 iulie 1924, p. 2-3
556. Leca Morariu – *Din ineditele lui Iraclie Prumbescu – Două incidente din viața violoncelistului François Servais*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XII, nr. 4-5, aprilie-mai 1924, p. 91-95
457. Leca Morariu – *De la 1848...*
458. Leca Morariu – *În opera prozatorului Iraclie Porumbescu și-n periferia ei*, în: *Altarul Banatului*, Caransebeș, An IV, nr. 1-3, ianuarie-martie 1947, p. 29-32 și nr. 4-6, aprilie-iunie 1947, p. 101-104
459. Leca Morariu – *Iraclie Porumbescu – informator istoric*; în: *Unirea*, Blaj, An LV, nr. 5-6, 9 februarie 1945 p. 7-8 și *Provincia*, T. Severin, An IV, 1947, nr. 41, ianuarie, p. 13
460. Leca Morariu – *Dintr-ale dacoromânului Iraclie Porumbescu Tunuri ardelenе contra nemțismului sucevean*; în: *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, An CVII, nr. 59, 11 noiembrie 1944, p. 1-2
461. Leca Morariu – *Iraclie Prumbescu și-n „lepturalele” lui Pumnul*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XII, nr. 12, decembrie 1924, p. 458
462. *V. Alecsandri către Iraclie Porumbescu*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An IV, nr. 1, ianuarie-februarie 1929, p. 6
463. Leca Morariu – *Ciprian Porumbescu inedit*; în: *Făt-Frumos*, Cernăuți, An XI, nr. 3, mai–iunie 1936, p. 127 și nr. 5, octombrie–noiembrie 1936, p. 272–273; An XII, nr. 1–4, ianuarie–aprilie 1937, p. 92–93; An XVIII, nr. 4–5, iulie–octombrie 1943, p. 154–172 (unde prezintă și partiturile din *Vitrina Porumbescu*)
464. Leca Morariu – *Pagini inedite din C. Porumbescu*; în: *Cetatea Moldovei*, Iași An IV, vol. IX, 1943, nr. 4, p. 5-9
465. Leca Morariu – *Ciprian Porumbescu inedit*; în: *Făt-Frumos*, Cernăuți, An XII, nr. 1–4, ianuarie–aprilie, 1937, p. 92 – 93
466. Leca Morariu – *Prodigioasa spontaneitate creatoare a lui Ciprian Porumbescu*; în: *Ethnos*, Focșani, An II, 1942-1944, fasc. 1-2, p. 152-168
467. Leca Morariu – *Vitrina Porumbescu*; în: *Revista Bucovinei*, Cernuți, An II, nr. 7, iulie 1943, p. 349-350

468. Leca Morariu - *Arboroasa slăvindu-l pe Ciprian Porumbescu*; în: *Făt-Frumos*, Cernăuți, An XVIII, nr. 3, mai–iunie 1943, p. 145–148; nr. 4–5, iulie–octombrie 1943, p. 153–162 (unde prezintă și partiturile din *Vitrina Porumbescu*)

469. Leca Morariu va înființa o nouă *Arboroasa* (un institut de cultură pe care-l va patrona) la Râmnicu Vâlcea.

470. Leca Morariu - *Cum a murit Ciprian Porumbescu*; în: *Deșteptarea*, Râmnicu Vâlcea, An II, nr. 15, 1 septembrie 1944

471. Leca Morariu - *Bibliografia Ciprian Porumbescu*; în: *Revista Bucovinei*, Timișoara, An III, nr. 2, 1944

472. Leca Morariu - *Opereta Crai Nou de Ciprian Porumbescu*; în *Anuarul Muzeului Județean de Istorie*, Suceava, An V, 1978, p. 367-388; Republicat cu titlul *Surprinzătoarea apoteoză a lui Crai Nou*; în: *Omagiu lui Ciprian Porumbescu (...)*, 2003, p. 163-192

473. *Scrisori către Leca Morariu*, volumul I, II, III, Ediție îngrijită de Eugen Dimitriu, Redactare și note de subsol: Alis Niculici, Suceava, Editura Bibliotecii Bucovinei I. G. Sbiera, Fundația culturală *Leca Morariu*, 2006-2007

474. Leca Morariu – *Iraclie Porumbescu*; în: *Făt-Frumos*, Cernăuți, An X, nr. 3, mai-iunie 1935, p. 108-113

475. (Iraclie Porumbescu) – *Salvus conductus la catastrofa din Boian*, ratificată în aprilie 1858, Brașov, Tipografia A. Mureșianu, 1894, 18 pagini

476. Iraclie Porumbescu – *Ceva despre trecutul și prezentul Bucovinei*, Cernăuți, Editura autorului, Tipografia arhiepiscopală, 1899, numele autorului apare la sfârșitul broșurii; se menționează și părțica a II-a, tipărită la Brașov;

477. (Iraclie Porumbescu) – *Zu administrationen Organisirung der gr. - or. Kirche in der Bucovina*, Czernowitz, 1891, 32 pagini

478. (Iraclie Porumbescu) – *Kloster Putna in der Bukovina*, Czernowitz, Typo – litogr. Silvestru Andriewicz Morariu, 1895, 10 pagini

479. (Iraclie Porumbescu) – *Salvus conductus (...)*, p. 3

480. Leonida Bodnărescu - *Scrierile lui Iraclie Porumbescu* 1898

481. Iraclie Porumbescu – *Amintiri*, Ediție îngrijită de Ion Ștefan, București, (1943), f. a. 261 pagini

482. Iraclie Porumbescu – *Amintiri*, (...), 1978, 230 pagini

483. (Leca Morariu) - *Din versificația lui Iraclie Porumbescu*; în: *Făt-Frumos*, Cernăuți, An XIII, nr. 5, septembrie-octombrie 1938, p. 145-148

484. Ion Ștefan – *Prefață*; în: Iraclie Porumbescu – *Amintiri*, p. 14
485. Leca Morariu – *Iraclie Porumbescu*; în: *Revista Bucovinei*, Cernăuți, An II, nr. 4, aprilie 1944, p. 153-157
486. (Leca) Morariu - *Iraclie Porumbescu (1823-1896)*, Cernăuți, Editura Glasul Bucovinei, 1938, p. 3
487. Iraclie Porumbescu - *Pronumele meu străin, mântuitor*; în: *Revista Bucovinei*, Cernăuți, An II, nr. 4, aprilie 1944, p. 157-167
488. Vasile Vasile - *De la muzica firii și a sufletului la muzica sferelor*, București, Editura Petron, 1999
489. I. Weinberg - *Momente și figuri din trecutul muzicii românești*, București, Editura muzicală, 1967, p. 138
490. Ciprian Porumbescu „*Doina*” și *Verdi*; în: *România musicală*, Bucuresci, An III, nr. 1, 1 martie 1892, p. 3-4
491. Claudiu Isopescu - *Il musicista romeno Ciprian Porumbescu a Roma (Con lettere inedite)*, Livorno, 1931, 19 pagini
492. Lucian Predescu - *Enciclopedia Cugetarea ...*, p. 688
493. Vezi: Petra - Petrescu - *Op. cit.* p. 59; Constantin Morariu – *Op. cit.*, p. 22; Mărioara Porumbescu - Rațiu și Vasile Halip - *Scrisoare către Junimea literară*, 1920, nr. 6 și 7; Mihail, Gr. Poslușnicu - *Op. cit.*, p. 468-470; I. Weinberg - *Op. cit.*, p. 138; Dragoș Vitencu - *Op. cit.*, p. 157-158; Nina Cionca - *Op. cit.*, p. 278; Viorel Cosma - *Ciprian Porumbescu...*, 1957, p. 34; Paul Leu - *Op. cit.*, p. 148.
494. N. Petra – Petrescu - *Ciprian Porumbescu compozitor român*; în: *Calendarul Amicul poporului pe anul 1884*
495. Leca Morariu – *Ciprian Porumbescu la Verdi*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XII, nr. 6–7, iunie–iulie 1923, p. 173-175
496. Mihail Gr. Poslușnicu - *Istoria muzicii la români...*, p. 458
497. Iraclie Porumbescu – *Ceva despre trecutul și prezentul Bucovinei*, (...), p. 12 (numele autorului apare la sfârșitul broșurii)
498. Longinus (pseudonim al lui Ciprian Porumbescu), *Serbarea de la Chizătău*; în: *Gazeta Transilvaniei*, An XIV, nr. 107-108, din 15/27 septembrie 1882
499. Leca Morariu – *La mormântul lui Eudoxiu Gh. Hurmuzachi*; în: *Glasul Bucovinei*, Cernăuți, An XIV, nr. 3529, 12 iunie 1931, p. 2
500. Leca Morariu – *Dascălul putnean Ștefan Raireț (+1797) (O nouă Isopie bucovineană)*; în: *Glasul Bucovinei*, Cernăuți, An VIII, nr. 1853, 18 iulie 1925, p. 2-3
501. Leca Morariu - *Avem și noi o catedrală de Rheims!*; în: *Lamura*, București, An II, nr. 6, mai 1921, p. 429-439

502. Liviu Rusu – *Câteva idei despre viața muzicală a Bucovinei*; în: Satco, Emil – *Muzica în Bucovina Ghid*, Suceava, 1981, p. 5-6

503. Vasile Tomescu - *Histoire des relations musicales entre la France et la Roumanie*, Première partie - *Des origines au commencement du XX-e siècle* (Istoria relațiilor muzicale între Franța și România, Partea I - De la origini până la începutul secolului XX), București, Editura muzicală, 1973, p. 364) „de a se apropia. în măsura în care îi permitea experiența sa de compozitor, de afirmarea caracterului național al melodiei în ariile și dansurile spectacolelor pe care el le-a pus în scenă")

504. Viorel Cosma - *Muzicieni din România...*, vol. VIII, p. 125

505. Leonida Bodnărescu - *Despre opereta lui C. Porumbescu*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An VII, nr. 1, ianuarie–aprilie 1932, p. 14–20

506. Zeno Vancea - *Op. cit.*, p. 160

507. Leca Morariu – *Eduard Caudella*; în: *Junimea literară*, Cernăuți, An XIII, nr. 3-4, martie-aprilie 1924, p. 188

508. *Idem*, p. 155

509. Melania Livadă - *Ciprian Porumbescu - suflet și geniu bu-covinean*; în: *Bucovina literară*, Cernăuți, An III, nr. 56, 27 iunie 1943, p. 2

510. Rodica Oană - Pop - *Creația pianistică românească - secolul XX*, București Editura muzicală, 1980, p. 151

511. Octavian Lazăr Cosma – *Hronicul...*, vol. IV, p. 360

512. Viorel Cosma – *Op. cit.*, p. 126

513. Leca Morariu - *Și iarăși specificul sufletescului românesc...*, p. 110-111

514. Eugeniu Speranția - *Op. cit.*, p. 282

515. C. M. Cordoneanu – *Crai Nou*; în: *România musicală*, București, An III, nr. 21, 4 ianuarie 1893, p. 117–118

516. Marcel Montandon - *La musique en Roumanie*; în: *Encyclopédie de la Musique et Dictionnaire du Conservatoire*, Première partie - *Histoire de la Musique*, Paris, Librairie Delagrave, 1922, p. 2659 (*Muzica în România*; în: *Enciclopedia muzicii și Dicționarul Conservatorului*, partea I - *Istoria muzicii*: „El nu numai a reușit mai bine decât toți din timpul lui să utilizeze motivele populare, dar el avea un astfel de dar melodic, unit cu o astfel de cunoaștere a cântecelor neamului său, încât el este unul din puținii care au putut dezvolta aceste motive populare într-o direcție artistică, fără a le distruge nici genialitatea și nici tonul național.”)

517. Victor Morariu – *Personalitatea muzicală a lui Ciprian Porumbescu și opera sa...*, p. 65

518. În recenta lucrare, *Istoria muzicii bisericești la români*, București, Editura Basilica a Patriarhiei Române, 2010, p. 254, muzicologul Nicu Moldoveanu ia în discuție „aproximativ 300 de piese muzicale compuse de Ciprian Porumbescu”, printre care amintește „unele religioase de o inspirație incontestabilă”, idee reiterată în portretul din *Dicționar de muzică bisericească românească*, București, Editura Basilica, 2013, p. 666

519. Liviu Rusu – *Muzica în Bucovina*; în: (George Breazul) – *Muzica românească de azi*, București, 1939, p. 810

520. Leca Morariu – *Heinrich Lagler*; în: *Revista Bucovinei*, Timișoara, An III, nr. 9-10, septembrie-octombrie 1944, p. 338-339

521. Alte detalii ale acestui subiect pot fi găsite studiul pe care l-am consacrat lui Pietro Mezzetti (și el autor al unei versiuni melodice a *Cântecului gintei latine*), din lucrarea: Vasile Vasile - *Profiluri de muzicieni români (sec. XIX – XX)*, vol. I, Editura muzicală, 1986

522. Vasile Vasile - *Figura lui Ștefan cel Mare în muzica românească*, în: *Studii de muzicologie*, vol. XVII, București, Editura muzicală, 1983, p. 5–76

523. Octavian Lazăr Cosma - *Hronicul muzicii românești...*, p. 472

524. Vasile Tomescu - *Musica dacoromana*, tome deuxième, București, Editura muzicală, 1982, p. 453 („Bardul popular Batalan a ascultat pe Ciprian Porumbescu copil cântând această hora”).

525. George Breazul - *Pagini din istoria muzicii...* p. 332

526. George Breazul - *Ciprian Porumbescu*; în: *Die Musik in Geschichte und Gegenwart...*

527. Leca Morariu - *Mihai Eminescu*; în: *Convorbiri literare*, București, An LXXII, nr. 6, 7, 8, 9, iunie - septembrie 1939, p. 780

528. Sextil Pușcariu – *Ciprian Porumbescu*; în: *Calendarul Isvoarașul*, 1933, p. 23 – 28; Republicat în: *Omagiu lui Ciprian Porumbescu 1853-1883-2003*, Suceava, 2003, p. 261–264

529. M. Eminescu – *Opere*, vol. X – *Publicistica: 1 noiembrie 1877 - 15 februarie 1889 „Timpul”*, București, Editura Academiei, 1989, p. 462

530. *Idem*, p. 11

531. *Idem*, p. 12

532. *Idem*, p. 479

533. Leca Morariu – *Scrisorile lui C. Porumbescu*; în: *Făt-Frumos*, Cernăuți – Râmnicu Vâlcea, An XIX, nr. 4-6, iulie-decembrie 1944, p. 69-72

534. Leca Morariu – *Și iar „Crai Nou” la București*; în: *Făt-Frumos*, Cernăuți, An VI, nr. 6, noiembrie-decembrie 1931, p. 313

535. G. T. Kirileanu - *Op cit.*, p. 206
536. Leca Morariu - *Culturalitate bucovineană*; în: *Gazeta Transilvaniei*, Braşov, An CVII, nr. 40, 1 iulie 1944, p. 1-2
537. Leca Moraru – *Institutul Arboreasa*; în: *Revista Bucovinei*, Cernăuţi, An III, nr. 9-10, septembrie-octombrie 1944, p. 339;
538. Leca Morariu – *La două morminte*; în: *Junimea literară*, Cernăuţi, An XII, nr. 6-7, iunie-iulie 1923, p. 138
539. Leca Morariu – *Ciprian Porumbescu în şcoala primară*; în: *Glasul Bucovinei*, Cernăuţi, An XIV, nr. 3640, 3 noiembrie 1931, p. 2. precizarea că-i născut la Şipot nu la Stupca, cum zice Posluşnicu.
540. Leca Morariu – *Ciprian Porumbescu în temniţă*; în: *Gazeta Transilvaniei*, Braşov, An CVII, nr. 54, 7 octombrie 1944, p. 1-4
541. Leca Moraru - „*Astra Bucovinei*”; în: *Revista Bucovinei*, Cernăuţi, An I, nr. 1 ianuarie 1942, pp. 4 - 12; conferinţă la Radio Bucureşti 14 noiembrie 1941, elogiind activitatea Societăţii.
542. Leca Morariu – *Ciprian Porumbescu către prietenul său Lazar Nastasi*; în: *Glasul Bucovinei*, Cernăuţi, An XIV, nr. 3654, 15 noiembrie 1931, p. 2. – scrisoare din 15 noiembrie 1883
543. Leca Morariu – *Scrierile lui Ciprian Porumbescu*; în: *Fond şi Formă*, Râmnicu Vâlcea, An II, nr. 2 1944, p. 1-6
544. Leca Morariu – *Ciprian Porumbescu mort cu zile*; în: *Glasul Bucovinei*, Cernăuţi, An XIV, nr. 3647, 11 noiembrie 1931, p. 2
545. Leca Morariu – *40 de ani de la moartea lui Ciprian Porumbescu*; în: *Junimea literară*, XII, nr. 8–9, august–septembrie, 1923, p. 276-277
546. (Leca Morariu) – *Săptămâna Porumbescu*; în: *Glasul Bucovinei*, Cernăuţi, An XVI, nr. 4069, 30 mai, 1932, p. 2-3 (semnat T. U.)
547. Leca Morariu – *Vrednicie bucovineană Societatea „Ciprian Porumbescu”*; în: *Făt-Frumos*, Cernăuţi, An XIV, nr. 3, mai-iunie 1939, p. 49–54
548. (Leca Morariu) – *Festivalul Porumbescu la Storojineţ*; în: *Glasul Bucovinei*, Cernăuţi, An XVI, nr. 4083, 20 mai, 1932, p. 2 (semnat L. Ţ.)
549. (Leca Morariu) – *Bucovina pentru C. Porumbescu*; în: *Făt-Frumos* Cernăuţi, An VIII, nr. 3-4, iulie-august 1933, p. 123-124 (semnat Elena Popescu)
550. Adamescu, Gh. - *Dicţionar istoric-geografic*; în: I. Aurel Candrea şi Gh. Adamescu - *Dicţionarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”*, Bucureşti, Cartea Românească, 1931, p. 1624

551. Vasile Vasile - *Nectarie Frimu, arhiereu de Tripoleos (I)*; în: *Muzica*, București, Serie nouă, An XX, nr. 1 (77), ianuarie-martie 2009, p. 145-160 și *II*; în: nr. 2, (78), aprilie-iunie 2009, p. 115-133
552. Lucian Blaga – *Școala ardeleană latinistă*; în: *Isvoade*, Eseuri, conferințe, articole, București, Editura Minerva, 1972, p. 170
553. *Dicționar al literaturii române de la origini...*, p. 704
554. Ir(aclie) Porumbescu – *Anniția, balladă din Bucovina*; în: *Foaia pentru minte, inimă și literatură*, Brașov, An XVIII, nr. 31 1855, p. 179-180
555. Constantin Catrina – *Privire asupra folclorului din Gazeta Transilvaniei*; în: Silvia Popa - Constantin Catrina - *Folclorul în Gazeta Transilvaniei*, Brașov, 1978, p. VIII
556. Traian Cantemir – *Leca Morariu, folclorist*, (...) p. 475
557. Sextil Pușcariu – *Recenzii*; în: *Dacoromânia*, Buletinul Muzeului limbei române, Cluj, An I, 1920-1921, Editura Institutului de Arte Grafice Ardealul, 1921, p. 412
558. Constantin Loghin – *Istoria literaturii române (...)*, p. 17
559. Sextil Pușcariu – *Ciprian Porumbescu*; în: *Calendarul Isvoașul*, 1933, p. 23-28; Republicat în: *Omagiu lui Ciprian Porumbescu 1853-1883-2003*, Suceava, 2003, p. 261-264
560. *Idem, ibidem*
561. Leca Morariu - *Arboroasa slăvindu-l pe Ciprian Porumbescu (...)*, p. 145-148
562. Leca Morariu – *Un cor mixt de C. Porumbescu*; în: *Revista Bucovinei*, Timișoara, An IV, nr. 1-2, p. 46
563. N. Corlățeanu – *Art. cit.*, p. 29
564. Vasile Vasile - *Ciprian Porumbescu – un militant pentru Unire*, în: *Academica*, București, An IX, nr. 1-2 (97-98), decembrie 1998, p. 26-29 Republicat în formă integrală în: *Glasul Bucovinei*, Cernăuți – București, An V, nr. 4/1998, p. 72-76; într-o formă revăzută a apărut recent în: *Ciprian Porumbescu necunoscut, (...)*, 2012, p. 30-33
565. George Breazul – *Ciprian Porumbescu*; în: *Pagini din istoria muzicii românești*, vol. I..., p. 298 – 333
566. *Idem*, p. 332
567. George Breazul - *Scrisori și documente*, Ediție îngrijită de Titus Moisescu, vol. I, București, Editura muzicală, 1984, vol. II, 1990, vol. III, 1997
568. *Fond George Breazul - Corespondența*, Biblioteca Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor, București. nr. 2073. din 14 septembrie 1953

569. Leca Morariu – *O nouă capodoperă a lui Ciprian Porumbescu - Tabăra româna*; în: *Revista Bucovinei*, Timișoara, An III, nr. 4, aprilie 1944, p. 199; Republicată; în: *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, An CVII, nr. 32, 6 mai 1944, p. 1

570. *Fond George Breazul - Corespondența*, nr. 2074, din 23 noiembrie 1953

571. Din compozițiunile lui Ciprian Porumbescu, fasc. XVII - *Résignation*, pentru voce și pian, text și muzica de C. Porumbescu, Cernăuți, 1943, Editura Societății muzical – dramatice „Ciprian Porumbescu” – Suceava, p. 5

572. *Fond George Breazul - Corespondența*, nr. 2079, din 23 august 1955; Scrisoarea a fost publicată în volumul epistolar al lui George Breazul – *Scrisori și documente*, vol. II, p. 160

573. *Idem*, *ibidem*

574. *Idem*, nr. 2073, din 14 septembrie 1953

575. Leca Morariu – *De-ale Mărioarei Rațiu–Porumbescu*; în: *Revista Bucovinei*, Timișoara, An IV, nr. 1-2, 1945, p. 39-40

576. Emil Satco – *Muzica în Bucovina – Cronologie*; în: *Omagiu lui Ciprian Porumbescu 1853–1883–2003*, Suceava, 2003, p. 225

577. G. T. Kirileanu - *Op. cit.*, p. 208

578. Liviu Rusu – *Muzica în Bucovina...*, p. 811

579. Liviu Rusu – *Câteva idei despre viața muzicală a Bucovinei*; p. 7 și 5

580. George Breazul – *Op. cit.*, p. 145-146

581. I(on) D(iaconu) - Ștefan Pavelescu – *Viața lui Ciprian Porumbescu*, Suceava, 1940; în: *Ethnos*, Focșani, An I, fascicol 1, 1941, p. 270

582. *Idem*, p. 270

583. I. Bereznițchi – *Ciprian Porumbescu Reflecții cu prilejul semicentenarului morții sale*; în: *Armonia*, Botoșani, An X, nr. 4-5-6, aprilie-iunie 1933, p. 32

584. Vasile Vasile - *Creația religioasă (...)*, p. 30-35

585. Leca Morariu – *Carol Miculi și Porumbeștii* – Fragment de monografie; în: *Ciprian Porumbescu - Documente și mărturii*, (...), p. 13-35

586. Leca Morariu – *Sceneta Candidatul Linte...*, p. 143-162

587. Leca Morariu – *Surprinzătoarea apoteoză a lui Crai Nou*; în: *Omagiu lui Ciprian Porumbescu (...)*, p. 163-192

588. Paul Leu – *Conștiința originii etnice românești în familia Porumbescu*; în: *Omagiu lui Ciprian Porumbescu (...)*, p. 309-319
589. Ciprian Porumbescu - *Correspondență*, Ediție și cronologie de Nicolae Cârlan, Suceava, 2003
590. Nicolae Cârlan – *Ciprian Porumbescu într-o evocare epistolară inedită*; în: *Omagiu lui Ciprian (...)*, p. 209-211
591. Grigore Foit – *Un album îndoliat*; în: *Omagiu lui Ciprian Porumbescu (...)*, p. 213-225
592. Vasile Vasile - *Tezaur muzical românesc din Muntele Athos*, vol. I și vol. II, București, Editura muzicală, 2007 și 2008;
593. Nicolae Cârlan – *Omagierea lui Ciprian Porumbescu la Suceava și la Stupca în anul 1993*; în: *Ciprian Porumbescu necunoscut(...)*, 2011, p. 13
594. *Idem*, p. 17
595. Vasile Vasile - *Activitatea muzicală ieșeană în anii primului război mondial*, în: *Marile evenimente istorice ale anilor 1848 și 1918 și muzica românească*, București, Editura muzicală, 1979, p. 149-199
596. George Breazul – *Ciprian Porumbescu*; în: *Die Musik in Geschichte und Gegenwart...*, p. 1490
597. Romeo Ghircoiașiu – *Ciprian Porumbescu*; în: *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, vol. 15 (Playford–Riedt), London, Macmillan, 1980, p. 149; *Idem*, Second edition, volume 20 (Poheman–Recital), 2002, p. 204-205
598. *Ciprian Porumbescu* (portret nesemnăat); în: *Riemann Music Lexikon*, vol. II, L – Z, B. Schott's söhne Mainz, 1975, p. 404 („Repräsentant des rumänischer nationalen Musikschafers”)
599. Horst Seeger – *Musiklexikon, Personen, A–Z*, VEB Deutscher Verlag für Musik, Leipzig, 1981, p. 625 („der frühesten Repräsentant eine nationalen rumänischer Musik”)
600. *Enciclopedia della Musica*, volume terzio, Lev–Reu, Ricordi, 1964, p. 479
601. George Muntean - *Ciprian Porumbescu – Câteva note*; în: *Omagiu lui Ciprian Porumbescu (...)*, p. 301-308
602. Viorel Cosma – *Ciprian Porumbescu*; în: *De la Cantemir și Enescu până la Lipatti și Ursuleasa: Copiii minune ai muzicii românești (1673–2013)*, București, Editura Speteanu, 2013, p. 35
603. Pavel Țugui – *St. cit.*, p. 33
604. *Strada Ciprian Porumbescu în ...Capitală*; în: *Făt–Frumos*, Cernăuți, An X, nr. 4, iulie–august 1935, p. 164

605. Pavel Țugui - *St. cit.*, p. 34
606. Leca Morariu – *La două morminte (...)*, p. 137
607. (Leca Morariu ?) – *O bibliografie a folclorului, (...)*, p. 238
608. Vasile Vasile – *George Breazul și ctitoriile sale culturale*, lucrare în curs de apariție
609. *Fond George Breazul - Corespondența*, Biblioteca Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor, București, nr. 2074, din 23 noiembrie 1953
610. *Idem*; Scrisoarea a fost publicată în volumul epistolar al lui George Breazul – *Scrisori și documente*, vol. II (...), p. 162
611. *Idem*, nr. 2080. din 2 februarie 1956
612. *Idem*, nr. 2078, din 14 septembrie 1957; în: *Scrisori și documente*, vol. II..., p. 238-239
613. *Idem ibidem*
614. Morariu, Leca - *Corespondență „provincială”*; în: *Convorbiri literare*, Iași, An. CXXXVII, nr. 5 (89), mai 2003, p. 82
615. Leca Morariu – *File de jurnal*; în: *Revista Română*, Iași, An IV, nr. 3 (13) 1998, p. 13
616. Alis Niculică - *Remember Octavia Lupu-Morariu*; în: *Scriptum*, An XV, nr. 1-2, 2010, p. 19
617. M(ihaela) R(oșu) – *Simpozion Ciprian Porumbescu*; în: *Muzica*, București, An XXXIII, nr. 7 (370), iulie 1983, p. 5.
618. Leca Morariu – *Mihai nu Mihail!*; în: *Buletinul Mihai Eminescu*, Cernăuți, An I, nr. 1, 1930, p. 30-31
619. Emil Satco – *Porumbescu, Iraclie (folclorist, scriitor)*; în: *Muzica în Bucovina Ghid*, Suceava, 1981, p. 59
620. Leca Morariu – *Iraclie și Ciprian Porumbescu*, vol. I...
621. Nicolae Cârlan – *Prima monografie consacrată lui Leca Morariu*; în: *Bucovina literară*, Suceava, An XV, serie nouă, nr. 1-2, ianuarie-februarie 2005, p. 23
622. Gheorghe Giurcă - *Liviu Papuc – „Leca Morariu. Studiu monografic”*; în: *Dacia literară*, Iași, An. XVI, serie nouă, nr. 63 (6/2005), noiembrie 2005, p. 40
623. Nicolae Cosma - *Întoarcerea la Leca Morariu*; în: *Familia română*, Oradea, An. VII, nr. 1-2 (24-25), martie-iunie 2005, p. 37
624. Ilie Dan - *Prima monografie „Leca Morariu”*; în: *Cronica*, Iași, An. XL, 1551, serie nouă, nr. 3, mar(tie) 2005, p. 10
625. Leca Morariu – *Viață. Din carnetul unui român, prizonier...*

626. Elena Chiaburu - *Leca Morariu. „Viață. Din carnetul unui român prizonier în uniformă împăratului”*; în: *Cronica*, Iași, An. XXXVIII, nr. 2, februarie 2003, p. 2

627. Simion Bărbulescu - *Leca Morariu - Viață*; în: *Luceafărul*, București, nr. 24 (608), 25 iunie 2003, p. 6

628. George Bădăraș - *Galaxia cărților: „Eminescu. Note pentru o monografie” de Leca Morariu*; în: *Luceafărul*, București, Nr. 31 (569), 11 sept. 2002, p. 6

629. Ilie Dan - *O nouă carte despre Eminescu*; în: *Cronica*, Iași, Serie nouă, An XXXVII, 1515, nr. 3, mar(tie) 2002, p. 10

630. Leca Morariu - *Pe urmele lui Creangă și drumuri oltene*

631. George Bădăraș - *În lumea cărților: „Pe urmele lui Creangă și drumuri oltene” de Leca Morariu*, în: *Cronica*, Iași, An. XL, nr. 4, aprilie 2005, p. 11

632. Ilie Dan - *Leca Morariu călător*; în: *Convorbiri literare*, Iași, An. XXXVIII, nr. 11 (107), noiembrie 2004, p. 60;

633. *Scrisori către Leca Morariu*, Ediție îngrijită de Eugen Dimitriu; prefață și note de Emil Satco, Suceava, Fundația Culturală „Leca Morariu”, 2006-2007 - trei volume

634. Gheorghe Giurcă - *Scrisori către Leca Morariu (un demers recuperator)*; în: *Revista română*, Iași, An. XIV, nr. 2, iunie 2008, p. 49

635. Leca Morariu - *Scrieri istorico - literare*, Iași, Editura revistei *Convorbiri literare*, 2009

636. Ilie Dan - *O restitutio necesară și valoroasă*; în: *Dacia literară*, Iași, An. XXI, serie nouă, nr. 5 (92), sept. 2010, p. 102

637. Daniela Petroșel - *Leca Morariu, istorii literare de altădată*; în: *Convorbiri literare*, Iași, An. CXLIV, nr. 3 (171), martie 2010, p. 61

638. Gheorghe Giurcă - *Un nou demers recuperatoriu*; în: *Convorbiri literare*, Iași, An. CXL, nr. 8 (176), august 2010, p. 92-93

639. Marin Iancu - *Leca Morariu și revista „Făt-Frumos”*; în: *Bucovina literară*, Suceava, An XIV, nr. 1-2, ianuarie-februarie 2004, p. 31-32

640. Iacobescu, Mihai - *Cel dintâi itinerar de geografie literară*; în: *Bucovina literară*, Suceava, An. XV, nr. 4-5 (170-171), aprilie-mai 2005, p. 19-20

641. Morariu, Leca - *Din arhivele cernăuțene (I) - (Leca Morariu către Ion Nistor) - texte stabilite și comunicate de Doina Gherheș; prezentate de Nicolae Cârlan*; în: *Bucovina literară*, Suceava, An. XII, serie nouă, nr. 6 (136), iunie 2002, p. 25

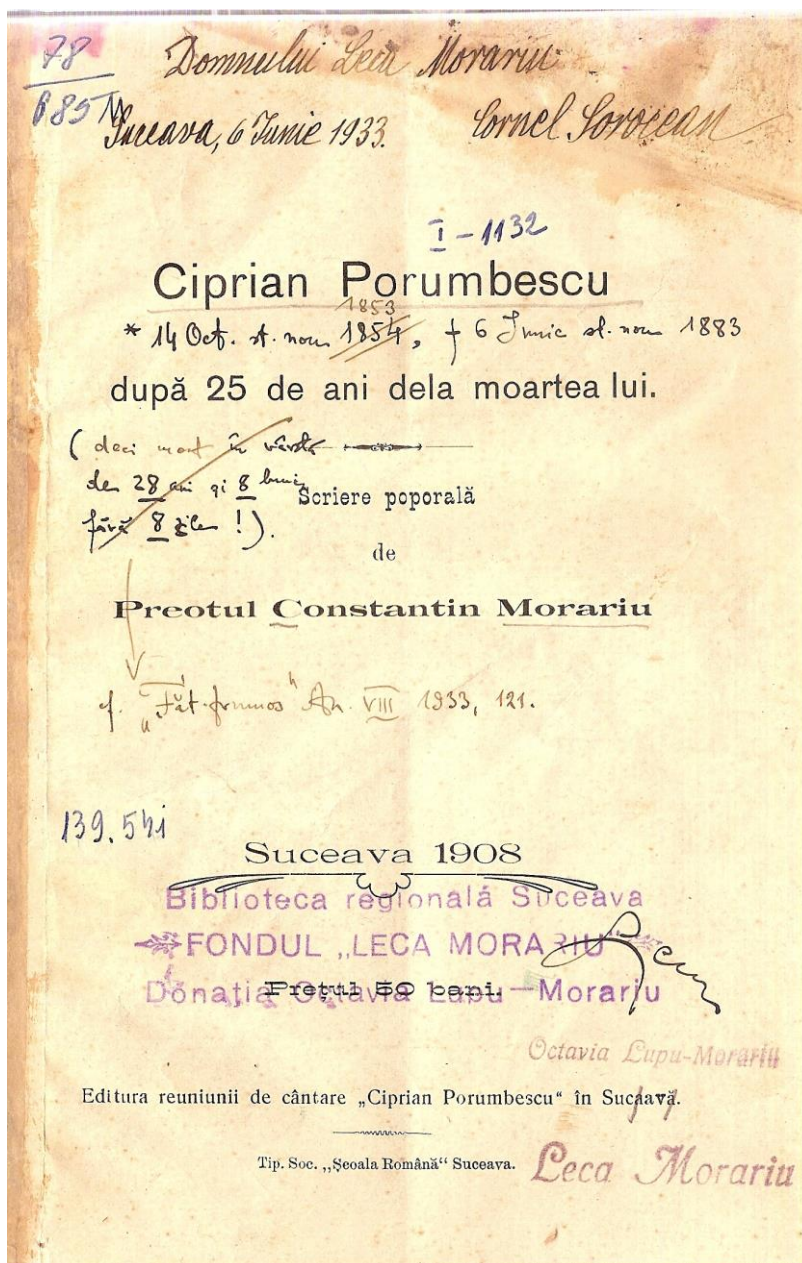
- 642.** Morariu, Leca - *File de jurnal*, Text stabilit și comunicat de Nicolae Cârlan; în: *Ateneu*, Bacău, An. 37, nr. 7 (370), iulie 2000, p. 8-9; nr. 8 (371), august 2000, p. 8; nr. 10 (373), octombrie 2000, p. 8-9; nr. 11 (374), noiembrie 2000, p. 8-9; nr. 12 (375), decembrie p. 8-9; An. 38, nr. 1 (376), ianuarie 2001, p. 8
- 643.** Cârlan, Nicolae - *Avatarurile unei personalități polivalente*; în: *Ateneu*, Bacău, An. 37, nr. 7 (370), iulie 2000, p. 8-9
- 644.** Liviu Papuc - *Fabulistul Leca Morariu*; în: *Adevărul literar și artistic*, București, An. XIV, Nr. 788, 4 octombrie 2005, p. 13
- 645.** Mircea A Diaconu - *Leca Morariu, într-o imagine*; în: *Adevărul literar și artistic*, București, An. XIV, nr. 754, 8 februarie 2005, p. 12
- 646.** Petru Ursache - *Două destine*; în: *Convorbiri literare*, Iași, An. CXXXIX, nr. 12 (120), decembrie 2005, p. 117
- 647.** Gheorghe Giurcă - *Liviu Papuc – „Leca Morariu. Studiu monografic”*; în: *Dacia literară...*, p. 40
- 648.** Gheorghe Giurcă - *Scrisori către Leca Morariu...*, p. 50
- 649.** Liviu Papuc - *Leca Morariu și un raport inedit adresat lui Sextil Pușcariu*; în: *Memoria ethnologica*, Baia Mare, An. II, nr. 4-5, iulie-decembrie 2002, p. 522-524
- 650.** Liviu Papuc - *Expeditor*; în: *Convorbiri literare*, Iași, An. CXXXIX, nr. 3 (111), martie 2005, p. 83
- 651.** Papuc, Liviu - *Fabulistul Leca Morariu*; în: *Adevărul literar și artistic*, București, An. XIV, nr. 788, 4 octombrie 2005, p. 13
- 652.** *Leca Morariu către G. T. Kirileanu*, Cuvânt și text selectat de C. Prangati; în: *13 Plus*, An IX, nr. 2, februarie 2006, p. 13-14
- 653.** (Maria Olar) - *Să ne aducem aminte de Octavia și Leca Morariu*; în: *Scriptum*, Suceava, An XVI, nr. 1-2/2010, p. 27-28
- 654.** Alis Niculică – *Remember...*, p. 19–20
- 655.** Idem - *Autori bucovineni și cărțile lor*; în: *Scriptum*, Suceava, An XVI, nr. 1-2, 2010, p. 36-40
- 656.** Ciprian Porumbescu necunoscut - *Festivalul European al Artelor „Ciprian Porumbescu”*, Ediția a I, 2011, Suceava, 2012
- 657.** Ciprian Porumbescu necunoscut – *Festivalul European al Artelor „Ciprian Porumbescu”*, Ediția a II-a, 2012
- 658.** Ciprian Porumbescu necunoscut – *Festivalul European al Artelor „Ciprian Porumbescu”*, Ediția a III-a, 2013
- 659.** Ștefan Pavelescu – *Momente din viața artistului de la Stupca*; în: Ciprian Porumbescu – *Documente și mărturii*, Suceava, 1971, p. 101
- 660.** Leca Morariu - *Sentimentalism sau știință?*..., p. 395-397

661. Din scrisoarea de condoleanțe a lui Constantin Morariu, 8/81 august 1883.

662. Liviu Rusu – *Însemnări pe marginea unor publicații porumbesciene* (referat pentru publicarea monografiei Ninei Cionca), Biblioteca Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor, nr. 21410 F. D., 1974, p. 1-2

663. *Idem*, p. 4-6

664. I. Bereznițchi – *Art. cit, loc cit.*

Prima monografie a lui Ciprian Porumbescu,
Scrisă de Constantin Morariu și adnotată de Leca Morariu

NOTE ASUPRA EDIȚIEI

Prezenta lucrare se publica pentru prima dată, după exemplarul dactilografiat de Octavia Lupu-Morariu - *Iraclie și Ciprian Porumbescu*, cuprinzând patru volume ce depășesc cu mult 1500 de pagini. Am în vedere faptul că celor 1300 de pagini numerotate (vol. I — 312 pagini, vol. II — 260 pagini, vol. III - 338 pagini, vol. IV — 390 pagini) se adaugă cel puțin încă alte 500 de pagini nenumerate, cuprinzând notele de subsol care sunt continuate, în cele mai frecvente cazuri, pe contrapagină. Textele, corectate de Octavia Lupu-Morariu - care mi-a încredințat lucrarea pentru pregătirea în vederea tipăririi - au fost reredactate de îngrijitorul ediției.

Aprobarea de către Centrul Cultural Bucovina a tipăririi cărții așa cum a fost ea elaborată de Leca Morariu, cu singura modificare esențială a contopirii celor două trasee, respectiv destine biologice și spirituale a lui Iraclie și Ciprian, a însemnat o altă muncă față de cea din 1986, o altă confruntare cu masivul material al lui Leca Morariu, acceptate datorită convingerii că în următoarele secole nu va mai fi nici posibilă și nici nevoie de o asemenea carte și ca act reparator față de amputările amintite.

Am transcris din nou, în formă computerizată textul după dactilograma Octaviei Lupu-Morariu, supunându-l normelor ortografice actuale, menținându-se însă forme mai vechi, acolo unde intervenția ar fi dăunat exprimării coloritului epocii și zonei. Cea mai frecventă este înlocuirea apostrofului cu cratima. Din acest motiv vor apărea în text chiar paralelisme de tipul: pasaj - pasagiu; personaj - personagiu, introducere - introducție, sânt - sunt - sum, întâi - întâi, a citi - a ceti, către - cătră, dar - dară, iar - iar, care - cari - carii s. a. m. d. Mai pot fi citate paralelismele denumirilor de localități: Chizătău - Chiseteu, Lemberg - Liov, Lugoj - Lugoș și exemplele ar putea continua. Formele lingvistice duble ale unor cuvinte ajută la sesizarea unor realități fonetice și de epocă și a unor alternanțe lingvistice.

Mare făuritor și fructificator de limbă, Leca Morariu excelează în **diminutive** trădând motivații afective: *Iraclieșul*, *Ciprianel*, *Golembiovschiușul*, *șaptesprezececelul*, dar se extind și asupra altor cuvinte derivate prin diminutivare, cu mare putere expresivă: *școlăraș*, *țârcovnicel*, *hărgățel*, *ghinionistic*, *mândrulic*, *presentiraș*, *râurașul*, *holdișoara*, *slugușoara*, *meringioare*, *ghinionistic*, *meșteraș*, sau **augmentative**: *haiducosul*, elemente lingvistice care potențează

atitudinea de simpatie – ca în cazurile citate – dar și de antipatie: *bogătoiul*, *hoțomănoiul*, *austriacantul* etc. **Am păstrat neatinse arhaismele ce nu-și au echivalente în limba actuală**, dar și unele ce au evoluat ulterior în forme paralele: *aici* -- *aice*, *așadar* – *așadară*, *simțământ* - *simțimânt*, *școlar* - *alumn*, *aprilie* – *prier*, *tuns* - *tușinat*, *asistent* - *auscultant*, *știme* - *cartele*, *chiar* – *așiș*, *nimic* – *nimică*, *personagiu* – *parsonaj*, *sânția* – *sfinția*, *încuragiare* - *încurajare* etc. Am încercat să respect particularitățile preconizate și practicate de Aron Pumnul, pentru coloritul lor, mai ales că Iraclie apare în calitate de colaborator al volumului al II – lea al *Lepturariului românesc cules de scriptori români*, publicat de Aron Pumnul la Viena. În fond, cartea lui Leca Morariu adună într-un adevărat palimpsest elemente de limbă vorbită și scrisă din perioada pașoptisă, din cea de-a II – a jumătate a veacului al XIX – lea și din prima jumătate a secolului al XX – lea, adunând la un loc arhaisme, regionalisme, dar și neologisme, unele chiar neomologate în scrisul contemporan. Chiar și în cazul unor nume am încercat să respect ortografia documentelor de epocă. Cel mai frecvent este Alecsandri și Kogălniceanu. Pentru Carol Miculi nu am păstrat forma Mikuli decât acolo unde sunt citate documente străine, în care acest nume nici nu putea să apară altfel. În documentele în limba germană am păstrat în unele locuri formele germanizate: *Ilischeschti*, *Radautz*, *Stupka*, *Schippot* etc.

Am completat unele cuvinte care în forma cum erau dactilografiate ar fi putu genera derute sau confuzii, Am înlocuit majusculile numelor de lună (cu excepția celor în limba germană), dar am păstrat, pentru coloritul de epocă, denumiri vechi de tipul: *prier* = *aprilie*, *faur* = *februarie* etc. Am optat pentru varianta ortodoxă a denumirilor grecești: *Hristos* – în loc de *Christos*. Am înlocuit într-un singur pasaj cuvântul *luciferică* cu *fulgerătoare*, deoarece adjectivul *morăresc* ar fi trimis mai curând la *Lucifer* decât la *Luceafăr*. Am completat peste tot denumirile zilelor săptămânii

Știind că **Leca Morariu este mai întâi de toate un filolog de excepție**, am manifestat precauție în orice transcriere a unor nume și cuvinte după normele ortografice în vigoare. Reproducerea unor importante documente intime (corespondență, jurnale zilnice, certificate, extrase din presă etc.) mi-a impus respectarea - întocmai a variantei traducătorului, care corectează permanent exprimările dubioase. În cele mai frecvente cazuri, autorul corelează mai multe surse, din periodice apărute în diferite locuri din țară, în manuscrise și cărți în care apar mici

deosebiri de scriere, propunând variante uniformizatoare concordante cu normele vremii sale. Este vorba, în primul rând construcțiile literare hibride pumnuliste și heliadiste – pe care autorul monografiei nu le ignoră ci le semnalează ca atare, propunând consecvent variantele lingvistice corecte - de cele din *Gazeta Transilvaniei* chiar scrierilor lui Iraclie publicate în timpul vieții lui dar și după moartea lui, de expresii populare regionalisme, cărora le propune forme adecvate exprimării timpului în care scrie lucrarea. Este o preocupare constantă a lui Leca Morariu de a evidenția plasticitatea unor expresii pitorești într-o „ultra - autentică sintaxă populară”, subliniind frecvent „eminentă calitate a prozatorului Iraclie”. Autorul vede în eroul său un „merituos depozitar de elemente lexice rare și chiar unice”.

Nu trebuie să înțelegem că filologul nu taxează, ci dimpotrivă scoate în evidență la fiecare exemplu caracterul de „buruionioară lexică a lui Iraclie Porumbescu”, de „cacofoniută” la fel fiind neîngăduitor cu exprimările cacofonice, consacrand un studiu special, în care propune modalități de evitare a acestora în studiul *Cacofonia și leacurile ei*, publicat în: *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, An CVII, nr. 58, 4 nov. 1944, pp. 1 – 2. Autorul monografiei vorbește despre „bizara românească a epocii”, despre „năstrușniciile filologicești”, dar menține multe dintre expresiile arhaice și regionale, care-l ajută la realizarea unor descrieri ce anticipă pe Vlahuță sau Hogaș.

De asemenea, am fost în permanență preocupat de păstrarea unor particularități stilistice ale lui Leca Morariu, nemaivorbind de cele ale perioadei lui Aron Pumnul, sau a publicațiilor transilvănene din veacul trecut. Atrag atenția că unele din aceste particularități nu se lasă întotdeauna cucerite la prima lectură. Și-apoi, Leca Morariu este el însuși făuritor de expresii plastice care merită a fi păstrate, poate chiar cultivate, el dovedindu-se un consecvent avocat al primenirii, al îmbogățirii limbii. Dintre mutisimile exemple (utilizându-i propria exprimare) amintesc aici doar câteva: *sfertu – centenarul, hiper – zelos, răz – botez, con – nume, de – a – musai - recrutatul, aproape capodopera, împreună – drumeție, mucenicul - pelerin, vitreg – sortitul – pribeag, antichirilicista, arhiprețioasa*

În unele cazuri, când am considerat de strictă necesitate intervenția de editor și îngrijitor, am reintegrat unele litere sau cuvinte omise sau înlocuite, în paranteze, iar omisiunile le-am în semnat după normele actuale.

Am păstrat, în cea mai mare parte, prescurtările autorului și uneori chiar și trimiterile imediate în text și nu la note; unde puteau apărea derute am completat cuvintele prescurtate. De aceea, am considerat necesară o lista a principalelor abrevieri, care va ajuta cititorul la evitarea unor confuzii.

Formulele de politețe D-voastră cu derivatele sale, extinse și spre cele de tipul *Ți-am scris, Te-am întrebat* etc., le-am uniformizat și am respectat eforturile autorului de echivalare a unor expresii germane, în care substantivul se scrie cu majusculă. De asemenea, am înlocuit frecvent dânsul, dânsa, cu el - ea, mai cu seama când vădeau caracteristici ale graiului moldovenesc, în care acest pronume demonstrativ se utilizează chiar și pentru lucruri, nu numai pentru ființe. Am menținut expresiile străine celebre, practicate în scrisul intelectualilor, ca: *inter pocula* - între, printre pahare, *self made man* = *sui generis, manu propria*, s. a. m. d., la sfârșitul lucrării, la anexe, propunând și un dicționar de expresii celebre utilizate în lucrare, rezervat doar cuvintelor ce nu au fost „traduse” de însuși Leca

Morariu. Noile sintagme create de Leca pigmentează demersul său și oferă sugestive caracterizări și portretizări insolite. Punctuația nu a fost modificată decât acolo unde s-au operat unele concentrări ale textului original sau acolo unde s-au manifestat unele scăpări ce ar fi determinat interpretări denaturate, aproape peste tot înlocuind apostroful cu liniuță.

Având în vedere predilecția autorului pentru propozițiile cu forme predicative exprimate prin interjecții și vocative, prin forme exclamative, am căutat a le păstra pentru coloritul lor stilistic, neintervenind decât acolo unde, prin constrângerea textului, deveneau prea apropiate și prea frecvente. Mi s-au părut prea abundente unele expresii de tipul: „Și ni-i aminte că...” sau cele folosind pronumele demonstrative pe cale de a ieși din uz, *acestași*, omologul lui *același*, cu derivatele lor: *acesteași*, *aceastași* etc și totuși le-am păstrat în multe locuri, ele contribuind la particularizarea stilului lui Leca Morariu. Micile greșeli de redactare și de transcriere a exemplurilor muzicale au fost corectate tacit, prin raportarea, în unele cazuri, la manuscrisul original, iar acolo unde mi s-a părut că acestea nu au fost determinate de transcriere, am atras atenția prin notele de subsol.

O noutate o reprezintă **împărțirea în capitole și subcapitole și formularea unor titluri rezumative** pentru conținutul ce urmează și crearea de alineate cerute de logica textului și care înlesnește parcurgerea lui.

Structurarea pe capitole și subcapitole a determinat - cum era și firesc - schimbarea ordinii textului (a volumelor și a unor capitole), dar m-am străduit în măsura în care mi-a fost cu putință, ca asemenea intervenții să constituie cu adevărat excepții. Pentru a asigura ușurința lecturii, am introdus fragmentarea textului pe capitole, subcapitole (ale căror formulări îmi aparțin), alinate și dialogurile le-am marcat printr-o încadrare specifică, ușor de semnalat, considerând că aceasta asigură cursivitatea și parfumul de epocă precum și urmărirea acțiunii și a detaliilor ei.

Am uniformizat aparatul critic pe care l-am plasat la sfârșitul capitolelor, modalitatea care m-a ajutat în ordonarea notelor bibliografice și în prezentarea lor unitară. Tot pentru a ușura cititul, am inclus anumite note de subsol - scrise uneori pe versoul filei – în text (între paranteze), mai ales în cazul unor traduceri sau asocieri de cuvinte din limba română și germană. Tot între paranteze am plasat unele explicații sau traduceri ale cuvintelor

Autorul monografiei își invită cititorii la ospățul restituirii personalității celor două ilustre figuri ale culturii românești, cu limbajul loc și al celor care i-au cunoscut și pot contribui la luminarea celor mai întunecate unghere ale vieții și activității lor polivalente. De aceea, am respectat majoritatea evidențierilor lexicale și a semnificațiilor textului original, știind că este opera unor străluciți stiliști aparținând însă unor perioade diferite ale culturii și formelor de exprimare în limba română.

LISTA ABREVIERILOR

a - anul;

a. c. = anul curent

Acad, rom. = Academia română

anțărț = *anno tertio* = *acum doi ani*;

Anuarul = *Anuarul Reuniunii din Sibiu pe anul 1907 - 1908*;

Arb. = *Arboroasa*

aud. = audient

audit. = auditor (audient)

Calend. - *Calendarul „Amicul Poporului*, Sibiu, 1884

cf. = conform

Chr. — Hristos

c. l. — celelalte

c. n. – curs nou – stil nou;

Consemnațiunea... = Consemnațiune asupra compozițiilor muzicale ale lui Ciprian Porumbescu, realizată de Heraclius Porumbescu, la 19 ianuarie 1884

Coro 2 - do (coro secundo) = al doilea cor

C. P. = Ciprian Porumbescu

c. r. - cezaro - regal

cuv. și muz. = cuvinte și muzica;

c. v. – curs vechi;

d. a. = după amiază

d. d. - dumnealor

DD = domni

DD - lor = Domnilor

DD - Sale — domniilor sale

d. e. — de exemplu

dl = domnul

d. p. = de pildă

ed. = ediție, edare = editare

Ed. Sbiera = I. G. Sbiera - Aron Pumnul - *Voci asupra vieții și însemnătății lui*, Cernăuți, 1889

Ed. tip. = ediție tipărită

Esc. = Excelență

Foaia soș. sau societății - *Foaia societății pentru literatura și cultura română în Bucovina*, Cernăuți, 1932

Fr. v. a. = franci valuta austriaca

Gaz. Trans. = *Gazeta Transilvaniei*

Il = Ilișești

i. r. - imperial regal -

Ilaclie P. = Iraclie Porumbescu

Ir. P. = Iraclie Porumbescu

k. k. = kaiserlich - koniglich - chezaro (cezaro) - crăiesc

M. R. — Marioara Ratiu - Porumbescu

ms - manuscris

On. - Onor

p., pg., pag. = pagina

Părți... = *Părți din istoria românilor bucovineni*, Cernăuți, 1893 – 1894;

P. T. = *pleno titula - Onorate, Prea stimate*

Rev. Buc. = *Revista Bucovinei*

sc. = scilicet = adică

Sc. 1. Ir. P. - *Scrierile lui Iraclie Porumbescu*

sec. - secol

s. edit. - sublinierea editorului

Skizzen... = Constantin Morariu - *Culturhistorische und ethnographische*

Skizzen über die Rumänien in der Bukovina, Resicza–Wien, 1888–1891,

(titlul se transcrie în text conform ortografiei autorului)

Soc. C. P. = *Societatea Ciprian Porumbescu* din Suceava

s. orig. — sublinierea originalului

st. n. - stil nou

stud. jur. = student în științe juridice

st. v. = stil vechi

ș. u. – și următoarele

Tag., Tg., Tagebuch = carnet de însemnări zilnice (memorii)

v = vezi

913/26a
LECA MORARIU

Leca Morariu

CE-A FOST ODATA DIN TRECUTUL BUCOVINEI

CU 10 CLIȘEE ȘI 7 ANEXE

1728
CERNĂUȚI 1922
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE ȘI EDITURĂ
„GLĂSUL BUCOVINEI”
No. 33, STRADA DOMNEASCĂ No. 33

I-1145

20
LEI

I

RĂDĂCINILE FAMILIEI PORUMBESCU sau DE LA GOLEMBIOWSKI LA PORUMBESCU

Preotul IRACLIE PORUMBESCU, tatăl lui Ciprian, abia de la 5 aprilie 1881 **ajunge să se cheme (și oficial) Porumbescu, în loc de Golembiowski**, corespondentul, oarecum polonez, al numelui românizat: *Porumbescu*. La data de 5 IV 1881, „căpitănatul” (prefectura) județului Suceava îl înștiințează pe parohul Iraclie, de la Stupea (jud. Suceava), că Guvernul Țării (= guvernul Bucovinei) îi recunoaște această schimbare de nume¹.

Cochetarea cu numele Porumbescu e de dată veche. În importante sale *Amintiri despre Vasile Alecsandri*² (care ni-l evocă pe bardul din Mircești refugiat în Bucovina, la 1848), Iraclie Porumbescu mărturisește: „Pe mine când veneam la el (= la Alecsandri), ori când mă chiar întâlnea pe drum, totdeauna mă bineventa, respectiv mă saluta cu:

«Porumbiță întristată,

Și-ntr-o țară depărtată,

Eu ca tine sunt străin,

Tu cânti tristă, eu suspin»³,

primul cuvânt, adică din strofa aceasta a lucrului său propriu⁴, aluziune șagalică la numele meu.” La fel, în acesteși *Amintiri*, Iraclie înseamnă: „Alecsandri, intrând eu pe ușă și încă neavând când a-l saluta cu «bună-dimineța», mă și bineventa cu stereotipul *Porumbiță întristată*” - și, la fel: «Vii Porumbiță întristată?» și celelalte zise de el...”⁵

Dr. Valeriu Braniște, istoriograf al lui Ciprian Porumbescu, interpretează și dânsul **șagalicul salut al lui Alecsandri pentru studentul în teologie Iraclie Golembiowski**, ca aluzie la numele *Porumbescu*, mai adăugând că „Iraclie încă la 1848.. își zicea *Porumbescu*, care nu era numai pseudonimul său literar, ci și numele lui în viața de toate zilele”⁶. E deci locul să lămurim – pe cât ni-i posibil (întrucât avem în față-ne unele din primele publicații ale lui Iraclie Porumbescu) - cum **numele Porumbescu fu „pseudonimul” lui Iraclie Porumbescu**.

Versiunea a II - a din stihuirea studentului Iraclie - *Cătră zimbrul Moldovei după pătimirile ei în Martie 1848* - filadă în patru pagini⁷ - cu indicația: „Jărtvit junilor Patrioți Români de I. G...wski”, vădește încă tot semnătura Golembiowski.

Dar versificațiile *Aratul la Anul Nou* și *Buchea și litera* din broșura publicată de Aron Pumnul în colaborare cu Iraclie Porumbescu⁸ – *Convorbire între un tată și între fi(i)ul lui asupra limbei și literelor românești*⁹ Cernăuți,

1850, poartă semnătura: *Iracliu Porumbescu*. La fel *Anniția - Ballada din Bucovina* – apărută în *Foaia pentru minte, inimă și literatură*, nr. 31, de miercuri, 3 august 1855, se prezintă cu semnătura: Ir(ac)lie) Porumbescu.

Așadar, adevărat e că chiar **mult înaintea anului 1881, Iraclie semnează Porumbescu**. Elocventă e și corespondența (mai veche) a lui Iraclie Porumbescu - câtă ni s-a păstrat. În 1845, fostul coleg, Iulius Uhlarich scria de la Lemberg (cu data de 5 nov.): „Seit Ihren Abwesenheit habe ich keinen zweiten Golembiowski gefunden”¹⁰. Tusșapte scrisorile semnate de protectorul lui Iraclie, Franciscus Pálffy de Poliany (de la Vatra-Moldoviței), datând din 1847, articulează, fie-n alocuție, fie-n adresă, numele Golembiowski. Scrisoarea (nemțească) de la Corcești (lângă Iași) trimisă, în 18 ianuarie 1848, de devotatul Joh. Reszinek¹¹ vine cu alocuția: „*Schätzbarster Herr Golembiowski*”¹². Scrisoarea (nemțească) a unui Albin¹³ de la Viena, 16 iulie 1849, începe cu invocarea valahă: „*Fratie Golezviowski*”¹⁴. Dar scrisoarea (nemțească !) a unui I. Dornian, de la Iași(i) 25 dec. 1848, întreabă: „nennst du dich noch imer Golembiowski oder Porumbescul am besten ader Collumbescul?”¹⁵

Scrisoarea ferventului român, ofițerul Filipescu, care-i evident maiorul Costache Filipescu, evocat de Alecsandri¹⁶ și menționat în biografia lui C. Negri¹⁷ vine de la Berlin, cu data 6 mai 1849. cuvântând: „Iubite amice și frate D(omnule) Porumbesco”. Scrisoarea unui Lucchi¹⁸, căpitan, datată (fără localitate), 10 iunie 1849, e adresată Onoratului Domn(u) Iracliu Porumbescu, aici; scrisoarea lui Aron Pumnul, datată „Cernăuți 28 optomvre c. n. 1858”, începe cu alocuția „**Frate Porumbescu!**”. O scrisoare a cunoscutului popularizator de literatură și etnografie românească Ludovic Adolf Stauffe-Simiginowicz (1832-1897), datată „Cernowitz, 30 de(cem)br(ie) 1856 e adresată: „Dem Hochwürdigen Herrn A¹⁹ Golembiowski-Porumbesko, Pfarrer in Schippot”²⁰. Scrisoarea către Iacob Mureșianu, datată Boian, 8/20 mai 1858, publicată de același Axente Banciu în articolul *Familia Porumbescu și Brașovul*²¹, boianeanul nostru o semna: *Ir. Porumbescu*. În scrisoarea-i (din 1857), către Alecu Hurmuzachi, profesorul de teologie Ioan Calinciuc (1812-1875) zicea: „Eu aflu că părintele Porumbescu are toată dreptatea”.

Precum redacția²² care, la 1856, primea reportajul lui Iraclie Porumbescu - *Dezmormântarea domnitorilor Moldovei în catacombele mănăstirii Putna* - zicea: „Astăzi însă împărtășim cititorilor relația lucrării ce ne-a trimes cuv. sa părintele Porumbescu, paroh, din Putna”²³.

Iar la 1876, Vasile Gr. Popu, în *Conspect asupra literaturii române și scriitorilor ei...* II, București 1876, revenea și la Golembiowski, citându-l în pag. 312 pe: „Iraclie Golembiowski (Porumbescu)”.

Semnalăm apoi că, adecvat circumstanțelor, în schițele sale, **prozatorul Iraclie, își zice** (cu inițialele numelui), **când Golembiowski când Porumbescu**. Deci în schița autobiografică - *Pronumele meu străin-fatal*, autorul se prezenta cu varianta polonă a numelui: „D-le G.” – și ²⁴ „cum te

cheamă?” - fu întâia întrebare a angajatului de instrucție. „I...G...-răspunsei eu”. În pandantul autobiografic *Pronumele meu străin - mântuitor* găsim aceeași opțiune pentru varianta poloneză a numelui: „Eu îi spusei pronumele meu care era atunci – polon”²⁵. În schița *Un episod din 1848*²⁶ autoritățile folosesc numele românesc: „Noi te-am poftit, d-le P., să ne faci acest bine”, apoi ni se precizează că acest nume era deja recunoscut de confrăți: „- Cât de bine-i zise Negri că d-l Porumbescu e îmbrăcat țărănește”²⁷. Situația se repetă în schița *Cum a venit Pumnul în Bucovina*²⁸: „Sum la d-l P.? - întreabă el intrând în odaie”.

Aceeași schiță²⁹ reține:

- Domnule Alecu, Profesorul Pumnul e la mine, chiar acum a sosit!

Și iarăși aceeași schiță³⁰:

- „D-le P., Pofteste-1 și adă-l pe loc încoace la noi”.

Și iarăși, în citatele *Amintiri despre Vasile Alecsandri*, se întâlnește alocația³¹: „D-le Porumbescu”.

Bănuim apoi de ce anume, chiar în preajma faimosului proces al *Arboroasei* (15 noiembrie, stil nou 1877 - 3 februarie 1878 stil nou), cel mai mare proces politic al Bucovinei³²: „irridente”, adică la data de „6 no(iem)v(rie). 1877” și „8 no(iem)v(rie) 1877” Iraclie, paroh la Stupca (jud. Suceava), va fi stăruit pe lângă colegii săi în preoție, să-i certifice că dânsii, de ani de zile îl cunosc acu și cu numele Porumbescu. Mai precis: Certificatul (*Zeugniss*), semnat la „Gurahumora (sic!) am 6 no(iem)v(rie) 1877” de Simion Kobylanski³³, paroh în Gura Humorului, Ioan Turturian, paroh în Capu - Codrului, Simeon Iliutz, paroh, Em (?). Tomaschczuk(?), paroh, Tit Onciul, Ieremiewicz, paroh, atest(eaz)ă că acești preoți³⁴ îl cunosc pe confratele lor *Hieraclius Golembiowski*, „seitvielen Jahren unter dem Namen Hieraclius Porumbescul” („de mulți ani sub numele Hieraclius Porumbescul”), iar protopopul din jud. Gura Humorului, Peter Comoroschan (?), paroh la Dragoiești, adăugând la 10/22 dec. 1877, că parohiile humorene îi zic parohului „Iraclie Golembiowski” și „Iraclie Porumbescu” precum numele Porumbescu li-i acelor parohii în memorie încă din timpul studiilor de la Cernăuți.

Celălalt *Zeugniss*, semnat la Cernowitz, am 8 november 1877, de Ioan Olinski, paroh cenăuțean la biserica Sf. Paraschiva și protopop, Leon Turturian, paroh în Cernauca, Theodor Tarnawski, paroh în Rarancea și Basil Mandiczewski, paroh în Molodia - adevărată contribuție biografică! glăsuind: „*Zeugniss* - Mittelst welchem wir Endesgefertigten, liber Ansuchen, wahrheitsgetreu bestätigen dass der gegenwrtige Pffarer zu Stupka, Herr Hiraklius Golembiowski, welchen wir genau kennen, während der ganzen Zeit, als er noch das Gimnasium in Czemowitz besuchte und dann später die philosophischen und theologischen Studien daselbst, das ist in den Jahren 1844-1850 frequentirte, von uns Gefertigten als gewessene Schulkollegen derselben in der Schule und ausserhalb der Schule, nicht nur mit dem Zunamen

Golembiowski, sondern auch mit dem Namen Porumbescu und im privaten Verkere mit anderen Nübenmenschen, mehr unter dem zuletzt angeführten Zunamen bekannt, und mit diesem Zuname angerufen war, und dass er nicht nur zu jener Zeit, sondern auch späterhin bei der Unterschrift der von ihm verfassten Gedichte, der von ihm geschriebene Briefe und anderen Privatschriften nur allein den Zunamen Porumbescu gebraucht hat” = Certificat prin care, subsemnații solicitați fiind, confirmăm că actualul paroh de la Stupca, Hiraklius Golembiowski, pe care-l cunoaștem apropiat, tot timpul cât a frecventat gimnaziul din Cernăuți și apoi, tot acolo, studiile filosofice³⁵ și teologice adecă în anii 1844-1850³⁶, era numit de noi iscăliții, foști colegi de școală ai lui, în școală și-n afară de școală, nu numai, cu numele de familie Golembiowski ci și cu numele Porumbescu - și că si-n viața socială și-n contactul particular... era cunoscut mai mult sub con-numele din urmă, fiind chemat cu numele acesta și că nu numai pe atunci, dar și mai târziu, la semnarea versurilor publicate de el, a scrisorilor sale și a altui scris particular **a făcut uz numai de numele Porumbescu**”. Întrebarea ar fi: De ce pe la 1877, această insistență și asupra numelui Porumbescu? Dacă datele (a celor două *Zeugnisse*) din 6 și 8 noiembrie ar fi concepute pe stil vechi, atunci am ajunge la 18 și 20 noiembrie 1877, adecă în plină forfotă a *Arboroasei*: după arestarea celor patru studenți din comitetul Societății *Arboroasa* (vicepreședintele Zaharia Voronca, secretarul Const. Morariu, Orest Popescul și bibliotecarul Eugen Siretean), la Cernăuți (în 15 /stil nou). Și atunci, poate pentru a legitima suspectul războtez al iredentului Ciprian Golembiowski - Porumbescu, tatăl inculpatului se grăbea să adune cele certificate pentru numele Porumbescu. În adevăr, *Actul de acuză* din procesul *Arboroasei*³⁷ îl citează pe Ciprian cu numele „Ciprian Golembiowski, numindu-se și Porumbescu”.

Dar poate că Iraclie, chiar pentru sine însuși își pregătea materialul defensiv cu **legitimarea românescului Porumbescu**, în loc de polonezul Golembiowski, fiind și dânsul deochiat în fața oficialității austriece prin procesul *Arboroasei* - precum citim la Teodor Bălan: „S-a mai ordonat supravegherea preotului Iraclie Porumbescu, tata lui Ciprian. Prefectul de Suceava, Keschmann fu avizat să adune informații evitând orice zgomot (mit Vermeidung jodes Aufsehens) și până în 8 zile să raporteze care este atitudinea și îndeosebi relațiile cu poporul ale preotului ortodox din Stupca, Iraclie Golembiowski.”

Dar și la Ciprian constatăm aceeași **duplicitate a numelui**: Golembiowski la început, Ciprian Golembiowski - Porumbescu apoi, și-n cele din urmă C. G. Porumbescu.

Adică, de exemplu, prima compoziție publicată a lui Ciprian - O DORINȚĂ / CUVINTE DE M(ATILDA) CUGLER | MUZICĂ/ pentru o voce cu acompaniament de Piano / DE / C. GOLEMBIOVSKI, Prețul 1 franc/ CERNĂUȚI / În ediciunea proprie | W. Benicke sc. Leipzig | C. G. 1³⁸; A doua

piesă tipărită a lui Ciprian Porumbescu³⁹ (în ornamentul tricolor și cu dedicația: „FECIORILOR ROMÂNI BUCOVINENI!”) e: O HORĂ NAȚIONALĂ ROMÂNĂ/ pentru PIANO / de / C. Golembiovschi, CERNĂUȚI ÎN EDICIUNEA PROPRIE C. G. 2; Precizăm că la 1876 - 1877, aceste două piese erau acu gata tipărite, fiindcă al doilea *Anuar al Societății „Arboroasa”*, adică raportul anual al Societății academice *Arboroasa*/ în / Cernăuți - de la 17 nov. 1876 - st. n. până la finea lui octomvri(e) 1877, / Cernăuți, | Tipografia văduvei lui G. Petrovski / 16 pagini 8⁰, la rubrica Binefăcătorii Societății (p. 9), înregistrează: „Dl Ciprian Golembiowski a donat din compozițiile sale 150 exemplare *Hora națională* și 49 exemplare *Dorința*”; iar la Fondul Societății: *Hora națională* și *Dorința*, opuri musicale donate societății de Dl. C. Porumbescu” (p. 14).

Ca C. G. 3, adică C. Golembiovschi op. 3, între tipăriturile muzicale ale lui Ciprian Porumbescu, nu credem că Ciprian va fi considerat rarissima cârțulie (în 32 pagini de format 16) – *Colecțiune/ de / cântece sociale pentru studenții români compuse și dedicate Junimei academice românei de / Ciprian Golembiovschi - Porumbescu, / candidat de profesura și elev la Conservatoriul de muzică din Viena/, Viena 1880 / Editura proprie*⁴⁰. Dar oricum, de data aceasta, chiar, negru pe alb, și Porumbescu, alături de (încă totuși și) Golembiovschi!

Iar de aici înainte, în celelalte piese tipărite - întrucât le cunoaștem⁴¹ - **compozitorul își zice tot C. G. Porumbescu**. Deci:

- op. 4 - *Zâna Dunărei* (cu data: „14 februarie 1880”);
- op. 5- *Camelii* (datând, de asemenea, din 1880);
- op.7 - *Coloane române*⁴²;
- op.8 - *Hora Brașovului*;
- op. 9 - *Tupilușu prin năgărușu*;
- op. 10 - *Potpourris* din opereta *Craiu-Nou*;
- op.11 - *Reine Elisabeth*;
- și poate⁴³ și *Hora de salon*, op. 12.

Până la data **războtezului oficial** (la 5/4 1881), aceeași afirmare apoi a noului nume Porumbescu, alături de mult mai frecventul Golembiovschi, și-n manuscrisele lui Ciprian – muzicale⁴⁴ și literare (versuri și proză, inclusiv expansiva, vioaia lui corespondență). Deci: în partitura corală *Luna lui Mai*⁴⁵ semnătura: „Cernăuți, 19 mai(u) 1877, Ciprian Golembiovschi - Porumbescu, Drnd⁴⁶ de teologie”. În partitura corală *Salutare*⁴⁷, sus, precizarea: „Cuv(inte) și mus(ica). de C. G. P, iar jos: „Cernăuți 10 Faur 1879, C. Golembiovschi-Porumbescu”. În partitura corală inedită *Marșul „corului economilor”*, iarăși precizarea: „Cuv(inte) și mus(ica) de C. G. Porumbescu” și iscălitura: „Cernăuți 10 Faur 1879 C. Golembiowski-Porumbescu”. În partitura *Friühlingsnacht*⁴⁸ mențiunea: „Gedicht v. Jos. Fhrr. v. Eichendorff și semnătura: „Stupka 5 August 1880 C. G. Porumbescu”. În celelalte manuscrise: o inedită scrisoare⁴⁹

„Cernăuți 11 faur 1879” și adresată (nu știm cui) cu „Prea onorate Domnule”, poartă semnătura: „C. Golembiovski-Porumbescu stud. phil”⁵⁰.

Patru scrisori vieneze (din 1880) adresate (la 23/I, 19/II, 17/III și una fără dată) aceluiași ins de la Brașov – cu adresarea: „Prea onorate Domnule”, „Prea stimată Domnule” (scrisoarea a III-a) și cu „Scumpe prea stimată amice” (scrisoarea ultimă), fiindcă acel cineva are deosebit și chiar efectiv interes financiar față de opera lui Ciprian Porumbescu, ba i-a și realizat o mare izbândire – sunt semnate cu: C. G. Porumbescu (a II-a și a III-a scrisoare), cu: Cyp. Porumbescu (prima scrisoare) și cu Porumbescu (a IV-a scrisoare).

În prima tipăritură „literară” a lui Ciprian – tot Golembiovski. Adică: foaia volantă de 4 pagini 8° (3 strofe): *Imn festiv*⁵¹ / la primirea solemnă a Înalt Preasfinției Sale Domnului / Archiepiscop și Mitropolit / Teotist Blajeviciu la sosirea Î. P. Sale în eparhia Bucovinei/ Cernăuți / Tipariul lui Rudolf Eskhardt / 1877/ - semnătura: „Ciprian Golembiovski, aud. ⁵² de teologie an 4.”

Pentru „**popularitatea**” lui Ciprian, sub numele Porumbescu, e documentară și următoarea mărturie venită din partea colegului său, Constantin Morariu: scrisoarea către Iraclie Porumbescu, datată Cernăuți, 30/XI st. n. 1893, fiind într-însa vorba de-o sindrofie familială la Ceahor (a doua Cernaucă a Bucovinei), în patriarhala casă a preotului Artemie Berariu, unde cei prezenți fură fascinați de omul și violonistul Ciprian Porumbescu; și cuvântează scrisoarea: „Dar eu i-am auzit pe cei ce au participat la petrecerea pomenită din Ceahor, după săptămâni, cântând un vals, ce Ciprian îl executase la acea ocaziune, mereu cu cuvintele: *Ciprian, Ciprian Porumbescu, Po...rumbescu, Po...rumbescu...Ciprian, Ciprian* etc, etc”, mărturie care se coroborează cu informația servită de același Constantin Morariu, în comemorativa sa scriere populară⁵³, la sfertu – centenarul morții lui Ciprian: „Odată, în ziua de Constantin și Elena, cum mă întorceam de la masa de amiazăzi pe coridorul seminarului, îl văd pe Ciprian stând lângă o fereastră și uitându-se în ograda capelei seminariale la vremea cea posomorâtă și ploioasă de afară. Mă apropiu de el și-zic:

- Știi ce, Cipriane, haidem patru cântăreți la rectorul⁵⁴, să-l rugăm să ne lase la Ceahor și tu ia-ți scripca și vom petrece acolo o seară plăcută.

Cât a-i bate în palme, vorba mea fu prefăcută în faptă. Întrebați-i și astăzi pe cei ce au fost de față la petrecerea aceea din casa părintelui arhipresviter Artemie Berariu, unde s-a cântat din vioară și din pian și toți vor mărturisii într-un glas că Ciprian a fost sufletul ei. Trecuseră săptămâni și cei ce auziseră cântările de atunci, tot de Ciprian visau”.

Reținem faptul că-n cele două *Anuare*⁵⁵ ale Societății *Arboroasa* Ciprian e menționat, în primul (pag. 5 și 15) numai cu Golembiovski, iar într-al doilea (pag. 12 și 15) ca Golembiovski, dar în pag. 5 ca „C. Golembiovski alias Porumbescu” și – cum am mai relevat – în pag. 14, ca „C. Porumbescu”, precum reținem că, în calitate de președinte al *Arboroasei*, dânsul semnează, către

Ministerul de Instrucție din București: C. Porumbescu⁵⁶, iar pentru Cernăuți, de 5 ori⁵⁷: „C. Golembiovski”.

Iar cronică la Constantin Morariu (din *Familia* lui Iosif Vulcan, de la 1877) asupra concertului dat de *Arboroasa* la 24 aprilie 1877⁵⁸ - îi zice lui Ciprian (de 12 ori) numai Golembiovski.

Așadar, la Iracție, și la Ciprian, **aceeași tendință de a substitui polonezului nume *Golembiovski*, românescul *Porumbescu*!**

De unde însă numele *Golembiovski*? Răspunsul categoric e: din moștenire! **Tatăl lui Iracție Porumbescu a fost țăranul ortodox Atanasie (Tănase), Golembiovski din acea Suceviță** a Bucovinei care-i faimoasă prin ctitoria Movileștilor: minune de mănăstire a Suceviței, în zugrăveala ei chilim⁵⁹ moldovenesc și aproape basarabean, cu alesătură mai ales în verde”. Golembiovșchenii, astăzi săteni români, dăinuiesc aice în multiple ramificații. O știm de la revelatoarele *Știri noi despre familia Porumbescu*, publicate de T. Sireteanu, la 1922⁶⁰. (Un Gh. Golembiovski e semnalat ca învățător la Uidești).

T. Sireteanu afirmă categoric: „Familia Golembiovski e fără îndoială de origine polonă”⁶¹ și continuă: „Viță de șleahță, ea imigră în Bucovina pe la finea veacului al XVIII-lea. Și dacă ar exista la parohia enoriei Sucevița condici dinainte de 1800, am afla că **familia aceasta a părăsit Polonia când cădea jertfă austrieilor, pruşilor și moscoviţilor cotropitori și când Tadeusz Kosciuszko, patriot fără seamăn, întindea în calea lor sabia spre a izbăvi gloria Jagelonilor de pieire**. Astfel de condici însă nu există și de aceea mă voi mărgini numai la unele date, extrase din condicile existente, din care însă nu mă încumet a forma tabloul genealogic al familiei”. Din condicile parohiale existente în 1922, la Suceviță⁶², T. Sireteanu poate deci semna doar următoarele: la 1807 mor de vărsat, Irina și Fevronia, fiice ale unui Ioan Golembiovski; la 1822, moare, în vârstă de 20 ani, Ana, fiică a Elenei Golembiovski, iar la 1825, în vârstă de 53 ani, văduva Elena Golembiovski. La 1841 se stânge, în vârstă de 71 ani, Maței Golembiovski (născut deci la 1770..., pe timpul Moldovei „bucovinene”), iar la 1847 e înregistrată moartea **Paraschivei Golembiovski** în vârstă de 66 ani.

Iar pentru Golembiovșchenii noștri, T. Sireteanu ne servește informații ca acestea: „**Tanasii... căruia ceilalți sătenii îi ziceau Tanașcu**”⁶³ (deci **bunicul lui Ciprian Porumbescu**) **se însoară în satul vecin, Marginea, „holtei”, de 28 ani vârstă, cu Varvara** (fiică a lui Constantin Crăciun din Marginea), în vârstă de numai 15 ani. Copiii născuți din această căsătorie fură: Gheorghe, născut la 10 aprilie 1820 și Iracție, născut la 9 martie 1823. Mama lor, (Varvara), moare la 17 august 1844 de... (de boala Porumbestilor) „oftigă”.

Familia Golembiovski „era acu numeroasă” - continuă T. Sireteanu - „deși mădularii nu-i putem urmări decât până pe timpul turburărilor polone”. Fiind vorba de rocoșirile marelui, eroicului Tadeusz Kosciuszko și de „finea

veacului al XVIII-lea”, ne-am afla mai ales pe la 1794 (lupta de la Raclawice!) și 1796..., când suspomenitul Maței Golembiovski, de cam 24-26 ani, ar fi fost cum mai bun de vânzolelile lui Pan Tadeusz Kosciuszko!

Dar iat-o iar revelatoarea poveste a Golembiovșștilor, depănată de același T. Sireteanu: „Când au venit la noi, purtau *conțeș și confederatcă*⁶⁴. Și vor fi purtat ei multă vreme aceste haine, spre a le lăsa apoi drept amintire în vocabularul... sătenilor⁶⁵ din acel sat. Dar, **lepădându-le și lepădând și credința papistașă, au tras peste nobleța polonă sumanul moldovenesc și s-au apucat de coarnele plugului.**

Totuși **Atanasie, bunicul lui Ciprian, era om dârz.** Conștiu de origine, păstrată ca o tradiție din neam în neam, el se purta pe fudulie: cu cizme crețe policești și cu căciulă cu pene de rățoi. Era, cum spun, dârz, cilibiu, dar nu lipsit de pietate”. Dârz... dar „în acea vreme” era numai „țârcovnic” (T. Sireteanu, p. 150) – „pălimar” (= paraclisier) - va zice Leonida Bodnărescu, istoriograf al lui Iraclie Porumbescu⁶⁶, după ce în articolele publicate la moartea lui Iraclie Porumbescu, în *Gazeta Bucovinei* (1896), Bodnărescu voia să rectifice⁶⁷: Și iarăși, „numai” țârcovnic, pălimar deocamdată bădica Tănase, dar (desigur, nu atât pentru cizmele sale crețe cât pentru crețurile minții și ale inimii!) „în relațiuni oarecum amicale cu fostul egumen Ghenadie Platenchi (p. 19) - recte Popovici” - vrea să ne informeze T. Sireteanu, citându-l pentru rectificările numelui pe *Popovici* pe Dimitrie Dan⁶⁸. Și sfârșitul informațiilor datorate lui T. Sireteanu: „într-un document din 30 ianuarie 1840 îl aflăm pe **Atanasie Golembiovski chiar ortsrichter, adecă vornic al comunei Sucevița.** Dovadă că familia aceasta avea vază între săteni”. Rămâne acum ca aceste știri să fie completate cu ceea ce ne dă plasticul prozator Iraclie Porumbescu însuși⁶⁹, prin excelență memorialist⁷⁰.

Merit al beletristicii lui Iraclie Porumbescu e deci că-i cunoaștem - deși numai anonim – și pe bunicul și pe bunica lui Iraclie. Temelia ni-i schița distins literară *Zece zile de haiducie*, un episod din anul 1815 în Bucovina⁷¹. Ceea ce din capul locului ne-ncurcă e cronologia. E aici vorba de faimosul căpitan de haiduci al Bucovinei. **Ion Darie**⁷² și, firește și de tragicul lui sfârșit: spânzurătoarea! După Iraclie Porumbescu, în cealaltă dăriecească schiță a sa, *Haiducul Darie și moș Matei Bercheșanu*, Darie ar fi fost ștrangulat de austrieci, la 1816; după Simion Florea Marian⁷³, însă, „faima căpitanului Darie străbătând adânc în epica și lirica (Carol Miculi!) populară” - Darie „fu spânzurat în ianuarie 1808”.

Dacă episodul *Zece zile de haiducie* s-a desfășurat în 1815, iar Tănase Golembiovski, care-l povestește lui Iraclie „pe timpul feeriilor”, era pe atunci⁷⁴ „un băietan în lapte, cam de 17 ani” - atunci Tănase s-ar fi născut cam pe la 1798; dar dacă Tănase e de 28 ani când se-nsoară (T. Sireteanu) și la 10 aprilie 1820 (T. Sireteanu) i se naște primul copil, Gheorghe, atunci dânsul trebuie că s-a născut pe la 1791! Așadar, cu cifrele, iar încurcătură!

Ni le plivim deci celelalte știri. Povestașul Tănase ni se revelează flăcău - țaran, cu ahturi și doruri țărănești⁷⁵: „încă nu ieșisem la horă”, unde „pe fecior grijit bine, în cămașă cu mâneci late, pieptar în mătăși noi, curea după statura flăcăului, în trei și patru cătărămi, ciubote lungi până la genunchi și încrețite la încheietură, apoi pălărie râtezată și încinsă în gherdane și cordele mândre, îl aducea întâiași dată la joc tata, iar pe fată, tot împodobită cum era mai bine și, afară de papuci⁷⁶ galbeni sau negri și călțunii, nu în flendure de târg, ci toate lucrate în casă de fată, singură, sub învățătura mamei, o ducea aceasta la horă”. Urmează că și tată - său (bunicul lui Iraclie), tot țaran trebuie să fi fost, în cămeșă și suman, *nu-n flendure de târg!* Și, mai pe-amănuntul, cum mai era acest **străbunic al lui Ciprian Porumbescu**? Tot în povestea lui Tănase - Iraclie⁷⁸: „Fusesse pușcaș și vânător ghiambăș și umblasem și eu (Tănasi) cu dânsul prin cele poieni și preluci și sărături⁷⁹ din moșia lui Dumnezeu, din cei codri pe unde se arătau, serile și diminețile, cerbii și căprioarele”. Deci băciuind (ca și badea Tănase și cam la fel ca și haiducul Iraclie mai apoi) pe acolo, unde-nfloresc spornicul grai moldovenesc, întocmai ca-n neaoșul șart al povestitorului Iraclie Porumbescu. Și fiindcă acest **răstrăbunic**, „vânător ghiambăș”, „se bolnăvise și zăcea acum de vreo trei-patru săptămâni în pat” - întreat de soția sa „că n-ar mânca ceva și de ce i-ar fi poftă”, dânsul „pofti carne de sălbăticiune”.

Și iat-o acum în spusele acelorași Tănase - Iraclie și pe soața ahtiatului de sălbăticiune - deci **răstrăbunica lui Ciprian Porumbescu** și cu cele două fiice ale ei, tustrele - parcă le vezi cât de rânduie gospodine moldovence, prezentate în următorul chip: „Mama, biata ierte-o și pe dânsa Dumnezeu, îl caută (pe bolnav) zi și noapte ca o soție cinstită, cu o priintă și osteneală, ca și cum ar fi fost luați numai de - o săptămână - două, măcar că erau acum amândoi cărunți, căci eu (=Tănase) eram copilul lor cel mai mic și aveam două surori mai mari decât mine, măritate și cu copii. Dusu-s-au și ele în cea lume, ști-va înduratul Dumnezeu de ele, că aicea și-au lăsat și ele nume cinstit de femei și găzdoie cum se cade!”⁸⁰. Cele două surori ale lui Tănase le pomenește apoi și Darie (în *Zece zile de haiducie*): „L-a căta Dumnezeu (pe bolnavul tău tată), măi copile; și apoi, nu știu eu - zice Darie - că ai mamă și surori, care mai bine îl vor căta decât tine!”⁸¹

Și iarăși (după cele *Zece zile de haiducie*), ca într-o apoteoză, chipul celui **răstrăbunic** cu părul argintat de razele soarelui în scăpărare („era acum pe la toacă”⁸² etc. - zice textul), șezând pe prispa casei - deci, gospodărește, pe prispă, și nu Doamne - păzește, ca un... Golembiovschi, în balançoire: „Tata ședea afară pe prispă, plecat pe un băț; razele soarelui, ce se mai vedea ceva pe deasupra dealurilor, lumina drept asupra lui... Parcă cu mâna-mi se luă toată frica de la inimă și alergai cât putui...: - Bună vremea, tată!”⁸³ Dar scrisul lui Iraclie (schița *Încă însurat nu fusesem, Un episod ca zece, din anul 1843*) mai amintește și de-un frate al lui Tănase, anume **Ioan**. Glăsuiește acolo Tănase

către Iraclieșul său⁸⁴, dus pe neștiute, la însurătoare: „Știi tu ce, dragul meu,... haidem astăzi la B. și să vedem ce mai face frate-meu și unchiul tău Ioan...” Și: „- Vezi colo - zise tatăl meu către mine - vezi colo, preste apă, casa cea albă cu sură lungă, acolo șede unchiul tău Ioan”⁸⁵. Iar ca să facem uz de-o floriceică lexică a lui chiar Iraclie⁸⁶ înliulitul candidat de pusul chirosteilor în cap: „Ba de dor, ba de sfială,... începui a tresări la cuvintele aceste ale tatălui meu și căutai lung, nu la casa unchiului Ioan, ci la cea mare, cu cerdac și cu multe heiuri împrejurul ei” (= casa miresei...).

Să fie oare acel **Ion Golembiovski** înregistrat la enoria Sucevița numai ca tată al Irinei și Fevroniei (T. Sireteanu), fiindcă se înstrăinase de fiul său natal, căsătorit fiind acum (la ofensiva matrimonială întreprinsă de badea Tănase pentru al doilea fiu al său) în acea surghiunită comună de munte „B.”⁸⁷ și cine-ar vrea s-o identifice această comună nu trebuie să uite că povestitorul Iraclie Porumbescu o arată, de pe cutare colnic, „pe malul râului Moldova”⁸⁸ ... „se vedea întins satul B.”

Și iată-i acum pe:

I - 1

Tănase și Varvara - părinții lui Iraclie Porumbescu în opera lui Iraclie

Tanasă, prisne bucovinește, se recomandă el însuși⁸⁹ vătafului de haiduci Darie: „Suntem răi pentru cei răi, dar nu și pentru cei buni; vei vedea dragul meu... cum îți-i numele?

- Tanasă

- Tanasă? Bun! - Tănasă îi zice⁹⁰ și Darie: „Culcă-te, Tanasă, aici, lângă mine - zise el cu picioarele spre foc și hai să tragem un somn popesc” - sau (în varianta redacției de la *Gazeta Transilvaniei* poate) și Tănase⁹¹: „Vină, Tănase, coala și șezi jos lângă mine” - și iarăși⁹²: „Fost-ai tu, Tănase, la oi? Facem și noi acum mutare, că pe aicea s-a cam sfârșit pășunea” - precum și Tănase⁹³: „Vedem noi că Tanase nu-i de noi”. Și tot Tănase (în acel episod cât zece) îi zice vornicul Mihalachi din „B”⁹⁴: „Dar badea Tanase... ce face, sănătos e”? - Și Tănăsucă (deci nu, Doamne păzește, Tanașcu - ca la T. Sireteanu!) și-1 alintă căpitanul Darie pe cu de-a-musai-recrutatul, neofitul candidat de haiducie⁹⁵:

„Ei, cum ai dormit, Tănăsucă, și ce-ai visat aicea la noi?” - și⁹⁶:

- „Cum îți place cu noi, Tănăsucă?” - și iarăși⁹⁷: „Astă noapte - zise Darie către mine - vei îngriji tu, Tănăsucă de foc; dă pușca ta încoace”.

Iar ca înfățișare și vrednicie acest Tănasă, deși n-o fi fost, chiar ca Darie - care „după toată statura și arătarea lui” era „ca un stejar între ulmi”⁹⁸ - era și dânsul un pui de zimbru carpatic (cam ca și haiducosul Iraclie...) Și nici Ciprian nu era să fie un pipernicit! Cum se autoportretează dânsul? „Păcatele mele, eram așîș în aceea vârstă de statură cam mașcată”. Încât hoțomănoiul⁹⁹ Iacob,

„un bădăran de om cu țurcă-n cap și cu niște plete până jos pe umeri, cu cămașa pe el ca de cioban și cu bumbi galbeni la încheieturile umerilor, cu o curea de la brâu până mai sub barbă și în ea, dinainte teacă-n alămi cu cuțite cu mănunchi sclipicioși, iar de-o parte la ea, spre stânga două pistoale” – îl va aprecia pe saptespreezelul nostru: „Cam abia întârcat de s-o face”.

Și fiindcă ce naște din pisică, șoareci prinde, iată-l deși abia „băitan în lapte, cam de 17 ani”, gata pornit (și chiar pe nepregătite și pe nerugate) în codru, ca să aducă „ceva sălbătăciune” – așa cum altul ar aduce de la debitul de tutun o cutie de chibrituri, adecă¹⁰⁰: „Auzind eu vorba tatălui cătră mama, care-l întrebare că n-ar mânca ceva și de ce i-ar fi poftă – că parcă ar mânca ceva sălbătăciune, nu făcui alta decât (i)eșii din casă în tindă, luai pușca și traista din cui și spre asfințit de soare eram la Poiana Ursului, unde știam că vine cam pe acea vreme, „vine câte ceva bun de țigla”, dar și cum trebuie să te ații¹⁰¹ ca să-ți cadă-n palmă ceea ce râvnești „Acolo ajuns, mă îndosii după un moș de brad în partea poienii din preajmățul vântului, cum trebuie la pândă, dacă nu vrei să te trudești degeaba și-mi gătii pe încetul pușca cu o încărcătură cum se cade la căprior și la cerbi, adică un plumb dinainte grijit din ciocan și apoi stătui molcom și neclintit cu ochii strună spre poiană. Stătui cât stătui așa, când iată, că în cea margină a poienii se arată cătând în toate părțile și mișcând din nări și urechi, de nu-i ceva a om pe aici, un cerb zdravăn și o ciută. Fără să răsuflu și numai inima bătându-mi-se în piept, de-o auzeam, stam stâncă, cu cucoșul tras și așteptam să-mi vină boul ceva mai aproape, ori măcar să iasă dincolo de ciută care mi-l îndosea”. Așa iscusit pândaș din fund de codri, nu-i mirare că până și-un Darii căpitanul, netam-nesam și l-ar face soț de voinicie¹⁰².

- „Apoi, cum văd, tu așa tânăr și acum și vânător și pușcaș prin codrii afunzi, bun! Hai cu mine, te fac eu vânător de altă hiară, nu de asta proastă ce-o aștepti tu aicea, ca băieții boiștele cu unghița la părău... și : „Tu, băiete, ești, cum văd eu, bun de-a fi om. Om te-oi și face; nu-i bănuî nici tu, nici tatăl tău”. Și¹⁰³: „Ziua umblă numai becisnicii, care nu văd noaptea. Voinicii, mă copile, voinicii, ca noi și cum vei fi și tu, nu-și împleticesc picioarele ziua, ca cei numai cu o bucățică de suflet, ia așa, noaptea, care-i ziua voinicului!”

Va să zică, **întrupare a vredniciei bărbătești acest Tănasă Golembiovski!** Și nu numai meșter într-ale codrului, dar și țăran. Cum îl recomandă¹⁰⁴ bogătoiul¹⁰⁵ I. Mihalachi din B(reaza), neînvrednicit, totuși, de-a-i ajunge lui Iraclie socru: „De când vă îndemn să facem școală, pe tatăl dumisale îl știți: E țăran ca și noi, dar auziți-i ficiorul, cum vorbește și câte știe!” Și anume țăran nu prea cu dare de mână, care, în pețite, și-l oferă¹⁰⁶ feciorul cu vorbe ca următoarele: „Io-s om sărac, cum mă știi, dar băietul vedeți cum e; de vi s-ar potrivi, luați-l, vi-l dau”. Iar de sfat cu Varvaruca lui, trebuie să auză la îndoielnicii¹⁰⁷ - alt specimen din lexicul prozatorului Iraclie Porumbescu! - ca acesta: „Da unde va da bogătoiul cea unica sa fată după feciorul nostru, care de-i și cărturar, tot n-are nici un căpătâi, iar noi nici o avere”. Ori iată¹⁰⁸ traiul

bietei, necăjitei țărâni, în schița închinată mamei lui Ciprian, *Emilia*: „Eram în anul penultim al studiilor mele, când, venind în vacanță acasă, găsi pe maică-mea bolnavă de mai mult timp, zăcând în pat și singură. Tatăl și fratele meu mai mare, Gheorghe, și familia lui, erau la lucru în țarină căci era vremea secerișului și părinții mei, ca oameni săraci nu-și puteau năimi lucrători, și trebuiau singuri să-și secere holdișoara, câtă o aveau. Ei lăsară deci apă și hrană lângă patul bolnavei și se duseră la lucru, rugând pe o vecină să fie bună și să mai vie peste zi, să caute de ea. Sărutând eu mâna mamei, ea biata, cu lacrimi în ochi, mă primi, fără a se putea ridica din pat; iar pe mine mă umplu jale și adâncă compătimire văzându-mi maica într-așa o stare”... Calitatea aceasta, a **neavuției părinților săi**, scrisul lui Iraclie de repetate ori o semnalează. Iat-o: „Am cugetat de multe ori că, dacă soarta m-a purtat pe mine un fiu de țăran sărac, pe niște căi deosebite”¹⁰⁹... (în schița *Un episod din 1848*, cu fuga episcopului Iustin Crivăț de Edessa, din Moldova lui Mihail Sturdza în Bucovina¹¹⁰); sau: „rămăsei acum fără de nici un mijloc de a studia mai departe, fiindu-mi părinții mei niște săteni de tot săraci”¹¹¹ (în schița autobiografică *Pronumele meu străin - mântuitor*, sau *Pățania mea cu o calfă călătoare*, sau în aceeași autobiografică spovedanie¹¹²: „Sunt un student din Bucovina, fiu al unui țăran sărac”; și tot acolo în străinul Lemberg, prădat ca din senin de toată agonisita lui de elev sărman”¹¹³: „Mi se păru că se sparge lumea împrejurul meu și eu mă prăbușesc în fundul ei, când gândeam că ce voi face, ce voi începe, fiindcă și paralele strânse, ca să am de drum pentru ferii acasă și de dus ceva și la săracii mei părinți, și acelea, cu tot avutul meu din cofăr, saltar și dulap, erau duse”.

Precum, iarăși, în pandantul autobiografic *Pronumele meu străin - fatal*, unde ne pomenim în plină anchetă judiciară¹¹⁴:

„- Părinții, de ce stare și din ce loc?

- Țărani din Suceava - în Bucovina.

- Bogați?

- Ba nu, sunt săraci și mai au copii afară de mine”¹¹⁵.

Dar acest nechiabur **Tănase**, și dârz, și chilibiu, și sărac, și țațoș, totuși e confirmat (și-n opera lui Iraclie) ca „vornic”, ceea ce va să zică: **primar comunal**! În schița iarăși memorialistică și apogeu al notei umoristice la Iraclie Porumbescu - *Un episod hazliu din Mănăstirea Putnei, Dinainte*¹¹⁵ *de cincizeci de ani*¹¹⁶: „Eu avui norocul că, fiind tatăl meu vornic - primar comunal - mă luă însuși egumenul Mănăstirii Sucevița la sine...” Apoi, în episodul cât zece, în care dacă flăcăul Iraclie n-ajunge în lanțurile însuratului cu nepusa - masă, se trezește cel puțin în cătușele celor ce vor să se răzbune¹¹⁷, pentru că tatăl-său, „vornic” fiind, i-a cătănit: „Înainte, hunțute - strigă unul din cei doi tunși, amețiți de holeră”¹¹⁸ – că așa ne duse și pe noi tatăl tău, când era vornic, la asentare¹¹⁹, de¹²⁰ astăzi suntem cătane! Și tot aice¹²¹: „Șeful oficiolatlui”¹²² făcându-i-se milă de mine pentru cele ce pății, mă ospătă pe mine și pe tatăl

meu, pe carele-l știa și-i era bun¹²³ de când încă fu el mai mulți ani vornic.” Dar la atâta atestare literară a neaverii lui Tânăsă Golembiovski, iat-o acum chiar **certificarea documentară a precarei lui situații materiale**: Un *Armuths-Zeugnis* (certificat de pauperitate) din 1845 (când deci Iraclie era de 22 de ani), prin care parohia Suceviței confirmă că Tanasi Golembiowski e: „ein in diesem Dorfe befindlicher armer, meist von seiner Händearbeit sich nührender Landmann sey und sesshalb ausser Stande ist, seiner studierenden Sohne Heraclius Golembiowski zur Fortsetzung der Studien die nöthige Unterstützung zu leisten”¹²⁴. Certificatul e semnat (și sigilat) la Suczewitz, în 9 august 1845, de: Dosithey Tiscowicz Igumen¹²⁵ și Simion Serafimowicz, Ortsrichter, iar la Solca, în 14 august 1845, de B. Kameral Wirtschftsamt. Oricum, vremuri memorabile acestea, când cineva care acum fusese primar comunal, își duce vacul mai mult din munca brațelor!... Vremurile, memorabile sau tot omul? Romanticul, care în fund de codru știe bine în ce margine de poiană anume, se arată, pe-nserate, cerbul-bou cu ciuta sa!... Nu uităm însă și de... vorniceasa Varvara! **Varvara Crăciun**, din româneasca *Margine* a Bucovinei – pomenită și cu numele în amintirile lui Iraclie. De exemplu, în citata poveste cu însuratul lui Iraclie¹²⁶, când, noaptea „pe la cântători” părinții șoptesc despre însuratul feciorașului:

- Varvară!

Atât de țărancă în tot comportamentul ei! Când, în aceeași ofensivă asupra miresei, Iraclie, la îndemnul lui tat-su, îmbracă hainele frățâne-său Gheorghe, deci¹²⁷ „cămeșă de in, cu mâneci largi, pieptariul nou cu primuri de jder, brâu cu ciubuce, sumanul negru de mițe pe umeri, pălărie cu flori, cu păuni și cu gherdane-n cap, iar în picioare, ciobote¹²⁸ cu turețe lungi și încrețite la încheietură. Zău, bine le zise tata la celelalte straie nemțești flendre... Mama, biata, se uita la mine cu drag și cu bucurie, și cuprinzându-mă, sărutându-mă, zise înduioșată:

- Ia, acum ești feciorul meu!

„Și, mamă a lui Iraclie (schița *Emilia*), își zice¹²⁹ chiar de-a dreptul țărancă: „însă nu știu cum îi între domni, între noi, țărani, încă-i plină lumea de fete și, totuși când se însoară un fecior, cam rar auzi c-a nimerit-o ori el, ori fata”. Și¹³⁰: „Inimă bună, inimă bună! Știu eu cum i-aș zice? Îs numai o țărancă... Așa o fată, suflet de înger, bună și nu fudulă, parcă nu-i de domn, da-i de-un creștin de-i noștri cinstiți (...) Of, of, ce suflet de domnișoară și eu o biată țărancă!”¹³¹ Și evident, cam **vrednică de a deveni bunica lui Ciprian Porumbescu**, această Varvară Golembiovski, care mai știe judeca și-n următorul chip: „De se nimeresc însurații, ca să se înțeleagă, să se asculte la cuvânt, toate atunci plac, toate-s ușoare în casă Și atunci în casă este raiul... Ai în casă raiul, atunci toate-ți plac, toate-s ușoare și-afară de casă... Inima bună, știu că cumu-i ea, așa le și face toate, așa le privește toate: Ea rabdă”¹³¹.

Oricât de urmași ai celor cu conțeș și confederatcă, **acești Golembiovski avură deci destul timp ca să se altoiască și cu virtualitățile seminției moldave!**...Așadar, „pronumele” Golembiovski, cum îi zice¹³² Iraclie Porumbescu, adică numele primordial al Porumbesților e real - și de origine poloneză.

I – 2

De la Golembiovski la Porumbesții Moldoveniei bucovinene

Nu stăm deci în fața foarte frecventului caz de estropiere a unui nume românesc prin meschinul procedeu austriecesc, cum e dispus a admite biograful lui Ciprian Porumbescu, Dr. Valeriu Braniște, la care citim¹³³: „Originea străină a numelui de familie se poate cu mult mai ușor explica cu marile prefaceri politice prin care a trecut Bucovina de la anexarea ei la Austria... După administrația militară se uni Bucovina... la 1788¹³⁴ cu Galiția...; la 1807 deveni Bucovina din nou un district al Galiției... În epoca galițiană, adică polonă, s-au regulat în Bucovina numele de familii. Funcționarii poloni au profitat de ocazie, polonizând cu ridicata numele de familie ale românilor din Bucovina. De aici sumedenia de nume familiare polone la românii din Bucovina”. Desigur, e fapt istoric că tendința iloyalității austriece a fost de a denatura românescul aspect al Bucovinei, slavizând (nu numai polonizând!) numele populației băștinașe. Avea în această operă de subminare și distrugere tot concursul celor cointeresați: exponenții slavismului! Sunt uluitoare datele pe care ni le-a servit Constantin Morariu (porumbes-cologul) în *Viața românească* din 1906!¹³⁵ Așa de exemplu, în Toporouți (Toporouții cari se proslăvesc cu ctitoria lui Miron Vodă de la Bârnova), săteanul român Mac se pomenește deodată, cu numele schimonosit în matricolele parohiale: Makow. În baza unui document militar, preotul C. Morariu rectifică numele: Mac. Nu trece mult timp, și, din grația preotului Grigorie Worobkiewicz condicile parohiei Toporouți sunt iară pline de numele Makow, iar românul Cojocariu ajunge înlocuit cu (traducerea) Kuschniriuk! Aceeași osârdie din partea fratelui acestui Grigorie Worobkiewicz, muzicianul Isidor Worobkiewicz (1836-1903), cel implicat în biografia lui Ciprian Porumbescu. Deci acest Isidor Worobkiewicz, paroh fiind în comuna Davideni, războtează numele Prisacariu și Olariu în Paschischnek și Hanczeriuk! Ba și-un supra - record: Bietul Petru Morariu din Toporouți, îndură trivializarea numelui său nu numai cu tălmăcirea Melnék, ci chiar și cu bătaia de joc¹³⁶: Sucholotozki, ceea ce va să zică: Lătoc (= scoc) uscat. Însuși Constantin Morariu trebui să sufere în tot timpul școlirii și studiilor sale din afară de satul său natal (Mitocul Dragomirnei), deci în clasa a IV-a primară (la Suceava) și-n tot liceul sucevean și cursul studiilor teologice la Cernăuți a fi numit cu numele străin (croit după străbunul familiei Andrei): Andrievici¹³⁷, precum unchiul săi,

profesorul de teologie Constantin Morariu-Andrievici (1835-1875) și mitropolitul Dr. Silvestru Morariu-Andrievici (1818-1895), oficial, toată viața lor au suportat apendicele Andrievici! Dacă însă victimele școlii austriece erau condamnate la asemenea ne-omenie, în schimb, realitatea națională era destul de dinamică, pentru ca să poată câștiga definitiv neamului românesc câte o familie venită din afară și astfel de exemplu din familia Buczewski¹³⁸ să ni-l dea, în cele din urmă, pe marele pictor Epaminonda Anibal Bucevski (1843-1891), generos amic al lui Ciprian Porumbescu și glorie a picturii „arboroșene”¹³⁹, și destul de dinamică, pentru ca, într-a treia – a patra generație să-i cristalizeze, cu numele și cu ființa **pe Golem-biovschenii Poloniei, în Porumbeștii moldoveniei bucovinene**. Poate că, totuși, nu numai *ad captandam benevolentiam*, cum crede Dr. V. Braniște¹⁴⁰, ci chiar schițând realitatea în mărturia *Pronumele meu străin, mântuitor, Iracție povestește*¹⁴¹: „Auzii de la bunicul și tatăl meu că în vremile vechi să fi imigrat în Moldova un antecesor a(l)¹⁴² lor din Polonia, care(le) era polon. Și să fi fost încă și nobil. **Bunicul și tatăl meu însă se nascură acolo, în Moldova**, care după aceea deveni Bucovina¹⁴³ și **fură botezați în legea ortodoxă a țării, fură crescuți între români și se căsătoriră cu românce** și așa veni¹⁴⁴ că eu fui botezat în legea bunicilor și părinților mei și crescut între români”...

Concluziv: Oricare ar mai fi fiind realitățile istorice, **stirpea poloneză a Golembiovschilor s-a altoit atât de amplu în sănătoasa moldovenie a Bucovinei**, încât prin Emilia, născută Klodnitzki, mama lui Ciprian Porumbescu, Iracție o mai apropie încă odată... de aceeași viță polonă, iar prodigiosul Ciprian e apoi sortit să omagieze aceasta eugenezie cu nemuritorul cânt:

„Iar când, fraților, m-oi duce
De la voi și-oi fi să mor,
Pe mormânt atunci să-mi puneți
Mândrul nostru tricolor...”

NOTE BIBLIOGRAFICE

1. Cf. Leonida Bodnărescu – *Scrierile lui Iraclie Porumbescu, adunate și însoțite de o schiță biografică*, partea I, Cernăuți, 1898, p. 17; Vezi la Axente Banciu, articolul *Familia Porumbescu și Brașovul* (în revista: *Țara Bârsei*, An V, 1933, p. 408 și-n broșura *Suflete uitate*, Brașov, 1934-39, cererea lui Ciprian Porumbescu, adresată de la Stupca, 13/25 sept. 1881, Eforiei școlare de la Brașov: „Mai alătur(ez) și decretul c. r. căpitănat din Suceava, în urmă căruia familia noastră și-a schimbat numele Golembiowski în Porumbescu”

2. Semnalate și de N. Iorga în: *Istoria literaturii românești în veacul al XIX – lea*, vol. III, 1900, p. 28; Cf. și N. Zaharia – *Vasile Alecsandri, Viața și opera lui*, 1919, p. 65

3. Leonida Bodnărescu – *Op.cit.*, p. 123

4. Nu! Ci-i strofa I din versificarea lui D. Bolintineanu – *Un ostaș român, Închis peste Dunăre* – Cf. D. Bolintineanu – *Poesii*, vol. I, București, 1877, p. 14

5. Leonida Bodnărescu – *Op.cit.*, p. 126

6. Dr. Valeriu Braniște – *Ciprian Porumbescu, Icoane din frământările unui suflet de artist*, Lugoj, 1908, p. 11-12

7. Vezi eseuul nostru „*Zimbrul Moldovei*” în variantă, *Din versificația lui Iraclie Porumbescu*; în: *Făt Frumos*, An XIII, 1838, p. 145-148 și-n placheta Leca Morariu – *Iraclie Porumbescu (1823 – 1896)*, 1938, p. 13-15

8. Colaborare pe care Iraclie Porumbescu o destăinuia mentorului său istoric – literar, Constantin Morariu, cu scrisoarea datată 19 octombrie 1891, în care spunea: „*Convorbirea între tată și fiu...* am scris-o amândoi, șezând ba la un loc, unul lângă altul, ba trimițându-mi el răspunsurile fiului la întrebările făcute de mine ca tată”. Încât, în ale sale *Culturhistorische und ethnographische Skizzen über die Rumänien in der Bukovina*, Resicza-Wien, 1888-1891, p. 296, C. Morariu putea informa că la broș(ura) *Convorbire între tată și fiul lui* a colaborat și Iraclie Porumbescu.

9. Broșura e reprodusă de I. G. Sbiera în: Aron Pumnul – *Voci asupra vieții și însemnătății lui...*, Cernăuți, 1889, p. 327-357

10. „De la absența d-tale n-am mai aflat un al doilea Golembiowski (la fel de unic, de generos etc)”

11. Care-i scrie primitiv, dar sincer, în limba germană: „Dacă însă ai fi la nevoie, scrie-mi, scrie-mi totodată posibilitatea în care te-aș putea ajuta și m-oi strădui cu puținul meu câștig să-l împart cu tine”

12. „Prea Stimate Domnule Golembiovski” (ortografiat polonește)

13. Poate un Albin Schönbach, după nota din fostul *Album*, alcătuit chiar de Iraclie; Vezi la Muzeul din Suceava – Fond *Porumbescu*

14. Iarăși ortografiat cu *e* nazal, polonez

15. „Te chemi tu încă mereu Golembiowski sau Porumbescul, sau, cel mai bine Collumbeskul?”, poate și aluzie (destul de nimerită) la mult vânzolita viață, ca de Cristofor Columb, a lui Iraclie, pe atunci

16. V. Alecsandri – *Prosă*, București, 1876, p. 563-566

17. Gh. N. Munteanu – Bârlad – *Costache Negri, viața și vrednicia lui*, Biblioteca pentru toți, p. 18

18. Numele *Lucchi* nu este prea descifrabil

19. Cu A., în loc de I., pentru numele de botez al lui Iraclie Porumbescu

20. „Cucernicieii sale, Domnului A. G. – P., paroh în Șipot”

21. Cf. revista *Țara Bârsei*, An V, 1933, nr. 2, p. 402 și-n fasc. *Suflete uitate...*, p. 33-39

22. Înțelegem dintr-o scrisoare a lui Iraclie Porumbescu către Const. Morariu (din 10 aprilie 1891) că: *Descrierea dezmormântării lui Ștefan cel Mare în catacombele mănăstirii Putna* în no(i)embr(i)e 1856 fu publicată în *Albina* lui Asachi din Iași și retipărită în *Telegraful român*, în *Étoile de Danube* și în *Almanahul Moldovei* din anul 1857. Comitiva redacțională „astăzi însă împărțăm cetitorilor” e reprodușă (din nevigilență) în ediția *Scrierile lui Iraclie Porumbescu*, p. 46, probabil după *Albina românească* citată și-n pagina 60 din această ediție.

23. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu*, 1898, p. 46

24. *Idem*, p. 142

25. *Idem*, p. 133

26. *Idem*, p. 9

27. *Idem*, p. 100

28. *Idem*, p. 116

29. *Idem*, p. 117

30. *Idem*, p. 118

31. *Idem*, p. 126-128

32. Vom insista asupra-i la locul cuvenit.

33. Același atât de strădalnic Simion Cobilanschi (1842-1910), pe bună dreptate prețuit de Const. Morariu, într-o scrisoare (din Toporăuți, 22 iunie 1884), către Iraclie Porumbescu, pentru revista populară *Steluța*, redactată în sătulețul Corovia, din 9/21 sept. 1883 până-n 8/20 sept. 1884. Cf. Leca Morariu – *Arboroșene*; în: *Buletinul Institutului de Istorie al Facultății de Teologie din Suceava*, publicat (cu neiertat de multe greșeli de tipar) de Dr. Milan Șesan – *Cinci ani de existență ...*, Suceava, 1947, p. 53-59; N. B.: Data apariției pentru *Steluța* o dăm după Nerva Hodoș și Al Sadi Ionescu – *Publicațiunile periodice românești*, București, 1913, p. 694, iar data apunerii revistei (cu nr. 25, din 8/20 septembrie 1884, o rectificăm după colecția noastră - necompletă - și pentru bibliografia lui Hodoș-Sadi Ionescu și pentru citatul nostru articol: *Arboroșene*, p. 53.

34. Cu nume, în parte, vai! atât de austriecizate.

35. Clasa a VII și a VIII – a a liceului se numea pe atunci „filosofia”, cf. Leonida Bodnărescu – *Op. cit.*, p. 7

36. Reținem această cronologie (1844-1850) pentru biografia lui Iraclie Porumbescu

37. Vezi paginile postume ale lui Constantin Morariu – *Procesul Arboroasei*; în: *Făt-Frumos*, An V, 1930, p. 160

38. Cf. Leca Morariu – *Bibliografie Ciprian Porumbescu*, cum arătam în *Revista Bucovinei*, Cernăuți, An III, nr. 2, 1944, p. 97

39. Pentru bibliografia operei (muzicale!) publicate a lui Ciprian Porumbescu, cf. Leca Morariu – *Vitrină Ciprian Porumbescu*; în: *Revista Bucovinei*, Cernăuți, An II, 1943, p. 349-350; *Idem* – *Arborea slăvin-du-l pe Ciprian Porumbescu*; în: *Făt-Frumos*, An XVIII, 1943, p. 154-161; și același - Leca Morariu – *Bibliografie Ciprian Porumbescu*; în *Revista Bucovinei*, Cernăuți, An III, nr. 2, 1944, p. 97

40. Socotind-o și pentru unicul ei format, mai mult cărțulie, decât piesă muzicală, în orice caz nenumărând-o cu sigla C. G. 3

41. Cf. citatul articol *Vitrină Porumbescu* din *Revista Bucovinei*, 1943, p. 350

42. Nu știm până azi, care compoziții ale lui Ciprian Porumbescu au fost numerotate ca C. G. 3 și C. G. 6, deci op. 6, cf. același articol din *Revista Bucovinei*, 1943, pp. 340-350

43. Cf. *Revista Bucovinei*, 1943, p. 350

44. Ne oprim numai la manuscrisele cu semnăturile care desigur vin din timpul creației și nu sunt puse ulterior.

45. Publicată în fascicula II a *Societății „Ciprian Porumbescu”*, de la Suceava: *Din compozițiunile lui Ciprian Porumbescu*, fascicula II, 1910. pp. 8 – 10 sub titlul *Luna Mai*, fără indicație V. Alecsandri p. text și fără precizarea: Cernăuți, 19 mai 1877 Ciprian Golembiowski–Porumbescu–Drnd de teologie.

46. Deci: unde dai și unde crapă; Candidat la doctorat (aceasta va să zică: „doctorand”) la 19 mai, iar la 18 noemvre al aceluiași an, pușcăriaș!

47. Publicată în fascic. a III-a, 1911, p. 8-9 din aceeași colecție a *Societății „Ciprian Porumbescu”*, Suceava, fără de lămuririle: Cuvintele și muzica de C. G P. și Cernăuți, la 10 faur 1879 C. Golembiowski-Porumbescu!

48. Publicată în fascic. a VI-a, 1911, p. 9-15 din aceeași colecție a *Societății „Ciprian Porumbescu”*, Suceava, fără de precizarea: Gedicht von Josef Freiherr von Eichendorff și fără de adaosul: „Stupka (nu Stupca) 15 august 1880 C. G. Porumbescu!

49. Scrisoare comitivă a trei piese corale, „carele le-am compus anume pentru corul D-voastră, oferind și dreptul „executării publice” în schimbul numai a 15 florini.

50. Ceea ce în langajul Universității austriece însemna student în litere.

51. Reprodus, sub titlul *Imn*, în fascicula a III-a, 1911, p. 4-5 a *Societății Ciprian Porumbescu* din Suceava, în redacția „actualizată” și fără semnalarea

lui Ciprian Porumbescu ca autor al textului. Cf., de altfel, și Leca Morariu – *Ciprian Porumbescu stihuitor*; în: *Făt-Frumos*, An VIII, 1933, p. 91 ș. u.

52. *auditor* – după germanul *Hörer der Theologie...*; în textul original autorul folosește arhaismul: *auzitor*.

53. Constantin Morariu - *Ciprian Porumbescu După 25 de ani de la moartea lui*, Scriere populară..., Suceava, 1908, p. 9

54. Rectorul Seminarului teologic, nu rectorul Universității

55. Adică: *Raportul anual/ al Societății academice / „Arboroasa”/ în / Cernăuți, de la înființarea ei 10 (22 decembrie 1875 până la finea lui septembrie 1876, Cernăuți, / Tipografia văduvei lui G. Pietrovski, 1876, 20 pagini 8° și Raportul anual / al / Societății academice / „Arboroasa”/ în / Cernăuți, de la 17 noiembrie 1876 până la finea lui octombrie 1877, Cernăuți, Tip. văduvei lui G. Pietrovski, 1877, 16 pagini*

56. Cf. Teodor Bălan – *Societatea academică română Junimea*, Cernăuți *Procesul Arboroasei 1875-1878*, Cernăuți, 1937, p. 82

57. *Idem*, p. 84, 85, 86, 87

58. Constantin Morariu – *Un concert românesc în Bucovina*; în: *Familia*, (Budapesta), An XIII, 1877, nr. 17, din 16 mai, p. 201-202

59. Leca Morariu – *Țara Scaunelor de Domnie*, Cernăuți, 1941, p. 7

60. În revista *Școala*, Cernăuți, An VII, nr. 8, din 15 aprilie 1922, p. 149-150

61. Citata revistă *Școala*, An VII, p. 149: Într-o scrisoare de la Cluj, 22 aprilie 1929 (către subsemnatul) Mărioara Rațiu – Porumbescu mă anunța că ginerele d-sale, prof. Romul Cionca, a descoperit un muzician polonez Golembiowski în Margocki - *Überblick der Musikgeschichte Polen*

62. T. Sireteanu citează: *Condica născuților*, tom I; *Condica cununaților*, tom I; *Condica morților*, tom I; și *Condica morților*, tom. I. Iar la finea articolului său – *Școala...*, p. 150, T. Sireteanu îi mulțumește părintelui paroh Victor Morariu, pentru că i-a pus la îndemână toate condicele enoriei Sucevița.

63. Semnificativă terminația *Tanașcu!* Și cam de același gen și: *Tanasii*, cu cei doi *i* în coadă!

64. Pare că-i vezi aievea pe eroii lui Matyjko din celebrul tablou Raclawice de la Leov (Lemberg)

65. Între care T. Sireteanu amintește (p. 149, nota 5) și de „un oarecare Cosmațchi, fost vornic”, familie care însă s-a stins.

66. Cf. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu, adunate și însoțite de o schiță biografică* de Leonida Bodnărescu, partea I, Cernăuți, 1898

67. Articolele *Iraclie Porumbescu* au apărut (fără semnătură) în *Gazeta Bucovinei*, An VI, 1896, numerele 10, 11 și 12 (din 4/16 și 11/23 februarie), anticipând, în bună parte, cuvintele lui Leonida Bodnărescu din *Schița biografică* de la 1898. După ce, deci, în numărul 10, anonimul biograf zicea: „Tatăl lui a fost atunci pălmar”, în numărul 11, nota 2, revine: „Din greșală s-a amintit că era pălmar, pe când în adevăr a fost...mai mulți ani primar comunal (vornic sătesc)”.

68. Vezi Dimitrie Dan – *Mănăstirea și comuna Putna*, Cu două apendice, București, 1905, p. 123: „Arhimandritul Ghenasie Platenchi, recte Popovici (1826-1837) a fost întâi profesor la școala clericală din Cernăuți...” și D. Dan neglijează faptul că Iraclie Porumbescu îl amintește pe Ghenadie întâi ca egumen al mănăstirii Sucevița (*Scrierile lui Iraclie Porumbescu*, 1898, p. 84) și ca „ajutor de profesor pe lângă Daniil Vlahovici, la școala clericală din Suceava” (*idem*, p. 86), recte: la școala clericală de la Sânt Ilie, lângă Suceava, școală mutată apoi la Cernăuți, Cf. Leca Morariu – capitolul *Mediul ambiant*; în: *Războiul Troadei*, Cernăuți, 1923, p. 17

69. Pentru virtualitățile lui literare cf. Leca Morariu – *Iraclie Porumbescu*, Cernăuți, 1938, articolul prim, p. 3-7 și apoi: *idem* – *Pentru Iraclie Porumbescu*, Iași, 1945. (Poate fi utilizat numai extrasul revăzut (corijat după tipărire) de subsemnatul, nu textul din revista *Candela*, atât de înburuienat în greșeli de tipar).

70. Încât lui Ion Ștefan, care ne-a dat o prea mercantil - superficială ediție - Iraclie Porumbescu (vezi-i cusurile la Leca Morariu - *Pentru Iraclie Porumbescu*, Iași, Editura Țerek, 1945) îi revine meritul de a fi intuit, foarte propriu, titlul global *Amintiri* (Editura Gorjan, Muncă și lumină). Din parte-ne, utilizăm mai completa (și chiar mai puțin viciată) ediție Leonida Bodnărescu - *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, 1898

71. Cităm mereu după *Scrisorile lui Iraclie Porumbescu*, 1898.

72. Pentru care vezi nota 4, p. 3-4 la Leca Morariu – *Iraclie Porumbescu*, 1938; Alt ecou pentru Darie, în epica populară: *Bujor și Darie*; în: *Făt-Frumos*, An XVIII, 1943, p. 193.

73. S. Florea Marian – *Poesii pop. rom.*, vol. I, 1873, p. 193

74. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, 1898, p. 61

75. *Idem*, *ibidem*

76. Papucii în idiomul bucovinean, înseamnă ghete.

77. Bunicul lui Iraclie

78. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, 1898, p. 61

79. Nuanță semantică de reținut: sărătură = loc mlăștinos, bahnă, bălc

80. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, 1898, p. 61

81. *Idem*, p. 63

82. *Idem*, p. 86

83. Bună vremea (și încă nu bună seara) se zice de fapt în Bucovina la acest ceas de abia începândă amurgire, textul prozatorului Iraclie P. fiind mereu autentic în aceste nuanțe.

84. *Idem*, 149

85. *Idem*, p. 152

86. Cf. Leca Morariu – *Pentru Iraclie Porumbescu*, 1945, p. 6, nota 8.

87. La Iraclie P. discreționarele inițiale sunt mereu indicații pentru autentice realități.

88. Profităm de ocazie pentru a îndrepta în ediția L. Bodnărescu și chiar și în *Gazeta Transilvaniei*, (așa cum a făcut-o și editorul Ioan Ștefan, p. 152): Moldova nu Moldava! Cf. *Scr. l. Ir. P....*, p. 74

89. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, 1898, p. 66

90. *Idem*, *ibidem*; La L. Bodnărescu: „Culcă-te Tănasă”; în *Gazeta Transilvaniei*: Culcă-te Tănasă”.

91. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, 1898, p. 67

92. *Idem*, p. 70

93. *Idem*, p. 80

94. *Idem*, p. 154; Ne lipsește pagina din *Gazeta Transilvaniei*!

95. *Idem*, p. 67

96. *Idem*, p. 75

97. *Idem*, p. 77

98. *Idem*, p. 68

99. *Idem*, p. 65

100. *Idem*, p. 61-62

101. *Idem*, p. 62

102. *Idem*, 62-63

103. *Idem*, p. 63

104. *Idem*, p. 155

105. *Idem*, p. 149 – care dispunea de: mai trei sute de fălci de munți și fânațe, sute de oi și zeci de vaci și boi, (h)erghelie de cai și, pe râul Moldovei o moară cu trei piere! (*Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, 1898, p. 157).

106. *Idem*, p. 156

107. *Idem*, p. 147

108. *Idem*, p. 159-160

109. *Idem*, p. 97

110. Cf. Teodor Bălan – *Activitatea refugiaților moldoveni în Bucovina, 1848*, Sibiu, 1944, p. 3 și Leca Morariu – *Din 1848, Râmnicu Vâlcii*, 1945, p. 2

111. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, 1898, p. 129

112. *Idem*, p. 133

113. *Idem*, p. 141-142

114. *Idem*, p. 142

115. În *Gazeta Transilvaniei* (nu „Înainte de...” ca la Bodnărescu, p. 63, ci: „Dinainte de”. În ambele cazuri, ecouri ale german. „Vor fünfzig Jahren”, în loc de: acum 50 de ani!

116. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, 1898, p. 84

117. *Idem*, p. 146-147

118. Cacofonia (cf. Leca Morariu – *Cacofonia și leacurile ei*; în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 58, din 4 nov. 1944), în vremea lui Iraclie Porumbescu, nici primii corifei ai literelor române n-o știau ocoli. (Observația referitoare la abundența cacofoniilor în scrisul timpului, va reveni și cu mai multe detalii – nota editorului)

119. Cf. austriacul Assentierung = recrutare.

120. Conjuncția de = încât
121. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, 1898, p. 148
122. Oficiolat = oficiu... buruionioară lexică a lui Iraclie P., rezultată din superlativ – ingrata lui ambianță.
123. Cf. germanul: *war ihm gut*.
124. „Un sătean din această comună sărman și care se hrănește mai mult din munca brațelor sale, drept care nu e-n stare să-i ofere fiului său H. G. la școală ajutorul necesar pentru continuarea studiilor”.
125. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, 1898, p. 85-86: „Dumitru – Dositheiu Tișcoviți” ajunse „spiritual la seminar și mai pe urmă egumen”
126. *Idem*, p. 149
127. *Idem*, p. 150
128. În *Gazeta Transilvaniei*: „în picioare ciubote”, iar în *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, 1898, p. 150: „cioboate (sic!), cf. și-n *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, 1898, p. 61 (*Zece zile de haiducie*): ciubote.”
129. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, 1898, p. 160
130. *Idem*, p. 160-161
131. *Idem*, *ididem*
132. Citatele schițe: *Pronumele meu străin – mântuitor și Pronumele meu străin – fatal*
133. Citata monografie Ciprian Porumbescu, 1908, pp. 14-15, nota 6.
134. De fapt, la 1786.
135. C. Morariu – *Viața românească în Bucovina, Limba românească*; în: *Viața românească*, An I, 1906, vol. II, p. 453-474
136. Te ispitește gândul că și șepelitul Platenchi (p. 10) numele vrednicului arhimandrit Ghenadie Popovici derivă din aceeași officină a inundațiilor slave: (Vezi: *Viața Românească*, 1926, vol. 2, p. 454-455).
137. C. Morariu – *Cursul vieții mele Amintiri din timpul studiilor gimnaziale*; în: *Făt-Frumos*, An III, 1928, p. 11.
138. Cf. Corneliu Gheorghian – *Bucovina în pictură (Epaminonda Bucevschi)*, București, 1935, p. 6; „După tradiția familială, Bucevschii sânt originari din Galiția”.
139. Leca Morariu – *Epaminonda Bucevschi, gloria picturii arboreșene*, Cernăuți, 1943
140. Dr. Valeriu Braniste – *Op. cit.*, p. 13.
141. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 135
142. Ca de atâtea ori în aria idiomului moldav, reducerea (sau falsa întrebuințare) a articolului pronominal! Cf. C. Negruzzi – *Cântece populare a(!) României*, Ediția a 3-a, Iași, 1867.
143. Și iarăși ni-i aminte că Maței Golembiovski (al lui T. Sireteanu) s-a născut la 1770, deci pe timpul când leagănul Moldovei (Bucovina) încă n-avusese „cinstea” de a fi înglobată împărăției celei cu doua capete de pajure!...
144. Cf. Germanul: „und so kam es!”

II

PĂRINȚII LUI CIPRIAN PORUMBESCU: IRACLIE ȘI EMILIA PRIMII ANI DE ȘCOALĂ

Irachie, copil al lui badea Atanase (Tanase) Golembiovski din Sucevița și al Varvarei, fostă Crăciun (din comuna Marginea), s-a născut la Sucevița, în 9 martie 1823, având un frate „mai mare cu doi ani”¹, Gheorghe, născut la 10 aprilie 1820². E foarte probabil vorba de 9 martie stil vechi, ceea ce echivalează cu 21 martie stil nou, sau prima zi de primăvară.

Precizările lui Leonida Bodnărescu, comunicate lui de însuși Irachie³, pretind apoi că „numele său de botez și-l aduse cu sine în ziua nașterii sale”⁴ și amintim... că poporul, de regulă, pune la botez copiilor numele sfântului din ziua nașterii lor⁵. Botezul s-a oficiat de administratorul parohial Ghenadie Platenchi în biserica parohială a Suceviței, nașă fiind călugărița Iuliana Vasilovici.

Și iarăși, după aceleași știri Irachie-Bodnărescu: „La doi ani **copilul Irachie e greu bolnav**. Mama Varvara îl juruiește atunci Maicei Preciste. Astfel, copilul brudiu, Irachie, ajunge în prejma mănăstirii și a nănașei „monahie”. Decât că incogruența informațiilor dintre Irachie - Bodnărescu și Irachie memorialistul ne încurcă puțin. Bodnărescu (reproducând spusele lui Irachie): că Varvara, cu aprobarea lui Tănase, îl duce pe copilul Irachie la nașa Iuliana, la Mănăstirea Putnei, unde călugărița se mutase (de la Mănăstirea Suceviței) împreună cu unchiul ei Ghenadie.

II - 1

Începuturile învățăturii lui Irachie Golembiowski

În aproape capodopera sa de pagină umoristică *Un episod hazliu din Mănăstirea Putnei*⁶ Irachie notează: „Mă dăduse tatăl meu, deși nu tocmai cu voia și a mamei mele, la mănăstire să învăț carte, căci pe vremile acelea - era la anul 1829 - nu se pomenea de școli pe la sate (...) Eu avui norocul că fiind tatăl meu vornic - primar comunal - **mă luă însuși egumenul mănăstirii Sucevița** la sine, care(le) fiind curând după aceea strămutat ca arhimandrit și egumen la mănăstirea Putnei, mă luă cu sine într-acolo și... mă ținuu mai mult de pomană, decât de slugușoară, **și-mi dete încă, pe lângă sine, și-un instructor** ad latus, în persoana unui diacon”⁷.

Școlar la Mănăstirea Putna - isprăvile copilărești

Înțelegem deci - din cuvintele: „și-mi dete, pe lângă sine și un instructor *ad-lalus* - că prima instrucție Iraclie are norocul s-o facă cu acel ce fusese profesorul Ghenadie Popovici de la școala clericală din Cernăuți. Și, evident apoi, nu pentru a-și înfățișa propriile pățanii școlărești - Iraclie fiind copil isteț - ci mai ales pentru a rotunji cadrul umoristic al schiței, scriitorul Iraclie ne prezintă atmosfera generală a acestei pedagogii monahicești, în iscusite creionări ca acestea: „Cel care dorea să-și învețe copilul a ceti măcar în ceaslov și psaltire, și-l da la un neam al său la mănăstire. ori de slugusoară la un călugăr și aducându-i sub nume de meringioare câte ceva de-acasă, ce cugeta că ar plăcea călugărului, acesta printre utrenie și liturghie și câteodată și după aceea, bucherea cu bietul băiat, cum bucherea, până ce-l scotea din greu; și băiatul potrivea acum cuvintele din bucoavna, acolo la: *fă-ce-gode vezi că-i bine, dreptate și pace* fie-tine, și apoi, în *Ceaslov*, la *Auzi-te Domnul...* și *Graiurile mele...* (începutul psalmilor de la vecernie care alcătuiesc kekragariile - *Doamne strigat-am...* - nota editorului). Nu-i vorbă, învățătura-i scumpă și de aceea nici nu se câștiga ea așa de lesne. Până ce deci ajungea un biet băiat la ceaslov și psaltire, pierdeau cam mult urechile lui din forma-le primitivă, căci, zică cine ce-a zice, și călugărul e om și, dacă băiatul nu nimerea să zică: *glagol az ga*, dară⁸ *gla*, apoi și răbdarea călugărului de la o vreme se sfârșea”.

Și, fie că-n adevăr, în această originală instrucție, elevul Iraclie într-o mai spornicul progres al școlirii, „azbuchile scrise pe o scândura destul de mare” le purta „pe o ață la gât”⁹, va recunoaște și dânsul¹⁰: „Dară acum, cum era, bine - rău, cartea pe atuncea, cum zisei, se învăța, maică, numai prin mănăstiri și, deși din acea carte nu ajungeau bărbați¹¹ prea învățați, dară cărturari sătești și dascăli bisericești ajungeau, pentru că **cântarea bisericească**, ba câteodată și psaltichia, ca pe vremea mea la mănăstirea Putnei, cum și tipicul, **se cultivau în mănăstiri cum se cade**”. Ceva mai multă bătaie de cap (și de genunchi...) pare să-i fi cășunat școlărașului nostru acel diacon, instructor, psaltul, care „mă învăța și decât logaritmele mai grelele nevoi de note grecești: *pa, vu, ga, di, che, zo, ni*, la a căror învățare, prin bătaia tactului cu palma pe genunchi, aceștia mi se umflară de la o vreme ca mălaiele, iar îmbrăcămintea lor, acolo unde pranicam¹² cu palma, se făcu fereastră”¹³.

În orice caz, însă, dezghețul nostru țârcovnicel e-n grațiile părintelui arhimandrit Ghenadie, cum înțelegem din următoarea plastică evocare: „Mă iubea bătrânul arhimandrit poate și de aceea că trecusem cam curând peste greul slovenirii cu buchi la cetire și peste sumedenia de chendimc, iporoi-uri și ipsili-uri și câte altele din psalti(c)hie și ceteam cam binișor, dincolo de masă, pe când cuviosul bătrân, cu barba și cu părul alb ca zăpada ședea într-un jilt (scaun) cu brațe și împletea la scufii¹⁴.

Și iarăși, remarcabila mărturie pentru cel ce era să devină un bun cântăreț, ba chiar iscusit compozitor - și care era să devină tatăl lui Ciprian Porumbescu: „Cu șase¹⁵ ani cântam deja în biserică, începând treptiș de la ținerea isonului când cântau călugării și ajungând și la axion, care(le) îl cântam înaintea icoanei Maicii Domnului, provenitoare din Constantinopole și anume de la un împărat Paleolog”. Și ghidușul stil umoristic al hazosului Iraclie încheie: „Doi băieți, unul de-a dreapta și altul de-a stânga de mine, ținea în mâni câte o făclie și mie isonul”. Precum, la fel, ni-i prețioasă mărturia din schița *Un episod din 1848*¹⁶: „În copilăria mea am fost isteț: căci auzisem că așa vorbesc de mine călugării de la mănăstirea Putna, unde mă luase egumenul de acolo la vârsta mea de 5 ani, ca să mă învețe carte; aveam talentul¹⁷ la cântare și, cu șapte-ani¹⁸, am cântat în biserica mănăstirii Putna un axion pe psalti(c)hie atât de bine, că boierul Roznovan cel bătrân care venise la Putna, să se închine la mormântul lui Ștefan Vodă, auzind cântarea mea, a unui băiat, îmi dete șase galbeni”.

Iar, pentru completarea știrilor și despre acest fel de școală putneană, nu uităm a reține amănuntul că, în felul lui Iraclie, se aflau atunci „la învățătură” peste douăzeci de băieți¹⁹. Favorit al arhimandritului, la 8 ani²⁰, fragedul Iraclie e singurul satelit casnic al lui Ghenadie Popovici, fost „ajutor de profesor pe lângă Daniil Vlahovici²¹, la școala clericală de la Sânt Ilie (județul Suceava) și fost profesor la aceeași școală clericală, mutată apoi la Cernăuți²². Avea, așadar, de la cine se procopsi! Mai ales că părintele arhimandrit se afla stăpânit de mare râvnă duhovnicească și chiar acolo la Putna, în cele „soboare conventuale de mai multe ori pe an,... ținea prelegeri din cele sfinte bisericești și călugărești”²³, dar era și om în toată firea, îngăduitor micilor pasiuni mai puțin monahicești.

Dar întregul pasagiu despre viața mănăstirească din Putna lui Ghenadie Popovici (care se vede a fi fost și adevărată viață monahală, dar și armonică conviețuire în familie) merită reținut. Riguroasă întru cele ale credinței, căci²⁴: „Servițiul dumnezeiesc, începând de la miezul nopții și până seara, se săvârșea²⁵ cu cea mai mare demnitate și ordine. Cântarea la amândouă stranele, și la cea română și la cea slavonă²⁶, era plăcută și plină de evlavie... Tot așa cu demnitate și pietate se săvârșeau și actele rituale la creștinii boieri, târgoveți și țărani de rând, cari veneau pe atunci mai în toate zilele la mănăstire, parte spre a se închina la mormântul eroului Ștefan cel Mare și parte spre a-și căuta mângâiere și întărire sufletească²⁷. Călugării, cei mai mulți²⁸ bătrâni, unii din ei și foști parohi, povățuiți și lămurii în cele religioase și monahale încă și în soboare conventuale, ce se țineau de mai multe ori pe an și în care soboare arhimandritul Platenchi, ce fuse odinioară ajutor de profesor pe lângă Daniil Vlahovici la școala clericală din Suceava²⁹, ținea prelegeri din cele sfinte bisericești și călugărești; acești călugări, erau, fiecare după treapta sa, la locul lor și aveau plăcere spre aceasta, pentru că și conducătorul lor era, atât în cele călugărești, cât și în cele individuale la locul său”. De altă parte, același

arhimandrit, om îngăduitor și nedușmănos unei fărâme de bucurie lumească³⁰: „Îmi aduc aminte, cum serile - afară de timpul posturilor - după cină de multe ori îi invita bătrânul arhimandrit pe călugări la sine, îi primea cu dulceți, ceai, cafea neagră și cu câteva copturi³¹ și-și petrecea cu dâșii în povestiri și conversații vesele.

Tot așa se adunau călugării pe rând și între sine, astăzi la unul, mâine la altul și așa mai departe și petreceau serile pe lângă un pahar de vin, în sfaturi și povestiri din viață-le și chiar și-n glume și săgi. Încât, și din taifasurile unora ca aceștia, brudiul Iraclie, avea ce prinde, mai ales că printre dâșii ființau cei ce „în povestiri erau meșteri: un Calistrat Urmă, cititorul bisericii din Vicovul de Sus și cel mai bătrân dintre toți călugării..., un Cleopa de Ianos, un Vitale Borșan și un Dionisie Petrovici, acesta fusese odinioară învățător la Școala capitală din Suceava”³² apoi și tuiii³³ „în Humor și șodenii”: Lavrenti Chirilescu, ăl de l-a băgat în speriați³⁴ pe „căpitanul cercual al Bucovinei” apoi Antonie Pădure, „fost paroh la Păraul-Negru” și Nicanor Pașcovici, care „acesta de origine ardelean – când ieșea din mănăstire și se plimba prin codru, trăgea niște doine, de, cum se zice – cădea și frunza de pe fag”.

Și pe măsura încrederii câștigate, când Iraclieșul nostru ajunge la vârsta de 9 ani - suntem deci în 1832 - arhimandritul îi încredințează³⁵ cheile pivniței cu buțile de vin ale mănăstirii, din care buți una... era de 140 de vedre - poruncindu-i³⁶ ca „fiecăru ieromonah și diacon care ar cere, să-i dau până la o oca (cofă) de vin și numai să-l însemnez în catastihul ce mi-l dete scris gata cu numele tuturor ieromonahilor și diaconilor”.

Premisa episodului hazliu e deci gata dată, cu voia scriitorului Iraclie Porumbescu și, desigur, mai ales cu dezghinul lui, în semnul lui *Dichtung und Wahrheit*. Pentru că: tot pentru închinare și jertfire veni într-o zi la mănăstire și-un taraf de lăutari solcani, adică din Solca, știuți și chiar vestiți pe atunci de cei dintâi după taraful muzical al Pletosului din Suceava, iar Pletosul de la Suceava la acea dată, cine altul putea fi decât unicul Barbu Lăutarul al Bucovinei³⁷, Nicolae Picu, născut la 1789 și mort în 2 oct. 1864, cel mai mașter lăutar al meleagurilor bucovinene ?

„Lăutarii, vreo zece la număr” – continuă povestea, „cu scripce, cu cobze, cu naie, cu țimbele și cu un bas puternic, veniră după sfârșitul liturghiei, aflându-se călugării la trapeză (la masă, la mâncare). Se închinară lăutarii... cu multe cruci în toate părțile... se băgară în pavilionul ce acoperea, ca și când ar fi vrut să-și arate modestia în sfântul lăcaș...”³⁸. Călugării ieșiră de la masă, se puseră după regulă rând cu fața la biserică și se închinară în chip de mulțămită³⁹ cititorului mănăstirii ... și apoi, închinându-se toți către arhimandritul... și mai întorcându-se în trapezarie ca să-și ia câte ceva din rămășițele porției de mâncare, porniră a se împrăștia pe la chiliile lor. Acum ieșiră și țiganii de lângă fântână. Călugării, la zărirea lor cu uneltele muzicale, nu cred să fi fost cu putință, să nu se fi simțit, fiecare din ei ca electrizați prin inimă, aducându-și

aminte de lume, în care și ei odată au trăit... ah, de lume, zic, să nu-și fi adus aminte de apoi de cele din lume ce li le aminteau băieților călugări acele unelte muzicale ale lăutarilor: Sărutară călugărilor mâna cu respect, schimbare cu sfințiile lor câteva cuvinte și apoi țiganii urmară unuia dintre călugări, și care putea fi acesta altul, decât numai părintele Lavrenti? ... Eu însă numai ce mă pornesc în chiliuța mea cu părintele Lavrenti, carele-mi pune douăzeci de creștari groși noi și roșii ca para focului, în mână și-mi zice⁴⁰:

- Dragul meu, acești douăzeci creștari... sunt ai tăi, dar ia cheia pivniței și vino de ne dă acolo câte-o ocșoară de vin”.

„Nu știu” – se face acum a mărturisi⁴¹ povestașul - „ori că de brudiu la minte, ce încă eram, ori că nici nu era de ce să am griji... descuii fără nici o târăgănare pivnița și intrai cu lumina aprinsă... înăuntru și călugării și țiganii după mine”.

Și acum, fatala consecință⁴²: „Părintele Lavrenti îmi zise să slobod pentru toți cei șese⁴³ părinți câte-o oca în vadra cea deșartă. Făcu-i așa și părintele Lavrenti, ... făcând semn celorlalți să-i urmeze, se⁴⁴ duse înainte și societatea-i după dânsul, adevă după buți și antaluri în fundul pivniței. Un călugăr, Cleopa Ianoș, închise ușa gârliciului și a pivniței, dar numai ce-l văd că vine ... cu toți ceilalți călugări:

- Ian trageți una de-a codrului: - zise atunci(a) părintele Lavrenti..., scoase niște lumini de ceară din buzunarele anterului⁴⁵, le lipi câte una de buți și antaluri, și apoi de aci înainte să fi auzit și să fi văzut.

Ieromonahii și diaconii scoaseră cu toții pahare de prin anterie și numai ce auzi sunând deja fundul vedrei, adevă, într-o clipă erau șase ocșoare duse:

- Mai pune, băiete - zise părintele Lavrenti către mine și pentru ceilalți părinți ieromonahi și diaconi câte o ocșoară și pune-le la condică, că creștari de cei mândri mai sunt. Numărai părinții ieromonahi și diaconi și erau cu toții doisprezece, adevă doi nu încăpeau în vadră. Nu trecu mult, și fundul vedrei iară sună ...

Hei, d-apoi părinții își schimbare acum rolurile cu țiganii: ei cântau și țiganii țineau hangul. Un călugăr, Vitale Borșan, se sui sus pe o bute și-i zise pe glas de doină:

Când eram în vremea mea,

Scripca-mi era-gura mea

Să trăiți măi lăutari!

- Iar aceștia apoi îi răspundeau cu un tuș și cu un *vivat, vivat, vivat*.

Și apogeul⁴⁶ acestui haz de la 1832: „Părintele Lavrenti îmi zise: - mai scrie zece cupe. – Aceasta însă îmi trecu de șagă ... dară nu încă pui la cuvânt, căci numai goliră paharele, strigară unul după altul: - o moldovenească, mă: - și apoi acum fu acum. Moșnegii și tinerii, adevă: iero(schi)monahii, diaconii și monahii și toată tagma călugărească, din cei anteriori unii și cu defecte corporale... cari nu erau prea îndemânatici pentru joc ... ținându-se de mână, o

luară printre buți prinprejurul lor, părintele Lavrenti – cu podcapul pe ureche – înainte și numai ce-l auzi:

Sub călcâiul cizmei mele
Șede dracu și-o muiere
Și mă învață-a face rele.

... pe când Vitale Borșan declama:

Iu, iu, iu și iar așa
Multă vreme n-a fi-așa.
Iară Cleopa Ianoș îi răspundea de dincolo de o bute:
Frunză verde de cafea
Bine-mi pare că-i pe-a mea

Ba mi se pare că toți cuvioșii își aduseră chiar acu aminte de cântecele ce rămaseră oarecând afară de mănăstire, și-ar fi socotit cineva că-s deja de mult uitate, căci din toate coturile și de după toate antalele și buțile se auzeau *frunze verzi* și *iu-iu-iu-uri*, care de care mai îndrăznețe și mai lumețe.

Văzând eu... aceste ..., mă apropiai cu lacrimi de părintele Lavrenti cu afurisiții lui creștari groși și roșii ca para focului, și-l rugai în strigăt cât puteam să iasă din pivniță...

- Taci îmi curmă el cuvântul, trase un șuier în deget, de cred că băgă în spaimă stahiile nu numai ale pivniței, ci ale tuturor zidurilor mănăstirii și apoi, învârtindu-se pe-un picior, își puse potcapul pe scăfârlia protosului (primașului dintre lăutari)⁴⁷, înfipse mâinile în șolduri și strigă ca în extasă:

„Nici nu-mi pasă De Nichita,
De Năstasă, Nici atâta!”

Și, izbăvitorul final⁴⁸: „Dar atuncea numai ce văd un baston ridicându-se după spatele mele - vai, era bastonul... arhimandritului! Trosc peste potcapul de pe⁴⁹ capul țiganului, trosc în scripca lui... Lavrenti și călugării suflară în lumini și fuga pe după poloboace – țiganii călcau unul peste altul bojbăind pe întuneric să scape afară... Se auzea bietul bas troncănind, când se pălea de pereții pivniței...⁵⁰

Și deci, pivnicerul Iraclie este mazilit: „Urmarea a fost cum a fost; dară mult și mare n-a fost; numai atâta că vecernia în această seară a săvârșit-o⁵¹ arhimandritul singur, cu noi băieții la stranele călugărilor toate deșerte, și că cheile pivniței n-au mai rămas de aci înainte pe mâna mea”.

În continuare, informatorul nostru pentru biografia lui Iraclie e același Leonida Bodnărescu, după complicările date lui de însuși Iraclie.

II - 1 - 2

Continuarea învățăturii la Gura Putnei, Suceava, la Cernăuți și la Lemberg – Peripețiile vârstei

La vârsta de 10 ani, Iraclie e dat de arhimandritul Ghenadie (care, evident, ținea mai mult să crească un cărturar decât să aibă o slugoasă bună)
la școala primară din învecinatul sat nemțesc, Karlsberg, pe pâraul Scunca,

unde - cronologizăm noi - în anii școlari 1833 - 1834 și 1834 - 1835 Iraclie face clasa I și a doua primară. Pentru acest sătuleț prisni - german, Traian Prodan (cf. *Făt-Frumos*, An XVIII, 1943, p. 204) ne servește informația: Karlsberg (Gura Putnei), una dintre puținele (comune) din Bucovina, cu populație exclusiv germană - „... Karlsberg (Die rumänische amtliche Umbenennung ist Gura-Putnei - Mundung der Putna) eine der wenigen in der Bucowina mit ausschliesslich deutsche Bewohnern. Von den ungofahr. 1700 Seelen dicser Gemeinde genören blos 5 Familien zu den dentschsprechenden Judentum, weiter 3 oder 4. Personen zu den. Rumänin)” – „... Karlsberg (războtezat oficial Gura-Putnei), una dintre puținele (comune) din Bucovina, cu populație exclusiv germană (emigrată în 1940 în întregime în Germania – nota editorului Vasile D. Nicolescu). Din cele 1700 suflete ale acestei comune numai cinci familii aparțin evreimii care vorbește nemțește, apoi 3 sau 4 inși se țin de români”. Iraclie ajunge astfel în contact cu limba germană, pe care o va stăpâni apoi la perfecție. Karlsbergul fiind pentru picioarele unui punghic ca Iraclie la numai cam 1 1/2 ore depărtare de mănăstirea Putna și încă de două ori pe-atâta de Sucevița lui, elevul nostru se va fi aținut mereu de mănăstirea Putnei și de protectorul său, vrednicul Ghenadie Popovici⁵², fapt care-l citim și-n mărturisirea lui (în același episod hazliu din mănăstirea Putnei); unde petrecând... eu toată copilăria mea neîntrerupt, iară mai pe urmă, după ce ajunsei prin școlile externe, toate sărbătorile Crăciunului și Paștilor, cum și toate feriile (vacanțele) - acea viață din mănăstirea Putnei o cunosc mai bine”.

De aceea tot egumenul Ghenadie e cel ce are grija de a-l trimite pe talentatul Iraclie și **la școala primară de la Suceava**, desigur la faimoasa *k. k. Normal-Hauptschule*⁵³, ajunsă herostratic de faimoasă prin directorul ei Theil. Cităm după Constantin Morariu, biografia lui Constantin Morariu - Andrieviciu: „Sunt încă unii bătrâni care istorisesc că pe timpul directorului Theil de la școala capitală normală din Suceava, școlarilor moldoveni le era foarte aspru oprit de a vorbi între-olaltă moldovenește. Și dacă totuși se nântâmpla ca oarecare școlar moldovan vorbea în limba sa, atunci i se anina de gât un măgar tăiat din carton pe care trebuia să-l poarte în decursul întregii săptămâni până sâmbătă. În ziua aceasta se chemau apoi școlarii din toate clasele la un loc și toți aveau privilegiul de a stupa asupra păcătoșilor moldoveni cu măgarii la gât.”

Și în numărul următor al *Revistei politice* mai cetim iarăși: „Un bătrân care încă a îmblat la școala capitală normală din Suceava pe vremea directorului Theil, ne scrie că cele comunicate în nr. 5 al *Revistei* sunt cu totul adevărate. Bătrânul mai adaugă că măgarul lui Theil nu era numai de hârtie, ba - scrie el - măgaru(l) - era și de hârtie, dar era și de lemn, așîș icoană făcută măgar, de care era legată o ață” și „care cum vorbea moldovenește, apoi îndată îi trântea măgaru(l) în grumaz”⁵⁴. Ba sinistra *k. k.* pedagogie cu măgarul se lăți chiar și asupra școalelor sătești - arătam noi în schița *Cum a fost pe vremuri*

școala din Pătrăuți pe Suceava sau cu ce fel de școală primară ne ferecea fie - iertata Austrie⁵⁵.

Și nu uităm că tot Franz Theil fu acela care asupra familiei Morariu din Mitocul – Dragomirnei (jud. Suceava), s-a năpustit cu porecla Andrievici, încât și Samuil Morariu (născut la 26 nov. stil nou 1818) – mai apoi marele mitropolit Silvestru Morariu - și Constantin Morariu (născ. la 7 aug. st. n. 1835) – mai apoi profesor la Institutul Teologic din Cernăuți, toată viața rămaseră stropșiți cu podoaba austriacă „Andrievici”⁵⁶.

Macabre realități documentare care lămuresc, în bună parte, valahicească înverșunare a lui Iraclie Porumbescu, și Procesul *Arboroasei*, și zvâcnirea imnului „*Trei culori cunosc pe lume...*”

Bănuim apoi de ce anume **țârcovnicelul Iraclie e trimis la Suceava**. Lămurirea ne-o dă comemorativa broșură din 1878 a austriacantului istoriograf de ocazie Wilhelm Schmidt⁵⁷ - *Frantz Theil, der erste Lehrer an der gegenwärtigen k. k. Normal-Haupt-Schule zu Suczawa*: În urma deciziei nr. 2956 din 8 iulie 1793, dată de Consistoriul ortodox – oriental⁵⁸ din Cernăuți, intrarea în Școala clericală de la Cernăuți era condiționată de terminarea clasei a treia, la o școală capitală germană, deci la o *Hauptschule*. Iar Școala primară orășenească de la Suceava - știm de la același W. Schmidt - fusese ridicată la rangul de Școală capitală în 1811. Cu istețimea lui nativă, cu nemțeasca oricât de modestă⁵⁹, încă de la Carlsberg, cu numele lui, simpatic acelor vremuri de unire a Bucovinei cu Galiția polono-ruteană⁶⁰, Golembiovskiul nostru isprăvește în cursul anului școlar 1833-1836 clasa a treia - desigur fără măgarul lui Fr. Theil - și, din contra, „cu laudă accident”⁶¹, deci cu un fel de distincție de gradul doi⁶².

Cu așa rezultat, nu-i mirare că arhimandritul Ghenadie îl trimite (probabil în toamna anului 1836) pe Iraclie, la, pe atunci, singurul liceu din Bucovina, la ***Staats - Obergymnasium din Cernăuți***⁶³. Și iarăși ne ajută acum memoriile prozatorului Iraclie, schița *Pronumele meu străin-mântuitor*: „Ajungând eu până la *Secunda gimnazială*, ce-i zicea pe atuncea *Infima*, iară la prima *Parva*, muri bunul meu protector și binefăcător - arhimandritul mănăstirii Putna, Ghenadie Platenchi, carele până atuncea mă susținuse prin școli pe speșele sale și eu rămăsei acum fără de nici un mijloc de a studia mai departe, fiindu-mi părinții mei niște săteni de tot săraci”⁶⁴. Adică, cronologizat: în 1836-1837, Iraclie Golembiovski face clasa I-a de liceu (*Parva*), iar în 1837-1838, a II-a (*Infima*). În adevăr, ne amintim că după D. Dan, Ghenadie stărețește mănăstirea Putna între 1826 și 1837! Evident, Ghenadie moare în 1837, înainte ca Iraclie să termine clasa a II-a de liceu. Și-i locul aici ca, pentru originea vrednicului protector a lui Iraclie, să semnalăm următoarele: Constantin Morariu, în ale sale *Skizzen*. (p. 58) îl arată pe Gheorghe (Ghenadie) Popovici, cu numele adevărat Platenchi, născut la Hotin, ca fiu al lui Antonie Ilievici (adică fiul unui Ilie), care a fost egumen al Mănăstirii Dragomirna. În semestrul

1 oct. 1788 - 31 martie 1789, Gh. Popovici Platenchi era elev al școalei clericale de la, Sânt-Ilie, lângă Suceava. Dar I. Nistor, în *Istoria Bisericii din Bucovina*, București 1926, 28, fără să menționeze informația lui C. Morariu, știe că Ghenade Platenchi fu adus de la Cârlovăț, împreună cu Moise Popovici („arhimandritul sârb Moise Popovici” – *ibidem*, p. 42) de sârbul Daniil Vlahovici!

Cunoaștem din însemnările lui L. Bodnărescu și anumite amănunte din viața **incipientului licean, Iraclie**⁶⁵. Rămas orfan de ajutorul binevoitorului său Ghenadie și expus obișnuitei inerții a părinților săi - țărani fără deosebită stare, părinți cari sunt buni - bucuroși că odrasla lor s-a deprins a răzbate pe socoteală proprie - vioiul copil, gata înfruptat din harurile cărturăriei, nu pregetă să devină chiar cu adevărat slugușoară, numai ca să-și poată continua învățătura. Se băgă deci hărgățel la „profesorul Ghideon Maghior” - zise L. Bodnărescu - iar noi ne aducem aminte⁶⁶ că printre cei ce, în 1832, completeau numărul statal de 25 al monahilor putneni, se afla și „teologul absolvat după sistemul nouă Gheorghe - Ghedeon Maghior”. Dar Ghedeon Maghior - să-i zicem prieten putnean al lui Iraclie e înlocuit cu profesorul Ilarion Hacman și, liceanul nostru - **iar rămas pe drumuri!** „Rugându-se la unii alții” - povestește iar Bodnărescu - ca să fie primit și ca (h)ărgățel, se-ndură de dânsul profesorul de teologie Constantin Popovici⁶⁷. E vorba evident de C. Popovici senior (1807-1890) tatăl profesorilor universitari teologi Dr. Eusebie Popovici și Const. Popovici - junior și bunicul vajnicului Dr. Gheorghe Popovici - poetul T. Robeanu. Deoarece soacra profesorului C. P., senior, (...) cică iar fi zis istețel Iraclie „un superlativ de poamă acră”, adecă - vorba lui L. Bodnărescu acum – „o doamnă vrednică de toată lauda și riguroasă în conducerea tinerilor”, spiridușul Golembiovski, umorist și în viață, „cu greu” scoate aici „un an la capăt”. Părăsește, casa bunului profesor C. Popovici deși știe „că de aici înainte cu foamea și cu frigul am să mă lupt”⁶⁸. Nevoia îl răzbește. Și același amintiri din *Pronumele... mântuitor*: „într-o după amiază, după școală, plângând eu pe treptele gimnaziului, nu știu, au că de grijă, că unde m-oi duce, neavând locuință, au că de foame, mă simții cu mâna cuiva pusă pe capul meu. Mă uit: era un profesor de la filosofie.

„Ce plângi, băiete, ce ți s-a-ntâmplat? - mă întreabă el. Nu știu ce cuvinte legai la un loc, de-i răspunsei, dar aceea știu, că ascultându-mă acel profesor puțin, mă luă de mână și mă duse cu sine la locuința sa”. Luând apoi informații exacte asupra conduitei mele și capacității intelectuale a protejatului său⁶⁹ sâmbăriteanul⁷⁰ profesor Amtmann îl oprește pe Iraclie definitiv la sine, până la *Cvarta*. Însemnările prozatorului nostru zic⁷¹: „L-oi servi - profesorul era singur și bătrân - și pentru aceea⁷² voi avea la el ale traiului și locuință”.

Iată-l deci iarăși adăpostit - și, când elev, când sluguliță. Aceasta, cam de la moartea arhimandritului Ghenadie (1837) și până înainte de septembrie 1840, căci glăsuiește informația lui Iraclie: „Asta înainte de începutul anului școlar, fu

acest al meu protector și susținător denumit ca profesor la universitatea din Lemberg”⁷³.

Rămas „de nou fără casă, fără masă, mă primiră colegii mei vr-o câteva zile” - oftează grav, încercatul *cvartan* - „ba unul, ba altul pe la sine, până ce căpătai, la un biet olar român din Cernăuți, o corepetiție...”⁷⁴. „Greu o dusei de la septembrie până la martie” - continuă spovada - „de unde apoi, nemaiputând suporta lipsurile de tot felul și mai ales foamea și frigul, mă hotărâi să **mă trag la profesorul și fostul meu stăpân, la Lemberg**”⁷⁵.

Înzestrat, așadar, cu cuvenitele documente (certificat de frecvență din partea liceului, pașaport de la Primăria Cernăuțiului) și cu zece sorocoveți în buzunăraș, chetă făcută de profesorul diriginte șef al clasei „printre ceilalți profesori gimnaziali”, inimosul nostru flăcăuandru, de 18 ani atunci, pornește cu un căraș șvab, care sosise încărcat de la Lemberg la Cernăuți și acum, cu altă încărcătură („cincisprezece măji de pene scărmanate” - pentru chilotele evreiești din Galiția, se vede...), în harabaua trasă de „trei suri”⁷⁶, tocmai sta s-o pornească înapoi la Brodi. În prețul a șase sorocoveți, șvabul se prinde să-l ducă pe intrepidul elev - călător până la Zlociov, șase mile dincoace de Leov.

Și iarăși, și pentru ca din vreme să ne deprindem cu **virtualitățile literare ale prozatorului Iralcie Porumbescu**, îi mai ascultăm povestea: „Era într-o luni, în săptămâna Patimilor, care se întâmplase atunci a catolicilor deodată cu a noastră... Și o adevărată săptămână de patimi și pentru mine. După o iarnă grea, cu omăt mult, ce nu se luase încă și făcuse drumul gropi și hopuri, de nu puteai merge nici cu sania, nici cu căruța, ... în loc să șed în căruță, mai bine zis în harabaua cea monstruoasă, trebuia să merg pe jos și să pun și eu umărul sub draghina harabalei deoparte, iar șvabul de cealaltă, ca ocnind⁷⁷ roata stângă ori dreapta în gropile drumului, să nu se răstoarne gireada de țuhaturi cu pene de deasupra noastră. Abia trei - patru miluri făceam pe zi... Umărul meu, de ținut draghina harabalei era umflat de nu mai încăpea în măneca surtucului și încălțările mele de mers mai tot drumul pe jos, erau sfârticate, de scriam deja cu degetele picioarelor necazul meu pe omătul înmuiat”⁷⁸. Coincidența Paștilor catolice cu cele ortodoxe ne dă posibilitatea cronologizării precise: era anul 1841; și dacă-i vorba de luna din săptămâna Patimilor, atunci era 24 martie stil vechi, adică 5 aprilie stil nou. „Abia în Vinerea Patimilor ajung la Zloczów, unde... „aveam să mă despart de birjarul meu” - zâmbește-a râde mehengiul povestaș⁷⁹ pentru că dânsul avea „s-o ia... ceală”, la Brodi, iar mușteriu birjarului, „hăisa”, la Lwow! Poposesc la hanul *Gazda harabagiilor* și alt amănunt despre confortul acestei călătorii⁸⁰, după ce, se înțelege, „ajutai șvabului mai întâi, ca și tot drumul până aici, a desprinde caii de a-i da la grajd”, se așezară amândoi la un dejun „destul de bun”, plătit de harabagiul neamț, Franz Pichler cu numele, om de omenie, care, bine știind pe-ale cui picioare ajunsese clientul său până la Brodi, nu primește nici o plată. Dimpotrivă, îi dă o recomandatie către soția sa, de la Viniki (lângă Lemberg).

Și comilitonii celor patru zile de împreună - drumeție se despart în termeni cordiali și cu urări de revedere. Dar o „calfă călătoare” - deci un Wandergeselle al acelor vremi - care în toiul prânzului urmărise discuția lui Franz Pichler cu Hieraklius Golembiowski, se însinuă că-i asociază însinguratului Iraclie la drum, îl, ademenește într-o „crâșmă” - **și-i fură legătura și cu documente și cu bani!** Păgubașul reținut de crâșmarul evreu, pentru achitarea consumației, nu-l poate urmări pe tâlhar imediat și îndeaproape. În val - vârtejul disperării, se trezește înhățat de guler de-un „lacheu – livrat”⁸¹, care vorbește - polonește! - către luminat puternicul său stăpân din balcon. „Ca un fulger atuncea deodată-mi sclipi un gând temerar și deșănțat” - fulgeră spontaneitatea povestitorului: nu sunt cerșitor, nu cer elemosină” și: „Iată, luminat, puternice Doamne, dacă polonește nu m - oi putea respica prea bine!”⁸²

Sunt în clasa „a patra gimnazială”⁸³ și, cetind anul acesta istoria Poloniei, „un ceva tainic mă trăgea... să vin în țara demnei și vitezei națiuni polone...

- Cum te cheamă? - mă întrerupse aici subit boierul.

Eu îi spuse pronumele meu carele era atunci polon”. Uimire, uluire, emoții, extaz! Cei „patru cazaci galopeni”⁸⁴ de curte ai luminat puternicului stăpân se dau în vânt întru prinderea hoțului, care, în adevăr e găbjit... Munificent dăruit de profund impresionații săi improvizați protectori (boierul polon și soția lui) - necăjitul, dar mântuitul nostru elev o pornește iar la drum și: „mulțameam ... lui Dumnezeu căci îmi dete acest gând temerar și deșănțat... prin carele salvai și legătura cu documentele mele și - viitorul Poloniei”. Leonida Bodnărescu ne informează acum că „după mai multe zile pline de necazuri și nevoi, chinuit, trudit ca vai de el” pribeagul nostru ajunge la Lemberg, „la profesorul Amtmann, care-l primi cu bucurie”. Și încheie Bodnărescu: „Cât a stat la acest profesor, nu-mi este cunoscut”...⁸⁵ Dar, din schița *Un epizod extraordinar*⁸⁶ din anul 1841, înțelegem că acum, în mai 1841, mucenicul – pelerin (care pornea de la Cernăuți în 5 aprilie stil nou, se află⁸⁷ „cu șederea interimală”⁸⁸ la **preotul nostru ortodox din Lemberg**” - și anume, nu de prea multe zile.

Pasagiile lămuritoare sunt: „într-o dis - dimineată a lunii lui mai încă înainte de trei ore, aud bătând la ușa mea... Baterea (se) repeți”⁸⁹, căci eu, un „băietan de 15 ani, care mai studiasem încă seara până târziu, nu mă puteam desface așa lesne din brațele lui Morpheu, zeul cel atât de iubit de vârsta în care mă aflam... Trecând preotul prin odaia mea, îmi zise cu ton repede: Asistență! Asistență cât mai curând! Știam deja din puținele zile ce petrecusem la preot, ce semna în gura lui cuvântul asistență” (Surpriza - menajată!). Iar afirmarea: „eu, un băietan de 15 ani” constituie altă inadvertență cronologică a celui ce-și depăna pățaniile din amintite, fiindcă în mai 1841 Iraclie Porumbescu avea 18 ani bătuți!

Și-i știm nu numai de la L. Bodnărescu, numele preotului care-l găzduia pe Iraclie Golembiowski, adică: **Sergius Tomovici**⁹⁰, dar și... dintr-un *Zeugniss* (certificat), datat: M-rea Sucevița, 27 iunie 1880 - în care aproape septuagenarul ieromonah din mănăstirea Sucevița Crisanft⁹¹ Renieri, fost pe vremuri cetățean al Lembergului, confirmă că Heraklius Golembiowski, pe timpul studiilor sale de **cam trei ani la Lemberg**, anume între 1841 și 1843, 1-a asistat pe „capelanul” (preotul militar) Sergiu Thomowicz, spontan și neretrubuit, în toate funcțiunile serviciului divin de la capela ortodoxă și, în calitate de dascăl - cântăreț, la toate funcțiile rituale din locuințele particulare ale enoriașilor și din spitalul militar și penitenciar, comportându-se totdeauna cu evlavie și cuviință. *Zeugnissul* e confirmat cu semnături de igumenul Varnava Sindelar, Silvestru Tonigari(u), namestnic (locțiitor) și Porfirie Hacman, monah.

Iar extraordinarul episod trăit de țârcovnicul de 18 ani, Iraclie Golembiowski, în mai 1841 la Lemberg fu dramatica împărtășanie cu supremele Sfinte Taine a ofițerului (evident austriac, dar de naționalitate sârbă⁹² - Demeter Mitrosinovici, ferecat în lanțuri, fiindcă... rămăsese supus și credincios celor ce-i spusese maică-sa în frageda-i copilărie, că, adică un atom din acel sânge sfânt al lui Hristos s-a vărsat și pentru dânsul și că prin urmare, să aibă grijă să-l merite, „pentru dezrobirea neamului”⁹³, care „atom de sânge”... deși „Hristos nu mai între doisprezece... ai săi a avut un Iuda; eu,... între... douăsprezece mii”... „Jos lanțurile de pe dumnealui!” - ordonă în cele din urmă preotul, gata a-i împărtăși celui condamnat Prea Sfintele Taine... Apoi „așiși acolo, în celulă, fu executat” Demeter Mitrosinovici!

Și iar **schیțele autobiografice ale lui Iraclie Porumbescu** sunt cele cari ne lămuresc mai departe asupra răzbirii înainte a acestui nu prea obișnuit elev - adevărat *self-made-man* - care se zbuciumă prin sine și de capul său de-a lungul învățăturilor liceale. Schیța care ne edifică acum e: *Pronumele meu fatal*. E vorba aici întâi de „ultimul an de gimnaziu” ceea ce va să zică, de clasa a VI-a de liceu (și de anul școlar 1841-42), întrucât ultimi doi ani, clasele a VII-a și a VIII-a, erau considerați atunci⁹⁴ curs de filosofie.

Așadar, nici urmă de berechetul profesorului Amtmann la data aceasta și nici cea mai mare pricopseală din toată țârcovniceasca bâzâire de pe lângă părintele Serghie Tomovici, ci numai aful⁹⁵: „Pe când mă aflu în orașul Lemberg, în ultimul an de gimnaziu, îmi mergea foarte greu⁹⁶, căci n-aveam de nicăierea nici un ajutor; din această cauză mă cuprinsese grija de-oi mai putea-o duce așa, ca să finesc măcar numai acel an”.

Lihnitul mucenic al școlirii își aduce atunci aminte de entuziastul său salvator din incidentul cu calfa călătoare... dar la castelul de pe lângă Brodi paragină și pustiu! Și lămurirea că stăpânii casei sunt fugiți⁹⁷ „la Paris ori Londra, și Dumnezeu știe de s-or mai întoarce”. Nu-i mirare că până și acest bătrânior castelan cu soția sa, conspiratori în acea temniță a naționaliștilor, cum

i s-a zis perfidei Austrii, trebuiră să-și ia lumea-n cap, cu tot optimismul papagalului lor, care, „balbutia”⁹⁸: *Niĉ, niĉ, niĉ - rospaci!* (nu, nu, nu despera... de soarta Poloniei).

Întors la Leov, oropsitul căutător de izbăvire, se pomenește „trecând într-o zi pe lângă biserica moldovenească, arhitectonică”⁹⁹ podoabă a Leovului. Și cuvântează carnetul lui din acea zi¹⁰⁰: „o văzui deschisă și... îmi veni îndemnul firesc de a intra în biserică. Totodată îmi adusei aminte că și această biserică e înălțată de români, pribegiți din țara lor și aflători în stare grea, ca a mea de acum. În biserica deșartă domnea liniște sacră; aveam numai sfintele icoane înaintea mea și zugrăvelile pe pereți, între cari și chipurile ctitorilor români ortodocși ai acestei biserici, iară internul meu dogorea de năcaz. Acestea toate îmi cuprinseră sufletul cu o profundă și adevărată evlavie. Stătui în mijlocul bisericii și privii la Răstignitul deasupra catapetesmei, ca prin instinct exclamai:

- Doamne, nu mă lăsa, că pier!

- Ce strigi! - auzii atuncea un glas în dosul meu; era un popă pe care nu-l văzusem că șede în strana de după ușile bisericii.

- Ești nebun, nu știi că aicea-i biserică!

Ieșii fără a zice ceva. Eram tare flămând și n-aveam mai mult decât ultimii mei doisprezece creițari șain¹⁰¹. Mersei în restaurantul *La mărul de aur* și cerui ceva de mâncare, ce n-ar costa mai mult decât doisprezece creițari... Chelnerul, uitându-se la mine cam lung, merse și zise ceva unei dame și-n curând ne aduse un talger plin cu tocană și-o bucată de pâine”. Iar scurtă, sincera, spontana rugă din biserica valahă, îi fu și mai ascultată: chiar din discuția angajată între alți doi convivi, vecini cu masa sa, aproape naufragiatul nostru licean se alege cu **o foarte rentabilă meditație de limba română, la un englez!** Englezul se afla gata să descindă în Moldova ca să studieze terenul în vederea înființării unei sucursale pentru o societate de asigurare-și știa doar atât: că-n Moldova sunt¹⁰² „stări”¹⁰³ cam asiatice”.

Nici „măcar limba celor numiți semi - sălbatici de pe acolo” n-o cunoștea. Așadar: „bucuria celuia, dar și a mea!” Exponentul *Societății de asigurare* ia, la liceu, informații asupra meditatorului său de română și: „de acolo mă duse... cu sine la locuința sa și-mi numără 18 florini argint pe o lună, cu condițiunea că în toate zilele - ba nu, în toate nopțile, de la 12 până la 1 să vin la el la lecțiune, fiindcă peste zi englezul meu n-avea când, ci abia noaptea, după teatru” ... Fabulă, a cărei morală e: Englezul nu poate fără teatru zilnic, iar puiul de moldovean... **meditații pe la miezul nopții!** Dar „bun e Dumnezeu! românilor! La culmea greului nu m-a lăsat să pier!” ...Trecut e deci și hopul acesta!

În anul școlar următor (1842-1843), „pe când urmam la filosofie”, zise schița noastră autobiografică¹⁰⁴ - ceea ce știm acum, corespundea clasei a VII-a de liceu - Iraclie locuiește „împreună cu un domn în vârstă de 30-35 de

ani, care era șchiop și urma cursul de drept la Universitate, ca auzitor extraordinar. Și episodul iarăși o apucă pe calea extraordinarului. Peste zi Iraclie e mai mult la școală și învăluit cu lecțiile. Dar când dă pe acasă - cabinetul plin de tineri, studenți universitari și chiar și colegi de-ai lui Iraclie „de la filosofie”. Comilitonul de locuință - îi ghicim și numele polonez indicat cui „P...ski”¹⁰⁵ – „pururea în pat, îmbrăcat numai în alb”¹⁰⁶, ținând în mână o carte, din care le vorbea celor prezenți latinește” și făcând astfel - chipurile - „repetiții cu cei mai tineri din dreptul roman”. Înțelegeam că prezența îl jenează... de aceea mă închinam numaidecât... și ieșeam iarăși” - continua povestea și dacă informatorul nostru nu comite o inadvertență cronologică afirmând: „Șezusem cu dânsul mai bine de un an de zile” - atunci, nu abia în anul pe când urma filosofie locuiește” – cum zice - „într-un cabinet împreună” cu acest P...ski, ci chiar de pe clasa a VI-a de liceu. În orice caz, raporturile dintre cei doi coabitanti sunt dintre cele mai bune: „șezusem cu dânsul mai bine de un an de zile că n-am avut cu el alt cuvânt decât numai bun, căci era un om cult și... foarte de omenie”. Impresionant mai era la acest comiliton de gazdă „profundul și învăpăiatul său simțământ”¹⁰⁷ cu care vorbea totdeauna cătră mine despre poloni și de patria lor îmbucățită”¹⁰⁸. Singurul inofensiv cusur al bizarului P...ski: era somnambul! Și într-o noapte cu lună, „văzându-l suit după soba, pe care stă răzimat pe coate” și își ținea ochii holbați și țintiți prin fereastră la lună, mă cam spăriai și-l chemai:

- Domnule P...ski! El bietul, căzu jos, suspină greu, căci se lovise de podele, se duse la patul său fără a mai zice un cuvânt”...

„În asemenea destul de acceptabile condiții, Iraclie e gata - gata să termine primul an de „filosofie”, deci clasa a VII-a de liceu”¹⁰⁹. „Veniră examenele de vară și trecusem deja unul din ele. Profesorul de estetică mai ținea însă auzitorilor săi prelegeri generale, adecă recapitulări despre întregul obiect ce se cere la examen. Mă aflam la o atare prelegere, când văzui că pedelul (servitorul școlii) umblă printre studenți - eram la 200, ordinari și extraordinari - și caută pe cineva cu o epistolă în mână”. Căutatul era chiar povestașul nostru, iar plicul, o adresă de la „translatorul gubernial de limba română, Bortnic”, **care-l invită pe Iraclie Golembiovski, să-l ghideze pe „Domnul Moldovei M. St.”**¹¹⁰ „pe la însemnătățile”¹¹¹ din oraș”, Vodă fiind descins aice incognito, pentru a-și întâmpina Doamna, care vine de la Paris și iată-l deci pe tânărul de douăzeci ani, Iraclie Golembiovski **călăuză a lui Mihalachi Strudza**, precum cinci ani în urmă dânsul va fi comilitonul celor urgisiți de același nătâng rusofil Mihail Vodă Strudza! Vodă e înfățișat „îmbrăcat în civil” și vorbindu-i „cu oarecare bunăvoință”¹¹²:

- Să mergem!

Ajung, seara, și la teatru – „noul teatru al contelui Scárbe”¹¹³ – unde se reprezintă - cu „pe atuncea vestitul tragedian Ludowic Löwe dela Burgteatru(1) din Viena” - *Egmond*. Surprinzătoare e oarecum mondenitatea „filosofului” nostru, căci, întrebat de Vodă cine-i tânărul ofițer intrat în loja Curții cu un general bătrân, dânsul știe să lămurească prompt: „tânărul ofițer e prințul de

Modena..., iar generalul, șambelanul lui, contele Defour”. Monden și în toaleta vestimentară, **ciceronele leMBERGhez al lui Mihalachi Strurdza**, căci cine se bălăbănește cu alde Vodă Sturdza prin lojele somptuosului „teatru al contelui Scărbek, nu poartă pălărie ci țilindru”! Iar când, în toiul lui *Egmond* „pârgarii bruxilienii strigară: - Libertate și privilegii! - mă întrebă Vodă cu glasul pe jumătate, dar cu un vădit dispreț:

- Ce, ce zic aceia?

- Zic - răspunsei eu - că cer libertate și privilegiile lor de meseriași.

De aici încolo văzui că Vodă era apatic pentru toate ce urma să se întâmple și că numai vorbele și atitudinea ducelui de Alba parcă-l înveseli ceva”. Bun-înțeles, ciceronele Iraclie – „un biet student”, care (mărturisește chiar în aceaștia schiță) se susținea „numai din lecțiuni - se alege în cele din urmă cu „un onorar destul de munificent”¹¹⁴.

Și acum - prozatorul Iraclie Porumbescu, ca și-n *Zece zile de haiducie* și-n celelalte ale lui, își știe conduce acțiunea cu o destul de abilă surpriză. Studentul, ghid voievodal, aterizează, în sfârșit, pe la miezul nopții, acasă. Când colo: totul deșert, totul gol! - **Cărțile, straiele, albiturile mele, așternutul și toate lucrurile mele - măturate**, și ale lui P.- tot așa. Parcă-mi secară creierii în cap și mi se făcu negru înaintea ochilor”¹¹⁵.

Vătaful casei, chemat repede sus, raportează doar atât că aseară „d-1 P. s-a încărcat și s-a dus, zicând că în trei zile se va întoarce. Și: mi se păru că se sparge lumea împrejurul meu și eu mă prăbușesc în fundul ei, când gândeam că ce voi face, ce voi începe, fiind că și parale(le) strânse, ca să am de drum pentru ferii¹¹⁶ acasă și de dus ceva la săracii mei părinți, și acelea, cu tot avutul meu din cofăr¹¹⁷, saltar și dulap, erau duse”¹¹⁸.

Dusă-i însă și școala și libertatea! Comisarul de poliție apare și el și chiar și „patru polițiști cu carabine și cu baionetele înfipite... Șase săptămâni mă ținură închis, scoțându-mă numai în toată ziua la interogatorii lungi și aspre”... O grindină de... revelații pe capul **arestatului!** D-l P... ski, în realitate Contele R... „periculos emisar” polon; purtând „o mașină sub genunchi ca să semene schiop”! Și dagherotipii de-ale tinerilor care urmau corepetiții „din dreptul roman”¹¹⁹... În sfârșit, la șase săptămâni, ex-călăuzul lui Sturza - Vodă în chiar hainele lui de mare ținută acum „roase și zdrențuite de scândurile patului... din arest”, e pus în libertate¹²⁰: „Nu ești complicele lui P.”!...

D-ar mi-te consecințele acestui... „pronume” fatal¹²¹: „Ceea ce mă muncea și mai rău, era compromiterea mea înaintea întregii societăți din Lemberg, examenele netrecute și anul școlar pierdut. Când mă gândeam la toate acestea, îmi venea să pierd mintea. Și-n adevăr că și-o cam pierde.” Fiindcă: „mă duse... drept la comandantul de artilerie și îi arătai **dorința de a intra ca voluntar în armată**. Acesta văzându-mă cu straie roase, stricate și peste tot neglijat, mă ținu deocamdată de¹²² un vagabond și-mi făcu, în loc de elogiuri pentru intrarea de voie bună în miliție, aspre muștrări”. Corectându-se adevărul: doctorul militar aflându-l bun de cătănie, maiorul de artilerie îl întrebă de vârstă și încurcătură în precizia cifrelor!: „Auzind că sunt abia de 18 ani, îmi zise că

nu mă poate ca voluntar fără învoirea părinților”. Adecă: în realitate suntem pe la sfârșitul verii lui 1843, când flăcăul nostru numără nu numai 20 de primăveri, dar și cam 20 de toamne!

„**Mă întorsei dar în țara mea**, Dumnezeu mai știe cum, și aci sărutai cu lacrimi fierbinți pământul ei și suspinai din adâncul inimii mele aceste cuvinte:

Fie pâinea cât de rea,

Tot mai bună-n țara mea...”¹²³

e încheierea în schița cu pronumele fatal. Iar completarea o citim în introducerea schiței (care continuă biografia) *Încă însurat nu fusesem, Un episod ca zece, din anul 1843*¹²⁴. Adecă: „slobozit de închisoare, după ce mi se dovede deplina-mi nevinovăție de-a fi fost complice cu contele R., emisarul din Polonia - prădat de toate ale mele, apoi, orișicum, compromisat în lumea exterioară, fiind și anul scolastic început deja de mai o lună, fără un ban în pungă, amărât și necăjit până la suflet - mersei din arest drept **la comandantul de artilerie și mă insinuai ca voluntar la cea oaste**”.

În așteptarea învoirii părintești ca să poată intra ca voluntar în armată - „bunul comandant îmi oferi șederea în cazarmă pe spezele sale. Menageam¹²⁵ cu ceilalți camerazi¹²⁶ și dormeam într-un cravat (pat) cu un bemac”¹²⁷. Trece o săptămână, trec două; învoirea lui badea Tănase de la Sucevița nu-i! Atunci¹²⁸ ca să nu șed - poate degeaba... pe, cheltuiala comandantului în cazarmă - apoi mai dând de mine și doi amici ai mei și colegi de școală, care mă desfătuiră cu tot adinsul, să nu intru la oaste, ci să mă-ntorc în țară-mi și la toamna viitoare să vin iarăși la L., să-mi reîncep și conținui studiile, că ei vor griji de lecțiuni pentru mine, mersei la comandant și-i spusei că eu aș merge singur la părinți după învoire”.

Astfel ajunge vitreg – sortitul - pribeag a săruta „cu lacrimi fierbinți” pământul Bucovinei... Și, simpatic și eticul, epilog¹²⁹ închinat amintirii lunaticului entuziast și visător P...ski: „La anul 1863 citi într-o gazetă polonă, că contele R. căzu ca colonel al povstanților (răsculații poloni) în lupta ce avură cu rușii la Radzivilov. Acest conte R. e acel de sub: pseudonimul P., care la anul 1841-42 pregătea junimea prin Galiția și la Lemberg ca să se lupte pentru libertatea patriei polone din ghearele despotului nordic, făcând el această pregătire cu cea mai mare abnegațiune și expus la cele mai mari pericole”.

Schița care continuă acum peripețiile deraiatului ucenic „filosofie”, e *Încă însurat nu fusesem, Un episod ca zece, din anul 1843 - ca zece și pentru cât de înverșunat l-a atins pe cel pățit*. Adică: „După închisoarea-mi fără de nici o vină la L., întors, numai Dumnezeu știe cum, în patria mea Bucovina, mersei la mănăstirea Putnei, unde-mi petrecusem copilăria” și unde acuma „era un igumen nou”¹³⁰. După Dimitrie Dan, noul egumen, care stărețește între 1840 și 1846, trebuie să fi fost Ghenadie Zaharovici.

„**Călugării, mă primiră bucuroși**, căci știau că eu citesc și cânt bisericește și le-oi fi de ajutor, cum le-am mai fost ca băiat mic”¹³¹. Și, planul de continuare a școlii: „Eu adecă aveam de gând, ca anul școlar de prima filosofie,

cel pierdut prin închisoarea de rău emisarului polon, să-l încep cumva din nou la toamna viitoare și poate-că și să-mi sfârșesc studiile”.

Dar iscusitul **om de ispravă Iraclie Golembiovski le poate fi de ajutor părinților monahi** nu numai în al cititului și cântatului ci: „într-o după amiază” are „a merge cu un călugăr la prins păstrăvi pe râurașul Putnișoara” și era „ca de mers la pescuit, desculți și numai în albimi”.

Și har prozatorului nostru - iar surpriză adică: „Având eu, a merge cu un călugăr la prins păstrăvi..., vine un om din sat la mine și-mi zice:

- Domnișorule, te poștește vornicul până la poartă, afară că i-a venit o scrisoare nemțească de la Rădăuți, de la stăpânire și n-are cine i-o ceti.

Eram ca de mers la, pescuit, desculț și numai în albimi. Mă dusei; dar, numai ieșit pe poarta mănăstirii afară, de-odată mă văd apucat de-un flăcău tuns¹³², de o mână și de altul, de altă mână; **un om mai bătrân al treilea scoate din traistă un lanț și mi-l pune pe-o mână și pe un picior...**

- Ha! - zice unul din cei doi flăcăi - te-am prins presentirule¹³³, adevă: dezertorule-fugarule!”

Dezertor, credea urmăritul, în sensul că se insinuase ca voluntar în armată și acuma făcea d. p. pe pescarul!... Iar excesul de zel al acestor tunși, cu adevărat zbiri față de ghinionisticul ex - filosof (cum le și zice textul), își dobândește explicația și-n spusele dintre explozie ca aceasta, produsă cu concursul alcoolului¹³⁴

„- **Înainte** hunțute! - strigă unul din cei doi tunși amețiți de holercă - că așa ne duse și pe noi tatăl tău, când era vornic, la asentare, de astăzi suntem cătane!”... și: „tatăl tău n-a știut că unde bate și unde s-a răspunde! La bună-dimineța lui, îi răspundem acum noi”.

Dar, pentru ca să-l cunoaștem pe flăcăul lui badea Tănase și-n ipostazul de haiduc, câinoșenia tunșilor (mai puțin a celui mai vârstnic) nu se limita numai la șicane și brânci și „ghionturi brutale”, ci evoluează până la următorul deznodământ: tunsul „cel mai brutal!”, închină sticla cu holercă la cel mai în vârstă. Ieșise luna de după un nor și eu văzui cum omul mai bătrân, după ce luă în mână șipul de la tunsul, îl întrebă prin semne, de poate să închine la mine, ori ba. Tunsul nu dete nici-un răspuns, căută ba-n pământ, ba la mine ce stam tremurând de slăbire. Omul închină la mine, eu luai șipul de la el, nu așa, ca să beau, ci ca să le fac pe voie, dusei șipul la gură, de atunci se repezi tunsul de pe butuc la mine și mă izbi cu pumnul în față, de sări șipul din mâna mea cât-colo și pe mine mă umplu sângele. Atunci nu știu cum veni, nu știu ce se făcu cu mine; toți nervii mi se păzură criță, și eu, din cap până-n picioare, foc și pară... Apucaî lanțul cu mâna dreaptă și-l smâncii cu așa putere, de ieși veriga de pe cealaltă mână, dară ieși și cu o bucată e carne și piele (și astăzi¹³⁵ e semnul la încheietura mâinii mele) și cu veriga, drept îmblăciu, tocai pe brutalul în cap, de se prăvăli pe spate peste butuc, și prăvălindu-se strigă:

- Voilio, m-a ucis!¹³⁶.

În fața furibundului „prezentir”, escorta o ia la sănătoasa, iar dânsul la drum... „Mâna dreaptă îmi era așa de încheștată pe lanț, că nu o puteam desface.

O desfăcu cu greu și luai în ea pe cea rănită, care de mult sânge curs din ea, era amorțită, dădui pielea cu carne la loc și strângând-o și ținând-o așa, lăsa lanțul să se târâie după mine”.

Scăpat deci, *manu propria*, din ghearele zbirilor săi, prezentirul nostru își sperie întâi părinții - căci urmăritorii lui, acționând din ordinul primarului de la Sucevița, într-acolo îl escortau - cu uluitoarea sa apariție: Toaleta - ca de prins păstrăvi! Brațul stâng, leșinat de scurgerea sângelui, susținut în mâna dreaptă: piciorul stâng, crușit de sânge, închegat și zornăind din rămășița lanțului – subiect - sugestie pentru un - Andrei Mureșanu! Tatăl schingiuitului prezentiraș, „revoltat peste fire” – „așa cum eram, mă luă cu sine și, hai la stăpânire, la Solca”. Spaimă și revoltă ca aceea și pe domnul Koch, „administratorul politic al ținutului, văzându-mă așa dezbrăcat, plin de sânge și cu lanțul pe picior”! Lucrul se lămurește imediat, nu ca urmare a scadentului voluntariat de la Lemberg, ci ca obișnuită recrutare normală, **flăcăul Iracie, cu vârsta de 20 ani bătuți, fiind dară supus obligației militare** - și se mai lămurește și ca abuz de putere din partea primarului sucevițean, ca și prin faptul că „țunșii concedieri militari și de viță nu români, ci boici¹³⁷ din Galiția, mai având și ei pismă pe tatăl meu, căci sub vornicia lui îi luară la cătănie, abuzară și ei la rândul lor de ordinul vornicului”. Cum o mai putea dregre oficialul¹³⁸ oficiolatlului decât: „Șeful oficiolatlului, făcându-i-se milă de mine ce pății¹³⁹, mă ospătă pe mine și pe tatăl meu, pe care-l știa și-i era bun de când încă fu el mai mulți ani vornic; îmi dete veșminte de-ale sale și mă trimise cu însuși adjun(c)tul său, Rosignon, într-o căruță la Suceava, unde se afla comisiunea de asemântare postumă”¹⁴⁰. Și fiecare, la rândul și-n felul său, își primește osânda cuvenită: Vornicul din Sucevița e mazilit, cei trei zbiri, arestați; iară în plus cel ciocănit la cap, în căutare medicală; tunsul, din pricina căruia dezertorul nostru umblă tot timpul numai în albimi, fiindcă dânsul îi vânduse hainele luate de la mănăstire, răsplătit cu „de patru ori pen stroi”¹⁴¹.

Și iată-l scăpat pe arestatul nostru și din acest conflict cu autoritățile! Scăpat - deocamdată - de recrutare, ghinionisticul Iracie se întoarce acasă, la părinții săi. Foarte plastic e acum prezentat, într-a doua parte a acesteeși schițe, conspirația părinților săi pentru mântuirea lui din intemperiiile sărăciei și ale milităriei cu subterfugiul însuratului.

II – 2

Premature și neîmplinite proiecte de căsătorie

Adecă, la un răstimp, acasă, în Sucevița¹⁴²: „Pe la cântători¹⁴³, trezindu-mă durerea mâinii cu rana, auzii pe tatăl meu zicând pe încetul:

- Varvară - așa o chema pe maică-mea... Ce-am gândit eu...? Să-l însurăm pe fiul nostru Iracie..., că de l-om însura, și încă cum gândesc eu, ar scăpa de toate aste năcazuri și primejdii ce le duce și-n străini și pe aici”.

- Ce vorbești tu - îi răspunse mama, așîndere pe-ncet, ca să nu mă trezească - da unde s-a însura el, abia de optsprezece¹⁴⁴ ani și-apoi și-a lăsa și școala...

- La Dumnezeu sunt toate cu puțință... Vom cerca, ca și cei ce scapă bani; găsi-vom, bine! nu? alt bine. Cercarea și-ntrebarea n-au păcat: cumpără, nu cumpără, negoța, se poate¹⁴⁵

Și iată-l, deci pe **badea Tănase Golembiovski gata să purceadă împreună cu prezumtivul mire, în pețite la bogătoiul Mihalachi**, vornicul „din satul B”, sat care¹⁴⁶ era departe de locul meu natal, în creierii munților Carpați, la izvoarele apei Moldovei” - și deci nu putea fi decât comuna Breaza. Părinții găsesc de cuviință ca mai întâi să meargă cu candidatul de însurătoare la o ghicitoare. Iar hârca de babă, „vrăjitoare vestită”, la care, după ce trec munte și punte, poposesc peștorii noștri, scoțând din ladă o gămuiață¹⁴⁷ de cărți¹⁴⁸:

„- Ți-i ficior, mândrulicul ista?

- Ficior, mătușă.

- Aveți drum?

- Am avea.

Baba mă puse să tai cărțile, după ce făcuse ea cu palma cruce peste ele.

- Apoi numai cu bine și cu noroc să fie! - zise mătușa, după ce, cărțile unse și vechi le înșirase în patru rânduri și se uitase în ele cu ochelarii legați cu o ață:

- Iată o mândruță lângă tine, fătul meu: lângă tine să și rămâie!”

Și iar la drum. E acum momentul ca bădica Tănase să-i destăinuie - vorba vine - lui fi-su care-i adevărata pricină a drumeției lor: nu... pretextul de a-l revedea pe neică Ioan Golembiovski, fratele lui Tănase și unchiul lui Iraclie, cât dorința de a-l duce pe Iraclie de-a dreptul la... logodnă!¹⁴⁹ Cu - fetișcana vornicului din "B". - „îmbătrânit în vornicie și plin de bogății de tot felul”. Adecă: „De-am avea noroc să-ți dea el fata, nu ți-ar trebui să fii nici protopop”¹⁵⁰.

Itinerarul peștorilor noștri se conturează destul de precis: „ajunserăm după amiază-zi la un alt sat, în care se afla o mănăstire, însă fără călugări, zidită încă de Vodă Alexandru cel Bun”¹⁵². Satul nu poate fi decât Vatra Moldoviței - fie că Iraclie Porumbescu vizează fosta ctitorie al lui Alexandru cel Bun, astăzi jalnică rămășiță de ruine, de când (foarte de mult), șuvoaiele unei năprasnice ploi au prăbușit o întreagă coastă a muntelui peste ctitoria marelui și atât de creștinului Domn - sau fie - că același text are în vedere actuala superbă ctitorie a lui Petru Rareș din aceeași Vatră a Moldoviței. Se întâlnesc aici cu un preot călare (care, în curând va avea să-i mai încurce cărările vieții lui Iraclie) - și care „auzind de la tatăl meu că eu-s feciorul său cel de la școală mă angajă să vin la el și să-i învăț copiii, însă, se-nțelege, cu oareșcare scuze, îi refuzai”.

Călătorii noștri mân apoi în „alt sat micuț, la bietul popă de acolo ce ședea într-o casă mai că mai mizeră decât toate celelalte ale sătenilor”. În continuare, drumul lor însemnat cu încălecarea muntelui *Ionul* și apoi *Feredeul*, pe culmile căruia „măcar că era în luna lui septembrie, găsirăm o viscolă¹⁵³ cu omăt și un frig, de gândeam că nu mai ajung să văd mândruța babei”. Ca „încheiere, contemplarea uriașului *Inău* (de 2280 metri) - cu specială tresărire pentru pitorescul peisagiului: „Contu(ru)rile gigantului *Inău*, colo departe spre Ardeal, păreau garnisite în foc și mărgăritare, iar aici, aproape în fața noastră, o stână de oi umplea colinele păscând. Oile dinspre soare, parcă cu mițe de aur, iar ciobanii sunau în duiosul, buciom, de ți se părea că toată „lumea se leagănă în dulceața viersurilor”¹⁵⁴. Și, de pe-un coline, înc-odată: „pe malul râului Moldova¹⁵⁵ se vedea întins satul B. Cu încă necunoscuta mea... mireasă”. Și-acum, foarte în psihologia situației:

„- Vezi colo — zise tatăl mei către mine - vezi colo preste apă, casa cea albă cu gură lungă, acolo șede unchiul tău Ioan.

- Uită-te apoi colo-n stânga, casa cea mare cu cerdac, cu ogradă largă și cu multe heiuri împrejurul ei, acolo șede vornicul Mihalachi.

Ba de dor, ba de sfială eu începui a tresări la cuvintele aceste ale tatălui meu și căutai lung, nu la casa unchiului Ioan, ci la cea mare cu cerdac și cu multe heiuri împrejurul ei”¹⁵⁶.

E apoi rândul unchiului Ioan Golembiovski de la Breaza. Ca să fie plăcut uimit de arătoșenia nepoțelului, chiar c-o trădătoare explozie ca aceasta: „Hai ghidi, ce fecior se mai făcu din tine, nepoate! De te-a vedea Măriuța, nu știu zău”. Și chiar așa, căzut de la drum, cum se află, candidatul de înșurătoare e imediat dus pe sus, la casa cu pricina... Și toate merg în plin! Mai ales din clipa-n care „un glas ca de argint” - al Măriuței - se auzi dând:

„- Bună vremea,¹⁵⁷ încât cogeamite flăcăul cât pe ce să scape din mână paharul cu „cinste” pe care i-l întinsese prezumtivul tată-socru Mihalachi, și mai ales de când „Măriuța ridică o clipită viorelele-i de sub sprâncene la mine”¹⁵⁸. A doua zi, „era ziua Crucii” (deci - precizăm noi - 14/26 septembrie 1843) - după sfânta liturghie, la care Măriuța ceti *Apostolul*, iar Iraclieș cântă *heruvicul* și *axionul*, masă veselă la vornicul Mihalachi. La masă, bătrânul preot localnic - care spunea că „dânsul, ca diacon de 14 ani, lua parte la convoiul ce în anul 1786¹⁵⁹, aduse la Suceava moaștele Sfântului Ioan cel Nou, de la un cuvânt de la orașul Jolova în Galiția”, apoi „nici una, nici două, luă paharul în mână” și așa de iscusit o ticlui din cuvinte, încât logodna e gata făcută!”. Fericitul ginerică primește de la tata – socru „un uric că eu am să fiu clironomul averii sale constatătoare din mai trei sute de fălci de munți și fânețe, sute de oi, zeci de vaci și boi, (h)erghelie¹⁶⁰ de cai și, pe râul Moldovei, o moară cu trei pietre!”¹⁶¹. Iar nunta e hotărâtă „pe cășlegile de iarnă”.

Rămânea ca proaspătul logodnic să mai scape de **pacostea cătăniei**. Comisia de recrutare îl și aștepta „la Suceava, în *hanul lui Pruncu*”. Recrutul

nostru pornește „la Suceava călare, pe (un)¹⁶² cal voinic ce mi-l dăduse Mihalachi din herghelia sa”. La fața locului îl aștepta nu numai vornicul Mihalachi, dar și... chimirul lui ghiftuit cu ceva, ce se cunoștea¹⁶³ de dinafară că-s niște lucruri rotunjoare” ...Consecința acestui chimir cu acele... rotunjoare¹⁶⁴: „Vai, câte defecte îmi mai găsi comisiunea de ascultare¹⁶⁵, deși la L.¹⁶⁶ nu se găsi nici-una.

- Ai scăpat! - zise Mihalachi ce mă aștepta afară, ținându-mi hainele. Da!”

Și de-acî, scăpatul, val - vârtel, călare pe bidiviul primit de la Mihalachi până la Roșia, „Seliștea”¹⁶⁷ lui Mihalachi de lângă Bosancea, aproape de Suceava”, unde aștepta Măriuța, „mă dusei (tot)¹⁶⁸ într-o fugă a calului, de era tot apă și spume, când ajunsei la Roșia”¹⁶⁹.

Vine Crăciunul! în munte, omete și viscole și troiene cari curmă orice comunicație. Mirele nostru stăruie până târziu noaptea cu cetitul. Țipenie de vietate în casă, părinții fiindu-i duși în pețite pentru fiul lor mai mare, Gheorghe. În cerdac, colindători cu *Nașterea Ta, Hristoase...*”. Doi flăcăi străini, care se roagă apoi de mas. Noaptea, cel culcat în preajmățul” lui Iraclie – „Satan trimis din infern, ca să-mi arunce inima în flăcări chinuitoare”¹⁷⁰:

„- Te rog, te rog, tare te rog să nu bănuiești!¹⁷¹ ...Te-am văzut prin Câmpulung călare pe calul lui Mihalachi, după d-ta cu doi feciori așisderea călări, cari erau slugi de-ale lui Mihalachi. Auzeam vorbind lumea ce te vedea:

- Ai! Ce fecior! Și apoi, cum s-aude, și învățat mare!

Se sculă, bătu trei mătănii la icoane și, apropiindu-se de patul meu, zise tainic, dară¹⁷² mascat și ca sărbătorește:

- ... Nu te însura acolo, că ești nenorocit și poate și pierdut”!

Iar din pragul ușii: „află, domnișorule că seara aceea, după ce căpătași cuvântul de la părinți și de la fată, tatăl ei alunga un flăcău de la casa sa, pe care îl ținuse de mai mulți ani, parte ca slugă și parte ca copil de suflet”¹⁷³.

Nici-o beznă, nici o vijelie nu-l mai putea opri!⁷⁴

„Zdrumicat până-n adâncul sufletului,/ Așa în puterea nopții, pe frig și pe ninsoare”, încalecă sirepul căpătat de la vornicul Mihalachi și pornește furtună înspre B.¹⁷⁵ ...

„Nu poposii nicăieri și nici nu mâncai toată ziua nimic. Mersei tot înainte, înconjurând munții *Ionul* și *Feredeul* și, pe la miezul nopții ajunsei, abia viu, la B. Unchiul Ioan Golembiovski și mătușa îl primesc cam zăpăciți: ... parcă se temeau a începe vorba:

- Unchiule - zisei în fine cu glas aspru și răstit - unchiule, ce-ați făcut cu mine?!

Mătușa, spăriată, sare pe cuptor, iar unchiul,... în ton rugător:

- N-am știut, zău, n-am știu nici noi până mai dăunăzi!”

Sfârșitul acestei hiper - romantice aventuri: „Sfâșiat... în întreaga ființă a mea, lăsând calul la unchiu(l), ca să-l dea nefericitului lui proprietar, eu

încă-n aceeași noapte, pe la cântători, părăsii comuna B., cu blăstămuri și cu amarul cel mai greu și mai cumplit în inima mea, ca, așa pe întuneric măcar, să-mi întorc vreodată fața spre casa nefericitei Măriuțe”.

Iar povestea vieții lui Iraclie Porumbescu și mai departe urmează a se depăna pe pitorescul fir autobiografic: **„Era după Paște în anul 1844.** Intervine acum, cronologic, schița *O răzbunare minunată*. Paștele ortodoxe și catolice, coincid în 1844 (cu Duminica, Lunea și Marțea Paștelor ortodoxe (la 26, 27 și 28 martie stil vechi și cu Duminica și Lunea Paștelor romano - catolice, la 7 și 8 aprilie stil nou) - suntem după 8 aprilie 1844.

Naufragiatul mire Iraclie, **pierduse acum de două ori anul de studiu:** „o dată din cauza închisorii mele la L., în care mă ținură după începutul cursurilor la universitate, și a doua oară din cauza nefericitei Măriuțe de la B.”¹⁷⁶. Întru precizarea cronologică, recapitulăm că arestarea camaradului de cameră al emisarului polon „P. ..ski” avu loc pe timpul când „examele de vară” erau acu începute și că durata închisorii fu de „șase săptămâni”. Întors, „numai Dumnezeu știe cum”, în Bucovina, victima propriului său nume, **se aciuează pe lângă Mănăstirea Putnei**. Și „aveam de gând, ca anul școlar de prima filosofie¹⁷⁷ cel pierdut prin închisoarea de răul emisarului polon, să-l încep cumva din nou la toamna viitoare și poate-că și să-mi sfârșesc studiile”¹⁷⁸.

Intervine însă **arestarea lui Iraclie** ca „dezertor”, prezentarea în fața comisiei de recrutare și amânarea recrutării „pe șase-săptămâni” din pricina mâinii chilăjite¹⁷⁹; apoi, celelalte: ofensiva asupra comunei B.... „în luna lui septembrie”¹⁸⁰, prezentarea la recrutare (după cele „șase săptămâni” - încât prima prezentare o fi avut loc cam prin iulie 1843) — și Crăciunul (25, 26 și 27 decembrie stil vechi 1843 — 6, 7 și 8 ianuarie stil nou 1844) cu năprasnica trezire din visul însurătorii...

Aterizat, așadar, din buimăceala aventurilor... involuntare, în lumea datoriilor civice și la toată grija cea lumească „după Paști, în anul 1844”, deci în aprilie 1844, poticnitul studios e stăpânit de grija școlii: „Îmi trebuia un testimoniu prin care să arăt în ce fel, cu ce ocupațiune adecă, am petrecut timpul absentat de la școală”¹⁸¹. Își aduce aminte de „acel popă călare cu pipa scurtă-n gură, care, trecând eu cu tatăl meu as-toamnă prin comuna sa, mă chemă să-i învăț copiii”.

II – 3

Iraclie Porumbescu – dascăl ambulant

Iată-l deci „în respectiva comună montană”, **la Vatra-Moldoviței** – precizăm noi. Precizarea se coroborează și cu următorul pasagiu din schița *O răzbunare minunată*: „Mărturia ceea ți-oi da-o și-oi pune pe ea și pecetea bisericii, a Sf. mănăstiri cu hramul Buneivestiri, făcută de un vodă, după care și

numele, numele pusei băietului celuia (mi-l arată colo pe pat), adevă Alexa, că se nascu spre ziua... - fu! tfu! lui Alexii, omul lui Dumnezeu; așa-i preuteasă?

Preuteasa închină din cap. Mănăstirea o făcu, nu Alexi, ci Alexandru cel Bun”. În adevăr, hramul Bunevestiri îl avusese și Mănăstirea Moldoviței, ctitoria lui Alexandru cel Bun (din cam 1401-1402), ruină de pe urma surpării muntelui peste ea, pe la începutul veacului al XVI-lea, și același fără hram al Blagoveșteniilor îl are și Mănăstirea Moldoviței, ctitoria lui Petru Rareș (din 1532) - cum arată și Dr. Eugen Kozak. Iar redusele cunoștințe istorice din vremea lui Iraclie Porumbescu îl fac s-o creadă actuala mănăstire Vatra-Moldoviței, ctitorie al lui Alexandru cel Bun.

Și ne-ntoarcem la dibuitorul de meditații și mai ales de anumit certificat - rătăcit prin coclaurile moldovițene. Fiind prin aprilie și „încă și după ceva ploaie” ulița „era atât de glodoasă, încât... era cât p-aci să-mi rămână o gheată în noroi” - și, firește, n-ai trebui să te uimești că, și pentru asemenea motiv, pân-și popa se-ntâmplă să circule, călare...”

Și iarăși, ca și-n hazliul episod de la Putna, umorul prozatorului Porumbescu e la largul lui: „M-a fi văzut părintele că mă necăjesc cu deznodarea încuietorei porții și-mi veni înainte. Era numa-n cămașă, dară cam lungă, deși nu cam de ieri, de-alaltăieri schimbată; descins, desculț, cu neexprimabilele¹⁸² suflecate până la meridianul pulpelor și cu capul gol, părul și barba în ținută republicană¹⁸³, ca să nu zic nihilistă... Văzându-l, îl cunoscu - stai! - zise el cătră mine - ți-oi deschide eu. Îmi deznodă încheietorea și eu, intrând pe poartă, se-nțelege¹⁸⁴, îi sărutai, nu știu, dreapta sau stânga, dar aceea simții că trebuie să fie un econom rațional, care le-ncepe îmbunătățirea ogorului de la un cuvânt de la grijirea chiar cu propriile-și mâni...”¹⁸⁵. Urmează prezentarea elevilor: două fete și doi băieți - și învoiala: „Apoi ce mi-i cere..., ce mi-i cere pentru patru copii, da nu-s mari!” Adecă: „să nu ceri mult”¹⁸⁶.

Nevoia de a obține „mărturia ceea” (că în timpul absenței de la școală a fost onorabil-activ undeva) și considerația că „până la ferii nu-i o vecie”, determină să se supuie cărpănoșeniei acelui părinte a patru copii *nuu maari* și să-i ia la învățătură „pân-la postul Sântămăriei”, postul Sântămăriei fiind răstimpul de 1-14 august (stil vechi!) Ceea ce în 1844 înseamnă: 13-26 august, stil nou - evident că bine-intenționatul nostru candidat de „filosofie” sta să-și continue școala cu începutul lui septembrie 1844.

Iar învățătura decurge în cam următorul ritm:

„ - Asta, întâia slovă - le zisei eu - se cheamă *az* - ziceți *az* - *A-az*.

- A doua slovă se cheamă *buchi* - ziceți *buchi* - *bu-uchi* - Care-i întâia slovă? - *Bu-uchi*, — *Az*, mă! -*A-az*”

Norocul dascălului Iraclie, în această robinsonească dezolare, e că peste dânsul dă un om al bunăvoinței și-al omeniei. Era **căpetenia ocolului silvic** din partea locului¹⁸⁷, **Franciscus Pálffi**¹⁸⁸ de Poliany, c. r.¹⁸⁹ *Silvarius ac. Giometer*.

De aici încolo, mai ales serile și uneori și la prânz, stingherul meditator e mereu la taifas cu acest om bun, însingurat, pe lângă o soție care „zăcea bolnavă... de douăzeci și șase de ani”.

„De neam aristocrat din Transilvania”, fost „paj. la pretendentul de tron al Poloniei principele Czartoryski”¹⁹⁰, căsătorit în Polonia cu femeie de neam mare, acest original Pálffy „vorbea latinește”¹⁹¹, românește, polonește, nemțește, ungurește și franțuzește, dar toate aceste limbi le vorbea slab, așa că, nevenindu-i un cuvânt în minte în limba în care vorbea, lua din alta, a treia, a patra și mai departe; el era adecă un *turn babilonic*”.

Și: „aflând... că-s student și încă fost un an și la filosofie se bucură, cum zise el, că are cu cine vorbi latinește; ba cunoșteam și limba polonă, pe care o știe și dânsul; în toate sările, când era vreme bună, trecea pe lângă Academia”¹⁹² mea, mă striga din drum și mergeam cu el la plimbare, de unde, întorcându-ne, mă lua la sine și cinam cu el. De multe ori mă invita și la prânz”. Și apoi: „avea o inimă și un caracter foarte nobil, era îndurător către săraci și omenos către oricine. Auzind el de multele mele pățanii, îi câștigai toată simpatia și, cum se arată mai târziu, și iubirea!”¹⁹³

Dar iată că, iarăși, documentul se adaugă întru confirmarea poveștii lui Iraclie și, deci, că povestea lui Iraclie e-n bună parte *Wahreit*, nu numai *Dichtung*! În adevăr, din puținul care ni-l arată cele șapte scrisori ale lui Francis Pálffy către Iraclie Porumbescu păstrate, ni se revelă cam următoarele: în tussapte scrisorile alocuția (în nemțească, ortograficește și gramaticalicește greșită: „Satzbarster Herrn (v. Golembiowski)!”, care ar vrea să fie: Scharzbarster Herr – Prea scumpe Domnule! Caracteristic și predicatul de nobleță v., deci von = „de” ca și-n adresele (câte ni s-au păstrat): Per illustri ac generoso D-no (Domino) Clerico rito n. (non) sau dis unito”¹⁹⁴ de Golembiowski in Czernowic, o dată Czernowitii.

În scrisoarea a II-a¹⁹⁵ datată precis: „W. Moldawica d. 15 Ianer (Janner!) 1847” (deci: Vatra Moldoviței, la 15 ian. 1847) iarăși pocită nemțească: „Ich Wunsche Ihnen *vicissim*”¹⁹⁶ zu den (dem!) eintretenden neuem Jahr langes Vergnugtes (vergnugtes - abuzul de majuscule și invers, de minuscule fiind frecvent în neortografia nonșalansă a lui Pálffy) Leben, Wohlergehen und mit einworth (einem Word!!) in allen (im Allen) Gottes Segen”.

În schimb, încheierea destul de corectă: „Die Funf gulden (Gulden) Nehmen (nehmen!) Sie gutmuthig an. Verbleibe Ihr aufrichtiger Freund Fr. Pálffy”. În scrisoarea a III – a de tot șchioapătă nemțească: „heute hatt ich sterben, alles ist ferlohren” (- wurde ich heute sterben, so ist Alles Verloren!). În scrisoarea I, latineasca (atâta cât poate fi descifrată): „rogo des cuidam perito Doctorii Medicino et dicas eidem quod apoplexia me tetigerit, sed Providentia me protexit...” Apoi, până la capăt scrisoarea continuă polonește. Latina e strecurată (abstracție făcând de adresele latinești) și-n scrisoarea a II-a, a V-a, a VI-

a („Dies es quantum Verdient [-verdient] iste generosus vir de prunkul, cui suo tempore ex feris¹⁹⁷ juxta posse servire certissime non intermittam”) și a VII-a.

Precum polona în aceste scrisori, mai ales nemțești, intervine în scrisoarea a IV-a și a VI-a, iar generozitatea, omenia lui Pálffy, se ițește printre rânduri din încondeieri ca acestea: „Sie Klagen ufterz wegen wasfurein (sic!) Klatzereyen¹⁹⁸ (- irgendwelcher Klatschereien - oarecari bârfeli), sorgen (- haben sie keine Sorgen!) Sie Nicht, solche Unmenschliche Benehmen (-ein solch unmenschliches Benehmen!) sind Nie im Stande (- ist n ie im Stande) ein wahres rechtschaffenes herz verderben (- zu verderben!)... Der (?) Rosenk (?) ist ein intercastus ganz und gar solche Leute brauch ich Nicht (- nicht), - solchen trau ich Nicht; ich habe schön ihm gut dekant (-ich habe ihn schön gut erkannt), doch war ich vortwerend (- fortwahren!) immer gut: Das schadet meinem (?) Character - Ich bin sehr zufriedent und beruhigt, dass ich gutgethan (- gut getan) habe ergo sein wir beide zufrieden-Gott un Gesundheit bieten (- bitten!) - Gott loben - în scrisoarea a II-a. Sau: „Der Jud Tevel, ein wahrer Unmensch, hat mir 12 procent Versprochen (-versprochen), da er aber per longum et latum die zahlung (zahlung) gedreyet (-gedreht?) hat, damit ich mid den (- dem) Hundzfut¹⁹⁹ fertig bin, habe ich ihm auf 6 procent delassen” - în scrisoarea a VI - a. Ba, odată, în scrisoarea a VII-a îi scapă și o foarte curentă imprecăție maghiară: ... „der Edler Herrn Advokat (- der grossmutige Herr!...) - wird schon ihn Nicht fiel bieten (-wird ihn achon nicht viei bitten) - wird schon ihn Anders lemen (- wird ihn schon anders lehren) baozama hundzfut lelkit”.

Destul de importante, aceste documente și fiindcă ne confirmă localitatea Vatra Moldoviței - în scrisoarea a II - a și în adresa scrisorii a VI-a, expediată recomandat din „WAMMA (- Vama!) 20 Mai” (anul?). Alte datări: scrisoarea a IV-a: „d. 29 t Junii 1847” și-n adresă: „WAMMA 3 august”. Va să zică, în petrecere și cu acest comiliton de sihăstrie, **Iraclie Porumbescu, continuator al acelor tradiționali dascăli ambulanți din Bucovina**, cu chiu, cu vai își isprăvește și cele patru luni de dădăcire pedagogică la Vatra Moldoviței: „În urmă sfârșii²⁰⁰ cu mare greu și năcaz cele patru luni”. Suntem deci prin luna august 1844.

Dar la **răfuiala cu popa**, surpriză:

„- Poftim simbria pe patru luni, dar mărturie nu-ți dau!”

Gândeam de-odată²⁰¹ că el glumește și tăcând puțin zisei:

- Doară nu șăguiești, părinte; d-apoi ce vorbă am avut, când am venit încoace?

- Vorbă, nevorbă, mărturie nu dau; știu eu unde ai fost astă - iarnă? Să-ncap într-un cramanari?²⁰²

Îmi întoarse spatele și se duse...

Zădarnică orișice încercare de-a-l mai afla pe îndrăcitul de popă! În asemenea desperată situație, cine altul decât bunul de Pálffy - colcăitor de mânie - îi putu fi salvatorul?!

Certificând că la dânsul studentul Iraclie Golembiowski a petrecut „un an întreg”, învățându-i copiii (pe care nici nu-i avea!). Certificatul e întărit nu numai de semnătura și pecetea lui Pálffy, ci și cu cea a primarului Martin.

II – 4

Reluarea școlii, la Cernăuți

Revenitul, la școala din Cernăuți se înscrie din nou în anul întâi de „filosofie”, unde e admis „deocamdată provizoriu, pe urmă definitiv”.

Suntem în **toamna anului 1844** - și data aceasta coincide cu informația din *Zeugnissul*, eliberat la Cernăuți, în 8 noiembrie 1877, de parohul Ioan Olinschi și de ceilalți, că-n anii 1844-1850 Iraclie Porumbescu a urmat la Cernăuți „studiile filosofice și teologice”.

Dar, iarăși informația precisă: „Finii anul²⁰³ bine, scriind din când în când nobilului și generosului meu făcător de bine, care răspunzând-mi, îmi alătura și câte o notă de cinci sau de zece.

În ferii venii la el, mulțumindu-i din nou și prezentându-i testimoniul meu de succes bun al anului finit. Petrecui la el vre-o câteva zile, dar forestierul mă opri cu tot (din)adinsul să merg la preotul și tot așa făcu și-n celelalte ferii, până sfârșii toate studiile mele, deși în asemenea ferii, mergând eu cu forestierul la plimbare, treceam și pe lângă casa preotului”.

Și iarăși, în oricât de mărunță chestiune, iată că din nou documentul vine să confirme povestea lui Iraclie Porumbescu. Adică afirmarea că: „îmi alătura și câte o notă de cinci sau zece” e confirmată cu: „Die fünf gulden (- Gulden) Nehmen (- nehmen) Sie gutmuthig an” - în citata a II-a scrisoare a lui Pálffy: 5fl... na Kapeluss posilam”; într-a III-a scrisoare a aceluiași: „Ich schicke Ihnen zehn Gulden”; în scrisoarea a VI-a faptul acesta - oricât de filigran - merită reținut împotriva acelorora cari întâmpină cu oarecare rezervă anume știri venite din partea lui Iraclie Porumbescu!

Și deci: „După-ce finii studiile, ajutorat numai de bunul forestier, de altă ajutorare nici nu mai aveam lipsă, căci așis în anul al doilea al filosofiei²⁰⁴ fui primit în seminarium²⁰⁵, după ce - zic - finii studiile, mersei cu absolutoriul la făcătorul meu de bine ca să-i mulțumesc.

El, bietul²⁰⁶, lăcrăma și-mi zise: et ego tibi gratias agequod mihi possibile fecisti et abiquid boni facere, contentus, imo felix sum!... Mă cuprinse și mă sărută²⁰⁷.

Amintitul absolutorium²⁰⁸ - în limba latină - din partea Institutului teologic cernăuțean, evidențiind disciplinele teologice urmate (cu media: primă și eminentă) de Heraclius Golembiowski în anii (1846-) 1847, (1847-) 1848, (1848-) și 1849 și (1849-) 1850, ni s-a și păstrat în original (cu dată de 28 aug./9 sept. 1850), semnat de „Hakmann, C. R. stud. theol. Direktor”²⁰⁹ - și-n duplicat (cu data de 21 iunie/3 iulie 1851), semnat: Illustrissimo ac

Reverendissimo Domino Episcopo ac C. R. studii theologici Director absente-de Ioannes Tomiuk, profesor teologiae pastoralis.

Duplicatul poartă nota: „Coll. Ilar. Hackm” - deci: colaționat (revizuit) de Ilarion Hacman.

Dar acum năpasta de surpriză pe capul bietului student „absolut”: a doua zi... vedeam că forestierul era neliniștit și tulburat. La o vreme îmi zise serios:

- Acum du-te la preotul și cere pe Ileana, fata cea mai mare de soție! Căscai, pare-mi-se, gura și ochii la el și zise:

- Domnule, cum așa, eu am acum mireasă! - Făcutu-ți-am bine? - replică el și mai serios - spusu-mi-ai că-mi vei rămânea mulțumitor toată viața? Altă mulțumită nu-ți cer...

- Domnule forestier! - zise eu îngăimăcit²¹⁰ și chiar spăriat de pretensiunea, ce-o auzii, el însă îmi curmă vorba...”

Și iarăși câteva precizări documentare: dar: în precizarea cronologică, aceste amintiri ale Porumbescului, redactate mai târzior, nu pot avea pretenția exactității.

Ne întoarcem însă la răzbunarea minunată!

Nici speranța că felul cum o s-o pețască fata aceluia popă „putred de bogat”, dar „zgârcit pâslă”²¹¹, cerându-i o zestre mare, nu-i rămâne, pentru că:

„- Bani, zestre nu cere - strigă Pálffi după mine, cată să capeți fata; de celelalte voi griji eu”. Firește, lucrul fiind „pus la cale pe după spatele mele, pețitul reușește perfect: Cu patru, nu cu două brațe i-ar fi dat-o fata!

Izbânditorul mire se-ntoarce din involuntaru-i pețit cam hăt plouat, ba chiar și c-o zbucnire de burzuluire:²¹²

„- Domnule, eu, fruntaș în seminar și să mă fac de răs cu așa zestre”²¹³.

Dar, iar luat din scurt și pe sus de jupânul Pálffi, iată-i pe amândoi „la popa... tot în aceea odăiță”; și după câteva cuvinte, zise Pálffi către preot, care ne conduse în odaie:

- Apoi dumnealui, feciorul meu, a fărșit școlile, vrea să se-nsoare. Îți place?

- Place, domnule,

- Frumosu-i?

- Frumos,

- Dai fata după dânsul?

- Dau, domnule.

- Vrei de ginere?

- Vreau, domnule...

- Da mărturia unde-i? Unde-i mărturia ce i-ai făgăduit și apoi l-ai înșelat?...

Popa căscă gura și sta cu ea așa căscată.

- Mărturia eu i-am dat, eu l-am făcut că acumu-i frumos, că-ți place și că l-ai lua de ginere! Na, dară acum ginere!

Forestierul zicând acestea, arată popii cu degetele o figură neesprimavere ... Popa stete și rămase ca pe ceea lume.

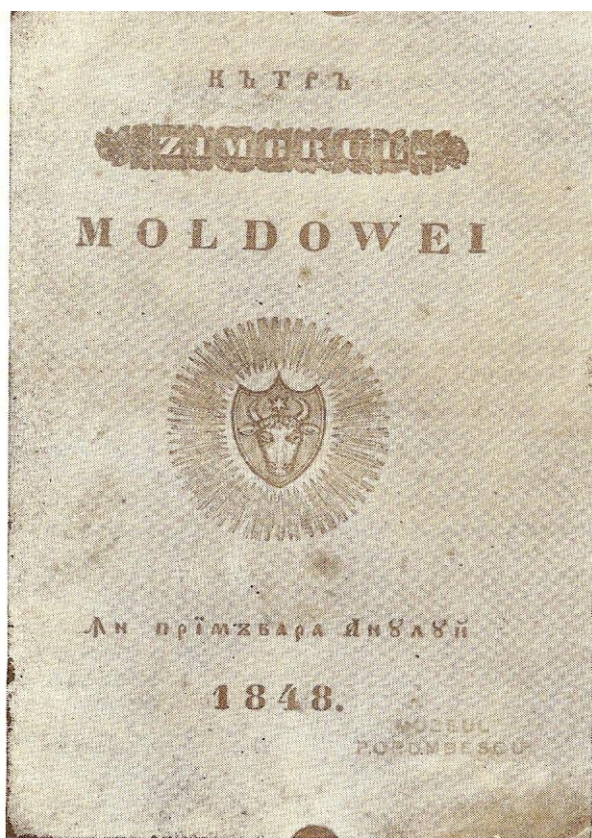
Eu? - norocul meu că nu-mi pusesem pălăria din mâni, căci altminterlea, zăpăcit de păcălitura îndrăzneată a forestierului, nu știu de n-ar fi rămas acolo... (i)eșirăm repede”. ...Iar forestierul... îmi zise triumfător...: „Șase ani am gândit și studiat cum să te răzbun și: iat-așa! A doua zi plecai acasă.”

Și, iscusit meșterasă, prozatorul Iraclie Porumbescu în crearea eminenței calități a surprizei episodice - rămâne reflexia noastră!

Cronologic, în răstimpul schiței *O răzbunare minunată*, a cărei acțiune se-ntinde între 1844 și 1850, ar trebui intercalate confesiunile și schițele autobiografice: *Un episod din 1848*, *Amintiri despre Vasile Alecsandri*, *Cum a venit Pumnul în Bucovina și Emilia*.

Mai precis: *Episodul din 1848* se autodatează: „eram în anul al doilea de teologie”²¹⁴ - ceea ce va să zică: în anul de studiu 1847 - 1848 și „era în iunie 1848”²¹⁵.

Amintirile despre Vasile Alecsandri glăsuiesc: „Era în vara anului 1848”²¹⁶, iar G. Bogdan - Duică ne informa că Alecsandri „pe la 15-16 iunie era în drum spre Cernăuți”²¹⁷.

NOTE BIBLIOGRAFICE

1. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 150: „Tatăl meu îmi aduce hainele frățâne-meu, mai mare cu doi ani decât mine și încă holtei (și eu, mai mic cu doi ani, să mă însor!).”

2. T. Sireteanu – în citata revistă *Școala*, 1922, p. 149

3. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 6, notă

4. În mss. *Tagebuch* (pe 17 ianuarie - 8 octombrie 1879), Ciprian scrie (la p. 59) pe ziua de 21 martie: „Heute ist meines guten-theuren Vaters Namenstag” (- astăzi e onomastica bunicului, scumpului meu tata”).

5. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 4

6. *Idem*, p. 84

7. *Idem*, *ibidem*

8. Rectificăm, după *Gazeta Transilvaniei*: „dară gla”, în loc de „dar’gla - *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 84

9. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 85

10. *Idem*, p. 84

11. Cf. germ.: „Männer”

12. Cuvânt rar, lămurit de noi în *Făt-Frumos*. An XIII, p. 137, ca derivat din subst. *un pranic*, două *pranice* = maiul de bătut albiturile la spălat; Iraclie Porumbescu se dovedește un merituos depozitar de elemente lexicale rare și chiar unice.

13. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 85

14. *Idem*, *ibidem*

15. *Gazeta Transilvaniei* scrie „sese ani”, încât suntem în drept să rectificăm regionalismul „sese” din *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 85 - cu „sase”.

16. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 97

17. Poate de rectificat: „aveam talent la...”

18. L. Bodnărescu, deformându-l mereu pe „sese”, „septe” ai lui Iraclie Porumbescu în „șase”, „șapte” n-om fi greșind, dacă neavând la dispoziție *Unirea* din București și *Gazeta Transilvaniei* și aici rectificăm: „șapte”, „șase”. În scrisorile sale Iraclie Porumbescu scrie: șese, șapte! L. M.

19. Cf.: *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 85, notă: „Acesta despre mine nu le-am spus spre alt scop, decât de a arăta, cum – după puțină lor și după vremile de atunci îngrijeau călugării de băieții ce-i primea(u) la învățătură. Eram atunci în mănăstirea Putnei peste 20 de băieți”.

20. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 85

21. *Idem*, p. 86

22. Cf. Dim. Dan – *Mănăstirea și comuna Putna...*, 1905, p. 123 și Leca Morariu – capitolul *Mediul ambiant* din *Războiul Troadei*, 1923, p. 17.

23. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 86

24. *Idem*, p. 86

25. Altă falsificare pe care (după *Gazeta Transilvaniei*) o rectificăm în: *Scr. l. Ir. P....*, p. 86, unde, în loc de autenticul „se săvârșea” cetim: „se sfârșea”

26. Deci și strană cu ...pângăritoare cântare „sloveană”. Povestașul nostru îi și amintește pe câțiva „dintre sloveni”: Spiridon Cosinski, Iosif Magazievici, Vlasii Corsioski și Venedict Pavlicowski”. *Scr. l. Ir. P....*, p. 87

27. Ba și acest fel de cacofonie frecvent la corifeii scrisului nostru actual: Cf. D. Caracostea - *Expresivitatea limbii române*, 1942: „expresia românească. Când privești...” p. 148; „valorificarea poetică. Când...” p. 334; unitatea stilistică Când...” p. 347; „înțelegerea obștească. Când...” p. 383; Iorgu Iordan - *Stilistica limbii române*, 1944: „bisericească. Cât...” p. 215; G. Călinescu - *Istoria literaturii române*, 1941: „cocoana Crăcăneasca. Ca traducător...” p. 136; „obstație ideologică. Ca istoric...” p. 144; „prozaică. Cât...” p. 155; „bibliografică. Cărțile...” p. 862; Șerban Cioculescu, *Introducere în poezia lui Tudor Arghezi* 1946: „publicistică. Cât...” p. 9; „romantică. Ca...” p. 33.

28. În vremea acestui episod hazliu, Putna avea: „statul de 25 călugări complet”. *Scr. l. Ir. P....*, p. 85 și 86.

29. Recte: Sânt – Ilie, lângă Suceava.

30. Cf.: „El (arhimandritul) nu-i trata pe călugări ca un despot și nu-i oprea în internul zidurilor mănăstirești, să fie și oameni lumești, numai să nu compromită mănăstirea ... *Scr. l. Ir. P....*, p. 86 (și apoi și 87).

31. = prăjituri

32. *Scr. l. Ir. P.*, p. 86-87

33. Alt rar specimen lexic al lui Iraclie, atestat, *ibidem*, p. 88 și la singular: „tuzul în șodenii, părintele Lavrenti Chirilescu” - și care s-ar traduce cu : căpetenie, comandant, șef, cap.

34. Cf. *Scr. l. Ir. P....*, p. 87. Nota: „Măind căpitanul cercual al Bucovinei (pe atunci cerc al Galiției) consilierul aulic Cratter într-o noapte în mănăstire, Chirilescu îi făcu pe la miezul nopții o șodenie îngrozitoare, fără ca să fi socotit căpitanul că-i lucru curat, încât iute se sculă din pat, porunci să înhame și părăsi mănăstirea fără a-și lua măcar ziua-bună de la nașalnic. La Cernăuți povesti apoi la toți, că acolo, la Putna e Ucigă-l crucea”.

35. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 85

36. *Idem*, p. 87

37. Cf. capitolul *Cei din urmă lăutari ai Bucovinei* la Leca Morariu - *Ce-a fost odată, Din trecutul Bucovinei*, Cernăuți, 1922, p. 73, sau ediția a 2-a, București, 1926, p. 60.

38. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 88

39. În *Scr. l. Ir. P....*, p. 88: „mulțumită”: în *Gazeta Transilvaniei*: „mulțumită”.

40. Și, iarăși după *Gazeta Transilvaniei* rectificăm greșeala (discordanța de timp) din *Scr. l. Ir. P....*, p. 88: „zise”, cu: „zice”.

41. *Scr. l. Ir. P....*, p. 88-89.

42. *Idem*, 89.
43. În: *Gaz. Trans.*: „șeșe”; deci „șase”, nu „șeșe”, ca în *Scr. l. Ir. P...*, p. 89
44. În: *Gaz. Trans.*: „se duse”, - nu „să duse” *Scr. l. Ir. P...*, p. 89
45. În *Gaz. Trans.*: „anteriorului”, - nu „antereului.” *Scr. l. Ir. P...*, p. 89
46. *Scr. l. Ir. P...*, p. 89-90.
47. Alte elemente lexice rare: vătăful unui taraf de lăutari, protos și primaș.
48. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 90 - 91.
49. Rectificăm, după *Gazeta Transilvaniei*: „peste potcapul de pe capul țiganului”, în loc de „peste potcap de capul țiganului” - *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 90
50. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 91
51. În *Gazeta Transilvaniei*: „am săvârșit-o”, față de: am sevârșit-o - *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 91
52. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu (...)*, 1898, p. 85
53. În terminologia austriacă *școalei primare* i se zicea *școală normală*;
54. Neavând la dispoziție arhiprețioasa *Revistă politică* a lui Matei Lupu, An IV, 1889, (nr. 5, p. 3 și 6 și nr. 6) utilizată de C. Morariu, reproducem după *Biografia lui Constantin Morariu - Andreeviciu, fost profesor ord. de teologie morală la Institutul teologic din Cernăuți, scrisă de un adânc stimător a(l) dânsului*, Gherla, 1889; Cf. și Constantin Morariu - *Culturhistorische und ethnographische Skizzen über die Rumänen in der Bukovina*, Resicza-Wien, 1888-1891, p. 145, notă; și Constantin Morariu – *Părți din istoria Românilor bucovineni*, Cernăuți, 1893, p. 30-31
55. Leca Morariu – *Ce-a fost odată. Din trecutul Bucovinei*, Cernăuți, 1922, p. 25-35, ediția a II-a, București, 1926, p. 21-29: „la ușa școlii era făcută o icoană în chip de măgar și lângă măgar o lingură de lemn, pusă de răs și de batjocură. Iar dedesubt scria că cine a cuteza de a grăi în școală moldovenește, are să capete cinci bote la dos ori cinci ceasuri de închisoare...” (ediția I, p. 28; ediția a II-a, p. 23-24);
56. Cf. Const. Morariu – *Părți din istoria românilor bucovineni scrise în limba populară*, Cernăuți, 1893, p. 192-195 „porecla leșească Andrieveci i-a dat-o acestei familii (Morariu) cunoscutul director de la Școala normală (primară) din Suceava, Franz Theil și anume iată cum: Ducându-și un Morariu din Mitocul Dragomirnei întâia dată copilul la școala din Suceava, directorul Theil l-a întrebat: cum se cheamă după poreclă. Tata i-a spus că se cheamă Morariu. Dară directorului nu i-a plăcut porecla aceasta și de aceea l-a întrebat iară pe tată: cum s-a chemat strămoșul lui cel dintâi de care ține minte. Răspunzând tata că s-a chemat Andrii, directorul a stat numaidecât pe aceea că l-a scris pe băiat la școală cu porecla Andrieveci, zicând că porecla aceasta este cu mult mai frumoasă decât porecla Morariu”. Încât: Morărenii ...care îmblau la școală se chemau Andrieveci, iară cei ce rămâneau acasă se chemau Morariu”.

57. Pentru antagonismul lui W. Schmidt față de românul, mitropolit, Silvestru Morariu, Cf. Dr. Vasile Găina - *Arhiepiscopul și Mitropolitul Dr. Silvestru Morariu - Andrievici*. Cernăuți, 1907, p. 21.

58. În terminologia timpului, ortodox - oriental coincide cu actualul: ortodox-român.

59. Chiar și pentru clasa a IV-a, a V-a de liceu („... pe la anul 1840”, Iraclie mărturisește: „eu eram prea ferm și dester (dexter!) în limba germană” (*Scrierile lui Iraclie Porumbescu*, 1898, p. 130)

60. Nefasta, haina, catastrofa unire administrativă a Bucovinei românești cu Galiția polonă-ruteană a durat, după C. Morariu (citatele *Skizzen über Romanen der Bucovina...*, p. 134), de la 1786 până la 1850, deci 64 de ani, iar după același C. M. (*Părți din Istoria Românilor Bucovinei* 1893, p. 28) de la 1786 până la 1848, deci 62 de ani. Consecințele acestei atât de hibride, de perfide, de austriace uniri, o ilustrează C. Morariu (*Părți din Istoria Românilor Bucovinei*, p. 28-29) cu următorul citat: „Nici sângeroasele și necurmăte războaie întâmplă pe pământul Bucovinei nici năvălirile sălbatice ale Tătarilor și Cazacilor, nici năvălirile cetelor turbane ale Turcilor nu au adus mai multă stricăciune nației române din Bucovina, decât această împreunare nefirească cu Galiția în răstimp de 62 de ani, lungi ca sute de ani. Căci în acest timp nenorocit, o parte a Bucovinei a început să-și piardă fața cea drept românească, în acest timp poporul românesc a început a-și pierde limba, apucând a se da la limba rusească va să zică, în acest timp s-a încuibat în țara noastră rădăcina unui rău care cu greu se va stârpi”.

61. Leonida Bodnărescu - *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, 1898, p. 5

62. La C. Morariu citatele *Skizzen...*, p. 169, citim, pentru Liceul de stat din Cernăuți, următoarea scară de clasificare: *prima classis cum eminenta, prima classis accideus ad eminentiam și prima classis*; cf. și I. G. Sbiera – *Familia Sbiera după tradițiune și istorie...*, Cernăuți, 1899, p. 94, care pentru școala primară trivială de la Rădăuți, din anii 1845-1849, distinge între „cei mai distinși” elevi, „eminentiști și accidentiști” și cei cu „cenzură eminentă sau adminentă”.

63. Liceul înființat în 1819, având, până în 1848, șase clase, iar din 10 mai 1848 opt clase – și foarte important pentru cultura națională prin faptul că, din toamna lui 1848, e ilustrat cu catedra de Limba și literatura română de Aron Pumnul (până la moartea lui, în 12 ianuarie 1866) – vezi C. Morariu – *Skizzen...*, p. 167-168 și *Părți...*, p. 128-129

64. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, 1898, p. 129

65. *Idem*, p. 130

66. *Idem*, p. 85

67. Cf. indispensabilei *Enciclopedia Română* a lui Dr. Corneliu Diaconovich, tom III, Sibiu, 1904, p. 644, dar și Lucian Predescu – *Enciclopedia Cugetarea*, p. 682

68. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, 1898, p. 5
69. Cf. chiar paranteza lui Iraclie: „nu învățam rău” - *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, 1898, p. 130
70. „Samariteanul meu” îi zice textul lui Iraclie; în: *Gazeta Transilvaniei* și-n *Scrierile lui Iraclie Porumbescu*, 1898, p. 129 – „Samaritanul!”
71. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, 1898, p. 129
72. Cf. german *dafür*!
73. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu*, 1898..., p. 129
74. *Idem*, p. 129-130
75. *Idem*, p. 130
76. *Idem*, p. 131
77. Altă raritate lexică din vocabularul lui Iraclie Porumbescu!
78. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu*, 1898..., p. 130-131
79. *Idem*, p. 131
80. *Idem*, *ibidem*
81. livrat = în livrea (ținută, uniformă de lacheu, de aprod).
82. Totuși, chiar de pe atunci se putea lămuri în limba leșească. Pentru reflexivul a se răspica, cf. germanul: sich ausscprrchprehen.
83. După socoteala noastră – aflându-ne în anul cu coincidența Peștelui ortodox și catolic – Iraclie era de fapt în clasa a V-a de liceu. Greșeala lui Iraclie P. s-ar lămuri prin faptul că amintirile lui Ir. P. sunt scrise în vârsta înaintată; cf.: „La bătrânețe trăiește omul din amintiri... și ferece de el dacă are amintiri pe care cu plăcere le reînvie în gândul său, de aceea îmi petrec câteodată și cu aduceri aminte...” (Un episod hazliu din mănăstirea Putnei - *Scrierile lui Iraclie Porumbescu*, 1898, p. 83-84); și: „Eu nu știu, învins peste fire, ori entuziasat de vorbele ofițerului, din care unele și azi, după patruzeci și șapte de ani, mă înfioară când la ele nu mai gândesc, necum încă să le produc... strigai...” – *Un episod extraordinar din anul 1848 (Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 95), Și: „Sunt aproape de șaptezeci de ani ai vârstei mele și mai o jumătate de secol e de când s-au întâmplat acestea. Mi-aduc aminte de cele momente ale pețitoriei mele, dar mi-e imposibil a le descrie” (*Încă însurat nu fusesem - Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 156.
84. Alt specimen lexic al lui Iraclie P., care însă se cere lămurit!
85. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 6
86. Retușăm pumnulismul: „estraordinar” cu: exrrtraordinar.
87. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 91
88. Deci; ședere provizorie.
89. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 91
90. *Idem*, p. 6
91. În copia autenticată (copia vidimata) a acestui *Zeugnis* citim: Crisamft.
92. Cf. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 94: „limba mea maternă... este cea sârbească”.

93. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 95.
94. Abia din 10 mai 1848 cei doi ani de cursuri filosofice fură înglobați ca clase de liceu învățământului secundar (Cf. C. Morariu – citatele *Skizzen...*, p. 168)
95. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu*, p. 136
96. Cf. germanul: „es ging mir” față de mai românescul „cum o duci?, o ducem”. Deși „îmi merge bine” e curent în românește – și Eminescu cântă: „Nici îi merge, nici se-ndeamnă, Nici îi este toamna toamnă”.
97. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu*, p. 137
98. *Idem*, p. 134 (și 135). Din latinul *balbutio* – *are* = a se bâlbâi
99. Refăcută în pripă, după marele incendiu din 1527, se prăbuși în 1547, dar fu restaurată pe cheltuiala lui Alexandru Lăpușneanu de arhitectul Petru Italianul. Ajunge iarăși pradă focului la 1561. E din nou rezidită de arhitectul Paul Românul, de voievozii moldoveni;
100. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 137
101. Din germanul: *schein*.
102. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 138
103. Cf. germ.: *ziemlich asiatische Zustände*
104. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 138
105. *Idem*, p. 139; apoi *idem* P...ski” 142; de altfel: „P” 138, 141-144
106. Firește, ca unul ce era invalid de-un picior;
107. Hibrid lexic, încă nici astăzi definitiv înlocuit cu vioiul corespondent neologic sentiment, deci cu atât mai iertat lui Iraclie!
108. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 143
109. *Idem*, p. 139
110. Deci: Mihail Sturdza (1834-1849)
111. Echivalent aflat de Iraclie Porumbescu pentru germanul *Schensiwürdigkeiten*, care nu-și are corespondent în românește;
112. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 140
113. Enorma clădire, în modest stil clasic, ctitorită de contele Scárбек și zidită între anii 1837-1842 (deci cu adevărat nou în timpul peripețiilor povestite aici de Iraclie Porumbescu) de arhitectul Salzmann, temelia fiindu-i așezată pe 60.000 trunchiuri de stejar băuți în terenul mlăștinos (Cf. Josef Piotrowski – *Lemberg und Umgebung...*, p. 145)
114. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 141
115. *Idem, ibidem*
116. Ferii = vacanțe
117. Cufăr
118. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 141, 142
119. *Idem*, p. 143
120. *Idem*, p. 144
121. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 144

122. De = ca, drept; Cf. „Virginele ce stătură sculptorilor de modele” – Eminescu – *Dalila*, 1879

123. Din *Cântecul străinătății* de Gheorghe Cretzianu, în vol. *Patrie și libertate*, București, 1879, unde, însă, în tussapte strofele refrenul e: „Tot mai bine-m țara mea”

124. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 145

125. După termenul tehnic militar austriac: Menage = masa militarilor.

126. *Camerad* – după germ. *Kamerad*

127. Și-n schița *Un episod extraordinar din anul 1848* (Scr. l. Ir. P..., p. 9) Porumbescu va vorbi cu un „bemac polonește”

128. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 146

129. *Idem*, 144-145

130. *Idem*, p. 145

131. *Idem*, p. 145

132. Tunsoarea flăcăului de la țară fiind fatalul indiciu caracteristic că e recrutat; Cf. jelaniei cântecului popular: „Părul meu cel gălbior / La maiorul sub picior!”

133. Presentirul fiind unul „der sich praesentiren hâte sollen”;

134. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 146-147

135. Deci mai târziu, când Iraclie își redactează amintirile.

136. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 147

137. Calificativul derizoriu boic e uzitat de bucovineni pentru rusnacii și mazurii din Galiția, oploșiți în Bucovina.

138. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 148

139. Și-n *Gazeta Transilvaniei* greșeala de ortografie: pățiu, în loc de pății.

140. Deci: comisia de recrutare extraordinară.

141. Cum se executa „pedeapsa aceasta crudă” pentru armată ne-a spus-o povestitorul bucovinean Ion Grămadă (schița: *De prin anii 1848 și 1849*. În: *Din Bucovina de altă dată*, 1911, p. 74-76): O uliță strâmtă, închipuită de două șiraguri a 50-100 soldați, fiecare înzestrat cu „câte o nuiă de loză”, prin care osânditul trecea gol „de sus până la brâu” pentru a fi croit cu jordiile cătănești!

142. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 149

143. Greșeală: „Pe la cântător” din Scr. l. Ir. P..., p. 149 (în loc de: pe la cântători” - *Gazeta Transilvaniei* și-n Scr. l. Ir. P..., p. 159, semnalată în Leca Morariu – *Din 1848, Râmnicu Vâlci*, 1945, p. 3, notă.

144. Altă inadvertență cronologică a lui Iraclie P.!

145. Câtă plasticitate în această pitorească, ultra - autentică sintaxă populară: „Cumpără, nu cumpăra, neguța se poate!” Iarăși eminentă calitate a prozatorului Iraclie Porumbescu!

146. Scr. l. Ir. P..., p. 150; Cf. și: „pe malul râului Moldava (sic!) se vedea înainte satul B - Scr. l. Ir. P..., p. 152.

147. Element lexic rar, neînregistrat nici în marele *Dicționar* al Academiei Române, nici în marele *Dicționar român – german* al lui Tiktin.

148. *Scr. l. Ir. P...*, p. 150

149. *Idem*, p. 151

150. Și-n *Gazeta Transilvaniei*: protopop, dar pasajul: „nu mi-a trebui să fiu nici potropop (*Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 153) ne îmbie și aici forma rustică potropop.

151. Cu abuzivul articol nehotărât un

152. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 151

153. Cităm din: Leca Morariu – *Pentru Iraclie Porumbescu*, 1945, p. 6; Și-n *Gazeta Transilvaniei*: viscolă!) de n-o fi greșeală, pentru vicolă, uzitat paralel cu viscol, vicol.

154. Așadar nu versurilor - *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 152 și *Gazeta Transilvaniei*, ci popularul viers – melodie, cântec.

155. Și-n *Gazeta Transilvaniei* eroarea de tipar: Moldava.

156. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 152;

157. *Idem*, p. 154; Și iarăși precizia: locuției: „bună vremea” (nu bună seara”) în amurgul nu prea înaintat.

158. *Idem*, p. 155

159. Nu! Nu la 1786, ci-n 1783, fură aduse moaștele Sfântului Ioan la Suceava; cf. S. Fl. Marian – *Op. cit.*, p. 110-119; *Enciclopedia Română*, vol. II, p. 856

160. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 157

161. Douăzeci șire mai jos în *Scr. l. Ir. P...*, p. 157; herghelie, iar continuarea decupajului din *Gazeta Transilvaniei...*, n-o avem.

162. Evidentă lipsă a articolului un!

163. Evidentă greșeală în *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 157: „ce se cunoaște” (în loc de „se cunoaște”)

164. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 157

165. Cf. austriacul *Assentkomision*!

166. L = Lemberg, Leov

167. Nu uităm să săliște înseamnă și: conac, curte, moșie.

168. Autentica românească a lui Iraclie Porumbescu parcă l-ar reclama și pe acest tot.

169. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 157

170. *Idem*, p. 159

171. Să nu bănuiești, în accepțiunea moldovenească să nu te superi.

172. L. Bodnărescu – (*Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 158) scriind „dar”, noi în mod consecvent, amendăm: „dară”.

173. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 159

174. *Idem, ibidem*

175. *Idem, ibidem*; Înspre Breaza Măriuței și-n spre breaza de Măriuța!

176. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 163
177. Deci clasa a VII-a de liceu
178. Iraclie Porumbescu utilizează consecvent forma (mai puțin rebarbativă din punct de vedere al cuplului consonantic român), atestată, de altfel, și în românește; În sensul acesta vezi: August Scriban – *Dicționarul limbii românești*, Iași, 1939, p. 1196: *fârșesc, fârșit* - nu *sfârșesc*; vezi și Leca Morariu – *Drumuri moldovene*, 1925, p. 27, nota 11!
179. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 140; Alături de *schilăvesc* și *chilăvesc*, alt specific element lexic, datorat lui Iraclie Porumbescu.
180. *Idem*, p. 152
181. *Idem*, p. 163
182. În loc de forma pumnulistă: „neesprimabilele”.
183. În *Gazeta Transilvaniei*: barba în ținută republicană; în *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 164 lipsește prepoziția în!
184. În *Gazeta Transilvaniei*: „se-nțelege”; în *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 164 – asperitatea: „se înțelege”.
185. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 164
186. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 166
187. „Forestierul fondului de acolo” – zice textul (*Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 166) deci funcționarul Fondului religios gr. - or. din Bucovina.
188. În 5 din cele 7 scrisori (una dintr-însele fiind datată: „W. Moldawica d. 15 jăner 847) ale lui Pálffi către Iraclie Porumbescu, se distinge bine grafica (ungurească) cu a sub accent în numele Pálffi.
189. c. r. = caesaro – regalis, deci k. k.!
190. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 167 (și 166)
191. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 166 pumnulizează (ca mai jos: lătinește”; Dar în *Gazeta Transilvaniei* ambele dăți: latinește.
192. „Școala” lui Iraclie la Moldovița, la care... „popa-i zice foișor” (*Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 166), adică: „patru pereți acoperiți cu scânduri”, un pat „pe păruți bătuți în pământ și „o măsuță chilavă...deasupra ușii...” o hârtie mare pe care scrisesem cu litere așîșderea mari de tipar: Academie”.
193. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 167
194. De rit, de confesiune neunită (cu Biserica romano - catolică!), așadar în langajul epocii, nu greco – unit, ci greco – oriental” = ortodox; În adresa scrisorii V: „în seminario di disuniti”.
195. Respectând ordinea în care le aranjase Iraclie P. în *Albumul* corespondenței sale mai importante.
196. Latinescul vicissim = în schimb, la rândul meu.
197. ferse = sălbăcăciune; În scrisoarea a III – a: „Spotter (sic!) = spätter verde (werde) ich) Reh oder Haselhühner (= Haselhühner schicken weri jezt (=

jetzt) Noch Nicht geforen” – deci: mai târziu când va fi înghețat voi trimite căprioară și ierunci (gotce, găinușe de munte).

198. Iar z din Klatzereyen e, chipurile, pandantul ortografic al lui cz din polonă (cf. Sienkiewicz, Mickiewicz).

199. Cf. românescul: huntuț!

200. Și-n *Gazeta Transilvaniei*: sfârșii (cu s), nu fârșii, cum ar scrie consecvent Iraclie Porumbescu.

201. *De-odată* - în accepțiunea *deocamdată*

202. Barbarism, vulgarism, pentru criminal (germ. Kriminal) = temniță, penitenciar.

203. Deci, anul 1844-1845

204. Deci în anul 1845-1846

205. Seminarul teologic din Cernăuți, în care „alumnii” seminariali aveau toată întreținerea (casă și masă).

206. Biet și de unde apoplexia *me tetigit* – ce-i drept însă: „Providenția me protexit” (Scrisoarea I-a).

207. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 169

208. Diploma de terminarea a studiilor universitare.

209. Pornit din *Școala teologică* (de la Mănăstirea Putna) a lui Vartolomei Măzăreanu - școală înlocuită apoi cu *școala clericală austriacă de la Sfântul Ilie*, lângă Suceava, mutată în urmă la Czernowitz - ul austriacismului - altfel - născutul *Institut teologic* devine, în 1875, *Facultatea teologică de la Cernăuți* (cf. C. Morariu – citatele *Skizzen...*, p. 39 și urm. și Leca Morariu – *Războiul Troadei...*, 1923, p. 14-17;

210. Alt remarcabil specimen al prozatorului Iraclie Porumbescu, de la *a îngăima*;

211. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 169

212. *Idem*, p. 170

213. Oricât ne-ar tenta mijirea unui zâmbet, e locul că ne amintim aici de faptul tragi - comic că: „La percheziția făcută printre hârtiile celor cinci „arboroșeni” arestați „să se fi aflat... o listă a tuturor fetelor de măritat din Țară (Bucovina) și cu data exactă asupra vârstei și zestrei lor” – Ilie Dugan – *Istoricul Societății Academice Române*, „Junimea”, București, 1930, p. 23.

214. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 97

215. *Idem*, p. 98

216. *Idem*, p. 119

217. G. Bogdan – Duică – *Vasile Alecsandri, Povestea unei vieți*, București, 1926, p. 26

III

TÂNĂRUL IRACLIE PORUMBESCU ÎN ATMOSFERA PREGĂTIRILOR REVOLUȚIEI DE LA 1848

Mărturia despre **descălecatul lui Pumnul în Bucovina** zice: „Eram încă în seminar, în anul penultim”, deci în anul de studii 1848-1849.

Iar schița închinată de Iraclie Porumbescu soției sale Emilia relatează: „Eram în anul penultim al studiilor mele, când, venind în vacanțe acasă, găsii pe maică-mea bolnavă...”¹ își desfășura acțiunea în vara lui 1849.

Le depănăm așadar pe rând!

III - 1

Atmosfera prerevoluționară în Bucovina Rolul arhiereului Iustin Crivăț

Episodul din 1848 relatează cum episcopul Iustin Crivăț de Edessa se sustrage urgiei lui Mihail Sturdza Vodă, furișându-se (în iunie 1848) în Bucovina, ascuns într-un car de fân. E acel ager vlădică, oarecum vrednic de numele Crivăț (nume dat în vileag de Teodor Bălan²) carele (după chiar această neglijată mărturie a lui Iraclie Porumbescu) „se lipise de mișcarea națională în contra lui Mihalache Sturdza și mergând prin casele boierești și burgheze, provoca³ răsturnarea despotului nemărginit, iar în ziua de Ispas” - Înălțarea Domnului - cădea, în 1848, la 20 mai (stil vechi, deci la 1 iunie stil nou) – „ceti în Mănăstirea Neamțului, care are acest hram, în fața miilor de peregrinari o rugăciune compusă de el, ca să scape Dumnezeu țara de tiranul Vodă. Se-nțelege⁴ că Sturdza caută apoi să-l prindă, punând și un preț considerabil pe capul lui. Trebui deci⁵, travestit, chiar și ca cerșetor, până a dat de granița Bucovinei. Îi succese a da la Botoșani o epistolă către Negri, pe care îl știa că-i la Cernăuți; în acea carte îl rugă să-i mijlocească trecerea în Bucovina, dacă va putea să se strecoare prin ghearele zbirilor lui Sturdza. Iar după mărturia din 26 iulie stil nou 1848, a unui răzvrătit contra satrapului domnitor Sturdza, citată de T. Bălan⁶, Vodă Sturdza „pe lângă arhiereul Iustin a(u) întrebuințat și întrebuințează tot soiul de chipuri atât de amenințare cât și cu făgăduințe spre a-l îndupleca să dea la iveală niște hârtii a (ale) mitropolitului⁷ ce are prepus că s-ar afla la dânsul și să sloboadă un fel(iu) de înscris⁸, că au fost înșălat de bătrânul⁹ și de boieri ca să iscălească în tânguirile țării. Însă toate încercările au fost zadarnice; arhiereul Justin este nestrămutat și au declarat că mai bine va suferi să i se taie mâinile decât să iscălească asemenea act”. Cât pentru acele

compromițătoare hârtii ale decedatului mitropolit Melentie, de care vlădica Crivăț, ca prim-secretar și arhivar al lui Melentie, trebuia să aibă cunoștință - procesul verbal al grănicerilor care supraveghează intrarea fugarului vlădică în Bucovina, raportează: „Nu-i rămâne alta decât să salveze cât mai repede posibil documentele și scrisorile încredințate lui ca sfinte și să-și caute mântuirea în fugă”¹⁰.

Dovezi de pilduitoare vrednicie, și bisericească, și românească, acestelalte episoade din viața părintelui Iustin Crivăț, care ne determină să stăruim. Iraclie Porumbescu îl amintește ca „bărbat încă tânăr, între 30-40 de ani”. Grănicerii lui T. Bălan îl arată de 36 ani („36 Jahre”). Și iarăși Iraclie Porumbescu ne informează că mai apoi: „episcopul Iustin petrecu... mai bine de șase luni în Cernăuți, în casele bătrânului Hurmuzachi, care încă trăia; iară căzând Mihalache Sturdza, care a intrat în țară și căpătă scaunul episcopesc de Roman, dară până la anul răpăusă”. Mort deci în vârstă de cam abia 37 ani, **Iustin Crivăț rămâne nimbă cu dârza lui stăruire alături de Țară, împotriva vitregiilor istorice.**

Încât, înfruntând unele aprecieri venite chiar din partea lui N. Iorga pentru Iustin de Edessa, ... se impun rezerve! Pasagiile care reclamă o revizuire în aceste spuse ale lui Iorga sunt următoarele. În *Istoria bisericii românești* - citată, vol. II, p. 247, unde N. Iorga, înșirând câțiva epigoni de-ai mitropolitului Veniamin Costachi (între cari și Iustin de Edessa), încheia: „deși ultimii reprezentanți ai unui curent în decădere, nici o însușire a sufletului lor, nici-o fi râvnă la munca literară nu amintește această creștere de către cel mai mare din dascălii bisericești mai noi ai Moldovei”. Iar în *Istoria literaturii românești în veacul al XIX - lea*, vol. III 1909, p. 22, simplul sibilnicul calificativ al lui Iorga pentru același chiriarh: „un cleric ieșean invidios!”...Și nu ne prinde mirarea de mărturia lui Iraclie: „Imigranții toți știau despre meritele arhiereului Iustin pentru emanciparea Moldovei, de aceea s-au și grăbit atât de mulți a-i veni în ajutor”¹¹.

Dar reluăm firul: „La anul '48 eram în anul al doilea de teologie și câteva scrieri în versuri și proză, între care și *Cântecul lui Iancu*:

Auziți, acolo un bucium răsună,/
Zboară, trece codrii, dealuri și câmpii...

Moderato

A - u-ziți a - co - lo un bu-cium ră - su - nă, sboa - ră, tre - ce
Vezi co-lo pe Mu - reș un voi-nic a - du - nă ce - te de voi -

Marciale vivo

co - drii dea-luri și cîm - pii Ce-te-le-s Ro-mâ-nii -
mici ai Tran-sil - va - ni - ei, ei fii _____

ce-n vi - a - ză azi Iar voi-ni - cu-i Ian - cu, Ian - cu cel vi teaz _____

Iar voi - ni - cu-i Ian - cu, Ian - cu cel - vi - teaz.

câștigară atențiunea Grachilor noștri Hurmuzachi¹² și ei mă luară la sine și îmi deteră secretariatul gazetei lor, pe atunci înființate, Bucovina”¹³.

III - 2

Iraclie – om de încredere al Hurmuzăchenilor și al refugiaților

Și în nota și adagiul lui Iraclie Porumbescu: „Observ că pe atunci românește mai că nu scria nimeni la noi”. În adevăr, pe la 1848, între îngăimăcita și plăpânda stihuire sau proză (apărută în *Calendarul* din 1841, 1842, 1844, 1846 și 1848) și datorată unui Porfiriu Dimitrovici (1801-1865), sau Teoctist Blajevici (1807-1879) mitropolitul din 1877-1879, sau necunoscutului D...ci (Diaconeveci?), apoi acelui Samuil „Andrievici” (1818-1895) care ajunsese marele mitropolit Silvestru Morariu (1880-1895) și datorată și altora..., între care broșura lui Gavril Berariu - Eremievici (1819-1864)¹⁴, *Odă către frații mei români*, Cernăuți, 1848 - versuitorul student în teologie Iraclie Golembiovski de 25 ani.

El amintește aici și de cântecul *Lui Iancu*, acesta, cu adevărat, numai *versificație*, ci pentru timpul dat, chiar, *poezie*. Semnificativ e faptul - ziceam noi¹⁵ - că această odă, împreună cu melodia ei fiind creație a lui Iraclie Porumbescu¹⁶ și devenit de-a binelea populară, încât de pildă Al. Ciurea, într-o *Povestire pe scurt a vieții lui Avram Iancu*¹⁷ ne dădea o variantă a ei, drept cântec popular, fără de orice mențiune a realului ei autor.

După Leonida Bodnărescu, imnul *Lui Iancu* apărură însă abia în An. III, nr. 13, din 1850 al ziarului - revistă *Bucovina*¹⁸. La 1848 se vede că Iraclie îl avea gata în manuscris și, poate și-n cântec, dar iarăși Iraclie Porumbescu afirmă: „câteva scrieri în versuri și proză... îmi câștigară atențiunea Grachilor”.

III – 3

Primele încercări literare

Care or fi fost până-n 1848 - aceste scrieri în proză?

Din cele versificate cunoaștem apelul *Cătră zimbrul Moldovei*, apărut la 1848, în foaia volantă¹⁹ și chiar în două deosebite redacții²⁰ - cu îndemnul adresat simbolicului zimbru eliberator:

Scoală-n grabă, rumpe, sfarmă

Asprul jug necinstitor!

Sfășii, zdrumecă și darmă...

Despotismu-mpilător

(anonima sa redacție, strofa a III-a) - și chiar și cu preconizarea mării înfăptuiri din... 1918:

Ah, atunce-n sfânt-unire

Toți Români la un loc

(redacția I-a, strofa 13) - aceasta, totuși, destul de... diplomatic exprimată, adecă, după neuitarea acelui inevitabil „al Austrii falnic vultur”:

Vezi și-al Austrii falnic vultur

Ce-i în haruri necuprins

(redacția I-a, strofa 11).

Efuzie naționalistă²¹ care lămurește cum de i s-a putut încredința stihuitorului student - teolog secretariatul acelei *Bucovine* care - vorba lui N. Iorga - „ajunge a fi și o revistă literară cum numai era alta, un fel de urmare... a *Daciei literare* de odinioară”²².

Deși, semi-anonima a II-a a redacției, a versificației *Cătră zimbrul Moldovei* renunță la îndrăznețul vis de „sfânt-unire”:

„toți Români la un loc”.

Alte versuri ale lui Iraclie Golembiovski, până la data noastră de iunie 1848, putură fi²³: *Poem solenel la prealuminatelor nălații ale marelui Austriei Împărat Ferdinand I* - broșură, Cernăuți, 1848 și *Odă la soborul ortodox bucovinean ținut în mai 1848 la Cernăuți sub președinta profesorului Calinciuc*²⁴ - foaie volantă.

Secretar de redacție al *Bucovinei*, studentul din anul al II-lea de teologie, Iraclie Golembiovski. aciat și el în casa Hurmuzăchenilor, ajunge să-i cunoască pe fugarii sau surghiuniții despotului Mihail Sturdza. „Așa făcui eu, băiat de 23 de ani”²⁵ cunoștință destul de intimă cu toți bieții emigranți. Marele bărbat Costachi Negri, cu nobilul său caracter, mă lua cu sine la toate plimbările sale.

O, ce vorbe auzeam din gura lui! În anul 1872 îmi mai scrise încă o epistolă - ultima în viața sa²⁶ - de la moșia sa Târgul Ocna, lângă A(d)jud”²⁷.

III - 4

Atmosfera culturală și patriotică din casa Hurmuzăchenilor

E deci acumă vremea ca schița lui Iraclie Porumbescu, *Un episod din 1848*, să ne arate cum anume „emigranții” de la 1848 „s-au pregătit atât de mulți a-i veni în ajutor”²⁸ fugarului arhiereu Iustin Crivăț.

Mobilizat de C. Negri, studentul Iraclie Golembiovski, știind doar vag că e vorba de salvarea unui refugiat, îngrijește de preparativele expediției. Ia întâi informații „în ce parte a hotarelor Bucovinei despre Moldova e cerdacul”²⁹ cu nr. 75”³⁰, pregătește, „cât mai în grabă trei trăsuri acoperite”³¹ - se travestește în flăcăul - țăran („îmbrăcat în hainele mele țărănești, ce le foloseam la excursiuni”³² prin țară”³³ și, cu cele, „trei trăsuri brașovenești (că atunci nu existau”³⁴ în Cernăuți birjari)”, așteaptă „dincolo de Grădina publică”. În sfârșit își face apariția și C. Negri „cu mai mulți, venind grabnic”³⁵ (...) Toți mă salută, se urcă în trăsuri și, observându-mă Negri îmbrăcat ca un flăcău, cu un zâmbet mă pofti în trăsura în care se sui el cu alți trei (Mălinescu, Petrache Cazimir și fratele mai mic a(l) lui Alecsandri), iar ceilalți opt se suiră în celelalte două trăsuri”.

Numai doi inși dintre „ceilalți opt” ni-s destăinuți în continuarea relatării lui Iraclie Porumbescu, anume C. Rolla și „ofițerul”, adică Filipescu - cum ne-am convins noi³⁶. Pornesc: „pe fața tuturor îngrijire și agitațiune internă”, abia aproape de orașul Siret, C. Negri îi descoperă lui Iraclie taina: că „este vorba de scăparea unui om de tagma” lui, de-o față bisericească, așadar. Și tot deghizatului Iraclie Golembiovski îi revine rolul principal între acești „argonautici” aventurieri - după ce dâșii „pe drumuri lăturase se apropiaseră de cerdacul de pază. Dâșul e cel ce (în „polonește”) ia de la „soldatul de strajă”³⁷ cuvenitele informații; dâșul, cel ce, ca un avanpost, în marginea pădurii din fața orașelului Mihăileni, „bâjbâind prin întuneric”³⁸, stă la pândă, trage cu urechea... până ce”³⁹:

„Ah, la o vreme ce se aude? Parcă scârțâitul unui car neuns!... Mă ridic, trag cu urechea. Acel scârțâit e drept în fața mea înspre râu!”⁴⁰

Mai aștept ceva. Tot ascultai și apoi plecai spre sunet și deodată zăresc un car, cu fân ori cu paie, cu doi boi, pe care îi mâna de - alătura un om fără a mai striga *hăis* sau *cea*; și astfel venea pe de - a - ntregul pe fânațe, drept spre pădure!

Urmează consemnul: „Bade, de la Galați vini?”

Deodată⁴¹, oprește omul boii și tace. Mă apropii de el, întrebându-l încă o dată:

- De la Galați vini, bade?
Aud un *da* fricos...”

Și iarăși fot **flăcăul Iraclie e acela care se repede acum la liota de întâmpinători** ai așteptatului evadat⁴²: „Alergai cum putui prin întuneric la tovarășii mei.

- Este - strigai (și nu pre(a)).

Drept în picioare săriră toți și auzii ca într-un glas: *Mon Dieu* și *O, Doamne!*

Erau poate trecute zece ceasuri. Pășeam înainte, iară tovarășii mei argonauticii după mine, tot șoptind unul altuia. Vedem carul. Care încătrău întreabă:

- De la Galați?

Bietul om văzând atâția domni tăcea înspăimântat.

- Apoi da - zise el de la Galați, săracul de mine!

- Ai?

- Da! Știu eu?— O, Doamne, este colo-n paie!

Atunci vedem că se mișcă paiele în dosul carului... O ființă omenească, în cămașă, cu capul gol, cu plete, cu barbă, plin de paie, se coboară din car. Era și desculț!... Toți își descoperi(ră) capul, îi iau mâna (unii în genunchi) o, sărută.

- Preasânția Ta - zise Negri cu glas tremurător - va scăpa și biata noastră țară, dacă ai scăpat Preasânția Ta!.

Momentul, scena aceasta ce mi se înfățișa acum nu-s în stare să o descriu! Arhiereul, numai în cămașă țărănească și încins cu un brâu țărănesc, desculț, binecuvântata pe rând pe toți compatrioții săi, cu lacrimi pe față, apoi îi cuprindea pe toți și îi săruta pe frunte. Îngenunchiai și eu, iară Negri zise atunci:

- Tânăr⁴³ și cleric brav din Bucovina, îngerul conducător al nostru, ca acel al lui Iov.

Episcopul era Iustin Edessis, bărbat încă tânăr, între 30 - 40 de ani⁴⁴, cu păr și barbă blondă”.

Urmează, pe cât se poate, îmbrăcarea golașului: „Emigrantul Rolla scoase din geamantanul său un palton lung ca o giubea și o pălărie, cu care-l îmbrăcară pe bietul episcop și-i mai aruncară și un plaid pe umeri. Eu, văzând că încălțăminte nu scoate nimeni din geamantanaș, mă descălțai de cizmele mele și le oferii părintelui episcop⁴⁵.

- Dumnezeu să-ți răsplătească, fiule - zise atunci arhiereul, iar Negri mă cuprinse și mă sărută”.

Apoi, „ascultând cu mare interes nararea celor pățite de vlădică”, e firesc să rătăcească „prin desișul pădurii”, apucând-o spre Vest, în loc de Nord. Cel ce-i ajuta la descurcat e „ofițerul”; dânsul „prinse a pipăi copacii și zise:

- Dar, mergem spre Vest, că iată, mușchiul copacilor, care-i totdeauna spre Nord, e de astă parte”.

Și astfel, „bâjbâind printre copaci”, dau nu de cerdacul lor, ci de un bordei în care o biată femeie se (z)vârcolește⁴⁶ de facere. Costache Negri face

pe doctorul. Zor - ajutor și ceilalți. Părintele Iustin îngenunche-n rugăciune supt „o icoană de cele de la Nicula din Ardeal”⁴⁷ și, simbolic, pruncuța născută „e botezată de chiar episcopul Iustin, cu numele Victoria. Când „bărbatul lehuzei” sosi „cu moașa din comuna Neguștina (Bucovina)” - ce mai alai de întâmpinare din partea celor „12 cumătri”!

Și acum, o amplă paranteză: Teodor Bălan, cercetător al anului 1848 în Bucovina, în citata sa operă *Activitatea refugiaților moldoveni în Bucovina, 1848*, Sibiu 1944, p. 3, afirmă: „Despre fuga episcopului Iustin, Iraclie Porumbescu ne servește știri fantastice. După verificarea făcută cu ajutorul actelor oficiale ele s-au dovedit pe de-ntregul inventate!”. Și care sunt aceste acte oficiale ce l-ar dezavua pe informatorul Iraclie Porumbescu?

E numai raportul postului de grăniceri Bosanci (în sudul Bucovinei) către comandamentul său, asupra intrării în Bucovina a fugarului episcop Iustin Edessis, la 12 septembrie 1848⁴⁸. Dar, împotriva lui T. Bălan, noi, în studiul *Din 1848*⁴⁹, am lămurit chestiunile astfel, admitând că prima intrare în Bucovina a lui Iustin Edessis a avut loc „în iunie 1848”⁵⁰ și că menționatul raport grăniceresc se referă la altă, mai târzie, intrare a lui Iustin în Bucovina. Trecerea peste „Cordun”⁵¹ era nu numai îngăduită, ci oarecum chiar promovată de stăpânirea austriacă. Dedesubturi politice determină vicleanul guvern vienez de a manifesta o quasi - simpatie față de fugarii moldoveni din 1848.

Și-n relatarea lui Iraclie Porumbescu grănicerul declară: „Am ordin ca pe toți care nu-s oameni proști și vreau să treacă pe la stația mea, din Moldova înspre noi, să-i las, numai să-și scrie numele în cartea mea”.

La fel în amintirile lui Iraclie despre Vasile Alecsandri: „Onoare guvernului de atunci din Viena, carele, auzind de brutalele și sângeroasele maltratări și batjocoriri ce le făcuse vodă M. Sturdza de supușii săi moldoveni, frunțași patrioți, la Iași, spontan dete ordin ca toți câți vor vrea să treacă din Moldova încoace și se vor cunoaște că-s de stare mai bună, să fie pe la toate cerdacurile de pe graniță sloboziți fără nici o împiedicare, numai să-și înscrie ei numele într-o condică⁵², care să fie expusă⁵³ la comandantele⁵⁴ cerdacului”⁵⁵,

De altfel, această posibilitate de vâscare - și nu numai din Moldova peste Cordun, în Bucovina, ci chiar și invers - e încondeiată și la T. Bălan!⁵⁶ Ca să-l cităm: „Nu toți emigranții au fost prezenți la Cernăuți, în același timp, ei au sosit pe rând, unii soseau, alții plecau⁵⁷, unii părăseau vremelnice Bucovina pentru a reveni mai târziu, în timp ce alții nu erau decât în trecere prin Bucovina. Lascăr Rosetti, îndată ce a sosit la Cernăuți, a plecat la Mihăileni pentru a se întâlni cu Constantin Hurmuzachi.

La 19 noiembrie 1848 Mihail Kogălniceanu se găsește la Cornul Luncii, de unde scrie fratelui său. Alți emigranți moldoveni au plecat odată cu șapte trăsuri la hotarul de sud al Bucovinei probabil la Măzănești sau Cornul Luncii „pentru a se întâlni pe pământ moldovenesc cu partizanii lor, schimbând vești și făurind planuri de viitor”.

Și, iarăși, alt adaos la riposta noastră: Din 1848! vlădicul Iustin e calificat în amintitul raport grăniceresc⁵⁸ cu cuvântul „emigrant”, care ar putea să însemne și din noi imigrat. Ar trebui un adevăr stabilit: ce semnificație avea pe atunci versiunea *Remigrant* față de: *Emigrant*, *Fluchtling*. Împotriva blamului, administrat de T. Bălan informației istorice a lui Iraclie Porumbescu, noi, rectificând și anume inadvertențe de amănunt în șarja lui, aducem ca argument și o inedită scrisoare „bucovineană”⁵⁹ a celui ofițer Filipescu, a cărei prezență în Bucovina la 1848. T. Bălan o contestă. Iar afirmațiilor lui T. Bălan, că: „Iraclie Porumbescu... nu furnizează știri precise”⁶⁰ și că: „Ar fi greșit să dăm întru toate crezământ lui Iraclie Porumbescu, știrile lui sunt adesea inexacte”, noi le opuneam că: „din contra, noi arătam încă din 1919 veracitatea informațiilor lui Iraclie Porumbescu (față de G. Sion)” referindu-ne la eseurile noastre din ziarul *Glasul Bucovinei* (1919) și revistele *Lamura* (1991-1992) și *Revista Bucovinei* (1942)⁶¹.

Așa fiind, cu amintirile lui Iraclie Porumbescu despre Iustin Crivăț de Edessa, ne simțim în domeniul lui *Wahrheit* nu al lui *Dichtung*!

III - 5

Întâlnirea cu Vasile Alecsandri și beneficiile ei

Cronologic, ne oprim la **evocarea lui Iraclie Porumbescu - Amintiri despre Vasile Alecsandri**. E vorba aici de „vara anului 1848”⁶², adică: „în Cernăuți se aflau aproape la 50 de tineri moldoveni... Parte surguniți de satrapul ruso-turcesc, Vodă M. Sturdza și parte refugiați... de frica barbariei celui vodă”⁶³.

Între acești „aproape... cincizeci”, cronicarul nostru îi amintește precis dintre moldoveni pe următorii 28 inși (bărbați și femei): protagoniștii **V. Alecsandri** cu fratele său Iancu, **Al. I. Cuza**, „ce fu pe urmă Domnul Principatelor”, **M. Kogălniceanu**, **Costache Negri** („două surori ale sale, ambele călugărițe”), poetul **G. Sion** (cu unchiul său Toader) - precum și ceilalți: vlădica **Iustin Edessis**⁶⁴, D. Canta⁶⁵, „prințul Gr. Cantacuzin”⁶⁶ cu soția sa”, frații Petrachi⁶⁷ și Vasile⁶⁸ Casimir, Manulache Costache Epureanu⁶⁹, **ofițerul Filipescu**, „**frații Golești**”, Nicolae Ionescu, Vasile⁷⁰

Mălinescu, Zaharia Moldovanu⁷¹, prințul **Alec Moruzi**⁷², **Ralet**⁷³, C. Rola⁷⁴, Grigore Romalo⁷⁵, „doi frați **Rosettești**”⁷⁶: Alecu și Lascăr Rosetti - mai înșirându-i între refugiați și pe „Curtius”, recte Ioan Curius⁷⁷, „inginer din București”⁷⁸, „ca unicul reprezentant la Munteniei”⁷⁹ și pe ardelenii **Gheorghe Bariț** și **Aron Pumnul**⁸⁰. Din parte-ne, semnalăm că între refugiații Moldovei se afla și **Anastasia Panu** care, la 10/22 iunie 1848, semna⁸¹, împreună cu Petrache Casimir și T. și Gh. Sion o scrisoare către Gh. Bariț. Iar alt vajnic refugiat ardelean fu comilitonul de luptă al lui Avram Iancu, Ioan Oroș - Rusu⁸², care, prin martie 1849, se afla la Dorna și Pojorâta, iar apoi la Cernăuți,

Cernauca, la Dulcești (în Moldova liberă) apoi la Suceava (în mai) și după altă raită prin Moldova (Dulcești și chiar Iași), iar în Bucovina, la Șcheia și iarăși la Cernauca (2 iunie 1849) etc.

T. Bălan (*Op. cit.*, p. 5-6), eliminându-i pe: C. Rolla, ofițerul Filipescu, Grigore Romalo și pe frații Golești - despre care pretinde că „n-au fost în Bucovina” (p. 6) și pe Dimitrie Ralet - despre care doar numai se presupune că a fost la Cernăuți (p. 5) - înșiră (p. 6), înglobându-l însă și pe munteanul Ion Curius, 32 de inși (bărbat și femei) refugiați din Moldova.

În treacăt reținem că Sever Zotta, în revista *Cetatea Moldovei*, An. II nr. 11-12 (august-septembrie 1941) menționează (pag. 231): 16 „emigranți care se bucurau de larga ospitalitate a bătrânului Hurmuzachi, în încăpătorul conac și-n frumosul parc englezesc învecinat cu pădurea” de la Cernauca (cităm după *Revista Bucovinei*, 1, 1942, p. 303). Acești proscriși și bejenari se aciuaseră care pe unde apucase: în hoteluri „de care pe atunci erau numai două mai acătării”⁸³ la Cernăuți, sau „unii, între care și vlădica Iustin”, iar, „mai târziu și George Bariț și Aron Pumnul - în „Casa lui Avraam”, la Nestorul și fruntașul boierilor bucovineni, marele vornic Doxache Hurmuzachi”⁸⁴ și prin alte case particulare **Casa Hurmuzachi de la Cernăuți**, nu se afla pe atât de încăpătoare cât ar fi voit, „fiind acolo și redacțiunea gazetei Bucovinei”, dară la masă, la prânz și la cină, se aflau toată ziua, cel puțin 10-15, de multe ori și mai mulți de acei proscriși - și aceea la chiar silitoarea invitare a boierului și cucoanei, o **a doua Mânjină a neamului**, în ascensiune națională⁸⁵.

Nu uităm că și în schița *Un episod din 1848* cetim: „Toți acești tineri, făcură prima vizită în casa Hurmuzăcheștilor și numaidecât fuseră invitați a primi ospitalitatea lor, parte în casele lor din Cernăuți, parte în cele de la moșia Cernauca. Se înțelege că cei cu avere, ca frații Alecsandri și Cazimireștii, Costache Negri, Ralet principele Moruzi, Kogălniceanu și încă vreo câțiva, declinară, mulțumind pentru binevoitoarea invitare, dar alții mai săraci, între care și un ofițer⁸⁶, o acceptară”⁸⁷.

Plastic evocați ni-s entuziaștii aceștia și la Cernăuți și la Cerauca: „... întorcându-se... de la plimbare, în Cernăuți, de la Grădina publică, iar la moșia bătrânului Hurmuzachi, Cernauca, din parcul curții ori din fânațe⁸⁸, ținându-se câte șase, șapte⁸⁹ inși de-a brațeta⁹⁰, Alecsandri și C. Negri totdeauna în mijloc, cântând cu toții:

„Allons enfants de la patrie/

Le jour de gloire est arrive”⁹¹.

Și iată-l, acum, portretul jovialului ultra - ospitalier „Avraam”⁹² Hurmuzachi”, care el însuși nu pregeta să facă invitațiile la nesfârșitele agape (agape și-ale sufletului românesc!) hurmuzăchene⁹³, „bătrânul boier Hurmuzachi în hainele sale patriarhale, în antereu, adică de arsenic de mătase, încins cu șal scump de Bagdad, care ajunge până sus pe piept, cațaveică cu blană de jder, deasupra cu giubea de cel mai fin postav, în cap cu fes roșu, de sub care se vedea retezatul păr, alb ca laptele și, peste fes, pălăriuța sură; în

mână cu o vârguță de gutapercă cu bold de aur la mănunchiu, călare pe un sur sprinten și focos, ce mergea în umblet mărunț și cilibiu, de-ți era mai mare dragoste să te uiți la el și la septuagenarul său călăreț⁹⁴. Senin ca însăși senina dimineată în care-și făcea obișnuitele raite călărețe, **Doxachi Hurmuzachi**, „intra în odăi și pe mulți, chiar sculându-i din somn cu vorbe vesele și șăgalnice îi invita la sine la masă și, ca să dea acestor ale sale invitări un *pond* mai neresistiv⁹⁵, zicea încă pe pragul casei:

- Să știți că cucoana vă așteaptă și că așteaptă cu bună samă⁹⁶.

Martor al unei astfel de matinate, Iraclie Porumbescu înregistrează precis: „într-o atare dimineată, aflându-mă eu la frații Casimirești, unde locuia și principele Alecu Moruzi și ofițerul; Filipescu⁹⁷... Era numai a doua zi după **ieșirea din tipar al epocalului poem *Deșteptarea României***, (pe) care poem... marele nostru bard îl compuse la Cernăuți⁹⁸ și-l tipărise într-o mie de exemplare⁹⁹, coala în cvart, veni, zic, bătrânul Hurmuzachi, deschise ușa și, văzând pe toți, în prima odaie pe ambii frați, iar prin ușa deschisă, în cealaltă, pe principele Moruzi încă în pat, așii de pe prag și într-o poziție ca de orator, declamă:

„Voi ce stați în adormire, voi ce stați: în nesimțire

N-auziți prin somnul vostru acel glas triumfător” ș. c. l. – erupse apoi într-un dulce hohot și adăugând cu o față veselă ce vădea¹⁰⁰ că ce spune e numai șagă: - Vodă cu Duhamel și cu Bălșucă-s acum pe drum, rasta - încoace; hai sculați să mergem să-i primim cu alai (iară - n hohot) dară¹⁰¹ până atunci poftim astăzi la masă; cucoana vă așteaptă și vă așteaptă de bună seamă. Și apoi finii:

- Bună dimineăta, principe, bună dimineăta d-le Filipescu, bună dimineăta, Petrache și Vasilică!¹⁰²

Pasagiul prețios, asupra căruia urmează să insistăm!

Rectificăm întâi că **nu la Cernăuți compune Alecsandri *Deșteptarea României***. Ci această primă *Marseilleză* românească (anticipând-o cu o lună¹⁰³ pe cea mult mai virilă¹⁰⁴, a lui Andrei Mureșianu, a apărut - cum am văzut mai sus - anonim, sub titlul *Cătră Români*, în foaie volantă¹⁰⁵, la Iași, (în martie 1848), fiind reprodușă sub același prim titlu, cu semnătura autorului și cu datarea „februarie 1848” în *Foaia pentru minte, inimă și literatură*, nr. 21 din 21 mai 1848, de la Brașov și iarăși într-o altă foaie volantă, la Cernăuți, cu titlul *Deșteptarea României*, într-o mie de exemplare, coala în cvart (Iraclie Porumbescu)¹⁰⁶, la tipografia Eckhardt" (Teodor Bălan)¹⁰⁷.

Comparând cele două *Deșteptări* se constată:

La Alecsandri: incolor tirade retorice și chiar interogative:

„N-auziți sunând puternic acel glas triumfător...?

Nu simțiți inima voastră că tresare și se bate...

Numai tu, popor române, să zaci vrednic în orbire...?” etc
sau lăncede apostrofe, într-o românească destul de poticnită:

„Ah! treziți-vă cu dânsul (= cu „veacul” care „se deșteaptă”) frații mei de Romănie...”

și la fel mai jos:

„dragi copii de Romănie!

Săriți toți cu bărbăție” – săriți – troheu, în loc de iamb!

Același accent impropriu apoi, în strofele 7 și 8:

„Sculați (troheu!), frați, cu bărbăție!”

și:

„Sculați, frați de-același sânge!”

sau atitudine falsă (ca și când numai de ochii lumii ar fi să ne jertfim „pentru-a patriei iubire”:

„Hai, Români! Sub ochii lumii,

Pentru-a patriei iubire,

Pentru-a patriei mărire

Viața noastră să jertfim!”

sau numai (rece) reflexiune:

„Fericit acel ce calcă tirania sub picioare!” etc.

La Andrei Mureșianu, imprecății de-un dinamism care scapără fulgerări chiar și-n umbrele acestui răz bunător *Răsunset*:

„Deșteaptă-te, române din somnul cel de moarte,

În care te-adânciră barbarii de tirani!

Acum ori niciodată croiește-ți altă soarte

La care să se-nchine și cruzii tăi dușmani...

Priviți mărețe umbre, Mihai, Ștefan Corvine,

La nația română, l-ai voștri strănepoți!

Cu brațele armate, cu focul vostru-n vine,

Viață-n libertate, ori moarte – strigă toți!...

Dar fulgere să piară, de trăsnet și pucioasă,

Oricare s-ar retrage din gloriosul loc,

Când patria sau mama, cu inima duioasă

Va cere ca să trecem prin sabie și foc....

Români din patru unghiuri, acum ori niciodată

Uniți-vă în cuget, uniți-vă-n simțiri!

Strigați în lumea largă că Dunărea-i furată

Prin intrigă și silă, viclene uneltiri!

Preoți cu crucea-n frunte, căci oastea e creștină,

Deviza-i: Libertate și scopul ei prea sfânt!

Murim mai bine-n luptă, cu glorie deplină

Decât să fim sclavi iarăși în vechiul nost pământ!”

Și dacă Elena Rădulescu - Pogoneanu l-ar fi citit pe acel... „contemporan bucovinean” cu atenție..., ușor ar fi putut descoperi că, în colecția de foi volante din Biblioteca Academiei Române, se află evident, și volanta, cernăuțeană, semnalată de Iraelie Porumbescu și apărută (rectificăm noi!) înainte de căderea

satrapului Mihail Sturdza. Semnalează adică Rădulescu-Pogoneanu că acel contemporan bucovinean reținea: „pe lângă foaia cu titlul *Cătră Români!* și nesemnată este încă o foaie, cu poezia aceasta, tipărită tot cu litere chirilice, dar cu titlul actual, *Deșteptarea României*, și cu numele autorului: Vasile Alecsandri. Când a fost tipărită nu se poate ști precis „căci nu are dată, dar probabil că după publicarea în *Foaia* de la Brașov și după căderea lui Mihail Sturdza”¹⁰⁸. Aflându-se acum în afară de ghearele lui Mihalache Sturdza - la Cernăuți, la Cernaucă - poetul își putea deplin semna chemarea de *Deșteptare!*

Alt merit în autentica informație a lui Iraclie Porumbescu: pomenirea căinoșilor trabanți ai despotului M. Sturdza: generalul rus Duhamel¹⁰⁹, agent diplomatic la București (în 1840-1849), în pofida căruia Ion Heliade - Rădulescu puse pe-un ursar să-i zică-n curte, satira *Cântecul ursului* și Teodor Balș (1790-1857)¹¹⁰, caimacan al Moldovei (din 16 Iunie 1856) și desființator al altor fericite instituții românești așezate de Grigore Alexandru Ghica Voievod (1849-1853 și 1854-1856).

Dar pentru atmosfera generală și – specific - specială a acestor zile cernăuțene și - mai ales cernauchene, ne mai stau la îndemână și chiar mărturiile lui Alecsandri, în articolul *Români și poezia lor*, trimis lui A. (Alec) Hurmuzachi, redactorul foaiei *Bucovina* - unde citim: „În trecerea mea prin Bucovina, am petrecut cu tine câteva zile, de-a căror plăcere îmi aduc ades aminte. Multe am vorbit noi atunci despre aceste frumoase părți ale Europei, care se numesc *Țările Românești*, și despre poporul frumos ce locuiește în sânul lor. Aprinși amândoi de o nobilă exaltare, deși poate cam părtinitoare, am declarat într-o unire că patria noastră e cea mai dragălașă țară din lume și neamul românesc unul din neamurile cele mai înzestrare cu daruri sufletești”¹¹¹.

Iar pentru **Mânjina Bucovinei** - această arhiprețioasă, real trăită evocare: „îți aduci aminte de o sară din luna iulie a anului trecut”¹¹², când ne aflam mai mulți prieteni adunați la moșia voastră, la poetica Cernaucă? N.¹¹³, R.¹¹⁴, C.¹¹⁵, tu și eu, ne porniserăm de la curte cu gând de a face vânt la rațe și sosind pe malul iazului de lângă casă, ne lungiserăm pe iarbă, așteptând ca rațele să vie la buza puștii. Zic buza puștii căci, deși eram patru vânători, numai o singură armă aveam! Soarele culcându-se din dosul pădurilor Cernaucăi, răspândea valuri de raze înfocate, care(le) luneca(u) printre frunzele copacilor ca niște șerpi de aur ce venea(u) de se juca(u) pe fața iazului. Aerul era lin, cerul împodobit cu vopseli de minune și natura întreagă cufundată într-o tăcere adâncă în fața măreței apureri a soarelui. Pământul părea a zice cel de pe urmă adio luminii cerești și a se pregăti de serbat tainele nopții. Frumoasă seară era acea! Frumoasă și plină de simțiri dulci pentru noi! Nu se zărea altă mișcare împrejur decât clătinarea papurei din iaz, pricinuită prin trecerea vreunei păsări de baltă ce-și căuta cuibul. Nu se auzea alt sunet decât glasul lung, tainic și pătrunzător al unui bucium, care răsuna din partea Moldovei. Acel sunet trezi fiori fierbinți în inimile noastre, căci părea a fi glasul țării, chemându-și copiii rătăciți în străinătate!

III – 6

Excepționala școală de cultură și spiritul național al pașoptiștilor adunați la Cernauca și la Cernăuți

„Atunci, ca totdeauna, începurăm tuspătru o lungă și mult interesantă disertare asupra neamului românesc. Unul vorbi despre istoria lui atât de bogată în fapte eroice, încât ar putea sluji de izvor la sute de romanuri istorice, dacă s-ar naște vreun Walter Scott la noi.

Altul făcu analisisul proverbilor ce culesese din gura poporului și care sunt de natură a da o mare și minunată idee de cumișia lui, dacă este adevărat că: *les proverbes sont la sagesse des nations!* Un al treilea descrie obiceiurile și năravurile românilor, căutând a face o alăturare comparativă între ele și ale vechilor romani și ne dovedi multe puncturi că locuitorii țărilor noastre au păstrat mai multe rămășiți strămoșești decât locuitorii Romei de astăzi. În sfârșit veni rândul meu și fusei rugat a zice **balada Mioarei**. Deși eu nu o știam întreagă pe de rost, totuși vă spusei câteva părți din ea, carele deșteptară-n voi o mare admirare pentru poezia poporală.

Iată dar că, în memoria acelei seri minunate de la Cernauca și în sperarea de-a descoperi la lumină comorile de dulce poesie ce stau ascunse în sânul poporului român, iată zic că îți trimit acum întreaga baladă a **Mioarei**. Oricare român o va ceti în gazeta ta, va avea dreptul de a se fãli de geniul neamului său!”

Firește, nu toți dintre cei «aproape la 50 de tineri moldoveni»¹¹⁶ fremătau de același colcăț naționalist¹¹⁷. Inimosul ofițer Filipescu se plângea doar - în scrisoarea sa (datată Berlin, 6 mai 1849) către Iralie Porumbescu¹¹⁸ - ce-i drept, în general și poate, de toți tinerii moldoveni, așadar, și de cei de-acasă, nu numai de cei pribegiți în Bucovina: „Dumneata știi că eu nu m-am jertfit, nici nu vreau să mă jertfesc ca să mă fac ministru sau domn. Aceasta trebuie să o crezi, pentru că nici poziția mea nu lasă pe cineva a crede că m-aș fi amestecat cu niscaiva idei particulare, precum mai mulți...- poate că i-ai cunoscut și d-ta pe unii. Ci țelul meu a fost pentru sârmana nație și patria mea, ca să jertfesc tot și însăși viața mea. Dar cu cine? Dumnezeu mă va lumina și poate că la alt prilej voi nimeri peste tovarăși adevărați care vroiesc a se jertfi pentru nația română. Mai mult nu pot să-ți explic, durerea sufletului meu, când m-am încredințat că puțini din cuconașii noștri au gândit ca mine. Dumnezeu îi milostiv, se va milostivi și asupra tinerilor români din toată România ca să găsească și să deie peste calea adevărului. Ah! Dumnezeule, dacă aș avea multe caractere sau, mai bine a zice, nu eu, Moldova, ca a(1) lui Negre¹¹⁹, Alecsandri și Petrarhe Cazimir, atunce, crede d-ta, că nu am fi făcut și am face mai mult, dar, din nenorocire, majoritatea se află de caractere corupte și mârșave în privința aceasta”. Și deci, în acest vajnic frământ daco-român, **studentul în**

teologie Iraclie Golembiovski-Porumbescu, ajunge în grațiile Hurmuzăchenilor și „prin urmare și-n cunoștință cu proscrisii și refugiații din Moldova”¹²⁰.

Scrisesem „până atunci câteva mărunțimi” - vrea dânsul să ne informeze, citând aici și o seamă de **mărunțisuri „literare”**, care - știm noi - s-au tipărit ceva mai târziu și deci ar fi poate să admitem că erau gata doar în manuscris și în circulație până la această dată. Menționate, aice, sunt: *Odă (Poem solenel) la ziua natală a împăratului Ferdinand I* (apărută la Cernăuți, în 1848); *Cătră zimbrul Moldovei* (tipărită în cele două variante ale ei); *Aratul sau Plugul la Anul Nou* și reacționara, antichirilicista fabulă *Buchea și litera*, ambele tipărite abia la 1850 în filipica, alcătuită în colaborare cu Aron Pumnul - *Convorbire între un tată și între fiul lui asupra limbei și literelor românești*, Cernăuți, 1850 (28 pagini); idila *Stâna*, pe care Leonida Bodnărescu o reproduce din *Foaia pentru minte inimă și literatură*, 1855, nr. 18, pp. 98-99.

Și, nu numai versificația, ci chiar și poezia lui Iraclie Porumbescu, *Lui Iancu*, reprodușă de Bodnărescu din *Bucovina*, an III, 1850, nr. 13¹²¹.

Precum, de exemplu, uitată aici e foaia volantă *Odă la soborul ortodox bucovinean ținut în Mai 1848!*

Așadar, cu câtă notorietate publicistică avea Iraclie Porumbescu, la 1848, **un favorit al lui Alecsandri**, care mereu îl stimulează să continue: „nemuritorul V. Alecsandri mă îndemna cu cuvinte dulci și lăudătoare (cum aceasta se face cam de regulă cu tironii¹²²), în oareșcare specie) să urmez pe calea începută înainte”.

Urmarea fu: „Scrisei o baladă *Eremie Moghilă la sihastrul*”¹²³. L. Bodnărescu o reproduce¹²⁴ (cu titlul întreg: *Eremie Movilă și Săhastrul sau Altariul mănăstirei Sucevița*¹²⁵) după *Bucovina*, An. III, 1850, nr. 29, searbădă înșăilare de versuri, unele chiar neisprăvite, ca de exemplu:

„Dar așa în gânduri pic,
Al lui suflet contemplând,
Săhastrul cu (o?) făclie
Îl află din schit ieșind”.

- în bizara românească a epocii și a regiunii:

„Resfăcut în pietate,
Pe genunchi el cade jos,
Așa-i p(i)eptu-i cu fervoare
Rugi suspină cătră zeu,
De a patriei amoare
Tot aprins e sânul său...”

și cu două - trei accente izbutite, ca acestea:

„Căprioarele spărioase
La poiană iar ieșiră
Și în coastele stufoase
Sturzii versul lor porniră.

Zorile-acum se ivise
Peste munți la răsărit
Și fereastra aurise
Schitișorul sfințit”.

Așadar, cu această baladă, junele Iraclie se prezintă la Alecsandri: „După ce o purisei¹²⁶ cât putui de mai frumos, mersei cu ea la Alecsandri, în hotelul de Paris. Era pe la 8 dimineața. Îi găsii încă în pat, îmbrăcat în halat și șezând rezemat pe perini, cu creionul în mână și cu hârtie dinaintea-i pe-o carte ce-i servea drept masa De-ndată ce-și aruncă ochii la manuscris, Alecsandri exclama: „Brava, baladă! Din popor!... Bun sujet... Voi ceti-o și ți-oi da bucuros părerea mea”¹²⁷.

Și abia seara, într-o târzie plimbare prin cernăuțeană Grădină publică, în care poetul îi face lui Iraclie Porumbescu - destul de intensiv - și un fel de teorie a poeziei, dar și **elogiul cântecului popular**, restituindu-i manuscrisul, îi zice: „Poftim balada d-tale. Am îndreptat ce-am socotit și poți s-o publici.

Erau, se vede că, din indulgență, către un începător ca mine, numai două cuvinte schimbate cu creion(ul)”¹²⁸.

Adecă Alecsandri ar fi putut, să „îndrepte” mult mai multe, dacă poate, n-ar fi avut să insiste în colocviul oral atât de cu aplomb asupra importanței care rezidă de exemplu în exersarea sau practica poeziei, ca și asupra faptului că „poetul trebuie să posedă deplină cunoștință a limbii, ca să aibă toate și cele mai fine și mai frumoase colori la dispozițiune”¹²⁹ - și, dacă, poate, n-ar fi avut de gând să sublinieze în chip atât de extatic frumusețea baladei folcloric – populare și nu a baladei prelucrate...

În orice caz, felul cum Alecsandri îi recomandă lui Iraclie Porumbescu **cultul folclorului poetic**, începând de la acele cuvinte puse în gura lui Alecsandri care îl onorează și pe Iraclie Porumbescu: „...poporul de jos - noi îl numim de jos, sârmanul popor și cât îi mai sus el decât noi!” - continuând cu sfatul dat de Alecsandri: „Și acuma să-ți spun d-le Porumbescu, cearcă, caută, ascultă și întreabă de atari tradițiuni în(tre) poporul din care ești, în care trăiești și, mai ales, în care și cu care, ca preot, vei trăi. Tot de ce, de ce mai mult te-i îndulci de mărgăritarele prețioase și încântătoare ce le are poporul nostru strâns la sânul său. Și acele mărgăritare prețioase și într-adevăr fermecătoare sunt: poesia neamului românesc!”¹³⁰ – culminând în **vajnicul consiliu de metodologie folclorică**: „cel mai scurt cântec, cea mai mică poveste să nu o bagatelizezi, să nu o ignor(ez)i, să o scrii; ele sunt ori frânturi din întreguri mai mari, ori conțin așîș în sine însuși (sic!) un întreg sintetic, pe care analiticul îl va desfășura și dezlega drept ca sticla camerelor obscure”¹³¹.

Gâlgâind în fetișista efuzie pe care o știm din articolul lui Alecsandri, **Românii și poesia lor** (apărut în revista *Bucovina* din 1849): „O, poesia, poesia poporului nostru, repet d-le Porumbescu, este poesia întregului nostru neam și așa de frumoasă e această poezie, că dezvăluindu-se ea la lumina soarelui, este ca o copilă frumoasă din Carpați, tânără, mândră, nevinovată și, după cum zice

vorba românească, pe soare-i putea căta, iar pe dânsa ba”¹³² îl cam dispensa pe Alecsandri de a se irosi în prea multe corecturi față de biata baladă a lui Iraclie Porumbescu! Oricum, fericita consecință imediată a acestei pledoarii a lui Alecsandri pentru cântecul popular fu, cum mărturisește Iraclie Porumbescu: „iară eu culesei, cât am mai fost studinte¹³³ în ferii, cântece poporale și, ferindu-mă cu toată sântenia, a corege sau a adăuga la ele, ce și cum le auzii, le trimisei lui V. Alecsandri”¹³⁴.

Încât mărturisirea lui Alecsandri: „Ajutat de câteva persoane, iar mai cu seamă de dl A. Russo, am adunat în deosebite călătorii prin munții și câmpiile înflorite ale țării noastre o mare parte din poesiile poporale...”¹³⁵ îl înglobează printre cele „câteva persoane”, poate și pe bucovineanul Iraclie Porumbescu, precum îl visează și pe marele Grigore Alexandrescu al Munteniei¹³⁶.

Și mai aduc aceste *Amintiri despre Vasile Alecsandri* știri pe care ampla istoriografie literară românească le va primi cu recunoștință.

Pentru **portretul fizic - moral al poetului**: „...era de statură mijlocie, dară sprintenă și mlădioasă. Fața era rătunzie și cu trăsături din cele mai simpatice. Fruntea-i bine dezvoltată, pe care nu o împresura nici un păr până după vârful capului, ce¹³⁷ însă nu-i scări¹³⁸ amenitatea¹³⁹ ba, pot să zic frumusețea, nici un pic. Ochii erau negri, iară sprâncenele negre deplin și încordare sus și cumetrici, apoi împreunate la mijloc, gemeni una de alta, ce-l făcea și mai frumos, și mai drăgălaș. Gura-i, simpatic - proporțională și nasul tot așa. Buza-i superioară o orna o musteață nu mare, neagră, ca și sprâncenele și ca părul, acesta scurt, dindărătul capului. Barba și faurejtele și le rădea. El era pe atunci de 26-27 de ani¹⁴⁰.

Fiind vara, afară de câteva excepțiuni¹⁴¹, se-mbrăca schimbiș, ca și intimul său amic Costache Negri, în bluză și pantaloni ba albi, ba naranzii, la gât fără nici o legătoare, ci numai cu gulerul cămeșii îndoit în jos. În cap cu pălăriuță panama fină. Mersul îi era pururea galant, dar nicicând afectat...

În fine, glasul-i era atât în vorbire, cât și în cântare domol și totuși de un timbru foarte amabil și atrăgător. V. Alecsandri era, cum îl numește și Eminescu, „pururea vesel”; altfel eu nicicând nu l-am văzut”¹⁴².

Alecsandri fredona cutare arie din *Norma* lui Bellini: „Venind sara, după nouă îl auzii din afară pe Alecsandri cântând *Scumpă, dragă, copiliță* din *Norma*”¹⁴³.

Vânătorul de cântec popular, Alecsandri, în cordial contact cu sătenii! Iraclie Porumbescu îi zice „cunoscătorul desăvârșit al poporului!”, ceea ce poate fi și hiperbolă, dar și bună „parte de adevăr”.

Cât de temeinic cunoscător al neoașului grai popular a fost Alecsandri, am arătat și noi în esul *Pentru folcloristul Alecsandri*¹⁴⁴.

Deci Alecsandri ahtiat să steie de vorbă cu depozitarii autenticului grai românesc: „De multe ori, mergând eu cu răposatul¹⁴⁵ pe stradă, dacă auzea niște oameni săteni vorbind românește, sta la ei, le zicea *bună-ziua*, se da cu dânșii în vorbă, îi întreba că de unde sânt, la ce treabă au venit la târg, ce le fac casele, ce

gospodăriile și altele asemenea... Așa făcea el și la Cernauca, când¹⁴⁶ se afla acolo, adică la moșia bătrânului Hurmuzachi.

După atari vorbiri dese cu oamenii de acolo și pururea în mod afabil și amical, ei îi aflară numele și, o, ce și câtă bucurie avu odată, auzind că-i zice un moș sătean: „*coconașule Vasâlică!*”¹⁴⁷.

Mărturie atât de prețioasă certificându-ne că-n acele „vorbiri dese cu oamenii de acolo”, Alecsandri putea conversa, cuvânta cu cernauchenii *românește* - și nu Doamne - păzește, ca-n zilele noastre...

Iar Iraclie, știindu-l pe Alecsandri dorit de taifas cu adevărații depozitari ai acelor „comori neprețuite și simțiri duiioase, de idei înalte, de notițe istorice, de crezuri superstițioase, de datini strămoșești și mai cu seamă frumuseți poetice pline de originalitate și fără seamăn în literaturi străine”¹⁴⁸, profită de un binevenit prilej și i-l aduce lui Alecsandri, chiar acolo la hotelul *De Paris*, pe agerul vornic (primar) din Câmpulungul Bucovinei, Andrii Burduhosul, împreună cu alți trei munteni. Drept care cronicarul nostru cuvântează: „La Alecsandri, în hotelul *De Paris*, găsirăm pe Costachi Negri, care și el, cu surorile sale, ședea în acel hotel.

Recomandai oamenii. Alecsandri zise: «- Îmi pare bine» - dete mâna la vornic, apoi la toți ceilalți,...¹⁴⁹, mai erau trei, îi pofti să șadă, și, dându-se-n sfat cu ei, ba dinspre una, ba dinspre alta, cum și din ce trăiesc acolo la munte și cum le merge, aduse pe-ncetul vorba de stâni, de ciobani, și în fine de au cântece vechi, bătrânești și de le cântă la întâlniri vesele, la nunți, la hramuri și altele. Vornicul Andrii zise că da, cântă; numai acum mai rar, că nu le prea vine a cântării și a veseliei. Atunci unul din ceilalți trei, cu numele Ioniță Sabie, unul și mie cunoscut șagaci și glumeț, care întrerupând pe vornic, zise:

- «Ba acum cântăm mai în toate zilele, dar cântăm cântecul ista¹⁵⁰, dacă n-ați bănuî, să vi-1 zic».

Se puse pe scaun, în preajma lui Sabie, dară cam departe ca să nu-l jeneze și badea Ioniță începu melodia *Doinei*, în glas nu tare, nici slab:

«Cântă cucul sus p-un ciung

Oi, rea veste-n Câmpulung;

Din Rarău până-n Bârgău

N-auzi alta decât rău.

Și din Runc până-n Muncel,

Câmpulungu-i vai de el.

Că de când...¹⁵¹

Au intrat în Câmpulung

Și de când... au venit

Câmpulungu-au sărăcit.

Cu-nvârteli, cu potrocoale¹⁵²

Au rămas satele goale,

Satele și casele

Și strungile biete...»

Și-apoi iar zise badea Ioniță cam cu răs, cam cu adins:

- «Nu bănuți, mă rog, dar așa cam cântăm în toate zilele».

După ce fini badea Sabie cântecul, Negri și Alecsandri se uitară unul la altul și acesta zise către Negri: «*Pauvres gens, pauvres gens*»¹⁵³.

Alte **documente alecsandriste**: Alecsandri - tatăl și Iancu Alecsandri! Vesel de tot, sau, așa să zic, entuziasmat în veselie, îl văzui pe V. Alecsandri o dată, și adevărat, la banchetul ce-l dăde el și fratele său, răpăusatul locot. colonel Iancu în hotelul de Moldavie, la Cernăuți, în onoarea proclamării republicii în București. Bătrânul boier, tatăl Alecsandriștilor venise și el cu câteva zile înainte la Cernăuți, lucru ce-i dăde marelui poet și, român V. Alecsandri posibilitatea îndemânatecă, a-și face pe dor și a da acel banchet. Se zice că bătrânul boier era cam strâns la pungă, însă insistările dulci și dezmiardătoare ale fiilor săi și mai ales ale iubitului său Vasilică, i-o desbăirară,¹⁵⁴ cu ce inimă nu știu, dar aceea știu că cu propria sa mână, fiind și eu de față, numără bietul bătrân a doua zi 125 zămțați pentru acel banchet. Șampania de la acel banchet, pe care tânărul Curtius¹⁵⁵ ca unicul¹⁵⁶ reprezentant al Munteniei, îl prezidă, șezând sus pe un fotoliu, plăcu tare și la mulți din clasele superioare de dincoace¹⁵⁷.

Cronologic, în biografia lui Ir. P., urmează acum să fie despoiată schița **Cum a venit Pumnul în Bucovina**. Evenimentul e datat cu precizarea: „*Eram încă în seminar, în anul penultim și aveam o chilie separată. Într-o seară, pe amurg, ședeam și scriam niște stihuri către Zimbrul, care mai pe urmă se și tipăriră și al căror sujet*¹⁵⁸. *era (idealuri ale juneții!): O, de-am ajunge toți Românii sub un Sceptru! Când mi se bātu la ușă...*”

Penultimul an de studii și de seminar al studentului Iraclie Porumbescu știm că e: 1848-1849.

Din **istoriografia lui Aron Pumnul** apoi, mai știm că Pumnul descinde la Cernăuți în toamna lui 1848. De ex. C. Morariu într-ale sale *Skizzen*¹⁵⁹ relatează¹⁶⁰ (de altfel cam în concordanță cu schița lui Iraclie P.): „În acest timp critic, Pumnul scăpă ca prin minune din cursa maghiarilor; dânsul se refugiase peste munte în Muntenia, străbătu apostolește Principatele Române ocupate de ruși, se îmbolnăvi în București de holeră, fu aice arestat, în urma unor intrigi rusești și trimis la Iași sub escortă și, hămisit de foame, mort de trudă și aproape gol de neîmbrăcare, ajunge în fine, târziu, toamna, în 1848”, să intre pe la Mamornița, în pământul Bucovinei, pe care-l sărută zguduit de lacrimi”¹⁶¹. O mică deviere (sau completare) a relatării lui C. Morariu de la cea a lui Iraclie Porumbescu: arestarea lui Pumnul la București s-ar fi făcut nu în urma unor intrigi rusești (C. Morariu), ci în urma unor denunțări perfide și false, venite din partea ungarilor la București.

Data sosirii lui Pumnul mai e indicată și cu mărturia: *Scriam niște stihuri către Zimbrul*. Poate că deci atunci, toamna târziu, Ir. P. își modela pentru tipar varianta a II-a¹⁶² a versificației sale *Cătră Zimbrul Moldovei*, semianonima

variantă închinată *junilor patrioți români*, deci pleiadei de refugiați cari roiau prin preajmățul hurmuzăcenilor.

E locul acum să precizăm că altă versiune despre sosirea lui A.

Pumnul la Cernăuți ne-a dat-o poetul G. Sion, în ale sale *Suvenire contimpurane*¹⁶³, dar că noi cântărin¹⁶⁴ veracitatea informațiilor lui G. Sion, și chiar în trei speciale cazuri (ale lui A. Pumnul, Al. Hrisoverghi și D. Petrino), ajunserăm la următoarea concluzie¹⁶⁵. Morala acestei întreite fabule este că în tot ce ne-a dat Sion ca informație - și ne-a dat destul - vom fi întotdeauna cu întreită băgare de seamă. Așadar, în chestiunea pusă, mărturia noastră va fi: Iraclie Porumbescu!

Și - revenim. În amurgul acelei toamne târzii din 1848, când seminaristul Iraclie Golembiovski migălea la stihurile sale către *Zimbrul Moldovei*, cineva bătea la ușa chiliei lui. Și glăsuiește acum textul: „La invitarea-mi să intre cine este, văd un om înalt, îmbrăcat într-un burnus cafeniu îmbumbat până la gât, cu o pălărie cu streșini late și, în toată înfățișarea sa, o figură ofilită. Sum la d-l P.? - întrebă el intrând în odaie, cu un glas sfiicios, ca de bolnav¹⁶⁶.

Surprinzătoare e acum mărturisirea lui Pumnul de ce a nimerit-o tocmai la studentul Iraclie: „Nu cunosc pe nimeni la care aș fi îndrăznit să intru. Am auzit ceva de numele d-tale la Iași... nu bănuiești... din grea cale vin și sum foarte obosit... apoi și încă convalescent după o boală. Am păținit multe”¹⁶⁷. Deci mărturisirea că chiar pe atunci - încă la 1848 - Iraclie era oarecum cunoscut la Iași!

Documentar, știu că pe la 1848, **Iraclie avea legături directe cu Iașul**, prin *amicul* său Ion Dornian, iar cu localitatea Pojany (= Poieni?), două stațiuni de poștă după Iași, pe drumul înspre Galați, printr-alt amic: Joh. Roszinek. Adecă! I. Dornean¹⁶⁸, în scrisoarea sa (nemțească!), datată Iassy 25 dec. 1848, mirându-se întâi că Iraclie mai trăiește și că *în aceste furtunoase vremuri* nu e expedit, *ad inferos* prin arma vre-unui ungur, și întrebându-l de-l mai cheamă *Golembiowschy sau Porumbescu sau cel mai bine Columbescu*¹⁶⁹, îl vrea pe Iraclie intermediar, care, pe la spatele cutărui bătrân, iscusit interceptor de scrisori secrete, să-i mijlocească purtarea unei corespondențe cu idealul inimii sale.

La un *Provisor* al Farmaciei Toremburg petrece, de trei ori pe săptămână, cu muzică și așteaptă de la Iraclie un vals. Îi mai cere apoi lui Iraclie să-i redacteze o *scurtă, dar zdravănă felicitare* de Anul - Nou pentru părinții săi în limba *moldovenească*, precum și-o felicitare în nemțește pentru factorul poștal, menită patronilor lui. Celălalt, Joh(ann) Roszinek, într-o nemțească rău clătinată, îi scrie de la Corcești, cu data de 18 ian. Probabil¹⁷⁰ 1848, declarându-se gata de-a-l ajuta din puținul ce-l agonisește, amintind și de *domnul de Palffy*, la care dânsul a plasat o intervenție pentru Iraclie și invitându-l ca, dacă pe vacanță vine la Iași. împreună cu *d-l de Dornian*, să poftască și la *Pojany* sau la *Domeschty* (Domnești?), moșia *d-lui de Milon*¹⁷¹.

Ei bine! Evident că tot de pe urma activității patruzecioptiste a lui Iraclie, bunăoară chiar printr-un emigrat remigrat... și nu printr-un I. Dornean și J. Reșzinek, ar fi putut afla Aron Pumnul, la Iași, despre inimosul student Iraclie *Porumbescu*.

Și ne putem acum întoarce, în chilia studentului teolog Iraclie, iluminată în acel amurg de toamnă târzie prin apariția pribeagului apostol Arune Pumnul, răsărit acolo cu nimbul adus din Câmpia Libertății.

Adevărat satelit al marilor desțărâți de la 1848 și adevărat *secretar al gazetei Bucovina*¹⁷², versuitorul Iraclie, fulgerat de subita prezență a Pumnului, își mobilizează napristan comilitonii teologi ... cari cu droaia dau năvală asupra senzaționalului vizitator. N-a putut lipsi nici ritualul solemnităților, cu: Prea stimulate, domnule profesor... Și cuvântează cronicarul nostru: „Smolita și topita față a bietului Pumnul deveni palidă, apoi, mai privind preste toți tinerii alumni - poate, bietul aducându-și aminte de elevii săi de la Blaj - parcă se învieuși, căpătă o expresiune¹⁷³ ... de mulțămire, ochii săi negri afundați de pătimire în capu-i antic roman, deveniră lucitori și, ștergându-și pe-ncetul înalta-i frunte, zise rar și ceva apăsător ceea ce-i vădi emoțiunea¹⁷⁴) ...

Are el apoi amfitrionul Iraclie grija și de cină pentru oaspele său, în timpul căreia ilustrul pribeag își schițează odiseea... și, organizată tot de Iraclie, urmează în chiar aceeași seară, descinderea lui Pumnul în casa Hurmuzăchenilor.

Dichisit în hainele sămăriteanului Iraclie - statura-ne fiind cam egală¹⁷⁵ în rădvanul bătrânului Doxachi, iată-i sub ferestrele iluminate, când Pumnul cu un patos devot și de stimă zise: „Așadară, aici e Delphi al fraților bucovineni, aici șed Grachii poetului nostru Mureșianu”¹⁷⁶. Străbat până-n salonul unde, se aflau vre-o zece, cincisprezece emigranți moldoveni, între cari și frații Golești și un anume Curtius¹⁷⁷, inginer din București.

Acolo ne ieși înainte, până la pragul ușii, bătrânul Hurmuzachi în costumul său boieresc – dânsul era Mare Vornic¹⁷⁸ și-n întreaga sa ținută patriarhală, îl cuprinse pe Pumnul și-l sărută pe frunte, zicându-i: „*Poftim, domnule, și privește*¹⁷⁹ *de acum înainte casa mea ca pe a D-tale!*”

Toți se sculară... Pumnul sta ca zăpăcit, fără a vorbi vre-un cuvânt. Mă uitam la el: ochii lui erau inundați în lacrimi¹⁸⁰.

Pentru biografia lui Pumnul, schița lui Iraclie P. mai adaugă informația că Pumnul *rămase de aci înainte* în casa bătrânului Doxachi Hurmuzachi chiar și până după numirea lui ca profesor.

NOTE BIBLIOGRAFICE

1. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 159
2. Teodor Bălan - *Activitatea refugiaților moldoveni în Bucovina, 1848*, Sibiu, 1944, p. 3
3. Provoca – în sensul bucovinean de instiga.
4. În: *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 101, pedant – impropriu: „se înțelege”!
5. Evidență lipsă (d. p.: „Trebuie deci să fugă...”; Nu avem la dispoziție textul din *Unirea* (lui I. G. Bâlcuiescu, București, 1887-1888) sau din *Gazeta Transilvaniei* unde a apărut articolul *Un episod din 1848*.
6. Cf. Teodor Bălan – *Op. cit.*, p. 9
7. E vorba despre mitropolitul Melentie (T. Bălan – *Op. cit.*, p. 2)
8. Deci un fel de *declarație*
9. Același „Melentie Brandaburul, bucovinean din Suceava”, mort în 1848. Vezi: N. Iorga – *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a Românilor*, vol. II, Vălenii de Munte, 1909, p. 246
10. Cf. T. Bălan - *Op. cit.*, p. 111
11. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 101
12. Grachii aceștia, trei (nu doi), ca cei ai strămoașei Cornelia, fură frații: Eudoxiu (marele istoric), Gheorghe și Alecu Hurmuzachi;
13. Ultra - importantul ziar – revistă *Bucovina*, apărut (bilingv) din 16 octombrie 1848, până-n 2 octombrie 1850 – vezi: Nerva Hodoș și Al Sadi Ionescu – *Publicațiuni periodice românești*, București, 1913, p. 80-82 și C. Loghin – *Istoria literaturii române din Bucovina (1775-1918)*, Cernăuți, 1926, p. 49-51
14. Cf. C. Morariu – *Skizzen...*, p. 297 și *idem* – *Părți...*, p. 220; C. Loghin – *Istoria literaturii române din Bucovina...*, p. 66 citează după I. G. Sbiera, o broșură mică cu titlul: *Poezii române*, „apărută încă înainte de 1848” cu vreo trei ode rudimentare cu tendință politică, ca *Odă către nația română* sau poetico – istorica disertație asupra nației daco-române”.
15. Cf. Leca Morariu – *Iraclie Porumbescu (1823-1896)*, Cernăuți, Glasul Bucovinei, 1938, p. 11-12
16. Text și melodie de Iraclie Porumbescu! Melodia – așa cum subsemnatul o știu încă din copilărie, de la tatăl meu, porumbescologul Constantin Morariu. Amicul Ioan Vicoveanu îmi prezenta (în 3 august 1950) corul bărbătesc *Cântecul lui Iancu* (de Iraclie Golembowski, armonizat de Isidor Vorobchievici într-al său *Manual de armonie muzicală*, Cernăuți, 1860. E o variantă a melodiei adusă de noi
17. Al. Ciurea – *Povestire pe scurt a vieții lui Avram Iancu*, Cluj, 1921, p. 68
18. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 32
19. *Idem*, p. 33

20. Cf. Leca Morariu – *Iraclie Porumbescu*, 1938..., p. 13-16
21. În sensul de patriotism profund de care Iraclie a dat dovadă în toată activitatea sa social – culturală, pentru apărarea intereselor națiunii sale în spiritul tradițiilor de independență și suveranitate națională, prin cultivarea tradițiilor și practicarea limbii strămoșești (nota editorului)
22. N. Iorga – *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea*, vol. III, 1909, p. 20 (cf. și C. Loghin - *Istoria literaturii românești...* p. 50)
23. Cf. Constantin Morariu – citatele *Skizzen...*, p. 296 și *idem* citatele *Părți...*, p. 159
24. Pentru prof. de teologie Ioan Calinciuc (1812-1875), cf. C. Diaconovich – *Enciclopedia Română*, Sibiu, I, 1898, p. 676, aproape reprodus de Lucian Predescu – *Enciclopedia Cugetarea*, p. 155 și *Minerva Enciclopedia Română*, Cluj, 1930, p. 253
25. Născut la 2 martie 1823, Iraclie avea în iunie 1848, 25 de ani trecuți.
26. Cf. mărturisirea lui Iraclie Porumbescu, în schița *Amintiri despre Vasile Alecsandri* (*Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 120): „Costachi Negri (acest știut mare și nobil suflet de om, de patriot și de român), era cu multă afecțiune către mine. Ultima scrisoare ce-mi scrisese, e din anul 1872 și pentru interesul ei obștesc, se publică într-o gazetă din București”. În care gazetă, ne întrebam noi, republicând-o în revista *Fond și formă*, Râmnicu Vâlci, An II, 1944, p. 10-13, articolul *Și iarăși dacoromânul Iraclie Porumbescu*.
27. Costachi Negri (mai precis Negre 1812-1876)
28. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 101
29. Cerdac = pichetul de grăniceri
30. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 98
31. *Idem*, p. 98
32. Înlocuind pumnulismul „escursiuni”.
33. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 98-99
34. Înlocuind pumnulismul: „esistau”
35. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 99
36. Cf. Leca Morariu – *Din 1848*, Râmnicu Vâlci, 1945
37. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 99
38. *Idem*, p. 100; Și probabil trebuie îndreptat „bojbăind”, în loc de „bobăind”; Cf. *Scr. l. Ir. P...*, p. 102 – „băjbăind”.
39. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 100-101
40. râul Siret.
41. Și iarăși: „deodată” în înțelesul „deocamdată”.
42. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 101.
43. Tinăr, în loc de tânăr, o fi desigur, regionalismul în *Gazeta Transilvaniei*.
44. După raportul grănicerilor austriei (cf. T. Bălan - *Op. cit.*, *Activitatea refugiaților...*, p. 111 de: „36 ani”.
45. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 102.

46. La fel, Vasile Bumbac, în versificația *Urzirea mănăstirii Sucevița* (broșura *Schițe de excursiuni...*), Suceava, 1889, p. 28: „Și se vârcolea și aleargă”.

47. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 102; Ce firmă o fi fiind acest Nicula din Ardeal? – (Cred că este vorba de o icoană pe sticlă pictată la mănăstirea Nicula, unde era un renumit centru de iconari - nota editorului).

48. Vezi-l la T. Bălan – *Op. cit.*, p. 110-111

49. În *Buletinul Institutului Arboreasa*, An VIII, 1945, fascic. 37, Râmnicu Vâlcea, 1944-1945.

50. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 98.

51. Cordonul ar fi fost frontiera austriacă, mai mult sau mai puțin existentă între Moldova și Bucovina rășluită de austrieci.

52. Altă cacofoniută a bătrânului Ir. Porumbescu față de atâția gigantici contemporani ai săi.

53. În loc de pumneanul espusă!

54. Heliadism furișat în scrisul lui Iraclie Porumbescu și fără de trăinicie.

55. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 120.

56. T. Bălan - *Activitatea refugiaților moldoveni în Bucovina, 1848*, Sibiu 1944, p. 7.

57. Fie chiar în străinătate, ca de ex.: Alecu la Viena (T. Bălan, p. 9); Ioan Curius, V. Alecsandri și Lascăr Rosetti – la Paris (T. Bălan, p. 9 și 10), C. Filipescu - la Berlin (Leca Morariu – *Din 1848*, p. 4 și 5); Aceasta, pentru că: „Unii refugiați țineau să activeze în centrele mari europene pentru problema Moldovei” (T. Bălan, p. 9)

58. T. Bălan – *OP. cit.*, Sibiu 1944, p. 110-111

59. Cu elocvente reflexe bucovinene (deși datată Berlin, 6 mai 1849).

60. T. Bălan – *Op. cit.*, p. 6.

61. Cf. Leca Morariu – *G. Sion poet și-n informațiunile sale istorice*; în: *Glasul Bucovinei*, Cernăuți, An II, 1919, nr. 187, 188 și 192 și *Lamura*, An III, 1921-1922, p. 33-36 (cf. și Leca Morariu – *G. Sion și Bucovina*; în: *Revista Bucovinei*, An I, 1942, p. 303-304.

62. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 119

63. *Idem*, p. 119-120

64. Rectificăm greșeala de tipar din *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 120: *Ectesis*” cu „*Edessis*”.

65. După T. Bălan (p. 6): Vasile N. Canta!

66. La T. Bălan (pag. 6): „I. A. Cantacuzino” (probabil identic cu G. Cantacuzino) sau..., conjecturăm noi: soția lui Vasile N. Cantacuzino și „Vasile N. Cantacuzino”.

67. Căruia, prea curând (la 1850), Alecsandri avea să-i închine, în *Doine și lăcrămioare*, versurile *La moartea lui P. Kazimir*.

68. „Costache Cazimir” rectifică T. Bălan (p. 6).

69. Completăm numele (de botez) după T. Bălan (p. 6).

70. Numele „Dumitrache Mălinescu” din *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 120, e amplu rectificat chiar de Iraclie Porumbescu cu schița *Vasile Mălinescu, fostul pe urmă Agă al Iașilor* (cf. Leca Morariu – *Din anul 1848...*, p. 3-4)

71. Completăm numele (de botez) după T. Bălan (p. 6).

72. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 121

73. Probabil Dimitrie Ralet, despre care T. Bălan (5) presupune: „Se pare că în Cernăuți a petrecut și Dimitrie Ralet”, dar și Smărăndița Ralet. Cf. T. Bălan (p. 6). C. Loghin, în *Anul 1848 în cultura și literatura Bucovinei*, Cernăuți, p. 126, zice: „poetul satiric Dimitrie Ralet” (p. 5), apoi: „Și ce-au făcut acești pribegi în Bucovina?...Unii făceau literatură. Astfel Ralet își scria satirele îndreptate în contra lui Mihai Sturza (p. 8).

74. Completăm: „C. Rolla” după T. Bălan, p. 5 și 6.

75. Completăm: „Grigore” după T. Bălan, p. 5.

76. Specificăm: Alecu și Lascăr R.” după T. Bălan, p. 6.

77. „Ioan Curius” – T. Bălan, p. 38

78. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 119

79. *Idem*, p. 124

80. *Idem*, p. 121

81. Cf. N. Bănescu – *Corespondența fam. Hurmuzaki cu Gh. Bariț*, Vălenii de Munte, 1911, p. 10

82. *Idem*, p. 84-86

83. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 120

84. *Idem*, *ibidem*;

85. Ce-a fost moșia lui Costache Negri, **Mânjina**, (din județul Covurlui) sau, și mai bine zis cât de Cernaucă fu această Mânjină, ne-a povestit-o Alecsandri în ale sale *Biografii (Nicolae Bălcescu)*, Vezi col. de *Proză*, 1876, p. 556 și p. 560-562.

86. Filipescu

87. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 97-98

88. Elena Rădulescu – Pogoneanu, citând acest pasaj falsifică textul, literaturizându-l cu: „fânețe”, în loc de autenticul „fânațe” – vezi V: Alecsandri – *Poezii*, I, 1940, p. 120 – și e locul să ne uimim cât de din plin numele distinsului prozator Iraclie Porumbescu, perifrazându-l cu „un contemporan bucovinean” - p. 114; „un contemporan” - p. 121 și abia în prizărita (și clătinata notă de pe pagina 116 că Iraclie „era” (recte: fu, deveni) tatăl lui Ciprian Porumbescu (1854-1883) recte 1853-1883!

89. Îndreptăm „sapte”, în loc de „șapte” - *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 123;

90. Îndreptăm „de-a brațeta”, în loc de „de-a brațete” - *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 123

91. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 123

92. Aluzie la generoasa ospitalitate a lui Docsachi Hurmuzachi (nota editorului)

93. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 126

94. *Idem*, p. 121

95. Pumnulism care se traduce cu *irezistibil*.

96. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 121

97. Mutat, se pare din casa Hurmuzachi (cf. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 98) în acea casă particulară a repausatului consilier de tribunal Roller” (*Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 121).

98. Nu abia la Cernăuți! Ci mai înainte. Această primă marsilieză românească (anticipând-o cu o lună pe cea mult mai virilă a lui Andrei Mureșanu) a apărut anonim, sub titlul *Cătră Români*, în foaia volantă, la Iași, în martie 1848; e reprodusă apoi sub același prim titlu, cu semnătura „Vasile Alecsandri” și cu datarea „februarie 1848”, în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, nr. 21, din 24 mai 1848, de la Brașov. Și iarăși, în foaie volantă, la Cernăuți, cu titlul *Deșteptarea României*, într-o mie de exemplare, coala în cvart. Vezi: *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 121, Elena Rădulescu Pogoneanu – Vasile Alecsandri – *Poezii*, vol. II, Craiova, 1940, p. 16; vezi și *Deșteaptă-te, române*, apărut cu titlul *Un răsunet*, sub semnătura lui A. M. în: *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, nr. 25, de luni 21 iunie 1848, p. 200.

99. Îndreptăm: „exemplare”, în loc de „esemplare”.

100. Îndreptăm eroare de tipar: „vedea” - *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 121, cu vădea (evidenția), care se repetă și-n *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 127

101. Consecvent îndreptăm „dară”, în loc de „dar” - *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 122

102 - *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 122; recte: Petrachi și Costachi Casimiri.

103. *Deșteaptă-te, române* a apărut, cu titlul *Răsunet* și semnătura A. M...u, în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, Brașov, nr. 25, luni, 21 iunie 1848, p. 200.

104. Și-i de mirare că Elena Rădulescu – Pogoneanu se mai poate întreba (*Op. cit.*, I, p. 106), cântărind ambele cântări (*Cătră Români* și *Răsunet*): „de ce cea din urmă va fi înlocuit cu totul pe cea dintâi?” Răspunsul – cel mai simplu – firesc: Pentru că imnul lui Mureșianu e sub atâtea raporturi, superior celui al lui Alecsandri!

105. Elena Rădulescu – Pogoneanu – Vasile Alecsandri – *Poezii*, vol. II, Craiova, 1940, p. 16 și clișeu.

106. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 121

107. T. Bălan - *Activitatea refugiaților moldoveni în Bucovina, 1848*, Sibiu 1944, p. 37

108. Vasile Alecsandri – *Poezii*, vol. II, Craiova, 1940, p. 17

109. T. Bălan - *Activitatea refugiaților moldoveni...*, p. 21, 39, 121

110. Lucian Predescu – *Enciclopedia Cugetarea*, p. 73 și 359
111. Vasile Alecsandri – *Proză*, 1876
112. Articolul fiind datat: „Bucovina, 1849” – e vorba de iulie 1848.
113. Evident: C. Negri.
114. R. poate fi: D. Ralet, C. Rolla, Gr. Romalo și Alecu sau Lascăr Rosetti.
115. C. ar fi: D. Canta, prințul Cantacuzino, Petrache sau Costache Casimir, Al. I. Cuza sau Kogălniceanu.
116. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 119; După T. Bălan – *Op. cit.*, p. 6, alături de munteanul Ion Curius, numai 31 inși din Moldova
117. Termenul de naționalist este aici - și în multe alte locuri - folosit cu accepțiunea patriotic (nota editorului)
118. Cf. Leca Morariu – *Din 1848, Râmnicu Vâlcea*, 1945, p. 6-7
119. „Negre” (cu e!) semnează C. Negri, la 22 septembrie 1857. Actul de împărțire a moșiei Rădeana (vezi comunicarea lui G. T. Kirileanu la Leca Morariu – *Din 1848*, p. 7, nota 9). „Negre” își semnează dânsul scrisoarea către Iraclie Porumbescu, datată Ocna, 17 februar 1872 (v. Leca Morariu – *Și iarăși Dacoromânul Iraclie Porumbescu*; în revista *Fond și formă*, An II, 1944, p. 12-13). „Negre” îi scrie, la 1848 și Petrache Cazimir (vezi: T. Bălan – *Op. cit.*, p. 64 și 70). Și tot „Negre” îi scrie Alecsandri în închinarea: „Dedicat amicului meu C. Negre” din opera sa - 1497 – *Dumbrava Roșie, poem istoric...*, Iassy, 1872 - unde la note (p. 44), fiind chipurile vorba de genealogia familiei Negre, numele e articulat de 5 ori și iar același Alecsandri, (de 4 ori chiar în trei pagini) din *Proză*, 1876, p. 552, 556, 560. Pentru primordialul nume Negre cf. și G. T. Kirileanu - *Hotărnicia răzeșilor dorneni...*, Piatra Neamț, Tipografia Gheorghe Asachi, 1941, p. 4 - Ion Negre biv - vel sulger; Extras din *Apostolul*, 1941.
120. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 122
121. *Idem*, p. 92
122. Din latinescul *tiro* – *onis* = recrut (militar), începător, novice – în alignare. Cf. *Semper homo bonus tiro est* (Marțial, XII, 51) = *Omul bun e mereu începător* – „fiind naiv”, e mereu decepționat și mereu o pornește da capo
123. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 122
124. *Idem*, p. 34.
125. Pandantul lui Alecsandri – *Trei arcași sau Altarul Mănăstirii Putna* apăruse în *Calendarul pentru poporul românesc din 1845* (al lui Kogălniceanu) - V. Alecsandri – *Poezii*, I, 1940, (ed. El. Rădulescu-Pogoneanu), p. 374
126. *Purisei* = Corespondent oarecum al lui *purific*, în accepțiunea: *cizelai*
127. *Scrierile lui Ir. P...*, p. 125; cu pumnulizarea: *balladă*!
128. *Idem*, p. 128
129. *Idem*, p. 127
130. *Idem*, p. 126, 128
131. *Idem*, p. 128

132. *Idem*, p. 128; Iar textul din Vasile Alecsandri – *Proză*, 1876, p. 168: „M-am înamorat de poesia populară ca de o copilă din Carpați, tânără, mândră, nevinovată și așa de frumoasă că, după cum zice vorba românească, pe soare ai putea căta, iar pe dânsa ba! Iată dar că, dezvăluind astăzi la lumina soarelui comoara nesfârșită a poeziei românești...

133. Pumnulism = *student*.

134. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 128

135. Vasile Alecsandri – *Poezii populare ale Românilor*, ediția Casa Școalelor, 1942, p. 4

136. Cf. G. Bogdan – Duică – *Istoria literaturii române moderne*, Cluj, 1923, p. 277. Din *Convorbiri* nu se pot uita nici *Cântecele populare din Oltenia* publicate de Alecsandri, dar culese de Alexandrescu, poate la 1842, în excursia din Oltenia.

137. Frecvent reflex german în scrisul lui Iraclie: *ce - was*

138. Ediția Ion Ștefan, p. 239, falsifică scăzu; dar rarul cuvânt *scări* mai apare la Iraclie cu sensul de *a diminua* (cf.: *Scr. l. Ir. P...*, p. 187);

139. Ediția Ion Ștefan, p. 25, modifică *amenitatea*, adăugând și nota: *blândețe de caracter*, dar cuvântul *amenitate* (din latinescul *amenitas*) îl știe și C. Negruzzi – *Flora română*, 1872, p. I-III; Cf. L(eca) M(orariu) – *Pentru Iraclie Porumbescu*, 1945, p. 5-6.

140. Just: Alecsandri, fiind născut în 1821 – cf.: *Făt-Frumos*, An III, 1928, p. 199.

141. În loc de pumnulismul: *escepțiuni*:

142. *Scrierile lui Ciprian Porumbescu...*, p. 122-123

143. *Idem*, p. 126

144. Leca Morariu – *Multe și mărunte, Partea I*, Extras din: *Codrul Cosminului*, Cernăuți, 1940; Și-i locul să subliniem și remarca Elenei Rădulescu-Pogoneanu (V. Alecsandri – *Poezii*, I, p. 129): „Ce nedreptate i se face lui Alecsandri când, comparat cu Eminescu, în această privință, e găsit rece și distant față de țărani!

145. Așadar, amintirile lui Iraclie Porumbescu despre Alecsandri sânt redactate după moartea lui Alecsandri (1890). Cf. și: „repausatul laureat Vasilică Alecsandri” – *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 120

146. Iarăși cacofonia! ...

147. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 124

148. Din prefața lui Alecsandri, la ale sale *Balade adunate și îndreptate...*, I, Iași, 1852.

149. În *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 124 textul este viciat: „pe (!) care mai erau trei”.

150. În *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 125: „*cântecul ăsta*”, ceea ce în gura unui plăieș câmpulungean constituie o disonanță.

151. Iraclie Porumbescu adaugă nota: „Aici numi un nume ce eu nu-l pricepei bine (?)”

152. În *Scr. l. Ir....*, p. 125 - „protrocroale”, dar germanul *protokoll* = proces verbal reflectă în graiul țăranului bucovinean, în forma potrocol.

153. *Sărmanii oameni, sărmanii de ei...*

154. În: *Scr. l. Ir. P...*, p. 124, eroarea de tipar *desbăcrară*.

155. Îndreaptă și completează: (Ioan) Curius cf. T. Bălan - *Op. cit.*, p. 6, 9, 38, 59, 64, 83, 121.

156. Celălalt muntean, ofițerul C. Filipescu, fiind, se vede plecat din Cernăuți

157. În: *Scr. l. Ir. P...*, p. 123-124

158. În: *Scr. l. Ir. P...*, p. 116 inadverența: *ale căror sujet*, probabil din cauza apropierii cu: *idealuri ale juneții*.

159. *Culturhistorische und ethnographische Skizzen über die Rumänen der Bucovina*, 1888-1891, p. 285; C. Morariu se informase desigur din chiar schița lui Ir. P. (ca și de la autorul ei!) *Cum a venit Pumnul în Bucovina*, publicată în *Gazeta Transilvaniei* An LI (1888) nr 167 și 168 (Cf. I. G. Sbiera - Aron *Pumnul, Voci asupra vieții și însemnătății lui...* Cernăuți, 1889, p. 82; la fel C. Morariu și-n *Părți din istoria...*, p. 213.

160. *In dieser kritischen Zeit entkam Pumnul wie durch ein Wunder der Falle der magyaren. Er flüchtete sich über die Gebirge nach der Walachei, durchzog die von den Russen besetzten rumänischen Fürstenthümer zu Fuss, erkrankte in Bucuresci an Cholera, wurde daselbst durch russische Intrigen verhaftet und nach Iași unter Escorte geschickt, betrat endlich im Spätherbste 1848, ausgehungert, todesmüde und fast nackt am leibe, bei mamornița den boden der Bucvina, den er thränendvergiessend küsste.*

161. *Scr. l. Ir. P...*, p. 117

162. Cf. Leca Morariu - *Iraclie Porumbescu*, 1938, p. 13-16: *Zimbrul Moldovei* în variantă.

163. G. Sion - *Suvenire contimpurane*, București, 1888, p. 368-370 (sau ediția București, 1915, p. 288-290): *Din anul 1848*, Partea a patra, capitolul XXXII, respectiv (în ed. 1915), cap. XXXI - reprodus, cu titlul *Sosirea lui A. Pumnul în Bucovina*, de I. G. Sbiera în citatul *Aron Pumnul...*, 1889, p. 83-84.

164. În eseurile: *G. Sion, poet și-n informațiunile sale...*; apoi *Rectificări în biografia lui D. Petrino (Dovezi noi pentru falsificările lui G. Sion)* în *Glasul Bucovinei*, An. IV, 1921 nr. 767; și *G. Sion și Bucovina...*

165. În *Glasul Bucovinei*, An IV, 1921, nr. 767

166. *Scr. l. Ir. P...*, p. 116

167. *Idem, ibidem*

168. Am arătat, în eseu *Ean și Eanu*, din *Revista Bucovinei* An. III pp. 93-94, că autentică terminațiune a numelor proprii în Bucovina și-n limitrofa arie moldavă e *ean*, nu-*eanu*.

169. Columbescu! Nume spiritual inventat ad-hoc pentru relativ mult vânzolitul Iraclie, dacă ar fi și o apropiere de ... Cristofor Columb.

170. Anul, nu e prea lizibil scris! Ar putea fi și: 1846, 1847. Oricum însă, adresa: *von Moldau aus Korczesty (cu ștampila: Iassy 22 ian.) An S (?) des*

Hochwürdigen Herrn Heraclie Golebiovski Seminarist Zögling zu Czernowitz, per Suczewe-Sereth - circumscrie data de seminarist a lui Iraclie, adică anii: 1846-1850.

171. Mai jos, în aceastași scrisoare: *Milo* (fără n final!)

172. *Scr. l. Ir. P...*, p. 116.

173. În loc de: *espresiune*.

174. *Scr. l. Ir. P...*, p. 117

175. *Idem*, 118

176. Cuvinte cari urmează să fie lămurite!...

177. Știm că-l chema – destul de curios - Curios Ioan.

178. Doxachi Hurmuzachi devine mare vornic..., cf. T. Bălan.

179. Cf. Germanul: *betrachte*!

180. *Scr. l. Ir. P.*

IV

ANII STUDENȚIEI LUI IRACLIE

Studentia lui Iraclie Porumbescu poate fi reconstituită după certificatele lui de studii universitare - câte ni s-au păstrat. Cel din anul al IV-lea (1849-1850), dat la Cernăuți în 30 iulie (11 aug. 1850) și, mai ales, absolutoriu universitar, dat la 25 august/ 9 septembrie 1850 - cu disciplinele absolvite în cursul celor **4 ani universitari**, adică: Anul I **1846-1847**, cu trei discipline primă, iar 2 discipline eminentă, (= distincție); An. II (1847-1848) tussase disciplinele, primă; An. III 1848-1849, 2 discipline eminentă; An. IV 1849-**1850**, 3 discipline eminentă, o disciplină, primă.

Alături de aceste certificate de program teologic, Iraclie Golembiovski mai dobândește însă, la 27 aug. st. v. (deci 7 sept.) 1850 și următorul **Testimoniu¹ de la marele dascăl Aron Pumnul**: „Domnul Iracliu Golembiowski născut en Sucevița en Ducatul Bucovina, Ascultătoriu de Teologia en anul al 4-lea, cercetând en cursul I-iu al anului scolăstec 1850, prelegintiele de la limba și literatura românească foarte sârguintios la esamenale publice au reportat clasa emininte; care-n cursul al II-lea cercetând prelegintiele „serguintios la esamenale² public au meritat clasa emininte, ce se entaresce pren aceasta.

Cernăuți, 27 august s. v. 1850

D-or Jos. Nachlowsky

K. K. Gymn.-Director

Aron Pumnul

C. R. Profesoriu de limba și literatura
Română en Supragimnasyu.

Sigilul plastic latin

Al liceului cernăuțean – încadrat într-un cerc

Bine știind noi, în urma unei adrese (din 22 nov./4 dec. 848) a Institutului teologic cernăuțean³ că *s-a dispus ca să se țină prelegeri și din limba românească, prelegeri pre cari să fie obligați a le cerceta atât alumnii seminariali din cei trei ani dintâi, cât și candidații de teologie de la institutul de studii filosofice* (adecă acei elevi de liceu *carii după absolvirea studiilor filosoficești⁴ voiesc a fi primiți în Seminarie*), nu ne miră decât că Iraclie P. abia pe anul al IV-lea (849-850) apucă să împlinească acest deziderat de rigoare, obligatoriu acu pentru studenții teologi din anii I-III! Și nu e cazul ca să ne uimim, ca L. Bodnărescu⁵, exclamând: *testimonial acesta ne arată sârguinta și interesul cel mare ce-l arată Iraclie pentru limba română!*

Totuși, studentul Iraclie G. era cineva - și foarte cu drept să se apere - atunci când cu năprasnica starostire din partea răzbnătorului său Fr. Pállfi de Poliany... că e *fruntaș în semina*⁶.

IV - 1

Studentul Iraclie devenise „cineva” în lumea cărturarilor vremii sale

Din capul locului, încă de la 1845, **Iraclie, P. cântă în corul seminarial fiind unul din cei mai întâi cântăreți**, iar apoi, în anii 1848-49 și 1849-50, chiar **dirijor al corului seminarial** și, dacă înțelegem bine, chiar și al corului cantoral, adică al școalei de dascăli (cântăreți) bisericești. Informatorul îi amintește pe o seamă de colegi cântăreți (dintre cari - știm acum - unii îi certificau, la 1877, duplicitatea numelui Golembiovschi-Porumbescu: deci viitorii preoți Ioan Olinski, Leon Turturean, Vasile Mandicesvchi. Și nu numai atât (cântăreț și dirijor de cor) e-n seminar viitorul tată al lui Ciprian Porumbescu, confesiunea continuând cu: „Prima Liturg(h)ie în limba românească care o cântarăm noi, corul seminariale⁷ în mai sus pomeniții ultimii doi ani ai ființei mele ca cleric în seminar și care Liturg(h)ie în limba românească se cântă de acest cor încă mulți ani și după finirea studiilor mele teologice și (i)eșirea-mi din seminar(iu); o compusei(u) eu, cum și⁸ așa - numitul **Imn arhieresc**, cunoscut sub cuvintele începătoare ale acelui imn *Ramuri de oliv uniți*, care acestea toate fură, și nu fără laudă, recunoscute de bune și plăcute, și din partea în Domnul adormitului mitropolit Părintele Eughenie⁹ și de publicul competente (*Imnul Arhieresc* fiind și textul lui, lucrarea mea). Deci mărturisire completă: **Iraclie Porumbescu ajunge și compozitor!** De data aceasta, **compozitor al unei Liturghii românești și al celui *Imn arhieresc***, potrivit și anumitor aniversări profane, de care Leonida Bodnărescu¹⁰ își aducea vag aminte că l-a cântat, cu colegi de-ai săi, în casa bravului profesor sucevean Ștefan Ștefureac (1845-1893), la onomastica lui, prima strofă (după cât o ținea minte Bodnărescu), fiind aceasta:

„ <i>Ramuri de oliv uniți,</i>	<i>Lui cunună și-l mândriți</i>
<i>Fraților compatrioți</i>	<i>Și cu-n glas să-i ziceți toți:</i>
<i>Mulți ani, mulți ani!...”</i>	

Iar autorul acestei monografii cât de surprins nu fu, când, în cursul anilor..., l-a auzit, în casa părintească din Cernăuți, str. Dominicului, nr. 4, acest imn cântat, drept colindă de Crăciun, de o ceată de flăcăi suburbieni ai Cernăuțului! ...

Amintitul Ioan Vicoveanu, care ne pune la îndemâna partitura corală¹¹ a acestui *Cântec sârbătoresc* (cum îi zice dânsul), cântat în cor de d-sa pe când era elev în liceul superior de la Rădăuți, pe la 1896, ne prezintă în versul 3, mai inteligibilă versiune (*Uniți-i...*) *Lui cunună de mândrie*.

Adică, după comunicarea lui I. Vicoveanu, din august 1950, Imnul arhieresc - Ramuri de oliv uniți ar fi următorul rudiment muzical:

Imnul arhieresc - Ramuri de oliv uniți
Andante

Ra-muri de o - liv u- niți — Fra-ți - lor com - pa - tri - oți. Lui cu-nu - nă

Moderato

de mîn-dri - e Și cu glas să-i stri - gați - toți. Mulți ani mulți ani

mulți ani, mulți ani mulți ani, mulți ani mulți ani!

Nu uităm că această cântare seminarială e menționată și-ntr-o *Tabelă de calificare – Qualifikations - tabelle* a lui Heraclius Porumbescu, cu adnotarea: *Chorsänger durch fünf Seminarjahre, Beilage* care se referă deci la o *Beilage*, Anexă (poate chiar mutilatul nostru fragment).

Și iarăși **altă atestare pentru compozitorul Iraclie Porumbescu!** Inedita scrisoare a lui Iraclie către C. Morariu, datată: 4/7 94 din care cităm: „Dară venind eu la părintele Blajevici, după ce se-nălțase în Metropolit¹² îmi zise: „Feciorul S-tale mi-a stors lacrimi cu vioara sa. Am ieșit sara după 9 afară și mergând pe-n fața seminaristului de din afară, auzii cântec de scripcă. Mă oprii și ascultai: era o *Doină*, dară atât de cu sâmt și cu pricepere cântată, că, cum zisei, cu lacrimi o ascultai până la (s)fârșit și parcă-mi păru rău că s-a sfârșit. Poate s-ta nu știi, cel puțin așa ca mine, care am fost instructorul unicei sale fiice și pe urmă favoritul lui, ce sâmt de cea mai curată gingășie, părintele Blajevici avea!¹³.

Când de Crăciun, în sara ajunului, îi cântarăm, prima oară *Mulți ani!* – întreg, cum îl compusesem eu,¹⁴ cu lacrimi în ochii, în ușa-i deschisă ne ascultă, și pe urmă, întrerupt de suspine, ne mulțumi, pre mine îmbrățișându-mă și sărutându-mă pe ambii obraji. Tot așa, când îi cântarăm, *Cea de pe urmă noapte a lui Mihai Viteazul* (*Ca un glob de aur...*)¹⁵ și *Imnul lui Iancu*¹⁶ (ambele compozițiuni de mine)”.

Așadar, mărturisirea răsvedită că între compozițiunile lui Iraclie P. trebuie numărate, alături de o *Liturghie*¹⁷ și de *Imnul arhieresc* și de *Imnul lui Iancu* - și compoziția *Cea de pe urmă noapte a lui Mihai Viteazul*.

Și iarăși altă dovadă că **studentul Iraclie era cineva**, e faptul semnalat de istoricul Silviu Dragomir, într-o ședință a *Astrei* (Secția Cluj - se vede) că: Hurmuzachi de la Cernăuți a trimis la Pojorâta pe tânărul teolog

Golembiowski¹⁸ (tatăl compozitorului C. Porumbescu) cu o sumă de bani pentru refugiații ardeleni.

Cităm după decupajul trimis nouă de aceeași osârdnică Mărioara Rațiu-Porumbescu (în 12/3 1929) - fără de indicarea ziarului din care a scos articolul¹⁹. Așadar la un 15 febr., profesorul S. Dragomir își prezenta comunicarea despre felul cum a fost îmbrățișat Ioan Oros, deci Rusu, camarad de acțiune și de arme al lui Avram Iancu, la 1848-1849, de Nestorul hurmuzăchean, Doxachi Hurmuzachi (1782-1857), la Cernăuți și Cernauca și de ceilalți – Gheorghită Sturza²⁰ la Dulcești, în Moldova.

După însemnările manuscrise ale subprefectului și tribunului Ion Oroș (născut în 1824, mort când?), **peripețiile lui Oroș** sunt (în cronica jurnalieră din care cităm și atât cât cităm) următoarele: „În mișcarea națională, Ion Oroș s-a înglobat după 31 oct. 1848, adică, după înfrângerea de la Reghin a glotașilor români de sub conducerea lui Urban²¹. A participat totuși la ocuparea Clujului cu trei mii de lăncieri români, precum și la retragerea legiunilor române în Bucovina pe urma biruințelor lui Bem²². Nu avea cultură prea înaltă, totuși destulă pentru un român ardelean din acele timpuri. Crezând că și-a refăcut armata, Urban a revenit în Ardeal, dar Bem l-a bătut, silindu-l să se retragă. În timpul retragerii, Ion Oroș s-a îmbolnăvit de febră tifoidă și a fost adăpostit la preotul protopop Chibici în Tihuța. În timpul convalescenței, subprefectul nostru a fost transportat în Bucovina, ajungând prin martie la Dorna și Pojorâta, la preotul Ciupercovici. Hurmuzachi, de la Cernăuți, a trimis la Pojorâta pe tânărul teolog Golembiowski (sic!) - tatăl compozitorului C. Porumbescu) - cu o sumă de bani pentru refugiații ardeleni. Oroș a fost dus la Cernăuți și încartiruit în palatul Hurmuzăcheșilor²³, unde d-na Elena²⁴ Hurmuzachi i-a fost ca o mamă bună. A ajuns în acea cameră cu poetul George Sion, cu episcopul Melchisedec²⁵ și cu Aron Pumnul. Pe urma tifosului nu mai avea păr pe cap, dar d-na Hurmuzachi i-a făcut o alifie, ca să-i crească părul.

De-aci s-a dus la Cernauca unde **întâlnește pe istoricul George Barițiu**. Boierii bucovineni au dat refugiaților însemnate ajutoare în bani, ca să nu ducă nici o lipsă. În 3 mai pleacă spre Moldova, oprindu-se la Dulcești și trecând apoi la Suceava, unde a văzut Cetatea marelui Ștefan²⁶ și unde a fost primit cu Marșul lui Mihai Viteazul²⁷. În casa lui Gh. Sturza, la Dulcești, a fost obiectul simpatiei generale. Când la serbarea onomasticea boierului, cucoanele l-au rugat să le cânte un cântec ardelenesc, el le-a cântat *Deșteaptă-te, române* și *Astăzi cu bucurie*²⁸. În timpul cântării cucoanele și-au dus mâinile la *frumosi lor ochi negri* și oftând spuseră: *Sărmani Români ardeleni, cât ați suferit!*

La Iași a fost găzduit în casele lui Gh. Sturza din strada Copoului. Era îmbrăcat în quacker (o haină cu colțuri rotunde), în cizme lungi cu pînteni, purtând o căciulă cu pană de struț în culorile naționale, costum caraghios, înlocuit, datorită Saftei Sturza, cu un costum modern. S-a prezentat o delegație a profesorilor secundari, oferindu-i un mic cadou național de 60 (?) galbeni, la teatru, toate lorgnetele se îndreptau spre el. A făcut vizită la d-na Russo²⁹,

căreia i-a dus vești despre fiul ei, crezut mort și care, în extazul fericirii, îl strânge în brațe. Tot astfel și fata ei, Cleopatra, o minune de frumusețe. A mai făcut vizită prințului Mavrocordat și altor boieri, care, cu toții, l-au primit cu fiorii dragostei față de frații ardeleni.

Întors spre Bucovina s-a oprit la familia Costache Sturza în Șchei³⁰ iar de aici trece la Cernauca, unde ajunge la 2 iunie, ziua Sf. Constantin și Elena, și e găzduit în palatul³¹ lui Hurmuzachi Constantin. Multime de boieri au venit să felicite pe stăpânul casei, iar Oroș avea slujba să primească pe oaspeți, între cari și d-na Russo cu drăgălașa ei Cleopatra. A fost sărbătorit și aici ca un frate venit din îndureratul Ardeal. Întâlnește pe **Petru Casimir, moldoveanul care a participat la marea adunare din 3/15 mai de la Blaj**, care îi face propunerea să rămână în Moldova:

- Eu așa cred - îi spune Casimir - că tu nu vei rămânea în țară străină, pentru că toți cei din Dacia Traiană frați suntem!

Oros a refuzat, pe motiv că-l cheamă datoria acasă.

Iar noi, să înțelegem cu atât mai vârtos din ce plastice trăiri, s-a revărsat imnul³² tânărului teolog Iraclie Porumbescu:

Iancu poartă fruntea mândru între frați,

Dușmanii doboară cu viteazu-i braț

Acest **Ioan Rusu, zis pe maghiarește Oroș, camarad de luptă cu Regele Munților**, care știa să cânte marșul:

„Astăzi cu bucurie,

Românilor, veniți,

Pe Iancu în Câmpie

Cu toți să-l însoțiți....”

- și care, adevărat huhurez de munte, uimea norodul cu portul lui (îmbrăcat în quacker - haină cu colțuri rotunde - cisme lungi cu pintenii, și căciula cu pană de struț, vopsită în culorile naționale) și care quasi-erou-martir era înconjurat cu toată mirarea și admirarea ...

Și atât de fruntaș, încât - fapt dat abia azi în vileag: Dascălul Aron Pumnul și-l alesese colaborator la broșura: *Convorbire*³³ *între un tată și fiul lui asupra limbei și literelor românești*, Cernăuți, 1850. Fapt pe care nr. 15 destăinuiește Iraclie P. în corespondența sa cu Constantin Morariu. La 19 oct. 1891. Ir. P. îi scria deci mentorului său istoric - literar: „*Stimate și Iubite! Convorbire între tată și fiu de care pomeniști*³⁴ *în cele despre Pumnul, am scris-o amândoi șezând ba la un loc unul lângă altul, ba trimițându-mi el răspunsurile fiului la întrebările făcute de mine ca tată*”.

El, bietul, era de tot radical în terminațiuni³⁵ și termini, la noi nu numai de tot necunoscuți, dară și pentru urechile noastre parcă barbare și barbari. Eu cercam să le mai domolez, el însă bietul, în intențiunile sale de a le da odată precedentă prin tipar, iată ce-mi scrie³⁶ la acele ale mele observări de a primi domolirile mele.... Și - oricât de în treacăt, reținem întâi ca deosebit merit al Porumbescului, că Iraclie cerea să-l mai domoleze pe *bietul*, grăbitul A. Pumnul

de a-și difuza și prin tipar acele *terminațiuni* și acei *termini* - *barbare* și *barbari*!

Și ne întrebăm acum: Ce este așadar această **Convorbire între tată și fiu**. Titlul și exegeza dialogată i-s sugerate de: *Dialog(u) pentru începutul limbii române, întră nepot(u) și unchi(u)* al lui Petru Maior, din 1819³⁷.

Deci: preocupările lui P. Maior, în *Dialog* sunt: originea și puritatea limbii românești, apoi distincția între latina poporană - cuvântul e chiar al lui³⁸ - și între limba *cea din cărți, meșteșugită*³⁹, adică: latina literară. Și, aici, merituosă revelație filologică datorită (împreună cu întreaga ei trenă de pasionate erezii) lui P. Maior: că limba română purcede din chiar această autentică limbă a poporului - dar și aberația că: „*Limba poporului românilor celor de demult vecuește până azi în gura românilor noștri*”. Suntem, așadar pe același plan ca-n *Disertația pentru începutul limbii românești (din Istoria pentru începutul Românilor în Dachia* - nu din *Dialog*), unde ni se spunea⁴⁰: *limba latinească cea proastă s(e)au a poporului cu dreptul se zice mamă a limbii latinești c(i)ei corecte*. În concluzie (limba poporului roman vecuind *până astăzi în gura românilor noștri*), și limba românească îi este mamă a limbii latine! Idee care trece direct în *Convorbirea dintre tată și fiu* a lui Pumnul - Porumbescu, unde vom ceti: *Noi însă am arătat nu numai că limba românească e românească, ci că aceea este mai vechiă decât lăтина învățată, și, într-o privință, mama celei lătine*⁴¹. Dar **năstrușnicile filologicești** ne privesc aice mai puțin

Lucru firesc era apoi ca filologul Petru Maior să atingă și problema slavismului român. În amintita *Disertație pentru începutul limbii românești* dânsul ne-a servit la acest capitol altă revelație (revelație pe care filologia română nici până azi n-a știut s-o sublinieze după merit): „*Însă slovenii de țesătura limbii românești cea din lăuntru nice nu s-au atins*”: N-avem decât să înțelegem că *țesătura cea dinlăuntru* a limbii românești e morfologia (declinarea și conjugarea română) și ne uimim câtă dreptate⁴² are bătrânul nostru Petru Maior (cca. 1754 - 1821)! Dar clasicul pasagiu⁴³ merită reținut: „*Măcar că aceia nu putem tăgădui, că în limba românească sânt vârate cuvinte de ale varvarelor ghinte, anume ale slovenilor, cu carii au petrecut împreună; care(a) cum s-au întâmplat, am spus în Istoria cea despre începutul Românilor în Dachia. Însă slovenii de țesătura limbii românești cea din lăuntru nice cum nu s-au atins, ci aceia au rămas întreagă, precum era când întâiu au venit Romanii, strămoșii românilor în Dachia. Ci și cuvintele, care sânt de la sloveni vârate în limba românească, pre lesne se cunosc; și ușor ar fi, de s-ar învoi Românii spre aceia, a le scoate, și a face curată limba românească*”.

Cu această atitudine, războiul lui anti - slav, ajunge în *Dialog* la pasajul care, pentru colcățul românismului său ca și pentru (h)ipersavuroasa lui naivă îmbucurare, trebuie ultra relevant; adică: „Drept, că până vor scrie românii cu slove cirilicești, carele întrebuiță (= întrebuițează) sârbii și rușii, și care cu acea viclenie sânt băgate întră română, nici odată nu vor fi vederoase cuvintele

latine în limba română; cu atâtea⁴⁴ funingine au acoperit boeroasa lor față, și ca într-o neagră capsă⁴⁵ fără speranță de scăpare amar le ținu închise! De câte ori mi s-au întâmplat mie, de îndoiindu-mă de vr-un cuvânt(u), oare latinesc este, cât l-am scris(u) cu slove s(e)au litere latine, îndată cu strălucire i se văzu latina lui față, și părea că râde asupra mea de bucurie, că l-am scăpat din sclavie, și de calicele cirilicești petece⁴⁶.

Ei bine! Această energetică și dreaptă rocoșire contra calicelor cirilicești petece constituie temelia și tenorul *Convorbirii* lui Pumnul - Porumbescu. Expusă, natural, cu destul șart istoricesc. Că, d. p.: „*Românii au avut în beserică limba sârbească*⁴⁷ 204 ani, *adecă de la anul 1439 până la anul 1643*”. Și că: „*Într-acele răstimp au plâns necurmat îngerul păzitoriu al năciunei române, văzând că românii ei înșiși se aruncară cu voea în întunericul neștiinței, și aș(i)a pășesc cu pas iute spre a sa totală p(i)erire și spre stingerea numelui român*”⁴⁸.

Până ce veni salvarea! „*Aceasta s-au întâmplat într-un chip mirabil*⁴⁹ *al providenței: prin calvinismul și luteranismul Transilvaniei! Căci: principii unguri din Transilvania au întrebuițat toate mijloacele și țăriile ca să facă pe români să primească calvinismul, și așa să-i poată face unguri. Ci românii, cu toate că doi mitropoliți ai lor fură uciși în modul cel mai crâncen de cătră ungurii calvini..., cu toate că sinoadele lor bisericești era(u) supuse superintendentului (episcopului) calvinesc, pe care patru protopopi români erau siliți a-l duce pe umere în sinod unde acela președea, și le dicta toate orându(i)elele,... totuși bravii noștri străbuni rămaseră neclintiți în străbuneasca religieune s(e)au credință creștinească răsăriteană*”⁵⁰. Deci, principii calvini crezând că românii numai pentru aceea nu-și părăsesc credința, pentru că, având limba sârbească în biserică nu înțeleg nemica din toate câte se cetesc acolo, au mandat (poruncit) metropolitului de la Alba-Iulia (Belgrad), ca să silească pe preoții români de a servi (sluji) cele dumnezeiești de aci înainte toate în limba românească”⁵¹. Și iarăși: „*Tot pe acel timp, adecă în anul 1642, s-au ținut sinod mare la Iași, în care s-au decretat, ca limba sârbească să se lapede din biserică și să se introducă cea românească. Și aș(i) în anul 1643, se introduce limba românească în beserică în toate provinciile dincoace de Dunăre unde se aflau Români*”⁵². Iată în ce mod mirabil s-au întâmplat această mântuință a românilor! Căci precum prevedența dumnezească au îndreptat lucrul ca Iosif, cel vândut de frații săi, lui Faraon, să le fiă⁵³ acelora oarecând spre mântuire, chiar aș(i)a au îndreptat lucrul și cu prigonirea ce o suferiau românii din partea ungarilor calvini, ca adecă acea prigonire să se prefacă în mântuință; așa lucră nevizibila mână a providenței”⁵⁴.

În felul acesta perorează fiul (Aron Pumnul), sosit acasă de la școala revelațiilor sale, școală pe care o înțelegem din pasagiile ce urmează:

- Tatăl: *Precum văd, fi(i)ule, din cele două scrisori din urmă ce mi le-ai trimis, voi nu scrieți mai mult*⁵⁵ *cu buchi de cele românești, ci cu cele*

lătinești?⁵⁶ Acum însă, până ce vei mai fi acasă, să înveți și pe amata - ți sorioară Veronica și pe amatu-ți frățior Vasilică a scrie cu litere române!⁵⁷

- Fiul: Ar fi mult de vorbit despre modul cum să împrumutăm noi cuvintele ce nu le avem; însă despre aceasta îți voi vorbi la anul viitoriu, căci știi că eu trebuie să mă întorc la școală!⁵⁸ Prins-au caii? La anul viitoriu, când voi veni acasă, îți voi spune cele ce ți le-am promis din istoria năciunei și a bisericei noastre⁵⁹.

Preconizând deci lozinca noii generații (*Tinerimea română*... din toate țările pe unde se află suflet de român, și-au propus să nu mai scrie cu buchi străine, ci cu literele cele propriie⁶⁰ române!⁶¹ - și bilanțând la capătul expozeului său istoric: „Deci Românii au învățat în 204 de ani, adecă de la 1439 până la 1643, numai sârbește, cu buchi chirilice⁶² Fiul va deveni apostolul scrisului cu litere latine, nu cu buchi sau slove cirilice”⁶³.

Argumentele lui sunt chiar și raționale: Limba românească este întemeiată toată pe armonia musică⁶⁴ este întemeiată pe armonie, este vânoasă⁶⁵ - cuvântează dânsul, întrebuintând cuvântul vânjos, în accepțiune arhaic - dialectală, cu înțelesul de maleabil, flexibil, elastic; și deci, în flexiune a devine ă (fac-făceam), t devine ț (bat-bați) etc. fără să fie nevoie ca să schimbi litera, pe când buchile cirilice nu sânt vânoase, ele sânt țapene, așa încât, în exemplele date, buchea az (a) trebuie schimbată cu ieru (ă) și buchea tferdo (t), cu ță, (ț) etc... „Vezi, pentru aceasta am zis că limba românească scrisă cu buchi cirilice este ca și un om ferecat cot la cot în cătuși de fier, care când ar vre să se miște într-o parte s(e)au într-alta nu se poate⁶⁶ de nu cumva se vor rupe cătușile de pe el ... Deci, de vre(a) cineva să-și țiiă limba în cătușe de fier legată, acela scrie-o cu buchi cirilice și o ucidă ca să nu se poată desvolta și înflori⁶⁷. Iat-o deci confirmată spusa fiului: că buchile s-au făcut pentru sloveni și nu pentru români”⁶⁸.

Argumentele contra slovelor chirilice sunt însă și de ordin pasional: ia numai bine aminte și vei afla că limbei românești, d(e)acă e scrisă cu buchi chirilice, chiar așa-i stă de bine, cum ar sta de bine la o domnișoară frumoasă, grațioasă, când ar fi îmbrăcată în niște bernevici s(e)au șalvari turcești⁶⁹.

Dar exponentul mării inovații ortografice, acest Fiu militant chiar în familia sa, are și grija de-a tempera fireasca reacțiune față de noul crez al scrisului românesc, neuitând să amintească de semicirilicul alfabet, cu care românii începură de oarecâtiva ani numai a strămuta buchile cele vechi cirilice cele de tot urâte⁷⁰ și necioplite și a introduce unele mai frumos formate. E vorba de **occidentalizarea azbuchilor pravoslave** cu mixtura de litere latine, așa cum a practicat-o un Asachi, I. Heliade-Rădulescu, Gr. Alexandrescu, Alecsandri etc.

Și același Fiu o să-l avertizeze pe tatăl său: „și totuși știi cum se mâniau⁷¹ unii bătrâni, cari învățaseră⁷² numai cu buchi cirilice de cele urâte; ba chiar și domnia ta te necăjai⁷³ amar pe aceea până te-ai dedat cu este mai nouă mai frumos formate, și acum îți vine să râzi⁷⁴ de cele vechie urâte, mai vârtos de

grasul⁷⁵ fita, de răsfățatul ot, de cocărlatul csi și de broscoiatul jivete". Precum și ceilalți doi copii, Veronica și Vasilică, ai acestui Tată, pe furiș, fără știrea părintelui lor, au deprins scrisul *cu litere române*. Ba Veronica, asta corespundează cu amica sa Pulheria⁷⁶ *cu litere române* și-i declară Tatălui său: „*Eu ți-aș citi-o (scrisoarea Pulheriei) cu toată inima, însă ea m-au rugat ca să nu arăt nimănui ce-mi scrie, ca nu cumva să audă tată-său că ea scrie cu litere române, căci s-ar supăra foarte, fiind că el pân-acum numai în buchi cirilice își află desfătarea*⁷⁷.

E deci momentul ca și Tatăl să-și mărturisească atitudinea - adeziunea - față de româneasca reforma ortografică: ... „*Mă bucur foarte văzând că voi, fiilor, scrieți cu toții cu litere române; și de azi încolo pe mine încă nu mă veți mai vede scriind cu buchi cirilice*⁷⁸. Iar Veronica îi citește scrisoarea Pulheriei, scrisoare în care-i înglobat și un *cântec românesc*, cântec adus Pulheriei de *Costănuță, de la Cernăuți* – Costănuță fiind fratele Veronicăi, deci, evident Fiul acestei *Convorbiri între Tată și Fiu*, iar cântecul fiind versificata tiradă naționalistă a lui Iraclie Porumbescu, *Fata de român*:

Eu sânt fată de român	Mamă mea ⁸⁰ e din Traian
Numele mi-i Floare	Au nu-i fală mare!
Am alțițe și gherdan ⁷⁹ ,	Mai mărit de al meu neam
Doamne, bine-mi pare!	Nu-i altul sub soare! etc...

Că *Fata de român* era cu adevărat cântec, știm dintr-o scrisoare a aceluiași Constantin Morariu către Iraclie P., datată 21 oct. 1891, din care aflăm: *Cetind: Eu sânt fată de român/ Numele mi-i Floare – mi-am adus aminte că aceste cuvinte au și melodie, pe care o cântasem și eu odată, însă acum am uitat-o. Am întrebat deci soția mea, care știe multe cântece vechi românești, ori de nu știe melodia acestui cântec, și ea pe loc mi-a rechemat-o în memorie, mai spunându-mi că tot după astă melodie se cântă și: Am o puică cucuietă-n cămăruță încuietă. Pui, pui, pui, pui, pui... Vină-n cușcă să te-ncui*. Iar Veronica, utilizând entuziasmul auditorului său pentru versuri românești, va mai da cetire și la alte câteva versuri românești, iarăși curat românește scrise⁸¹.

Și urmează, un *plugușor de Anul-Nou* (1850), plugușor național, destul de avansat și sub raportul idealurilor sociale, *Aratul la Anul-Nou*⁸², iarăși stihuri de circumstanță ale studentului în teologie Iraclie Golembiovski, cu mostre ca acestea:

Dați feciori aratul,
Să arăm de-a latul,
De-a lungu-am sulcat⁸³
Și-un an am culcat
Pocniți, feciori!
Scumpa noastră țeară
De necaz scăpară⁸⁴
Țara românească

Dulce străbunească
Pocniți, feciori!
Dați măi, tirania,
Dați măi, despotia
Să le înjugăm
Cu ele s-arăm
Mânați, feciori, hăi, hăi!

Și accentele revendicărilor sociale:

Măi, dar nu uitați,
Boerescu - mi dați,
Hai cu el sub jug,
Să tragă la plug,
Mânați, feciori!
Hăi, hăi! Hăi, hăi!

Să vadă și el
Cât e ușurel
Pe alți a-ngrășia
Cu sudoarea sa.
Mânați, feciori!
Hăi, hăi! Hăi, hăi!

Se impune apoi - mai ales după cele ce erau să urmeze doi ani mai târziu, la 1852... - să stăruim acum și asupra tămăii pe care iconoclaștii noștri ortografiști o jertfiră episcopului lor „*Eugeniu*” Hacman.

În adevăr, reformatorii dioscouri își făceau cu privire la **funestul Eugenie Hacman** (arhipăstor al Bucovinei de la 1835 până la 1873) iluzii, cari, în realitate, se spulberară exact în polul opus speranțelor. În diplomaticescul ei elan, *Convorbirea* se făcea a prognostica: „După mii de ani încă vor rosti românii cu bucurie numele Eugeniu Hacman și vor zice: Eugeniu Hacman, episcopul Bucovinei, au fost care au binecuvântat în Bucovina mai întâiu temeiul literaturii și al culturii noastre, adecă reprimirea literelor străbunești române; binecuvântat să fiă numele lui până la capătul seculilor (vecilor)! Mormântul lui atunci va fi încununat cu flori ...”⁸⁵

Or,... numai la doi ani urmă, preotul Iraclie din comuna Șipotele Sucevei înghite o severă reprimadă din partea vlădicului Eughenie, pentru că-și îngăduise „*samavolnicia*” de a se adresa Consistorului cernăuțean, nu cu litere latine, ci cu *litere cirilice no(a)uă* cum ar zice I. G. Sbiera!⁸⁶

Cât pentru forma, limba *Convorbirii* noastre, nu mai stăruim asupra gergului ei pumnulist care ajunge până la: amează = iubește⁸⁷, și mântuintă⁸⁸, roștință⁸⁹ - ci semnalăm ca specimene hibride, crasul germanism stau bun (*ich stehe gut!*) că nu mai râde⁹⁰; decalcul extern germanism și franțuzism cum am mai semnalat - mai mult = mai: *voi nu scrieți mai mult cu buch*⁹¹; *voi acum nu scrieți mai mult cu slove cirilice*⁹² nime se va îndoi mai mult despre...⁹³; decalcul german - gata intrat în limba română⁹⁴: *au fost unul și același*⁹⁵ *unul și același sunet*⁹⁶.

Iar ca aspect vrednic de specială atenție; conjunctivul arhaic⁹⁷, cu auxiliarul încă neredus la uniformizare (deci: să fii zăcut, să fii știut, să fie cântat, să fim văzut, să fiți dormit, să fie trecut): *Românii să fiă⁹⁸ avut...; de ce să fie făcut străbunii noștri rău⁹⁹; să le fie pus îndată pe românește¹⁰⁰*.

Broșura *Convorbire* se încheie cu a treia versificație a studentului Iraclie, publicată în ea: fabula - nefabula *Buchea și litera* (tipărită¹⁰¹ și-n *Bucovina*, An III, 1850, nr. 10, pp. 45 - 46) - dar numai întru atâta fabulă că agenții acțiunii nu sunt ființe omenești. Subtitlul *Fabulă adevărată* spusă junimei române în seara de ajunul părintelui Ciril, spre 14 febr. de Iraclie Porumbescu, lămurește (cu atributul adevărată) caracterul nu prea fabulistic al versificației, precum și caracterul ei, nu atât de înverșunare, cât de iertător bun - rămas spus pentru buchile... *părintelui Ciril*.

Așadar:

„Buchea-ncornorată

Și-apoi și-ngâmfată...”

Ce-n româna presă despoată era,

Vede-acum în locu-și litera română

Și necunoscând-o, că-i era străină

Se înveninează

Se înfuriază

Cum în a ei casă un străin să vină

Și să-i iaie dreptul chiar cu prodosia¹⁰²”.

.....

Ha! Pribagă-aleană¹⁰³ literă păgână,

Ce cați tu aice în presa-mi creștină!.....

Iar literioara, blândă și domoală.

Pe acele-i¹⁰⁴ spune-n dulce ton frumos....

În dulce ton frumos și graficește, în litere române, nu-n cirilice, ca buchea!

Așadar (în oricât de deficientă¹⁰⁵ ortografie):

- Nu sent eu aici străina pripegită

Ci entr-a mea casă, la vatra-mi dorita...

și:

Acum anse Bucyo, patriile ne cyama

Vatr-a ta pre¹⁰⁶ tyne, pre mine-a mea mama

Deși prea mult tu domniși en Romania

Dar - rămas bun Bucyo! - nu ne-avem urgia

Daca-ți sent datoare ceva-ți mulțemesesc

Ear musei romana de-acum eu siervesc

Și, pentru ca nici morală fabulei să nu lipsească:

Sfânta dreptate¹⁰⁷

Cu solenitate

Care ascultă,

Întări: *Așa!*

Stihuitorul Iraclie Golembiovschi își plătise așadar tributul față de spiritual epocii sale!

Și rămâne să mai completăm că un preambul al acestei *Convorbiri între Tată și Fiu*, fu articolul lui Pumnul, publicat¹⁰⁸ în *Bucovina*, An. III 1850 nr. 6, 7, 9, 10, 14, 15, 17, 18, 19, 21, 22, 23, articol care anticipa chiar un fragment de dialog între Tată și Fiu (mai altfel redactat) - și articol care anunța curând apariția a *Convorbirii*, cuvântând: „*Cine dorește ca să știe ce nefericire au adus buchiile cirilice în cărțile românești și pentru ce vreau românii acum a le lepăda și a relua literele proprii romane, acela își află răspuns deplin în convorbînța între un tată și fiul lui asupra literelor, ce se tipărește chiar acum la Cernăuți*”.

Și-i poate meritul lui Iraclie, că mântuînța și rostînța¹⁰⁹ lui Pumnul nu ne-au propagat și-n filada de la 1850 diochetismul convorbînța în loc de destul de deochiatul - convorbire. Cum mărturisea Iraclie în scrisoarea sa, din 19 oct. 1891, către C. Morariu: „*El, bietul (= Pumnul), era de tot radical în terminațiuni.... Eu cercam să le mai domolez.*

Alt, eroic merit al lui Ir. Porumbescu!

IV - 2

Iraclie în fruntea conjurației studenților

Cât de proeminent între toți seminariștii timpului său fu **distinsul student, apreciatul cântăreț, dirijor de cor și chiar compozitor, harnicul secretar de redacție al *Bucovinei*** hurmuzăchene și reputatul stihuitor publicist Iraclie Golembiovschi, impresionat și prin prestanța sa fizică, se mai înțelege și din faptul că, la un moment dat, tot dânsul ajunge căpetenia unui fel de răzmeriță a studenților teologi. Informație pe care o reținem din atât de prețioasa corespondență a lui cu același Constantin Morariu. Cităm din scrisoarea lui Iraclie P. către C. Morariu, datată 7 oct, 1892:

„La provocarea mai multor colegi seminariați, scrisii asupra rectoratului Bendella la Directoratul seminarului (= episcopul) o jeluire tot atât de gravă, cât și prea întemeiată, o subsriserăm, afară de trei, așijdire cu toți (47 de seminariști) și o înmănarăm corpului teologic profesoral cu rugarea să o comiteze la episcopul, ce¹¹⁰ rep.¹¹¹ Calenciuc și Popovici, știind d-lor că-s adevărate toate ce le spuseseam noi în jeluire-ne și văzându-ne deciziunea a nu mai suferi respectivele gravamine¹¹² și făcură. Părintele

Eughenie, dându-i-se voluminoasa hârtie și auzind de la numiții profesori comitiva gurală¹¹³ se pâlî preste frunte cu palma și strigă: Auch dort habts mir die Revolution getragen!?¹¹⁴

Era în anteziua Ajunului de Crăciun. Episcopul chemă pe Bendella la sine și-i dede să citească în prezența sa jeluirea noastră!!!

Se încercă din partea lui B. o terorizare, în scop gâciver¹¹⁵, să descarce colegii mei vina pe mine și să revoace jeluirea. Dară așa terorizare nu-i

succese, ci irită și mai mult spiritele în seminar. Mă provocară cu toții, cei subscriși, să prourmez¹¹⁶ până la extreme ce am început, cu promisiunea solemnă că toți mi-or urma.

- O tinerețe, tinerețe!

În urma și pe temeiul acelei asigurări, eu și prourmăi ce-am început. După ceasurile Ajunului, zisei colegilor mei să-și aleagă câte doi deputați din toată clasa, cari să meargă cu mine la episcopul, iară ei, ceilalți¹¹⁷ să se du(că) pe-n clasele de prelegeri și acolo să ne aștepte până ce nu ne-om întoarce de la P. S. S.

Părintele spiritual Blajevici și prefectul Ilasievici se duseră acasă numai cu cei trei nesubscriși, neputându-ne pre noi ceilalți îndupleca să rezicem¹¹⁸ la planul ce li spuseseam că avem să-l facem.

Episcopul nu voi să ne primească și ne alungă prin asesorul Iacob Vorobchevici. O, dar de ce eschemăi¹¹⁹ mai nainte Tinerețe, tinerețe! Noi declarăm prin asesor că noi cești 11 ce ne aflăm aice, aice pe scările episcopului vom petrece și Crăciunul, iară ceilalți acolo unde se află de present, dacă nu ne va asculta P. S. S. jeluirea noastră și că aceasta nu o spunem numai așa ca să se spuie, ci o vom și face! Aceste cuvinte le zisei eu la ușa episcopului tare, anume adecă ca să le audă el din casă. Atunce deschise episcopul puțin ușa și strigă rusește: Pe cel lung¹²⁰ (pe mine) îl bag mâne în gamașe! (adecă, mă dă la cătane),- dară ca un glas strigară toți cei 10 (aice era sergentul al 11 - lea¹²¹): ne bez nas!-¹²² Episcopul închise ușa, iară asesorul văzând ca Pilat, că nu ajută nimica și mai multă zarvă se face, intră iarăși la episcop, unde de asdată șezu mult și, ieșind în fine, ne spuse în numele P. S. Sale că toate vor fi bine, dară să mergem în institute, că iată, e noaptea déjà și fiind starea de asediu, să nu se zvonească pe-n oraș că seminariștii s-au zurbăgit etc. Eu întrebăi atuncea, tot în glas rădicat, de P. S. S. însuși ne spune aceste cuvinte? Se deschise ușa și episcopul, ieșind în prag, zise cu glas domol:

- Apoi mergeți acum, mergeți, voi face.

Noi, atuncea, îl încunjurăm, îi sărutăm, cu sila, mânilor și intonăm *Mulți ani!* (prima oară cântat de noi acel *Mulți ani* din *Ramuri de oliv uniți*)...

Ce să vezi? Episcopul, ascultând, se înduioșă și-și șterse cu batista ochii...

Încă în acea sară, după cina ce urmă abie pe la 9 ore, mă chemă asesorul Vorobchievici în Sprechzimmer¹²³ și-mi spuse că l-a trimes P. S. S. să spuie rectorului să revoace amenințările terorizatoare etc. Părintele Olinschi știe despre episoada aceasta, deși s-a a fost - dară nu-i aminti - unul din cei trei.

Se tocmiră în seminar toate Dară bulgarogrecul¹²⁴ de rector hotărî să-și răzbune asupra-mi și să mă nimicească. Ședeam singur în Vorzugszimmer¹²⁵ Îmi dede acolo încă pe un coleg pre carele aflase că mi-i amic intim... Toate conceptele mele, adecă scrisori de-ale tinereților și libertății naționale mi se pierdură și le găsi, poate ajutat de un geniu mie favorabil, ca documente la o denunțare rectorească către Consistoriu, la asesorul Dimitrovici în Horecea¹²⁶,

cu o poruncă indorsatică¹²⁷ să facă în contra mea incvizițiunea! ... Pe rubrul¹²⁸ denunțării sta: Anzeige des Sem. Rektors über den Zögling G. und Antrag, denselben aus der Anstalt und Klerus zu excludiren¹²⁹. Ce-a fost, ce-a urmat, ce s-a făcut cu denunțarea mea și alegatele ei, un teanc bunișor, știe D-zeu și... eu... Incvizițiunea n-a urmat. Dar și aice, pare-mi-se, că trebuie să amintesc de ce d-l Dr. Sbiera etc¹³⁰. Așadar rezumând: **O răzmiriță a studenților teologi** (47 la număr) **contra rectorului seminarial Teofil Bendela**. Știm că Bendella a fost multă vreme¹³¹ rector al Seminarului teologic cernăuțean. În asentimentul zavergisitorilor, reclamația împotriva lui Bendella, adresată episcopului Eughenie Hacman¹³² e redactată de Iraclie Golembiovski. Cei ce prezentară episcopului jalba fură proeminenții profesori teologi Ioan Calinciuc¹³³ și Const. Popovici¹³⁴ senior. Dintru-ntăi episcopul nu vrea să asculte plângerea, dar, în cele din urmă, cu bine organizata lor rezistență, reclamații izbutesc să-l determine pe chiriarh de a dispune ca rectorul Bendella să-și sisteze acțiunea teroristă. Nu-și sistează însă acțiunea de răz bunare personală asupra căpeteniei acestei răscoale. Ca student distins, Iraclie beneficiază de-o cameră a sa, fără de coabitant. De unde, până unde însă, iată că i se dă un comiliton de locuință, chipurile, un *amic intim*; și în realitate un patent spion!! Și ...toate conceptele mele, adevărat scrisori de-ale tinereților și libertății naționale mi se pierdură! Prin hazard, păcălitul revoluționar și le regăsește cine știe unde, dar într-un dosar care nu-i alta decât un denunț către consistor al rectorului Bendella contra alumnului Iraclie, propunând **excluderea periculosului student Iraclie Golembiovski din institut și chiar din cler!**

Încât istoria nu numai că se repetă, dar se și anticipează - noi aflându-ne aici în fața unui fel de proces al Arboroasei, încercat de Iraclie Porumbescu! ...

Desigur, împotriva aceluia ce cânta oricât de diplomatic - echivoc:

Ah atunce-n sfânt-unire

Toți românii la un loc

(*Cătră Zimbrul Moldovei*, 1848)

nu era prea greu să înscenezi de ... înaltă trădare ...

Și-i elocvent faptul că între mult - răvășitele scripte rămase de la Ir. Porumbescu, ni s-a păstrat această răzleață pagină (într-un duct grafologic care nu e al lui Iraclie și-ntr-o ortografie pe care n-o mai știm la dânsul: cu c palatal arătat prin sedilă) - memorabilisim manifest al iredenței române din Bucovina! Iată-l: „Tot în acest an, în luna lui optombre, s-a băgat Austria, cu învoirea Rusiei, cu armata în Bucovina, cea mai frumoasă provincie a Moldovei, ominosul¹³⁵ pretext de a apăra Galiția contra invaziunilor tătărești.

În urma negocierilor diplomatice, Poarta vându această țară Austriei, fără a întreba poporul și fără a considera protestul bărbătesc a(l) principelui Gr. Ghica. 25 faur 1774 este acea fatală zi, în care s-a răpit inima Moldovei, în contra dreptului naturii și în contra dreptului ginților. În 2 iunie anul următor(iu) s-au așezat hotarele definitive între Austria și Moldova. Lui Gr. Ghica nu numai¹³⁶ i s-au respectat protestul contra unui act de atâta violență și

nedreptate, dară fu ucis hoște de ienicerii turcești și capul său fu trimis la Constantinople... De atunci sărmana Bucovină suferă, nerăzbunată, în mâinile Austriei. Reședința și mormântul lui Ștefan cel Mare este astăzi focariul unei Palestine nouă. Ovreismul și germanismul sânt acei doi viermi fără sațiu, acele lipitori, cari sug și se nutresc neîncetat din cadavrul Bucovinei. Poporul geme în cumplite suferințe și este amenințat cu pericolul de a-și pierde limba și naționalitatea, după ce i s-au răpit toate averile materiale strămoșești, este despoiatu de toate fundăciunile religioase naționale de care se folosește și cu care se cultivă germanismul la săparea sistematică a temeliilor naționalității române.

Iar faptul, arătat mai sus, că și rectorul Bendella pusese ochiul pe tânărul Iraclie P., întru redactarea foi sale eclesiastice, e altă dovadă pentru eclatanța acestui excepțional student în teologie. Așadar, Teofil Bendella, neștiind românește¹³⁷ îl va surprinde pe Iraclie P. cu invitarea:

„- Știi d-ta ce vreau să fac? Vreau să editez o foaie bisericească română și, neștiind eu românește, voi scrie nemțește, iar d-ta vei traduce lucrul meu în românește. Bine?

- Bine, d-le rector - răspunde studentul Iraclie.

Dar înștiințarea pentru prezumtiva foaie, lansată în tipar, are numai așa ecou, că intenționalul autor se va lepăda de inițiativa sa cu cuvintele: *ia te uită d-ta! Și pentru așa nemernici să scriu eu!*

Mai târziu (1857 - 1859) Bendella va avea oarecare solitudine¹³⁸ – de suprafață - față de vrednic - războitorul păstor sufletesc de la Boian, Iraclie Porumbescu. Deși, chiar în marea acțiune (a lui Iraclie P.) de apărător al ortodoxiei la Boian, tocmai *bulgarogrecul* Bendella (cel scris și cu doi ll) – cum îi zice Iraclie Porumbescu - fu, în calitate de comisar - de comisar *duhovnicesc greco - neamț*, cum i-a mai zis aprigul preot și român Iraclie Porumbescu¹³⁹, acela care prăbuși izbânda devotatului luptător Iraclie P.! Era, așadar, cu toul în drept, ca, în amintita sa scrisoare (datată 24 oct. st. n. 1891) către C. Morariu, cuviința lui Iraclie să precizeze cu privire la T. Bendella: *Meritul lui literar, eu nu l-am infestat; dară - caracterul lui personal.*

NOTE BIBLIOGRAFICE

1. Reprodus de Leonida Bodnărescu (*Scr. l. Ir. P...*, p. 7-8) cu mici devieri ortografice.

2. *Esamenele!* Poate de aici și celelalte *heliadisme!*

3. Cf. citatul I. G. Sbiera - *Aron Pumnul...*, 1889, p. 110.

4. *Idem*, p. 111

5. *Scr. l. Ir. P...*, p. 8

6. *Idem*, p. 170

7. Același iz heliadist: „*Corul seminariole!*”

8. Cf. germanul: *wie auch!*

9. Eughenie Hacman, cel de nu prea bună pomenire, decedat la 12 aprilie 1873; Nota-bene – *uniți* e formă imperativică, iar ramuri de oliv, regim la acuzativ.

10. *Scr. l. Ir. P...*, p. 43-44

11. Armonizată de I. Vicoveanu, care l-a învățat *din auzite* și-i cunoaște (ca și L. Bodnărescu) numai prima strofă - dar cu varianta: *Lui cunună de mândrie*.

12. Teoctist Blajevici (1807 - 1879) ajunge mitropolit al Bucovinei în 22 Martie 1877 (*Enciclopedia Română*, Tom. I 1898 p. 502 și Dr. I. Nistor - *Istoria bisericii din Bucovina*, București, 1916, p. 138).

13. Topică germană! Cf.: *was für ein Gemüt...*, *Pater der B. hatte*.

14. *Scr. l. Ir. P...*, p. 83

15. *Idem*, p. 207

16. *Idem*, p. 59

17. *Idem*, p. 83

18. Îndreptăm: Golembiovski

19. Cu titlul: *Boierimea moldoveană și revoluția din anii 1848-1849 a românilor ardeleni, Ședința plenară a secțiilor Astrei - Comunicarea d-lui Silviu Dragomir*. Și cronica aceasta începe cu: „*Cluj, 15 febr.*”

20. Căsătorit cu Eliza Hurmuzachi, fiică a bătrânului Doxachi Hurmuzachi (vezi I. G. Sbiera - *Enciclopedia Română*, Tom. II, 1900, p. 736 și N. Bănescu - *Correspondența familiei Hurmuzachi cu Gheorghe Bariț*, 1911, p. VI.

21. Carol cav. de Urban (1802-1877), cam ghinionistic (puțin norocos) general în serviciul Austriei.

22. Iosif Bem (1791-1850), polonez de origine, militar și general cu destul de aventuroase vânzoleli războinice în serviciul francezilor (Napoleon I), rușilor, polonilor, revoluționarilor austrieci, ungurilor (Kossuth) și turcilor.

23. *Palat !* Ce-i drept, marea încăpățoarea *casă* a Hurmuzăchenilor!

24. De fapt, *Elena* (născută *Murguleț*) o chema pe atât de vrednica soție a bătrânului Doșsachi, decedată la un an după moartea soțului ei (1858).

25. Îndreptăm: *Episcopul Iustin Crivăț de Edessa* (Cf. schița lui Iraclie P. - *Un episod din 1848*, adecă p. 57 - și urm.). În care sens rectificăm și informația

Mărioarei Rațiu-Porumbescu în comitiva ei din 12/3 1929 când zicea: Episodul acesta (cu Oroș) mi l-a povestit tata, însă pe cât îmi reamintesc, ne-a zis că și pe episcopul tot tata l-a scăpat din mâna ungarilor (sic!).

26. Cum glăsuiește Al. Lapedatu: „ruinele cele sfinte nouă - pe toată întinderea pământului românesc, neînvinga cetate care, atunci când totuși, din nemernicia unor vremi, a fost silită să se predea - s-a predat dar fără să fi fost cuprinsă în lupte (Cf. Leca Morariu - *Țara Scaunelor de domnie*, București, 1941, p. 422 și Cernăuți, 1941, p. 16 și 17).

27. În 1849, cine altul decât taraful marelui Barbu Lăutarul al Bucovinei, Nicolai Picu (1789-1864), putea să fie acela care cânta *Marșul lui Mihai Viteazul*, marș rămas în tradiția acestui taraf, încât și următorul taraf sucevean, Grigore Vindireu (1830-1888), aflător ca *remarcabil prim violonist*, printre lăutarii lui N. Picu (Cf. Leca Morariu - *Ce-a fost odată. Din trecutul Bucovinei*, 1922, p. 77 și 1926, p. 63), avea să-l execute la marea Serbarea de la Putna, în 1871 (cf. p. 266)

28. Subsemnatul reține din anii de copilărie un cor, cu textul:

„Astăzi cu bucurie,

Românilor veniți,

Pe Iancu în Câmpie (= Câmpia Libertății de lângă Blaj)

Cu toți-l însoțiți!”

29. Istoriografia literară să ia aminte că ni se servesc, poate, informații despre familia vajnicului Alecu Rusu (cca. 1817-1859)

30. Șcheia, nu Șchei!

31. Iar *palat*!!

32. *Scr. l. Ir. P.....*, p. 59 - 60

33. Și iată-l hibridul cuvânt: convorbire (baștină!) apărut în românește acu la 1850!

34. Cf. C. Morariu - *Skizzen...*, p. 296.

35. Terminațiunea - tiuni, subliniată de chiar Ir. P.- deci aluzie la pumnulista excrescență a lui ciune, care a provocat șarja lui Alecsandri:

„Vivat sacr - apărăciune

Ce-a adus deșteptăciune

A lui nenea Ciune

La a noastră năciune...”

- vezi Victor Morariu - *Foaia Societății pentru literatura și cultura română în Bucovina*, Cernăuți 1932, p. 11 - și a lui C. Negruzzi (vezi *Muza de la Burdujeni*, scena 4)

36. Scrisoarea lui Pumnul, publicată de noi, după copia lui Constantin Morariu, în articolul *Din vremea ereziilor lingvistice*; în: *Convorbiri literare*, An LIII, 1921, p. 774-777, fără să fi știut că Leonida Bodnărescu o publicase în *Anuarul liceului din Rădăuți* la 1912 și scrisoare facsimilată în: *Junimea literară*, An XII, 1923.

37. Utilizăm retipărirea a 2-a din *Istoria pentru începutul românilor în Dachia*, Buda 1834, p. 262-282.

38. Cf. d. p. Dialogul nostru în citata *Istorie pentru începutul Românilor ...* 1834, p. 266:

- *Nepotul: Nu poate fi îndoială nici cât e mai mică, că două limbi au avut românii cei de demult, una gramaticască, alta poporană. Mai rogu-te, unde e azi limba cea poporană a românilor? Au doară au pierit?*

- *Unchiul: - Limba poporului Romanilor celor de demult vecuește până astăzi în gura Românilor noștri.*

39. Cf. *Dialog* în citata *Ist. p. încep ...* 1834, p. 272:

- *Unchiul: Că limba latină cea din cărți este meșteșugită, gramaticască, nu firească, precum au fost limba latină poporană. Și cunoscut lucru este, că mai veche e firea de cât măestria. Limba latină cea din cărți e născută din Limba latină poporană, adecă din limba poporului fu prefăcută, precum ori ce limbă cultivată din limba poporului au luat începutul său ...*

40. *Istoria pentru începutul...*, 1834, p. 233.

41. *Convorbire între tată și între fi(i)ul lui ...*, Cernăuți, 1850. Paginația în exemplarul nostru e tăiată de legătorie - dar întreaga *Convorbire* e reprodușă (ce-i drept într-o ortografie mai încurcată), la I. G. Sbiera - Aron Pumnul, *Voci...* 1889, încât noi vom reproduce din originalul mai rațional ortografiat și, alături: Ediția Sbiera, pagina; d. p. Ed. Sbiera, p. 346.

42. Cf. Leca Morariu - *Morfologia verbului predicative românesc*, Cernăuți 1924, p. 12: „Morfologia gramaticii românești e și ea una dintre expresiile romanității noastre, e și ea unul dintre elementele, cari din (h)eterogena masă a lexicului românesc, covârșit de bogat în cuvinte de origine nelatină (vezi Pușcariu - *Locul limbii române între limbile romanice*, 1920, p. 39), constituie stilul arhitectonic eminent romanic al limbii noastre. Morfologia română, atât cea a verbului cât și cea a numelui, purcede aproape exclusive din morfologia latină.

43. Cf. - *Istoria pentru începutul* 1834, p. 236.

44. Latinomania lui P. Maior scrie *atânta* (atâta), *cănte* (câte) – cf. și ediția *Dialogului* (redactată de Alex. Stoicescu în Biblioteca pentru toți, nr. 1176, p. 28, 43, 53, 64 - pentru a fi mai aproape de latinul *tantum, quantum*).

45. = capsulă, cutie

46. *Istoria pentru începutul...*, 1834, p. 270

47. sârbească!

48. Ediția Sbiera, p. 340

49. Ai aștepta: miraver !

50. Ed. Sbiera, p. 340

51. *Idem*, p. 340-341

52. *Idem*, p. 341

53. *Idem*, p. 341: *să li fie!*

54. *Idem*, p. 341

55. Decalc german! Cf.: *nicht mehr!*

56. Ed. Sbiera, p. 327

57. *Idem*, p. 353. La Sbiera, contrafacerea: Văsilică, în loc de Vasilică!
58. *Idem*, p. 334
59. *Idem*, p. 355
60. Pentru acest plural (arhaic) în e, continuat până și de Eminescu, cf. Leca Morariu.
61. Ed. Sbiera, p. 317
62. *Idem*, p. 341
63. Cf.: *Eu știu, precum am învățat în est an, că sânt buchi sau slove cirilice și litere romane* Ed. Sbiera, p. 327
64. *Idem*, p. 327
65. Nu uităm că radicalul (înrudit cu vânjos) gânj, înseamnă: nuia flexibilă bună de făcut care, funie, legătoare! Cf. *Face-v-ar Dumnezeu gânj și ghem!* În *Zece zile de haiducie - Scr. l. Ir. P....*, p. 65; un gânj care lega bârnă de bârnă V. A. Urechia - *Legende române* I 1904, p. 258.
66. În Editura Sbiera 343, greșeala: *nu poate!*
67. *Idem*, p. 343
68. *Idem*, p. 330
69. *Idem*, p. 345; Iar la șalvari, nota: *nădragi cu fundul până jos.*
70. *Idem*, p. 341: *urâte !*
71. *Idem*, p. 341: *mâniau !*
72. *Idem*, p. 341: *învătară !!*
73. În Ed. Sbiera 341: *năcăjiai !*
74. *Idem*, p. 341: *râzi !*
75. Neavându-le tehnicește la dispoziție, le zicem pe nume buchilor vizate.
76. În Editura Sbiera, p. 355 - contrafacerea *Pulherica !*
77. *Idem*, p. 353
78. *Idem*, p. 353
79. Alt specimen lexic al lui Iraclie: cf. - *Scr. l. Ir. P....*, p. 61: *pălărie rătetată* și *încinsă în gherdane și cordele mândre*; p. 150: *pălărie cu flori, cu păuni și cu gherdane-n cap.*
80. În Ed. Sbiera 355, contrafacerea: *Mama mea !*
81. *Idem*, p. 355; Adecă transliterația în alfabet român, juxtapusă textului chirilic.
82. Cu nota-n subsol: *aratul = plugul*
83. Cu nota: *sulcat = brăzdat*; În *Scr. l. Ir. P....*, p. 28, versul: *De a lungu l-am culcat (brăzdat)*
84. Acest scăpară poate fi și pers. a III-a singular a unui perfect arhaic și regional – vezi Leca Morariu - *Războiul Troadei*, Cernăuți 1923, p. 45 nota 18 și *idem - Voi lăudatu. Din morfologia verbului român*, Cernăuți, 1928, p. 11.
85. Editura Sbiera, p. 352
86. *Idem*, p. 233
87. *Idem*, p. 346: *Deci cine amează (iubește) adevărul.*
88. *Idem*, p. 346: *această mântuință a românilor - p. 341.*
89. *Idem*, p. 347: *tonul înalt sau lăsat al sunetelor, care însă se ține de roștiță*; p. 347: *de la acest ton atârână toată roștița*;

90. *Idem*, p. 331
91. *Idem*, p. 327
92. *Idem*, p. 327
93. *Idem*, p. 333
94. *Idem*, p. 129
95. Editura Sbiera, p. 331
96. *Idem*, p. 343
97. Cf. Leca Morariu - *Morfologia verbului...*, I, 1924, p. 52-54
98. În Editura Sbiera, p. 327: *să fie...*
99. *Idem*, p. 338: *să fie...*
100. *Idem*, p. 341-342: *să le fie...*
101. *Idem*, p. 356
102. *Idem*: *prodosie* = trădare.
103. Cu nota lui Ir. P.: *Dușman străin*.
104. Germanism! Cf.: *sagt ihr drauf!*
105. În Editura Sbiera, p. 356-357 – modernizată!
106. *Idem*, p. 357: *pe!*
107. Sensibilitatea lui Iraclie P. pentru cadența ritmică, va fi utilizat, poate, forma arhaică: *dîreptate*.
108. Editura Sbiera, p. 233
109. Vezi d. p. și I. G. Sbiera - Aron Pumnul.... 1889, p. 197: *Noi însă nu pricepem cum s-ar putea lăsa de îndreptariu s(e)au roștința și îndătinarea cea mai bună, s(e)au cărțile vechie și noaue, pentru că nice roștința și îndătinarea nu se află undeva de tot bună...*
110. frecvent decalc german (*was* = ceea ce !) la Ir. P.
111. = răpăusatul: profesorul Ioan Calinciuc, murind la 24 febr. 1875
112. termen academic german = acțiuni, fapte grave. Utilizat și de altfel - cf. *Enciclopedia Română*, vol. I 1898, p. 342: *deputățiunile, ce ani de-a rândul veneau din partea românilor cu gravaminele și postulatele lor la curtea împărătească din Viena*.
113. = orală
114. = Și-acolo mi-ați vârat răsămire.
115. Pumnulism! = ușor de ghicit.
116. Hibrid, după germ. *Fort - setzen!*
117. Cf. Leca Morariu - *Pentru Iraclie Porumbescu*, 1945, p. 3; Atestarea formei *ceialaltî* la Iraclie Porumbescu. cf. și p. 106.
118. Hibrid, după germanul *absagen* = să renunțăm.
119. Pumnulism = exclamăi; iar la Ir. P. pers. I, sing. a aoristului din conjugarea I-a se prezintă (iarăși, ca și mai sus: *proumăi* și, mai jos: întrebăi) au a analogizat în ă.
120. Pentru înalta statură a lui Ir. P. cf.: scrisoarea lui din *Glasul Bucovinei*, 1924, (nr. 1588): *Se uitau toți la mine ca la un ceva exotic; poate că-s așa mare*. Apoi o scrisoare a lui către C. Morariu (datată 29 oct. st. n. 1894), în care dânsul face haz de necaz - de sineși, c-a ajuns până și *popă lipovenesc*. Și de altfel, după ce Ir. P. ni-l amintește pe A. Pumnul ca *un om înalt* (Scr. I. Ir. P...,

p. 116), îi adresează aceluiași Pumnul invitarea: *Statura-ne fiind cam egală, pare-mi-se că toate acestea ți s-or potrivi* - Scr. l. Ir. P..., p. 118. Apoi, în schița *O răzbunare minunată*: „eu, cam înalt trebuî deci să mă fac o sigmă grecească ca să trec prin ușă (Scr. l. Ir. P..., p. 164). Nota bene, e vorba de majuscula lui sigma grecesc: Σ! - Cât despre Ciprian P.- C. Morariu, oral, ni-l amintea: *cu un cap mai înalt decât toți înalții*.

121. Deci nu ca-n Peneș Curcanul al lui Alecsandri!

122. = Nu fără noi!(în ucrainește; rusește-zicea mai sus Ir. P.

123. = parloar

124. Bulgarogrec îi zice Iraclie P. acelui Teofil Bendella care era să devină chiar mitropolit (1874-1875) al Bucovinei. Pe când din I. Nistor - *Istoria bisericii din Bucovina*, 1916, s-ar înțelege că T. Bendella ar fi fost român; cf.: „Bendella n-a fost niciodată bărbatul speranțelor mari, El nici nu se manifestase ca român aprig și zelos, își iubea însă neamul și mai presus de toate Biserica”(p. 126); și: „Interesul lui Teofil pentru nevoile cultural și naționale ale românilor nu era însă după placul străinilor. (p. 128)! Dar, o scrisoare a lui Iraclie P. către Const. Morariu (datată 24 oct. s. n. 1891) ne informează precis că T. Bendella nici nu știa românește! Cităm: „Încă nu ți-am răspuns la întrebarea despre o broșură nemțească, scrisă de Bendella și astăzi greu căpătaveră (pumnulism:= de căpătat!) A fost descrierea unei călătorii de la Cernăuți pe-n Vamă la Dorna și apoi pe la Șipot cu 2-3 vinete (= vignete)... meritul lui literar, eu nu l-am infestat (latin, infestare = a hărțui, ataca); dară caracterul lui personal. Aice să-ți amintesc ceva despre el. M-a chemat în anul 1849 din seminarium la sine și-mi zice entuziasmat: -Wissen Sie, was ich thun will? Ich will ein rumänisches Kirchenblatt herausgeben und da ich rumänische übertragen, gut? - Gut Herr Rektor! - Scrise o anostă invitatoare la prenumerare, eu o tradusei, se tipări, în quarto (la Eckhardt) și se distribui pe-n țară. Trei patru zile după aceea mă cheamă și dându-mi un răvaș scris cu buchi, îmi zise furios:

- Da schauen Sie! Und für solche Lumpen soll ich schreiben?- Cetii aice un anonim: - Măi Bendela, ține-ți tu minciunile tale cele nemțești pentru tine; lasă-ne pe noi în pace, că știm noi ce pravoslavnic ești tu, - Și cu redactarea Kirchenblatt-ului am gătit! - Necunoștința de românească a lui T. Bendela ni-i conformată apoi și-n filipica lui Iraclie P., *Salvus conductus la catastrofa din Boian, ratificată în Aprilie 1858*) Brașov, 1894, p. 11), unde T. Bendella, delegat al Consistoriului în cutare importanța comisiune, motivând: „că nu știe bine românește solicit ca în acea tălmăcire (în românește!) să-l substituiesc eu, preotul ... local.”

125. Cameră de preferință (pentru studenții mai distinși)

126. Suburbia (mai depărtată) a Cernăuților

127. = cuprinsă în verso (în reversul) aceluiași dosar

128. Termen tehnic oficial austriac, însemnând colțul stâng al paginii din afară (la o cerere), unde se chintesențiază cuprinsul cererii.

129. = Denunț al rectorului seminarial asupra alumnului G(olembiovski) și propunere de a-l exclude pe același din institute și cler.

130. În scrisoarea, datată 16 sept. 1891 (vezi în *Junimea literară* An. XVII 1928, p. 43), C. Morariu îi scrie lui Iraclie P.: *prof: Sbiera zice în critica sa Mișcări literare etc.: Cu neasemănare mai nimerite erau poeziile alumnului seminarial Iraclie Porumbescu sau Golembiovski, dintre cari una Aratul sau plugul a ajuns chiar populară; acesta are talent poetic și-i păcat că nu-și tipărește o culegere din poeziile și scrierile sale publicate și nepublicate.* Broșura în care I. G. Sbiera aluneacă la exagerarea valorii lui Ir. P. în poezie, e: *Mișcări literare la Românii din Bucovina, Tipăritură separată din Familia*, Oradea Mare, 1890. Pasagiul în chestiune (cu mici modificări) se află la pag. 25. Iar scrisoarea, datată 7 oct. 1891, Iraclie P., vorbindu-i lui C. Morariu despre o percheziție politică pe care, la 1851, a îndurat-o Aron Pumnul, iar Iraclie, ca complice, și-a nimicit tot atunci multe scrieri ale sale, dânsul încheie: „*Poate și de aceea, știind d-l Dr. Sbiera că scrisei mai mult decât publicăi, avu bunătatea a spune despre mine ce-a spus*”.

131. Cf. I. Nistor - *Istoria bisericii din Bucovina*, p. 124: *Teofil Bendella ocupă vreme îndelungată postul de rector al Seminarului clerical din Cernăuți. Precum din aceștia I. Nistor (pg. 47) aflăm (despre organizarea Seminarului), că: „În fruntea Seminarului stă un rector, ajutat de un spiritual și 2 prefecți”.*

132. Episcop al Bucovinei între 1835-1873

133. Ioan Calinciuc (1812-1875), mai apoi devotat amic al lui Ir. P.; Ni s-au păstrat 6 scrisori (din 1857-1858) ale lui Calinciuc către Ir. P.

134. Constantin Popovici (1807-1880), tatăl profesorilor universitari teologi Eusebie și Constantin, bunicul lui Dr. Gheorghe P. (poetul T. Robeanu). O scrisoare, datată: Cernăuți 1. nov. s. n. 1881, a lui Eusebie Popovici ne atest(ează) că bătrânul C. Popovici i-a fost profesor lui Iraclie, glăsuind: „*mi-ați făcut o bucurie atât de mare ... pentru pietatea cea nobilă care păstrați tatălui meu ca fostului învățător al Sântiei Voastre.* Eusebie Popovici îi mulțumește totodată și pentru o scrisoare a răpăusatului, deci o scrisoare a lui C. Popovici senior, probabil către Ir. P.

135. Latinul *ominosus* – a – um = de rău augur, nefast, funest.

136. textul vrea să zică: nu numai cu nu i s-a respectat protestul!

137. Autor al broșurei (cu interesante ilustrații, nu numai vignete, cum menționează scrisoarea lui Iraclie P.) - *Die Bucovina im Königreiche Galizien*, Viena, 1845, dar și al manualului didactic (tradus de cine?) - *Învățătura elementară din fizică pentru școalele poporane*, Cernăuți, 1852, (vezi: *Enciclopedia Română*, I, 1898, p. 448).

138. Ni s-au păstrat trei scrisori ale lui T. Bendella către parohul de la Boian, Iraclie Porumbescu, din ceea vreme, redactate, firește, nemțește. Una dintre ele, e reprodușă de L. Bodnărescu (*Scr. l. Ir. P....*, p. 13) cu eroarea de tipar: *beruth* în loc de *beruht*

139. *Scr. l. Ir. P....*, p. 11

V

EMILIA - VIITOAREA MAMĂ A BARDULUI BUCOVINEAN

Cronologic, în istoriografia lui Iraclie Porumbescu, urmează acum să fie pusă la contribuție schița *Emilia*, importantă și fiindcă vorbește despre acea Emilie Klodnițchi care era să ajungă mama genialului Ciprian Porumbescu. Acțiunea schiței se desfășoară când **Iraclie era în anul penultim al studiilor**¹ - deci în răstimpul 1848-1849 - când „*venind în vacanțe acasă, găsii pe maică-mea bolnavă de mai mult timp, zăcând în pat, și singură*”. Suntem așadar în lunile iulie, august, septembrie din 1849 - pentru că studentul nostru, venit acasă în vacanțe, își consolează măicuța și cu vorbele: „*Mai am zece luni și apoi, cu ajutorul lui Dumnezeu, sfârșesc; atuncea vin și șed pe lângă d-ta*”².

O amplă paranteză aici! În corespondența lui Iraclie P., scrisoarea unui intim amic³ Albin⁴ datată: „*Wien den 6-ten Iuly 849*”. Neromânul Albin îi mulțumește lui Fratie-le Golebiowski⁵ pentru amabila bunăvoință c-a dispus să i se trimită foile, „*primului ziar bucovinean*”, regretând că nu posedă un manual moldovenesc, ca să-și poată rememora cetitul⁶. Va căuta să dobândească acolo, la Viena, o bucoavnă, fiindcă de la Cernăuți prea ar fi costisitor portul poștal. Iraclie îi trimisese deci câteva foi din *Bucovina* (4 oct. 1849 - 1850) Hurmuzăchenilor. La finea scrisorii, întrebarea: *Wie steht es mit deiner Herzensangelegenheit, Herakly? Verwittert, oder immer tiefere Wurzeln fassend?*⁷ Ei bine, la 6 iulie 1849, chestiunea sentimentală a teologului de 26 primăveri Iraclie Golembiovski, era, foarte probabil, pasiunea lui pentru Emilia Klodnițchi (și doară nu cea pentru nefericita fiică a vornicului de la Breaza, din 1843!). datare în care totuși, puțină nepotriveală ar fi în faptul că memorialistul Iraclie mai zicea: „era în vremea secerișului!”⁸. Seceriș înaintea lui 6 iulie, în Bucovina - greu lucru!

Și probabil, aceștia Albin⁹, înclinat cătră coarda glumeț - spirituală¹⁰ va reveni în corespondența lui Iraclie, în 1874, cu și mai accentuate note hazlii. Precarele condiții materiale în care mama lui Iraclie își îndura suferința, sunt ilustrate cu: „Tatăl și fratele meu mai mare, George, și femeia lui, erau la lucru în țarină, căci era vremea secerișului și părinții mei, ca oameni săraci, nu-și puteau năimi lucrători, și trebuia singuri să-și secere holdișoara, câtă o aveau. Ei lăsară deci apă și hrană lângă patul bolnavei și se duseră la lucru, rugând pe o vecină să fie bună și să mai vie peste zi, să caute de ea”¹¹ Iar omenoasa etică țărănească a acestei mame se străvede din opinii ale ei, ca acestea, enunțate și mai sus: cu însuratul și măritatul își câștigă bărbatul și femeia ori iadul, ori raiul... „Ai în casă raiul atunci toate-ți plac, toate-s ușoare și-afară de casă; că, cu inimă bună ieși din casa ta, cu inimă bună toate le faci...”¹²

Așadar, Varvara Golembiovski, gândindu-se la însuratul fiului ei Iraclie și aducând vorba de cutare fată *domnișoară* (deci odraslă de *domni*, nu țărăncuță), care a îngrijit-o, va mărturisi pentru dânsa: Doamne, dragul meu, de-ai da tu de-o fată, cum are aici în vecini domnul x-x¹³. Așa o fată, suflet de înger, bună și nu fudulă, parcă nu-i de domn, da-i de-un creștin de-ai noștri cinstiți!... A fost ea de două, de trei ori cu măcinișul aici la moară (moara era aproape de casa noastră); era încă o soră cu ea. Veniră cu căruța și totdeauna veni ea la mine, auzind că-s bolnavă și, fără de a mă cunoaște, mă întreabă de boala mea și de nu-mi trebuie ceva, să-mi facă ori să-mi trimeată. Îmi aducea apă, îmi făcea foc, mulgea vacușoara, auzi? - apoi îmi fierbea laptele. Doamne, Doamne, și tot vorbe bune-mi da și mă mângâia, de-mi părea că se duce boala de la mine. Of, of, ce suflet de domnișoară, și eu, o biată țarancă!”¹⁴

La rândul-i, astfel îndatoratul fiu Iraclie, e gata decis s-o cunoască pe acea ființă care fusese: îngerul de pază în ore grele ale maicei mele”¹⁵. Și deci: „ieșit din sat și trecând prin țarina ce desparte satul nostru de cela al domnului x-x”¹⁶ mă apropiam de o holdă... Deodată aud de dincolo de holdă cântând și încă în glas¹⁷, nu unul, ci mai multe; erau glasuri femeiești. Merg ascultând cu plăcere sonurile argintii¹⁸ ale cântării și, ajungând în pravițul¹⁹ celeilalte părți de holdă, văd trei fete, îmbrăcate în port cam de oraș, cu pălării de paie cu streșini late în cap, că seceră și, secerând, cântă și, cum mi se părea, un cântec cătră steluța de sară, ce-l știam și eu. Cunoștința e pe dată gata făcută și nu fără anumită abilitate social - mondenă din partea celui ce, la Lemberg, ținea să nu fie compromis²⁰ *înaintea întregii societăți* și care, investit cu tot dichisul vestimentar, inclusiv *țilindrul*²¹ îl putu face, chiar și-n loja teatrului *Contele Skarbek*, pe ciceronele lui Mihail Vodă Sturza. Și ca-n pastoralul *Herman și Dorotea*, idila continuă cu drumul prin mireasma și prin boarea câmpului, alături de aceea, care urma să se trădeze ca samariteana mamei lui Iraclie: „... merserăm ambii unul lângă altul; vorbind, mă uitai când și când în fața călăuzei mele; era frumoasă și atrăgătoare... Însă ce fu și mai mult; aflai că cele două fete, ce ne urmăreau dindărăpt, îs fetele acelui domn x-x din X și, apropiindu-se apoi de casa acelui domn, aflai că drăgălașa mea călăuză e a treia fiică a lui și, în fine, la stăruitoarele întrebări despre amabila samariteană a mamei mele, din roșirea ce-i aprinse toată fața, deocamdată am presupus, și mai pe urmă am aflat că drăgălașa și frumoasa mea ciceroană însăși ea, samariteana, cea cu inimă atât de nobilă, a maicii mele”²². Iat-o deci pe viitoarea porumbescă, Emilia, înflorind în trainice tradiții gospodărești: *cu măcinișul... la moară*²³ gata chiar să mulgă *vacușoara*, intrând voinicește și-n cântec cu secerarea-n holdă, de - a-valma cu cele două sorioare ale ei, *bună și nu fudulă, parcă nu-i de domn și suflet de înger*, discretă și îmbujorată, dacă e trădată în acțiunile ei caritative... Încheierea - cât se poate de firească: Un an după aceea merserăm tot amândoi la cununie, la biserica ce o făcu Dragoș Vodă pe pământul Moldovei, în care biserică, el, întâiul Principe și întemeietorul Moldovei este și îngropat și căpătai întru adevăr, cum zise maică-mea, un suflet de înger ca soție,

în Emilia, pe care ierte-o Dumnezeu, că s-a dus din lumea aceasta acum patrușpezece ani²⁴.

Iar puțină confuzie istorică pe care o comite Iraclie P. cu *biserica ce o făcu Dragoș Vodă...*, se lămurește cu tradiția că actuala ctitorie de la Volovăț, zidită de Ștefan cel Mare (la 1502), ar fi stând pe locul biseriței de lemn, durată de Dragoș Vodă și mutată de Ștefan cel Mare la Putna²⁵

Și - să nu uităm - când (la 1850) protectorul lui Iraclie Golembiowski, acel prea original Franciscus Pálfi de Poliany năvălește peste abia absolvatul teologel Iraclie cu însurătoarea, desperatul Iraclie avea drept să se apere cu strigătul: „*eu am acum mireasă!*”

Știm apoi că, la 25 August st. n. 1850, **Emilia Klodnițchi**, nu pentru un folos vremelnic, ci numai pentru mântuirea sufletului (ceea ce, în definitiv, era și prea-adevărat!) **trece de la romano-catolicism la ortodoxie**; precum iarăși știm că la 1 septembrie (st. n.), 1850, mult - bântuitul Iraclie își încunună primul vajnic capitol de viață, căsătorindu-se (în voievodala ctitorie de la Volovăț a lui Ștefan cel Mare!) cu această prea vrednică Emilie. Extrasul din condica cununărilor²⁶ îl arată, pe mire just de 27 de ani, iar pe mireasă de 24 ani. Emilia Klodnițchi - Porumbescu s-ar fi născut așadar²⁷ pe la 1826: Și-n adevăr anul 1826 ni-i confirmat și oficial - Cf. *Făt-Frumos* 1942, p. 125.

Și acum, la această autobiograficească amănunțime, alte știri plivite de prin câteva documente²⁸. În 17 august 1845, Dr. Herbach, *ordinirender Seminararzt*, deci medical oficial al Seminarului teologic (din Cernăuți), semnează pentru Herakleus Golembiowski un *Zuegniss* (certificat) în care-l arată *vollkommen gesund* (= perfect - complet - sănătos) - condiție prealabilă, aceasta pentru intrarea²⁹ în seminar. De ce la 1845?... Pentru că - o știm - acum Iraclie P. fu primit în seminar, *așîș în anul doilea al filosofiei*³⁰, deci, ca să ne pronunțăm quasi-actual, pe clasa a 8-a de liceu, adecă în anul de școală 1845-1846.

Importante știri apoi despre cântărețul și compozitorul Iraclie P., se află într-un crâncen-mutilat fragment (de *Memoriu*, pare-se). Iraclie P. ajunge în situația de a cere certificate pentru conduită sau pentru realizări ale sale din trecut. Și deci, 1880, parohul de la Stupca cere rectoratului Seminarului – textual: „să binevoiască a-mi elibera (un testimo)niu³¹ asupra participării mele active și devotate la cân(tarea) corală în timpul ființei mele ca cleric în seminaru ș(i) asupra celorlalte mominte faprice ce le indusei³² aice”. Rectoratul răspunde că deși, pe vremuri, „nu se îndătina a înregistra în acte seminariste astfel de cazuri, totuși, după zisa d-lui consilier consistorial Dr. Vasile Olasievici, carele pe atunci funcționa ca prefect seminarial, și, după cea a d-lui protopresbiter Ioan Olinschi³³, ca fostului colega³⁴ școlariu și (de) cantoral³⁵ să fi fost domnul petinte³⁶ unul din cei întâi cântăreți seminariali și să-l fi și supliniit pre cantorul Teodor Patrașewski adeseori în conducerea corului seminarial”. Iar mai jos, chiar mărturia lui Iraclie P. că: „Eu -... am luat parte activă la corul... ce-l alcătuia(u) cliricii și elevii³⁸ seminari(ali)... în tot timpul

ființei mele în seminaru...” Deci în timpul „de cinci ani de la anul 1845 și până (la anul 1850); iară în ultimii doi ani, în anii adecă școlari 848/49) și 849/50, fiind în anii aceștia cantorul semina(rial răpausatul Teodosie Patrașewski, mai mult bolnav, eu (condusei)u de facto și în privința, cum aş zice, artistic chiar, întregul cor cantoral³⁹, singur, fiind eu spre aceasta, parte, de colegii mei în cântare și, parte, de domnul și părintele Rector de pe atunci provocat”⁴⁰. Ni s-a păstrat *Atestatul* semnat la Volovăț, în 13/ 15 august 1850, de parohul Gheorgh(i)e Constantinovici de Grecul⁴¹, prin care se arată că, Emilia, fiica a (sic) domnului Ștefan Klodnițki, t. v. ferșter cameral din Voevodeasa (deci fiică a imperial - regescului șef de ocol silvic de sub oblăduirea statului, Șt. Klodnițki din V.), „descoperind dorința de a trece de la lege (legea) apuseană latină către ce (cea) drept pravoslavnică credință a sfintei catolicești bisericei răsăritului” și „fiind întrebată de nu cumva pentru un folos vremelnic pentru mântuire (mântuirea) sufletului aceasta o face”, și deci „s-au întroscriș ca poporeancă la parohie (parohia) aceasta așadar, atestatul de trecere (la 25 august - stil nou) 1850) de la catolicism la ortodoxie a ...mamei lui Ciprian Porumbescu. Precum iarăși ni s-a păstrat *Mărturia de cununie* semnată de același paroh volovățean, în „21 august (stil vechi) 1850”, și cu care „să adeverește” că „D. Teologul Iraclie Golembiovski cu Emilie (- Emilia) fiica a Domnului Ștefan Klodnițchi... în biserica *Înălțării cinstitiei și de viață făcătoare Cruci* din Volovăț, după săvârșire (săvârșirea) legiuitelor vestiri, la 20 august a. c. sfânta taină cununiei au primit”- va să zică **certificatul de cununie**, eliberat la **21 august** cursul (stilul vechi – 2 septembrie (stil nou) **1850**, cu care se confirmă căsătoria lui Iraclie Porumbescu la 1 septembrie (stil nou). Încât *Absolutoriul* prezentat lui Pálffy înainte de căsătorie, când Iraclie se mai putea apăra cu: „Eu am acum mireasă!” - trebuie c-a fost o dovadă provizorie și nu diploma originală, datată cu 9 septembrie (stil nou) 1850!

NOTE BIBLIOGRAFICE

1. Scr. l. Ir. P..., p. 159
2. Scr. l. Ir. P..., p. 159-160
3. Care-i scrie: *Dein Schreiben* hai mich überrascht und erfreut noch mehr aber tief verletzt, den (=denn!) du beurtheilst die ainge in einem sehr schiefen Lichte- ist in deinen Augen nur derjenige dein Freund der dir es sagt?(= *Scrisoarea ta din urmă m-a surprins și m-a bucurat, dar mai mult încă m-a jignit, căci tu vezi lucrurile printr-o prismă foarte falsă - ți-i amic, în ochii tăi numai cel ce ți-o spune?* Iar încheierea: *Es küsst dich mit Innigkeit dein Freund...* (=Te sărută cu ardoare al tău amic...)
4. Schönbach (deci, poate, Albin Schönbach) nota cineva (cu creionul) în Albumul corespondenței lui *Irachie Porumbescu*.
5. Ortografiat polonește: Golebiowski cu ȝ naza;
6. Cf.: *Für deine freundschaftliche Güte, dass du mir die Blätter der ersten Bucowiner Zeitung* gekommen liessst, empfangen meinen innigsten Dank. Schade nur dass ich kein moldauisches Namenbüchlein (sic: *Namenbüchlein!* *Manual de cetire? Dicționar?*) besitze-ich würde mir augenblicklich das Lesen (das ich leider ganz vergessen) zurück ins Gedechniss (Gedächtniss) rufen... ich werde mich hier umsehen ob ich nicht so ein Az, Buki Büchlein bekomme.....
7. = Ce-i cu chestiunea ta sentimentală, *Irachie?* Troienită (cicatrizată), sau prinzând tot mai adâncă rădăcină?
8. Schița *Emilia* (- Scr. l. Ir. P..., p. 159)
9. Și grafologicește, pare același!
10. Cf. pasajile: *um dort die Ferien, wie ein junger Gott zu verleben*; Schade um das hübsche aber nur coquette Mädchen, - kömmt sie dir etwa in den Wurf, so grüsse sie von mir-sollte sie dich vielleicht um die Utaache fragen, warum ich sie bey meiner Anwesenheit in Czer (nowitz) nich besucht- so antworte ihr der kurze Rock den sie angehabt habe mich abgehalten...
11. Scr. l. Ir. P..., p. 159-160
12. *Idem*, p. 160
13. Ștefan Klodnitzki, c. r. forestier cameral din Voievodeasa (Scr. l. Ir. P..., p. 8) - completăm noi.
14. Scr. l. Ir. P..., p. 161
15. *Idem*, p. 162: oare!
16. Deci Voievodeasa lui Ștefan Klodnițchi.
17. Acest în glas are accepțiunea francezului a haute voix; cf. în schița *Zece zile de haiducie* (Scr. l. Ir. P...): Mergeam dară plângând și încă în glas, că poate mi-or da drumul, văzându-mă atât de brudiu p. 63 (Greșeala de tipar: bruziu din Scr. l. Ir. P..., p. 63 și din *Gazeta Transilvaniei* o corijăm în brudiu și după Scr. l. Ir. P..., p. 88: brudiu la minte); Noi suntem, Iacobe, noi - zise un glas, cel dinaintea mea – p. 65; Darii, întors cu fața spre soare, zise rugăciunile în glas – p. 67.

18. Și *arginții* (cu ț) în *Scr. l. Ir. P...*, p. 162 e desigur datorit numai unei erori de tipar.
19. Alt autentic specimen lexic al lui Iraclie Porumbescu.
20. = compromisat - Cf.: *Scr. l. Ir. P...*, p. 144: *ceea ce mă muncea și mai rău, era compromiterea mea înaintea întregii societăți din Lemberg.*
21. Nemțește: *Zylinder* - jobenul (cilindric)
22. *Scr. l. Ir. P...*, p. 163
23. *Idem*, p. 161
24. *Scr. l. Ir. P...*, p. 163
25. Cf. Dr. Eugen A. Kozak - *Die Inschriften aus der Bukowina*, Wien 1903, p. 197-198
26. Nr. 111 din 12 iulie 1949, pus nouă la dispoziție de arhidevotatul porumbescian Ioan Vicoveanu de la Vicovul de Jos
27. Colonia germană din Voievodeasa, emigrând în 1940, în Germania, a luat cu sine și arhiva parohiei romano - catolice din localitate.
28. Din Muzeul Porumbescu.
29. Cunoaștem procedeul mai mult formal - d. p. și din biografia citatului C. Morariu, cu al său, *Gesundheits - Zeugnis* din 2 sept. 1874.
30. *Scr. l. Ir. P...*, p. 169
31. În paranteză facem întregirea părților deteriorate.
32. Induc – în accepțiunea germanului anführen - Bucovinism!
33. Același la care se referă capitolul din autobiografia lui Constantin Morariu – *După moartea parohului meu Olinschi* (vezi: revista: *Făt-Frumos*, An VIII, 1933, p. 132-139)
34. În loc de: coleg – bucovinism
35. Alt termen tehnic al epocii: cantoratul
36. Pumnulism
37. Elevi, în felul lui Iraclie, la 1845 – 1846, adică: încă elevi de liceu și totuși în seminar; sau, ca să ne pronunțăm chiar în cuvintele unei adrese oficiale din partea Institutului teologic de la Cernăuți: „Candidații de teologie de la Institutul de studii filosofice” v. I. G. Sbiera – Aron Pumnul, *Voci asupra vieții și însemnătății lui...*, 1889, p. 110.
38. Alt element lexic – pare că heliadesc; corul cantorale!;
39. În înțelesul ; invitat, îndemnat, autorizat - bucovinism.
40. Vezi-l în Muzeul din Suceava.

VI

ȘI POTELE SUCEVEI – ÎNCEPUTUL ACTIVITĂȚII MISIONARE

Ne întoarcem însă la **ascensiunea lui Iraclie, la cariera lui profesioanlă**. Ni s-a păstrat înștiințarea¹ semnată la Cernăuți în 7/19 sept. 1850 de Eughnie, deci de episcopul Eughenie Hacman, în care cliricului Iracli Golimbiovski i se comunică *spre rugămintea* sa din 22 august 850 că hirotonia lui în diacon se va săvârși la 12/24 septembrie, iară în preot, la 18/28 sept. 1850. Adresa, repetând, în parte, estropierea numelui: *Iraklie Golembowski*, localizează: *Aice* (sc.: la Cernăuți), dar corectura oficială îndreaptă: *zu Fürstenthal, pr.* (= *per*) *Radautz*, subliniind și un: *dringend* (= urgent). Proaspătul însurățel Iraclie (căsătorit de abia 2 săptămâni și ceva) petrecea la părinții socri dela Voevodeasa.

Iar cariera lui preotească se desfășura sub evidente favorabile auspicii. Dânsul nu se mai încurcă în treapta minoră de *cooperator*, ceea ce va să zică colaborator sau preot de ajutor al te - miri - cărui paroh. Știm² că instituția cooperatorilor fusese introdusă la 1843, de Statutul³ episcopului Hacman. *Cooperatorul* era sub multe aspecte la discreția⁴ parohului său. Iraclie, ajunge dintr-odată la mai independenta situație de administrator parohial, o treaptă numai⁵ sub cea a parohului. La 6/18 oct. 1850 (Cernăuți), arhimandritul Filaret Bendeveschi împreună cu asesorul⁶ G. (?) Procopovici semnează *Cucernicieii Sale nou hirotonitului Presviter Iracli Golembiovski* orânduirea lui⁷ ca, *parohialnic administrator al enoriei Șipot*.

VI - 1

Iraclie trimis în vacarmul răzvrătirilor cobilițene

Sprintena avansare a lui Iraclie ne-o lămurește Leonida Bodnărescu, evident pe temeiul informațiilor directe⁸ ale lui Iraclie P., cuvântând: „Tot în anul 1850... se hirotoni Iraclie de către episcopul Eug. Hacman în preot. Cum auzi baronul Hönniger⁹ că Porumbescu este hirotonit în preot, ceru de la arhimandritul diecezan Filaret Bendeveschi, ce-l substituia pre episcopul Hacman, care se afla la un sinod episcopesc în Viena, ca să trimată pre Iraclie Porumbescu în munții huțanești ca administrator parohial la Șipot, în care comună era cuibul răzvrătirilor politice sociale provocate de deputatul din senatul imperial Cobelița în tot ținutul Câmpulungului rusesc, adecă a Putilei. Baronul Hönniger¹⁰ știu a-i prețui talentele și energia și câștiga încredere în bunele lui intențiuni¹¹.

Ce fu această răzvrătire a lui Luchian Cobelița?

Furtunosul 1848, pornit în faur 1848 la Paris, spulberă (în martie al aceluiaș an) și regimul absolutist (al lui Metternich) din Austria, la 25/4 1848, împăratul Ferdinand e nevoit să convoace Constituanta. Urma ca la Viena să prindă a activa un Parlament democrat, constituit pe baza sufragiului universal. În pătimașul spirit al vremii deci, Bucovina trimite în acest Parlament, pentru cele 8 circumscripții electorale, 7 deputați țărani și 1 singur deputat intelectual (din partea orașului Cernăuți). Trei¹² dintre cei 7 țărani erau români; ceilalți patru, între cari și hușanul¹³ Luchian Cobelița¹⁴ hușan! Dacă apoi, cei mai cu duh¹⁵ dintre acești 7 țărani: Mihai Bodnaru¹⁶ (din județul Rădăuțului) și Miron Ciupercovici (din jud. Câmpulungului), atunci, cel mai senzațional fu hușanul Cobelița.

Bizar chiar în comportamentul său personal! G. Sion¹⁷ ni-l prezintă astfel: „Acesta este un bărbat cam de 32 ani, nalt frumos, încât un pictor l-ar fi putut lua de model pentru ca să facă un Christ de adorațiune. El avea o căutătură curioasă: se uita totdeauna în sus, încât părea că cugetă tot la D-zeu. El, după cum se zice, trecea între hușani ca profet și se bucura de o mare popularitate. Și: cu capul plin de idei și utopie revoluționară, se întoarse (sc. de la Viena) în munții săi... El spune că împăratul l-a făcut duce de Bucovina și le comandă (sc. hușanilor) ca să nu mai asculte de autoritățile din Cernăuți, ci toate dările lor să le ducă la el, pentru ca să le întrebuințeze cum i-a spus împăratul. Hușanii, creduli, nu se îndoiră și se grupară împrejurul său. De astă dată el trecea ca trimisul lui D-zeu. Preoții îl primeau în altare pe ușa cea mare, ca pe împărați. El se cumineca în toate zilele, căci pretindea că nu mănâncă niciodată nimic și că nu trăiește decât cu apă. Bolnavii și neputincioșii alergau la el și credeau că se fac sănătoși îndată ce Cobilița îi atingea.... Atunci hușanii se puseră în stare de revoltă. Ei refuzară de a plăti dările și îndată ce un funcționar austriac, civil, fiscal sau militar, se înfățișa într-un sat hușănesc, era prins și dus la Cobilița...”

Isprăvile lui de evidentă schizofrenie și de exaltat le completează apoi, după documente, T. Bălan¹⁸ La Viena, dânsul și-a împuiat capul cu idei, dar și cu utopii *revoluționare*. Adună de prin librării și anticariate duium de hârtoage, pergamente și mărunțișuri lucii pentru înzorzonare¹⁹.

Piesă capitală în acest sens îi era decretul imperial de... deputat, purtat de el ca un fel de talisman. Montat în acest chip, se-ntoarse în noiembrie 1848 acasă. Pieptul plin de decorații, pretinse atenții primite de la împăratul! Peste umăr, o eșarfă albă. Își zicea Duce de Bucovina și-n această atribuție, se lăsă omagiat la Vijnița. Mereu îi citea norodului Patentul din 7 sept. 1848 despre desființarea iobăgiei, comentându-l cum îl tăia capul. Propovăduia că robotul și celelalte angarale sunt abolite. Neglija deci realitatea că stipulațiile din acel patent trebuiau să fie executate nu de dânsul, ci prin comisiuni special și în schimbul anumitor cotizații riguros fixate. Hușanii lui Cobelița se considerau deci liberi, gospodărind în averea proprietarilor ca într-a lor. Vitele fură slobozite în pădurile domnești; selbăticiunea, vânată; fânățele, cosite. Holcăta

era condusă de chiar Cobelița, care purta acum o mare barbă mesianică. Și când de la același T. Bălan mai aflăm că, în deșănțatu-i alai, Cobelița își zicea *Crai și General de brigadă* – atunci imaginea bietului paranoic Împăratul de la Igești, eternizat de Emanoil Grigorovitză²⁰ ni se înghesuie tot mai viu ochilor noștri... Dar, cu privire la raporturile lui Cobelița față de biserică și preoți, informațiile lui T. Bălan diferă de cele date de G. Sion. Pentru preoți - care aveau o situație grea cu țăranii răsculați - Cobelița era *fanaticul primejdios* - care merită să fie schingiuit și întemnițat. Mai mult, la cererea preoților dar și a proprietarilor, *Kreisamt*-ul²¹ cernăuțean trimite, la începutul lui decembrie 1848, în localitățile Seletin, Putila și Vijnița, armată²².

Generalul brigadier o ia la sănătoasa! Armata purcede cu energie și zavera e în curând domolită. Din scrisoarea adresată (în 9 martie 1849) de fugarul Cobelița colegului său întru deputăție Gheorghe Timiș, înțelegem²³ că soldații cantonați în munții zaverghișilor nu prea cruțau pâinea și averea huțanilor și că spânzurători își așteptau de-a gata clienții! Cobelița, relegat din Parlament, pe ziua de 6 faur. 1849, hăituit ca o fiară de cătră cătanele chezaro - crăiești dar și de către pușcașii munteni năimiți de autorități, își amăgea zilișoarele, furișându-se din bordei în bordei și din târlă în târlă. Vaietele desperării se înființară deci dară unul după altul. La cererea majestatică a celor 17 huțani, se adause alta, cu 24 semnături, din comuna Plosca, intervenind (în 13 nov. 1849) pentru Cobelița, la *Kreisamtul* Cernăuți.

În 11 prier 1850, jalba Ieryhmei Cobelița, soția evadatului, se adresează Ministerului de interne. E aproape un an și jumătate de când Luchian Cobelița duce acest trai(u) de jivină hăituită! Ieryhma solicită deci ca urmărirea soțului ei să fie sistată, devreme ce dânsul se predă de bună²⁴ voie, *Kreisamtului* bucovinean. Cererea mai e semnată de alți 39 de membri ai comunei. Și încheie T. Bălan: „După acest 11 aprilie 1850, urmă capturarea lui Cobelița. Nu se știe, dacă s-a predat de bunăvoie. Se știe însă că jumătate de an a îndurat această temniță preventivă și că-n urmă fu achitat. Nu i se premise însă de a se întoarce acasă, ci i se dictă domiciliu forțat pe viață în orașelul Gura Humorului. Puține zile îi mai rămaseră rânduite, ca să le petreacă aici, ca vai de el, fiind schilav; iar șubrezenia fizică îi fu cauzată și de zdroabele voluntarei sale ostracizări, dar și de schingiuirile indurate în timpul închisorii preventive” - încheie T. Bălan. Muri - și poate chiar otrăvit - în anul 1851, la Gura Humorului, unde nici urma mormântului nu i se mai știe²⁵. Există numai indicații în *Condica parohială* despre moartea sa. Oricum, abstracție făcând de latura psihopatică a episodului, un romantic capitol de robustă dârzenie țărănească - de pe urma căruia multiple ecouri s-ar fi putut prelungi în contingențele sociale ale vremii și poate și-n comportamentele folclorului...²⁶

Pentru neprelungirea acestor ecouri în direcție socială, fu deci angajat și concursul prea destoinicului tânăr preot **Iraclie Golembiovski, brilliant și dramatic predicator și povestitor din grai viu.**

Documentară rămâne mărturia aceluiași C. Morariu, în scrisoarea-i către Iraclie P. datată 21 oct. 1891, unde Morariu, referindu-se la reportajul lui Iraclie, *Desmormântarea domnitorilor Moldovei, În catacombele mănăstirii Putna*²⁷, cuvântează: „*fiecare cuvânt din Descrierea desmormântării lui Ștefan cel Mare este un glonte ce-ți lovește inima, de trebuie să plângi, precum am plâns eu atuncea, când ați istorisit acea desmormântare pe cerdacul locuinței noastre, în prezența cumnatului și a cumnatei din Crasna*”.

Precum la fel de caracteristică pentru histrionicul artist Iraclie e amintirea pe care subsemnatul o știe din povestite! Iraclie P., cuvântând din ușa Altarului! Pieptul i se zbuciumă de frământ și de suspine. Glasu-i colcăie și vibrează. Voroava vine val de val. Geme până-n boltă și pridvor biserița de ofturile și scâncetele muierilor. Plânge tot norodul. Cuvântătorul însuși se vede lăcrămând! Pe urmă, întors în altar,... către preotul împreună - slujitor – în frenezia supremei autosatisfacții și el însuși cu ochii înrouați - ... Acastăile lor! Da- ncaltea le-am dat-o!

Ca să nu mai insistăm asupra laturii anecdotice a chestiunii: Iraclie P., ventrilo, dialogând cu mortul gata astrucat în groapă:

- Care ? Juncuța cea floreană să mi-o deie mie? ... - Întru cumplita încremenire a celor de față! - Și întru faptica împlinire a celor postume deziderate de cel decedat ...

Nu uităm deci, că târzior, toamna²⁸, **în 1850, când Iraclie ajunge păstor sufletesc la Șipot, Cobeliță era acu în închisoare.** Oricum, izbânda tânărului administrator parohial de la Șipot, întru pacificarea turmei burzuluite, datorită talentelor acestui păstor de inimă și de multă priință țăranului obidit, dar și de excepțională prestanță era garantată. Elocvente sunt mărturisiri ca cele din broșura lui Iraclie Porumbescu - *Cine-i culpabil?*²⁹: „*La Șipot, pe lângă, că scăpasem pe unele familii de depozedare din gospodăriile lor, pe altele de secvestrea averii lor mobile uzurări fără suflet, scăpai pe un deputat comunal, cu numele Maxim Petrean, de prigoniri din partea autorităților ținutale, iar pe fostul primar comunal, Nichita Andreica, de la Straffcompagnie³⁰, muncind el déjà la fortificațiile de la Zaleșcik. Încrederea sătenilor e definitive câștigată*”. Și – continuă Iraclie³¹: „*Prin acea încredere înrăurii asupra cam exoticului popor huțanesc din parohia mea și din ultima Thule³² a Carpaților bucovineni, de își dede consimțământul pentru școală, cedând, pentru acest scop, împrumutul la stat de 5.000 florini, loc de școală și alte. Prin acea încredere mijlocii tot de la comuna mea un clopot votiv ca mulțămită lui Dumnezeu, căci scăpă pe Împăratul nostru la 1853 de moartea asasinului ungar³³. – Nu destul, dacă popularitatea mea se răspândise așa prin munții putileni, că și din comunele cele mai depărtate veneau oamenii la mine după sfat, precum arată senzaționalul episod sub titula Ai carte, ai parte³⁴ publicat în călindărașul³⁵ poporal³⁶.*”

VI – 2

Popa Tanda al șipotenilor

Desigur, nu e lucru mic să-i determini pe niște bieți munteni analfabeți, ca să-și facă, pe cheltuiala lor, școală. Preotul Iraclie izbândește și-n această acțiune! Dispunem chiar și de mărturie oficială a faptului. Certificatul *Zeugniss*³⁷ al comunei *Schypot* (citește: Șepot!), eliberat (la cererea lui Iraclie Porumbescu, paroh în Stupca) în 9 iulie 1880, și care confirmă că parohul Iraclie Golembiowski, în cei mai mult de 13 ani de păstorire a comunei montane Șipot (împrăștiată pe 8 ½ mile pătrate!) a fost nu numai un desăvârșit păstor sufletească, ci, prin atâtea fapte cari depășesc atribuțiile preotului, un devotat binefăcător enoriașilor săi, anume (înșiră acum certificatul): cu necurmat îndemn și strămur, a făcut ca, la 1854, șipotenii să se declare gata de-a înființa și de-a înzestra o școală. Școală condusă apoi de către chiar parohul Iraclie, mereu activ alături de învățătorul ei, în așa fel, încât dădu cele mai îmbucurătoare roade și fără de obligativitatea învățământului. Alt merit al parohului Iraclie, încondeiat în acest *Zeugniss*: că fără de angajarea *Fondului religioanar*³⁸ a sporit dimensiunile bisericii din Șipot, înfrumusețând-o și înzestrând-o cu un al treilea clopot (mare) cu multe *aparamente* (?) înlăuntrul ei. Aceeași prosperitate a bisericii *filiale* (sucursale) de la Moldova³⁹, câtun atât de izolat și mic⁴⁰, încât poșta o avea în cătunul Izvor. Și încheie certificatul: „Totuși părintele paroh trăia în condiții material extreme de precare, mulțumindu-se, împreună cu familia sa, de-a locui într-o căsuță care nu se deosebea mai de loc de obișnuitele sălașuri ale huțanilor”.

Astfel că amintirea preotului Iraclie Golembiowski viază la localnicii mai bătrâni ai comunei Șipot și atenanțe⁴¹, încă și azi, după 15 ani de la plecarea sfinției - sale, în cea mai bună și recunoscătoare amintire.

Și, luăm aminte că o *Bestattingung* (*Confirmare*), eliberată la 7 iulie st. n. 1880, la cererea parohului *Heraclius Golembiowski* de la Stupca, de protopopul Putilei *Kantemir*⁴² certifică după acte oficiale că, cu intrata nr. cutare din 4 mai st. n. 1854, parohul Iraclie de la Șipot reporta protopresviterului c-a reușit să obțină declarația orală a șipotenilor pentru înființarea și înzestrarea unei școale. Elocventă pentru hălăduiala și popularitatea lui Iraclie Porumbescu printre enoriașii săi șipotenii, este următorul torso de – probabil - cuvântare⁴³, salvată dintre scriptele lui: creștini și gospodari cinstiți. Trimes după sfințirea mea la anul 1850, în preut, la prima mea păstorie în munți, după ce mă mai cunoscui cu poporul și poporul cu mine, veni într-o zi⁴⁴ un om și mă chemă să-i sfințesc casa. Acest om nu-mi era încă cunoscut, dară zicând el că-i parochianul meu, șede însă departe spre hotarul Ardealului și că dascălul⁴⁵ îl știe și pre dânsul și locul unde șede, el, dascălul⁴⁶, m-a duce până acolo, să fiu numai bun și să vin mâne că el s-a pregătit deja⁴⁷ cu cele ce trebuiesc la sfințirea unei case.

Era după Sîn-Petru. A doua zi desdimineată plecâi cu dascălul spre acel om⁴⁸. Pe drum, mergând eu și dascălul călare, auzii de la el, că omul la care mergem e un om sărac, dară de treabă, că are mulți copii și că el se miră, cum și de unde și-ar fi făcut casă nouă și încă așa de curând, căci el ar fi fost astă primăvară pe acolo, și omul ședea în căsuța sa cea veche. Dară - adause dascălul - cu bună samă, încă acea veche nu e sfințită și bietul om vrea să și-o sfințească.

De departe, de pe un munte îmi arătă dascălul, colo în vale, subt pădure, la marginea unei preluci, casa la care mergeam, unde și vedeam déjà mai mulți oameni adunați ...

- Hm - făcu dascălul și-apoi zise:

- Ce oare să fie? Omul acela, cum zise nainte, este sărac și, la sfințirea casei sale, a chemat atâția oameni, și aceia⁴⁹, așa încă devreme⁵⁰, s-au și adunat⁵¹, măcar că pe aice, pen apropiere, și de un civert de milă nu șede nimene. Vorbele dascălului mă făcuseră și pe mine a gândi, cu atâta mai mult, căci nu mi se întâmplase încă să sfințesc o casă în nouă mea comună, să știu deci, ce obicei au oamenii din partea lor la atari acturi religioase.

Până ce ajunserăm noi la starea locului⁵², văzurăm că se mai adună dinspre pădure și mai mulți oameni și toții numai⁵³ bărbați, așa că, ajunși noi la casă și, descălecând⁵⁴ eu de pe cal, mi se păreau a fi ca la 50-60.

- ... Dedei⁵⁵ : „Bună ziua la creștini!” - și întrăi în casă, unde întru adevăr și găsii toate pregătite⁵⁶ cum se cade.

După fărșitu⁵⁷ sfințirii⁵⁸, ne puserăm la masă, așezând omul de casă pe lângă mine și dascăl, gospodarii cei mai bătrâni, între carii, precum văzui și pre unii fruntași; iar restul, adecă, partea cea mai mare de oameni rămase pe-afară, așezându-se, cum luăi eu sama, în vorbe tăcute, jos, pen levada de fânaț. Vorbirăm la masă despre unele și altele, între care și despre pățaniile acelei comuni din vremea de mai anțărț cu Cobeliță, deputatul bucovinean din partea munților⁵⁹, la senatul imperial, poreclit acel deputat⁶⁰ de⁶¹ poftitorii de merite (i)eftine⁶², ba, Craiul huțanilor, ba complicele lui Coșut⁶³ ... Sculându-mă apoi de la masă și mai urând eu omului de casă binețe cu potriveală la actul religios săvârșit astăzi în casa și casei lui, (i)eșii afară și toți oamenii ce fură cu mine la masă, după mine. Cei din fânaț se sculară⁶⁴ cu toții⁶⁵ și numai ce mă văzui încunjurat de toți acei 50-60 de oameni, carii, ca la comandă⁶⁶ - îngenunchiară,⁶⁷ luându-și cușmele ori⁶⁸ pălăriile din cap. Surprins și cumva zăpăcit de aceasta, zisei:

- Ce este? Ce vreți, oameni buni? Sculați!

Oamenii nu se sculară și unii dintr-înșii veni(ră) la mine, scoase(ră) din sân o hârtie și mi-o dede, zicându-mi cu glas supus și rugător(iu):

- Citește, părinte⁶⁹, te rugăm, scrisoarea aceasta!

- Bine, răspunsei⁷⁰, eu, mai nainte de-a lua hârtia din mâna omului - bine, voi ceti; dară sculați-vă...

- Nu - replică⁷¹ cel ce-mi dede scrisoarea - lasă așa, te rugăm, citește!

- Citește, citește! - repetiră și toți ceilalți⁷² ca-n cor.

Zburăi cu ochii⁷³ iute preste scrisoare și văzând că ea este o pleniputință⁷⁴ dată unui om și subscrisă de o mulțime de poate preste sută de nume, zisei:

- Ei bine, aceasta este o pleniputință dată cutărui, ca să se jeluiască, pare-mi-se în numele comunei voastre, la scaunele mai înalte, pentru cum samănă, niște⁷⁵ dureri și strâmbătățiri ce vi le făcură, ori vi le fac încă domnii de pe-aice și de la R...⁷⁶. Dară eu ce să fac cu această scrisoare?

Aice îngenunchiă și cel ce-mi dede hărtia și zise următoarele:

- Domnule părinte, te vedem că ești cu inimă bună cătră noi și ne-ai spus că ești de părinți ca noi, adecă țărani, trăitori⁷⁷ greu ca și noi... Fă-ți milă și pomană cu noi! Pre omul acela căruia i-am dat noi această pleniputință, noi l-am nenorocit⁷⁸. El n-a vrut să pri(i)mească acea sarcină grea și⁷⁹ primejdioasă, de a se jelui în numele nostru asupra domnilor; dară noi, știindu-l că-i un om cuminte, deștept și cinstit, l-am silit⁸⁰. I-am spus adecă⁸¹, că⁸² de..."

Și, aice, regretabila fine a torsului, care, la fel ca schița *Ai carte ai parte...*, unde pentru demofilia lui Iraclie Porumbescu cetiam⁸³:

„Am auzit adecăte, că prierști poporului nostru ist năcăjit și urgisit din cale afară” - aice, depoziția: „te vedem că ești cu inimă bună cătră noi. ”

Dar, în cam timpul acesta, o vajnică stânjenire în activitatea publicistică a fostului secretar de redacție de la hurmuzăcheana *Bucovină*. Informație inedită, pe care, iarăși, o desprindem din atât de prețioasa corespondență Iraclie P. C. Morariu. Cităm din scrisoarea lui Iraclie P. cătră C. Morariu, datată 7 octombrie 1891:

„Astăzi - ca să-ți mai spun ceva - sânt 40 de ani⁸⁴ de când fui tras într-un aspru incvisoriu militar (căci era stare de asedie) pentru o epistolă a mea, aflată la repausatul Pumnul⁸⁵ din ansa⁸⁶ unei revizuiri de casă urmată⁸⁷ la el dintr-un ordin polițienesc, la altul superior.

Lucrul fu așa: Lui Pumnul îi venise, pe poștă, din Sibiu, o pachetă⁸⁸ hăt mare declarată ca *Wäsche im Werthe von 80 fr*⁸⁹. Dară, cu pacheta odată, și o denunțare din Sibiu că în pachetă nu-s albimi, ci imprimate periculoase.

Câteva minute după ce aduse servitorul lui Pumnul pacheta, intră și un comisar de poliție cu doi constabili⁹⁰ la el, îi dede o oficioasă sigilată, prin care i se făcea⁹¹ de știre că acel comisar are să-i revedeze⁹² casa. Pumnul, bietul, era bolnav în pat și ședea atunci în casa preotului Șesan⁹³ dincolo de podul, de cea parte de teatrul de astăzi.

Mai întâi de-a începe revizuirea casei, comisarul întrebă pre Pumnul unde-i pacheta adusă acum de la poștă. Pumnul i-o arătă nedesigilată, acolo sub masă. Comisarul o luă și o dede unui constablu, apoi ceru cheile de la saltare, dulapuri și scrine, care toate descuindu-le, sesă⁹⁴ toate hărțile și cărțile cu titule comisarului necunoscute, scrise o consemnare a tuturor hărților și cărților sesate, care consemnare subscriind-o, o dede lui Pumnul și se duse. În acele hărți se afla⁹⁵ și unele epistole de la mine, care eu pe atunce, aflându-mă la Șipot și le scrisesem. Una din acele epistole ale mele îmi atrase cea

învisițiune kriegsgerichtliche⁹⁶ care, cum zisei, urmă astăzi 40 de ani. Ea, acea epistolă, era adecă de un conținut carele făcea a crede că eu m-am aflat în raport cu conținutul pachetei venite de la Sibiu și-n care pachetă sa afla, în loc de albimi, 500 exemplare de o foaie oprită aspru⁹⁷ și se numea „*România viitoare*”⁹⁸ tipărită la Paris și la care era colaboratori rep. Brătianu⁹⁹ și V. Alecsandri. Foaia i se trimisese lui Pumnul din București pe drumurile iepurilor până la Sibiu și de acolo, încoace, spre distribuirea-i prin Dânsul și amicii săi în Bucovina.

Greu, greu, dară mă descurcai, căci bietul Pumnul mă intimă¹⁰⁰ (nu știu de nu prin d-l Dr. Sbiera ori unul Socolean, ce-i astăzi, ca fost învățător, la Siret(iu), nu știu, viu ori mort) despre șezarea epistolelor mele la el și-mi spuse că poate și la mine se va face revizuirea casei.

Fiind eu deja însurat și preut, se-nțelege că, și încă în vremurile cele de pe atunci, grele, nimicii multe scrieri de ale mele și, cu dânsule, și multe cărți... Poate și de aceea, știind d-l Dr. Sbiera că scrisese mai mult decât publicăi, avu bunătatea a spune despre mine ce-a spus”.

De altfel însă, tânărul „administrator parohial” Iraclie știe să se mențină în raporturi de condescendență față de cele k. k. autorități, cum reiese din două acte oficiale, între cari cel din 1851, îi dă îndrumări cum să realizeze subscripția la împrumutul de stat în comunele „Szipot, Izvor și Sulitz”, iar cel din 1852, îi exprimă toată recunoștința pentru realizarea sumei subscrise. Oricum avansarea lui Iraclie la treapta de paroh se săvârșește, relativ, destul de curând¹⁰¹. La 14 sept. st. n. 1852, cum se evidențiază cu decretul 836, semnat de arhimandritul Filaret Bendeveschi. Precursor în parohiat și fusese, cum se vede din decizia emisă (la 27 Iulie 1852) „vom Galizischen k. k. Landesgubernium”- deci i. r. Guvern al Galiției¹⁰² - un Andrey Lipecki, mutat la Straja¹⁰³.

Și acum acele precare condiții materiale (menționate și-n mărturia, din 9 Iulie 1880, a comunei Șipot, sub cari părintele Iraclie G. și i-a trudit primii ani de preoție în acea ultimă Thule „a Carpaților bucovineni”. Informație pitorească, în amintita schiță a lui Iraclie Porumbescu, *Ai carte, ai parte; n-ai carte, n-ai parte!*¹⁰⁴, publicată în foaia preotului Simeon Cobilanschi, *Steluța*¹⁰⁵. Citatul poate fi, iarăși, cât mai amplu. E și casa copilăriei lui Ciprian Porumbescu! Așadar: „Era la anul 1852. Mă aflam așezat într-o comună din crierii Carpaților bucovineni, acolo, unde izvorăște apa Sucevei cu a Moldovei. Afară era o vreme strașnică: Prin niște nouri negri și groși, ce nădușeau aerul, șărpuiau fulgere după fulgere cu tunete și trăznete, cari, însoțite de o vântoasă, de te asurza de tot, se izbeau de munți și măgurile a căror frunte se pierdea în nouri, și ți se părea că stă să se izărească¹⁰⁶ lumea. Era un joc cumplit al naturii în mânie, lucru care se întâmplă adese în părțile acele, ce-s vecine cu ceriul; de care strășnicie însă numai acela își poate face o închipuire, care au¹⁰⁷ petrecut în acele locurile surginite din lume, cum le zice poporul.

VI – 3

Condiții precare de viață și activitate

„Era sara și ședeam într-un unghi(u) al odăii mele - dacă s-ar fi putut numi odaia mea de atunci odaie; pentru că toată locuința mea de atunci numai așa aș putea-o numi casă, dacă-i casă cea clădită¹⁰⁸ din patru pereți de bârne necioplite și neunse, cu crăpăturile dintre bârne neastupate decât cu mușchiu de pădure, cu un cuptor(iu) mare și cu o fereastră-n față, cu alta micuță-n spre ogradă, jos fără nici o podeală, iar acoperișul casei era de niște¹⁰⁹ lătunoaie făcute din topor și prinse de câpriori cu niște cepuri de brad drept piroane. Ședeam, zic, într-un unghi(u) al odăii mele, uitându-mă cu grijă la fereastră, pe unde străbătea grozăvia de-afară și era cu atât mai fioros pentru mine, cu cât mai da încă și o ploaie, ce turna ca cu găleata și izbea în pereți, de cădea mușchiul dintre bârne. Într-o vreme, cum ședeam așa, întră servitoarea din coliba ce-o aveam în ogradă și care îmi era de¹¹⁰ bucătărie, într-una, și de odaie pentru argați, de-mi spune că ar fi venit niște oameni străini și ar fi voind să vorbească ceva cu mine”....Aceasta - să zicem, prezentarea beletristică și romantică a nenorocitei de locuințe! Dar acum iat-o și aprecierea ei realistă! Iarăși unul dintre documentele sinistre - în truda pământescă a Porumbestilor noștri.

De ce, de-ne-ce, la 26 mai 1854, Dr. Exelbirth, Bezirksarzt, deci medic județean, semnează următorul Visum et repertum¹¹¹: „Bei Gelegenheit meiner Dienstreisen nach Schiop, habe ich die vom dortigen g. n. u. Pfarrer H.Golembiowski gegenwärtig inne gehabte Wohnung genau besichtigt, und hierrüber befunden: Dieselbe liegt auf einen kleinen Hügel in einem Karpathen-Engpasse nächst dem Ursprunge des Suczawaflusses, und hat zwei Zimmer nebst einer Kammer, deren Wände aus herizontal übereinander liegenden, roh bezimmerten Tannenstämmen bestehen, welche weder mit Lehm Mörtel, noch mit einem sonstigen Schutzmittel gegen das Eindringen der äussern Luft versehen sind. In den Fugen und Spalten dieser der unmittelbaren Einwirkung der Zimmerwärme ausgesetzten, harzigen Holzstämmen, hat sich zahlloses, nicht auszurottendes Luftverderbendes und Schlafverscheuchendes¹¹² Ungeziefer eingenistet. Die Fussböden der genannten drei Räumlichkeiten sind weder mit Brettern, oder sonst einem harten Materiale belegt, sondern sie bestehen aus gestampfter Erde, welche in dem Zimmern, Feuchtigkeit und schädliche Ausdünstungen verbreiten.

Wenn manselbst keine Rücksicht darauf nimmt, dass die eben beschriebene Wohnung den Anforderungen der Bequemlichkeit und des Anstandes nicht entspricht, so ist dieselbe in hygienischer Hinsicht als der Gesuntheit ihrer Bewoher absolut schädlich zu erklären, indem die nackten, aus naturwüchsigen Baumstämmen zusammengefügtten Wände keineswegs geeignet sind, gegen die im Hochgebirge den grössten theil des Jahres

herrschenden stürmisch rauhen Witterungsverhältnisse hinreichenden Schutz zu gewähren; so wie anderseits die in den inneren Räumen mit den Ausdünstungen der ekelhaften Insecte, und der feuchtkalten Fussböden geschwängerte Luft, auf die Gesundheit der Inwohner, höchst nachtheilige Folgen haben muss - Folgen die in der That schon theilweise eingetreten sind, indem die älteren Glieder dieser Familie häufig an Affektionen der Brustorgane, und die jüngeren –zwei kleine Kinder-an Hautausschlägen erkranken.

Was auf Ansuchen des Herrn Pfarrers zu bestätigen hiermit kein Ausstand genommen wird. Radautz den 26 Mai 1854.

D-tor Exelbirth m/p.Bezirkssrzt

Coramme! Ambrosius m/p Wirtschafts-Director.”

„Cu ocazia drumurilor mele oficiale la Șipot, am vizitat amănunțit locuința ținută în prezent de parohul local Greco-neunit¹¹³ D¹¹⁴. Golembiowski și am constatat cu privire la aceasta: E situată pe-o colină mică, într-o strâmtoare a Carpaților, aproape de izvorul râului Suceava și are două camere și o cămară, ai căror pereți sunt construcții din lătunoaie, clădite orizontal unul peste altul, lucrate din topor, și cari nu sunt acoperiți nici cu lut sau tencuială, și nici altă apărare împotriva atmosferei externe. În îmbucăturile și crăpăturile acestor bârne rășinoase expuse direct căldurii interne, s-a încuibat duium de inextirpabile insecte, cari pestilențiază aerul și alungă somnul. Podelele amintitelor trei încăperi nu sunt podite nici cu scânduri și nici cu alt material tare, ci-s pur și simplu lut bătucit, care răspândește-n odăi umezeală și exalațiuni pernicioase”.

Chiar dacă desconsiderăm faptul că locuința care se prezintă astfel nu corespunde exigențelor unui confort și omeniei, sub raport igienic trebuie considerată ca vătămătoare pentru sănătatea locatarilor ei, fiindcă goii pereți, înjghebați din rudimentare trunchiuri de copac, nu sunt de loc potriviți să ofere suficientă apărare contra asprelor, furtunoaselor condiții atmosferice cari bântuie sus la munte mai peste tot anul; precum, iarăși aerul interiorului, îmbâcsit cu emanațiunile scârboaselor insecte și ale umedei podele reci, trebuie să aibă consecințe foarte defavorabile pentru salubritatea locatarilor - consecințe, cari, cu adevăr, s-au și ivit în parte, întrucât membrii mai vârstnici ai acestei familii sunt adese suferinzi de afecțiuni ale organelor pectorale, iar cei mai tineri – doi copilași – sufar de exeme.

Fapte, pe cari, la cererea d-lui paroh, nu pregetăm a le confirma.

Rădăuți, la 26 Mai 1854, Dr. Exelbirth m/p., Medic județean,

Coram me¹¹⁵ Ambrosius m/p. Director economic.”

Ei bine! Paralela între... „prezentarea „literară” a locuinței lui Iraclie Porumbescu – și această oficială expertiză a doctorului Exelbirth e aproape perfectă! Iar, la 1854, cei „doi copilași”, expuși boliștii din cocioaba șipoteană, nu puteau fi decât primii doi copii ai lui Iraclie și ai Emiliei, adecă: Emilian, născut la 17 Mai 1852 și decedat în 28 Iulie 1860 - și Ciprian – CIPRIAN PORUMBESCU – născut la 14 oct. 1853 (deci abia de jumătate anișor, când

doctorul Exelbirth îl știe bântuit de exeme!) Și oricât de parantetic și de anticipativ, subliniem că certificatul lui Exelbirth e altă definitivă dovadă că marele Ciprian Porumbescu s-a născut în 1853 și nu în 1854, cum înregistrează atâția dintre biografii lui!

Dar schița *Ai carte, ai parte*, mai are și darul de-a ne arăta cât de priitor norodului era Iraclie P... În adevăr care-i cuprinsul ei?

Pe-o strașnică furtună, când țipenie de om nu se-dură a scoate capul afară, în bordeiașul său, e surprins de vizita a doi oameni străini, „unul cărunt de bătrânețe, altul ceva mai tânăr”.

„Nu bănu¹¹⁶, domnule¹¹⁷ părinte,...că te supărăm, noi niște oameni străini și de departe..., dară¹¹⁸ avem să te rugăm oarece. Am auzit, adecăte, că prierști poporului nostru ist necăjit și urgisit din cale - afară”¹¹⁹ lămurește unul dintre ei. Și de venit am venit cu mare taină: „treaba noastră...e întru adevăr așa, că trebuiam¹²⁰ să alegem anume așa o vreme ca să venim încoace; acum am venit numai cu mare grijă și, cruciș și curmeziș, și pe la capetele păreilor”¹²¹.

Taina pe care o aduc dâșii e o „scrisoare” – o carte ar zice graiul arhaic-popular - carte de „judecată mare”, pe care „de mai bine de 20 de ani” satul lor o poartă cu „moșieșul”. Și „de trei ani de zile” moșneagul descălecat la sihăstria părintelui Iraclie, o poartă, „șvăruiță” pe trupul său, de i „s-a mâncat șfara chiar în carne”- această carte care trebuie să cuprindă „dreptatea” judecății lor. Dar pasagiul e mult prea plastic, decât să nu fie integral citat! Așadar: „Atunci cel bătrân lepădă mantaua, apoi sumanul; scoate apoi trăistuța ce o avea arcîș pe sub suman, lapdă¹²² și cureaua, iar eu caut cu mirare ce vrea să facă el.

– O de-ai ști cât suntem... de necăjiți și... înșelați¹²³... de toată lumea - zise moșneagul în pauze și apăsate. se-ntoarce apoi, cum era de numai în cămeșă, numai cu spatele cătră tovarășul său și-i zice:

- Desfă!

Acesta băgă mânele pe sub cămeșa bătrânului și, după mai lungă chipăire, ce mă făcu să mă mir tot mai tare, văd în urmă, că pică de sub o șfară jos, și cel mai tânăr scoate o legăturică, adecă două scândurele¹²⁴ și, desfăcând sârma ce era învălătită în altă hârtie și apoi într-o bucată de pânză; se apropie cu hârtia de mine și, ținându-o cu amândouă mâinile cu o teamă și evlavie, ce i-o puteai vedea din față, îmi zise:

- Spune-mi rogu-te, ce-i în scrisoarea asta!

Și încă tot părea că se teme să o deie din mâinile lui.

- Văd, moșule, că te temi; ține-o dar în mâinile d-tale, că eu oi ceti și așa – îi zisei eu.

- Lasă! – îl mustră¹²⁵ pre bătrân cel mai tânăr și bătrânul îmi și dă hârtia.

De abia că o desfăcui și priviu¹²⁶ ceva la dânsa, și mă și fulgeră¹²⁷ ca o spaimă în crieri și în inimă.

- Ce socotiți, d-tră - întrebai eu – că ar¹²⁸ fi să steie în scrisoarea aceasta ?¹²⁹.

E acum rândul moșului să raporteze câte n-au îndurat până să dobândească așa scumpete de scrisoare: „...am bătut toate pragurile domnilor,

am avut soroace peste soroace... Închisu-ne-au, bătutu-ne-au, batjocoritu-ne-au în fel de fel..., până ce în fărșit un domn creștin se-ndură¹³⁰ de noi și ne zise: ...«treaba voastră e la Gubernie la L»¹³¹. La Gubernia galițiană, alt domn, la fel de „creștin”, da bucușit de nemernicii noștri cu „optzeci și trei de lei sorocoveți bătuți”, după ce le-a luat și uricele ce le aveau „încă de la Voivozii din Iași, Dumnezeu să-i ierte” îi blagoslovește cu acea hârtie: „dreptatea” și „hotărârea” judecății lor, dându-le de grijă ca „trei ani și trei zile” hârtia să rămână taină: „nici să n-o pierdeți și nici să nu pună mâna cineva pe dânsa, căci, să știți, că tare au să o caute și tare au să întrebe după dânsa...”

„Și: «Iacă! Chiar în zilele aceste trecură acei trei ani și acele trei zile, în care eu cu bătrânețele mele am purtat, zi și noapte, hârtia asta așa cum ai văzut-o, legată și șvăruiță de trupul meu, de mi s-a mâncat șfara chiar în carne..., spune-ne, mă rog acuma, ce-i în hârtia asta...» Hârtia era: un supliment la gazeta de L. din anul 1801 ori 1811... și ea spunea, cum trebuie căutați în pripă cei ce se îmbolnăvesc de ciumă! Oricât de literară, pagina aceasta rămâne un generos document pentru demofilia aceluia care câștigase un vajnic ascendent asupra enoriașilor săi huțani.

În timpul acesta, un foarte simptomatic și (prin epilogul lui) mai mult decât efemer incident al administratorului parohial Iraclie, cu Consistoriul cernăuțean, ba cu chiar însuși chiriarhul Bucovinei, Evghenie Hacman, cel de tristă memorie! Provocat (la 19 Aprilie/ 1Mai 1852) să se justifice pentru c-ar fi neglijat să obțină de la parohiatul Seletinului¹³² un certificat de vestiri premergătoare cununiei, pentru cutare mire născut la Seletin, Iraclie lămurește (la 2/14 Iunie 1852) că, pe temeiul legilor canonice, a fost în perfectă formă și că: „Dacă este deci - dară subscrisul arătat¹³³ la Înaltul Consistoriu ca trecătoriu cu vedere (a) înaltelor ordinări, apoi arătarea aceasta e falsă”. Dojenit totodată de același Consistoriu „pentru lipsa frățeștii armonii” între el și „parohul seletinean” Șpoinarovski, Iraclie răspunde – cu adevărat preotească demnitate: „Drept este, cum că parohul din Seletin poartă în public urgiă în contra subscrisului și chiar acolo, unde de-ar și avea temeiul n-ar fi să o vădească ca preot cătră preot; drept e, cum că frăția-sa trătează pe subscrisul cu mândrie și cu despreț și-naintea celor de altă confesiune cu noi; drept e, mai încolo cum că parohul seletinean îngiosește pre subscrisul în tot locul, unde numai are ocăziune, ba și chiar înaintea poporenilor săi; drept e, în fine, cum că parohul și confratele Șpoinarovski nu numai că înculpează pe subscrisul cu mai multe vinovății (ne-ntemeiate), ci-i și ia în nume de rău strâns-acuratele săvârșiri ale sfintelor funcții bisericești și rituale, nu mai puțin și prea încordatele defatigări în datoria chiamării sale; însă subscrisul, precât el pornirile aceste patimicioase din partea fratelui Șpoinarovski nu și le-ar dori îndreptate asupra-și, pre atâta nici nu poate să-și cumpere subscrisul de la frăția-sa dragostea, sau cel puțin armonia pe prețul ieșirii sale din drumul conștiinței li al datoriei sale celei sfinte și iar sfinte”.

Asemenea ripostă – cu citarea paragrafului 77 al legilor canonice, întru dovedirea faptului că pâra e falsă și cu, iarăși demna încheiere: „Ce așteaptă Înaltul Consistoriu de la subscrisului adecă nu va da în viitorime prinină la asemenea observări neplăcute, aceasta o poate Înaltul Consistoriu cu tot dreptul: Subscrisul așa se va și sili și de acum să răspundă misiunii sale cu acurateța cea mai posibilă, precum s-au nevoit și pân-acuma; deie-i numa Domnul ajutoriul său cel Prea'nalt!- Șipot la 2/14 iuniu 852, Iraclie Golembiovski, adm. parohial”- nu putea fi pe placul orgoliosului Eughenie!

Și deci, pe rubrul din ultima pagină a acestei filade de 6 pagini, cetim faimosul (și destul de analfabetul!) ecou al episcopului Hacman, adecă: „Să dă Enoriei Șipot cu acea înșămna¹³⁴ înapoi, cum că până acum încă nici un țirculariu¹³⁵ nu s-au slobozit pentru schimbare (a) literelor, și samavolnicie este, care o oprim, a scrie raporturile și cele ale slujbei sale cu litere, care numai îngreuează și nu înlesnesc cetire (a) și care la Consistoriu nu se întrebuintează, și este această pentru cei cu stidire¹³⁶ un sămn, ca și ei așe să urmeze, și cu alte cășliguri decât cu cele din anul 848 să se laude, și anume paroh¹³⁷ administrator Iraclie Golembovskii cel ce știe cum s-au purtat el în Seminarie, ar ave (a) ne încetat cu Apostolul să zică: Iar de mine nu mă voi lăuda, fără numai întru neputințele mele. II, 12 - 5.- De la Arhipastoratul Bucovinei, Cernăuți la 13/25 iunii 1852 Eughenie”.

Sărmană tămâie, cădelnițată, la 1850, din cățuia lui Pumnul și Iraclie Porumbescu, *Convorbire între un tată și între fiul lui*, care - amară ironie! - în chip naiv - optimistic prognostica iluzia: „după mii de ani încă vor rosti Românii cu bucurie numele Eugeniu Hacman și vor zice: -Eugeniu Hacman, episcopul Bucovinei, au fost care au binecuvântat în Bucovina mai întâiu temeiul literaturii și al culturii noastre, adecă reprimirea literelor străbunești române, binecuvântat să fiă numele lui până la capetul (vecilor) seculilor! Mormântul lui atunci va fi încununat cu flori de viitorii tineri și tinere române, carii vor cânta numele lui în versuri sincere și nevinovate; iar sufletul lui, căutând de sus, din locașul dreptilor la acele sărbări de recunoștință se va împli (a) de o bucurie, carea limbă omenească nu o poate rosti... „Unde dote *Convorbirea* de la 1850, și unde crăpă ranchiuna pătimișului Eughenie! ...

Și când te mai gândești că bietul sihastru din acea ultimă Thule carpatică își scrisese disculparea, nici nu măcar în litere curat latine, cum, din exces afirmă Leonida Bodnărescu¹³⁸, ci doar într-un alfabet evoluat înspre scrierea „latină”, în care vocalele ă, u, și î, apoi consonantele b, c, ce, ci, ge, gi, h, j, p, s, t, și v rămân consecvent c(h)irilice încât numai o seamă de cuvinte sunt scrise, pe de-a întregul „latinește”, de ex: trimiterei, Ioan, mire, mirelui, sfintei, argat, remase, arminii, este, dragoste, Seletin, amoarea, fine, ne-ntemeiete, al datoriei sale, larg, noastre, asemenea, deie-i numai Domnul...) ! Dar-mi-te brutala pomenire a conduitei lui Iraclie din Seminar, aluzie la răscoala celor 47 studenți teologi contra rectorului lor, Teofil Bendella și epilogul acelei răzmirițe (încercarea lui Bendella de al relega pe Iraclie din Institutul teologic, ba chiar și

din cler)! Era deci în drept urgisitul sferto-inovator alfabetic ca, într-o cerere - jalbă (redactată nemțește) adresată Consistoriului (cu data: Boian, 22 febr./6 martie 1859), referindu-se direct și la drastica citare din Apostol: „Și nu mă voi lăuda cu nimic, fără numai cu slăbiciunile mele” (citată - și citată pe care Hacman și-l insinua mai bine sieși, decât preotului Iraclie), să aducă celui Consistoriu (și așadar și aceluiași Eughenie Hacman) aminte, că, la cam o lună după lugubru citat din *Faptele Apostolilor*, Guberniul Galiției, punându-i lui Iraclie în perspectivă parohia Șipotului, îl declara agreat, și „ob incolumitatem morum” deci pentru integritatea moravurilor. Mai mult, răspunsul omului care știa să nu rămână dator cu răspunsul, fu textual acesta: 1) „Was aber die vorpristerlichen Antezedenzien des Gefertigten anbetrifft, so führt dasselbe, obwohl schon eine empfangene Pristerweihe, eine vollkommene Inculpabilität der Sitten voraussetzt, folgendes an: Als unser Hochwürdigste herr Bischof im Jahre 849 von der, mit der Bukowiner Landesdeputation nach Olmütz gemachten Reise, um Seiner K.K. Majestät, unserem Glorreichen Keiser Franz Joseph I aus Anlass Höchst Seiner Thronbesteigung im Namen dieses Kronlandes zu huldigen, zurückgekehrt war, und wegen Bewillkommung dieser glücklichen Rückkehr, mehrere Notabilitäten aus dem Adel, Geistlichkeit und dem Bürgerstande, so wie auch das ganze Seminargremium, sich im bischöflichen Residenzsaale versammelt hatten, geruhten Seine Hochwürden und Gnaden der Herr Bischof, Sich gelegentlich, öer den Gefertigten folgendes auszudrücken: - Dieser Kleriker ist bei Mir sehr brav, und Ich baue auf ihn auch schöne Hoffnungen.-Gefertigter dankte für diese Gnade ehrerbiethigst, und die Versammlung wünschte ihm zu dieser Auszeichnung Glück”.

„Cât despre antecedentele de dinaintea preoției presupune o perfectă inculpabilitate a moravurilor: Când, în anul 1849, Prea-sfințitul nostru Episcop se înapoie din călătoria sa la Olmütz, făcută împreună cu delegația Bucovinei, pentru a prezenta Maiestății Sale i. r., gloriosului nostru Împărat Francisc Iosif I, cu ocazia slăvitei Sale încoronări, omagiul acestei monarhice provincii și când, întru bineventarea acestei fericite înapoieri, mai multe somități din aristocrație, preoție, ca și întregul gremiu seminarial, se adunase în Sala Reședinței episcopale, atunci Prea-sfințitul și prea-bunul Părinte Episcop binevoi ca, incidental, să se pronunțe despre subsemnatul astfel: - Acest cleric e pentru mine foarte brav și mă bizuiesc pe dânsul cu frumoase nădejdi. Subsemnatul mulțumi pentru această favoare foarte reverențios, iar asistența îl felicită la asemenea distincție.”

Înțelegem, nota bene, că această publică atenție (din 1849) din partea Episcopului Hacman față de studentul Iraclie Golembiowski avusese loc după răzmirița celor 47 studenți, întrucât năpăstuitul din 1859 se referă la ea pentru a-și veștezi învinuirea, invocând ulterioarele elogi ale Episcopului față de sine. De altfel obiectivul acelei tinerești zurbale nici nu fusese Hacman – de care buntujnicii se despart cu intonarea unui *Mulți ani* încât vlădicul „se înduioșă și-își șterse cu batista ochii... ci Teofil Bendella.

VI - 4

Speranțe de viață mai bună

Dar jelania lui Iraclie din 1859, prețios document autobiografic, mai are și meritul de a ne comunica și alte amănunte despre **traitul pustnicului de la Șipotele Sucevei**. Cităm: „In Schipot als der entlegenste und aus gedehntesten Gebirgspfarre der Bukowina, hatte der Gefertigte mit sehr bitteren Nothständen zu kämpfen; er musste nemlich aus Mangel an einer Wohnung, durch mehr als ein Jahr, gemeinschaftlich mit einer Huzulenfamilie ubiciren, und wegen seiner grossen Mittellosigkeit, die drückendsten Entbehrungen ertragen, worüber sich der Gefertigte auch mehrmals bei Einem Hochwürdigsten Consistorium beklagt hat. Sehend aber, dass er sich vergebens um eine andere Seelsorge bewirbt, beschloss er endlich, weil er als Ehemann und Familienvater, auch auf eine Materiele Zukunft bedacht sein musste, sich dort in Schipot ein stabiles Domizill anzulegen. Zu diesem Ende machte er bedeutende Anleihen bei Privaten; erbath sich von der h.¹³⁹ Landesregierung Congrua-Vorschüsse von mehreren Hundert Gulden. Kaufte sich ein Häuschen, damit damit er wo zu wohnen habe, und fieng überhaupt an, sich eine bleibende Wirtschaft einzurichten.” = „La Șipot, ca cea mai izolată și mai întinsă comună montană a Bucovinei, subsemnatul avu de luptat cu crâncene nevoi; trebuind adecă, în lipsă de locuință, să coabiteze, mai bine de-un an, în comun cu o familie huțânească și, din cauza mării sale penurii, să îndure cele mai crunte privațiuni, de care lucru subsemnatul s-a și plâns adese la onoratul Consistoriu. Văzând însă că în zadar mai râvnește altă enorie, în cele din urmă se decise să-și întemeieze acolo, la Șipot, un domiciliu stabil – pentru că, în calitate de soț și de tată al unei familii, era nevoit să aibă în vedere și un viitor material. În scopul acesta, contractă mari împrumuturi pe la particulari, ceru de la înaltul Guvern al Țării avansuri în contul congruei¹⁴⁰ de mai multe sute de florini, își cumpără o casuță, pentru ca să aibă unde locui, și-n general, începu să-și organizeze o gospodărie așezată”.

Așadar, informațiile cu totul inedite, că fu condamnat la conviețuire cu o familie huțânească (... încât nu ne mai prinde mirarea că, la 1854, doctorul Exelbith înregistra mișuna gângănetului din casa Părintelui Iraclie) - și că, apoi, deveni proprietarul unui (oricât de modest) imobil la Șipot. Și ni-i, aminte și de menționatul Certificat eliberat (la 9 Iulie 1880) de Primăria șipoteană, unde se spunea textual: „Dabei befand sich der Herr Pfarrer selbst, in höchst ümlichen Vermögensverhältnisse und begnügte sich mit seiner Familie in einem Haus zu wohnen, das von den gewöhnlichen und bekannten Hutzulenhäuseren sich in fast gar Nichts unterschied.” = „Și tot timpul acesta, Părintele paroh trăia în condiții materiale extrem de precare, mulțumindu-se,

împreună cu familia sa, să locuiască într-o casă care întru nimică nu se deosebea de obișnuitele și cunoscutele case huțânești...”

Modest, nemodest, sărăcăcios la aparență, dar nesărăcăcois în realitatea-i sufletească - și mai ales moldovenește de ospitalier și de bonom, părintele Iraclie Porumbescu, tânăr gospodar și fericit tătic – băciuieste acolo, în fundul muntelui, jovial, senin și cu casa larg deschisă drumeților. Dovadă, elocvența documentelor!

Un Dr. Gustav Wolf îi scrie lui Iraclie, cu data Lemberg, 24 nov. 1852, următoarele: Se bucură, dânsul și colegul său Plehs, că părintele Iraclie pare a nu aparține dintre aceia cari, o fugară cunoștință de vacanță „o anină-n cui”. Îi servește apoi amfitrionului său șipotean câteva informații profesionale (mijlocite cu intervenție personală) pentru socrul lui Iraclie (Ștefan Klodnitzki). Constată apoi în scrisoarea lui Iraclie, cu nespus regret, absența oricărei știri despre sănătatea soției lui Iraclie și al „primului născut”.

E deci vorba de **primul copil al lui Iraclie**, născ.¹⁴¹ la 17 Mai 1852.

Și încheierea scrisorii: „Prf. Plehs¹⁴² und ich arbeiten fleissig in unserem Fache weiter. Meine Zeit ist durch... und Leitung des Laboratoriums gänzlich absorbiert, während Collega Plehs noch immer in der unangenehmen Lage, kein eigenes Laboratorium zu besitzen - als Lehrer für heuer gar thätig sein kann. Noch oft ist unser Ferial-Ausflug und darunter die interessante und in vielfacher Beziehung anregende Episode zu Schipot! ein Gegenstand unserer Erinnerung und Conversation, wobei wir uns noch immer ob der gastfreien Aufnahme in dem Pfarrhause und der Herzlichkeit seiner Bewohner dem Gefühle der Dankverpflichtung hingeben. Leben Sie recht wohl hochwürdiger Herr, erfreuen Sie mich recht bald wieder mit einer erinnernden Zuschrift aus Ihrer wildromantischen Gegend und geben Sie mir Gelegenheit noch öfters zu beweisen dass ich stets bin

Euer Hochwürden dienstwilligster

Von H.Prof.Plehs alles Schöne.

M. Dr. Gustav Wolf.”

„Prof. Plehs și eu lucrăm cu osârdie în meseria noastră. Timpul meu e consumat prin¹⁴³ și conducerea Laboratorului, pe când colegul Plehs în neplăcuta situație de-a nu posedea un laborator propriu, anul acesta nu poate fi de loc activ ca dascăl și deci astfel, numai în strâmtele noastre cabinete, poate contribui cu te miri ce la promovarea științei. Adese încă excursia noastră din vacanțe și, implicit, interesantul și sub multe raporturi antrenantul Episod - Șipot!

Ni-i obiectivul amintirii și conversației noastre, simțindu-se mereu tributarii unei senzații de mulțumitoare îndatorire pentru ospitaliera primire din casa parohială și pentru cordialitatea locatarilor ei. Cu bine, Prea cucernice Părinte! Te rog să mă bucuri cât mai curând cu o evocatoare scrisoare din ale d-voastre ultra - romantice meleaguri și dați-mi mai adese ocazia de-a vă dovedi că sunt totdeauna al D-Voastre prea serviabil M.¹⁴⁴ Dr. Gustav Wolf. Din partea H. C.¹⁴⁵ Prof. Plehs toate cele bune.”

Altă mărturie, pentru bucuria de oaspeți și de legături¹⁴⁶ cu oameni de ispravă, ai lui Iraclie: Scrisoarea unui D. F. Ficker, datată (fără localitate, dar înțelegem că vine din partea cuiva care a petrecut în Bucovina, probabil la Cernăuți) cu: 24 febr.1853- și care începe890) cu: „Geschätzter Herr und Freund! Als Ihre und der Frau Gemahlin Güte mir und meinem Reisegefährten den Tag in Schipot zu einem der schönsten unserer Wanderung machte, ahnte ich nicht, dass ich so bald schon die Bukowina zu verlassen bestimmt sei.” = „Stimate domn și amic, Când bunătatea d-tale și a doamnei soții ne făcură din ziua de la Șipot, mie și comilitonului meu de drum, cea mai frumoasă zi a călătoriei noastre, atunci nu bănuiam că atât de curând am să fiu designat de-a părăsi Bucovina” Și, mai jos: „Die Fortsetzung meiner statistische Arbeiten und die baldige Drucklegung derselben coll ein Beweis seyn, dass ich Ihrem schönen Vaterlande nicht fremd werden will, und ich kann nur bitten, dass Eure Hochwürden mit der Versicherung meines besten Dankes für die bewiesene Freundschaft zugleich das Ersuchen um die Bewahrung einer gütigen Erinnerung genehmigen wolle” = „Continuarea lucrărilor mele statistice și iminenta lor publicare, fie o dovadă că nu vreau să rămân străin de frumoasa d-voastră țară și pot numai să vă rog, ca sfinția-ta să binevoiești a primi, asigurarea mulțumitei mele celei mai mari, pentru amicitia arătată și rugămintea de a-mi păstra o binevoitoare amintire”.

Și iarăși, o târzie, dar cu atât mai caracteristică memorare a ospitalierului bairam de la Șipot. Cineva, care de la Viena, semnează la 11 ian. 1891. Leon Rakwiez și, intrând în medias res: „Hochwürdiger Herr! Mit vielen Vergnügen erinnere ich mich der fröhlichen Zeit von Anno dazumal, wo Sie hochgeehrter Herr Pfarrer! an heiteren aber hungrigen und durstigen Gebirgsreisenden in selten liebeswürdiger Weise Gastfreundschaft übten. Ich glaube es war das in Schipot.” = „Cu mare bucurie îmi amintesc de veselul timp de odinioară când, sf. ta, preastimate Părinte, le-ai acordat unor zglobii, dar înfomețați și însetați străbătători ai muntelui, ospitalitatea sf. tale în chip mai rar de jovial. Mi se pare că asta fu la Șipot” - încheie cu urarea ca: „das ein fröhliches Wiedersehen-freilich schon als Greise-uns, die einander als lebenslustige Männer kannten, vim gütigen Schicksale, mir zur Freude gegönnt sein möge.” = „o veselă revedere - firește ca niște bătrâiori acu-noi, cari ne-am cunoscut ca bărbați plini de vlagă, să-mi fie îngăduită din partea binevoitoare sorți întru bucuria mea”.

Dar jovialul Iraclie își are casa și inima larg deschisă nu numai pentru somități cari promovează știința în laboratorii sau cu studii stilistice, sau cari vin cu...arta lui Ciprian Porumbescu, cum va fi câțiva ani în urmă de tot remarcabilul Carol Miculi, însoțit odată la Șipot și de elevul său, nu mai puțin faimos, Gustav Lange, sau pentru te miri cari înfomețați și însetați ai drumeției montane.

Și-ar fi să mai ascultăm și legenda - și elocvent e faptul că-n jurul originalei personalități a lui Iraclie P. s-a putut țese o întreagă trenă de

legende...¹⁴⁷ Așadar: De un hram al satului, Geme de hramari (oaspeți sosiți întru prăznuirea hramului) și casa părintelui. Și unde nu dă Cel-de-Sus o ploaie putredă, de cele de la munte, când norii cresc mereu la loc, alții și tot alții, din crestele celor măguri. Drumurile - ca la vremea ceea: ca și când n-ar fi fost: Musafirii...

După masă, cu toții în cerdac, cerdacul deschis pe patru coloane de cărămidă, deschis asupra imensei grădini din față și asupra celei din dreapta, a noastră. „Părintele Porumbescu” (așa-i ziceam noi, știind că e tatăl lui Ciprian Porumbescu, ale cărui cântece ne învăța Tata, cu ochii în lacrimi), cuvântând, gemând, oftând, lăcrămând - ceilalți, adese, surorile mamei, tustrele preotese (Eufrosina Petrescu, Iuliana Patraș, și Mărioara Iurco) și soții lor, ba uneori și fratele mamei, Dr. Gheorghe Popescu (pe urmă Albescu), cu toate și toți, emoționați... cu batistele-n mână... și la ochi... nici vorbă să se poată clinti din loc. Prăpăd în orătării, coană parohiță! Întâi aripatele mici; pe urmă cele de baltă: rațe, găște și colac peste pupăză, câte un doi trei curcănași! Vine apoi rândul celor ce se mișcă, nu-n două, ci-n patru. Godaci de cei, cari dacă se pomenesc cu hreanu-n bot, își dau brânci până și pe fața de masă, cu tuspătru labelle. Își spânzură pielea-n cui câte un mieluț - doi, câte-un cârlănaș de dragul hramului de hram, dau cinstea pe rușine cei doi ieduți, bucuria copilașilor porumbesți... cari se aud miorcăindu-se prin cele unghere... Până și plăpândul Florinel al Miercanei tremură că-i ajunge funia la par... Ploaie, ploaie și pace! Iese lumea-n cerdac, la aer ca să mai răsuflă, să „se mai miște”...

- Oare nu s-arată a curcubău? - se face (și se preface) a întrebare nuș-care.

Părintele Iraclie, cată și dânsul cu grijă la cer. Nor peste nor, se-nca-lecă. Cură ploaia potop... Atunci, cu brațul zvâcnind în văzduh, părintele Iraclie făcu mare strigare:

- Doamne Dumnezeu, avut-ai cândva hramari?!

Și cătră cei din cerdac (de pare că cine știe cât s-ar fi primblat):

- Ei! Haideți de-acu-napoi în casă!

VI - 5

Noi încercări publicistice ale lui Iraclie

Dar contaminatul cu baccilul autorlăcului, chiar și aice, în puțințelul confort intelectualist din „crierii” muntelui, nu-și uită obișnuita hârjoană cu jupâneasa Muză... Din cât știm - și (până la o zdravănă cotrobăire a presei din zilele și din sfera de interese ale lui Iraclie) știm deocamdată destul de puțin, în *Foaia pentru minte, inimă și literatură* din 1855, Iraclie Porumbescu a publicat două ample versificații, adecă, în nr. 18. p. 98-99¹⁴⁸, idila *Stâna*, iar în nr. 31, din miercuri, 3 august, p. 179-180¹⁴⁹ balada *Anița*.

În versificație, latura debutantă a operei lui Iračie P. (precum proza beletristică e consistentă și rezistentă la opera de maturitate) Ir. P... n-a realizat¹⁵⁰ decât o singură piesă trainică: *Imnul lui Iancu*, amintit de noi mai sus). Celelalte stihuri ale dânsului se resimt penibil de zbuciumul autorului de a-și cuceri o formă literară. Pas de pas, în această luptă cu ingrata lui ambianță (viciată de ereziile latiniste, contrafăcută de hibrida școală austriacă și șovăită de infantilul regionalism bucovinean) - atâtea stridențe, atâtea bizanțerii! Adăugându-se acestui impas al formei, două-trei false accente de fond (naivitate, falsă notă naționalistă), rezultatul nu poate fi decât deficitar. Totuși, *Stâna, Idilă populară din Bucovina* (cum îi zice subtitlul), deci desprinsă din poezia firii (și știm că Ir. P... era deosebit de impresionabil pentru pitorescul naturii¹⁵¹ - ne poate fixa luarea - aminte cu câteva strofe (versuri), când dânsul mai sunt vârstă și cu destul graiu și ritual pastoral. Așadar:

Sântul Gheorghe au venit și codrul iar se-nmândrește
Fagul mugurul își crapă, breabănu se desvălește;
Struțul, mierla-n rădiu¹⁵² cântă, primăvara-o salutează
Iar băieții în tilince țarinile desfătează.

Colo-n sat, la miez, pe-o punte, trâmbiță un moș bătrân
Vedeți a(i)erul, vârtutea-i, îl arată că-i Român!

El îi baciu ales de - asară, stâna deci ca să pornească
Trâmbiță în semn de cruce, după legea bătrânească

.....
De la case, de pe-n târle, ciobănașii mititei
Iată-i că și fac porneală, careș cu al său botei;
Pornesc biete la oițe, pornesc biete la sbierând,
Iar mieluții rămân sânguri după mame tânguind.
Mamele se duc cu jele, stau, se uită înapoi
Parc-ar vre așiși să zică: - Dați-ne¹⁵³ mieii cu noi!

(Nu pierdem ocazia de a mai rectifica și alte evidente erori de tipar din *Scr. 1. Ir. P...*: adică: „*Ce-n tilinci și fluerașe* (nu: „*fluierate*”!) *’n ton la-oilor zbierări*” (p. 40); „*După* (nu: „*Despre*”!) - aceasta prânz (nu: „prânzu”) fac, beu, se desfătează” (p. 41); apoi:

„Prin desigur și prin săhle, unde ei nu pot străbate
Mai trimăt și pe Ursei lor tovarăș cu dreptate¹⁵⁴.
Cesta-aleargă și le-ntoarnă, se¹⁵⁵ avântă ne-ncetat” (p. 42);
Oare ce i-i lui Sărmanu!...¹⁵⁶

și

Colo-n sat, lâng-o fântână
Două fete spală lână,
Una spală tot cântând¹⁵⁷

Alta spală suspinând...

Și spre upcini tot cătând¹⁵⁸ (nu: „cântând”!) p. 43).

Și aceleași oițe, evocate în stil atât de mioritic - popular:

Câte una, câte una,

Ele ies înșirățele,

Un cioban grăbește-n frunte,

Altul merge după ele

Cu insistență repetare, chiar:

Și se duc, se dau pe-o coamă

Și tot pasc înșirățele

Iar ciobanu-n fluier trage

Munteneasca sau de jele.

Dacă n-ar urma calamitatea duiumului de cacofonii¹⁵⁹:

Nu-i alt farmec mai puternic, nu-i moment mai măiestros¹⁶⁰

Decât ce-l respunde sonul trâmbiței duios! ...

Căci adâncele-i suspine

Dacă-n culmi și-n văi vecine,

Dulce-și sunetu-nmulțesc¹⁶¹

Și așa tot plini¹⁶² de-amoare¹⁶³

Prin poieni și prin ponoare

Armonia-o înmulțesc,

Te încântă, te adoarme, te îneacă-n răsimțire¹⁶⁴)

Ceriul, lumea se-mpreună într-o dulce fericire.

Și, fiindcă suntem la inaugurarea activității de la stână, baciul - fie cu iertare - țină să-și țină discursul de recepțiune:

Harnici, măi feciori, de-acuma!

Vă grăiesc ca un¹⁶⁵ om bătrân

Orîșicine să se vadă, că sunteți din neam român! ...

.....
Cătră-aceea¹⁶⁶ vă spun încă, țineți minte, nu uitați,

Foarte bine, cu priință, voi de stână să-mi cătați.

Voi, căci, dragii mei, știți bine cum că-aceste sunt bucate

Cu sudoare și cu muncă de creștini coadunate.

Dar, și mai năstrușnică în stâlcirea și stropsirea limbii e balada *Anița*. Subtitlul îi zice *Baladă din Bucovina*, iar nota la versul (*Tatarii*) „fug din țară isgoniți” (de Ștefan cel Mare), glăsuiește: „Vezi istoria Moldovei: Aceste se-ntâmplă la 20 august 1468”; duplicitate care merită să fie lămurită. De altfel *Anița* lui Iraclie P. poate avea doar meritul de-a fi un ecou al școalei lui Bolintineanu și Alecsandri. În adevăr, care-i partea episodică? *Măniac* (accentuat trohaic!) „crudul han tatar”, năpustit în Moldova, „turbidă” (!) ca viscolul de „înfricoșat”. Când dă foc sățuceanului moldovan, o umbră se zărește fugind cu o povară pe umere. Într-o clipită, o „oardie” de tătari se și înșiră pe urmele fugitei (fugândeii), care e *Anița* (*Anica*, în variantă), iar povara ce-o

duce-n spate, e bolnavul, bătrânul, amantul ei tată! „zestre”, „odoare”, toate le lasă pradă flăcărilor „brava fată”, dar „n-au uitat de amatu-și tată”! Ar fi să ajungă până-n vârful unei „coline”¹⁶⁷, unde consătenii ei i-s „refugiți” în „șanțuri artefice”, pentru ca să fie salvată. Dar „potirea prigoninte” o și ajunge din urmă. Numai minunea o mai poate scăpa! Cu ardoarea disperării, hăituita invocă ajutorul Cerului.

„Ha! - și-un fulger și un trăsnet
Crapă bubuie-n senin!
Și-ncă-un fulger și un tunet;
Încât polii resuspin!
Cremenii de-nfiorare
Stau tatarii nemișcat
Iar a fetei sfântă-ardoare
Ceriu-o au glorificat!
Căci sumeața tătărima,
Ce pre ea o prigoni,
Din colnic se nimici.”
De viteza sătenime¹⁶⁸
Din colnic se nimici.”
Și nu numai „oardia” prigonite, ci întreg bulucul tătăresc e pe dată dat pieirii, pentru că: „Tunetul se molcomează (sic!),
Volbura au contenit...
Dar colo, despre amiază,
Oare ce s-au auzit?
Fluiere, bucium, cântare¹⁶⁹,
Tropot, vuiet, zingăniri...
Ha, vedeți, cine apare?
Ștefan cu ai (sic!) lui oștiri!”

Urmarea:

„Și-ncă nu e bine seara
Când de Ștefan cutropiți,
Cu rușine și cu-ocară
Fug din țară izgoniți.
Uri (sic!) de glorie răsună
Pe-a Moldovei sfânt hotar
Cătră Ceriu, care răzbună
A-mplinirii jug barbar!”

Adăugăm la această puerilitate a fondului, scrâșnetul formei, și ne-ntrebăm cum de același Iraclie Golembiovschi, cu ani înainte, putuse înnimeri accentele lapidare și chiar vibrante din *Imnul lui Iancu*...

Iar droaia de scâlcieri¹⁷⁰ în limbă, veșnic același din versificația și, în general, din debutul publicistic al lui Iraclie P.: neologism impropriu și anacronic încadrat (viscolul „*turbidă înfricoșat*” - p. 37; „*fiarele turbate*... de

foame iritate” - p. 38; „amantu-și tată” - 38; „cu șanțuri artefice” - p. 39; „potira-mbestiată” - p. 39; „strânge-n sfântă-amoare” - p. 39; „strigă cu ardoare” - p. 39 - ecouri din epoca posibilelor și... imposibilelor experimentări lingvistice: „Mare groază se respinde” - p. 37; și riscantul reflex al participiului prezent latin, foarte puțin productiv în românește¹⁷¹: *fuginte* - p. 38, *prigoninte* - p. 39: efortul și contrafacerea limbii cu imposibile „licențe poetice”, ca amputările: „*Spre Suceava se togoală*” - p. 38; „*Îi meriță-acum perire*” - p. 39; „*Uri* (urări, urale!) *de gloria răsună*” - p. 40; și poate că¹⁷² și: „*Tunetul se molcomează*” - p. 39 aparține aici; chiar și licențioasa topică: „*Numai nu să nentălnim*” - p. 38; germanismul: „*Preste toate (über alles) s-a-ngrijat*” - p. 38 etc. Osebită atenție însă merită specimenul lexic: „*Deci a Domnului perire Mai întâi ei slimuesc*” - p. 39)¹⁷³ și, în loc de *sfârșit*, forma *fârșit*, cum o are Iraclie Porumbescu mai totdeauna.

Aproape la fel de informă și proza lui Ir. P... din acest răstimp. Vor mai trece încă vre-o trei decenii până ce, din dacoromânismul lui, mereu altoit cu atâta contact ramificat în celelalte olaturi românești, și mai ales din neașul său idiom sucevițean, va zvâcni (chemat chiar de fondul episodic) trainicul lui grai literar (deși nu chiar definitiv creat). E vorba de articolul lui Iraclie P., *Desmormântarea domnitorilor Moldovei. În catacombele mănăstirii Putna*.

Dar până a-l valorifica, nu uităm de-a mai semnala pe anul 1856¹⁷⁴ i se naște al treilea flăcăuș, Ștefan, botezat astfel, evident după bunicul Ștefan Klodnitzki. Apoi - alt produs publicistic al lui Iraclie P.: Articolul *Aus den Karpathen der Bukowina*, apărut în foaia vieneză *Der Wanderer*- „mi se pare în luna lui august 1856” zicea autorul articolului. Informația ne vine dintr-un *Memoriu*, scris¹⁷⁵ al lui Iraclie P., memoriu căruia, cu chiar cuvintele cuprinse într-însul i s-ar potrivi titlul *Drama de la Boian, Tragica și catastrofa ei fine* -și-i aceasta: „Aflându-mă eu încă la Șipot și cetind eu, într-o foaie ultra montană¹⁷⁶ din Salsburg, încă lăudate, unele măsuri ticăloase, prin care împlântară unieții¹⁷⁷) stindardul lor. În Boian, le demăscăi după cele ce le auzisem din alte părți și le refruntăi¹⁷⁸ prin un articol apărut, precum mi se pare, în luna lui august 1856 în ziarul vienez *Wanderer*¹⁷⁹ sub titlul *Aus den Karpathen der Bukowina*”. Cu acest articol, evident de polemică ecleziastică (înfierând prozelitismul greco-catolic-rutean din ortodox-românul Boian) Iraclie P. antcipa o acțiune în care, prea curând, avea să dețină un rol cu adevărat dramatic.

NOTE BIBLIOGRAFICE

1. Adresatul notează pe ea: *Priimit 10/22 Sept. 1850* - ca și când ar vrea să se scuze că n-a apucat să satisfacă dezideratele misivei: „*cu bună cuviință să se pregătească săvârșind și sfânta ispovidanie, și iară înainte de ziua sfintei hirotonii să se afle la vecernie, iară în această zi să fi de față în biserică la toate dumnezeieștile slujbe de la însuși a lor (sic!) începutu*”.

2. Cf. I. Nistor - *Istoria bisericii din Bucovina*, 1916, p. 53

3. *Statutul de organizație*, redactat de Constantin Popovici, consilier al episcopului și obținând aprobarea împăratului la 23 dec. 1843 - cf. I. Nistor - *Ist. Bis. din Buc.*, p. 52

4. De rigoare era ca să beneficieze de a treia parte din venituri, care tertia pars căreia, în chip tragi - comic, i se zicea *târța-pârța*.

5. I. Nistor - *Ist. Bis. din Buc.*, p. 157

6. Pentru atribuția de asesor consistorial cf. și I. Nistor - *Ist. Bis. din Buc.*, p. 26.

7. Ni s-a păstrat de pe ea și o copia simplex, cu nr. 3196 (pe când cealaltă adresă poartă n-rul 3197!?). Copia e scrisă cu litere *române*, fals datată (cu = 6/18 aug. 1850, în loc de 6/18 oct.!) și neglijent copiată („*ca să te apuți (sic!) la Protopresviteria ocolului* – în loc de: *ca să te arăți la Protopresviterul Ocolului*). Ccopia lămurește nonsensul primei adrese, adecă pasagiul: „*sârguindu-te ... a fi parohului adevărat duhovnicesc păstoriu* – elucidat cu: *sârguindu-te... a fi poporului adevărat duhovnicesc păstoriu...!*”

8. Cf. *Scr. l. Ir. P...*, p. 10

9. Adalbert Greiherr von Hönninger, administratorul Bucovinei, în iulie 1849 - martie 1853, când fu înlocuit cu Franz Schmück (6/3 1853 nov.-1857. (Scrisoarea de la T. Bălan, din Gura Humorului 12/I 1950)

10. Teodor Bălan - *Frații George și Alexandru Hurmuzachi și ziarul Bucovina*, Cernăuți, 1924, (passim) îi zice lui Hönninger: Guvernorul Bucovinei. Oficial - *ibidem* (p. 61, 62, 63) a se zice: *Herr Kreisvorsteher* - deci șef al Cercului Bucovina, fiind condamnată de hainul regim austriac de a fi un cerc, o circumscripție a Galiției!

11. *Scr. l. Ir. P...*, p. 8-9

12. Al treilea deputat țăran român fu Gheorghe Timiș (se autorectifică față de spusele sale din *op. citat*, pg. 5, T. Bălan, în scrisoarea-i către noi din 12 ian, 1950), deputat al județului Cernăuți.

13. Huțani le zic românii bucovineni, rusnacilor din vestul muntos al Bucovinei cari se disting de ucrainenii bucovineni și prin portul lor (în care caracteristici sunt cioarecii roșii) și prin idiomul lor. Ei își zic huțuli.

14. Numele Luchian i-l știm din I. Nistor - *Un capitol din vieța...*, p. 52 și Teodor Bălan - *Frații (...)Hurmuzachi*, p. 5 și acelaș T. Bălan - *Lukian Kobilitza, Ein Beitratz zur Kenntnis der politischen Ereignisse der Jahre 1848 und 1849 in der Bukowina*, 1926.

15. Să nu uităm cum și-i încodeiază colegii de deputăție, Miron Ciupercovici: „Vă înștiințăm că sucevenii au ales un deputat di la Hatna, care nici de o treabă nu este și nu va fi. Un rus neînțeleghător, prost, care păsăruiește (=vorbește, păsărește! - nota noastră) tocma pe gustul leșilor, care acu se află prin țară, de umblă ca să poată îndupleca pre deputații Bucovinei ca să ție cu Galiția, să fie tot o țară. Deci noi aceasta cât putem vom apăra și nu vom primi cu țară leșască nici înaintea împăratului, măcar ce să fie, ci ne vom ține cum am vorbit. Pe suceveni trebuie a-și însemna că, de la un târg așa vechi, și-au ales nimica (= o nimica toată.. - nota noastră) în loc să aleagă un om vrednic de a te putea sfătui și pune la cale cu dânsul (Cf. T. Bălan - *Frații G. și A. Hurmuzachi...* p. 64-65). Aprecieri pentru Ioan Dolenciuc, rutean, deputat al circumscripției electorale Suceava (cf. T. Bălan – *idem*, p. 5)! Apoi: Di la Coțman este un rus și nu știe nici o vorbă moldovenească și ne va fi cu unii ca aceștia greu, până vom să-i aducem la cale. (*idem*, p. 65) Aceasta - pentru deputatul coțmanului, Vasile Mogoș (*idem*, p. 5). De la Boian este iară un rus.... Carte nu știe (*idem*, p. 65). Aceasta pentru analfabetul rutean (rutean cu tot numele său românească!) Vasile Cârstea, deputatul Sadagurii (*idem*, p. 5).

16. Moș (= bunic) al lui Leonida Bodnărescu (*Scr. l. Ir. P...*, p. 14).

17. În ale sale *Suvenire contimporane*, București, 1888, p. 364 și urm. Și le zicem clătinate și pentru dezavuarea pe care le-am administrat-o și până acum ca informație istorică. Iar, cu privire la naționalitatea deputaților țărani *cinci erau români, doi, ruteni, și unul, huțul*. (G. Sion, p. 364). Iar despre sfârșitul lui Cobilița: *oricâtă anevoință își deteră austriacii, ... nu putură pune mâna pe Cobilița. Nici până în ziua de astăzi nu se știe ce s-a făcut omul acesta* (*idem*, p. 366). Unde, noi știm (T. Bălan - *Lukian Kobilitza ...* p. 14), că dânsul a murit 1851 la Gura Humorului.

18. În citata fascic. *Lukian Kobelitza, Ein Beitrag ...*, 1926.

19. *Flitterzeug* (T. Bălan) = *obiecte lucinde (strălucitoare... n. n.)*

20. Vol. *Chipuri și graiuri din Bucovina*, București 1905, p. 69-77. Din ceața amintirilor, chipul lui „*Kaiser Căzăcescu*” cum i se zicea, îmi răsare încă atât de aievea înaintea ochilor, cu *boamba* fericirii în mână (nu *bomba*, cum scrie citatul text, p. 72).

21. Nenorocita de Bucovina, alipită Galiției polono - ucrainene, închipuia pe atunci un Kreis (un: cerc, județ) al Galiției.

22. Din cererea adresată (la 27 iunie 1849) de 17 huțani, împăratului, pentru iertarea lui Cobilița, aflăm că e vorba de: 100 soldați! – Mai citim că Luchian Cobilița, dispărând împreună cu soția sa, casa îi fu prefăcută într-un morman de praf, iar copilașii, de foame, pasc iarbă ...

23. Cf. T. Bălan – *Lukian Kobelitza...*, p. 8-9

24. Cf.: *nachden übrigens mein Ehegatte Lukian Kobylcia sich freiwillig dem k. k. Bukowiner Kreisamte überliefert* (T. Bălan - *Op. cit.*, p.14).

25. După o scrisoare a lui T. Bălan către subsemnatul, datată: Gura Humorului, 29 dec. 1949.

26. Un astfel de ecou în atât de extravaganta nuvelă ucraineană de I. Nuratov – *Récit de Bukovina*; în revista *La littérature soviétique*, Mosco-va, nr. 10, din oct. 1951, (p. 30-31), citim: Entendant prononcer ce nom și populaire en Bukovine, la veillard releva la tête et je vis briller se yeux – Kobylitz – en voilà un qui a fait trembler les seigneurs!.... el les empalait, il les arresait de goudron boillant...cela se passait sa mont Glèdov... Et quand les soldats polonais poursuivaient Kobylitz et que les nôtre l'aut caché personne ne l'a livré, n'est-ce pas grand père?... On etait rone de coups, mais on se taisait quand même... Deja nos grand – pères luttaiient pour la liberté...”

27. *Scr. l. Ir. P...*, p. 46-61.

28. Decretul numirii lui la Șipot, datând din 18 oct. 1850.

29. *Cine-i culpabil?*, Brașov, Tipografia A. Mureșianu, 1894, p. 4, Citat utilizat (fără precizare) și de L. Bodnărescu în: *Scr. l. Ir. P...*, p. 9.

30. Evident, instituția de sancționare, de caracter militar, această *companie de ispășire (Straffcompagnie)*

31. *Scr. l. Ir. P...*, p. 9

32. *Thule* – ostrov fabulos, în colțul nord-vestic al Europei. Și deci, simbol al extremei izolări, depărtări. *Ultima Thule* – zice Iraclie P., citând se pare, direct din Virgiliu - *Georgica*, lib. I, vers 29-31: „*Au dues immense venias maris ac tuae nautae! Numina sola colant, tibi seviat ultima Thule! Teque sibi generum Tethys emat omnibus undis*”... Iar după Knauer, *Konversationslexikon* - *Thule: Im Altertum nordlichste bekannte Insel, vielleicht due Schotlandinseln*. (Informațiile cu Virgiliu și Knauer datorându-le noi amabilității d-lui Em. Iliuț (Suceava, 1953).

33. La Viena se ridică drept mulțumită pentru salvarea împăratului Francisc Iosif I din acel atentat (1853), *Biserica Votivă*, capodoperă a stilului gotic (*Enciclopedia Română* III, 1904, p. 1216. Atentatorul fu ucenicul - croitor ungur Libeny (scris. lui T. Bălan către noi, din 24 mai 1950.

34. Schița lui Ir. P... (cf. *Scr. l. Ir. P...*, p. 171-175), publicată și-n revista *Steluța*, nr. 24 din 19/31 aug. 1884 (p. 212-214)

35. Rămâne să ne precizeze în care calendar poporal.

36. *Scr. l. Ir. P...*, p. 9

37. Păstrat în original și-n două copii.

38. Fond, înființat în 1786 de împăratul Iosif II, din secularizarea averilor bisericesti bucovinene (1785), fond destinat pentru susținerea bisericii, cultului, școlii, umanității ... și altor k .k. chestiuni...

39. În original și într-una din copii, falsificat: *Moldawa*.

40. După *Călindariul poporului bucovinean pe 1903* (131), la 1902, număra abia 900 de suflete.

41. *cum adtinentiis* - Două acte oficiale (din 1851 și 1852) - vezi mai jos detaliază: *die Gemeiden* (comunele), Șipot, Izvor și Sulița.

42. Deci: Cantemir! Iar pecetea actului, în românește: *protopresviteratul Putilei!*

43. Cf. fragmentul facsimilat. Manuscrisul vedește altă mână, fiind însă corectat (cu ștersături și adaosuri) de mâna lui Iracție.

44. Urmează cuvintele: *la mine* - șterse apoi.

45. cantorul (cântărețul) bisericesc

46. Cuvântul *dascălul* – adaos de mâna lui Iracție P.

47. Cuvântul *déjà* – adaos de Iracție P.

48. Urmează fraza, apoi tăiată: *ca să apuc pre toți căsașii împreună cu copiii încă pe inima deșartă și să guste cu toții sfânta agiasmă (aghiasmă) de la sfințirea casei.*

49. Îndreptat din: *aceștia*.

50. Ștearsă fraza: *căci era pe la prânz*.

51. Eliminat un prisoselnic *că* următor

52. Identic cu: „la fața locului”

53. Cuvântul „numai” intercalat ulterior

54. Îndreptat din „descălecăi”

55. Deci: „dedei”, nu: „deței”!

56. Retușat de Ir. P..., în loc de : „cum se cade pregătite”

57. Cf. p. 42-43, 50, 56.

58. Îndreptăm noi, în loc de: „sfințire” (= sfințirii).

59. „Din partea munților”- adaos ulterior de Iracție.

60. „acel deputat”- adaos ulterior de Iracție.

61. Urmează cuvintele: „loialii fățarnici și” - cuvinte apoi tăiate.

62. Urmează cuvintele „din țară”, apoi tăiate, și adaosul (scris de mâna lui Iracție): „ba, Craiul huțanilor, ba, ”- și documentar e faptul că Iracție îi arată doar numai pe hiperzeleșii, fățarnicii ultrapatrioți exagerând importanța bietului Luchian Cobelița!

63. Kossuth Lajos (1802-1894), mare om de stat maghiar, căpetenia revoluției de la 1848, Cu această *Notă* a lui Iracție în subsol, tăiată mai apoi: „Despre aceasta voi(u) vorbi eu mai pe larg cu altă ocajune. Ref.”

64. Urmează cuvântul „așișdere”, apoi tăiat.

65. Urmează cuvântul „de jos”, apoi tăiat.

66. Cuvintele „ca la comandă”, adăugate de mâna lui Iracție.

67. Urmează cuvintele „cu toții”- apoi tăiate.

68. Cuvântul „ori” scris de Iracție în loc de „și”.

69. Cuvântul „părinte”, adăugit ulterior de mâna lui Iracție.

70. Terminați(une)a, retușată cu - oiu.

71. Urmează cuvântul „iarăși” - tăiat apoi.

72. Cf. p. 95

73. În loc de: „cu ochiu” - și urmează cuvântul „iute”, șters apoi.

74. = plenipotență, procură

75. Cuvântul „niște” scris (de Iracție) deasupra lui „multe”, care fu șters.

76. În ms. fusese scris complet: „Rădăuși”.

77. Îndreptat din: „trăitoriu”.

78. Sublinierea originalului
79. Cuvintele „grea și”, adăugite în urmă de Iraclie.
80. Iarăși sublinierea originalului
81. Cuvântul „adecă” scris de Iraclie peste ștersul „chiar”.
82. Și iarăși cacofonie enclitică - frecventă...
83. *Scr. l. Ir. P...*, p. 171
84. E vorba așadar de anul 1851.
85. Arune Pumnul (născut la 1818), a murit la 24 ianuarie 1866.
86. = din incidentul, cu ocazia, ardelenism - bucovinism (după germ.: *aus Anlass*) din latinul *ansa* - ae. Cf. la, I. G. Sbiera - *Familia Sbiera după Tradițiune și istorie și Amintiri din viața autorului*, Cernăuți 1899: „a dat ansă la” - 58, și idem 130, 221, 234, 245, 266, 278, 300, 372; „Luând aceștia ansă de la p. 223; „în ansa aceasta” - 348 și 349.
87. Cf. germanul: *erfolgt*!
88. = un pachet, colet
89. = „cămăși, albituri, în preț de”...
90. Cf. francez: *Constable*, englez: *constable*, și germ. *Konstabler* = gardian, polițist.
91. Contrafacere a expresiei *dau de știre*, prin îngânarea paralelei *fac cunoscut*, germ. *bekannt machen*!
92. Cf. germ.: *revidieren* - deci: *percheziționare*.
93. E vorba de Gheorghe Șesan care „a avut un rol important în viața orașului Cernăuți, atât ca păstor sufletesc, precum și ca proprietar al unui șir de case pe nou creată stradă Schulgasse; Vezi Dr. Milan Șesan în revista *Candela* An. L, 1942, p. LXXV.
94. Cf. oficial - germanul *säsieren* = a confisca (după francezul *saisir*)
95. Persoana a III-a plural, în formă arhaică, fără-u, la imperfect - și azi actuală în idiomul bucovinean.
96. de curte marțială
97. Cf. german.: *streng verboten*.
98. *România viitoare*, Paris (20 septembrie) 1850. Un (singur?) număr. În comitetul de redacție, și N. Bălcescu. Și cum să nu fi fost oprită, dacă îndrăzneala să scrie: „Defăimătorii patriotice, muscalii și ciocoi, apri - aprii dușmani ai românismului”... și: „Fraților Români! Niciodată încrederea în viitorul României, una, mare și nedespărțită, nu a ieșit din inima noastră” (Cf. Nerva Hodoș și Al Sadi Ionescu - *Publicațiunile periodice românești*, 1913, 620-622).
99. rep. = răpăusatul Dimitrie C. Brătianu, mort 1890.
100. Cuvântul *intimă*, nu-n înțelesul curent, ci-n cel de: *a informa în mod intim-confidențial*.
101. Ca termen de comparație servească această tabelă a scrierii mult - citatului (și crâncen încercatului) Constantin Morariu (1854-1927), aceasta ce-i drept-și pentru ferventul său românism, un aprig antagonist al guvernului austriac: Preot-ajutor („cooperator”) în Toporouții lui Miron Vodă de la

Bârnova, la 9 octombrie st. n. 1878; la fel, numai atât, la Cernăuți, în 17 faur. st. n. 1886; administrator parohial, la Cernăuți, în 4 nov. 1891 (decu după 13 ani de cooperatorii!); detto la Pătrăuți pe Suceava la 19 ani de serviciu, paroh!

102. Așadar, la 27 iulie 1852, nefericita de Bucovina încă nu era dezrobăită de funesta ei perfidă înglobare administrativă la polono-ruteană - jădăneasca Galiție!! Calicie - cum îi zicea șarja țaranului bucovinean.

103. Comună fruntașă din județul Rădăuți, și ani de-a rândul parohie a publicistului părinte Dimitrie Dan.

104. Cf. *Scr. l. Ir. P...*, p. 171-175.

105. Cf. p. 104 - „*Steluța*, Foaie pentru poporul român de la țară”, redactată de preotul Simeon Cobilanschi (1842-1910) în comuna Corovia, și apărută de la nr. 1 din 9/21 septembrie 1883 - nr. 25 din 8/20 septembrie 1884. Datele apariției din N. Hodoș și Al. Sadi-Ionescu, - *op. cit.*, p. 694, se cer rectificate. Dar schița *Ai carte...* mai apără - după cum îi scria Ir. P..., lui Bodnărescu - *Scr. l. Ir. P...*, 9 și-n „călimărașul poporal”, necunoscut.

106. Alt (autentic) element lexic iraclesc.

107. Și-n *Steluța*, p. 212, această formă arhaică: „au”.

108. Greșeala de tipar „clădire” (*Scr. l. Ir. P...*, p. 171), corijată, în decupajul din *Steluța* (p. 112) chiar de mâna lui Iraclie P. cu: „clădită”.

109. Iarăși corectura (*ibidem!*) mâinii lui Iraclie P.: „niște”.

110. Una din poticnirile idiomatiche ale lui Ir. P...: „îmi era de bucătărie”.

111. visum et repertum (= ceea ce s-a văzut și constatat) = termen tehnic al gergului administrativ-austriac = proces-verbal de constatare.

112. Astăzi s-ar ortografia (cu minuscule): „luftverderbendes und schlafve scheuchendes”.

113. Mania austriacă de-a califica, în Bucovina, confesiunea ortodoxă, zisă „greco-orientală”, cu: „greco-neunită”, în deosebire de cea greco-unită” (= greco-catolică) a rutenilor etc.

114. H, care poate însemna: Herr (Domnul) sau Heracleus (Iraclie)

115. = În fața, în prezența mea

116. *Bănu* în accepțiunea bucovineană = *a se supăra*, (v. p. 48).

117. Cu alocuția (administrației austriaco-bucovinene!) de *domnule*, la calificativul *părinte*!

118. În *Steluța*, p. 212: „dară”

119. *Scr. l. Ir. P...*, p. 171

120. Refacem textul: „trebuie să alegem” *Scr. l. Ir. P...* p. 172, - după *Steluța*, p. 212 cu: „trebuia...”!

121. *Scr. l. Ir. P...*, p. 172

122. După *Steluța*, p. 213, rectificăm iarăși grava eroare de tipar (dezacordul de timp!) din *Scr. l. Ir. P...*, p. 172: „lepădă” - reconstituind forma autentică: „lapădă” (idiomatic: leapădă)!

123. În *Steluța*, p. 213: „încelati”! Poate reflexul lui: *înceluiți*!

124. Și-n foaia *Steluța*, p. 213, evidentă greșeală de tipar: „scândurele”, în loc de: „scândurelele”.

125. În *Steluța*, p. 231, „mustră” cu ortografia *Steluței*: mustră; Așadar nu „mustra”, ca-n *Scr. l. Ir. P...*, p. 172

126. Bizara grafie: „priviu” *Scr. l. Ir. P...*, p. 172, n-are nici un rost față de: „priviu” în *Steluța*, p. 213.

127. La fel „fulgera” - *Scr. l. Ir. P...*, p. 172, față de fulgeră; așadar fulgeră.

128. Și: „or” *Scr. l. Ir. P...* p. 172, față de: „ar” în *Steluța*, p. 213

129. *Scr. l. Ir. P...* p. 172

130. Și iarăși: „se-ndura” din *Scr. l. Ir. P...*, p. 173, față de: „se-ndură” din *Steluța*, p. 213 = se-ndură!

131. Lemberg! Bucovina, aflându-se în acest 1852 încă hojma sub nefasta perfidă (= austriacă!) administrație galițiană!

132. Orășel

133. Cf. germanul anzeigen; Anzeige = a denunța; pâră, acuză.

134. După germanul: „mit jenem Bemerken”!

135. Circulară: Scrisoare stereotipă, adresată (din oficiu) mai multor expozituri, enorii, oficii etc.

136. Din paleoslavul *dydyeti-se* = *a se sfii, a se rușina, a se teme*.

137. = „parohialnicul”

138. Cf. *Scr. l. Ir. P...*, p. 9: „Tânărul preot, școlit de Pumnul, scrie cătră consistoriu un protest cu litere latine”!

139. h. = hohen

140. Indispensabil de utila *Enciclopedia Română* a lui Dr. C. Diaconovici, tom I, p. 907, lămurește: congrua (lat. de la congrua dotatio) – suma minimală a veniturilor ce trebuie să le aibă fiecare oficial bisericesc.

141. Vezi: *Făt-Frumos*, An. XVII, 1942, p. 125

142. Plehș – iar mai jos: Plehș...

143. Cuvânt indescifrabil

144. Dacă descifrăm bine acest M., ar fi poate, *Medicinae Doctor*.

145. H. C.?- Ceea ce-ar putea fi: Herr Collega = Domnul coleg.

146. În chip caracteristic, Iraclie P. își alcătuieste un Album special din corespondența mai importantă, adresată lui.

147. Din cețurile copilăriei, o amintire a subsemnatului - pentru a ilustra originalitatea părintelui Iraclie: Noi copiii (subsemnatul de 4-6 ani, cu frățiorul mai mare, Aurel și sora mai mică, Victoria, mai rar și cu fratele mai mare, Victor), jucându-se pe scările casei părintești din Cernăuți, str. Dominicului Nr. 4. Deodată, pe la amiază, în porțița de la drum, uriașa arătare a „părintelui Porumbescu”. Abia că desclănțase cârligul porțiței și-și începea semi - cântatul recital: „Teleacă, teleacă. Tacă, băietacă, Teleacă durnă!”... Și-odată, zvrrrr cu gambeta-n noi! (Halbzyliner, deci semi-joben i se zicea pe nemție). Care dintre noi era mai harnic să i-o aducă mai repede pălăria, era ridicat în slavă și pupat (în dorul cine-știe-cărui alt copilaș al său...). Pe urmă, urcând treptele

cerdacului și oprindu-se-n ușa tinzii, strigând prelung și cât îl lua gura: - N-aaam venit să mănânc! N-aaam venit să mănâââânc! - Hai-hai, că borșu-i pe masă! - se răspundea mama din bucătărie - chipurile, a modestie, că n-are decât „borș”, deși, chiar borșurile mamei erau... capodopere).

148. După L. Bodnărescu - *Scr. l. Ir. P...*, p. 43.

149. Vezi *Junimea literară*, An.XVI, 1927, p. 318 - unde semnalăm că *Gazeta Bucovinei*, 1896 nr.12, citând-o cu titlul *Anica sau Colnicul Tatarilor de lângă Tereblecea* o arată în *Foaie pentru minte și literatură*, (cu titlul: *Annitia*, pag.179 – 180) și în *Almanahul Calendarului bucovinean* (din care an?) În *Foaia pentru minte...*, totuși.

150. Numai un istoric literar de superficialitatea lui G. Călinescu - ignorând reala trăinicie din scrisul lui Ir. Porumbescu: proza memorialistică - poate insinua (*Istoria literaturii române*, p. 568) că-n Bucovina, Iraclie contează ca versificator: „Iraclie Porumbescu (Golembiovski) și Vasile Bumbac...au în provincie o reputație de poeți incomunicabili mai departe.”

151. Ni-i aminte de acel pasaj din *Zece zile de haiducie* (*Scr. l. Ir. P...*, p. 66): „Cântau sturzii, cântau mierlele pe întrecute și, din depărtatele măguri, sunau acum, în răsăritul zorilor, buciumele stânelor, de ți se părea că te leagănă îngerii și te ridică la cer, și că nu linul vântuleț de dimineață, ci mândrețea celor glasuri de bucium mișcă aleanu vârfurile uriașilor brazi și molizi” - cu transferul personificării (dovadă de reală simțire) care sugerează că „vârfurile uriașilor brazi și molizi” ce leagănă „aleanu”, nu de vântulețul dimineții, ci de „mândrețea acelor glasuri de bucium”!...

152. În *Scr. l. Ir. P...*, p. 40. greșeala de tipar: „radiu”!

153. Imposibil de atribuit lui Iraclie greșeala de ritm: „dați mieii-ne cu noi” (*Scr. l. Ir. P...*, p. 40) ! Așadar conjecturăm: „Dați-ne mieii cu noi”!

154. (nu: „ca lor tovarăș”!)

155. nu: „și”!

156. (nu: „Oare ce i lui? - a sărmanu”!) p. 43

157. nu: „câtând”!

158. nu: „cântând”!) - p. 43

159. Sublinate de noi (cursiv)

160. Maestuos

161. Forțare sintactică, tradusă cu: Dulce își înmulțesc sunetul! Pentru a lămuri un înțeles, preferăm după „înmulțesc”, virgulă (nu punctul din *Scr. l. Ir. P.* p. 42)!

162. „Plini de-amoare”, în loc de: „pline de...” - un fel de licență poetică pe socoteala limbii, ca-n atâtea altele! D. p.: *Ursei*, care „slujba-și face și-apoi vine la stăpănu-și gudurând” (în loc de: gudurându-se!); sau: „Cum în timpurile crunte noștri moși mergea-n război” (în loc de: ai noștri...)

163. Amoare până și la stână! Iar mai sus: „Locul debe ales bine”!

164. ?Poate: resimțire!

165. Impas anti - eufonic și anti - ritmic! Precum, mai sus: „Unde strungile primare gospodarii le-au-ntocmit”, iar, la fine: „Se găsesc în grab ciobanii, oile la un loc adună”.

166. Cf. german.: Zudem!

167. Feminin - iar mai jos, masculin: Pe colnic, unde-s sătenii

Deci bătaia s-au încins..."

168. Și-n *Foaia pentru minte*, 1855, p. 180, și-n *Scr. l. Ir. P...*, p. 39, eroarea: „*satanime*”, din cauza vecinului „*satanesc*”: „Și cu hohot catanesc/ Îi menință-acum pieire” și: „Și cu hohot satanesc/ Îi menință - acum pierzare”!

169. În *Scr. l. Ir. P...* p. 39 - șchiopătarea ritmică: „Fluieri, bucium, cântare”!

170. Cităm după *Scr. l. Ir. P...* indicând pagina în dreptul fiecărui exemplu.

171. Păstrat doar în formele nominale: fierbinte < ferventem, părinte < parentem și-n arhaisme: cunoștinte < conoscentem și neștiinte < nescientem (Leca Morariu - *Morfologia verbului predicativ român*, I 1924, 24) și înlocuit de gerunziu în așa măsură, încât Heliade chiar recomandă întrebuițarea acestui nou participiu deoarece el dă „o mare înlesnire și vrednicie limbii” (cf.: „*Metalica vibrânda a clopotelor jale*” - Eminescu), iar un Ovid Densușianu – pe nedrept – ar dori să ne dezbarăm de el (*Literatura română modernă*, II 1921, p. 176).

172. Deși schimbul de conjugare cu sufixul – ez, la I-a și esc, la a IV-a conjugare e frecvent - L. Morariu - *Morfologia verbului...*, I, p. 70-76.

173. Al cărui înțeles n-o fi cel dat de Dr. H. Tiktin - *Rumänisch - deutsches Wörterbuch*, București p. 1440: „*a mânji cu murdărie grasă*”, ci acel ce rezultă din substantivul *slim*, citat de același Tiktin, *ibid*: „*adunare de sfat, de consiliu*”, adevărat înțelesul: „*deliberez, chibzuiesc, decid, hotărâsc*”!

174. Vezi revista *Făt-Frumos*, An XVII, 1942, p. 125

175. Memoriu adresat Consistoriului din Cernăuți - și păstrat în două exemplare, scrise de altă mână, dar revizuite de Iraclie P. *M-sul A* - din 1877 – și *M-sul B* din 1894. Cităm aici după *M-sul B* p. 6-7.

176. Ultramontan = de dincolo de Alpi, considerându-se-n Franța: deci partizan al Papei (al infailibilității și omnipotenței lui) - cf. August Scriban - *Dicționarul limbii românești*, Iași 1939, p. 1374.

177. = Greco-catolicii uniți (cu Biserica romano - catolică), în partea locului, mai ales ruteni (ucraineni)

178. Probabil = înfruntai

179. Din partea periodicului *Der Wanderer* (Viena), ni s-au păstrat două adrese (scrisori) către Ir. P... (din 1861 și 1866). V. Grauen-Popu în *Conspect asupra literaturii române și scriitorilor ei*, II, București, 1876, 312, înregistrează colaborarea lui „Iraclie Golembiovski: „la „jurnalele germane *Der Osten, der Vanderer* (sic! = *Wanderer*)”. Iar I. Nistor - *Istoria bisericii din Bucovina*, p. 122, menționează, *Der Wanderer* pe aprilie 1873 și *Telegraful român*, XXI, nr. 39 și 48” dar și că la moartea lui Hacman: „atât profesorii de teologie cât și înalții dignitari bisericești din Cernăuți refuzară de a ține cuvântări funebreale la funeraliile fostului lor arhiepiscop”.

VII

IRACLIE - MARTOR ȘI CRONICAR AL DESTRUCĂRII LUI ȘTEFAN CEL MARE

Și acum - în *Catacombele mănăstirii Putna*!

Adecă, articolul care urmează (în 1856) este, după titlul din ediția lui Leonida Bodnărescu¹ *Desmormântarea domnitorilor Moldovei. În catacombele mănăstirii Putna* - și apare în *Albina românească* a lui Gh. Asachi.

Fapt care-l înțelegem din chiar mărturiile lui Iraclie Porumbescu. Adecă: întâi, într-o scrisoare a sa din 10 aprilie 1891, lămurindu-l pe cercetătorul istoric-literar Constantin Morariu asupra publicisticii sale, Iraclie P. amintește și de *Descrierea desmormântării lui Ștefan cel Mare în catacombele mănăstirii Putna în noemvre 1856*, publicată în *Albina* lui Asachi din Iași și retipărită în *Telegraful român*, *L'Étoile de Danube* și în *Almanahul Moldovei* din anul 1857 aceasta într-un număr...²; la fel, apoi, în altă similară lămuritoare scrisoare, adresată lui C. Morariu, la 24 octombrie st. n. 1891: „Descrierea dezgropării lui Ștefan cel Mare în catacombele din mănăstirea Putnei, în decemvre 1856. Diferența de datare („în noemvre 1856” și „în decemvre 1856”) s-ar lămuri prin faptul că exhumările începură la „12 noemvre” (cf. *Scr. 1. Ir. P...*, p. 46), iar procesul verbal de încheiere e datat (cf. K. A. Romstorfer, *Die Eröffnung der in der gr-ort. Klosterkirche Putna befindlichen Fürstengräber im Jahre 1856*, Cernăuți, 1904, 28) cu 2 decemvre 1856.

Dar stângăciile acestui articol sunt de atribuite desigur și caracterului său de pripit reportaj (deci nu de articol pe-ndelete redactat și cizelat!). În adevăr, ediția L. Bodnărescu, dintr-un fel de inadvertență, reproduce și rândurile redacționale din *Albina românească*: „astăzi însă împărtășim cetitorilor relația lucrării ce ne-au trimes Cuv. Sa. părintele Porumbescu, paroh, din Putna”³. Ba, informațiile veneau de la Putna, în etape, adecă pe măsura dezgropărilor – de aceea, în chiar cuprinsul relatării, rectificarea⁴: „Aice trebuie să mă coreg⁵ căci am zis în epistola mea de mai alaltăieri că Alexandru, fiul lui Ștefan cel Mare, au fost născut cu întâia Doamnă, ce⁶ nu e drept...”

Dar oricum ar fi această relație a cronicarului Iraclie Porumbescu, iscusită, neiscusită, o calitate a ei se resimte fără dubiu: că-i izvodită dintr-o reală vibrație românească.

Și iată-ne la apogeul domneștilor destrucări: Mausoleul lui Ștefan cel Mare! Citatul se cere iarăși mai amplu: „Se chiamă, se îmbracă toți în ornate prețioase și vechi vestminte, date încă de însuși Ștefan cel Mare acestei mănăstiri și, luând toți în mâni făclii, iar diaconii cu cadelniți, încunjurără mormântul și, după ce se cădi mormântul, de diaconi, în cruciș, eschiamă⁷ arhimandritul cu glas mare:

- Domnului să ne rugăm! - soborul răspunde:

- Doamne miluiește! - și într-această clipeală se coborără opt români puternici în adâncime, unde era mormântul, și, deși cu greutate, însă deodată rădicară manina⁸ lespede de pe mormânt⁹.

Oprește-te aice, nemernică peană și fă loc o națiune întreagă să simțească în acel moment sacru și maiestos¹⁰, căci a putea încumăta tu să-l descrii, ar fi o neiertabilă profanare a cugetului acestuia! Moldovă, Moldovă, veche și nouă, iată eroul tău, iată părintele tău, iată creatorul cununii gloriei și al fericirii tale... Dar oare de ce i-i fața înturnată din poziția ei cea naturală? Nu cumva ești tu pentru aceasta de vină??! Măreață și lungă nedumerire întrerupe abia *Vecinica pomenire* întonată acum de întregul sobor călugăresc în acompaniarea tuturor clopotelor mănăstirii, care aceste însă efectuară o comună lăcrămare și plângere în tot cuprinsul cuvântului...

Un spirit de reverință¹¹ și pietate se lăți preste totul; iar cel ce era român simți și un dor foarte și adânc de întristare¹².

Cum s-a produs deci **istoricul fapt al deschiderii mormintelor voievodale de la Mănăstirea Putna** și care fu meritul lui Iralie Porumbescu cu această ocazie?

Încă la 1851 egumenul Putnei, Artemon Bortnic sugera Consistoriului cernăuțean ideea de a se deschide marile morminte de la Putna¹³. Aceasta pentru a spori faima mănăstirii, dar și pentru a răspunde dorinței, nu odată exprimate, de o seamă de vizitatori mai vajnici ai mănăstirii¹⁴. Ba râvna părintelui Artemon în acest sens fu atât de covârșitoare, încât, împreună cu trei monahi, dânsul întreprinse chiar el însuși o încercare de felul acesta¹⁵.

Iar acest Artemie Bortnic în pofida găunosului său nume – a fost desigur cineva, dacă bine-cântărim faptul că tot a lui fu ideea și îndârjita stăruință de a se înființa o tipografie diecesană a Bucovinei, fie chiar numai în Mănăstire Putnei¹⁶ – cum înțelegem din I. Gh. Sbiera (*Familiea Sbiera...*) unde citim (p. 402): „Ideea pentru înființarea unei tipografii diecesane pe spesele fondului gr.-or. din Bucovina a purces, mai întâi, de la igumănul Mănăstirii Putnei, Art. Bortnic, care o exprimă consistoriului diecesan prin scrisoarea sa din 28 noemvre 1853 st. v. nr. 100, înregistrată la consistoriu într-a 12/24 decemvre 1853 nr. 4160. Consistoriul diecesan o îmbrățișă cu căldură, precum se vede dintr-un referat din 4/18 mai 1854 nr. 4160 ex. 1853, foarte temeinic motivat de asesorul Teoctist Blajevici, și adresat guvernului local. Acesta însă n-a răspuns nimică¹⁷. Igumănul Art. Bortnic a mai făcut și-n 16/28 iuliu 1855 nr. 50 cătră consistoriul diecesan altă cerere, prin care se ruga ca numaidecât să se înființeze o tipografie diecesană pentru tipăritul cărților necesare românești și rusești¹⁸, și anumea în Mănăstirea Putnei, unde sânt încăperi de ajuns și unde câțiva călugări doresc să învețe arta tipografică și legătoria de cărți. Cererea aceasta o mai repeți el încă și într-un răspuns adresat în 30 august 1858 st. v. nr. 77, consistoriului diecesan la întrebarea acestuia dintr-a 15/27 august 1858 nr. 2252

despre existența (= existența!) în Rădăuți a unei tipografii pe timpul episcopiei acolo a episcopilor Varlaam (cam 1735-1745) și Iacob (1745-1750).”

Și fapt care și el trebuie reținut pentru lămurirea...procesului *Arboroasei*: Abia la 30 de ani de la încercarea egumenului Artemie Bortnic, adică abia în 19 iunie st. v. 1883, energicul mitropolit Silvestru Morariu, de reuși să-și inaugureze „Tipografia Arhiepiscopală”, tipografie, nu diecesană însă, ci particulară, după ce împăratul - împăratul robiei bucovinene - foarte îngrijorat de ultimul bănuț al *Fondului religios*, nu încuviințase ca acest *Fond* să se cheltuiască în întreprinderi tipograficești!...¹⁹. În obișnuitul ritm al oficialității însă, lucrarea abia luni în 12 noiembrie 1856²⁰, condusă de-o comisiune ad-hoc, comisiune compusă din: consilierul consistorial Teoctist Blajevici (mitropolitul de la 1877 - 1879), reprezentantul guvernului Anton Schönbach, inginerul Anton Röhl și medicul Dr Vinzenz Szymonowicz.²¹ În asistență se mai aflau - ne informează Iraclie Porumbescu²²: arhimandritul Artemon Bortnic, întregul sobor al Mănăstirii Putna, câțiva preoți de mir, mulți poporeni, „pretorul cercurial”²³ D. Pitei și Iraclie Porumbescu.

Anticipăm acum că, aproape la 50 de ani mai târziu, adică la 1904, merituosul arheolog Karl A. Komstorfer²⁴ își publică, drept quasi-prinos pentru patru - centenarul lui Ștefan cel Mare, memoriul: *Die Eröffnung der in der gr.-ort. Klosterkirche Putna befindlichen Fürstengräber im Jahre 1856 Protokoll und Akten hierüber*, Cernăuți 1904. Regretabil rămâne însă că Romstorfer n-a utilizat și informațiile martorului („ocular”) al acestor istorice dezgropări, Iraclie Porumbescu, asupra aceluiași eveniment. Urmarea e că ambii cronicari, lacunari în parte, se întregesc reciproc în prezentarea integrală a faptului istoric, Porumbescu, relatând desfășurarea exhumărilor cronologic, zi de zi (și chiar am preciza data zilei) –aceasta ca reportaj adresat redacției *Albina românească*, pe când Romstorfer ne oferă, după procesele verbale redactate, de acea comisiune oficială, la Putna, în 24 noiembrie 1856²⁵ și-n 2 decembrie 1856²⁶ doar rezultatul sindicatul sinoptic (fără datare și nu în ordinea precisă a realelor dezgropări).

Firește, Romstorfer (= procesele verbale de încheiere a dezgropărilor!) dispunând de întregul material, pe-ndelete revizuit, e, în general, mult mai analitic. Știrile lui Porumbescu se cer deci pas de pas completate și întregite. Pentru cele despre Maria (m. 1518), fiică a lui Ștefan cel Mare, Porumbescu amintește de: „patru osășoare din degetele mâinilor, patru dinți sănătoși”²⁷ – atunci realitatea e, evident, de partea informației lui Romstorfer, care menționează: „încă numai suflarea a 5 oase din mijlocul mâinii, 3 dinți incisivi și 2 măsele”²⁸.

Ba intervine chiar și câte-o contradicție! Contradicție, în chiar paginile lui Iraclie Porumbescu (deci Iraclie contrazicându-se pe sineși!) - evident, de pe urma fragmentării reportajului său! Adecă, la exhumare, Ștefan cel Mare „cu un oarecare sicriu”²⁹ iar apoi, supoziția: „La Maria, Doamna lui Petru Rareș și la Bogdan Voievod, ale căror secie erau făcute din scânduri masive, și cum

seamănă de frasin, se găsiră câte 4 belciugi mari de fier și mai multe piroane de fier, lungi ca de o palmă, de aice însă, în mormântul lui Ștefan cel Mare și într-al lui Ștefan Crudul, nu se văd de acele nemică. Această împrejurare face loc presupunerii că, dacă nu sunt aceștia puși fără sicrie în mormânt, apoi au fost aceste de metal prețios, carele apoi după aceea se înstrăinară³⁰. Sau: Maria³¹ Voichița, fiica lui Radu cel Frumos (în realitate a treia și ultima Doamnă a lui Ștefan cel Mare), e numită, când a doua Doamnă (*Scr. 1. Ir. P...*, p. 51 și 58), când, iarăși, întâia Doamnă (*Scr. 1. Ir. P...*, p. 52) a lui Ștefan!

Contradicție apoi între Porumbescu și Romstorfer! Astfel, pe când Iraclie P. ne informează că relicviile lui Ștefan al IV-lea³² cel Tânăr (Ștefăniță - „Viforul”) s-ar fi găsit „fără sicriu”³³ Romstorfer³⁴, de același mormânt, vorbește despre: cele 11 chingi de fier, pe cari zăcea sicriul cu cadavrul”, apoi de „completa putrefacție atât a sicriului, cât și a cadavrului”- și de „fragmente din sicriul putrefiat, care, după țesătura-i încă vizibilă, a fost confecționat din lemn vârtos, probabil de stejar”. Sau altă contradicție, de la Porumbescu la Romstorfer: la moaștele lui Ștefan cel Mare, unde, după Iraclie P.³⁵: „În mormântul cel³⁶ mai iubit și mai venerabil al românilor moldoveni se vedeau numai partea cea mai mare a capului, și aceasta întoarsă, cu partea spre grumaz, spre apus și, sub mantia domnească, încă unele oase, cu un oareșcare sicriu”³⁷, ce zăcea³⁸ pe 13 șine late de fier sau lănci”; iar după bănuiala lui Romstorfer³⁹, Ștefan cel Mare fu astrucat fără de sicriu!

Alt merit al cronicarului Iraclie Porumbescu e informația istorică chiar dacă dânsa urmează să fie azi întregită sau rectificată. Reținem⁴⁰ deci că luni la 12 noiembrie dimineața e deschis mormântul Mariei (+1518), zisă „Cneaja” adică Prințesa⁴¹, fiică a lui Ștefan cel Mare⁴², astrucată într-o racă „de lemn”, durată „numai dintr-un trunchiu scăfat și rotund”⁴³.

În după - amiaza aceleiași zile și marți 13 noiembrie, „desdimineată”, se deschide mormântul Mariei (+1529), prima soție a lui Petru Rareș⁴⁴, unde se găsesc și „rămășițele unui sicriu de lemn de frasin din scânduri neted lucrat⁴⁵, iar nu precum cel dintâi din un singur trunchiu”⁴⁶ adică cel al cneajnei Maria. În aceeași zi, săpătorii dau de mormântul lui Ștefan Vodă al IV-lea (+1527), zis Ștefăniță⁴⁷, deschizându-l a doua zi miercuri 14 noiembrie. și aflând într-însul: „puține rămășițe de un corp (...) fără sicriu, ce numai întins pe 11 chingi (lănci) de fier”⁴⁸). Ba mărturia lui Porumbescu subliniază: „Lipsa unui sicriu aruncă pe toți în nedumerire, oare fi - va asta lipsa cunoștinței noastre arheologice, că nu puturăm deslega enigma acestuia⁴⁹, de nu e efectul a unei alte împrejurări?” La unison cu Romstorfer (p. 13-14), Iraclie P. (*Scr. 1. Ir. P...*, p. 49) înregistrează, între resturile din îmbrăcămintea lui Ștefăniță, „un fel de schimă (paraman) în forma unei lungărețe” - semn al monahiei⁵⁰ pare - că. În aceeași zi de 14 noiembrie începe apoi deschiderea gropniței lui Bogdan Vodă al III-lea (+1517), viteazul fiu al lui Ștefan cel Mare, zis cel „Chior” și chiar cel „Orb”, după ce și-a pierdut un ochi, în valvârtejul luptelor, sau „în vre-o altă împrejurare”⁵¹. În mormântul lui Bogdan, „puține rămășițe de oseminte”⁵² un

sicriu „din scânduri masive și, cum seamănă, de frasin⁵³ - iar apoi, cercarea mormântului continuând joi, în 15 noiembrie, atestat și de Porumbescu, dar și de Romstorfer, între cele aflate aici, și inelul de aur „cu piatră de carneol⁵⁴, în care se vede lămurit săpat un bour întreg⁵⁵. Dar acum, în toiul săpăturilor, o surpriză: „la picioarele” mormântului lui Bogdan, alt mormânt „despre carele nimică se știuse și pe carele nu⁵⁶ însemna nici o inscripție⁵⁷ și-n care se văd apoi „niște rămășiți pământești, cum seamănă de un june ca de 14-15 ani⁵⁸ Romstorfer, relatează⁵⁹ și el: „un cadavru de mărime mijlocie” și „fără de sicriu”. Aceste relicvii, între celelalte patru exhumate până acum, fiind cel mai complet conservat, comisia închide la loc mormântul, rezervându-l altor cercetări. De astfel, ambii cronicari (Porumbescu și Romstorfer) presupuseră c-ar fi rămășițele unui Alexandru⁶⁰ fiu al lui Ștefan cel Mare.

Cercetătorii catacombelor putnene, trec acum cu lucrările lor în naosul⁶¹ bisericii, la mormântul lui Ștefan cel Mare. Mărturia noastră înregistrează: „Amu spori anxietatea și curiozitatea despre cele ce aveau a se descoperi aice. Și-n adevăr „anxietatea și curiozitatea” spori acum așa fel, încât cronicarul Iraclie uită⁶² să încondieze, ce lucruri anume se executară în ziua de vineri, 16 noiembrie, desmeticinindu-se abia la data de 17 noiembrie! ... Dar – revenim! Comisarul (duhovnicesc) părintele Teoctist Blajevici „ordonă pentru începerea lucrării...o nouă panahidă cu tragerea tuturor clopotelor”⁶³.

Se dă apoi de mormântul Doamnei Maria, fiica lui Radu cel Frumos. Dar comisia decide „a se depărta tot arinișul din astă parte a bisericii într-o adâncime până unde numaidecât ar trebui să se vadă toate mormintele câte s-ar fi aflând pe astă lature a bisericii”⁶⁴ - pasagiu, în care cuvântul ariniș înseamnă⁶⁵: pământ arinos, nisipos - deci: nisipîș, nisipet. Operația de curățire, care ține, se vede, toată ziua de 16 noiembrie și, lucrarea „întreruptă de înserare”⁶⁶ reîncepe sâmbătă în 17 noiembrie.

Dezgropătorii dau de cele trei morminte: ale doamnelor lui Ștefan cel Mare, Maria, fiica lui Radu cel Frumos (+26/1 1511) și Maria de Mangop (+1477) - și de un mormânt „scurt și așa de larg, încât pentru un trup, nu samănă să fie făcut”⁶⁷ mormântul copiilor⁶⁸ lui Ștefan cel Mare: Bogdan (+26/7 1479) și Petru (+21/11 1480).

Fără a mai stărui aice, investigațiile trec la cavoul lui Ștefan cel Mare. Înfrigurarea generală. Frământul încercat de cei ce, în asistență, erau și români - știm cum ni l-a tălmăcit Iraclie Porumbescu: Dar oare de ce i-i fața înturnată din poziția ei cea naturală?! Nu cumva ești tu pentru aceasta de vină?!”⁶⁹ Și: „iar cel ce era Român, simți și un dor foarte și adânc de întristare”⁷⁰. Precum demofilul Iraclie Porumbescu nu pregetă să amintească și de „băieții noștri țărani, cum ei, la descoperirea mormântului, ca de un instinct sacru mânați, toți în lacrimi pe genunchi picară, puindu-și mâinile la piept, ca la rugăciune. Fețele lor erau schimbate, ca la o vedenie sfântă...”⁷¹. Și ce află scormonitorii noștri în mormântul „acelui mare bărbat”⁷² și domnitor, de care odinioară tremurau șapte⁷³ puteri dimprejurul Moldovei? „În mormântul cel mai iubit și mai

venerabil al Românilor moldoveni se vedeau: numai partea cea mai mare a capului, și aceasta întoarsă, cu partea despre grumaz, spre apus⁷⁴ și, sub mantia domnească, încă unele oase, cu un oareșcare sicriu, ce zăcea⁷⁵ pe 13 șine late de fier sau lănci”. Întreaga comisie fu deci fulgerată de prepusul că mormântul lui Ștefan cel Mare fusese acu „cercat, reliquiile sale atinse și oareșicare prețioase de pe dânsle luate”⁷⁶. Și-n adevăr, răscolirea arhivei mănăstirești dădu la iveală chiar atunci o scrisoare a foarte vajnicului mitropolit Iacov I-iul⁷⁷, scrisoare prin care bănuiala se certifică. Și iat-o acum partea care-l privește pe Ștefan cel Mare, reproducă⁷⁸ de Iraclie Porumbescu - vorba vine - „din cuvânt în cuvânt”⁷⁹:

Cuvioase Egumene a Putnei, Kir Venedict,

Pentru⁸⁰ D-lui Ispravnicul⁸¹ de Suceava, că au venit la mănăstire și au dezgropat mortul acela, unde au fost prepusul, și n-au găsit alta nemică, afară de acele ce ne arată molitia sa⁸² Dionisie, în răvașul său - bine au făcut de au venit și n-avem nici o părere de rău, devreme că au (i)eșit monastirea de prepusul ce era⁸³; și molitiei sale⁸⁴ Dionisie, răspuns de carte nu i-am mai făcut, însă vei spune molitfei sale din gură, că am înțales toate, câte mi-au scris și toate petricelele cele ce s-au aflat, toate să le pecetluiești la un loc. Și mă pui pe Rafail, argintariul, ca să ia măsură de pe coroana, ce este la Maica Precista cea făcătoare de minuni și de pe icoana Mântuitorului H(risto)s, ce este⁸⁵ tot întru aceeași icoană, pe o hârtie, cât îi corona de mare, și fără flori, numai mărimea lor; și atât pietricelele și inelele, cât și măsurile coroanelor, cu om de credință⁸⁶ să ne trimeteți. Însă să cauți împreună cu părinții soborului⁸⁷, că este o pungă cu mărgăritare, pecetluită cu pecetea noastră, și să o deschideți, și să luați dintr-însa 500 fire de mărgăritare, care să fie tot de un fel și de o potrivă și mai sânt, nu știu, 2 seau 300 fire mărgăritare ca nohotul⁸⁸, ce au căzut de pe Aer. Și să ne trimiteți mărgăritariul totodată, atât cele 500 fire, cât și cele ca nohotul, dimpreună cu lucrurile ce s-au aflat pe mort: Că am socotit să facem coroana Maicei Precistei a Domnului Hs. altă făptură mai iscusită și mai frumoasă, și să o împodobim cu petrele cele și cu mărgăritare”.

Mormântul lui Ștefan cel Mare în adevăr oficial - cercat⁸⁹ și înainte de 1856 - deschis fiind „din porunci domnești de Dumitru Lascarache, ispravnicul de Suceava în 1758” - ne informează Dim. Dan⁹⁰ - când „lucrurile prețioase aflate în el s-au dat la mâna părinților, după cum ne dovedește un izvod din 19 februarie 1758”. Și încheie Iraclie Porumbescu: „se poate crede că odoarele de la reliquiile lui Ștefan cel Mare, nu se înstrăinase în scopuri profane⁹¹, ci tot pentru susținerea și împodobirea, acelei mănăstiri, care o înălță acel domnitor după cea mai glorioasă a lui biruință...”⁹² Iar „mortul acela” din scrisoarea mitropolitului Iacov a fost cel mai viu Viu al Moldovei, Ștefan cel Mare! Fapt adevărit „și prin împrejurarea că în acel mormânt s-au aflat și șărji, cari numai domnitorul Ștefan a putut să le aibă, nu însă doamnele, nici micii lui copii înmormântați în naos” (același D. Dan, p. 47).

Urmează apoi, în reportajul lui Iraclie Porumbescu, câteva amănunte asupra exhumărilor executate (mai ales asupra celorlalte morminte din naos) și - să zicem, poticnit în formă, dar simțit de sufletul românesc, articolul se termină și cu aceste binevenite reflecții valahicești, cari merită subliniate: „Mormântul

lui Ștefan cel Mare, e paladiul a milioane de români prin urmare deci cea mai firească⁹³ este el proprietatea morală nu numai a Bucovinei, ce și a Moldovei, Țesărabiei și, respective, și a Valahiei. Ștefan cel Mare e pentru noi Românii aceea ce un Rudolf de Habsburg sau un Carol cel Mare pentru Germani, un Napoleon pentru Francezi”...⁹⁴

Încât, fără dubiu, această contribuție istorică a lui Iraclie Porumbescu merită mai multă atenție decât (nu!) i-au acordat-o istoricii noștri!⁹⁵ Dar despre aceste arheologice scotociri din 1856, publicistul Ir. P... sta să mai revie. În articolul nostru *Iraclie Porumbescu, neștiut?*, din *Făt-Frumos*⁹⁶, ziceam următoarele: „Articolul din *Telegraful român*, Sibiu (1877, nr. 27 din 7/19 aprilie)⁹⁷, menționat de I. Scurtu (în volumul Eminescu - *Scrieri politice și literare*, 1905, p. 211 - Notă): *Un incident din viața nou-numitului mitropolit Teoctist Blajevici*”, articol care „arată întâmplarea minunată că un omofor de sus ar fi căzut peste capul mitropolitului în clipa răsturnării lepezii de pe mormântul sfântului Voievod”- e probabil al lui Iraclie Porumbescu. Întâi coincidând în titlu cu schița lui Ir. Porumbescu, *Două incidente din viața celistului Francisc Servais* și cu cele similare de același Ir. P...: *Un episod hazliu din Mănăstirea Putnei*; *Un episod extraordinar din anul 1841*; *Un episod din 1848* etc. Apoi incidentul Blajevici se petrece la desgroparea oficială a moaștelor lui Ștefan cel Mare, în noiembrie⁹⁹ 1856 - eveniment despre care Ir. P... ne mai relatează altădată, cu reportajul *Desmormântarea domnitorilor Moldovei*. Și de altfel Ir. P... colaborează la foile ardelene și chiar și la *Telegraful român* (1833) - cf. Leca Morariu - *Muzeul Porumbescu*, 1934, 8”. La această semnalare (din *Făt-Frumos*, 1942), adăugăm următoarea informație desprinsă dintr-o scrisoare a lui Iraclie Porumbescu către Constantin Morariu, datată: 24 octombrie st. n. 1891: „Am și descrierea exhumării lui Ștefan cel Mare, cum e acea descriere reprodușă în *Almanahul Moldovei* pentru anul 1857, dară fiindcă repăusatul¹⁰⁰ părintele Blajevici, ca să nu samene că denunță secretele oficioase ale comisiunii, nu le-am pus atunci pe hârtie. Scoposesc însă aceea de acum înainte să fac”. Nu știm și nu credem că Iraclie Porumbescu să-și mai fi redactat și cronica, să zicem inoficială (deci oarecum necenzurată și, oarecum mai completă) asupra dezgropărilor de la Putna, iar faptul, că-n aceași scrisoare către C. Morariu, uită să amintească de *Incidentul* publicat în *Telegraful român* din 1877, nu ne miră, când chiar în aceeași scrisoare a sa (din 24/X 1891; scrisoare - bilanț asupra publicisticeii sale) uită să înșire schița *O răzburare minunată*, apărută totuși în *Gazeta Transilvaniei* din 1890.

Nu ne prinde deci mirarea că, chiar și-n timpul acesta (1856), Iraclie Porumbescu are anumită faimă literară, încât amicul său Ludwig Adolf Stauffe-Simiginowicz (1832-1897), cunoscut publicist¹⁰¹, acest „jumătate român, jumătate neamț” (născut în voievodala Suceavă), întors de la Viena, cu nou dor de țară, îi adresează părintelui Iraclie (cu data: „Czernowitz, 30 Dzbr.1856”) o documentară scrisoare¹⁰². Întâi, întrebarea, adresată lui Iraclie: „Haben Sie viel Gutes in der Litteratur geschaffen? Was für Gedanken, Pläne, Wünsche beschäftigen Sie?”¹⁰³ Mărturisirea apoi: „... es war für mich ein grosser Trost in der Fremde, wenn ich hin und wieder ein romanisches Buch zu Händen bekam.

Erleichterung fand ich, wenn ich hin und wieder etwas übersetzte. In Wien habe ich auch den Entschluss gefasst, romanische Gedichte in deutscher Übersetzung herauszugeben”¹⁰⁴ - hotărâre pe care Staufe-Simiginowicz o și realizează, în urmă, cu mănunchiul *Romanische Poeten in ihren originalen Formen und metrisch übersetzt*, Viena 1864 și ediția a 2-a, în 1868. Și, apoi: „Blicken Sie in allen Antologien u. Samlungen, in denen europäische Völker Berücksichtigung fanden, sie¹⁰⁵ werden alle vertreten finden, nur nicht die Romanen, selbst Chinesen u. Tataren haben deutsche Köpfe beschäftigt. Ich Halb-Romane u. Halb - Deutscher will für die Romanen wirken in meiner Art...”¹⁰⁶ Și se cam crede româno-germanul nostru, când continuă: „Anliegend erhalten Sie Proben meiner Übersetzung, ich hoffe sie werden weniger den Stempel des Handwerks tragen, als die Übersetzung Schullers. Diese haben mir nicht gefallen”¹⁰⁷ E vorba de traduceriile lui Johann Karl Schuller (1794 - 1865), pe care¹⁰⁸ Staufe și-l crede inferior... - pe când, d. p. un Teohar Alexi, opinează că „traducțiunile acestui din urmă (Staufe - Sim.) sunt foarte proaste”¹⁰⁹ ...!

În continuare, prezumtivul traducător îi cere chiar lui Iraclie „poezii”, ca să i le traducă, mai rugându-l să-i ușureze lucrul, redându-i pe ici-acolo în nemțește, ideea versificației și semnificația unor eventuale mai rare expresii - ceea ce-i elocvent pentru româneasca acestui jumătate de om în graiul părintesc. Solicită însă și poezii de alți autori mai importanți („von anderen bedeutenderen”), după ce numai pe Alecsandri și Bolintineanu i-a cunoscut din propriile lor opere. Și o precizare pentru istoria literară: „Ein schönes Gedicht von Konaki hat einmal die *Bucovina* gebracht, es schliesst ungefähr so: Wird, o Bächlein an dem Ufer Sie, die Ungetreue, gehn, O so sag ihr, an der Quelle Hast du weinend mich geseh’n!-Das Gedicht ist vor Jahren von mir übersetzt worden, habe aber weder die Übersetzung noch das Original mehr u.es wäre mir sehr erwünscht, wenn ich es von Ihrer Güte erhalten könnte”.

Așadar, destul de reușita traducere din C. Conachi, datorită lui L. A. Staufe-Simiginowicz și apărută în bilingva *Bucovina* (1848-1850) a Hurmuzăchenilor, poezia pe care însă n-o putem identifica în: *Alcătuiri și tălmăciri de Logofătul C. Conachi*, Iași. 1856! Încheind, Staufe - Simighinowici își semnaleză și debușeurile viitoarelor sale traduceri; două ilustre firme care își așteaptă contribuțiile: Baronul Păumann, pentru colecția de poezii de la toate națiunile statului austriac și Georg Seher pentru al său „Bilder-saal der Weldlitteratur” (= Galerie a literaturii universale).

NOTE BIBLIOGRAFICE

1. *Scr. l. Ir. P...*, p. 46
2. Patru cuvinte indescifrabile
3. *Scr. l. Ir. P...*, p. 46
4. *Scr. l. Ir. P...*, p. 55
5. Bucovinism, pentru: *corijez, corectez*
6. Cf. germanul: *Was* = ceea ce (pg. 73, 95)
7. exclamă! Pumnulism!

8. Cuvântul *manin*, cu înțelesul de *colosal, nămilos* cf. și August Scriban - *Dicționarul limbii românești*, Iași, 1939, p. 850; e și al lui Gh. Asachi; cf. : G. Asachi - *Culegere de poezii*, Ed. a 2-a, Iași, 1854, p. 160: „O fiară manină/ Despică spumele,/ Cu aripi rotunde/ Luptând cu undele (Vaporul p. Dunărea) sau: G. Asachi - *Nuvele istorice a (sic!) României*, Ed. a 3-a, Iași, 1867: „un ocean de neguri plutea deasupra coamelor de pini urieși, stânci manine răsturnate de cutremur, parcă erau aninate deasupra capului ei” (*Dragoș*, p. 27). Și-n continuare, în aceeași pag. 27: „Umbrele manine ale Pionului începură a se destinde amu deasupra plaiurilor”; sau, *ibidem*: „Se vedeau pescari nervoși, cum destindeau de pe luntri rețele manine pân în fundul apei” (*Petru Rareșiu*, p. 156). Iar Iraclie Porumbescu cetia *Albina românească* a lui Asachi și, chiar cu cronică sa despre *Destrucarea lui Ștefan cel Mare*, colaborează la periodicul lui Asachi.

9. La fel, N. Iorga (*Istoria lui Ștefan cel Mare*, 1904, p. 311) - deși, același Iorga (*ibidem* p. 312) va unilateraliza: „Răsunetul (asupra dezgropărilor din 1856! fu foarte slab în Bucovina”, fără să-l menționeze de loc pe Iraclie Porumbescu, sau pe alt bucovinean: Dionisie Olinescu - *Mormântul lui Ștefan cel Mare*, Slatina, 1898 (acest D. Olinescu citând, de la pag. 22 până la fine, pag. 26: „procesul verbal oficial al anchetei” și „descrierea unui martor ocular, publicată într-un calendar din 1857 din Iași, „deci chiar reportajul lui Iraclie P.)! Precum același Iorga neglijează (*ibidem*) și de altfel cultul Bucovinei pentru Ștefan cel Mare: Incidentele stihuirii (ca: *Glasul din Putna* de C. Morariu, sau superbe cantate ale marelui Ciprian Porumbescu, *Altarul mănăstirii Putna* și *Tabăra română* ca și Ștefanul pictorilor Epaminonda A. Bucevschi și Eugen Maximovici.

10. În loc de pumnulismul „*măiestos*”!

11. Altă pasiune a lui Pumnul, terminațiunea: *ință!* Cf. la I. G. Sbiera - Aron *Pumnul, Voci...* 1889 chiar și: binecetinta 250, bineleginta 250, convorbinta 201, leginta 226, apoi la Pumnul plus Ir. Porumbescu: mântuinta 341, rostinta 347; sau la I.G.Sbiera, Familiea (= Familia!) Sbiera 1899: închipuintă 114, 115, 123; referințele 116, întrăurință 130, 154; însistință 131, esperiinta 133, înteligință 159, nedependinta 160...

12. *Scr. l. Ir. P...*, p. 52-54

13. Cf. K. A. Romstorfer - *Die Eröffnung*... 3 - și *Scr. l. Ir. P.*, p. 47
14. K. A. Romstorfer, p. 29 și 5
15. *Idem*, p. 5
16. Pe la 1861 „s-a mai propus înființarea unei tipografii” în Mănăstirea Dragomirna (v. I. G. Sbiera, *Familia Sbiera*....1899, p. 405.
17. Firește! Mereu și necurmat și veșnic și etern aceeași perfidă reavoință austriacă față de orice iurăș de trezire a românimii bucovinene!!!
18. Deh! „Și rusești”! Adecă, ucrainene Ca de ochii... împăratului!...
19. Cf. I. G. Sbiera - *Familia Sbiera*..., p. 402-403
20. Iraclie Porumbescu (în *Scr. l. Ir. P...*, p. 46)
21. Romstorfer, p. 4 și *Scr. l. Ir. P...*, p. 47
22. *Scr. l. Ir. P...*, p. 48
23. Terminologia administrativă din sinistrul timp când Bucovina fusese anexată Galiției, fiind doar un „Kreis” (= cerc) al Galiției iudeo-slave, se vede că mai persista în expresii ca: „pretorul cercurial”.
24. Karl Romstorfer (mort în 1917) , membru corespondent al Academiei Române, 1914, cu opere ca: *Schloss Neamțu und einige Klosteranlagen in seiner Umgebung. Im historischen Theile ergänzt von J. Fleischer* (= profesorul român Iosif Fleisher), Cernăuți 1899; *Das alte Fürstenschloss in Suczawa*, Cernăuți 1902, 1903 și 1904; *Das alte grichisch-orthodoxe kloster Putna*, Cernăuți 1904 etc. (cf. și Lucian Predescu – *Enciclopedia Cugetarea*, p. 737).
25. Romstorfer - *Op cit.*, p. 4
26. *Idem*, p. 28
27. *Scr. l. Ir. P...* p. 48
28. Romstorfer - *Op cit.*, p. 9: „nur noch 5 aufgefundenen Mittelhandknochen, 3 Schneideund 2 Mahlzähne.”
29. *Scr. l. Ir. P...*, p. 54
30. *Scr. l. Ir. P...*, p. 58
31. Cealaltă Doamnă Marie, a doua soție a lui Ștefan cel Mare - Maria de Mangop - înmormântată și dânsa în mănăstirea Putnei, e confundată de Iraclie P. (*Scr. l. Ir. P...*, p. 51) cu prima Doamnă, Evdochia, sora cneazului de Kiev Simion Olelcovici; eroare și la Romstorfer, p. 19!
32. Și Ir. Porumbescu (p. 47, 49) și Romstorfer (p. 13, 17) îl numerotează pe Ștefăniță (1517-1527) cu „Ștefan al „VII””; și, la fel, pe Bogdan cel Orb (1504-1517), Iraclie P. (p. 47, 50, 58) îl face „Bogdan al „IV””, în loc de al III-lea.
33. *Scr. l. Ir. P...*, p. 49
34. Romstorfer - *Op cit.*, p. 13: „auf welchem der Sarg mit der Leiche lag, apoi de acea *gänzliche* „Verwesung sowohl des Sarges als der Leiche”- și de „Splttter von vermorschten Sarge, welcher nach der noch sichtlichen Textierung aus hartem, wahrscheinlich Eichenholz verfertigt war”.
35. *Scr. l. Ir. P...*, p. 54
36. *Scr. l. Ir. P...*, p. 54 (eroare): „În mormântul celui mai iubit...”

37. Totuși - cum semnalăm - contrazis de însuși Iraclie P. (*Scr. I. Ir. P...* p. 58): „...dacă nu sunt aceștia puși fără sicrie în mormânt, apoi au fost aceste de metal prețios, carele apoi după aceea se înstrăină...”

38. În *Scr. I. Ir. P...*, p. 54 - lipsește predicatul: „ce pe 13 șine late...”

39. Cf. Romstorfer: „ebenso kann sich mit Bestimmtheit darüber nicht ausgesprochen werden, warum Stephan der Grosse und Priz Alexander ohne, die übrigen Leichname aber mit Särgen bestattet vorgefunden wurden” (p. 26); și „Zieht man in Erwägung, dass..., so muss der Meinung beigetreten werden, dass die Leichen Stephans des Grossen und Alexaders ohne Särge lediglich in die reichen fürstlichen Gewänder eingehüllt worden seien” (p. 27); și: „üderdies war Stephan ohne, Bogdan hingegen in einem der Fäulnis leichter ausgesetzten hölzernen Sarge beerdigt” (p. 27-28) .

40. Amănuntele asupra rămășițelor (din corpul distrus sau din celelalte relicvii) aflate, diferă în multe, de la Porumbescu la procesul verbal oficial (= Romstorfer) și nu insistăm...

41. Dr. Eugen Kozak - *Die Inschriften aus der Bukovina*, Wien 1903, p. 90, lămurește cuvintele „recomia cniajna”, din epitaful acestei Marii, cu traducerea „genannt Fürstentochter” și cu explicația: moartă... încă fată mare (de aceea calificativul „cneajna”). N. Iorga în *Culegerea de inscripții moldovenești din Bucovina a d-lui Dr. E. Kozak*, Cernăuți 1904, subliniază: „D. Kozak are dreptate... când arată că Maria, fata lui Ștefan cel Mare..., era „zisă cneajna”, (...) pentru că supt acest nume se deprinsese a spune lumea fetei nemăritate a Domnului”. Totuși Iorga, în *Neamul românesc în Bucovina* 1905, p. 138 scrie: „Domnița Cneajna sau Maria”.

42. A cărei mamă nu știm cine a fost (cf. C. C. Giurescu - *Istoria Românilor*, Ed. a III-a, vol. II, Partea I, 1940, p. 105 și I. Ursu - *Ștefan cel Mare*, 1925, p. 431).

43. *Scr. I. Ir. P...*, p. 48.

44. „Doamna tinerețelor lui - „Maria”... - N. Iorga, *Neamul românesc în Bucovina*, 1905, p. 133).

45. Poate greșeală de tipar, pentru: „... din scânduri netede”.

46. *Scr. I. Ir. P...*, p. 49

47. *Viforul* lui Delavrancea!

48. *Scr. I. Ir. P...*, p. 49 - încondeiară mai sus deosebirea din relatarea Romstorfer (p. 13) , care (de 3 ori!) amintește de un „Sarg” (sicriu);

49. În *Scrisorile lui Ir. P...*, p. 50: „acestue”! Adecă: lipsa „acestuiă”, a sicriului!

50. *Scr. I. Ir. P...*, p. 49

51. Cf. N. Iorga - *Istoria lui Ștefan cel Mare*, 1904: „...era orb, fiindcă pierduse un ochi luptându-se” (p. 265); și - *ibidem*, p. 265, cutare citat: „era sfios ca o fată mare și un om viteaz, cu purtări bune și având în jurul lui tot oameni ca dânsul”. Apoi, *ibidem*, p. 234: „Sfiosul tânăr Bogdan, cu fața de voinic scrijelat

de războaie și cu suflet de copilă”. Pe când la C. C. Giurescu - *Op. cit.*, II/1 Ed. a III-a, p. 132: „care pierduse în luptă sau în vre-o altă împrejurare un ochi”.

52. *Scr. l. Ir. P...*, p. 50

53. *Scr. l. Ir. P...*, p. 58

54. = Carneolină, cornalină: Agat semi - translucidă, de culoare roșie - întunecată.

55. *Scr. l. Ir. P...*, p. 50; Cf. Romstorfer p. 12: „der dritte, schwerste Ring endlich, von Gold, ist oben mit einem Karneol versehen, in welchem ein Auerochs (Zimbrul), das alte moldauische Wappen, vertieft geschnitten ist”. Adevărat dar al străbunului brav și nefericit Voievod, acest chip al Bourului (nu al zimbrului!), pe care, la 1883, episcopul Melchisedec îl vede - ba îl și reproduce-în chipul unui taur strechiind” (vezi p. 256 din studiul *O vizită la câteva mănăstiri și biserici antice din Bucovina* în: *R. I. A. F.*, An I, vol. I, București, 1883 și care l-a ajutat pe savantul Dr. Eugen Botezat (în studiul *Bourul și zimbrul*, București, 1913, Extras din *Analele Academiei Române* Seria II, Tom. XXXVI - Memoriile secției științifice) de a stabili că: „bour și zimbru nu sunt sinonime, ci...două specii felurite de animale” p 6 (respectiv 22) - și că: „animalul de pe marca Moldovei nu este zimbrul, ci bourul” - p. 22. De astfel arhiprețiosul inel al lui Bogdan Vodă al III-lea, din Muzeul Mănăstirii Putna e reprodus și de Eug. Botezat.

56. Îndreaptă: „nu-l înseamnă.”

57. *Scr. l. Ir. P...*, p. 50

58. *Scr. l. Ir. P...*, p. 50

59. La Romstorfer: „eine mittelgrosse leiche” (p. 15), „ohne sarg”.

60. Nu poate fi încă acel Alexandru, fiu al lui Ștefan cel Mare și al Doamnei Evdochia - cf. I. Ursu - *Ștefan cel Mare*, p. 280 (C. C. Giurescu în *Op cit.*, II/1, dubitează: „poate” fiu al Evdochiei pg. 104 și: „sau...fiul Marușcăi, o legătură din tinerețe a lui Ștefan” p. 100!!) - care, la 26 iulie 1476, a stat pe lângă strașnicul său părinte la Valea-Albă (fiind menționat și-n amintitoarea pisanie a bisericii de la Războieni - cf. I. Ursu - *op cit.*, p. 139), iar la 8 iulie 1481 a luptat alături de tatăl său la Râmnic, precum glăsuia inscripția bisericii votive de la Rădeuți: „Io Ștefan Voievod...și cu prea iubitul său fiu Alexandru, au dat război la Râmnic (cf. Leca Morariu - *Ce-a fost odată...*, 1922, p. 60) - acel Alexandru care fu apoi (1491) ctitorul bisericii Adormirea Maicii Domnului de la Bacău și care, mort la 26 iulie 1496, la 32 ani, fu înmormântat la Mănăstirea Bistrița (Moldova), lângă marele său strămoș Alexandru cel Bun (I. Ursu..., p. 293)

61. Iračlie P. îi zice *naosului: Amintitor (Pomelnic)* p. 51 șirul 13 (drept care noi rectificăm textul: „în amintitor” cf. apoi p. 51: „din partea dreaptă a amintitorului”; apoi p. 52: „la mijlocul amintitorului”; și p. 56: „aflat în amintitorul”. Și Romstorfer (p. 19) îi zice naosului: pomelnic.

62. *Scr. l. Ir. P...*, p. 50-52

63. *Idem*, p. 51

64. *Idem, ibidem*

65. Cf. Dr. H. Tiktin – *Rumänisch-Deutsches Wörterbuch*, București 1895, p. 95 și *Dicționarul limbii române* al Academiei Române, Tom. I, Partea I-a, 1913, p. 253 - precum arhaismul anina înseamnă nisip.

66. *Scr. l. Ir. P...*, p. 52

67. *Idem, ibidem*

68. Și epitaful lor îi unește sub o singură lespede - cf. Episcopul Melchisedec, în citata *R. I. A. F.*, An I, vol. I, 1883, p. și Dr. E. Kozak – *Op. cit.*, 1903, p. 83. Iar A. D. Xenopol - *Istoria Românilor...*, Iași 1896, vol. IV.111, zice: „ambii frați par a fi fost îngropați în același mormânt, deoarece îi găsim cuprinși în una și aceeași (sic! = ein und derselben!) inscripție.”

69. *Scr. l. Ir. P...*, p. 53

70. *Idem*, p. 54

71. *Idem*, p. 58-59. Cf. și I. Nistor - *Istoria Bisericii...*, p. 131-132, citând articolul *Un incident din viața mitropolitului Teoctist Blajevici*; din *Telegraful român*, 1877, nr. 27 - scrie: „În momentul răsturnării lespezii de pe mormântul marelui Ștefan, căzu un omofoar asupra părintelui Teoctist, iar țăranul Teodor Nițu din Putna căzu în genunchi, exclamând cu vocea înecată de lacrimi: Săraccii de noi!... Țsta-i (Ștefan) Tatăl nostru...!”

72. Cf. expresia de iz german: „jenes grossen Mannes”! Dar cine nu scrie așa?

73. Literarizăm „șapte” - în loc de „septe” al lui. Bodnărescu..., p. 52

74. La Romstorfer (p. 21): „Die Lage, in welcher dieser Teil des Schädeldaches... sich befindet, ist jedenfalls, sehr auffallend; er liegt - mit der Convexität nach oben derart, dass die Augenhöhlenfortsätze des Stirnbeines gegen den Westen der Kirche zuliegen und in diese Situation durch den natürlichen Verwesungsprozess nie gelangen konnten”.

75. Predicatul „zăcea” completat de noi, în: *Scr. l. Ir. P...*, p. 54

76. *Scr. l. Ir. P...*, p. 54

77. Marele și fericitul mitropolit Iacov, atât de temeinic restaurator al Putnei, încât Iorga (*Neamul românesc în Bucovina*, 1905, p. 137) îi zice: „al treilea, al patrulea ctitor” al mănăstirii Putna. „Înoitoriul acestii sfinte mănăstiri” îi zice epitaful de la Putna (cf. Episcop Melchisedec în citata *R. I. A. F.*, An. I, vol. I, p. 253 și Tabela 11, fig. 3) .Sfântul Mitropolit Iacov, coborât în cel din urmă la umila rasă a schimnicului Eutimie - și „carele s-au mutat către veacinicile lăcașuri” (același epitaf) în 15 mai 1778.

78. Reprodusă și de D. Dan (*Mănăstirea și comuna Putna*, București, 1905, p. 46-47) - dar, după exemplarul copie aflat în arhiva guvernului țării din Cernăuți, încât copia lui Dan diferă pe alocuri de cea a lui Iacov Porumbescu, și-n amănunțime asupra cărora nu mai stăruim).

79. Romstorfer (p. 24-25) ne-o dă, dar cu o frază în plus: „Welche Kronen, nachdem sie angefertigt worden, nur an grossen Feierund Festtagen aufgestellt werden sollen”. La Dan (*op cit.*, p. 47): „cari coroane după ce se vor găti, să se puie numai în zilele mari și praznicele împărătești”.

80. Acest arhaic „pentru” se traduce cu: *cât despre; încât îl privește*. Romstorfer (p. 24) traduce: „In Betreff des Herrn Ispravnic”.

81. Ispravnicul Dumitru Lascarache - vezi D. Dan - *Op. cit.*, p. 47

82. Titlul bisericesc, echivalent cu: „Cuvioșia Sa”, La Romstorfer (p. 24): „Seine Ehrwürden”.

83. Prepusul ar fi fost, după N. Iorga (*Istoria Bisericii românești*, III p. 162): „ca să vadă ce au putut ascunde călugării ocupați la reparație”?)

84. Tradus la Romstorfer (p. 24): „Chargen (Standesaus-eichnungen)”.

85. Adineaori, forma arhaică, metafonizată: „easte”!

86. Rectificăm, după D. Dan (p. 46): cu „*om de credință*” și după Romstorfer (p. 24): „mit einem sicheren, treuen Menschen”, eroarea din *Scr. l. Ir. P...*, p. 55: „*cui om da credință*”!

87. La Romstorfer (p. 24): „mit den Vätern (sic!=mit den geistlichen Herrn) Sobornicz; dar la Dan (p. 46): „cu părinții sobornici”.

88. Nohot, năhut, năut = un soi de mazăre

89. Alte scormoniri, mai vechi și mai puțin evlavioase, vizează N. Iorga. În *Istoria lui Ștefan cel Mare*, p. 311, fiind vorba de exhumările anului 1856, „pentru a ridica din adâncurile mucedale ale pământului scormonit de tâlharii din alte neamuri, rămășițele lui sfinte”; și-n *Neamul românesc în Bucovina* 1905, p. 130 glăsuiește despre: „mormintele scotocite pe rând de hoți și de o comisiune învoită de guvern, prin anii 1850” - recte: 1856!

90. Dimitrie Dan - *Op cit.*, p. 47

91. Cf. și D. Dan - *Op cit.*, p. 48

92. *Scr. l. Ir. P...*, p. 55

93. = prin cea mai firească urmare deci

94. *Scr. l. Ir. P...*, p. 58

95. Nu-l menționează nici Iorga - *Istoria lui Ștefan cel Mare*, deși, evident îl utilizează (*ibid.*, p. 311) - nici Ion Ursu (*Ștefan cel Mare*, 1925) și nici C. C. Giurescu (*Istoria Românilor*, Partea I-a, p. 113-114). Și nici I. Nistor, în *Istoria bisericii din Bucovina...* 1916, p. 132 - nu-l amintește!!

96. An XVII, 1942, p. 19

97. Într-o scrisoare din 14 aprilie 1952, prof. dr. Milan Šesan, trimițându-ne copia articolului *Un incident*, semnalat Ref. (= Referentul, cronicarul), ne completează indicația bibliografică în modul următor: Nr. 27, Anul XXV, din 7/19 aprilie 1877, p. 109.

98. Teoctist Blajevici fiind numit mitropolit la 22 martie 1877

99. Nu decembrie, cum citim la Scurtu

100. Mitropolitul T. Blajevici moare în 27 iunie 1879, în vârstă de 72 ani (I. Nistor - *Istoria bisericii din Bucovina* 1916, p. 139)

101. Dr. Corneliu Diaconovich - *Enciclopedia*, vol. III, p. 960 și I. E. Torouțiu - *Studii și Documente literare*, vol. III, București, 1932, p. 84

102. Scrisoarea e adresată parohului de la „Schipot” - „A. (!) Golembiowski (Porumbesco)”!

103. = „Făcut-ai d-ta multă ispravă în literatură? Ce gânduri, planuri, dorințe te preocupă?”

104. = „Mare mângâiere era pentru mine în străinătate, când ici - colo îmi cădea în mână o carte românească. Era pentru mine o ușurare dacă din când în

când traduceam una alta. La Viena... m-am decis să public poezii române în traducere germană.”

105. În loc de: „Sie” (cu majusculă)!

106. = „Uită-te d-ta în toate antologiile în cari sunt considerate neamuri europene; le vei afla reprezentate, numai pe români nu; chiar și chinezii și tătarii au preocupat mințile nemțești.

107. = „Alăturat primești probe din traduceri mele; sper că dânsul vor vădi mai puțin stigmatul meseriei decât tălmăcirile lui Schuller. Acestea nu mi-au plăcut.”

108. Cf. Diaconovich – *Op. cit.*, vol. III, 909 și I. E. Torouțiu – *Op. cit.*, vol. III, p. 83-84.

109. = „O frumoasă poezie de Conachi a publicat cândva *Bucovina*; ea se încheia cam astfel: „Părăuș drag, de-i zări-o/ Acolo-n vale adăstând, / La izvor aice, spune-i, / M-ai văzut amar plângând”

VIII

DRAMA DE LA BOIAN

Dar romantica idilă șipoteană, cu cald-intimă viață în familie, înviorată de zbenguirea copiilor, ca și de beneficiarii ospetiei lui Iraclie și a Emiliei sale, legănată în freamăt de brazi și de gureșe cascade de munte, înfloritoare gospodării, vârstată cu haiduceștile raite oficiale ale agerului păstor sufletesc (cf. pg. 104) Iraclie prin vasta și felurita arie a enoriei sale de 8½ mile pătrate¹ (străbătute, de bună-seamă, mai mult în șa și tarniță), sau umbrită discret în cărturăreștile îndeletniciri ale hurmuzăchețului fost secretar de redacție, este brusc întreruptă de următoarea adresă:²

„Cucernicieii sale parohului Kyr Iraclie Golembovschi (sic!) – la Șipot.

Cerând trebuința ca să se orânduiască pentru Enoria Boian un parohialnic administrator, care să fie cu ședere (= șederea) la starea locului, și aflând Noi de cuviință a strămuta pe Cucernicia ta, în apropierea Noastră, și a-ți concredi o sferă mai potrivită hărniciei sale (= tale!), decât cea în care ai lucrat până acum, suntem de acea cugetare³, ca să te exponim spre administrația numitei Enorii cu păstrarea haracterului de paroh în care te afli. Deci te invităm (= invităm), ca până în 8 zile să supui Consistoriumului o scrisă declarație de voiești a pri(i)mi asupra sa (= ta!) aceasta (= această!) îndatorință, pentru care vei ave a te folosi cu temporaliile³ convenite din Boian, păstrându-ți-se și congrua⁴ de la Șipot.

Cernăuți la 9/31 Ianuarie 857.

Și motivul acestei nade, pe care astutul Eughenie Hacman (ăl de semnează adrese, în care dânsul e scris cu majusculă: „aflând Noi” „în apropierea Noastră”!) se văzu nevoit s-o arunce strădalnicului Iraclie Porumbescu, cu diplomatice momeli, ca: „aflând Noi de cuviință a strămuta pe Cucernicia ta în apropierea Noastră” - și cu atâtea asigurări de beneficii materiale: și *congrua* de la Șipot, și *temporaliile* dela Boian!?

Motivul? Apriga răzmiriță religioasă din românescul Boian (cel al lui Eminescu!), unde zeci și sute de ortodocși români burzuluiți de hrăpeția unor netrebnici de popi pravoslavnici și intrigați de proselitismul popiție” - acțiune văzută cu ochi buni de perfida stăpânire austriacă, ba chiar în chip ocult, promovată de k. k. guvernul vienez!

Și deci, agerul preot Iraclie Golembiovski, care se afirmase ca un iscusit domolitor al tribulațiilor cobilițene⁵ de la Șipot, apăru predestinat pentru ogoirea celeilalte rocoșiri și sociale și religioase!

De astfel, oculta subminare a ortodoxismului român de la Boian prin greco-catolicismul ucrainean, ni-i documentar certificată acu de pe la anul 1855, când preotul Simeon Andruhovici de la Boian primește de la

Consistorium-ul cernăuțean, întâi, la 20 octombrie/ 1 noiembrie 1855 „porunca” (semnată de episcopul Eughenie) „a arăta până în 8 zile cine, și din care pricină au lăsat a se pravoslavni_{ca} (sic!), și au trecut la romano-catolicească⁶ relighie, și a cui vina (vină) este aceștii treceri” - iar, apoi (la 4/16 noiembrie 1855) adresa: „Enoriei la Boian. Lipsind Enoria a împlini a ei datorie spre a arăta încoace, care și cine au lăsat acolo a sa pravoslavni_{ca} (sic!) și au trecut la romano-catolicească relighie are a-i (sic!) acum până în 3 zile a face încoace aceasta (sic!) arătare. De la ep(i)sco(p)e sc Consistorium, Cernăuți la 4/16 noiembrie 855..., Eughenie”.

Și chiar în jocul acestei adrese din 16 noiembrie, cel vizat, *popa* - *popă*, nu *preot*! - Simeon⁷ Androhovici, își gâgăvia ciorna răspunsului său, debitând următoarea sfruntare a adevărului: „Pre (= prea) cinstit Episcopesc Konzisterium! Spre Înaltă (sic!) Konzistoricească poroncă(!) din 20 octombrie/1 noiembrie. curgătoriului an...și spre înaintare poronci(!) din 4/16 aceștia... care aceste amândoa poronci la 8/20 aceștia luni din pocita (= poștă!) parohie (= parohia) au priimit, spre care cu smerenie răspunde, cum că parohiatului nu este cunoscut nici știut, cum că vre-un poporean de la relighie a (sic!) bisericii ortodoxă pravoslav a satului Boian să fi trecut la relighia a bisericii romano-catolică...” Și în continuare, insinuarea: „Deci socotește parohiatul acesta, cum că mare și bun prieten are, carele neadevărate bârfele cu denunțiații (?) face nearătând numele și porecla aceluia trecut la pomenita relighie rămlenească”. Semnat: „Boian la 9/21 noem. 1855, Androhovici.”

Afirmăm că inconștientul Androhovici contrafacea adevărul, întemeindu-ne pe mărturia lui Irachie Porumbescu, în amintitul *Extras dintr-un Memoriu* (Ms. căruia noi i-am fixat eticheta *Drama de la Boian. Tragedia și catastrofa ei fine*), unde citim⁸: „Nu spre mirare, ci spre durere profundă, parohiatul Boianului, și încă abia după o a două provocăciune din partea Consistoriului mistifica⁹ pre acest scaun duhovnicesc în privința, parohiatului prea bine știutei stări a lucrurilor din comuna sa, zicând în acest răspuns, că parohiatului nu-i e nemică cunoscut¹⁰ despre trecerea cuiva din creștinii noștri de acolo la biserica catolică; pre când adevărul era, că aceea ce parohiatului în respectiva privință fu, nu se întârzie mult convingerea Consistoriului. Patru luni adevă înșă, și în Martie 1856, nefiind solățiu¹¹ și ajutor amărăților creștini boianeni, de nicăiurea, cu zecile și sutele se dederă picați în lanțurile uniților.”

Lepădarea ortodocșilor de confesiunea lor strămoșească, era deci în toiul ei, când întru stăvilirea și răpunerea ei fu mobilizat energicul Preot și Român, în floarea bărbăției atunci (de cam 34 ani vârstă), din creierii munților bucovineni. Fapt care-l înțelegem și din altă confesiune a lui Irachie P., în citata lui broșură - foarte important capitol din istoria Bisericii bucovinene: *Salvus conductus. La catastrofa din Boian, ratificată în Aprilie 1858*¹² unde (pg. 4) citim: „Auzisem prea bine ce chin și năcaz avură acolo (= la Boian) în timp de mai o jumătate de an preoții - între cari și, pe urmă devenitul Mitropolit Blajevici - cari succesiv au fost trimiși acolo spre a domoli iritatul popor boiănean și a-l readuce de la

hotărârea-i de a trece la uniție”¹³. Altă dovadă că pecinginea greco-catolică începuse a bântui acu de mai de multșor în inima românismului nord - bucovinean, fu riposta aceluiași vigilant ostaș al autohtoniei bucovinene: Articolul *Aus den Karpathen der Bukovina*, apărut în organul vienez *Der Wanderer*, cam prin august 1856.

Ba meschinul joc al catolicizării cu perfidia, fu de dată mult mai veche în Bucovina. Să nu uităm că acu la 1848, protestul vrednicului deputat țaran român din Bucovina Mihai Bodnărescu, prezentat (și de colegii săi deputați, de asemenea țărani: Miron Ciupercovici, Gheorghe Timiș, Ilie Niculiță și Vasile Știrbul) Adunării obștești din Viena, cerea între altele: „să se ridice taxele preoțești și să se oprească amăgirea de la legea noastră la uniți, care atâta amărăre în Biserica noastră și atâtea supărări și dușmăanii în popor pricinuiesc și nația noastră înjosesc”¹⁴. Ba, acu la 1816 școala primară din Bucovina fusese pusă sub conducerea și privigherea Consistoriului romano-catolic din Lemberg¹⁵. Iar un raport retrospectiv din 1848 constata că după 1816 (1816!!): „nici un naționalist nu se primea de (= ca!) învățător, dacă nu jura mai întâi că se leapădă de credința părintească”¹⁶.

Care fu deci geneza întregii campanii prozelitiste? Întâi, firește nenorocita de stare a ortodoxiei din partea locului: Păstori netrebniți, și nu păstori de turmă, ci de lupi sfâșiitori de carne vie-alături de stăpânii lor, șefii ierarhici, slugi plecate ispititoarelor momeli austriecești! Aveau unde să se prăsească hienele...: Misionarii celui Concordat papal, care, în schimbul anumitor contraservicii, asigura catolicismului tot concursul stăpânirilor profane! Contraserviciile, în cazul dat: slăbirea elementului autohton din Bucovina, slavizarea românilor (tendință care se dovedește de-a lungul tuturor celor 143 ani de reptilică și vampirică dominație austriacă în Bucovina) - slavizarea Bucovinei românești și cu ajutorul războiului confesional! Așadar: prozelitismul catolic, altoit pe certe interese de stat, adulmecă imediat cotlonul nevralgic al situației – și atunci: iureș la Boian! În orice caz *Drama de la Boian* ilustrează în mic apriga politică antiromânească a Austriei în Bucovina, vatră, inimă și grădină a Moldovei lui Ștefan cel Mare!...

Iar materialul informativ din *Arhiva lui Iraclie Porumbescu* ne servește - har Domnului! – din plin.

Nu mică deci fu dilema în care se trezi Iraclie P., când primi invitarea (din 21 ianuarie 1857) să se deplaseze la Boian. Să-și desfacă în pripă, cu mari dezavantagii materiale, abia înjghebata, dat tot mai înfloritoare gospodărioară, vânzând pe mai nimic și înpotmolindu-se-n datorii; să-nfrunte intemperiiile iernii cu soție și trei copilași, dintre cari cel mai răsărițel (Emilian) de-al cincilea an, al doilea, Ciprian, de 3 și 1/4 anișori, iar cel de-al treilea, Ștefan de 5 luni, la sânul Mamei; să pornească-n neștiire, părăsind o comună gata - rânduită pentru a se băga în viesparul zvârcolirilor confesionale de la Boian... - griji și cumpeniri care mereu îl frământau și pe care le descoperim precis înșirate în jalba sa boiăneană (redactată-n nemțește), adresată Consistoriului la 28 faur/ 6

martie 1859, din care cităm: „Considerând că subsemnatul abia începuse să-și încropească o gospodărioară acolo, la munte, și din pricina aceasta, datora nu numai părintelui prota Hanițchi 200 fl., ci și altor creditori, peste 300 fl., e ușor de înțeles, că a răspunde amintitului deziderat¹⁷ echivala pentru subsemnatul cu o mare jertfă... Să te muți la 20 mile depărtare, și numai pe timp nehotărât, împreună cu întreaga ta familie, să părăsești o enorie dată la calea împăciuirii și o proaspătă și atât de îndatorată gospodărie, e, pentru cine, din viesparul unui biet țăran; cu mare greu a ajuns la starea preoției, cum e cazul la subsemnatul, mai având dânsul încă și obligațiuni materiale față de mai multe rude nevoiașе, desigur nu un lucru obișnuit și de tratat ușuratec”¹⁸.

„Cu cele mai aprige greutăți și piedici, și cu cele mai penibile sentimente, să-ți cari soția, cu un sugaciul încă, și cu alți copii brudii, într-o călătorie atât de depărtată și de grea, și mai ales în cel mai nesănătos anotimp, ori să-i abandoneze colo-n pustiu muntelui, să-ți lași de izbeliște proaspăta gospodărie, să renunți la singurele venituri precise ale parohiei și stolei¹⁹ și să părăsești o populație readusă, cu atâta trudă, împăciuirii și obedienței liniști și rânduiei, după ce fusese zurbăgită prin cunoscutele uneltiri cobilițene²⁰ pentru a fi însărcinat deocamdată cu cine știe care și ce fel de comandament...”

Și totuși: „Și totuși subsemnatul s-a declarat gata de-a pleca la Boian, localitate unde adecă, după cum se știe, în urma tulburărilor religioase, toate frânele bune rânduiei pastorale și morale erau slobode, ba anumite chiar desființate; unde preoții noștri erau numai obiect diferitelor injurii și împrôșcări; unde deci pe subsemnatul nu-l aștepta decât jignire, măhnire și trudă haină, mai ales că norodul boiănean devenise obraznic și insolent²¹.

Aceleași sumbre bănuieli față de neșansa boiăneană, în citatul memoriu *Salvus conductus*... (p. 4): „Știam eu că, până-n fund-agitata și în contra preoților ortodocși revoltata comună Boian, de m-oi duce, nu mă așteaptă colaci și că, ceea ce-mi promitea Consistoriul, că voi avea acolo temporaliile cuvenite, era numai o frază platonice. Auzisem pre bine, ce chin și năcaz avură acolo, în timp de mai o jumătate de an, preoții - între cari și pe urmă devenitul mitropolit Blajevici - cari succesiv au fost trimiși acolo spre a domoli iritatul popor boiănean și a-l readuce hotărârea-i de a trece la uniație.”

Totuși vrednicia porumbescă - antrenată și de îndemnurile unui Alecu Hurmuzachi - înfrânge toate tentațiile șovăirilor! În adevăr, în scrisoarea-i din Cernăuți, 4 mart /20 feb. 1857, Alecu Hurmuzachi îi glăsuiește: „Eu nu știam că părintele Eugenie mai bine te-ar ține(a) în veci acolo, între urși, decât să aibă pe-aproape; dară chiar aceasta e un temei mai mult pentru ca să vii. Nimene nu-ți va putea lua parafia²² de la Boian și ce-ți pasă de Hacman?! Vei fi aproape de oraș, vei avea parofie bună, îți vei câștiga merite nouе, stima celor buni și vei rușina pe Hacman²³ și pe cei de seama lui. Încă odată dară, din toate aceste priviri și temeieri serioase, te invit și te îndemn să primești și să vii la Boian. De abie am loc a-ți spune că te așteptăm cu nerăbdare și că vii la Boian. De abie

am loc a-ți spune că te așteptăm cu nerăbdare și că, salutându-te, sânt al Sfinției Tale plecat serv A. Hurmuzachi”.

Iar ulterioarele realizări ale apostolatului lui Iraclie Porumbescu de la Boian, dovedesc în mod strălucit cât de sinceră îi fu mărturisirea în același ms. etichetat de noi²⁴ Drama de la Boian, când zicea: „... simții în întreg sufletul meu un dor cât (de) mai învăpăiat, a aduce conciliațiune în parohia aceea”. La fel, în marea sa jalbă din 1859: „Dovedit-a doar subsemnatul apriat, acu cu venirea sa încoace (= la Boian), că dânsul își apreciază cele mai vajnice interese personale ca cele mai neînsemnate, acolo unde e vorba de chestiuni ale Bisericii și ale binelui obștesc; și acestor chestiuni, subsemnatul le-a dedicat, în tot timpul păstoririi sale de aice, în chip foarte devotat, nu numai tot sufletul său, tot gândul și toată strădania²⁵ ... Și mereu la fel, în *Salv-conductul* său (1894, p. 4): „... știindu-mă eu, cum aş zice, de²⁶ ostaş al bisericii mele, mă declarai gata a merge unde ea mă cheamă”.

Și se mai ițea un motiv care-l determina pe Iraclie P. să accepte a da cioara din mână pe vrabia din par!! Gândul că prepoziții lui îi pun la încercare devotamentul, cerându-i această grav-spinoasă probă și pentru contracararea anumitor rocoșiri ale sale de altădată. Fapt pe care-l cetim în acea (foarte analitică și foarte protocolar - oficialnic redactată jalobă din 1859); adecă: „n-ar fi prea greu să recunoaștem că...deci acest înalt apel consistorial²⁷, proiectat dintr-o perspectivă mai largă asupra menționatei incidente ale subsemnatului²⁸, trebui să apară ca o intenționat - forțată punere la încercare²⁹. Și, *ibidem*³⁰: „Dar gândul la precara împrejurare că asupra subsemnatului grevează - cum dânsul trebuia s-o înțeleagă din mai multe simptome de mai nainte din partea unuia dintre superiorii săi prepoziți - o disgrăție foarte defavorabilă pentru subsemnatul și chiar pernicioasă cu privire la cariera sa - și pentru a nu provoca la prea venerabilul Consistoriu asemenea resentiment, îl determină pe subsemnatul să dea ascultare dorinței aceluiași prea venerabil corp”.

Și chiar fu așadar obârșia răzvrătitului de la Boian? Întâi, nevrednicia păstorilor! Istoria e în măsură să le înfiereze din plin herostratica faimă. În citatul *Salvus conductus*..., p. 4, citim: „Iritațiunea aceasta a poporului (sc. de la Boian) era nutrită, de-o parte, de duritatea tratării morale și materiale a parohului local de acolo și a cooperatorului, care era fiul parohului, și de altă parte, de Concordatul cu Roma, care atunci era în prima-i și puternica-i vigoare...” La fel, în menționatul ms. Drama de la Boian: „Premit³¹ aice că însele³² la primele nemulțămiri ale poporului boiănean nu-și avură proveniența³³ în însăși Biserica noastră, cum îi plăcu fanatismului misionarilor uniți a răspândi în lumea largă, ci în păstoria parohială de acolo, și anume, în subieptul³⁴ acelei păstorii și unele certe urbariale³⁵ dintre boier și comună³⁶”.

Și iarăși, în același ms.³⁷: „Odată vrând eu a mijloci o judecată măcar ce și ceva mai domoală și mai conciliabilă asupra antecesorului meu, obieptului

perpetu al urii și înjurărilor, cu care fui și eu trădat³⁸ neconținut, zisei la ocajune de asemenea infestare³⁹:

- Gândiți-vă, dragii mei, așa că clopotele cele mari și frumoase ce le-a făcut părintele A...⁴⁰ pe spesele mele și le-a dăruit bisericii voastre, prin urmare că așa ca și vouă înșivă le-ar fi dăruit; și acele clopote, cu sunetul lor, zic și ele aceea ce ziceți voi înșivă în toate zilele: și ne iartă nouă, Doamne, greșelele noastre, precum și noi iertăm greșiților noștri...

- Părinte - mă întrerupse unul din cei înscriși la unie - părinte, de vrei să ne aduci iară în ocolul dumatăle, zi să nu mai tragă clopotele cele, că de câte ori pălește limba întrînsele, pare că vedem cum țâșnește sângele nostru din gardina lor"...Și, mereu, din același memoriu *Drama de la Boian*⁴¹: „eu văzând și cunoscând că, nu biserica, ci persoane preuțești ale noastre sânt cauza indignării poporului din Boian, mă silii...”

Și iată-le acum, și mai precis divulgate, acele „persoane preuțești” cari înverșunaseră norodul de la Boian. Ni le demaschează o scrisoare⁴² lămuritoare, adresată de la Boian, în 14/2 faur 1894, către Iraclie Porumbescu, de preotul Emilian Vasiloschi, din care cităm: „Causa principală (sc. a răzvrătirii) a fost Petru Androhovici cu tatăl său, Simeon Androhovici, cari asuprau și jupuiau poporul într-un mod nemaipomenit. Pentru rugăciuni înaintea de cununie lua el de la mire 50-100 fl.⁴³ sau fâlcă întreaga de grădini și de câmp și, în urmă, necăpătând banii cvartitului de la sat în decurs⁴⁴ de mai mulți ani, în suma de 1000 fl., a adus militari pe spesele creștinilor. Aceasta i-a iritat și, sprijiniți fiind ei de mandatarul numit⁴⁵, carele era îndușmănit cu Androhovici, au trecut cei mai mulți la unie”.

De altfel, exploatatorul Simeon Androhovici a și fost sancționat, cum evidențiază Abschrift-ul (= copia) unei ordonanțe date de Guvernul țării (al Bucovinei. zis „k. k. Landes-Regierung” – nota ne aparține) la 23 Iunie 1857, care vorbește despre „suspendatul⁴⁶ paroh de până acum al Boianului, Simeon Andruchwicz, contra căruia... cu... ordonanța din 28 ianuarie a. c. (deci 1857) ... s-a decretat punibilitatea⁴⁷...”

Data fiind această discordie dintre păstor și turmă, asaltul catolicismului asupra ortodoxiei de la Boian se înființă cât se poate de lesne și de accentuat. Mai ales că o seamă dintre căpeteniile ortodoxiei vădeau în întreaga situație o indiferență aproape suspectă - racordată pare că direct la interesele subterane ale întregii stăpâniri austriecești. Cităm din vajnicul memoriu istoric *Salvus conductus* (p. 4.): „Astfel preoții gr.-catolici, încurajați de această împrejurare⁴⁸, lor favorizatoare, și de autorități publice sprijinită, erau de tot agresivi față de Biserica ortodoxă și de preoții ei”. Iar din citatul nostru ms. *Drama de la Boian*⁴⁹: „... drept aceea voi să aduc aice, pe scurt, unele împrejurări și aparițiuni, și astăzi încă constatavere⁵⁰, care frustrară toate opintirile⁵¹ și ale mele, și ale domnilor mei antecesori preotești⁵² din timpul revoluțiunii eclesiastice din Boian, și făcură că succesul ultim și favoritor⁵³ al acestor

opintiri nu rămase în mâinile noastre, ci în cel ale contrarilor și dușmanilor noștri...”

Urmează, în citatul ms.⁵⁴, menționarea fatalei păstorii parohiale a lui Andruhovici și, apoi: „Resimțirea⁵⁵ justă în contra acelei păstorii dusă un timp îndelungat și nu fără știrea protopresbiteratului respectiv⁵⁶ până ce, în fine, în mod privit ajunse știrea și la Consistoriu. Trebuie aice să constătez că, atât Protopresbiterul Boianul, cât și parohul acestei comune, erau îmbii⁵⁷ membri ai Consistoriului diecezan, erau deci, prin officioasa sa din 20 optomvre/1 noemvre 1855, nr. 3093, până în opt zile, de la parohiatul Boian raport cine din creștinii ortodocși ai Boianului au trecut deja de la biserica noastră la cea catolică și din ce cauză” - iar părințelul Andruhovici își mistifică șefii chiriarihici, precum știm, că: parohiatului său nu-i e cunoscut că „vreun poporean” ar fi făcut asemenea trecere...

Și - continuă msul. nostru⁵⁸: „Mare neinfestabilă⁵⁹ trebuie să fi fost încrederea Preasfințitului Arhipăstor de pe atunci⁶⁰ în persoana protopresbiterului, sub al⁶¹ cărui privighere se afla Boianul, cum și în persoana parohului boiănean, că, după primirea răspunsului citat⁶², venind mai mulți poporeni de acolo să se plângă asupra durerilor sale contra parohului lor, Preasăntia -Sa (ii) alungă într-un mod cât se poate de dur...și ei se întoarseră acasă neascultați⁶³ de mai multe ori și din partea protopresbiterul ținutal⁶⁴ să li se fi întâmplat, fără să se fi făcut o cercetare asupra jeliurilor lor”.

Așadar: Consistoriul, sesizat abia pe cale privată, particulară, - prin cine-mai-știm-ce, anonimă - asupra vandalismului celor doi corifei ai mulsorilor pravoslavnice: Protopopul și parohul Boianului, ambii ruteni, cum aflăm din merituoașa diatribă *Salvus conductus*..., unde (p. 17-18) cetim: ... ironia lui Iraclie P., că același *Salvus conductus*, (deci, oarecum, aceeași blagoslovenie a lui Eug. Hacman), „parohul local, și nu singur, ci în tovărășie cu protopopul ținutului, ambii ruteni, ambii și asesori consistorial activi (!)”, „tot de la episcopul Hacman” îl avu - Consistoriul acesta nu răspunde decât cu brutale reprimade desperatei alarmări a norodului boiănean! Doi ruteni, ba inclusiv episcopul Eughenie, chiar trei, rutenismul lui Hacman fiind fapt istoricește deplin stabilit⁶⁵ - colaborau pe întrecutele întru slavizarea românescului avanpost al Boianului!

Nu le fu deci prea greu popilor catolici - cei de sub poalele proaspătului⁶⁶. Concordat - un fel de cârdășie, aceasta în semnul lui o mână (Roma) spală pe alta (Statul) și amândouă festelească obrazul (Sfânta dreptate)!- ca să măsluiască adevărul și, misficând, să exagereze că, la Boian, 400 de familii sunt gata - trecute la „unie”! Senzație, zarvă, surdă furtună! Atunci... vulpe destul de vicleană, acel Eughenie, ca să nu intervină cu te-miri-ce, barem de ochii lumii și, mai ales, de gura lumii! Salvatorul fu descoperit în bietul, abia scăpat la liman, Iraclie de la Șipotele Sucevei, din capătul lumii deci.

Cu deplină, creștinească și românească bărbăție, dar și cu prudență (reflectând și asupra carierei sale preoțești), Iraclie P. răspunde afirmativ

întrebării, adresate lui (la 21 ianuarie 1857) de Consistoriu, ori de acceptă enoria Boianului. Declarația sa, de oficială acceptare, vine - nu fără oarecare trăgănare⁶⁷ - la 29 ian/4 febr. 1857, cum cetim dintr-o copie a decretului de „expunere”⁶⁸ a lui, „spre administrația enoriei Boian cu păstrarea caracterului de paroh”. Și chiar și acest decret - copie⁶⁹, nu e lipsit de anumit ton dascălitor, elocvent pentru temperamentul lui Iraclie P. - glăsuind: „Nădăjduim deci în Domnul cum că, acela ce în păstoria sufletească multe experienții⁷⁰ au făcut, deplin acu va ști de ce măsuri trebuie a se ținea, ca întreprinderile și lucrările unui păstor de suflete să⁷¹ fia spre⁷² adevărat folos al poporului său. Drept aceea așteptăm de la cucernicia ta cu tărie, cum că nu vei lipsi a întrebuița toate mijlocirile evanghelești, precum vie, creștinească învățătură, așa și mai ales, pilda cea bună a vieții, prin care să fii lumina poporului, ca să sădești în inima norodului cea pustiită cu totul, frica lui Dumnezeu, să stărnicești pace și bună orânduială în enoria aceasta, ferindu-te a te amesteca la aceea ce este a sferei streini⁷³ și nepornindu-te asupra nimărui cu iuțime.”

Ba, consistorialnica dascălire, fu chiar insinuantă. În adevăr, din mult citata jalbă de la 1859, știm că **decretul de mutare la Boian** fu prezentat simultan „cu un ordin cătră protopopiatul respectv⁷⁴ de a-l ridica pe subsemnatul imediat de la Șipot”⁷⁵ și că acest decret (redactat și datat - se miră⁷⁶ chiar și reclamantul Iraclie P. (chiar în ziua când dânsul își prezenta declarația de acceptare), fusese ținut în termeni cu adevărat jignitori pentru candidatul de Boian! Atât de jignitori, încât cel vizat, Iraclie Porumbescu, l-a și desființat, presupunem noi⁷⁷, transmițându-ni-l numai într-o „Copia simplex”, deci nu în original și nu într-o „Copia vidimata”, adevă oficial - legalizată (ca atâtea alte documente personale ale sale) - și trecând în această Copie simplă doar datele cuvenite și-o mult atenuată dascălire! Dar desființatorul injuriosului decret uita că-n jalba sa de la 1859, cita textual la incriminări din...autenticul decret! Ieremiada din 1859, nu pregeta astfel să spună pe șleau că față de atât de condescendentă⁷⁸ invitare, din 21 ian.1857, de a primi sarcina Boianului, decretul în chestiune e atât de jignitor redactat, încât „aproape octroiază aparența că întreg procedeul de chemare a subsemnatului la Boian, de n-ar avea caracter oficial, ar fi calculat în vederea unei nesupunerii și a unei insubordinatorii remonstrări”⁷⁹. Adecă, și mai pe șleau spus: adevărată cursă înscenată de hâtnenia hacmanească! Și, nu odată, biografia lui Iraclie Porumbescu are și acest merit, de-a evidenția și mai mult meschinăria nefastului - sub atâtea raporturi nefast - Eughenie Hacman!

În adevăr, cu ce grațiozități răsplătea Consistoriul lui Eughenie H. generozitatea preotului Iraclie, care, numai călcându-și vitejește pe inimă, primea corvoada Boianului? Decretul în chestiune, datat și redactat, în chip aproape miraculos, chiar la data de 4 faur (1857), când Iraclie P. abia de-și semnase declarația de acceptare, veni cu așa bănuiele și temeri, încât, în loc să fie - cum s-ar fi cuvenit expresia oarecărei recunoștințe - era desfigurat într-un document „objurgatoriu”⁸⁰ - opinează, aproape textual, jalba lui Iraclie P.

din 1859. Așa dar-năzdrăvanul decret de **boianizare a lui Iraelie**, iată la ce se preta! În chip de reproș i se aminteau reclamațiuni fără de fărșit”!⁸¹ Ba: „era exprimată chiar temerea ca subsemnatul să nu se comporte la fel și la Boian”!

Iar ecoul acestei hacmanene (rafinare - o califică I. Calinciuc) meschinării (ticăloșii - îi zicea Alecu Hurmuzachi) - în citata scrisoare a lui Al. Hurm. (din 20 februarie 1857): „Iubite Prietine, Am primit scrisoarea sfinției tale, și mulțumindu-ți cu toată căldura pentru astă probă de încredere în prietenia mea și a noastră, grăbesc a-ți răspunde la ea, dorind ca acest răspuns să poată merge încă cu poșta de astăzi. Oare mai e de trebuință să-ți zic, cât m-au revoltat până-n fundul inimii mele, ce-mi spui despre cuprinsul decretului ce ți-au trimis nefericitul nostru episcop. Nici îți voi tăgădui dară că din punct (= punct) de vedere a demnității personale trebuie să-ți dau toată dreptatea, că nici ai fi putut rămâne(a) nepăsătoriu în seamă la o astfel(iu) (de) ticăloșenie. Pe de altă parte sânt încredințat, că interesul Bisericii cere acest sacrificiu de la sfinția ta, și că și sfinția ta vei crede, că nu îl poți refuza; așa ne sânt încungiurările⁸², așa ne e timpul! Au doară nu facem și noi și alții asemenea(a)?, Au doară de-am lua în privire numai interesele noastre ori de care fel (iu), nu am fi ajuns încă mult mai rău decât suntem acum? De când am renunțat și noi la favoarele⁸³ deosebiților domni, d(e) câte ori am fost supărați în tot fel(i)ul, împ(i)edicați la cele bune, ce am fi dorit a cerca, amăgiți, denunțați, împotriviți de ei. Abia sânt 2 săptămâni de când preasfinția sa, în sesiune și-a(u) rostit 4 oare toată ura și patima asupra-ne. Zicem însă: Domnul să-l judece și noi să-l silim să facă bine sau măcar mai puțin rău.

Primind scrisoarea sfinției tale, îndată am trimis-o părintelui Calinciuc⁸⁴, carele mi-a(u) înapoiat-o cu un răspuns⁸⁵ e pe care îți trimit aici o copie de tot esactă (exactă) și după care vei pute(a) judeca toată înțelepciunea, toată noblețea caracterului, toată tăria convi(n)țiunii acestui bărbat atât de întreg și demn și iarăși atât de persecutat. Nu ți-aș fi putut da un răspuns mai bun, mai nobil și mai cugetat. De aceea ți-l trimit și de aceea te rog, în toată sinceritatea prieteniei, să te îndupleci a-l urma, a-i răspunde, adică a veni la Boian, făcând totodată și cum a zis în alăturata scrisoare o propunere binemeritată d. d.”

Și apoi post-scriptumul: „P. S. Trebuie să-ți mai zic că, fiind mai dăunăzi Hacman aici, el a spus că anume și-au pomenit de acele jalbe⁸⁶ (pări), ca să-ți dea dovadă de bunăvoința lui, ca să te încredințeze⁸⁷ nu au voit să te supure (supere). Sfinția ta vino la Boian, fă-i arătare⁸⁸ și dă-i bani pe mere, cum e vorba⁸⁹. Eu merg chiar acum la Guberniu, ca să grăbesc învoirea des Vorschusses⁹⁰ ce ai cerut.”

Răspunsul dat de bărbăția lui Iraelie Porumbescu, acestei meschinării? În aceeași jelanie a lui din 1859! Adecă: „Cu toate acestea, subsemnatul suportă și această jignire, a celui mai loial sentiment de dreptate al său, cu deplină devoțiune și resemnare, de-o parte, pentru a-și pune în practică facultatea sa de a distinge interesul personal de cel superior, chiar pe socoteala propriei sale jertfe, iar de altă parte, pentru considerentul - nu de neiertat unui tată de familie

- nu numai de-a nu spori, ci, de pe cât se poate, de-a domoli bănuita dizgrație, care părea a-l urgisi”⁹¹.

Cunoaștem **și data precisă de la care înainte Iraclie Porumbescu păstorește Boianul**. O avem în cererea sa, adresată de la Șipot, **în 25 nov./7 dec. 1863**, către Protopresviteratul Cernăuților, în care dânsul solicită „un atest asupra cualeficării sale preotești în enoria Boianului”: „Din ziua de 28 martie /9 aprilie 857 și până la 8/20 martie 859 am păstorit eu, subscrisul, enoria Boianului din ținutul protopresviteresc al Cernăuților” - zice dânsul acolo. Altă adresă oficială - copia de pe adresa (din 8/20 aprilie 1857) către guvernul țării, în care se urgenta predarea cuvenitelor temporalii (deci: casă, grădină, sesie) nou numitului păstor al Boianului. Iraclie Golembiovski - antedatează cu o zi termenul de la care înainte Iraclie Porumbescu își începe activitatea la Boian, pornind chiar de la ziua de 27 martie/ 8 aprilie 1857. Mai vag - și chiar imprecis (!) - ”von März 857 und bis Hälfte April 859 - mărturisește dânsul într-o similară cerere de conduită pentru epoca Boian, adresată, cu data: Șipot la 30 noiembrie 1860, prefecturii de la Sadagura.

Așadar, de la data „optării” - sit venia verbo - și a numirii lui Iraclie Porumbescu pentru și la Boian (4 febr. 1857) și până la efectivă inaugurare a funcționării lui acolo (9 aprilie 1857), mutatul întregii caravane a familiei și gospodăriei sale - inclusiv micul Ciprian (de cam 3½ anișori atunci) – consumă mai bine de-o lună de zile. Iar dezastrul dislocării de la Șipot, cu întreaga-i familie și cu cât putu ridica din propria-i gospodărie, știm cu ce sacrificii se făptui. Amănuntele ni le mai completează documentara jelanie din 1859. Citez: „Subsemnatul veni(i) la Boian fără de nici o opoziție”⁹², cheltuind pentru această atât de depărtată călătorie de strămutare peste 80 fr...” și, sosind la Boian, se pomeni cu mobila și-n general cu lucrurile de menaj și gospodărie, parte complet distruse, parte deteriorate, ceea ce-i căsună altă pagubă de aproape 60 fr...

„Descins apoi la fața locului, află subsemnatul într-o nu mica sa uimire, că acele cuvnite temporalii, puse lui în vedere de prea venerabilul consistoriu, nu mai există acu de la izbucnirea tulburărilor de aice și că dânsule, din aceeași cauză, nu mai ființau nici în momentul când s-a executat solicitarea subsemnatului de-a veni la Boian, întrucât parohul Lucescul⁹³, fost aice mai bine de un an, n-a avut cuvenitele temporalii; ba acest preot obișnuia să împartă din propria-i pungă la bani, în dreapta și în stânga, între norod, necum să mai pretindă plată pentru funcțiunile făcute. Subsemnatul trebui deci să ia imediat asupra-i cele spirituale, adică obligațiunile parohiale ale pâr. Lucescul, dar condițiile de subsistență aici, și încă și pentru soție și copil, nu i se oferă așa cum prevedeau promisiunile; după ce, predându-i-se datoriile spirituale, fu ca și părăsit în stradă, subsemnatul fu silit mai întâi să-și caute și să-și închirieze singur o locuință, și dânsul putu să și-o afle numai cu un preț așa de mare, că, deși nepotrivită, chiria ei se ridica la mai mult decât dublul chiriei sistemizate pentru un paroh, sumă pe care însă comuna declară imediat de-a plăti”⁹⁴.

Sustragerea burzuluișilor boianeni de la datoria de-a executa robotul parohial și de-a achita cuvenitele taxe pentru slujbele religioase în timpul păstoririi preotului Apostol Lucescul, la Boian (1856 – „până-n primăvara lui 1857”) o certifică parohul Ap. Lucescul pentru parohul Iraclie Golembiovschi de la Stupca, cu data: Sadagura, la 18/30 sept. 1876. În josul acestuiași Certificat (*Zeugniss*), protopopul și parohul de la Clivești (jud. Coțmanului), confirmă (cu data: Clivești, la 16/28 faur 1878), ca unul care din nov. 1856 până în toamna lui 1859 a fost utilizat ca preot-ajutor la Boian, că enoriașii în chestiune achitau cotizațiile stolare (veniturile epitrahilului) numai extrem de arare ori și aceasta numai după propria lor chibzuință” și că nu prestau de loc „datoritul robot parohial, mariașele⁹⁵ și celelalte îndatoriri”⁹⁶.

Așadar, **condamnatul la apostolat, Iraclie Porumbescu**, își începea lupta în cumplită dezorganizare materială. Și se mai da lupta și cu arme atât de inegale! Deoparte, tot concursul tănuț al celor mari și tari (Concordatul cu tentaculele Institutului De propaganda fide - în alianță cu hăinia austriacă) - de altă, aproape un desăvârșit abandon din partea căpeteniei sale ierarhice și completă derută⁹⁷ financiară! Om să fii și stejar din codrii lui Ion Darii și din Măgurile Suceviței movileștene, ca să mai înfrunți furtuna! De data aceasta însă, și papistășimea, și... fariseii pravoslavnici își dăduseră de om!

Reclamându-și aproape în zadar mijloacele de întreținere, resemnându-se întru cele materiale, coborâtul din creierii munților, apucă taurul de coarne, mai vitejește, poate, decât ar fi dorit o seamă dintre șefii săi: Eughenie Hacman cel de – a pururea cu două fețe și cel puțin cu una mască pe obraz și Teofil Bendela, cel cu eternul tremurici pentru buna obediență și conduită austriacă.

Și iat-o și ilustrarea cu documente a acestor spuse!

În adevăr! Într-un memoriu⁹⁸ al lui Iraclie Porumbescu, adresat Consistoriului - în continuare⁹⁹ – cu data Boian 3/15 faur. 1858 citim: „Preoțimea gr.-unită evidențiază din ce în ce tot mai mult, că a purcede legal, e fără dar și poate numai datoria celorlalți, nu și a sa”¹⁰⁰.

Și apoi: „Căci nu e oare bătător la ochi că preoțimea unită ocolește, și chiar pe față, orice legalitate, desconsideră complet drepturile garantate de Majestatea Sa, prea grațiosul nostru Împărat, bisericii gr.-orientale¹⁰¹ călcându-le oarecum în picioare și manevrează cu creștinii noștri gr.-or. (și gospodărește *per nefas* în parohiile noastre)¹⁰² de parcă dânsule ar fi de drept proprietatea lor”.

Și iarăși pe coarda conveniențelor oficiale: „Înaltele și supremele autorități, desigur nu vor admite însă această arbitrară băntuire a preoțimii unite în prezenta enorie parohială, îndată ce dumialor vor afla cum se comportă acea preoțime aici, cum mistifică dânsa Concordatul și cum abuzează pe fătîș de înalt - loialele intenții ale prea grațiosului nostru monarh.”¹⁰³

Și apoi, în mult - citatul nostru ms., **Drama de la Boian**¹⁰⁴ - punctul pus pe i, cu informațiile: „Afară de aceasta, uniții, și rutinați în uneltiri și intrigări,

în sumuțări și ademeniri fiind, căci, după cum eu desigur am aflat¹⁰⁵, posedau, pre lângă mijloace abundente materiale și povățuiri detăilate¹⁰⁶ până-n cele mai mici mărunțimi, de la școala misionară¹⁰⁷ din Roma, cum, în fiecare caz special, ei cu aceia să pățească¹⁰⁸ pre carii vor să-i prozeleze¹⁰⁹ - eu însă fără mijloace materiale, fără instrucțiuni și informațiuni, ba, fără măcar autorizare și sprijinire morală de undeva¹¹⁰, eram avizat numai la persoana mea și la respectarea¹¹¹ unor legi pozitive, care nu și eu, ci numai uniții le puteau călca după plac și fără frică de răspundere.

Zic că eram avizat la persoana mea. Și cine și era această a mea persoană în ochii odată – răzvrătiților¹¹² din Boian și a preuților uniți, ai sumuțătorilor adecă și povățuitorilor acelor răzvrățiți.

Aceasta, cine și ce eram eu, mi-o spuseră de sute de ori scrișii la unie și adică: și s-ta¹¹³ ești din acei, de ai¹¹⁴ căror rău ne părăsirăm biserica! Ori: - Frumos ne înveți! Dară și popa A...¹¹⁵ ne învăța tare frumos ce să facem noi; însă faptele lui erau așa, că parcă vrea să ne spună prin ele, că cu sufletele noastre se poate, pe ceea lume, măcar și gardurile propti...-”

Și, în același memoriu ***Drama de la Boian***¹¹⁶ greoi - stilizatul pasagiu: „Este drept că uniții - căci se mândresc cu succesul lor - se pot provoca, despre o parte, numai la atentate și la alte înfruntări a tot ce e lege și legalitate; iară, despre alta, se pot provoca la protecțiunarea intențiunilor Concordatului, manifestată acea protecțiune de organele regimului”.

Oficial, amarnic-hărțuitul nostru gângurește de prea loialitățile prea grațiosului monarh, dar așa, mai între patru ochi, o cam dă pe șleau! Ciorna unei scrisori, datată 2/14 II 58, inaugurată cu „Hochwürdigster Herr Archimandrit”, deci adresată lui Teofil Bendella - cuvintează¹¹⁷: „Sunt acum în cea mai profundă nedumerire, ce gânduri planează în sferile superioare de la Cernăuți relativ la chestiunea noastră de aice și ce mai avem de așteptat”. Și, apoi, cântărind problematica perspectivă că guvernul Bucovinei Schmück¹¹⁸ poate nu va fi dispus să aprobe o anchetă la fața locului, delegând dorita „Comisiune”¹¹⁹ – încheierea¹²⁰: „Vă rog, Prea-Cuvioșia voastră, scrieți-mi ori de suntem îndreptățiți să sperăm și ori de putem bănuși că Schmück ne va aproba pe curând comisiunea? Căci, cu privire la mijloacele mele de subzistență, eu unul sunt, literalmente, cu sufletul la gură. Soția mea se vaietă, copiii se vaicăără și eu plâng pe furis, câtă ticăloșie îndur aici, de-a nu avea nici măcar cele mai de nevoie pentru trai. Aș dori mult să știu, ori de lupt și mai am de luptat aice numai contra preoțimii unite, sau și contra unor puteri mai înalte.”

Părăsenia, abandonul din partea șefilor săi ierarhici, e de pildă încondeiat în cererea¹²¹ lui către Consistoriu (în nemțește), din 25 aprilie/ 7 mai 1858, unde citim: „Dar din toate părțile, subsemnatul trebuie mereu să îndure nu numai obstacole și înfruntări, fără să fi fost ajutat cel puțin de propriile sale autorități în zeloasele sale năzuinți și în loiala sa strădanie așa fel, ca truda cheltuită de subsemnatul să nu fie de istov anihilată prin răzbierea preoțimii unite, autorizată

și încurajată de către Consistoriul greco-unit. În fața mării primejdii care amenința aice, la Boian, ba chiar și în împrejurime sfânta noastră Biserică, subsemnatul fu lăsat, așa zicând, în sama sa proprie, fără de instrucțiuni, fără îmbărbătare, ba chiar fără ca cel puțin să știe că prea venerabilul Consistoriu e de acord cu descinderea subsemnatului aice.

Semnalarea din partea subsemnatului că situația de aice a luat acu o întorsătură favorabilă, rămase fără de nici un efect și-n general sugestiile subsemnatului nu se învredniciră de cuvenita apreciere.

De trei ori în timpul din urmă, domnul¹²² arhimandrit consistorial¹²³ fu delegat încoace, și nici o singură dată subsemnatul n-a știut despre lucrul acesta nimic, pentru ca să poată pregăti venirea și activarea lui la buimăcitul norod de aice, pe când adversarii noștri știau totul, străduindu-se fără răgaz și în toate direcțiile pentru cauza lor.”

Și vrednică expresiei a supremei cătrăniri¹²⁴: „În urma unor atari experiențe, pe cari subsemnatul le-a îndurat permanent și le-a îndurat chiar acum din partea propriilor noștri prepoziți, nici cel mai mare curaj nu mai poate izbuti ca să te lași și mai departe maltratat, alături de atâtea vexațiuni și nevoi, cari trebuie să le suporti aice, fără de cel mai umil rost: căci aceasta ar însemna să lupți contra unor adversari și contra oamenilor și prepozițiilor tăi proprii. Și un lucru ca acesta, un singur ins, mai ales tată al unei familii, nu-l poate face, dacă nu vrea să se-ncarce cu reproșul că s-a jertfit orbiș. Nu subsemnatul rămâne să aprecieze ce aspecte prezintă istoricul *Uniei de la Boian*, ci opinia publică¹²⁵.

Așadar, silit de nevoie, subsemnatul trebuie să roage prea venerabilul Consistoriu din nou, să binevoiască a-l ridica din păstoria acestei parohii și a-l reazeza în enoria sa anterioară, la Șipot¹²⁶. Posibil că altcineva să poată suferi cu sânge rece așa un tratament și asemenea procedură superlativ - pernicioase Bisericii noastre, subsemnatul însă, nu.”

Altă răspântie istorică, în răscrucea căreia răsună ecoul unui gest adevărat porumbesc. Iar clasică - sit venia verbo! - absentare de la datorie a unui Eughenie Hacman și Teofil Bendella se va reliefa mai ales în cele două-trei speciale acte ale dramei de la Boian. De ochii lumii, de nevoie, da, vor mișca și dâșii câte-o încheietură de deget; dar, în momentele hotărâtoare vor fi de-un formidabil mutism: completă și cumplită dezerțiune!

Totuși în războirea de la Boian, înainte-mergătorul Iraclie Porumbescu avu **un devotat colaborator și sincer amic: profesorul de teologie dogmatică Ioan Calinciuc** (1812 - 1875), care, dacă-n calitate de dogmatist pare a nu fi fost prea strălucit, pentru că în urma unui litigiu academic, purtat de mai tânărul profesor de teologie Constantin Morariu (1835-1875), dogmatica lui Calinciuc, în loc să se publice¹²⁷ „a fost înmormântată pe totdeauna”¹²⁸ – totuși, ca ostaș al Bisericii se prezintă cât se poate de impresionant. Așa ni-l revelăm din cele cinci scrisori¹²⁹ ale sale către Iraclie Boianeanul, ajunse la cunoștința noastră, documente cari ne sunt plastică mărturie și pentru devotata amicitie a lui

Calinciuc față de Iraclie Porumbescu, dar și pentru jalnica și lamentabila absență de la datorie a lui Eughenie Hacman ca și pentru haina perfidie a pajurei cu două capete față de elementul românesc încăput în ghearele ei. Citatele pot fi cât mai ample.

Întâi, dintr-o nedată scrisoare, ce pare a veni dintr-un nu prea înaintat răstimp boiănean - o faptă bună - (una!) a vlădicului Eughenie: „Ce-am putut, am făcut și socot că deocamdată vei pute(a) ceva¹³⁰ răsufla. Episcopul s-a(u) hotărât ca să-ți dea 200 de fiorini, adecă îndoit, de cum îți era hotărât dintru întâi. Trebuie să vii în persoană ca să-ți dechierezi¹³¹ mulțămirea”.

În prima scrisoare, prima ca vechime a datei (24 iunie, st. nou, 1857) - mucenicia lui Iraclie și despotica izolare a chiriarhului: „Prea stimate prietine!¹³² Îți cunosc(u) martiriul, și nu sânt în stare să-l prețuiesc(u) după vrednicie¹³³. Domnul cel de sus să-ți de(a) putere, bărbăție și înțelepciune, ca să poți persevera în luptă cu furia unietă, și să ajungi la cununa biruinței. Eu am dat răvașul sft. tale cel de (i)eri episcopului, cu un răvaș de la mine, că la dânsul niciodată nu mă duc, dacă nu mă cheamă. I-am propus¹³⁴ nevoia în care te afli, și i-am zis între altele, ca să-ți trimată pe călugărul Năstasi când și când, 2 sau 3 zile spre ajutoriu¹³⁵ ca să-ți poți întrăma puterile cele stoarse prin arșița în care petreci. Mi-a(u) trimes răvașul cu un *Amtserinnerung*¹³⁶ înapoi, ca să se orânduiască Strișca din Mahala¹³⁷ în scopul acesta”.

Apoi, în aceastași scrisoare, mărturia pentru meschina reavoință austriacă față de românismul Bucovinei: „Spre¹³⁸ răvașul cel dinainte răspunde, că demonstrăciunea¹³⁹ de care îmi scrii ar fi foarte bună, dar cine să o facă? Trebuie să rămânem pe lângă¹⁴⁰ aceea, ca să dăm la fieștecare ocaziune energioase¹⁴¹ protestări la ocârmuire, care pentru ochii oamenilor și de rușinea lumii în sfârșit va fi silită să facă capăt.

Raportul, care l-ai dat despre teatru care l-au făcut unieții pentru zăbava publicului din Boianu, este eminent, și se va da la Prezidium¹⁴² cu o puternică protestație din parte(a) noastră.

Asta este unica¹⁴³ mijlocire¹⁴⁴ de a ne apăra dreptul, până ce se va îndura Cel-de-Sus, ca să ne scape de lanțurile celor vicleni.

Rămân cu toată stima al sft. plecat șarbu¹⁴⁵,
Calinciuc.”

Aceleași aspecte (mucenicia apostolatului de la Boian; hăinia austriacă și anticreștinescul despotism al lui Eughenie Hacman) - dar și menționarea unei comisiuni, care, descinzând la fața locului „să poată constata toate” - în scrisoarea lui Calinciuc, datată: Cernăuți, 17 febr. st. n., 1858. Nu uită că, trei zile în urmă (cu data 14 febr. n. 858) Iraclie Porumbescu îl întreba pe Herr arhimandritul Bendela, ori de Landespräsident-ul Schmück ar aproba asemenea comisie. Iar raportul aceluiași Iraclie Porumbescu asupra machiavelicurilor unite de la Boian, adresat Consistoriului numai cu două zile în urmă, deci la 15/II n. 58, se încheia cu rugămintea: „Binevoiască numai prea venerabilul Consistoriu ca, prin ingerența unei comisiuni mixte¹⁴⁶ care ar urma să fie cât

mai curând delegată încoace, să le facă plauzibile afirmațiile semnalate de acest parohiat și înaltei ocârmuiri”¹⁴⁷.

Dar această scrisoare a lui Calinciuc e document și pentru că semnalează suprema sfidare aruncată de preotul gr.-unit de la Boian, Zaklinski, bisericii drept măritoare românești: punerea în circulație printre norodul boiănean a listei cu taxele stolare „unite”, pentru ca poporul să poată face comparația cu corespondentele taxe „ortodoxe”! Fapt pe care-l cetim precis în amintitul raport (v. p. 147) al lui Iraclie Porumbescu din 15 febr. 1858. Adecă: „În continuarea denunțurilor acestui oficiu (parohii) din 20 ian./1 febr., apoi din 29 ian./19 febr. a. c., cu nr. 8 și 12, respectuos - subsemnatul raportează mai departe că greco - unitul capelan al acestei parohii, Zaklinski, a predat circulației publice anumite taxe stolare, pe cari poporul de aici, comparându-le cu taxele noastre stolare, legal - sistematizate, le constată a fi mai scăzute ca ale noastre, întrucât după taxele zaklinschene, cea mai mare funcțiune de înmormântare ar costa numai 20 cruceri...”¹⁴⁸.

Acest pas al preoțimii unite în comuna noastră și în consecință în întreaga dieceză ortodoxă din Bucovina, este evident o efectiv-voită minare a

Bisericii noastre...¹⁴⁹ și deci Ioan Calinciuc, la 17 faur 1858:

„Prea stimate amice,

Precum de ziua judecății cei ultime nu știe nimene ceva, așa nici de întâmplarea curândă¹⁵⁰ la Boian. Ia (=ea!) veni ca uraganul din pustiile antropofagilor, cu deosebire¹⁵¹ că antropofagii mănâncă trupul, iară unieții sufletul omenesc.

Grea este pusăciunea¹⁵² sf. tale, mai grea nu era nici ale¹⁵³ martirilor, dară cutează și nu te descurăja¹⁵⁴ că curajul are securitatea victoriei și nu rămâne rușinat. Cauza e dreaptă și câmpul luptei deși nu frumos, totuși nu fără plăcerea¹⁵⁵ sufletească. Una e de tânguit, că armele nu sunt egale, nouă ne lipsesc mijloace financiare; asta e *nervus rerum gerendarum* la Boian; cu cei stricați trebuie a îmbla ca cu copii(i), carii se aduc prin ouă roși(i) la ascultare. Dar unde¹⁵⁶ este nobilul bărbat, carele ar voi să dea din prisosul său un ajutor(iu)? Sămțul acesta e cam rar pe la noi; mai bine să meargă sute de șampanier¹⁵⁷ pe gât în pânțece și mai la vele, decât să fie jărtfite unui asemenea scop(u). Așadară, nu rămâne decât ca să ne luptăm cum putem, nădăjduind în sprijinul Celui-de-Sus.

Și acuma, întorcându-mă la cauza noastră cea flagrantă, trebui să-ți mărturisesc cu durere că comisia nu ni se va da. Faimosul șef, ce se duce¹⁵⁸ se dechieră¹⁵⁹ hotărât și solemn¹⁶⁰ privatim, că nu poate nicidecum să facă vreun pas hotărâtor, până ce nu va veni rezoluciunea recursului¹⁶¹.

Oare e asta o cauză temeinică? Recursul e o cauză universală, unde se cere stabilirea¹⁶² principiilor și normativelor pentru relăciunea¹⁶³ uniților către noi, și asta e o întâmplare specială, unde e în pericol pacea comună. Oare n-are Dumnezeu o ordinăciune¹⁶⁴ până la rezoluciune(a) recursului, pe care înadins o

rețiu în favorul atacătorilor Bisericii noastre? Și oare veni-va cândva acea rezoluțiune? Poate că va veni, dară e greu a crede dacă se știe că recursul acela e călcâiul lui Ahil pentru guvern și pentru uniție. Deci ce să facă alta, decât să tacă până unde vor pute(a), lucrând între aceste(a) uniții mai departe în favorul său. Guvernul va tăcea până ce vom tăce(a) noi. Deci oare să tăcem? Așa cred că dacă ai tăce(a) sf. ta și să mai tac și eu, nu știu de ar mai rădica mulți glasul său. Nouă așadară ne e menit a nu tăce(a). Eu am un scop(u) grandios, dară E.¹⁶⁵ nu contenește a mă urgisi, mcăr¹⁶⁶ că nu e greul unde să nu mă întrebuinteze. Pusăciunea¹⁶⁷ me(a) e mai gre(a) decât a sf. tale - un îndoit martiriu; asta să-ți șerbească¹⁶⁸ spre¹⁶⁹ mângâiere, știind că ai un soț al martiriului. De când s-au întors(u) de la vizitația canonică¹⁷⁰ păstră o crâncenă urgie în inimă, care la unele ocazii izbucni în înjurături violente în sesie¹⁷¹ în public. De nu mi-ar păre(a) rău pentru¹⁷² religie și Biserice, ce se clatină în temelie, m-aș fi retras acuma de mult din puseciunea aceasta neomenească și tirană. Așa răbd¹⁷³, suspin și lucrez(u) cu durere, ajutându-mi numai Unul Cel-de-Sus.

Dară destul să fie aceste ieremiade, care nu vor mai conțeni pe acest pământ de osândă. Să mergem la treabă! Dacă nu e de așteptat o comisie mixtă, oare o comisie consistoricească ar fi infructuoasă? Nu socot. Deci fă mai degrabă raportul cu detaiuri¹⁷⁴ ce ți s-au rânduit ca să-l faci, și pregătește trebile așa, ca comisia noastră să poată constata toate, iară mai ales publicăciunea¹⁷⁵ tacsiei prin Zaklinski, și apoi se va face ceva, care poate să aibă urmări eclatante. Multe mă săgeată prin cap, multe și bune, dară relațiunea me(a) către E.¹⁷⁶ mă face că las să lucreze alții, carii sânt mai protimisiși¹⁷⁷ decât mine; și aceștii *pro dolor*¹⁷⁸ tac. Eu unele aș propune, care au rămas până astăzi baltă, altele am de scop(u) să le propun; vom vede(a) ce va fi.

Rămân al sf. tale adevărat amic și doresc ca să rămâi în anelele Bucovinei - care deoarece le vor scrie istoricii noștri odată - strălucind ca un biruitor(iu) irou al ortodoxiei. Al sf. tale în H(risto)s. frate, I. Calinciuc.”

Cronologic, ar urma, se pare, nedatata scrisoare care se autodatează cu aproximație prin următoarele două elemente: întâi, amintindu-l ca șef al Bucovinei pe guvernatorul Rotkirch, deci contele Rotkirch-Panthen, Landespräsident din faur¹⁷⁹ 1858 (până-n august 1860).

Apoi, prevestindu-se Boianului, de Dumineca Floriilor, o „liturghisire solennă” cu „cetirea epistolei dezlegătoare a arhiereului - epistolă elaborată¹⁸⁰ însă, de profesorul I. Calinciuc! Iar Dumineca Floriilor, din 1858, cădea în 16/28 martie. Alt criteriu pentru datarea acestei scrisori a bravului Calinciuc ar fi faptul, evident menționat într-însa, că Iraclie, profund amărât de generala urgie, și materială, și morală, prăbușită asupra-i cu Boianul, a solicitat să fie amovat din această însărcinare și **să fie redat Șipotului**; iar noi – până la această dată - avem știre de cinci asemenea cereri oficiale ale lui: una (din care ni s-a păstrat numai foaia - rubrum), în care „se roagă ca să fie desrădăcat¹⁸¹ din păstoria Boianului și restituit în parohia sa, a Șipotelor”, datată: 4/16 febr.

1858 - și alta, din 4/16 martie 1858, în care, la fel, „se roagă la Înaltul Consistorium cu toată supunerea și umilința ca să se desrădica subscrisul cum¹⁸² mai în grabă din enoria de aici și să se restituie înapoi în enoria Șipotelor.”

Încolo – și-n această mărturie a binemeritatului Ioan Calinciuc, se vădesc aceleași uneltiri greco-unite (descinderea la Boian a „5 popi unieți... din Galiția”!), și aceeași consecvență nepăsare a episcopetului Hacman, și același zbuclumant devotament al celor doi combatanți în semnul ortodoxiei: Calinciuc și Iračlie Porumbescu - totul, sub oblăduirea celui de-al doilea k. k. guvernator al biete Bucovine, Conte Rothkirch-Panthen.

Documentul se cere a fi (iarăși) reținut în întregime.

– Așadar:

“Prea stimate amice,

Răvașul sft. tale l-am pri(i)mit chiar când merge(a)m la școală, dară cetind seriosul propus¹⁸³ m-am întors și m-am așăzat la condei(u), ca să-ți descopăr ce sâmtescu eu. Durere(a) sft. tale e dreaptă și pasul ce l-ai încercat¹⁸⁴ bine cugetat. Chiar acuma speduim¹⁸⁵ pe D.¹⁸⁶ arhimandrit(u) la Orășeni, unde 5 popi unieți au venit din Galiția cu proțesiă¹⁸⁷ și ș-au înfipt steagul uniației, sfîințindu-și o casă de capelă și trăgând pe oameni la unie! Astă e destul de grosolană¹⁸⁸ și totuși încă nu e de ajuns(u), ca să deștepte pe oarecine¹⁸⁹ din nepăsarea și singurătatea cea falză¹⁹⁰ și periculoasă. Acuma cerere(a) sft. tale doară îi va mai bate un piron; pentru aceasta o încuviințaz(u) din toată inima, macar¹⁹¹ că nu pot tăgădui, că pe¹⁹² propunerea, care i-am făcut-o, poftoțitoriu au făgăduit că te va ajuta, care a și face.

Cu toate aceste(a) trebui(e) a se lupta și a se jărtvi; curagiu nu e de pierdut. O peticiune¹⁹³ lucrez(u) cătră Maiestate(a), un protest eclatant cătră D.¹⁹⁴ Rothkirch din partea Consistoriului, care va merge *in corpore* la D-sa și îi va înmâna protestul. O comisiune din 8 mădulări¹⁹⁵ supt preșădintia¹⁹⁶ D. arhimandrit¹⁹⁷ se va compune cu scop(u) (de) a cerca chipurile și mijloacele, cum să se întâmpine¹⁹⁸ unieților¹⁹⁹.

D. arhimandrit va merge acolo duminică spre **liturghisire solennă** și cetire(a) epistolei dezlegătoare a arhierelui; de va găti comisia la Orășeni până duminică²⁰⁰ apoi în Dumineca Floriilor. Până atunce(a) lucrează sft. ta cum știi mai bine, ca să se declare(ze) și alții că voiesc dezlegarea și fă urgent raport la Conzistorium cu protocolul²⁰¹ care ar trebui să-l faci cu dânsii ca să se facă deodată dezlegare pentru toți cei întorși, căci altfel(iu) ar trebui să se facă în mai multe rânduri, care nu ar fi potrivit.

Din aceste(a) poți cunoaște ce luptă am și eu să sufăr. Toate stau pe capu(l) și condeiul meu. De unde să mai iau putere eu slăbănogul! Domnul tărie norodului său va da. Domnul va binecuvânta pre norodul său cu pace. Pe lângă toate aceste(a) nu mă bucur cândva de un cuvânt bun sau o căutătură prietenoasă! Iată jugul nostru! O, unde este jugul cel plăcut al lui Hs.; departe ne-am abătut de la Duhul lui!

Mângâie-te, frate, împreună cu mine în Domnul, care știe durerile noastre și ne va da dreptul nostru fără vreo scurtare.

Cutează și nu te lăsa, că onoarea și vaza Bisericii atârnă astăzi de la²⁰² puțini. De nu vor sta acești²⁰³ pentru dânsa, atunce știe Domnul ce va fi. Eu stau neclătit²⁰⁴ și sânt sigur că mă vei sprijini.

Rămâi cu pace. Al sf. tale amic

I. Calinciuc.”

Ultima scrisoare a profesorului Ioan Calinciuc, precis datată cu 6/18 martie 1858, vine - cum înțelegem dintr-însa în ziua când arhim. T. Bendella a și pornit întru războirea unietului din Orășeni.

Indiferența, ba chiar indolența episcopului Eughenie față de ardentă chestiune a zilei (întru cele ale ortodoxiei periclitare de invazia uniei), e iarăși vizată și de Calinciuc, și, precum ne-o spune iarăși această scrisoare - fusese rău ghionțită de anumite declarații oficiale ale lehametitutului apostol de la Boian, Iracție.

Și iarăși, știm precis, cum anume - păstrându-ni-se adresa lui Iracție din 4/16 martie către Consistoriu, adresă asupra căreia insistăm. După ce deci în această jalbă Iracție își caină mizera tragere pe sfoară materială: lipsa unei locuințe; lipsa legitimelor temporali, deci casă, grădină, țarină - pentru câtă brumă de agricultură poate face un preot („iată anul și acele încă nu mi se dădură”); lipsa unui „preot de agiutoriu”²⁰⁵; „opt luni de zile însă, fu subscrisul ca și fără acela, într-o parohie răzvrătită și mare ca aceasta”) - jeluitorul se plânge de sumetirea norodului selbătecit, pe care dânsul o înfruntă bărbătește în „periculoasa scenă din 2 iunie a. tr.”²⁰⁶ și continuă: „Și Dumnezeu fu îndurat! Căci abie după 9 luni de zile, subscrisul putu acum, cu cea mai curată conștiință să raportuiască²⁰⁷ la²⁰⁸ Înalțul Consistorium că toate trebile de-aice, în privința Uniei, se îndreptară... Poporul începuse a veni la biserică într-un număr - nici în vremile de pace încă nevăzut, asculta predicile și sfintele ceremonii cu luare de seamă și cu o vizibilă interesare - ba și tineretul acum venise la catehizație, care lucru aici nu se mai pomeni încă”.

Și - dezastruos de elocvent pentru inexistența chiriarhului Eughenie Hacman - documentul nostru mai zice: „Subscrisul au rugat însă într-acest raport, ca Înalțul Consistorium să se încredințeze despre²⁰⁹ adevărul arătării²¹⁰ subscrisului, spre acel fărșit²¹¹ ca să se mai formeze altfel(iu)²¹², cum și toate cauzele de aice cele parohiale, așa și ale subscrisului, care nu mai poate suferi greaua și amara-i puseciune eșecțională²¹³. Văzând subscrisul pe²¹⁴ acel raport nimică, socoti de trebuință²¹⁵ să meargă singur la Înalt Pre(a)osfinția Sa Domnul nostru arhipăstor(iu) și să mai completeze acel raport cu cele date și propuneri, care nu se pot bine pune în scris. Vru adecă subscrisul să propu(i)e Înalt Pre(a)osfinției sale, ca, încredințându-se Înalt Pre(a)osfinția sa de obiectivitatea raportării mele celei respective, să se trudească apoi singur Înalt Pre(a)osfinția sa după aceea încoace, ca să dezlege pe poporenii cei ce rătăciseră, de

greș(e)ala lor și să-i îmbărbăteze de acum în limpezitele lor cugetări; și așa apoi, într-un chip formal, să se dechiare²¹⁶ Unia aice de dizolvată. Au spre întreprinderea și săvârșirea actului acestuia să orânduiască Înalț Pre(a)osfinția sa pe cineva încoace.

Dacă subscrisul nu fu suferit să între la Înalț Pre(a)osfinția sa.

Trist și discorăjat se-ntoarse subscrisul acasă.

Dară uniții carii au în tot locul ochii și urechile lor, auziră de raportul subscrisului, precum auziră și acum de cuvintele Înalț Pre(a)osfinției sale: Sânt sătul - sau: M-am săturat de Boian²¹⁷ - care cuvinte se dăduseră subscrisului ca refuzătivul²¹⁸ răspuns pe²¹⁹ rugarea subscrisului de o audiență la Înalț Pre(a)osfinția sa și iată, ei se purtară altfel(iu), se apucară pe dinainte²²⁰ și toată greaua și amara ardoare a subscrisului, împreună cu cele mai vii dovezi ale abnegațiunii de sine, se cutropiră - deie Domnul ca măcar nu pentru urmăre²²¹ să fie! Și la acest trist prilej, fu precuvioșia Sa Domnu arhimandrit^{1/222} rechiemat prin un ordin venit aice chiar noapte, și oprit să nu întervie²²³ la cumplitul atac a(l) lui Zaklinski²²⁴.

Iar încheierea nu putu fi decât: „În astfel(iu) de niște împregiurări sfășietoare, nu lasă pe subscrisul nici cugetul, nici onoarea a mai continua o luptă atât de contrafirească, în care atâtea contrarietăți sunt de întâmpinat²²⁵ și care luptă ar costa²²⁶ la asemeni împregiurări și viața subscrisului, și tot fără folos. Trei zile n-are subscrisul cu ce trăi, dacă nu s-ar îndura asupra lui chiar și străinii. Și nu numai că n-are ajutoare ori măcar mângâiere și încurăjare²²⁷ dară încă și niște supărări și îngreueri neașteptate.

Iubind deci subscrisul legea și poporul său cu cea mai sfântă învăpăiare, nu voiește el nicidecum a mai fi cauză fără efect bun și de folos în comuna de aice, pentru legea și poporul nostru. Face deci loc altui subiect mai favorat de soartă, și se roagă la Înalțul Consistorium cu toată supunerea și umilința ca să se desrădice²²⁸ subscrisul cum²²⁹ mai în grabă din enoria de aice, și să se restituie iarăși la enoria Șipotelor. Boian la 4/16 martie 858. Iraclie Golembiovchi, administrator”.

Și de pe atunci încă, cel ce-și iubea „legea și poporul său ce cea mai sfântă învăpăiare” se bătea cu gândul „de a apăra onoarea Bisericii prin o broșură...”, broșură căreia bravul Calinciuc îi dorește „prosperământul cel mai favorabil”. Dar asemenea broșură, zelosul Iraclie Golembiovski o putu publica mult mai târzior! Să zicem, la 1892, cu protestul²³⁰ *Tarifa stolei din anul 1786 în Eparhia ort. - orientală a Bucovinei*, Cernăuți 1892 și, la 1894, cu istoricul *Salvus conductus la catastrofa din Boian*, ratificată în aprilie 1858, Brașov²³¹ 1894.

Și apoi, scrisoarea lui Calinciuc mai dă de-nțelese că, prin Cernauca Hurmuzăchenilor, era cât pe ce să fie angajată în lupta contra uniei și tagma marilor proprietari.

Și acum cuvântul devotatului I. Calinciuc - *per extensum*:

„Prea stimate amice,

6/18 martie 858

Chiar începui a lucra cartea dezlegării care ar trebui să o facă acela, a cui datorie e ca să o facă. Dară vezi că și aceasta stă pe capul meu; și apoi ce mulțumită am pentru aceea? Nici macar²³² mă cheamă odată la sine, să vorbească un cuvânt despre aceste, ce se lucrează. Cât ne vedem odată în săptămână, adecă la sesie²³³ atâta-i totul, și de-acole(a) înainte poftesc rămas bun până la altă marți. Bate-ți capul cum știi, măcar te răstignește, de la nime măcar un cuvânt de îndemnare sau ajutor(iu). Oh, părinte frate, nu cred că poți să aibi o idee de puseciunea²³⁴ în care mă aflu. Însă ce e de făcut? Timpul e de f(i)er(u) și așa trebuie să tragem ca boii la plug, ploați și leșanați. Dară providența nu doarme. Mângâiemu-ne dară cu aceasta, până ce va lumina ziua mântuirii, care, după credința me(a) atunci va fi mai aproape, când va fi mai mare pericol(u) pentru cauza care o apărăm, dacă e o cauză sfântă, o cauză a lui Dumnezeu, cum credem amândoi.

Acuma să trec la treabă. După voința Celui-de-Sus nu vei lăsa Boianul fără numai cu onoare. Eu prevăd toate ca în oglindă. Unieții vor rămâne(a) la Boian de rușine și ocară. Asta o vr(e)a Atotsfântul Dumnezeu, cel ce urăște vicleșugul. Triumful îl vom sărba ori mai curând ori mai târziu. Meritul va fi a²³⁵ sft. tale cu osteneala, al meu cu condeiu, amânduror cu greutate(a) și durere(a), dară mărire(a) va fi numai a Celui – de - Sus care le dirige spre bine. Acuma să știi, frate, că rămâne precum am zis²³⁶. Solenitatea va fi în Dumineca Florilor¹²³⁷. Alumnii²³⁸ vor fi trimeși; caută să pregătești trebile de îndemână. Liturghie solenna cu docsologie, apoi ritualul dezlegării; și, în urmă, la locul cuviin(c)ios se va ceti cartea dezlegării, și, dacă se va socoti de folos, o profeșione, spre a semnifica bucuria Besericii. Ce se atinge de mijloacele financiare, să fii sigur, că voi merge în persoană și voi vorbi cu episcopul, și cred că va face ce îi voi propune. Aud că foarte s-au amărât prin oficioasele²³⁹ de (i)eri care i le-ai trimis. Dară așa-i trebui(e), că cu una, cu două nu se deșteaptă din singurătatea în care e legănat. De asta îți voi scrie ce am dobândit. arhimandritu(l) au purces astăzi la Orășeni. Auzim că până luni să se fi scris la 120 de gospodari la unieți. Batjocură, frate, de legea noastră! Ce trebui(e) să suferă nevinovata de dânsa! Și din a cui pricină? Domnul judece, nu zic mai mult; dară batjocura nu ne o va lua nime de la noi, că avem un popor(u) nu numai înapoet în cultură dară și mort în credință. Norocul nostru, că unieții nu se poartă mai bine, întrebuițând și ei niște mijloace, care îi vădesc că și eu²⁴⁰ n-au credință. Dară acest lucru nu stă așa deasupra²⁴¹ în față cu slăbiciunea noastră, cea cu totul bătătoare la ochi. Pentru aceea nu pot destul să binecuvânteț propusul²⁴² sft. tale de a apăra onoarea bisericii prin o broșură, dorindu-i prosperământul²⁴³ cel mai favorabil(u).

Deputăciunea²⁴⁴ din partea proprietarilor de se va face, nu știu. Eu am scris (i)eri la Cernauca și aștept răspunsul. Bine ar fi de bună seamă dacă ar face și ei un pas(u) eclatant; dară Domniile lor vor pute(a) să se înțeleagă

despre asemenea pas(u) așa de degrabă precum cere lucru, și așa poate că vor rămâne(a) mai târziu.

Fii sănătos și lucră neadormit al sft. prieten

I. Calinciuc.”

Iar această spicuire a scrisorilor lui Ioan Calinciuc are meritul de-a reliefa, în bună parte, apostolatul, dar și **mucenicia lui Iraclie Porumbescu la Boian.**

Alt prețuitor al războiului dus de Iraclie la Boian fu, cum se arată alt inedit document - Teoctist Blajevici, stihuitorul din *Calendarul pentru Bucovina* din 1842 și 1844, T. Blajevici de la 1857, rector al Seminarului teologic din Cernăuți, iar în urmă (de la 22 martie 1877) chiar mitropolit al Bucovinei²⁴⁵. Ba, T. Blajevici pare să fi fost chiar unul dintre cei ce l-au smuls pe Iraclie Porumbescu din stăpânia lui de la Șipotele Sucevei, de l-au robit glorioasei ticăloșenii de la Boian - cum înțelegem din următorul pasaj al scrisorii pe care stăm s-o valorificăm: „Aducerea stării cei dinainte o doresc(u) nu numai în privința binelui comun a(l) Bisericii, ci și din privatnic interes²⁴⁶ fiind a²⁴⁷ dat cuvânt că dacă sft. ta nu-i aduce acel popor la cale, apoi altul ba. Mă tem numai că pentru recomandăția²⁴⁸ aceasta nu-mi vei mulțami, că Boianul, cum îl știi, îi cam tare sterp...” - mărturisește Blajevici, ca unul care și dânsul trecuse pe-acolo.

Așadar stăruim. Scrisoarea se autodatează aproximativ cu următoarele elemente: Î,ntr-o „parohie răzvrătită și mare” (Iraclie Porumbescu, la 19/III 1858!) ca Boianul, administratorul parohial Iraclie, îl avusese acu preot - ajutor pe Ianovici. Situația generală se ameliorase: „Boianenii s-au cam dat la brazdă”; iar: „Preotul cel nemțesc mi-a zis dăunăzi: „die verirrten Schafe von Bojan sind alle in ihren Schafstall zurückgekehrt”. Suntem așadar la o dată mai avansată a păstoririi boiăneanului Iraclie Porumbescu.

Pentru „literații” bucovineni Blajevici și Iraclie Porumbescu, scrisoarea noastră e apoi documentară, vădind preocupări publicistice - literare. Blajevici îi mulțumește lui Iraclie pentru un *Calendar* cu „clasificația despre *Floara Moldovei*”²⁴⁹. Blajevici îi cere apoi, de cu vreme, o contribuție menită – evident - aceluia *Calendar(iu) pentru Ducatul Bucovinei*²⁵⁰ la care și dânsul colaborase (în 1841 și 1844), cu atât mai vârtos că „așa cum mi-ai scris odată încălecai Pegazul”... și - precum îl prinse bine pe-un stihuitor - scrisoarea lui Blajevici nu e lipsită de aceste firave tresăriri pentru poezia firii: „Acolo (= la Boian) nu-s molizii cei de – a pururea verzi, supt carii, cum mi-ai scris, odată încălecai Pegazul, totuși, de vei voi, te vei duce în pomătul ce-i s(u)pt Hinița și în costița acee(a) frumoasă, vei găsi-o²⁵¹ poate mai bine decât supt neroditorii molizi” - precum caracteristică lui Blajevici îi rămâne și simpatia lui pentru cenușotcele câmpului: *Flora Moldovei* - și (oricât de zdrângănitele lui...) înstrunări întru slăvirea naturii, ca acestea din *Calendar*²⁵² *pentru Bucovina pe anul 1842*:

Umbroasă noapte s-au sfârșit,

Mândru soarele răsare,

Ascultă, suflete, cântare,
Care Domnului s-au pornit.

Păsăruice, mii și sute
Prin codri și prin câmpii
Prin obârșii și prin dâmburi,
Cânt cu a lor alăute.

(în versificația *Simțirile la mânecate* - deci: ce simte versuitorul pe la mânecatul, pornitul, începutul zilei).

Și acum, inedita scrisoare²⁵³ a lui Teoctist Blajevici:

„Prietene,

Pentru călindariul cel trimis prin Dascălul Vasile foarte îți mulțămesc fiind²⁵⁴ clasificăția despre *Floara*²⁵⁵ *Moldovei* mult mă interesuește. Eu fiind la Boian în vara trecută, adeseori am vrut cu o moașă cunoscătoare de flori să merg în câmp, să-mi strâng nomenclatura²⁵⁶ florilor dară (a)desele ploi m-au împ(i)edecat(u).

Spre²⁵⁷ recunoștință pentru darul - că poate în dar mi l-ai trimis, îți împărtășesc o novitate care poate te interesa²⁵⁸.

Bătrânului Lipetchi s-au pozvolit²⁵⁹ 200 fr. și un adaos personal de 30 fr., despre care acum ne-au înștiințat k. k. Ocârmuirea.

Cum înțăleg, agiutoriul lui Ianovici nu-ți place; și, cum am luat știre prin o scrisoare privată din altă parte, nu place nici altoră²⁶⁰. Dacă așe(a)²⁶¹ apoi se va rechema. Dară până la hirotonia ce va urma toamna în zădar o ceri - și mai ales pe vre-un călugăr.

Cu multă îndestulare am înțăles cum că boianenii s-au cam dat la brazdă, preotul cel nemțesc mi-au zis dăunăzi: „Die verirrten Schafe von Bojan sind alle in ihren Schafstall zurückgekeret”²⁶². Aducerea stării cei dinainte o doresc(u) nu numai în privința binelui comun a(l) Bisericii, ci și din privatnic interes, fiind a²⁶³ dat cuvântul că, dacă sft. ta nu-i aduce acel popor la cale, apoi altul ba. Mă tem numai că pentru recomandăția aceasta nu-m(i) vei mulțami, că Boianul, cum îl știu, îi cam tare sterp și de trăit trebuie; însă mă crede că eu numai în scopul cel voitoriu de bine aceia am făcut și n-am socotit că ni se vor pune așa mari p(i)ideci. Pentru propunere(a) spre despăgubirea cheltuielilor strămutării²⁶⁴ nici până astăzi nu ni s-au răspuns. În sfârșit aș ave(a) încă o rugămintă, adecă să gândești ceva cu vreme²⁶⁵ a-m(i) împărtăși pentru calendar(iu). Aceasta (o) fac așa timpuriu din pricină că puțin răgaz vei ave(a) la Boian. Acolo nu-s molizii cei de-a pururea verzi, supt carii, cum mi-ai scris odată, încălecai Pegazul. Totuși de vei voi, te vei duce în pomătul ce-i s(u)pt Hinița și, în costișa aceea frumușică vei găsi-o poate mai bine decât supt neroditorii molizi. Pofitim închinăciuni soției sft. tale²⁶⁶.

Iar mărturisirea părintelui Teoctist Blajevici: „dacă sântia ta nu-i aduce acel popor la cale, apoi altul ba”, rămâne un definitiv certificat pentru eroica acțiune de dezintoxicare de la Boian, a celui Iraelie Porumbescu pe care-l știm

zbuciumându-se „cu cea mai sfântă învăpăiere”, el omul de vajnică prestanță, și fizică și morală, oratorul și histrionul de resurse chiar dramatice - care deci, foarte în notă, chiar numai la și 9 luni de zile”, va putea raportui că „trebile” de la Boian „în privința uneii se îndreptară”.

Și iarăși (în aceastași epocă boianeană), altă înaltă față ecleziastică în reciprocitate de corespondență cu protagonistul ortodoxiei de la Boian: Trei scrisori (nedatate) și, natural, redactate în nemțește - din partea arhimandritului Teofil Bendela, pe care (la 24 oct. st. n. 1891, într-o scrisoare către Constantin Morariu) Iraclie Porumbescu îl califica drept „bulgarogrecul”²⁶⁷.

Una dintre cele trei scrisori e numai de ordin oficial - administrativ, dând sfatul cu privire la permisiune de căsătorire pentru cutare militar. Celelalte două se cam autodează de dinaintea „Comisiunii”, care, știm, acum, a descins la Boian²⁶⁸ cam pe la 22 aprilie 1858 - venind, ambele, din epoca președintelui țării Schmück, dar a doua, vestind: „Freitag kommt der neue Landespräsident”, deci Karl Rotkirch - Panthen, al de guvernează biata Bucovină din 18 febr. 1850 până în august 1860²⁶⁹ - încât „Freitag” ar putea fi 19 febr. st. n. 1850.

Dar prima scrisoare se autodează, și mai precis, ca venind de dinaintea lui 2/14 febr. 1858, prin faptul că Bendela opinează: „Gut wäre wenn Zachar eine Commission beauftragen würde, weil Schmück sonst keine geben würde”²⁷⁰ - iar, în scrisoarea lui Iraclie Porumbescu din 2/14 febr. 58, către arhim. Bendela citim că acest (probabil comisar) Zachar își expediasse excelentul, memorabilul său raport „noch vorgestern”, deci la 31 ian./ 12 febr. 58. Dar întreg pasagiul din citata scrisoare a lui Iraclie către Bendela trebuia reținut. și iată-l²⁷¹: „Lumea mă acostează zi de zi, ba ceas de ceas întrebându-mă: Ce va fi dintr-aceasta?²⁷² și eu nu știu să le prorocesc nimic pozitiv. Cred și știu prea bine că-n această situație va afla și prea cuvioșia voastră pân-acuma probabil că P. C. V. tot veți fi știind cam ce avem de sperat, după ce Zachar²⁷³... și-a expediat raportul său, încă alaltăieri, excelent, până la faptul, care ar putea fi atenuat pentru Zaklinski²⁷⁴ anume, că Zachar, în pripă, a uitat să menționeze, ori de acela (Zaklinski) i-a jurat pe oameni și individual și acasă, ca un comisar, în fața luminilor aprinse și a crucii. Dânsul (Zachar) spuse în memorabilul său raport numai că Zaklinski i-a jurat pe oameni în biserică. Fapt care l-ar putea face pe Schmück nonchalant.

De altfel întregul raport e non plus ultra în favorul nostru și aceasta, firește, din motivul că cea mai sfântă dreptate e de partea noastră. Minunat de ex. zice dânsul într-un pasagiu (nu vreau să spun²⁷⁵ că aci dânsul s-a folosit de cuvintele mele): Cât de pasionați trebuie să fie boianenii pentru unie, o dovedește acu împrejurarea că Zaklinski i-a legat la aceasta cu jurământ, pentru ca dânsii să se resimtă cu atât mai greu (în stare) de a da îndărăt; și numai 7 zile în urmă, peste 100 dintre cei jurați se aflau în biserica lor străbună vreme ce Zaklinski îi aștepta zadarnic în biserica romano-catolică.

Și-a mai propus Zachar cât mai curând o comisiune mixtă²⁷⁶ de altfel situația Boianului e, și sub raport civil, foarte precară etc.

În Rarăneasa²⁷⁷ respectivul proces verbal e nu numai verificat, ci și, cuvânt de cuvânt, confirmat!

Unietul²⁷⁸ a botezat acu aci 3 copii și oameni cari mai înainte îmi solicitau știuta scrisoare²⁷⁹ nu vin pe la mine; aflu că dâșii zic: trebuie să vie o comisie și apoi vom vede(a) ce-om face²⁸⁰.

Astăzi, cu tot frigul, au fost mulți oameni în biserica noastră; în cea catolică însă foarte puțini. Preotul unit a pus în circulație prin parohia noastră lista taxelor stolare, (cf. p. 151), cari ar fi mai scăzute ca ale noastre. Nu este aceasta o crimă față de legile în vigoare?

Dânsul a pus la jurământ oameni, cari abia după jurământ afluă că sunt pe veci despărțiți de biserica noastră și de noi. Nu e aceasta un ultraiu în exercițiul sentimentului religios? Și încă tot nici o comisie?

În Sadagura am prins cu urechea că, dacă s-ar purcede aice²⁸¹ numai pe-a jumătatea parte cu dreptate, comisiunii mixte ar trebui să-i urmeze o comisiune criminalistă.

Vă rog din nou, P. C. Voastră, cu toată venerația, să binevoiți a-mi spune măcar 3 cuvinte, ce am de sperat acuma.

Cu ocazia mai multor funcțiuni particulare pe care le-am avut între timp, am auzit pretutindene, că lumea se-ntoarce înapoi²⁸², numai dacă vine o comisiune. Vor adecă dâșii ca smomitorii să fie oleacă răsplătiți.

Cu profund respect, devotatul și recunoscător(iu)

2/14 II 58

Golembiovski”.

Și revenim la „**bulgaro-grecul**” de Bendela. În chip cu adevărat cam bulgaro - grec, ultimele două scrisori ale lui Bendela către Iraclie Porumbescu, intervenind „für die heilige Sache”= pentru sfânta cauză, recomandă întru apărarea ortodoxiei românești: bărbăție, sacrificiu - adecă ceea ce mai ales îi lipsea acestui arhimandrit!

Dar documentară pentru covârșitoarea importanță a realului război și „irou al ortodoxiei (cum i-a zis prof. I. Calinciuc, p. 15) rămâne preconizarea lui Bendela: „Nur auf Sie beruht das Gelingen. Sie sind die Gegenwart und, die Kommission, die Vergangenheit; Sie u. die Kommission, die Zukunft”²⁸³. Precum, caracteristic și concludent e faptul că, atunci când e vorba de-un ajutor material, bine-educații și k. k. patriotnicii șefi ai Bisericii ortodoxe din austriaca Bucovina, nu-și amintesc de fondul religios, ci de... punguța generoșilor Hurmuzăcheni: „Wegen Geld schreiben Sie nach Czernauka. Sie haben ja dort einen Anboth. Es geschieht von dort gerne; warum also zögern”²⁸⁴.

Iar pasajul din prima scrisoare a lui Bendela: „Was die Schrift anbelangt, so geben Sie solche romanisch²⁸⁵ und einfach, ohne sich in Polologien²⁸⁶ einzulassen”²⁸⁷ se referă la intenția lui Iraclie „de a apăra onoarea bisericii prin broșură”, cum cetim în scrisoarea lui I. Calinciuc din 18 martie 1858 (v. p. 152 - 153).

Și acum, scrisorile lui Bendela - cele, pentru noi, substanțiale: ultimele două deci:

„Euer Hochwürden,

Ihr Schreiben beruhigte mich ehr und freute mich um so mehr- als ich so eine Abwicklung voraussah. Die Wirren wurden noch grösser- daher den Muth und die Besonnenheit nicht verloren²⁸⁸. Was die Schrift anbelangt, so geben Sie solche romanisch und einfach, ohne sich in Popologien²⁸⁹ einzulassen. Gut wäre wenn Zahar eine Comission beantragen würde, weil Schmück sonst keine würde. Ich werde Alles thun- was sich thun läst. Und nun erhalte Sie Gott kräftig für die heilige Sache und ich bleibe achtungsvoll Bendela”.

„Prea Cucernicia Ta,

Scrisoarea d-tale m-a liniștit foarte și m-a bucurat cu atât mai vârtos, cu cât prevedeam o astfel de complicație. Încurcăturile vor deveni și mai mari, de aceea nu-ți pierde curajul și cumpătul. Cât despre publicația în chestiune, dă-ne-o în românește și simplu, fără să aluneci în polologhii. Voi face tot ce se poate face. Și acum, Dumnezeu să te țină voinic pentru cauza cea sfântă, iar eu rămân al P. C. Tale cu toată stima.

Bendela”.

Și:

„Euer Hochwürden,

Bestimmtes kann ich Ihnen nichts mitteilen, nur so viel weiss ich, dass Alles für uns ist. Was die Komission anbelangt, so dürfte sie bald erfolgen, nur kann sie unmöglich vor Ablauf dieser Fastenwochen schon ins Leben treten. Wie Etwas Entschiedenenes mitzutheilen sein wird, so werde ich es thun. Nur Muth- und wenn ihn Sie von unseren Feinden den Unirten lernen sollten. Nur auf Sie beruht das Gelingen- Sie sind die Gegenwart und die Komission die Vergangenheit, Sie und Komission Zukunft. Daher Muth- ja selbst bis zum Tode. Ohne Opfer kein Verdienst. Wegen Geld schreiben Sie nach Czernauka. Sie haben ja von dort Anboth. Es geschieht von dort gerne, warum also zögern. Freitag kömt der neue Landespräsident. Leben Sie wohl Bendela”.

„Prea Cucernicia Ta,

Lucru sigur nu-ți pot comunica, decât numai atâta știu că totul e pentru noi. Cât despre comisiune, e probabil că dânsa va urma în curând, decât e posibil ca dânsa să ia ființă acu înainte de aceste săptămâni ale postului. Imediat ce va fi de comunicat un lucru definitiv, voi face-o. Numai curaj - chiar de-ar fi ca d-ta să-l înveți de la vrăjmașii noștri, unieții. Numai în d-ta se biziue reușita. D-ta ești prezentul, iar comisiunea, trecutul; d-ta și comisia, viitorul. De aceea, curaj - chiar până la moarte. Fără de jertfă, nici-o izbândă. De bani, scrie d-ta la Cernaucă. Ai doară de acolo o ofertă. Lucrul se face din partea ceea cu drag; de ce să mai eziți?

Vineri sosește noul Președinte al țării.

Cu bine, Bendella”

Dar **văjnicia preotului Iraclie Porumbescu în războiul de la Boian**, toată „greaua și amara ardoare” (cum zice dânsul la 16 martie 1858), cu care-și împlinește sfânta datorie, ca și nebărbăția înalților farisei ai Bisericii, și ca și

meschinăria perfidiei austriecești - se mai reliefează și în acele, cum le ziserăm noi, acte din *Drama de la Boian*.

Primul act - și chiar și cronologic primul - să zicem că fu *Apărarea morților, apărarea cimitirului*. Era la 2 iunie 1857 (*Salvus conductus...*, p. 7) - mai precis, la 2/14 iunie 857²⁹⁰. Alte precizări ale datei: Era în „Dumineca întâia după Pogorârea Duhului sânt²⁹¹ și: Era în „Dumineca după S. Ioan de la Suceava”²⁹². Descălecat la Boian - cum știm - la 9, sau chiar 8 aprilie st. n. 857, în acea duminică de 14 iunie st. n. 57, tânărul preot (de 34 ani vârstă) Iraclie Porumbescu, era abia de două luni și 5-6 zile la Boian. Dar - stăruim!

Cea mai plastică și completă prezentare a incidentului (incident, menționat în 5 dintre manuscrisele rămase de Iraclie Porumbescu: două cereri, un memoriu în redacții și certificatul boiănenilor din 1880) ne-o dă Iraclie Porumbescu în *Salvus conductus...*, p. 7-9 - informații după cari ne conducem și noi.

Așadar: Duminecă, 14 Iunie 1857. Preotul Iraclie, în altar, la Sf. Liturghie. Deodată, „pe la axion”, cantorul bisericesc Vasile Vereha²⁹³ intră, speriat, în altar și strigă: „Uniții merg cu procesiune la țințirumul nostru!” Norodul, pe dată începe a năboi afară din biserică. Părintele Iraclie deschide ușile altarului și cu mare glas vestește: „Ați auzit, oameni buni, că unieții merg cu procesia la țințirumul nostru! Dar îngăduiți puțin, că nu i-om lăsa!” Apoi, abia mai prididește să arunce-n pripă, pe hârtie câteva șire către postul local de jandarmi, solicitând ajutor întru apărarea cimitirului... Liturghia e repede sfârșită și tot așa de repede aprigul Iraclie o ia înspre țințirim, îndemnând poporul să-l urmeze. Dar uluită de solemnitatea alaiului uniet, turma ortodoxă se intimidează și: „rămase întâi în curtea bisericii. Singurii cari se țin de aprigul lor păstor, sunt cantorul Vereha și episcopul Iliuță Bzovi. Procesiunea gr.-unită, iat-o se apropie! În fruntea ei, sfidător, unietul popă Zaklinski!

Dărdâind de avânt, cu cei doi soți, părintele Iraclie le-o ia înainte. Iată-i ajungând în deschizătura țințirumului, căci poartă nu era. „Ceata celor trei inși, postați la intrarea cimitirului sporește în curând cu „bravul”²⁹⁴ flăcău” Alexandru Sveclă, care fusese „încă din biserică” trimis cu biletul la postul jandarmeriei. Și iată-l și k. ajutorul jandarmeriei: „un jandarm veni alene și fără nici o armă și-mi zise că ei au ordin a nu se amesteca în afacerile noastre confesionale (sic!)”²⁹⁵ și se duse. „Firește! Nu era doar să combată i. r. jandarmerie... desfășurarea uneltirilor cari erau în interesul Austriei! Și - după cel din biata Transilvanie - ce-ar fi stricat un 1700 al Bucovinei!...

Dar alaiul popălăului Zaklinski se apropie: „o mulțime ca de 200 de popor de ambe sexe, care pornise deja a ne înjura cu cuvinte ocărătoare”²⁹⁶...

Cei trei sateliți din jurul lui Iraclie aruncă priviri îngrijorate înspre căpetenia lor:

- Ce ne facem?

Răspunsul, foarte în nota situației:

- Să faceți numai aceea, ce-ți vedea că fac eu, orișice va fi!”

Cel mult zece pași îi mai despart de droaia uniților. Atunci un crainic se desface din gloata lui Zaklinski, pășind cu văjnicie înspre cei patru străjeri ai cimitirului ortodox. Vine și se face a întreba ori de cei patru inși au de gând să opună rezistență la intrarea procesiunii în cimitirul unde sunt îngropați și rudele celor trecuți deja la legea greco-catolică.”

Atunce glasul părintelui Iracie, ca tunetul bubui:

”- Peste pragul acesta n-a trecut încă popă tuns și nici nu va trece, doară numai peste mine-mort!”

Zeci de bulgări fură răspunsul, unul izbindu-l pe îndârjitul Iracie drept în față. Atunci, cam așa ca pe vremuri (la 1843!), când zbirii vornicului sucevițean îl cetluiseră în lanțuri pe „dezertorul” militar Iracie, iar dânsul, greu pălit în față, își rupse lanțurile de-și redobândi libertatea...

Părintele Iracie, fulgerător se aruncă asupra omului cu crucea din fruntea procesiunii lui Zaklinski și răcni cât îl lua gura:

- Părinte, hoție vrei? Asta ți-i legea?

Se zăpăcește și Zaklinski de-așa năvalnică ripostă și, cu gândul, poate, și la gravele sancțiuni ale lui „Religionsstörung”, intervine repede:

- Lăsați, lăsați! Puneți aice jos panahida. De celelalte - lasă, i-om arăta noi!

Și săvârșindu-și slujba, nu-n cimitir, ci-n drum, bunînțeleș „în limba ruteană”, procesiunea lui unietă, se-ntoarce „prin țarină” înapoi la biserica romano-catolică - fără de dorita ispravă! Intenția adecă fusese ca d-lor „să între cumva în composesiune cu ortodocșii în ținterimul acestora”!... Iar ecoul unei asemenea(a) cumpene prăbușite peste apărătorul bine - credincioasei Biserici de la Boian, fură consolări ca cele venite din partea profesorului Ioan Calinciuc: „Grea este puseciunea sft. tale! Mai grea nu era nici ale (sic!) martirilor”.

Și - ca să fim compleți - nu vom pregeta a cita din scrisoarea²⁹⁷ preotului Emilian Vasilovschi (datată Boian 2/14 faur. 1894): „Domnule Părinte! Scuză că nu ți-am răspuns mai degrabă; dară, informându-mă mai deunăzi, n-am avut rezultatul dorit în fapta istorisită de s-ta, și abia astăzi îți scriu de-am aflat, mai pe larg. Iliuță Bzovi și cantorul Vereha au murit de mai mulți ani, pe când Alexandru Sveclă, carele era pe atunci, când s-a întâmplat istoria cu panahida, însurat, nu-și aduce aminte de întâmplarea numită. Mi-a istorisit însă că s-ta ai întors cu jandarii pe-un (răpăusat) mort uniat, pre carele îl vroiau uniții să-l îngroape în ținterimul nostru, lucru, carele l-a și făcut, cum zic, cu jandarii, pre cari i-a adus întru ajutor Alexandru Sveclă cu vornicul de atunci, mi se pare Teodor Ciocoiu.

De istoria cu panahida însă își aduce aminte foarte bine Gheorghe Pavel, epitropul cel mai vechi(u) și totodată și țăranul cel mai bătrân din sat. Acest G. Pavel, dimpreună cu Gheorghe Botă și Ionică Dârdă sunt cei mai bătrâni epitropi încă de pe timpul s. tale.

După cum îmi istorisesc ei, boianenii de pe atunci au trecut mai întâi la catolici; dascălul Vereha, la o întâmplare oareșicare, să-l fi îmbătat însă pe

parohul catolic de atunci, căruia îi plăcea rachiul și să fi furat lista pe care erau înscrși toți acei cari vroiau să treacă la biserica rom.- catolică și, abia ceva mai târziu, să fi adus un mandatar - venetic din Galiția de lege uniată - un preot uniat, carele, cu ajutorul mandatarului, **a rachiului, a făgăduințelor mincinoase, a întemeiat aici unia.**”

Dacă, așadar, la 37 ani după împlinirea faptei, bădica Alexandru Sveclă nu-și mai amintea rușinoasa înfrângere îndurată de popa Zaklinski, cu panahida - în schimb, veteranul efor bisericesc Gh. Pavel își aducea „foarte bine” aminte de întreaga pătăranie greco - unită. Și vrednică de atenție rămâne și informația că dintru-ntâi ortodoxofagii încercaseră proselirea și preasiluirea bezmeticei noastre turme pravoslavnice direct la romano-catolicie...

Iar năvala uniatilor (din 14 iunie 1857) asupra cimitirului ortodox avea drept scop ca greco - catolicii - așa cu tertipuri - „să între în compoziție cu ortodocșii în înținerimul acestora, fie și tot numai prin oareșicare apucătură” - deci manoperă ilegală, fraudă - ca să cităm iarăși din prea merituosul *Salvus conductus...*, p. 6.

Și asistăm acum la al doilea act din *Drama de la Boian*. Data nu e precisă. Iraclie Porumbescu zice: Era „ziua, pare-mi-se, de 22 aprilie”²⁹⁸ 1858. E ziua-n care, mult, prevestita și prea-dorita comisie „mixtă” descinde la Boian.

Adecă: La energicele și temeinicele protestări ale Consistoriului nostru, lucrate toate de eruditul și zelosul asesor Ioan Calinciuc, veni în fărșit²⁸⁹ **comisia ordonată de Minister**, care avea să întrebe pe cei declarați la unie, că la care biserică vor să rămâie: la cea ortodoxă, ori la cea gr.-catolică, fără a avea oareșicare teamă de urmări, de va rămânea cineva la una sau alta din cele două biserici²⁹⁰. Mixtura comisiunii consista în: funcționarul administrativ, „consilierul gubernial” Sirijisti, amestecat, ca președinte, printre membrii, fețe eclesiastice - ortodoxul arhimandrit diecezan Teofil Bendela și preotul gr.-catolic Zaklinski.

Cu cât mai la locul lui și mai logic decât pițigăiatul ortodox Bendela, ar fi fost învăpăiatul și competentul Iraclie Porumbescu! Lucru, desigur prea-bine adurmecat de sfararii intereselor k. k. - pentru că, sub aparența că-l desenează în acea comisiune pe cineva de rang superior și deci cu și mai grea autoritate (arhimandritul diecezan!), să-l îndepărteze pe mai eficientul Iraclie Porumbescu!

Memoriul *Drama de la Boian*²⁹¹ ne dezvăluie chiar amănuntul: „Lasă că eu, în contra oțărării²⁹² ministeriale, fui eschis de la comisiunea, care fu să decidă finalmente cauza uniei în Boian.”

Iar pe cei „declarați la unie” Iraclie Porumbescu îi ortografiază cu ghilimele, fiindcă nu ei înșiși se declarară la unie, ci - cităm din același memoriu *Drama dela Boian*²⁹³: „nici o femeie, și nici un fiu sau fiică de preste 14 ani a înscrșilor la unie nu s-au înscris singuri, ci aceștia fură înscrși prin samavolnicia taților săi și numai la întrebarea de²⁹⁴ preutul unit: Cum se cheamă soția, cum copiii ce-i ai și care de cam câți ani este. Uniții îi puseră însă în

izvoadele lor și pre copiii de peste 14 ani²⁹⁵ și pre femei ca pre niște la unie singuri înscriși și jurați²⁹⁶.

E măsluirea, e perfida manoperă pe care, cu drept cuvânt, Iraclie Porumbescu o califică²⁹⁷ drept schwarzkünstlerische Mittel - mijloace de prestidigitație, care din alb face negru, și minunății, din orice imposibil. scamatorie, fără de care Iraclie Porumbescu, în aceeași jalbă din 1859²⁹⁸ subliniază „das moralische Übergewicht” (= precumpenirea morală) a acțiunii sale, „oricâte șanse au reușit adversarii Bisericii noastre să stoarcă în chip artificial la plebea cea clătinată în religie și în conștiință”²⁹⁹.

Așadar, „pe ziua, pare-mi-se³⁰⁰ de 22 aprilie 1858” și probabil la 4/V st. nou 1858” cei „trecuți la unie” - ghilimizează iarăși³⁰¹ Iraclie Porumbescu - sunt convocați a-și declara în fața comisiunii confesiunea. Președintele Sirjisti citește ordonanța ministerială și-l invită pe „concomisarul ortodox” s-o traducă pe moldovenie. Dar ne-românul Teofil Bendela (delegat austriac al ortodoxiei!) se scuză „că nu știe bine românește” și, traducerea *ad verbum*, deci textuală, o face Iraclie Porumbescu.

Solicitat, la rându-i, și funestul Zaklinski să recite traducerea în rusește, dânsul, din capul locului o pornește cu aceeași hâtnenie,³⁰² adică: „luă o mină prononsată și zise cu glas sonor și cuvinte mașcate către popor:

- Așa-i că ați jurat la legea Împăratului?

- Ce? - strigai eu atunci (eu, Iraclie Porumbescu) zgduuit în întreg internul³⁰³ meu - auzi, domnule comisar al nostru³⁰⁴ ce zice preotul!?

- Ce? Ce? - strigă presesul³⁰⁵.

- Zice - răspunsei eu - că oamenii au jurat la legea Împăratului, cum se vede, ca prin aceasta acum să-i capaciteze³⁰⁶ pe oameni pentru legea sa...

- Nichts Kaiser, nichts geschworen!³⁰⁷ - strigă Presesul, iar preotul rutean (Zaklinski) se întoarse jumătate spre Preses și jumătate spre popor și-i zise acestuia, cu vocea pe jumătate:

- Vedeți cum și acuma vreau să vă seducă, cinstiților mei gospodari?!

Iacta fuit alea! Întreaga comisiune fu, prin aceste două cuvinte: jurat și Împărat prejudecată³⁰⁸.

În m-sul *Drama de la Boian*³⁰⁹, mai explicit: „Întreaga comisiune fu... anticipată și prejudecată”. Deci, oarecum, explicarea nelămuritului calificativ fu prejudecată: Nimbul de obiectivitate al comisiunii fu sfâșiat prin sugerarea impresiei că victimele uniei fuseseră acu în adevăr jurate la noua confesiune și că această confesiune era chiar și cea a Împăratului!

Iarăși o culminație a conflictului dramatic! Zgduuitul în toate fibrele ființei sale, Iraclie, intervine deci cu toată fervoarea și trezindu-l pe molăul Bendela, îl roagă „să protesteze, din de tot grava cauză a acestui incident, în contra comisionării³¹⁰ – acum și să ceară o amânare a ei”. Dar „spre aproape zdruncinătoarea mea mirare”³¹¹ – mărturisește atât de caracteristic Iraclie Porumbescu – fără nici un succes.”

Și acum actul III al *Dramei* noastre! „Comisionarea” - cum îi zicea Iraclie - (deci activarea comisiunii), dură mai multe zile; fapt certificat nouă de două ori. Întâi în m-sul de demisie a lui Iraclie Porumbescu din 7 mai nou 1858, unde citim: „zilnic, 40 - 50 de inși erau adunați la cancelaria comisiunii”.

Pasajul amplu, în traducere³¹² zice: „N-ar fi fost mijloace de a îndep... de la cei ce urmau să fie convocați în fața comisiunii, toată vorbăria, chiar fățiș ademenitoare și aproape real instigatoare? Nu era posibil cel puțin atâta, ca la cancelaria comisiunii, unde zi de zi erau adunați 40-50 de inși, să nu fie admisă vre-o influență arbitrară a perfidei adverse?”

Și apoi, după ce știm că activarea comisiunii începuse cam pe la 22 aprilie (st. vechi - am admis noi), în *Memorialul drama de la Boian*”, la alt violent arbitrarism citim³¹³: „nu mă mai putui reține, și protestăi nemijlocit în persoană în contra unei atari apucături volnice. Fui însă chiar de al nostru comisar³¹⁴ refruntat în fața contrarilor noștri, zicându-mi-se că eu n-am treabă la comisie. Mersei acasă și arătai³¹⁵ aceste toate la Consistoriu. Ce³¹⁶ însă încă întru acea zi, de 25 aprilie 1858, seara, primii... că răspuns...”

Iată-ne deci și la 25 apr. (= 7 mai st. n.) mereu.

Așadar, **pseudo - declarații la unie**, zile-n șir trec prin fața Comisiei, pentru a fi anchetați. Și foarte just - juridic opinează Iraclie Porumbescu, că, întrucât majoritatea acestor nedeclarați la unie (copiii de peste 14 ani și femeile soții și mame) nu se declaraseră ei (ele) înșiși (înseși) la unie, ar fi trebuit să fie considerați de comisie ca „ipsa re rămași la legea lor ortodoxă”³¹⁷.

Și deci: „Eu nu rămăsei îndărătul datoriei mele și comunicai aceste toate, întâi cu gura și apoi și în scris, delegatului nostru consistorial³¹⁸ rugându-l să nu admită, ca simpla și stereotipa întrebare ce o făcea greșierul comisiunii la cei înscriși la unie - că adică: La cine vrei să rămâi: La rus, ori la moldovan? - să se facă și la femei și la feciorii și fetele de peste 14 ani, ci aceștia toți să se întrebe mai întâi, de s-au declarat și înscriși ei singuri la unie, și spunând ei că nu, să nu-i mai întrebe mai departe la cine vreau să rămâie, la rus ori la moldovan, ci să-i privească comisiunea ca pe nedeclarat la unie, prin urmare, ca ipsa re rămași la legea ortodoxă”³¹⁹.

Și: „veniră acum femeile la rând, și eu, văzând că greșierul tot așa le întreabă, ca pe bărbații lor: la cine vrei să rămâi... etc, fără ca comisarul nostru să protesteze în contra atâtor întrebări nejustificavere³²⁰ îl rugai cu toată înțepirea iarăși să nu admită această nelegiuire...”³²¹

Dar: „Ce era să pat pentru această rugare!”³²² “Fui însă chiar de al nostru comisar refruntat, ba încă și rușinat, și aceea³²³ în fața contrarilor noștri, zicându-mi-se că eu n-am treabă la comisie”³²⁴.

Și acum legitima dezavuare a fariseului chiriarh Eughenie Hacman prin sincerul luptător Iraclie Porumbescu, care la surprinzătoarea, hacmaneasca atitudine (de-a crăpa cu totul - tot altundeva decât ai dat), va solicita și concursul clasicului dicton popular satul arde și baba se piaptână: „Mă dusei, copleșit în inima mea, acasă și arătai³²⁵ aceste toate la Consistor. Dar ce să vezi?”

Acum când ardea tot satul, în seara nefericitei zile de 24 aprilie³²⁶ 1858, căpătai de la P. S. S. episcopul Hacman un așa răspuns la acea arătare a mea, încât mă tem că nu va crede nime, că un arhiereu și arhipăstor, în momente de cel mai mare pericol pentru credincioșii și biserica sa, ar putea răspunde astfel... Mă înfruntă adevă și mă dojeni aspru, că n-aș fi scris arătarea (asupra unui – superior) cu propria-mi mână³²⁷ și tot așa aspru îmi opri de a-i supune³²⁸ cum se exprimă P. S. S., Konceptsentwürfe³²⁹ ce nu era așa - iar cauza arătată de mine o lăsa cu totul intactă³³⁰.

Ni s-a păstrat³³¹ în adevăr acel alarmant raport al refruntatului și înfruntatului și copleșitului în inima sa Irachie Porumbescu, din 25 aprilie 858 (adevă din 7 mai stil nou). Alarmant raport, ziceam, dar totodată și demisie a lui Irachie Porumbescu din iadul Boianului - jalbă caligrafiată (și nu de mână³³² lui Irachie) - impecabil pe extensiunea a 17 pagini de coale întregi, scrise, precis-protocolar, numai pe câte 1/2 de pagină și de cuprins atât de încheșat, cum nu-l prea poate scrie cine vine acasă surescitat și copleșit în inima sa de efortul unui Teofil Bendela (afară numai dacă raportul nu-i o cam stereotipă reeditare a atâtor similare reclamațiuni) – în adevăr nu e de loc o oarecare redactare pripită și nesupravegheată! Nu e deci un Konyeptsentwürf! Totuși în spațiul alb din stânga paginii I cetim autograma lui Hacman: „Ich hoffe gegen Überspannung und dass die Affekten geregelt werdem, Mittel finden zu können, um einmahl (= einmal) aus Ihnen den Mann eines gelassenen, ruhigen Geistes zu machen, der seine so schönen Geistesgaben zum Nutzen der Gemeinwohls anwenden, und gänzlich aufhören werde, meinen Dehortationen Hohn zu sprechen.

Ich wiederhole meinen Auftrag, mir, ein für alle Mahi (= Mal), nur ordentlich (...undirte)³³³ Berichte, Berichte, welche mit eigener Hand geschrieben werden können, und night Konzeptsenwürfe vorzulegen”³³⁴. Semnat: Eug.- dar data: Czernowicz 28 april 858! Așadar, nu chiar 25 aprilie, cum ne spunea Irachie Porumbescu, ceea ce s-ar lămuri, poate, prin faptul, că chiar și la 25/IV, răzvrătitul domolitor al răzvrătiților de la Boian, primea o similară, independentă, urgentă adresă a chiriarhului său (cu și mai violente apostrofe).

Oricum, năpăstuitul defensor al sfintei Dreptăți, Irachie Porumbescu, era foarte în notă ca la capătul acestui incident, să mai gloseze³³⁵: „Se vede că eu, în arătarea mea aceasta,... zicând: Solcher Erfahrungen wegen, wie welche ich hier von Seiten unserer eigenen Vorgesetzten stets gemacht habe und auch eben jetyt noch mache, kann auch der stärkste Mut nicht mehr ausreichen sich, neben den so vielen anderen Drangsalen, maltratieren zu lassen, denn dies hiesse kämpfen gegen Feinde und eigene Vorgesetzte- a iritat pe P. S. S., nu însă chestia gravă, ce o arătai”³³⁶.

Și, **solicitând să fie reinstitut în parohia sa, a Șipotelor**, adânc - amărâtul ultragiat va încheia³³⁷: „Vielleicht kann ein Anderer solche Behandlung und sogeatete, unserer Kirche höchstschadende hiesige Vorgänge mit Gleichmuth ertragen, Gefegerter aber nicht”³³⁸.

Și acum, pentru ca *Drama* noastră să fie cu adevărat completă, iată și actul IV, cu o plastică cotitură a acțiunii, cu un culminant moment al deznodământului! Zile de-a rândul acțiunea comisiunii s-a bagatelizat în mecanica notativă: La cine vrea să rămâi: la rus sau la moldovan³³⁹. Până ce grefierul ajunge să cetească lista celor „rămași la rus”, la greco-unie, iar președintele Comisiei vestește cu glas mare: Voi acumă cetiți, nu mai aveți treabă cu biserica asta („arătând spre cea ortodoxă”)! Griji și numai de vă faceți o biserică a voastră, greco-catolică, un țințerim deosebit și casă preotească pentru preotul vostru!

Urmarea acestor enunțări³⁴⁰: „Ca cu o voce strigară acumă toți cei „rămași” la unie: Cum așa?! Sântem dară celuiți, că ni s-a spus că vom rămânea la țințirumul nostru cel vechi(u) și că biserică și casă pentru preut ne-a da Împăratul... Dacă e însă altfel, apoi nu vrem să știm nemică de unie; rămânem cum am fost!”

Zăpăceala zdrumecătoare³⁴¹ a preuților uniți, la auzirea acestor strigăte ale poporului, se poate numai închipui, dară nu și a o descrie! Tot așa, în altă parte, lacrimile și ale creștinilor³⁴² rămași fideli sfintei noastre biserici, ce ele exprimă³⁴³, nu se poate spune cu cuvinte...”

Adecă, propagandiștii greco-catolicismului, cari se jucaseră atâta timp cu „legea Împăratului” și, mai bine zis, cu făgăduielile pseudo - împărătești, se pomeniră dintr-odată căzuți în chiar groapa pe care o săpaseră altora!

Devreme ce: „Comisarul politic, auzind ce strigă poporul, ... zise:

- Așa-i bine? Bine dară, se dezavuează protocolul³⁴⁴ ce l-ați dat! Veniți și subscrieți aceea ce spune și acum.

- Um Gottes Willen, Herr Komissär³⁴⁵ strigă în desperare canonicul unit³⁴⁶ - die Leute sind soeben confundirt worden; bitte nur um eine Stunde Bedenkzeit³⁴⁷.

- La ce³⁴⁸ comisarul politic răspunde: 0.

- Nur dann, wenn der gr. or. Herr Komissär einwilligt³⁴⁹.

Și asentimentul bietului Comisar „gr. - or.”, același fatal Teofil Bendela, aprobă și răsaprobă răstimpul de gândire nu numai pe-o oră, ci (după *Salvus conductus...*, pp. 16 - 17): „până către seară, după un prânz și nu fără pactări la proprietarul Boianului, armeano - polonul Kajetan Stefanovici. Preoții uniți, se-nțelege, exploatară³⁵⁰ acest timp, în felul și scopul lor, bine, și când veni comisiunea, cum zisei, către seară, la cântălărie, oamenii, amețiți de spirtoase, ziseră că rămân - la rus...”

Și urmează altă promisiune a vajnicului cronicar Iraclie Porumbescu, pe care dânsul, chinuit de boală și prididit de moarte, n-a mai putut-o împlini - când în același *Salvus conductus...* din 1894, zicea, (vezi p. 17): „Mă opresc aici; comentare nu mai fac. Acelea le voi face cu altă ocaziune și anume când voi povesti³⁵¹ cum ajunse respectivul nostru comisar (după propria-i istorisire), medio³⁵² Baronul Kempen, Inspectorul general al gendarmeriei și medio promisiunilor date contelui Thun, Ministrul Cultelor... la rang duhovnicesc

superior și în sârșit...- „în fărșit... - scrie Iraclie Porumbescu cu punctulețe de suspensie - iar noi completăm: „și în sfârșit... k. k. Mitropolit!”

În concluzie, istoricul acestor eroice vânzoleli ale sale, Iraclie Porumbescu, era foarte în drept să cuvânteze: „Vede însă din acestea aici espuse orișicine, că reprezentantul Bisericii ortodoxe la memorata comisiune a dat tertipurilor și apucăturilor unietice însuși și încă de trei ori³⁵³ *Salvum conductum*³⁵⁴ și că la acea ținută sfruntată și chiar contrară fără de Biserica sa ortodoxă, căpătă și el *salvum conductum* de la episcopul Hacman prin aceea că P. S. Sa nesocoti arătarea mea, prea ponderoasă și întemeiată, asupra respectivului delegat consistorial...³⁵⁵

Dar salv - conductul - blagoslovenie din partea ruteano - filului Hacman întru subminarea Bisericii ortodox - române din *Arboroasa*, îl mai avuseră până aci și alții, cum înțelegem din același *Salvus conductus*, al lui Iraclie Porumbescu; îl avusese „parohul local din Boian și nu singur, ci în companie cu protopopul ținutului - ambii ruteni, ambii și asesori³⁵⁶ consistoriali activi (!)³⁵⁷ și „zeci de ani” îl mai avusese același paroh „cu cooperatorul fiul său”, adecă herostraticul Simeon Andruhovici, care deci, împreună cu odrasla sa, Petru Andruhovici, „zeci de ani” îl trată „pe bietul și bunul său popor ca pre niște oi menite numai de muls și ca pre niște ființe de huiduit și îmbrâncit...” și încheie filipica lui Iraclie Porumbescu: și în toate acele zeci de ani, ”boiănenii jeluindu-se episcopului Hacman vlădicul, „în loc să fi ordonat... o cercetare acelor jălui” îi ”alungă pe jeluitori cu cuvinte dure și umilitoare”.

Iar urmarea acestui tratament fu „insinuarea... a mai patru sute de familii la unie”³⁵⁸. Încât, pentru a ilustra toată adversitatea internă a Bisericii ortodoxe din acest veleat, e locul să reținem și următoarea încondeiere a funestului Eughenie Hacman: „Răsculându-se după boiăneni și orașenii în contra preutului lor ortodox, dară rutean, să fi zis preoții uniți din Galiția în casa și la masa boierului armean - polon de acolo, fiind de față la acea masă și fratele proprietarului din Boian, Stefan Stefanovici: - Noi n-avem nevoie a lucra pentru unie în Bucovina; pentru noi lucră vlădica Hacman”³⁵⁹.

Mai rar protagonist și apostol, nevoit să militeze contra propriilor sale căpetenii, ca Iraclie Porumbescu la Boian! și totuși, atât de fervent i-i devotamentul, încât are succes! Primul mare ascendent asupra enoriașilor fu cucerit, desigur (la numai două luni de la descinderea sa la Boian), cu atât de spontana și **bărbăteasca apărare a cimitirului**. Alte mijloace de a cuceri pozițiile pierdute (cum însuși ni le mărturisește, în cererea sa, din 1863, către protopopul Cernăuților: nepierdere nici - unei ocazii de-a stărui cu cuvântul – vajnic - viforosul lui cuvânt de excepțional orator: „Predici (cazaniei) la fitece slujbă a altarului, îndemnuri la orice alte întâlniri cu norodul (nunți, botezuri, praznice și „la întâlniri speciale și anume de mine căutate”³⁶⁰ și desăvârșita sa autojertfire întru cele materiale: „resemnăiu la zilele de lucru, mărieși”³⁶¹ și taxele patrahiliale în interesul misiunii mele, ca să suspind³⁶² și zarea oreșcării împediment”³⁶³ și, iar mărturia lui însuși, în cererea sa de retragere de la Boian

din 4/16 martie 858: „Și Dumnezeu fu îndurat! Căci, abia după 9 luni de zile, subscrisul putu acum, cu cea mai curată conștiință, să raportuiască la Înaltul Consistorium că toate trebile d-aice, în privința uniei se îndreptară; că la prilejul numerațiunii poporului, **numai 4 familii rămaseră în Boian de ritul unit.** Poporul începuse a veni la biserică într-un număr, nici în vremile de pace încă nevăzut, ascultat predicile și sfintele ceremonii cu luare de seamă și cu o vizibilă interesare; ba și tineretul acum venise la catehizație, care lucru aice nu se mai pomeni încă”³⁶⁴. Precum în m-sul *Drama de la Boian*³⁶⁵ cetim: „Mă silii în Boian să plac răzvrătiților în contra unor persoane de ale (= a!) căror stare formală eram și eu. Și eu în- tr-acolo și ajunsei că poporul din Boian îi plăcui. Astăzi încă, sper cu siguranță, că orșicine din acea parohie, asertul meu acesta mi-l va afirma”³⁶⁶.

„Astăzi” - zice Iraclie Porumbescu la 1894! și exact la 1894 (14/II), preotul Emilian Vasiloschi îi scrie: „îmi istorisesc mai departe acei trei bătrâni”³⁶⁷ „că, venind s-ta aici și începând cu blândețe, prietenie, vorbe bune, răbdare și multă prudență pastorală la orișicare întâmplare a te purta cu dânsii, au trecut în foarte scurtă vreme partea cea mai mare îndărăpt la Biserica noastră”³⁶⁸.

Și, iarăși, în aceeași adresă, din 1863, către protopresviteratul cernăuțean: „...chibzuințele mele cele intensive și felurite..., mă purtai..., ca să nu isprăvească uniții nici o funcțiune în parohia Boianului, afară de o botegiune a unui prunc, pre carele, apoi, eu îl botezai de nou, la mijlocita cerere a părinților săi (unul Presecăreanu din Vatra-Hălăcenilor”³⁶⁹). La fel, aceeași informație (despre rebotezarea pruncului Presăcăreanu) dar și despre sfîntire de casă - în *Salvus conductus...* (p. 6): „cari ambe funcțiuni eu le săvârșii din nou, la cererea părinților însăși.” Aceasta: „În tot timpul de mai bine de doi ani ai ființei mele la Boian” (*ibidem*).

Ei bine, recunoașterea cel puțin pro forma a acestei vrednicii, nu putea lipsi! O auzirăm din scrisul profesorului Ioan Calinciuc și al înaltelor fețe eclesiastice Teoctist Blajevici (rector al Seminarului Teologic, atunci) și Teofil Bendela (arhimandrit de scaun).

De la asemenea datorie, nu putea lipsi nici Consistoriul, care, la 22 ianuarie 1858, raporta către Prezidiul țării că: „starea lucrurilor în Boian, în urma măsurilor luate de Consistoriu, se meliorase și cercetarea cultului divin din partea creștinilor de acolo, devenise mai numeroasă decât chiar în timpul mai înainte de răzvrătirile eclesiastice din acea comună”³⁷⁰. Ba, de ochii lumii, până și Eugheniu Hacman trebuia să țină isonul acestor recunoaștințe și în epistola sa arhipastorală, către comuna din Boian, cu data Sâmbăta lui Lazăr 1858 - îngăima³⁷¹: „Noi din partea noastră făcut-am aceea ce s-a cerut de la noi. Luat-am pe păstorul lor de la dânsii și le-au dat pre altul, carele lucră și se ostenește mai mult pentru binele lor decât al său și le este slugă mai mult fără plată.”

Iar, la cererea lui Iraclie Porumbescu, adresată (în 20 nov. 1860) prefectului de Sadagura, ca să-i elibereze **un certificat asupra conduitei sale de la Boian**, prefectul Zachariasiewicz³⁷² răspunde³⁷³ (la 15 dec. 1860): „cu toate împrejurările excepționale și în adevăr criticele condițiuni de acolo (= de la Boian), d-ta, în cursul oblăduirii de doi ani la Boian, ca păstor sufletesc, te-ai comportat cu tact și deplină înțelepciune, folosind mijloace, care, de-o parte, erau îmbinate cu auto-sacrificii, iar, de alta, făcură dovada că dânsule fuseseră bine alese, pentru a domoli și-a împăciui iritarea unei populați(e)i țărănești, atât de prăpăstios dușmănită în Biserica ei și în raporturile ei sociale.”

Așadar: Victorie în pofida tuturor adversităților: externe (din partea vrăjmașilor confesionali) și interne (din partea comilitonilor întru ortodoxie)!

Dar și crâncena trudă și chin amar din cauza ultra - precarei sale situații materiale, asupra căreia suntem edificați mai ales din acele adrese ale sale și tentative de demisionare din **apostolatul - mucenicie de la Boian**, trimise Consistoriului. Le spicuim cronologic - întrucât le cunoaștem.

De cea mai veche, de la 9/21 nov. 1857 (deci la cam 7 luni și aproape 2 săptămâni de păstorire a Boianului), avem știre doar din marea jalbă - demisie de la 1859, unde ni se spune: la declarația lui Iraclie Porumbescu după care „în excepționala sa situație” („dass er, in seiner exceptionallen Lage nicht länger ausscharren könne”) nu mai poate rezista, n-a primit atunci nici un aviz, și că, în consecință, câteva luni în urmă se văzu nevoit a solicita să fie desărcinat de la Boian. Aceste câteva luni în urmă se referă, foarte probabil, la cererea sa din 16 martie 1858, până la care însă, ne oprim la adresa urgisitului și amăgitului Iraclie Porumbescu, din 8 febr. st. nou 1858, la care am făcut referiri în urmă. Și ce zice această adresă din 8/II 58³⁷⁴? Iată ce anume: De zece luni³⁷⁵ acu e la Boian. **De zece luni, și totuși subsemnatului nu i s-au predat cuvenitele temporalii** (deci: casă, grădină, teren „serial” (= câmp și fânaș etc) și nici locuință), sau chiria cartiruirii („Quartierzins”) nu i s-a asigurat. Preotul de ajutor, Kalinowski, e de 4 luni aci și până azi n-are nici salar, nici locuință, nici chiria cartiruirii.

Cu drept cuvânt, reclamantul nostru se uimește, de ce oare preoțimea noastră ortodoxă e aice atât de vitreg („stiefmütterlich”) tratată³⁷⁶ pe când popii uniți, chiar numai „capelani” fiind, sunt mult mai bine retribuiți. Unde mai pui că aci, la Boian unde din pricina instigațiilor, veniturile stolare (deci cele de la funcțiunile pe cari le împlinește preotul îmbrăcat cu epitrahilul) sunt aproape inexistente, iar preoții ortodocși, neavând parte de cuvenitele beneficii legale („die... gesetzlich gebührenden Bonitäten”), sunt, în plinul înțeles al cuvântului, **condamnați să ducă foame împreună cu soțiile și copiii lor**. Pe o nemernică locuință, din abia două camere, subsemnatul e nevoit să plătească cât îi cere proprietarul. Dacă anemicul salar al subsemnatului această situație e o calamitate, atunci pentru preotul de ajutor, care n-are nimica, asemenea stare e o nespusă nenorocire. Înseamnă deci că continuele cheltuieli ar trebui să le acoperim din propriile disponende, ceea ce, în interesul Statului și al Bisericii s-

ar putea întâmpla, dacă n-am fi niște bieți preoți atât de sărmani, cari mai avem de îngrijit și de hrana copiilor noștri... Venerabilul Consistoriu binevoiescă așadar să dispună cât mai curând asanarea acestor bătătoare la ochi mizerii, la din contra, grija traiului să ne biruie până și cea mai mare resemnare în împlinirea atât de oneroaselor datorii profesionale de aici.

Deocamdată, până la acest 8 faur 1858, numai un drastic avertisment și, oricum, nu chiar demisie!

Dar, cu toată sumbra perspectivă că resemnarea acestei mucenicii ar putea, fatal, să ajungă la capătul ei, pentru apostolatul lui Iraclie Porumbescu rămâne realitate onorifică faptul că dânsul, totuși, stăruie pe poziție. Și, viitoarea lui adresă către Consistoriu (datată 3/15 faur 1858) - adresă din care noi mai împrumutăm informații e mai puțin, și doar numai indirect, ieremiadă a sărăciei și sărăcirii sale materiale³⁷⁷ și-i, mai ales cum zice chintesențierea ei de pe rubrul adresei: Un raport asupra altor machiavelicuri ale preoțimii greco-unite³⁷⁸. Ba chiar în acești raport sunt menționate și alte două similare relatări oficiale (evident, ne-demisii): 20/I=1/II și 29/I=10/II - care însă nu ni s-au transmis! Combatantul Iraclie desfășura așadar o foarte febrilă și asiduă campanie anti-unită.

Precum șefii săi ierarhici, în frunte cu Eughenie Hacman, stăruiau într-o la fel de asiduă indolență - dovadă că abandonatul și aproape singur - luptător de la Boian se agață tot mai intensiv de singur - salvatoarea ancoră a demisiilor! De-aci încolo - cererile ca să fie „dezrădicat” („enthoben!) din păstorirea Boianului, vor fi tot mai stăruitoare.

Despre cea din 4/16 febr. 1858, care ni s-a păstrat fragmentată doar într-o singură foaie (o singură pagină!) - prima demisie - aminteam mai sus.

Din cererea - demisie de la 4/16 martie 1858 - a 2-a demisie - n-am cruțat citatele! Pagină antologică de demnitate și bărbăție creștină, zvâcnind în confesiuni ca cele următoare: că „se vede neîndreptățit și foarte maltrat” (p. 1-2), și că: „trist și dezamăgit se-ntoarse... acasă” (p. 5), când Eughenie Hacman îi refuză o audiență³⁷⁹ - dar țâșnind și în explozii ca: „În astfel(iu) de niște împregiurări sfâșietoare, nu lasă pe subscrisul nici cugetul, nici onoarea a mai continua o luptă atât de contrafirească” (p. 7) și: „Iubind deci subscrisul legea și poporul său cu cea mai sfântă învăpăiere, nu socoate el nici de cum a mai fi cauză fără efect bun și... face deci loc altui, subiect mai favorat de soarte” (p. 7-8).

Dar înțelegem din demisia lui Iraclie de la 22/II = 6?III 1859, că arhipăstoratul, adecă Hacman, „îi respinge cererea”³⁸⁰ și Iraclie „fu forțat să rămână și mai departe aci (la Boian) contra voinței și posibilității sale”³⁸¹.

Foarte demnă și foarte rezolută și tentativa de demisie din 25 april/ 7 mai 1858 (a treia!) - redactată nemțește și - știm - înfierată de Hacman drept Konzeptsentwürf. Amplă filipică, bazată pe plan moral (nu deci pe-al ananghiilor materiale). Completul abandon din partea șefilor ierarhici, completa lipsă de la datorie a acestora, ba chiar animozitatea lor, încât reclamantul încerca senzația că luptă și contra propriilor săi prepoziți (p. 16).

Nu e cruțat nici molăul T. Bendela, în jalnica lui capitulare de la Boian, blandă care are grija, nu de-a apăra Biserica drept-măritoare, ci de a-și salva prestigiul său de înalt dignitar ecleziastic... Și foarte în notă, ca un alt Pilat din Pont, colcăitorul inchișor îi predă pe marii vinovați tribunalului public: „Was die Geschichte der Bojaner Union für Seiten hat, mag der Gefertigte nicht beurtheilen, aber die Öffentlichkeit” (p. 16-17).

Concluzia - vâjâit de paloș! Adecă: „Vielleicht kann ein Anderer solche Behandlung ertragen, Gefertigter aber nicht”.

Așadar: **Înapoi la Șipot!** Citatele noastre anterioare – plastică ilustrație a întregii mizerii! Totul, cutează împotriva căreia trufia lui Hacman nu se putea să nu răbufnească. și, în pagina 1 din rubrul adresei, vlădicul va riposta, manu propriissima³⁸²: „Sper să pot afla mijloace contra exaltării și ca efectele să fie domolite, pentru a face din d-ta un om calm și liniștit, care să-și utilizeze atât de frumoasele sale haruri spirituale în folosul binelui public și să înceteze cu totul de-a lua în derâdere reprimandele mele. Îmi repet ordinul de a-mi prezenta întotdeauna numai rapoarte cum se cade (... - poate: redactate; în orice caz, nu participiu perfect pasiv - indescifrabil), cari pot fi scrise cu mâna proprie și nu ciorne ale primei aruncături pe hârtie”.

Al 4-lea iurăș demisionar, ni-i, iarăși, vag-cunoscut, numai dintr-a 5-a demisie (de la 22 dec. 1858), în care citim³⁸³: „La atât de insistenta rugămintă a subsemnatului din 18/30 oct. a. c. nr. 160, pentru desărcinarea subsemnatului din păstoriarea acestei parohii încă înainte de asprimea iernii, subsemnatul până acum nu s-a putut bucura nici cel puțin de un oarecare avis”. Așadar, a 4-a demisie venea în 30 oct. st. nou 1858.

A 5-a, o avem din plină iarnă: 4 dec. st. n. 1858! Scurtă, categorică. Sunt amintite și cele trei cereri anterioare („die 3 früheren Bitten”), care însă i s-au soluționat negativ, ba chiar cu aspre avertismente, încât - textual: „subsemnatul, neputând crede că venerabilul Consistoriu ar vrea să-i administreze subsemnatului o violență inechitabilă, silindu-l să rămâie aici fără mijloace de trai și să se ruineze complet pe sine și familia sa”³⁸⁴ – solicitantul roagă din nou,... tot atât de respectuos, pe cât de hotărât” („ebenso ehrfurchsvoll als entschieden”) de a-l desărcina de aice „până-n paisprezece zile” („binnen vierzehn Tagen”) și a-l reda parohiei sale șipotene.

Încheierea – ce mai ghiont arțăgosului, orgoliosului Hacman! Chiar acesta: „La caz că, și de data aceasta, subsemnatul ar primi un răspuns temporizat sau chiar negativ, va fi constrâns ca, în scopul satisfacerii acestei ținte ale sale, să întreprinză alte demersuri”³⁸⁵.

La asemenea categorism, până și machiavelicul Hacman trebui să inventeze - dar cât de târziu în urmă (la 31 dec. 1858/12 ian. 1859), pe rubrul demisiei lui Iraclie, tergiversantul, hăcmăneanul răspuns, „că, într-una demersul pentru ocuparea parohiei e făcut, și, întrucât aceasta se va realiza în curând, (solicitantul) va fi amovat din prezenta funcțiune, fără să mai aibă nevoie de altă intervenție”³⁸⁶.

Mijloc, pretext de a-l amâna pe captivul de la Boian până în pragul viitoarei primăveri, când, la 22 faur/ 6 martie 859, amarnic - zbuciumatul prizonier își adresează Consistoriului cea mai extensivă demisie a sa (de 18 pagini, coale format mare, inclusiv pagina-rubrum) - **a 6-a demisie!**

Foarte prețios document autobiografic. Începând de la nenorocitul preludiu șipotean, în care episcopul Hacman are bizara inspirație de a-l năpădi pe tânărul administrator parohial cu amintirea unei rele purtări în Seminar și cu citatul din Apostol: Că tu, biet om păcătos, doar cu slăbiciunile tale să te poți lăuda; continuând cu menționarea faptului, că, totuși, chiar în Seminar fiind, episcopul Hacman, întors de la chiritisirea noului monarh la Olmütz (1849), la solemnitatea înapoierii sale, îl relevase pe clericul Iraclie Golembiovski ca „foarte brav” („sehr brav”) și ca om al unor „frumoase nădejdi” („schöne Hoffungen”), semnalând apoi că chiar, o lună după scandarea deșănțatului citat episcopesc din Apostol, Guberniul galițian îi acorda lui Iraclie administrația pastorală a selbățicului și kobelițului Șipot - iar aceasta și „*ob imolunitatem morum*” (deci pentru neprihana moravurilor) a proaspăt - instituitului preot - demisia din 1859 recapitulează calvarul șipotean, cristalizat apoi totuși într-o pasabilă viață gospodărească, chiar și într-un propriu cămin, într-o casuță proprie - până la momeala episcopescă de a se deplasa la apostolatul Boianului.

Se specifică, și până în amănuntele cifrelor, enormele jertfe ale strămutării la Boian, se menționează injuria infamantului decret de numire la Boian, adevărat document Objurgatoriu³⁸⁷ și tot dezastrul boiănean, cel al cumplitelor vexațiuni materiale (ca, de ex. „terenul serial cuvenit parohului s-a predat subsemnatului abia la 13 luni”³⁸⁸, dar și al răstignirilor morale: „un lanț de mizerie morală de categoria cea mai amarnică”³⁸⁹). Solicitantul nu uită totuși să pomenească și de cele două subvenții acordate lui de chiar episcopul Hacman, de care însă se știe scutura elegant și cu înalt contur beamtăresc, precizând că: „Subsemnatul, ca simplu organ executiv al acestor subvenții, s-ar face vinovat numai de-o indecență, atât față de meritul chestiunii, cât și față de persoana prea venerabilității și prea grațiozității sale episcopale (!!!) dacă, în această datorie de grațitudine s-ar considera și s-ar numi în prima linie pe sineși”³⁹⁰.

Dar același solicitant nu uită să-și semnaleze și izbânzile, accentul fiind pus pe „precumpenirea morală” („das moralische Übergewicht”) a acțiunii sale, mai ales că: „subsemnatul, din parte-i, n-a socotit indicat să se folosească de mijloace așa de prestidigitative și neviabile, ca cele ce le aplicau adversarii noștri”³⁹¹ – astfel că „nu numai n-a fost nevoie să-l mutăm de aici ogorul Domnului nostru, ci chiar am reușit ca, la fața locului său, dânsul să fie mult lărgit, fapt, care, la împrejurările ecleziastice de aci, e de mare importanță pentru noi”³⁹².

În fine, sunt amintite și penultimele **3 demisii** ale sale: tăioasa a 3-a, din 7 mai n. 858 (cea cu riposta lui Hacman: „Konzeptsentwürfel!”), a 4-a, din 30 oct.

n. 858, cea de a fi revocat de la Boian încă înainte de bântuirea iernii; și-a 5-a, din 4 dec. n. 858, cu ultimatumul de-a fi revocat de la Boian „până-n 14 zile”. Ultimatum eludat de către despoticul Hacman cu știuta rezoluție - parvenită lui Iraclie „abia săptămâna trecută” („kam vergangene Woche” p. 14), deci (aflându-ne în martie n. 1859), așadar, rezoluția ajunsă la știrea lui Iraclie abia pe la 28 febr.³⁹³. 1859, id est, la cam 3 (trei!) luni (!!!) de la „ultimatumul” lui Iraclie - că, pentru ocuparea Boianului, s-au dat dispoziții, iar petentul să nu mai aibă grija intervenției...

Concluzia? Aceasta a 6-a demisie a lui Iraclie, cu o surpriză însă!

În trei luni de zile și situația lui e alta! E atât de distrus („zu Grundegerichtet” - p. 14) - încât **nu mai poate pleca la Șipot!** Nu i-o mai îngăduie nici sănătatea zdruncinată și nici zdrumicarea materială: „pentru că printr-o atât de târăgănată și peste voința și posibilitatea sa de lungă reținere a sa aice, la Boian, atât de distrus, încât, chiar în interesul serviciului personal, nu mai e apt pentru parohia de munte a Șipotului, acea enorie montană reclamând nu numai o mai bună sănătate și mai mari puteri fizice, decât acelea de cari se bucură subsemnatul de prezent, ci și mai bune mijloace materiale, decât acelea pe care le posedă subsemnatul. Subsemnatul e de prezent atât de lipsit de toate condițiile materiale avute înainte, încât nu poate agonisi pentru copiii săi aproape-goi nici măcar îmbrăcămintea de cea mai neapărată nevoie, și nu-i poate acorda soției sale bolnave îngrijirea necesară, pe când subsemnatul aproape că și el însuși a rămas fără de haine; necum, ca dânsul să poată acorda cel puțin un vehicol,³⁹⁴ în scopul mutării la Șipotul cel de 20 mile depărtare”³⁹⁵.

Mutarea la Șipot nu i-o mai permit azi nici condițiile familiei sale sporite - sporită cu al 4-a flăcăuș, Titu, născut în răstriaștea de la Boian, la 1859³⁹⁶ - pentru că, din fundoaia Șipotelor n-ar prea putea griji de școlirea băieților săi. Ca să cităm: „Afară de asta, subsemnatul are de prezent o familie sporită; și toți copiii fiindu-i de sex bărbătesc, i-ar fi subsemnatului imposibil, în marea penurie contractată aici, să grijească de aceștia de la Șipot, adică să le dea cuvenita temeinică instrucție”³⁹⁷. Și mai jos: „întrucât subsemnatul, de prezent, nu e în stare să grijească nici măcar de educația cel puțin a unuia dintre cei patru³⁹⁸ copii ai săi”³⁹⁹.

Așadar, părinte Hacman, nu Șipotul, „cel puțin deocamdată, nu” (wenigstens vor der hand... nicht” - p. 16), ci altă parohie într-o comună românească („eine andere romanische Landpfarre” - p. 16) - cu menținerea drepturilor câștigate la Șipot!! Cererea se încheie, foarte cuviincios și foarte submis, cu semnătura pusă, iarăși, în cel mai jos al paginii, rămasă pe-a treia parte albă - nu fără un apel către prea venerabilul Consistor ca „autoritate ce reprezintă cele mai umane și mai creștinești principii” („die humansten und christlichen Grundsätze vertretende Behörde” - p. 17).

Destul că bietul Iraclie i-a cerut lui Eughenie Hacman ne - Șipotele, pentru că - nu mai cunoaștem amănuntele, cum și ce fel, dânsul să ajungă, destul de curând, chiar **înapoi la Șipot!**

Adecă, știm precis - din cererea adresată la 7 dec. 1863 Protopopiatului-Cernăuți - că Iraclie Porumbescu a păstorit Boianul până-n 8/20 martie 1859. La cam 2 săptămâni și 3 zile de la ultima sa demisie, Iraclie primește revocarea și astfel i se termină coșmarul, de pe urma căruia, totuși ne întregim, atât de plastic, documentarea noastră asupra generoasei lui abnegații porumbesciene - dar și asupra leșinatei k. k. adormiri a ortodoxiei lui Eughenie Hacman et Comp.!

Pentru stagiunea-Boian a lui Iraclie, care a ținut 2 ani fără 19-20 zile, câteva amănunte acum, datorite corespondenței lui.

Griji cu școlarizarea unui elev, protejat al său (poate, rudă) „Dimitriu”, evident Dimitrie, întrucât responsabilul lui instructor (meditator) semnează: Vasylîu (deci: Vasile) Grigoroviciu. Scrisoarea e datată: „Cernăuți 25 martiu 857”. Deci, acest „Dimitriu”, absolvent al Cursului I din „școala dascaliei cantorilor bisericești), după ce, dintru-ntâi se angajase, în fața lui Iraclie, să urmeze și liceul, se retrage acum de la acest propus (*Vorsatz*), motivând mai întâi că-i lipsesc cărțile cele nevoincioasele⁴⁰⁰ „iar, mai apoi, că: „nu se poate apucă en restempul acesta si de gimnasiu, avend en destul de lucru en scoala dascaliei”. Totuși - continuă instructorul V. Grigorovici: „l-am adus la aceea, ca să petrecem macar ceva de’n limbamentul latyn, spre a-i usură propasirea macar en câtvă. Pe lângă acesta doresc a-l empartasi si putyne de-n geografia si matematica, ádeca: cât va voi a lucră.” Vasile Grigorovici își dă apoi seama că „acestea empartasite endestulla neplacere... vor pricinui” și încheie „sărutând mana Doamnei”.

Iar scrisoarea în sine e alt document pentru strădania lui Iraclie de-a voi să sporească contingentul intelectualizaților românași, cu mai puțină dare de mână.

Predicile **mitropolitului Silvestru, celui Șaguna al Bucovinei**, apărute în plină estropiere pumnulistă, se bucură de reputația de a fi prezentate în adevărata limbă românească, și aceasta, cu drept cuvânt, cf. pasajii ca acestea: „Viața noastră este asemenea(a) cu o călătorie, care curând se fărșește; asemenea cu roua, care curând se usucă; asemenea cu lumina, care curând se stinge. Unul închide ochii astăzi, altul mâne; unul pleacă capul în una, altul în alta parte” (11); sau: „Oșteni ologi și fără de îndrăzneală, carii ne dăm prinși în cursele ispitelor, sântem noi pe câmpia mântuirii. Sara și dimineața patimile ne mrejes, ziua și noaptea păcatul ne vânează”(19); sau: „Cărbunele cel aprins de vei cerca a-l ascunde în sân, te va frige până la rană, și păcatele de le vei tăgădui în scaunul mărturisirii, te vor vătăma încă mai amar” (30).

Cronologic - stăruim acum asupra scrisorii date: „Cernăuți 28 optomvre⁴⁰¹ c. n. 1858, „a lui **Aron Pumnul către Iraclie Porumbescu**”! Pumnul - gazdă a lui Emilian Golembiovski, ploduțul de 6 ani și 5 luni⁴⁰² deci bun de școală, după normele școlii austriace de pe atunci, precum și de altfel Pumnul se afla ținând în gazdă la elevi; pe Vasile Bumbac (meritos poet al Bucovinei apoi), chiar atunci⁴⁰³ locuitor la Pumnul, pe Eminescu, alături de

frații săi, Șerban, Nicu, Iorgu și Ilie, tot pe – atunci⁴⁰⁴ în gazdă la Pumnul. În care sens ne servește și mărturia lui Pumnul din chiar această scrisoare: „Aceasta îmi este îndreptar(i)ul carele l-am urmat și-l urmez(îu) în educăciunea copiilor încredințați îngrijirii mele”.

Așadar, rostul acestei scrisori! Micul Emilian, smuls din brațele părinților, în atât de fragedă vârstă, suferă - și poate ca mulți copii de mult - de nostalgia casei părintești, și suferă în așa măsură, că Iraclie, întors de la Cernăuți la Boian, „luni” (precis 18 oct. nou) - desigur și-n urma unui schimb de păreri cu duiosă mamă a lui Emilian, Emilia - se vede determinat să intervină la Pumnul, în favorul micului înstrăinat⁴⁰⁵.

Se îngrijora deci părintele Iraclie - înțelegem din chiar scrisul lui Pumnul - „că tângirea (= tânjirea!) lui Emilian i-ar putea duce ceva stricăciune sănătății fizice seau inimale”. Pumnul îl asigură deci că „lucrul” nu e „așa de perichios și amerințativ”. „Ci numai: Emiliann a tângit după părinți-și și când a venit întâiu la noi și a doua oară ră-ntoarcerea, și încă după ră-ntoarcere cu mult mai tare decât întâiu, însă... nici pe de parte în grad așa de nalt⁴⁰⁶, ca... să *fiă înperichiu* ... „Starea lui Emilian nu-i decât „uă urmare psihologică a schimbăciunii împregiurărilor lui. Întâi, până aci, „s-a aflat în brațele părinților, cari l-au iubit cu toată puterea inimii lor celei sâmtjitive părintești.” Apoi, până aci „el a făcut ce a vrut și ce i-a dictat strămurul sâmtjial copilăresc.” Acuma, dacă „a venit de la Boian la Cernăuți: obieptele câte l-încungîură îi sunt noue, asemenea și ocupăciunea...” Și: „Fiă persoanele ce l-încongiură orî cât de bune: elle totuși nu sânt tătuca și mămuca lui...” Ba, brudiul Emilian „nu este necî cu vorbele necî cu purtarea” acestorlalți. „În loc de mămuca și tătuca era acum pumnul și pumna...” „În locul frățiorului Ciprianel⁴⁰⁷ ... tot persoane străine...” „În loc de sănătoasă vorbă românească⁴⁰⁸ – ba chiar și nemțească de - acasă și de cele jocuri și dezghinuri ale copilăriei - „prelegințele” care trebuie să „însufle amoare precumpănițivă” „cătră ajungăciunea menicîunii salle, carea este cultura, desvoltăciunea, învățătura și deplinăciunea sufletească morală...”

Încât: „a trebuit neapăravăr să urmezîe uă schimbăciune răspunziățivă (= corespuizătoare!) schimbăciunii împregiurărilor”. Când apoi, „tătuca” Iraclie opinează ca acestui fraged - sensibil copil „să i se dea un cerc mai larg de lucrățivătate liberă și să i se treacă cu vederea zburdăciunile”, atunci Pumnul va riposta: „Eu de-n contra (= contra!) am obsărvat până acum mai mult lipsa decât iviciunea acestora” - și doar „numai în privința ne-nvățăciunii prelegințelor” de „a cerut trebuință⁴⁰⁹ să zic măcar un cuvânt cătră dânsul”. Și - amar- chinuitul „truditul, sumbrul Arune Pumnul ajunge la confesiunea unor principii de educație, cari îl onorează, - zicând: „Eu încă sânt de acea credință⁴¹⁰, ca copiilor să li se (i)erte și încuviințeze vioetatea, ba încă unde lipsește să se producă pren măsura⁴¹¹ curăspunziățive, și să nu se rățină fără numai încât ar putē(a) fi stricăcioase sănătății, ear-încât ar fi necuviințioase să li se dea numai direpcîunea bună, fără să se micșîureze cât de puțin de-n întinsătate.”

Iată-l așadar și pe brudiul Emilian tânjind, pentru că-i departe de tătuca și mămuca lui „și pentru că-n locul lor și-al „frățiorului Ciprianel” (știut și de Aron Pumnul!), se vede înconjurat de persoane străine, încât dânsul „nu este dedat neci cu vorbele, neci cu limba, neci cu purtarea lor!... Iată-l deci „în perichiu” de-a nu mai înțelege această anumită limbă a lui: „Pumnul și Pumna”!...

Și iată-l, mai ales, temperament la fel de liric - sensibil ca și frățiorul său Ciprian Porumbescu, care, în acești sens, ne va transmite frecvente autoconfesiuni atât de caracteristice. Ajunge să cităm⁴¹² doar două-trei mărturii. Iată-le! Într-o scrisoare a lui Ciprian Porumbescu, de la Nervi (datată: 29 nov. 1882) către fratele său Ștefan: „O fericitul, de două și de trei ori fericitul! Cum te invidiez pentru traiul tău paradiziac! Ce mizerabilă cărpoceală e viața mea față de a ta - naturală, și ceea ce-i lucrul de căpetenie, viață trăită la vatra părintească! Am avut din copilărie - și tu nu mai puțin (îți amintesc de miorcăielile noastre când din vacanțe trebuia să pornim la școală și cum mai blestemam biata Suceavă) totdeauna - o antipatie inflexibilă împotriva străinătății; erau atât de duios și de cald legat de vatra noastră, de casa părintească, încât orice înstrăinare, chiar de durată scurtă, îmi producea întotdeauna mâhnire și nu o dată, chiar ca cogeamite coblizan, trebuia să-mi înghit idioatele de lacrimi”...⁴¹³ la 28 dec. 1882, către tatăl său, din aceeași înstrăinare, Nervi: „Doamne, Doamne, vedea-voi încă scumpa mea Stupcă? O numai încă odată s-o văd, ș-apoi să...” La 31 dec. 1882, către tatăl său și sora-sa tot de acolo: „Azi am expediat și coletul cu cadourile de Crăciun. Cum aș fi dorit să mă cos și eu înăuntru... Nu vă puteți închipui cât mi-i de jale după scumpa mea patrie.”⁴¹⁴ Și - până la scrisoarea de la Nervi, datată 20 ian. 1883, către tatăl său: „O! Italie, Italie, frumoasă și dulce mai ești! Ah - dar ce folos? Nu plătește toată frumusețea și dulceața ei o ceapă friptă, dacă coala peste gard nu mă pot sui la Stupca!”...

Amprenta porumbescă se afirma deci, din capul locului, și-n cazul duiosului copil Emilian.

Bizar e faptul că Pumnul, cel care la 1850, în *Convorbire între un tată și între fi(i)ul lui...*, pleda pentru izgonirea chirilicelor și Pumnul, care în cealaltă (mai veche!) scrisoare a sa către Iraclie Porumbescu (din timpul seminaristului Iraclie,) făcea uz de caracterele latine, în această scrisoare, revine la scrisul cu azbucurile semi - cirilice. S-ar părea că totuși scrisul chirilicesc îi era mai îndemânos. Și reținut merită **raportul de intimitate personală către Pumnul și Iraclie**, acest raport ajungând la tutuire: „Tu mă poștești”; „fără ca să mă fi(i) poftit tu”; „îți închipuiești tu”; „Tu-mă scrii una despre Emilian, și eu știu alta, Tu zici ca ...”; „Tu ai fost luni și n-ai zis ...”; și apoi semnătura: „Al tău amic...”.

Și acum, pe de-a-ntregul, în „ortografia” originală (nu de tot consecventă!) această inedită scrisoare a Pumnului.

„Cernăuți 28 Optomvre, c(urs). n(ou) 1858.

Frate Porumbescu,

Am primit scrisoarea cu data de (i)erī ce mī-ai trimes-o, și mī-am dat nevoință să o și înțeleg cât a fost cu puțință.

Tu mă poștești frate, ca d(e)acă aș(iu) presâmți obișnuit după uă obsărbăciune întreprinsă, că tăngirea lui Emilian, i-ar puté(a) aduce ceva stricăciune sănătății fizice seau inimale, să ți-o spun aceasta, și să-ți arăt măsurile carile să le puī la cal(l)e. Eu îmi știu datoria mea frate! și mī-ar păré(a) rău d(e)acă ai cugeta că eu nu mă interesez(iu) de uă măsură cu tine despre bunăstarea lui în toată privința: Decī de aș(iu) fi văz(i)ut lucrul aș(i)a de perichios și amențățiv în vre uă privință, cât să fīă de neapărată trebuință întrenirea voastră, ți-aș(iu) fi făcut îndată, fără ca să mă fī⁴¹⁵ poftit tu despre aceasta anume.

Emilian a tânguit după părinți-și⁴¹⁶ și când a venit întâi(u) la noi și a doua oară⁴¹⁷ după re-ntoarcere, și încă după re-ntoarcere cu mult mai tare decât întâi(u); însă nicedecum și nicī pe departe în grad aș(i)a de nalt, precum se vede de-n scrisoare-ți că îți închipuiești tu, ca adevă să fīă în perichiu de a i se atăca sănătatea fizică s(e)au inimală. De asemenea tânguire, cred că nu trebuie să ne prindă mirare, căci ea este uă urmare psihologică a schimbăciunii împregiurărilor lui. El(l) mai năinte de ce a venit la noi s-a aflat în brațele părinților, cari l-au iubit cu toată puterea inimei lor cel(l)ei sâmtitive părintești, poate câte uă dată și peste măsură, și toată această iubire înfocată i-au arătat-o pe față. El(l) a făcut ce-a voit și ce i-a dictat strămurul sâmtial copillăresc, de a voit s-a jucat, de a voit a șiezit, a alergat, a mâncat, căci etatea lui nu cerea vre uă ocupăciune serioasă regulă. Acum i s-au schimbat împregiurările – a venit de la Boian la Cernăuți: toate obieptele câte l-încongīură îi sânt noue, asemenea și ocupăciunea este alta nu numai jocul și alergarea. Fiă persoanele ce-l încongīură ori cât de bune: el(l) totuși nu sânt tătuca și mămuca lui, căci el(l) încă nu este dedat necī cu vorbele, necī cu purtarea lor aș(i)a ca cu a părinților săi, apoi este lege firească, că părinții nu se pot suplini pre-n alte pers(s)oane. Pre-n schimbăciunea împregiurărilor a trebuit neapăravăr să i se schimbe și starea inimei lui. În loc de mămuca și tătuca era pumnul și pumna, cătră cari el(l) nu putea avé(a) acea atragere, alipire și încredere, carea o are prefăcută în toată ființa sa cătră părinții săi; în loc de jucării și de petrecerea cea cu totul fără grije a venit acum prelegințele cel(l)ei micuțe copilărești de 2 - 3 șire, carile sânt uricioase pentru că îl rătrag de la jucării, dar cătră carile trebuie să i se însufle amoare precumpănițivă peste aplecarea firească spre jucării; în locul frățiorului Ciprianel(l) este acum Nucu, Vasilică, Teon, băiațellul, Aghiliția tot persoane străine pân-atunci, și apoi la fie-care de'n aceștia alte vorbe, alte mișcări, altă limbă; ba ce e mai mult și casa și ușiele și ograda și grădina, toate deosebite de cele cunoscute lui. Decī din toate acestea se vede luminat că în starea inimei a trebuit neapăravăr să urmezīe uă schimbăciune răspunziățivă schimbăciune răspunziățivă schimbăciunii împregiurărilor. Dar pre drumul

acesta trebuie să meargă făcările, carele vre să pășiască cătră ajungăciunea meniciuniîi salle, carea este cultura, desvoltăciunea, învățătura și deplinăciunea sufletească morală. Decî de astfel(îu) de tângire să nu se îngrijească nime, pentru că ea este firească, și d(e)acă se face pe încetul trecerea de-ntr-uă stare într-alta: atunci nu poate fi necî cum stricăcioasă, ba încă de'n cuntra folosiți-vă, căci începe copilul a se deprinde cu împregiurări felurite. Apoi un fel(îu) de tângire trebuie să suferă copiii și a casă la părinți, d(e)acă îi vor lua de la jucării și-i vor pune la învățătură”.

De aici se poate vedea și aceea de ce a tângit Emilliann a doua oară mai tare decât întâiu, adecă pentru ca nefiindu-î vindecată deplin astă ran(n)ă, s-a dus acasă și i s-a desfăcut ran(n)a de nou: apoi, e știut, că toată boala recidivă (rănoită) până nu s-a fost vindecat bine, este mai rea decât întâia. De tângirea lui Emilian să aibă cu atâta mai puțină îngrijire, cu cât, aceea a dispărut de nou mai cu totul și va și dispăre(a) d(e)acă nu i se va mai da ocăjune să se tot rănoească.

Tu-mi scrii una despre Emilian, și eu știu alta. Tu zici ca să i se dea un cerc larg de lucrăvivătate liberă, și să i se treacă cu vederea zburdăciunile. Eu de-n cuntra am obsărvat până acum mai mult lipsa decât iviciunea acestora⁴¹⁸ și în astă privință necî că a cerut trebuința să zic măcar un cuvânt cătră dânsul, ci numai în privința ne-nvățăciuniîi prelegințelor. Ei încă sânt de aceea credință, ca copiilor să li se (i)erte și încuvințieze toată vioetatea, ba încă unde lipsește să se producă pre-n măsuri curăspunziețive, și să nu se rățină fără numai în cât ar puté(a) fi stricăcioase sănătății, ear'încât ar fi necuviincioase să li se dea numai direpciunea bună, fără să se micșurezeăe cât de puțin de'n întinsătate. Acesta îmi este îndreptariul carele l-am urmat și-l urmezîu în educăciunea copiilor încredințiați îngrijirii mel(l)e.

Referențele⁴¹⁹ între părinții și gazdele copiilor sânt foarte felurite, den a căror consunânță seau necuusunânță apoi se ușurează s(e)au se îngreuează priveghiăciunea asupra copiilor și educăciunea lor. În privința aceasta aș(îu) avé(a) să-ți spun multe, carile nu vreau să ți le scriu, ți le voi(u) spune la întîlnire. Un lucru mi se pare curios. Tu ai fost lunî la noi și n-ai zis necî un cuvânt în privința lui Emiliann, și apoi îmi scrii peste două zil(l)e scrisoare în astă privință. Lucrul acesta mi se pare că se poate lămuri cu mult mai bine pre-n graul viu, decât pre-n scrisoare. Scrisoarea se întrebunțiază numai unde oamenii sânt depărtați cu ziecî de mil(l)e și se întîlnesc numai cu anîi unul cu altul.

Dorindu-ți tot binele de-n inimă curată, sărutând mânele cucoanei, și înfățișîndu-vă cumplemintele cel(l)e mai reverincioase de-n partea soției asemenea și de-n a lui Iliescul, și sărutare de mână de-n partea lui Emilian am onoare a mă însemna

Al tău amic adevărat

A. Pumnul.

78(069)/
cl. 89

m-9/2

LECA MORARIU

MUZEUL PORUMBESCU

Biblioteca Colegiului Național
Muz. LECA - cl. 89
onația Octavia Lupa-Morariu.

No. 026

EXTRAS DIN REVISTA «BOASE DE GRĂU», ANUL V, Nr. 7

Casei dela Stupca : Omagiu bostun din
partea antemeitorilor acatui Muzeu, Preotul
D. Teofil Lupa și
Căstăntin Morariu, Măricara Răzvan Porumbescu,
și Omagiu d. f. lui Lecehorariu

la 6 Iunie 1963 ~

MONITORUL OFICIAL ȘI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ
BUCUREȘTI
1994

Prof. univ. LECA MORARIU

NOTE BIBLIOGRAFICE

1. După citatul *Zeugnis* (Certificat de exemplară conduită pastorală), eliberat la 9 iulie 1880 de primăria Șipotului.

2. Reprodusă (mai puțin precis) de Iraclie Porumbescu în importanta sa broșură *Salvus conductus, La catastrofa din Boian, Ratificată în aprilie 1858*, Brașov, Tipografia A. Mureșianu, 1894, p. 3.

3. Din latinescul *bona temporalia* – deci: *bunuri, beneficii temporare, vremelnice* - Cf. Dr. Corneliu Daiconovich - *Enciclopedia Română*, vol. III, 1904, p. 1076. În special, cităm din Anexa... (- Comunica-rea prezentată nouă cu data: Suceava, 22 mai 1950, de d-l Emanoil Iliuț): „*Temporalia* sunt beneficiile parohilor, constatând din casă, grădină și teren serial, cât îndeplinesc funcțiunea de paroh”. - N.B.: *teren serial*, înseamnă: *câmp arabil, fânaț, luncă, pădure* etc. la dispoziția parohiei.

4. Din latinescul *congrua dotatio* (congrus = potrivit, în conformitate cu...) = *suma minimală a venitelor cuvenite oricărui ofician al bisericii* (cf. Dr. C. Diaconovich – *Enciclopedia Română*, vol. I, 1898, p. 907). După același comunicat al lui Em. Iliuț: În Bucovina, *congrua* e salariul plătit preoților lunar decursiv, din *Fondul Bisericesc*.

5. Deci a răzmiriței lui Luchian Cobilița cf. p. 100-102 și 134.

6. Recte: greco-catolicească.

7. Probabil (semnătura nu prea lămurește numele de botez) Simeon Androhovici, tatăl lui Petru Androhovici, deci mai bătrânul, parohul Androhovici, ambii, tatăl și fiul distingându-se ca niște cumplit de crunți jupuitori ai bieteii turme binecredincioase.

8. Cităm după Ms. B (din 1894) p. 5.

9. Sublinierile lui Iraclie Porumbescu.

10. Sublinierile lui Iraclie Porumbescu.

11. Din latinescul *solacium*, și *solatium* = *ușurare, mângâiere*.

12. „*Ratificat*”, exprimat oarecum ironic, întrucât molâii mentori ai ortodoxismului român din Bucovina, în frunte cu episcopul de tristă memorie Eughenie Hacman și cu urmașul lui, Teofil Bendela, manifestau, în această culminantă criză a ortodoxiei, o atât de indolentă nepăsare, încât cu dânsii par a fi ratificat (deci a fi *aprobat*, confirmat ulterior formal) catastrofa bisericii lor!

13. Rectificăm greșeala de tipar „uniație”.

14. Cf. I. Nistor - *Un capitol din viața (= viața) culturală a românilor din Bucovina Discurs de recepțiune*, București, 1916, p. 53.

15. La I. Nistor – *idem*, p. 22 - anul e greșit - 1815 (și fără citarea autorului C. Morariu - *Pedagogia română în Bucovina*), în *Revista politică*, (Suceava), An V, 1890, nr. 7. p. 14 și același în: *Skizzen über die Rumänen der Bucovina, 1888-1891...*, p. 139 și iar același în *Părți din istoria românilor bucovineni...*, 1893-1894, p. 96.

16. Cf. C. Morariu în citata *Revista politică*, An V, 1890, nr. 7 p. 15 și-n *Skizzen...*, p. 140 (inclusiv erata) și-n *Părți...*, p. 96. I. Nistor - *Op cit.*, p. 22, datează iar greșit (cu 1815!), citând greșit *Revista politică*, nr. 8 (în loc de 7!) și retușând textul citatului.

17. De a se muta cu păstoria la Boian.

18. „Wenn man bedenkt, dass der Gefertigte sich dort im Gebirg kaum einzurichten angefangen hatte und aus dieser Ursache (mai nemțește era: aus diesem Grunde!), nicht nur dem Herrn Erzpriester Hanitzki 200 fr... sondern auch anderen Gläubigern über 300 fr... schuldete, so dürf te ohne Schiwierigkeit eingesehen werden, dass, obigen Verlangen zu entsprechen, für den Gefertigten nur einem grossen Opfer gleichzustehen kommen... musste. Zwanzig Meilen weit, auf eine dazu unbestim mte zeit bloss, mit seiner Familie zu übersiedeln; eine in ein friedsames Geleis gebrachte Pfarrgemeinde und eine să schwerverschuldete junge Wirtschaft zu verlassen, ist für einem zum Priesterstand schwierigst gelangten Schn eines armen Landmanns, wie der Gefertigte ist, zumal derselbe nunmehr auch für mehrere arme Angehörige materielle Verpflichtungen hatte, sicher, kein gewöhnlicher und leicht hinzunehmender Vorfall”. (p. 3-4 din *m-sul* citat)

19. În Bucovina, *stola* reprezintă veniturile preotului, rezultate din funcțiunile ce le împlinește cu epitrahilul (botez, sf. oleungere, cununie, înmormântare, sfîntire de casă etc.) Cf. același comunicat al d-lui Em. Iliuț (p. 134 - nota 1/33, asupra șarjei lui Iraclie Porumbescu față de anacronicul tarif al stolei din vremea sa), deci asupra broșurii lui *Tarifa stolei din anul 1786 la Eparhia, ort.-orientală a Bucovinei*, Cernăuți 1892 - revenim la timp și loc potrivit.

20. Ale pomenitului Luchian Cobilița (p. 100-102 și 134).

21. „Unter den härtesten Schwierigkeiten und Hindernissen, und unter den peinlichsten Empfindungen, seine Frau mit einem Säugling noch, und mit noch zwei anderen kleinen Kindern, auf eine so weite und schwere Reise dazu zur ungesündesten Jahreszeit mitzunehmen; oder dort im fernen und unheimlichen Gebirg zurückzulassen; seine junge Wirtschft dem Verfallte Preis zu geben; auf sichere und fixe Pfarr-und Stollaprevente zu verzichten, und ein, mit so viel Müheaufwand zur Friedfertigkeit und unterthäniger Ruhe und Ordnung gebrachtes, in Folge der bekanten Kobelizischen Umtriebe verwirrt gewesenes Pfarrvolk zu verlassen, um wer weiss welcher unf wie gearteten Leitung einstweilen überantwortet zu werden, erklärte sich der Gefertigte nach Bojan zu gehen, nach einem Orte mehmllich, wo, wie es allgemein bereits ruchbar gewesen, in Folfe der dort Stattgefundenen kirchlichen Unruhen, alle Bande der pfarrlichen und sittlichen Ordnung gelockert, ja manche auch gelöst waren; wo unsere Priester nur Gegenstand allerhandlicher Injurien und Anfechtungen waren, wo den Gefertigten daher zumal das Bojaner Volk gegen unsere Geistlichkeit frech und vermessen geworden, nichts Anders, als Kränkung, Verdruss und unselige Fatiguen erwarteten.” (p. 4-5 din *m-sul* citat)

22. Hiperurbanismul parofiei, așa cum uneori se mai aude prin Bucovina.

23. Minunată prorocie a lui Alecu Hurmuzachi!

24. Cităm după *M-sul B*, din 1894, p. 2. În *m-sul A*, din 1877, p. 1, varianta: „simții în întreg sufletul meu un dor mare și învăpăiat....!”

25. „Hat doch der Gefertigte schon mittelst seinem Kommen hierher hinreichend bewiesen, dass er seine wichtigsten persönlichen Interessen dort für die geringsten achtet, wo es sich um Angelegenheiten der Kirche und des Gemeinwohls handelt; und diesen Angelegenheiten, hat der Gefertigte nicht nur seine ganze Seele, sein Denken und Streben hier durch die ganze Zeit seiner Pastorirung angelegentlichst gewidmet” (p. 10-11 din *m-sul* citat).

26. De pacostea acestui prisoselnic de – manierism care-l amintește pe germanul *zum*, *als* (*zum*, *als* Kaiser erwählt!) nu scapă mulți condeiași! Cf.: Gheorghe Hurmuzachi, citat de I. Nistor în *Discursul său de recepțiune Un capitol din viața (= viața) culturală a românilor din Bucovina*, 1916, p. 47, că Bucovina e socotită „de sentinela...cea mai înaintată spre răsărit”; și însuși I. Nistor - *idem*: „În locul limbii românești... fu decretată limba germană de limbă oficială”, p. 10; „toate școlile din Bucovina fură declarate de institute catolice” – p. 22; „Maghiarilor, cari se considerau de singura naționalitate” – p. 49. Și ceilalți” De ex.: N. Pandelea în trad. Edmond About - *Grecia de azi* 1911, p. 113: „cari slujesc de obicei de sală de mâncare” – cf. p. 40.

27. Scilicet: de-a face pe împăciuitorul zurbăgitului Boian.

28. La începutul acesteiași jalbe din 1859, Ir. P. nu uită să-și rememoreze ghiontul pe care, încă la Șipot, în 1852, i-l dădea părintele Eughenie Hacman, glăsuind: „Și mai ales administratorul Iraclie Golembiovschi, care știe bine cum s-a comportat în Seminar, ar fi să exclame cu Apostolul: „Și nu vreau să mă laud cu nimic, decât numai cu slăbiciunile mele - *Corinteni II*, 125”.

29. Deci: „so dürfte ohne Schwierigkeit eingesehen werden, dass...diese h. (= hone) Consistorial-Aufforderung deher, mit weiterem Hinblick auf die bereits berührten Vorgänge des Gefertigten, von ihm als eine absichtlich forcierte Aufdieprobestellung erscheinen musste.” (p. 3 din *m-sul* citat).

30. „Aber der Gedanke an den leidigen Umstand, auf den Gefertigten laste, wie er aus mehreren Kennzeichen der Vergangenheit entnehmen musste, eine für denselben sehr nachtheilige, von Setten ingend Einem Hochwürdigsten Consistorium hervorzuruffen (= hervorzurufen!), dem Wunsche Eines Hochwürdigst Selben willige Folge zu geben” (p. 4 din *m-sul* citat) - frază în care părintele Iraclie făcea dovada că, la nevoie, știe să încalece și cel mai bidiviu Pegas din herghelia așa – zișilor Amtsschimeli ai biurocratismului austriac.

31. În sensul de: *anticipez*.

32. Bucovinismul și ardelenismul ansă (din latinul ansa - ae) în *m-sul A*. p. 2, de fapt: „ansele” – pumnulizat în însă (așa cum de fapt îl întimpinăm la Iraclie Porumbescu) cu înțelesul de cauză, pricină, motiv, furișat în limbă prin locuția decalchiată după germanul *Anlass geben* („dau ansă la”..)! Buruiană lingvistică năpădită în graiul multora: d, p. I G. Sbiera, *Familiea* (= *familia*!) *Sbiera după*

tradițiune și istorie și amintiri din viața autorului, Cernăuți 1899: „dacă aş fi dat cuiva ansă” – p. 130, „deta ansă la...” – p. 221, „să dau... ansă” – p. 234 etc....; „dădu anşă la protestări” I. Nistor, *Istoria bisericii din Bucovina*, p. 118.

33. Şcoala lui A. Pumnul! Cf. I. G. Sbiera - *Familiea Sbiera...*: studinţă la p. 99, 122, 140; escelinţă – la p. 109; insistinţă la p. 131; esperiinţă – la p. 132, 133; esistinţă – la p. 152, resistinţă 152....Cf. şi p. 125.

34. Şcoala lui Pumnul! Cf. I. G. Sbiera - *Familiea Sbiera...*: „nopturne” – p. 126, „Optomvre” – p. 130, „efetelor” – p. 131, „metehnele obiepturilor” – p. 138...

35. = de gospodăria orăşănească (?) .

36. *Versiunea B*, p. 4

37. *Idem*, p. 9

38. Şcoala lui Pumnul! Cf. I. G. Sbiera - *Familiea Sbiera*.

39. Cuvânt întrebuinţat de Ir. Porumbescu: latinul *infesta* - *are* = a tulbura, a hărţui, a ataca.

40. Deci: Andruhovici!!

41. *Versiunea B*, p. 10-11

42. Scrisoare, din care Ir. P... citează în broşura *Salvus conductus*, p. 10

43. = florini; 1 fl. = circa 2 lei româneşti de pe vremuri.

44. Hibrid! Ecoa al germanului *Ab-lauf* !

45. „un mandatar - venetic din Galiţia, de lege uniata”(aceeaşi scrisoare a lui Em. Vasiloschi) .

46. Deci: *oprit de a funcţiona!*

47. pedepsire....

48. Vampirismul andruhovicean şi...beneficiile rezultate din *Concordatul* cu Roma.

49. *Versiunea B*, p. 3-6

50. Pumnulism, pentru: *constatabile*.

51. Sublinierea lui Iraclie Porumbescu.

52. Între cari şi bravul părinte Apostol Lucescul (p. 146) şi pe urmă devenitul mitropolit Blajevici” (*Salvus conductus...*, p. 4) şi p. 136.

53. = favorabil

54. *Versiunea B*, p. 4-5

55. = Resentimentul

56. Sublinierea lui Iraclie Porumbescu.

57. Şcoala lui Pumnul! Cf. I. G. Sbiera: *Familiea Sbiera*: îmbii - p. 30, 32; îmbele – p. 122, 142 etc. passim.

58. *Versiunea B* p. 5-6

59. neatacabilă

60. Acelaşi nefast - fatal Eughenie Hacman, episcop al Bucovinei din 8 mai 1835 (I. Nistor - *Istoria bisericii din Bucovina*, p. 50).

61. Frecventul lapsus al moldovenilor cu articolul pronominal!

62. că nimeni din întreg Boianul nu s-ar fi papistăşit!

63. germanul *was* = *ceea ce!*. p. 46, 73, 95, 124

64. = județean - „ținut” în Bucovina de pe vremuri fiind cam identic cu „județ”

65. Cf. I.Nistor, *Istoria bisericii din Bucovina*, 1916, passim (de ex. p. 74, 117, 120...) și, mai ales, preconizările: „rutenizarea Bucovinei cade, în bună parte, în sarcina episcopului Eugenie Hacman. Căci pe cât de vitreg trata Eugenie pe români, pe atât de binevoitor se arăta el față de ruteni” (p. 118-119) - și: „E fapt notoric că era de ajuns ca cineva să-și ascundă sentimentele sale de român, pentru ca să dobândească grația episcopului Hacman și să fie înzestrat cu parohii bune și demnități înalte” (p. 121) .

66. Cf. *Salvus conductus*...p. 4: „Concordatul cu Roma, care atunci era în prima-i și puternica-i vigoare...”; și *m-sul Drama de la Boian*, vers. B p. 10: „protecțiunea Concordatului, ce atunci în proaspăt era sancționat și publicat”.

67. Răspunsul lui Ir. P. urma să fie dat „până în 8 zile! Dar, între 21 ianuarie st. n. și declarația lui Ir. P..., din 4 faur st. n. se scurseseră cel puțin 14 zile!

68. Ceea ce s-ar traduce cu: detașare.

69. Decret transmis nouă numai într-o *Copia simplex* (veridică??)

70. = experiențe.

71. = să fie! Nepumnulizat!

72. Cf. germ.: „zum Nutzen”, - în loc de: „de folos” sau „în folosul”... Și câți nu gânguresc la fel de antiromânește! D. p.: I. G. Sbiera - *Povești populare românești*, Cernăuți, 1886: „spre sămn ca să-i dea de mâncare” – p. 87.

73. Și la Irachie P., acest bizar acord sintactic! Cf. în *Salvus conductus*...: „legile concerninți” (p. 5), „mijloacele cele mai temerari” (p. 6), „medii competenți” (p. 9).

74. de la Seletin

75. Jalba din 1859, p. 5: „mit der Weisung an die betreffende Erzpriesterschaft den Gefertigten alsogleich von Schipot zu entheben.”

76. Cf.: „In dem Ernennungsdekret des Gefertigten zum Administrator von Bojan, welches Dekret, schon am Überreichungstage der bezüglichlichen Erklärung des Gefertigten, erledigt und datirt wurde”... Jalba din 1859, p. 6.

77. Și-l va fi desființat în conformitate cu sfatul sugerat de profesorul Ioan Calinciuc. cf. și p. 95, 149 ș. a.

78. „einnehmend”

79. Jalba din 1859, pp. 5-6: „...den Anschein beinahe aufdringst, das ganze Beruffungsverfahren des Gefertigten nach Bojan, wenn es nicht einen amtlichen Charakter hätte, sei bloss auf die Hervorrufung eines Ungehorsams oder einer subordinationswidrigen Remonstration berechnet worden.”

80. Jalba din 1859, p. 6: „dort, wo man...ein Dekret erhält, welches...eine anerkennen-soltende (iată-l pe Irachie Porumbescu riscându-se chiar și-n creații de stil biurocratic austriac: „soltende”!) Schrift, in ein objurgatorisches Dokument entstellt”. N.B.- Latinul *obiurgatio* = *blam, aspră imputare*.

81. Jalba din 1859, p. 6: „wurden dem Gefertigten gewisse, Anlassgebungen zu Unzufriedenheiten des Schipoter Volkes” und gewisse Klagen, die nicht enden wollen in verwürflicher Erinnerung gebracht, und die „Fuecht”, ... ausgesprochen, damit nicht ähnlicher Art, sich der Gefertigte auch in Bojan benehme”.

82. circumstanțele, împrejurările

83. favorurile

84. Profesorul de teologie Ioan Calinciuc

85. Răspuns prea – document - pentru întregul, ominozul și neomenescul Eugenie Hacman - decât să nu-l reproducem integral chiar aici!

Iată-l! Prea onorate Domnule (Alec Hurmuzachi), Ce am prevăzut, aceea caută să se întâmple. Eu aflu că părintele Porumbescu are toată dreptatea. Decretul care l-a(u) căpătat, este cu defaimă pentru el, și nu poate să-i servească ca un document de merit, nici poate să-l întrebuințeze cândva ca un alegat la vre-o peticiune (= cerere), ce mai vârtos trebui (= trebuie) să se ferească foarte de a (se) provoca cândva la dânsul. Deci eu nu pot să nu dau părintelui I(rac)lie toată dreptatea. Dacă ar face aceea ce are de scop, ar fi numai ce este drept, ba și datoria, pentru că, primindu-le aceste cu tăcere, ar da o dovadă indirectă că se simte vinovat. De altă parte mă taie prin cap, de nu cumva fu întrebuințată rafinitatea aceasta, a descuraja pe acela, pe care fâțiș nu l-au putut înlătura, temându-se de glasul cel unanim și de răspundere la vre-o întâmplare critică. Căci, că de Irac(ie) foarte teamă are, aceasta îmi este prea bine cunoscut. Știu și aceasta, că dacă i s-ar întâmpla una ca aceasta, ca să-i întoarcă Irac(ie) decretul înapoi cu o remustrare potrivită, l-ar aduce în cea mai mare coliziune și fatalitate, deoarece păstoria de la Boian se află acum restrânsă numai pe lângă unicul Giurumia, și Lucescul, în așteptarea sigură a p(ă)rt. (= părintelui) Irac(ie), își caută de trebile sale la Sadagura, unde n-are alt ajutor(iu). Mai are defaimă nu i-ar fi decât aceea ce i-ar da repunerea (= respingerea!) decretului bine motivată.

Însă, oare nu-l știm de ajuns că idolul îi este $\pi\omicron\epsilon\gamma\omega$ și că de totul nimică nu-i pasă; totul îi este persoana și autoritatea sa. Deci cunoscându-l așa, oare este nădejde că-și va retrace decretul cel faimos și va da altul onorific? Asta cu anevoie e a crede. Mai bine va lăsa Boianul, ba toată ortodoxia călcată de vrăjmași, decât să facă una ca aceasta. De este ca să căutăm binele Bisericii și nu a(l) nostru particular, precum se cuvine fiștecărui adevărat patriot, vom cugeta generos, vom lăsa interesul nostru particular călcat în picioare, numai dacă sclipește speranța de a servi omenirii, vom umbla pe cale spinoasă, vom purta pe umere crucea, până vom da la locul odihnei, la limanul mântuirii.

Asta e credința mea, care(a) m-a(u) susținut pe mine în contra săgeților celor înveninate, care de atâta (= atâtea) ori voia să-mi stângă nu numai curajul, ce și chiar lumina vieții mele.

Eu socot că părintele Irac(ie) să zică cu sf. arhimandrit Ștefan:

- Doamne, iartă-i păcatul, că nu știe ce face!

Și să vie în numele D-lui, mângâindu-se cu încredințarea, că chemarea lui nu e de la om, ci de la Cel – de - Sus. O binemeritată propunere în spiritul acesta, ce ar fi nu mai decât de făcut, fără a repune (= respinge) decretul cu dechiărăciunea (= declarația) că se supune voinței Celui-de-Sus cu postpunerea interesului său particular, ar fi încă un faimos antifon la persiflarea ce au căpătat”.

86. Acele pretexte (evident inventate!) „motive de nemulțumire ale enoriașilor de la Șipot și anumite reclamațiuni fără de fărșit”!!

87. Cf. germ.: „Gebrauh machen”!

88. Cf.: germ.: Zeige ihm an!

89. Locuție ucraineană: (Dai îimù hroșe na iabca.).

90. Cf. Cererea - demisie a lui Iraclie Porumbescu către Consistoriu, din 22/II sau 6/III 1859, p. 2: „Zu diesem Ende [scilicet: „um sich dort, in Schipot, ein stabilles Domizill anzulegen” ibidem pg. 2] machte er bedeutende Anleihen..., entbath sich von der h. Landesregierung Congrua-Vorschüsse von mehreren Hundert Gulden.”

91. Aceeași jalbă din 1859, p. 7: „Nichtsdestoweniger ertrug der Gefertigte auch diese Kränkung, seines besten Rechtsgefühls mit aller Hingebung und Resignation, um einer Seits seine Unterscheidungsfähigkeit zwischen persönlichen und höhern Interessen auch auf Kosten eigener Opfer zu realisiren; und anderer - einem Familienvater gleichfalls nicht unverzeilichen - Seits, die Gedachte, auf ihn zu drücken geschienene Ungnade, nicht nur nicht zu erhöhen, sondern möglichs zu mildern.”

92. În jalba de la 1859, p. 7: „Gefertigter kam nach Boian ohne aller Antithese.”

93. *Apostol*, Apostol Lucescul îl chema pe acest apostolic slujitor pe dăruite (slujitor „mai mult de 12 luni”) al răsculatului Boian, cum cetim din certificatul lui, scris pentru Iraclie Porumbescu în 18/30 sept. 1876.

94. Deci, jalba din 1859, p. 7-8: „Gefertigter kam nach Bojan ohne aller Athithese, und verwendete für diese so weite Übersiedlungsreise über 80 fr... und als er in Bojan anlagte, musste er seine haus = und sonstigen Einrichtungsstücke, theils ganz zerstört, und theils beschädigt sehen, was ihm einen weitem Schaden von beinahe 60 fr... zufügte. Hier aber angelangt, fand der Gefertigte zu seiner nicht geringen Täuschung, dass die ihm, von Einem Hochwürdigste Consistorio in Aussicht gestellten gebührenden Temporalien, bereits seit dem Ausbruche der hiesigen Wirren nicht mehr bestehen; dass sie daher auch zur Zeit nicht mehr bestanden haben, als die Aufforderung an den Gefertigten nach Bojan zu kommen, erledigt wurde, indem der, über ein Jahr hiewegewesene Pfarrer Luczeskul, gebührende Temporalien nicht gehabt; ja, dieser Priester sogar aus Eigenem noch Geld hie und wider (=wieder!) unter die Leute zu geben pflegte, geschweige denn, dass er noch Bezahlungen für geleistete Funktionen verlangt hätte. - Gefertigter musste zwar die Spiritualien, d. h. die Verpflichtungen derselben in dieser Pfarre gleich übernehmen, aber die

Bedingungen zum Subsistiren hier, zumal mit Frau und Kindern, wurden ihm nicht versprechungsgemäss gebothen; er war daher nothgedrungen, nachdem man ihn, nach der Übergabe der Spiritualien, gleichsam auf der Gasse hingelassen hatte, sich zuförderste eine Wohnung selbst zu suchen und zu miethen, und zwar um einen bloss so hohen Preis konnte er eine Finden (= finden!), dass selbe, ohngeachtet ihrer Unkompetenz, mehr als un das doppelte des, für einen Pfarrer sistemisirten Quartierzinses, zu stehen kommen musste; welchen Betrag aber die hiesige Gemeinde gleich anfangs nicht zahlen zu werden erklärte.”

95. După amintitul comunicat al lui Emanoil Iliuț, marieșii (die Mariaschen) sunt taxe anuale plătite numai de parohienii cari posedau anumit pământ; enoriașii cu mai puțin de 11 juguri de pământ erau scutiți de aceste cotizații. În aceste marieși se cuprindea și claca (der Robot), obligatorie pentru fiecare număr de casă și care consista în: 2 zile pe an, transportul cu carul sau munca cu brațele. Acest robot fu desființat abia în martie 1864.

96. „nur äusserst selten und dies blos nach ihrem eigenen Ermessen”; „... die schuldige Pfarr-Roboth, dann die Mariaschen-und sonstigen gebührenden gar nicht leisteten.”

97. Cuvântul e chiar al lui Irachie Porumbescu.

98. Redactat nemțește

99. Pe rubrul memoriului citim: „bericht über das weitere Treiben der unirten Geistlichkeit”.

100. *M-sul.* citat, p. 1: „Immer mehr und mehr giebt die gr. unirte Geistlichkeit hier zu erkennen, dass gesetzlich zu handeln, wohl Anderer, aber nicht auch ihre Pflicht sei”.

101. „Greco-orientală” se chema pe atunci în Austria, Biserica ortodoxă (română și ruteană).

102. Pasajul din paranteză e adăugat ulterior de Irachie Porumbescu. Același memoriu din 3/15 febr. 1858, p. 6: „Denn muss es nicht auffallen, dass die un. Geistlichkeit jedes Gesetz, sogar öffentlich umgeht, die von Seiner Majestät, unseren Gnädigsten Kaiser, der gr. orientalischen Kirche garantirten Rechte für nichts achtet und sie glechsam mit den Füßen tritt, und mit unseren gr. oriet. Christen manipulirt, (und in unseren Pfarreien per nefas wirtschaften), als wären sie ihr rechtmässiges Eigenthum”.

103. *M-sul.* citat, p. 7: „Die hohen und die höchsten Behörden, werden dieses aber, wahrhaft muthwillige Walten der unirten Geistlichkeit in der hiesigen Pfarrgemeinde sicher nicht zugeben, sobald nur hoch=und höchstdieselben erfahren werden, wie (sie) sich hier benimmt, wie sie das Concordat missversteht, und von den höchstlojaln Absichten unseres Gnädigsten Monarchen offenen Missbrauch macht...”

104. *Versiunea B*, p. 7-8

105. Înțelesul frazei fiind: „După cum am aflat, așa că nu mă mai pot îndoi”.

106. Detaliate

107. Faimoasa *Congregatio* (*Collegium*) *de propaganda fide*.

108. Cf. germanul *vorgehen*!

109. Și iată că Iraclie Porumbescu și-a făurit și verbul juxtapus substantivului *prozelit*!

110. Și în cealaltă versiune (A), această mai rară formă: „undevaî”.

111. Sublinierea lui Iraclie Porumbescu.

112. Înțelesul acestui *odată* - *răzvrățiților* fiind: *gata-răzvrățiți*.

113. = sfinția-ta

114. Aceeași poticnire în aplicarea articolului pronominal!

115. Așadar, mereu-același vampiric Andruhovici!

116. *Versiunea B*, p. 13.

117. „Ich bin jezt (jetzt!) in tiefster Ungewissheit, was in den Czernowitzer höheren regionen unserer hiesigen Angelegenheit zudedacht wird und was wir hier zu gewährtigen haben” (Scrisoarea citată, p. 1).

118. Franz Schmück, urmașul guvernatorului Adalbert Freiherr von Henniger, ultimul *Kreishauptmann* (1849-1853) al Bucovinei, robita Bucovină austriacă, fiind din 1786 înglobată administrativ Galiției polono - rutene și catolice, ca un simplu *Kreis* (Cerc. județ) al ei! Fr. Schmück fu deci primul „Landespräsident” al Bucovinei.

119. „Comisiunea care fu să decidă finalmente cauza uniei în Boian” - definește memoriul *Drama de la Boian - m-sul B*, p. 16.

120. „Ich bitte, Euer Hochwürden, mir zu schreiben, ob wir berechtigt zu hoffen und fühlen dürfen, Schmück werde uns bald die Kommission bewilligen? Denn ich bin- hinsichtlich meiner Subsistenzmittel, buchstäblich in den letzten Zügen; meine Frau jammert, die Kinder jammern und ich weine im Stillen, wie elend ich hier geworden sei, nicht ein Mal das nothwendigste zum Leben zu haben, Möchte daher gerne wissen wollen, ob ich bloss gegen die unirte Geistlichkeit oder auch gegen höhere Gewalten hier kämpfe und noch zu kämpfen habe”- Scrisoarea citată p. 3.

121. „Von allen Seiten hat der Gefertigte aber stets nur Hindernisse und Anfechtungen erfahren müssen, ohne wenigstens von den eigenen Oberbehörden in seinem eifrigen Streben und redlichen Willen so unterstützt (=unterstützt) worden zu sein, auf dass die angewendete Mühe des Gefertigten nicht durch das, von dem gr. unirten Consistorio autorisirte und ermuthigte Eindringen der unirten Geistlichkeit rettungslos verschwinden gemacht werde. Gefertigter war angesichts der grossen Gefahr, die hier in Bojan und sogar in der Umgegend unsere heilige Kirche bedrohte, so zu sagen, auf sich selbst überlassen, ohne Instruktion, ohne Ermuthigung, ja, ohne nur (um?) wenigstens zu wissen, dass mit dem Hergehen des Gefertigten, das Hochwürdigste Consistorium einverstanden sei. Die Anzeige des Gefertigten erfahren dass die Dinge hier bereits eine günstigere Wendung genommen, blieb ohne aller Wirkung, und die sonstigen Ansträdes Gefertigten erfahren keine gehörige Würdigung.

Drei Mal wurde nehmlich der Herr Consistorial Arhimandrit in der letzten Zeit hierher entsandt, und kein einziges Mal hat der Gefertigte was davon gewusst, auf dass er dessen hiesiges kommen und Wirken unter dem Konfundirten Volke vorbereiten soll; während unsere Gegner alles wussten, und unermüdlich und nach allen Richtungen hin für ihre Sache wirkten.”

122. „Domnul” după germanul „Herr Archimandrit”.

123. Adecă Teofil Bendela!

124. Aceeași cerere a lui Iraclie Porumbescu (de-a fi desărcinat de Boian și reînstituit la Șipot) p. 15-17. „Solcher Erfahrungen wegen, wie solche der Gefertigte von Seiten unserer eigenen Vorgesetzten hier stets gemacht und eheb jezt (=jetzt) gemacht, kann der stärkste Muth nicht mehr ausreichen sich auch weiterhin, neben(den) so vielen Drangsalen und Nöthen, die man hier ertragen muss, also zum grössten Überfluss, malträtiren lassen: denn dass (sic!=das) heisst kämpfen gegen Feinde und gegen eigene menschen und Vorgesetzte, und diess (= dies!) kann ein einzelner Mensch, zumal Familien-Vater nicht thun, wenn er sich sonst nicht dem Vorwurf unterziehen lassen will, sich blindlings aufgeopfert zu haben. Was die Geschichte der Bojaner Union für Seiten hat, mag der Gefertigte nicht beurtheilen, aber die Öffentlichkeit... Nothgedrungen daher muss der Gefertigte Ein Hochwürdigstes Consistorium abermals bitten, ihn bald möglichst von der Pastorirung dieser Pfarre geneigtenst entheben, und ihn in seine frühere Pfarre Schipot restituiren lassen zu wollen. Vielleicht kann ein Anderer solche Behandlung und so geartete, unserer Kirchr höchstschadene hiesige Vorgänge mit gleichmuth ertragen. Gefertigter aber nicht.”

125. Sublinierea aparține editorului

126. Pasajul „Solcher Erfahrungen wegen-eigene Vorgesetzte”, citat, cu ușoare modificări, în *Salvus conductus...*, p. 15.

127. Cf. Constantin Morariu (1854-1927), *Biografia lui Constantin Morariu - Andrievici*, Gherla, 1883, p. 43.

128. Vezi amintirile lui Constantin Morariu (1854-1927) în revista *Făt-Frumos*, An. IV, 1929, p. 173.

129. Trei dintr-însele, dateate. Celelalte două se autodatează cu aproximație. Nu uităm și de edificatoarea scrisoare a lui I. Calinciuc, adresată (în faur 1857) lui Alecu Hurmuzachi

130. Ceva, puțin, nițel! Cf. germ.: „wirst etwas ausschnaufen können.”

131. *Declari*

132. Vocativul cu sensul exclamației, al ortografiei germane.

133. Cf. germ.: „nach Gebühr zu würdigen”.

134. Germ. „vorgelegt, vorgetragen”(?).

135. Germ. „zur Aushilfe”.

136. Cuvântul *Amtserinnerung* nu prea descifrabil

137. Comuna românească, Mahala de lângă Cernăuți

138. Nici germanul „zu Ihrem Brief” (mai curent: „auf Ihr Schreiben”) nu-l prea legitimează pe acest bizar spre.

139. = Demonstrația - cu sensul *ostentativă manifestație publică*.
140. Cf. : „Wir müssen dabei bleiben!”
141. Creație cam deochiată - dacă o descifrăm bine...
142. Prezidiul (guvernul) țării. Șeful administrativ al Bucovinei, Landespräsident-ul.
143. Cf.: ”*die einzige*”; deci: = *singura*
144. Mijloc, posibilitate
145. Serv!
146. Mixtă, compusă fiind din reprezentantul – și - al ortodoxiei și - al guvernului, și - cel al greco-uniților.
147. Adecă: Ms. citat p. 7: „Geruhe nur Ein Hichwürdigstes Consistorium, durch die Einwirkung einer baldigst anher zu entsendenden gemischten Kommission, die obigen Behauptungen des Pfarramter auch der Regierung überzeuglich zu machen.”
148. În original: „20 xr: cm”: 20 Kreuzer (crueri), conventionelle Münze.
149. „In weiteren Verfolg des hierämtlichen Anzeigen vom 20 Jän. /1 Febr. dann 29 Iän./ 10 Febr. d. J. Z. Z. 8 und 12 berichtet der ehrfurchsvollst Gefertigte weiter, dass der gr. unirte Kaplan zaklinski der hiesigen Pfarrgemeinde gewisse stollataxen öffentlich übergeben hat, die das hiesige Volk mit unseren gesetzlich sistemisirten Stollataxen vergleichen, billiger findet als die unsrigen inden laut der Zaklinskischen Taxen, die grösste Leichenfunktion blos 20 xr. cm: kosten soll. Dieser Schritt der unirten Geistlichkeit in der hiesigen Gemeinde, folgerecht auch in der ganzen Bucoviner gr. or. Diözese, ist offenbar eine bereits absichtliche Unterminierung unserer Kirche.”...
150. Întâmplare care ar putea fi cea încondeiată de Iraclie Porumbescu - *Salvus conductus...*, p. 12-13, notă. Adecă: „În zilele de 29 și 30 ian. veniră mai mulți preoți gr.-cat. la Boian, între cari și un Dzickan din Galiția, și împărțiră la cei înscriși la unie niște iconițe, zicându-le, că-s de la Împăratul și că aceia, cari vor rămânea la unieți, când va veni comisiunea pentru toate durerile lor, se vor prezenta cu acele iconițe la comisiune și vor căpăta dreptățile, ce le vor reclama. Mai multe din acele iconițe, de la Împăratul (?), mi le aduseră apoi oamenii și, întrebându-mă de poate așa o să fie, cum spuse preoții ruși, la auzul de la mine, că acele-s numai niște momele mincinoase, mi le dederă și eu le trimisei la Consistor cu un raport ad-hoc. Atunci să le fi cetit preoții uniți oamenilor ceva molitfă, ce acum o porecli jurământ (= confesionem fidei?).”
151. Citește-l pe e, deschis, deci: ”cu deosebire.”
152. Florică pumnulistă! = pozițiunea.
153. Eterna schiopătare moldoveană în manevra articolului pronominal.
154. descuraja!
155. plăcere!
156. Dintru-nțai scrisese: cine.
157. Champagner-Wein.

158. Șeful - și chiar „faimos”, deci nu prea priitor românilor... - e evident primul Landespräsident (1853-1858) Franz Schmük, întrucât urmașul său, Graf Karl Rothkirch Panthen, „guvernează” Bucovina din febr. 1858 (până-n august 1860), iar această scrisoare vine din 17/II s. n. 1858.

159. *declară*

160. *solemn* - (cu 2 n)

161. Nu putem preciza de ce rezoluția a recursului e vorba.

162. *stabilirea*

163. *relațiunea, relatarea, raportul*.

164. *ordin* – Nu uităm că monitorul oficial al Diecezei bucovinene își zicea (din 1868 până în pragul zilelor noastre): „*Foaia ordinăciunilor*”!

165. Eughenie Hacman!

166. *măcar*!

167. Eternele floricele pumnuliste!

168. = *servească*

169. După germanul: „zum Trost!”

170. Inspectarea diecezei

171. = sedințele Consistoriului

172. Calinciuc scrisese dintru-ntâi (mai românește!): „de religie”.

173. = *raqb*

174. = *detalii*

175. = *publicarea*

176. Același satanicesc Eughenie Hacman!

177. protimisesc= favorizez, privilegiez, prefer.

178. Am aștepta: „*pro dolore*”!

179. Din cât faur?

180. Cf. viitoarea scrisoare (din 6/28 martie 1858) a lui Calinciuc către Iraclie Porumbescu: „Chiar începui(u), a lucra *Cartea dezlegării* care ar trebui să o facă acela, a cui datorie e ca să o facă”.

181. Cf. germ.: enthoben!

182. Cf. germ.: „wie am ehesten”!

183. Bizară expresie!

184. Evident, demisia lui Iraclie de la Boian.

185. = *expediam*

186. Cf. germ. „Der Herr Bischof”!

187. *procesiune, mare alai bisericesc* - cu ț, după germ. ”Prozession”!

188. Poate că voia să scrie: Asta e treabă destul de grosolană.

189. Oarecinele de Eughenie Hacman!

190. folz- cu z (*exact la fel*, ca numai câteva șire mai jos: Conzistorium), așa cum adevărat îl rostesc bucovinenii și ardelenii.

191. *măcar*

192. Cf. germ.: auf den Vorschlag!

193. *petiție, cerere*

194. Domnul
195. membri
196. *președenția*
197. Teofil Bendela!
198. Forma moldoveană (cf. *Fond și Formă*) cu *î* în silaba accentuată.
199. Cf. germ. : „wie den Unierten begegnet werdensoll!”
200. Deci: duminică 9/21 martie, sau poate chiar 2/16 martie 1858, Dumineca Floriilor căzând în 16/28 martie.
201. procesul verbal (după germ. *Protokol*).
202. *atârnă de puțini*; după germ. : „hääb von...”
203. *acești puțini*
204. *neclintit!*
205. Călugărul Nastasi sau Strișca de la Mahala, de cari fusese vorba mai sus, nu erau să fie decât ajuturări incidentale, nu preoți cooperatori, definitiv sistematizați!
206. = din 2 iunie anul trecut, deci dramaticul episod din 1857 (descriș de Iraclie Porumbescu și-n *Salvus conductus...* p. 7-8), când parohul Iraclie, împreună cu numai încă 3 săteni, apăra cimitirul ortodox contra asaltului dat de puhoiul uniet, în frunte cu popa lor, Zaklinski.
207. *să raporteze*
208. Cf. germ. : „an das hohe Konsistorium”
209. Cf. germ.: „über die Wahrheit”!
210. Cf. germ. *Anzeige*
211. Cf. germ.: zu dem Ende!
212. Expresie nu prea clară.
213. *situație excepțională*
214. Cf. germ.: „auf diesen Bericht”.
215. Cf. germ.: ”Erachtete er es für nötig!”
216. = *declare*
217. Refuz, înfierat de Iraclie și-n broșura *Salvus conductus...*, p. 15.: „Asemenea tratare și tot în cheștiile Boianului esperiară și asesorii consistoriali Blajevici și Calinciuc; iar mie, refuzându-mi episcopul Hacman o audiență, zise să mi se spună că-i sătul de Boian”.
218. *refuzatorul!*
219. Cf. germ.: „auf die Bitte”!
220. *ne-o luară înainte*
221. Cf. germ.: „für die Folge”
222. Teofil Bendela
223. *interviu*
224. Pasagiul: „Și la acest trist prilej... cumplitul atac al lui Zaklinski”- adăugat ulterior în Ms. – încât și acesta l-o fi înfuriat pe orgoliosul Eughenie, ca să arunce aice, cu creionul (grafologicește scrisul de aci, comparat cu riposta lui Hacman în pagina 1 din altă jalbă a lui Iraclie, de la 25/IV=7/5 1858, unde

cetim: „Ich wiederhole meinenAuftrag, mit ein für alle Mahl (= Mal) nur ordentlich... dirte Berichte, Berichte welche mit eigener Hand geschrieben werden, und nicht Konzeptsentwürfe vorzulegen.” - e evident a lui Hacman): „Konzeptsentwurf” (ceea ce ar însemna: neglijență redactare; ciornă).- Cf. de altfel și *Salvus conductus...* p. 143 „Mă înfruntă adecă și mă dojeni aspru, că n-ași fi scris arătarea (asupra unui superior), cu propria-mi mână și tot așa aspru îmi opri, de a-i s(u)pune, cum se esprima P. S. S., Konzeptsentwürfe...” - „Îmi opri - după germ.: „verbat mir”, dar și după: „îmi interzisese”.

225. În chip normal, Iraclie Porumbescu face uz de forma moldavă: întîmpinat - cu i în radicalul cuvîntului.

226. = costa

227. În loc de: „încurajare”

228. Deci iar germ. entheben= amova, desărcina

229. Cf. germ.: „wie am raschesten”

230. Retipărit (în Tipografia Arch. Silvestru Morariu! Andrievici, Cernăuți) din *Gazeta Transilvaniei* 1892, n-le. 119, 122 și 123

231. Tipografia A. Mureșianu, 1894

232. măcar

233. = ședință (ședințele Consistoriului)

234. Cf.: „Eine Idee haben von der Lage”!

235. = al! Așa ca, imediat în continuare: „al meu.”

236. Cf. precedentă scrisoare, nedată

237. Citește: *Floriilor*

238. Alumnii seminariali = studenți în teologie, locuitori în seminar - de obicei cântăreți în cor.

239. Deci, chiar mai multe!

240. Inadvertență a scrisului pripit! Citește: „că și ei”.

241. Germ.: ragt hervor?

242. Derivat al deochiatului „mi-am propus” (= m-am decis) să...” - după germ.: „ich habe mir vorgesetzt!”

243. prosperitatea

244. Delegația

245. Cf. Corneliu Diaconovici - *Enciclopedia Română*, Sibiu I 1898, p. 502.

246. înteres

247. Citește: fiindcă am dat...

248. recomandarea

249. Cine va fi harnic să precizeze despre care calendar e vorba?

250. Până la anul 853, inclusiv, zi: *Calendar(iu) pentru Bucovina*.

251. Scilicet: liniștea deși (mai sus) obiectul era masculinul răgaz.

252. Acesta, în chip excepțional zis (și-n copertă) *Calendar* (nu *Calendar(iu)* ca celelalte, până la anul 1849).

253. Greu descifrabilă și din pricina maltratării ei (ca și atâtea alte relicvii scriptice porumbesciene!) prin... bocancii invadatorilor din valea Prahovei din

primul război mondial, patrimoniul porumbesc aflându-se atunci, în părăsenie, la Câmpina.

254. *fiindcă*

255. *Flora*

256. *nomenclatură a*

257. Cf. „Zum Dank”!

258. *te poate interesa*

259. *s-a permis*

260. *altora*

261. *Dacă e așa...*

262. Oile rătăcite de la Boian s-au întors toate în staulul lor de oițe. Pasagiu citat în *Salvus conductus...*, p. 9.

263. *fiindcă am...*

264. Strămutării lui Iraclie de la Șipot la Boian

265. Probabil, de întregit: „de cu vreme” = din timp

266. Urmează, nu prea descifrabilă, încă o frază și semnătura.

267. Cf. p. 97, nota 713

268. Cf. *Salvus conductus...* p. 11: „*Presesul* (= președintele) comisiunei conchemă pe cei însemnați de preoții gr. - c. ca trecuți la unie pe ziua, pare-mi-se, de 22 aprilie 1858, la cântălăria dominicală...”

269. După o scris. a lui Bălan (T) (din 18 oct. 1950), care zice: ”Contele Karl Rotkirch - Panten a guvernat Bucovina de la febr. 1858 - mai 1860. Din mai 1860 - 31/8 1860 a fost sedisvacanță, iar la 1/9 1860 a sosit Iacob R. von Mikuli, care în martie 1861 a fost mutat la Lemberg în calitate de hofrath.”

270. Bine ar fi dacă Zachar ar propune o comisie, căci de altfel Schmück n-ar aproba-o”.

271. „Leute bestürmen mich täglich, ja, stündlich und fragen mich: ”Ce va fi dintr-aceasta?” - und ich weiss ihnen nichts positives zu prophezeien. Wohl glaube und weiss ich, dass in dieser Lage auch Euer Hochwürden bis nun zu sich befinden, aber jetzt dürfen Euer Hochwürden doch was näheres wissen, was wir zu hoffen haben, nachdem de Zachar... seinen Bericht ausgezeichnet, noch vorgestern eingeschickt hat, bis auf den Umstand. das etwas mildernd für den Zalinski sein könnte, dass Zachar... nemlich in der Eile vergessen hat zu sagen, ob selber die Leute auch einzeln und zu Hause, wie ein Komissär vor Lichter und Kreutz beeidet. Er sagte in seinem denkwürdigen Bericht aber nur, Zaklinski habe die Leute in der Kirche beeidet. Dieses könnte den Schmück etwas nonchalant machen, Sonst ist der ganze Bericht, non plus ultra zu unseren Gunsten, und dies, natürlich, weil das heiligste Recht auf unserer Seite auch ist. Trefflich Z. B. sagt er in einem Orte (sic! = an einer Stelle!) ich will nicht sagen, dass er sich hier meiner Worte bedient hat);”Wie seher die Bojaner Leute für die Union eingenommen in müsse, beweiset schon der Umstand, dass sie Zaklinski hat dazu mit einem Eide gebunden, damit sie schwerer zurückzutreten sich fühlen; und kaum 7 Tage darauf waren auch über 100 der

Eidlinge in ihrer Mutterkirche, während Zaklinski vergebens auf sie in der kathol. Kirche wartete.- Auch hat Zachar... schleunigst auf eine gemischte Kommission angetragen, sonst ist die Lage Bojans auch in bürgerlicher Hinsicht, sehr bedenklich etc. In Rarancze ist der bewusste Protokoll nicht verificiert, sondern auch Wort für Wort constatirt-! Der Unirte hat schon hier 3 Kinder getauft, und Leute, die mich früher um die bewusste Schrift angiengen, kommen zu mir nicht; ich höre, sie sagen: "Trebuie să vie o comisie, ș-apoi, vom vede(a) ce-om face".

Heute waren trotz der Kälte wiederum (= wiederum) viele Leute in unserer Kirche; in der kath. aber sehr wenige...Der unirte Priester hat seine Stolltaxen, die geringer sein sollen, als die unserigen, in unsere Pfarrgemeinde herumzirkulieren lassen. Ist das kein Frevel gegen die bestehenden Gesetze? Er hat Leute beeidet, die erst nach dem Eid von ihm hörten, sie seien für ewig nun von unserer Kirche und von uns geschieden- ist das keine förmliche, mit Betrug verbundene Religionsstörung? Und noch keine Kommission?

In Sadagóra hörte ich, dass, wenn es nur halbwegs gerecht hier für gegangen wird, der gemischten-sine Criminal-Kommission folgen müsse.

Ich bitte Euer Hochwürden nochmals in aller Ehrfurcht, mir wenigstens mit 3 Worten geneigtenst zu sagen, was wir jetzt zu hoffen haben.

Bei Gelegenheit meiner inzwischen gehabten mehrfachen Hausfunktionenn, habe überall gehört, die Leute kehren zurück, wenn nur eine Kommission kommt. Sie wollen nemlich die Verleiter ein wenig ausgezahlt (?) wissen Ehrfurchsvoll Ergebenster und dankbare 2/14 II. 58. Golembiovski.

272. Frază scrisă românește în scrisoarea (nemțească) a lui Iraclie

273. Nume scris de Iraclie Porumbescu (în această scrisoare) cu puncte de suspensie ("Zachar..."), încât realul nume poate c-ar fi mai complet.

274. Preotul greco-unit de la Boian

275. „nu vreau să spun...” = ba chiar o dau de înțelese!

276. Deci comisiune și ecleziastică și mireană, precum s-a și făcut.

277. Comună la nord-vest de Boian

278. Preotul greco-unit

279. Scrisoare de dezlegare?

280. Frază scrisă românește

281. la Boian

282. la ortodoxie

283. „Numai în d-ta se bizuie reușita. D-ta ești prezentul, iar comisiunea, trecutul; d-ta și comisiunea, viitorul.”

284. „De bani scrie d-ta la Cernaucă. Ai doară de acolo o ofertă.

Lucrul se face din partea aceea cu drag; de ce să mai ezitezi?”

285. În jargonul austriac al vremii, romanisch, în loc de: rumänisch.

286. „*Poliilogieen*”!

287. „Cât despre publicația în chestie, publică-o d-ta românește și simplu, fără a te pierde în poliilogii”.

288. Am aștepta: verlieren

289. În loc de: Polilogien!

290. Cf. Certificatul eliberat la 14/ 26 mai 1880 de fruntașii Boianului parohului de Stupca, Iraclie, la chiar cererea lui - p. 2.

291. Cf. Cererea lui Iraclie Porumbescu către Protopopiatul Boianului, din 7 dec. st. n. 1863, de a i se elibera un certificat despre activarea lui păstorească la Boian - p. 5.

292. Cf. m-sul *Drama de la Boian, Versiunea A*, p. 7, și *B* p. 14

293. „Vereha”, cum cetim în amintitele manuscrise, și nu „Vercha”, cum zice greșeala de tipar din *Salvus conductus...*, p. 7.

294. În cererea (1863) lui Iraclie Porumbescu către Protopopiat, pentru certificatul de conduită, p. 6, mai cordial: „Sandu Sveclă”; „constantul în credința ortodoxă Sandu Sveclă, locuitor(iu) de acolo” (= Boian). și, la fel, mai cald: „bravul cantor bisericesc al nostru Vasilică Vereha”.

295. Sic-ul e al lui Iraclie Porumbescu.

296. Aceeași cerere către Protopopiat (1863) - p. 6.

297. Îi șlefuiam nițel „ortografia”!

298. La 1858 - 22 aprilie st. vechi = marți, 4 mai st. nou; a 2-a zi, la 23 apr. fiind Sf. Gheorghe, e probabil că de această dată e vorba. De altfel, 22 aprilie st. n. (adecă 10 apr. st. v.) era o joie, iarăși simplă zi lucrătoare, fără sărbătoarea - vinerea și sâmbăta și următoare.

289. Fărșit, fărșesc - scrie Iraclie Porumbescu consecvent.

290. *Salvus conductus...*, p. 11

291. *Versiunea B* p. 16. La fel versiunea *A* p. 8.

292. Așadar Iraclie Porumbescu, nuanțează fonetic: „oțărâre” (analog cu: *fărșit*, în loc de: *sfărșit*).

293. *Vers. B* p. 16; *versiunea A* p. 8, unde mai cetim: „prin samavolnicia înșelaților și terorizaților lor tați.”

294. de către

295. de vârstă majoră și deci cu dreptul de autodeterminare, vrea să spună Iraclie Porumbescu. Cf. Memoriul *Drama de la Boian, Versiunea B* p. 20: „după lege, persoanele de peste 14 ani, trebuiau pentru sine așîșdere(a) singure să se fi declarat și înscris la unie.”

296. În acești sens, cf. *Salvus conductus...*, p. 13

297. În marea jalbă de la 1859, p. 12

298. *Idem*, p. 11

299. so viele Chancen auch die Gegner unserer Kirche, gegenüber des (sic!) religions = und gewissensschwachen Pöels für sich herauszukünsteln wussten.”

300. Zicea Iraclie Porumbescu, în *Salvus conductus...*, p. 11

301. *Salvus conductus...*, p. 11

302. Putem cita aice, sau din m-sul *Drama de la Boian*, sau din *Salvus conductus...* - și cităm de unde ni-i mai îndemână și de unde faptul e mai plastic prezentat.

303. Cf.: „In meinem genzen Innern”!
304. Deci: Domnule comisar Bendela!
305. Președintele Sirjisti
306. *captiveze*
307. Ceea ce s-ar traduce cu: „Nici un împărat, nici-un jurat!”
308. *Salvus conductus...*, p. 12. În m-sul *Drama de la Boian, Versiunea A*. Adaosul dintre pp. 8 - 9, scris de chiar mâna lui Iraclie Porumbescu: „Nichts Kaiser, nichts geschworen!”
309. *Versiunea A*. Adaosul dintre p. 8-9, scris chiar de mâna lui Iraclie Porumbescu.
310. Anchetării în fața comisiunii
311. *Salvus conductus...*, p. 12
312. Cf. *m-sul* citat, p. 6: ”Wären denn nicht Mittel vorhanden gewesen, um jedes, sogar öffentliche (sic: öffentlich!) lockende und terorisierende Reden, und das beinahe förmliche Haranguiren, von den zur Kommission Zuberufenden fernzuhalten? War wenigstens das nicht möglich, vor der Kommissionskanzlei, wo täglich 40-50 Menschen versammelt gewesen waren, keine willkürliche Einwirkung der gegnerischen Parthei zu zulassen?”- N.B.- Oficiosul termen ”Haranguiren” e de comparat cu francezul haranguer= a cuvânta fără sfârșit. Cf. în același ms. p. 12-13: „aber auch dieses fand bei der Comission, keine entsprechende Würdigung, ja, man gab mir sogar die bissig - sarcastische Antwort: - „Intrigiren und haranguiren Sie auch-.”
313. *Versiunea B*, p. 21
314. Comisarul ortodox! și cine altul decât același găgăuș de Teofil Bendela!
315. Cf. germanul: zeigte an!
316. Ceea ce; cf. germ. was!
317. *Salvus conductus...*, p. 14
318. Același biet Teofil Bendela!
319. *Salvus conductus...*, p. 13-14
320. *nejustificabile*.
321. *Salvus conductus...*, p. 14.
322. *Idem, ibidem*
323. Cf. germ.: „und dies”!
324. Memorialul *Drama de la Boian, Versiunea A* p. 9.
325. *denunțai*!
326. 6 mai, stil nou, după a noastră chibzuială
327. Comițând astfel un act de indiscreție și ireverență oficială
328. În *Salvus conductus...*, p. 14, greșeala de tipar: „de a-i spune.”
329. = Concepte redactate și scrise pripit, fără prea mult control
330. *Salvus conductus...*, p. 14-15. În *Versiunea A*, p. 9 din *Drama de la Boian*: „Ce însă încă înăuntrul acea zi de 25 apr. 1858, seara, primii de la persoana Prea Sântiei - Sale, a episcopului, ca răspuns la aceea (= aceea) a mea

arătare, se află înaintea mea; însă mă tem că nu m-ar crede nime că e adevăr ce (= ceea ce) e într-însa scris, cu propria mână arhierească, de-aș reproduce-o aice...

331. Și ni s-au păstrat aceste vajnice documente, desigur fiindcă Iraclie a avut buna inspirație de a le ridica din Arhiva Consistoriului cernăuțean, pentru publicistică și ad usum Delphini în cele cereri ale sale.

332. Și, dac-ar fi scrisul soției sale Emilia?

333. Cuvânt, numai pe jumătate - descifrabil

334. „Sper să aflu mijloace contra exaltării și ca efectele domolite pentru a face în sfârșit din D-ta un om stăpânit și liniștit, care să-și întrebuințeze atât de frumoasele sale daruri spirituale în folosul binelui obștesc și să înceteze cu desăvârșire de-a lua în derâdere îndemnul meu. Îmi repet ordinul de a-mi prezenta numai rapoarte cum se cade redactate, rapoarte cari pot fi scrise cu mâna proprie, și de-a nu-mi prezenta concepte.”

335. În: *Salvus conductus...*, p. 15

336. „În urma unor asemenea experiențe, ca cele ce mereu le-am îndurat aice din partea propriilor noștri prepoziți și pe care chiar și acuma le mai îndur, nici cel mai mare curaj nu mai poate îngădui să te lași maltratată, pe lângă celelalte atât de multe necazuri, căci asta ar însemna să lupți contra vrăjmașilor și chiar contra propriilor tăi șefi”.

337. În demisia sa din 7 mai 1858, p. 17

338. Asemenea tratament și atari procedee de aci, ultrapernicioase Bisericii noastre, posibil ca altcineva le poate suporta cu impasibilitate, subsemnatul însă nu.”

339. *Salvus conductus...*, p. 15

340. Cităm după ms. *Drama de la Boian, Versiunea B* p. 23-24, reținând cutare amănunt și după versiunea A. p. 10-11- sau chiar din

Salvus conductus..., p. 16-17

341. În versiunea A: „vălmășagul zdrumecător”.

342. În versiunea A: ”lacrimile de bucurie, ale mele și ale creștinilor. În *Salvus conductus*: „lacrimile creștinilor rămași statornici la biserica maternă (și cred, că și ale mele), nu se poate spune cu cuvinte, ce ele exprimă...”

343. Topica normală ar fi: „ce exprimă ele.”

344. Procesul verbal se dezaprobă, se reprobă.

345. În *Salvus conductus...*: „Herr Regierungsrath”, deci „consilier guvernial”.

346. În *Salvus conductus* îi citim și numele: „canonicul Maximovici”.

347. Pentru Dumnezeu, D-le Comisar, oamenii sânt năuci și chiar acu; rog răgaz de numai o oră, pentru răzgândire.

348. La ceea ce; cf. germ.: *Wozu*!

349. Numai dacă d-l Comisar ort. or. își dă asentimentul.

350. exploatară

351. ceea ce - pe cât știm – Iraclie n-a mai apucat să povestească!

352. prin mijlocirea

353. În ultimele trei acte ale *Dramei de la Boian* (primul act, fiind, cum știm, *Apărarea cimitirului* - în care T. Bendela n-a avut nici un rol).

1) Când Iraclie Porumbescu îl conjură pe T. Bendela (dar fără succes!), să protesteze contra fățișei propagande a lui Zaklinski cu „legea Împăratului”;

2) Când (la abuzul, cu întrebarea: „La cine vrei să rămâi?”) T. Bendela înfruntă pe protestatarul Iraclie Porumbescu, că n-are treabă la comisie;

3) În decisivul moment, când T. Bendela își lungește pe 6-7 oare Bedenkzeit-ul solicitat numai pe 1 oră!!

354. Deci oarecum: aprobarea, blagoslovenia!

355. *Salvus conductus...*, p. 17

356. membri

357. *Salvus conductus...*, p. 17-18

358. *Idem*, p. 18

359. *Idem, ibidem*

360. *M-sul citat*, p. 2

361. Taxele anuale, plătite de enoriașii cari posedă de la 11 jugări de pământ în sus - cf. p. 146, nota 1/140

362. O să *suspendez*, să *desființez*.

363. Frază croită cam de tot pe neatenție; cf. : um auch den Schein (impropriu redat cu ”zarea”) irgendwelchen Hindernisses zu beseitigen!

364. *M-sul. citat*, p. 3-4

365. *Versiunea B.*, p. 11

366. confirma – voia să zică Iraclie!

367. Veteranii Gheorghe Pavel, Gheorghe Botă și Ionică Dardă

368. Pasaj citat de Iraclie P. în *Salvus conductus...*, p. 10

369. *M-sul. citat*, p. 4-5.- La fel, m-sul. *Drama de la Boian, Versiunea B.*

370. *M-sul Drama de la Boian, Versiunea B.* p. 14-15. La fel *Salvus conductus...*, p. 9-10

371. *M-sul Drama de la Boian B.* p. 15. La fel *Salvus cond...*, p. 9

372. Numele Zachariasiewicz îl înțelegem numai din anexata *copia vidimata* (= copie legalizată).

373. Răspunsul (gireste-nemțește) din rubrul paginii a 4 - a a cererii lui Iraclie Porumbescu zice: „... dass Sie während Ihrer zweijährigen Pastorirung in der Gemeinde Bojan als Seelsorger trotz den (sic) exceptionellen Verhältnissen und wahrhaft kritischen dortigen Zuständen sich mit aller Klugheit und Takt benommen, und Mittel angewendet haben, welche einerseits mit Selbstaufopferung verbunden waren, anderersets den Beweis lieferten, dass sie (=Sie!) gut gewählt waren, um ein kirchlich und nachbarlich so gespaltenes Bauernvolk in dessen Gereiztheit zu beschwichtigen und zu versöhnen.”-Aprecieri citată și în *Salvus conductus...*, p. 10.

374. Deci, în iarna anului 1858.

375. Considerând ca dată a descălecării lui Iraclie Porumbescu la Boian, ziua de 8 aprilie 1857, (cf. p. 145), în adevăr, la 8 faur 1858 se împlineau exact 10 luni de boianerie a sa.

376. Știa el, k. k. guvernul austriac, de ce! ...

377. Ce rezultă din descrierile de mnai sus.

378. Amintind că popa - uniet Zaklinski sfidează și asmuță norodul cu afișarea mai micilor sale taxe stolare (cf. p. 151) iar alt popălău uniet Hlebowicki, „acu doi ani” (deci pe la 1856!) propovăduia că-n confesiunea sa norodul nu mai trebuie să-i presteze preotului cele 2 zile de robot, nici să plătească mărieșii, nici să-l salarizeze pe cantorul bisericesc și pe paracliser, pentru că dânsul e „preot împărătesc” („denn er sei kaiserlicher Priester” - p. 3)!

În consecință: „noi, preoțimea ort.-rom., trebuie să renunțăm la toate beneficiile parohiale („Pfarrproventen”), pentru a menține cu orice preț Biserica și, cu ea, liniștea și ordinea” („so müssen wie gr. - orientalische Geistlichkeit auf alle Pfarrproventen verzichten, um nur die Kirche und mit ihr die Ruhe und Ordnung zu erhalten” (p. 5).

Iar termenul tehnic birocratic provente îl întâmpinăm și în cererea lui Iraclie Porumbescu către protopresviterat din 1863: „acea resemnațiune... la proventele parohiale” (p. 4).

379. Deci: „berichtet über das weitere Treiben der unirten Geistlichkeit.”

380. Cu privire la asemenea refuz de audiență, Eughenie Hacman se dezvinovăța în adresa (de la 7/19 martie 858) către Iraclie, afirmând că: „el (= Iraclie) ne face strâmbătate, ponosluind, ce (= ceea ce!) în viitor(iu) oprim a face, numele nostru, nu numai înaintea unora din clirul nostru, ci și înainte(a) oamenilor mireni, numai pentru acea că noi, pre acela oprim a intra adese la noi, căruia noi de mai multe ori am spus, cum că una ca aceasta nu se poate cere de la noi, mai ales atunci, când este și altul cineva căruia așa ca și nouă să (=se!) pot toate a se istorisi, și descoperindu-ne aceasta dorințele cuiva. Noi atunci mai bine putem judeca, oare putem sau nu suntem în stare a face cuiva sau alta ceva”- Cf. Leonida Bodnărescu - *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 15. Iar acel „altul cineva” te pomenești că trebuia să fie polonul romano - catolic Anton Schönbach, secretarul și intimul lui Eughenie Hacman (Cf. Dr. I. Nistor - *Istoria bisericii din Bucovina*, 1916, p. 106-107, 124 și 141)!

381. Cf. adineaori - citata adresă a lui Hacman din *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 15.

382. „und der Gefertigte war bemüssigt, hier gegen seinen Willen und Möglichkeit zu bleiben” (p. 10).

383. „Ich hoffe gegen Überspannung und dass die Affekten geregelt werden Mittel find zu können, um einmahl aus Ihnen den Mann eines gelassenen ruhigen Geistes zu machen, der seine so schönen Geistesgaben zum Nutzen des Gemeinwohles anwenden, und gänzlich aufhören werde, meinen Dehortationen Hohn zusprechen. – Ich wiederhole meinen Auftrag mir ein für alle Mahl nur

ordentlich... dirte Berichte, Berichte, welche mit eigener Hand geschrieben werden können, und nicht Konzeptentwürfe vorzulegen."

384. „Auf die so dringende Bitte des Gefertigten von 18/30 - ten October d. J. Nr. 160, um Enthebung des Gefertigten von der Pastorirung der hiesigen Pfarre noch von der harten Winterszeit, hat der Gefertigte bis nun zu, sich nicht ein Mal eines allenfalsigen Bescheides erfreuen können."

385. Cf.: „indem der Gefertigte nicht glauben kann, Ein Hochwürdigstes Consistorium wolle den Gefertigten eine unbillige Gewalt anthun, und ihn zwingen, ohne den Mitteln zum Leben, hier zu bleiben, und sich und seine Familie gänzlich zu ruiniren" (p. 2).

386. Cf. „Sollte Gefertigter auch diessmal entweder keiner zeitgerechten, oder aber einer abschlägigen Antwort theilhaftig werden, so wird er sich nothgedrungen finden, zwecks seiner vorliegenden Zielerreichung, andere Schritte zu thun" (p. 3).

387. „dass unter Einem die Einleitung zur Besetzung der Pfarre getroffen wird, und da solche im kurzen zu erfolgen hat, - wird derselbe ohne ein anderweitiges Einschreiten nöthig zu haben der gegenwärtigen Dienstleistung enthoben werden."

388. Cf.: „Weil die Pfarrsessionsgründe erst 13 Monate später in den Gefertigten übergeben wurden" (p. 8).

389. „eine Kette moralischer Widerwärtigkeit der bittersten Art (p. 13).

390. Cf.: „Gefertigter, als blosses Organ der Verwendung jener Unterstützungen, müsste sich nur eine Indezenz, sowohl gegen die Sache selbst, als auch gegen die Person Seiner Bischöflichen Hochwürden und Gnaden, zu Schulden kommen lassen, wenn er sich in diess falsiger Dankpflicht als den Erstbetreffenden halten und nennen würde." (p. 10).

391. Cf.: „zumal der Gefertigte seiner Seits, für nicht angedeutet hielt, überlebender Mitteln, wie welche unsere Gegner anwenden, sich zu bedienen" (p. 12), Dass er (der Gefertigte)... nicht nur verhüthete.

392. Cf.: „dass unserer hiesiges Gottesackker von seinem bisherigen Orte übertragen worden wäre; sondern auch bewirkte, dass es an seinem bisherigen Kirchlichen Verhältnissen, vom hohen Moment für unserer Seite ist" (p. 13).

393. În 1859, luna faur având 28 zile

394. Cf. : „Als der Gefertigte von Schipot hierher kam, hatte er noch eigene 3 Züge, um seine Habseligkeiten zu überführen, und materielle Force, um andere Fuhren aufzunehmen; aber jene, Wägen nemlich, und Bespannung hat der Gefertigte hier in Bojan den Konsequenzen der Noth, aufopfern müssen (= Când subsemnatul veni de la Șipot aice, mai avea încă 3 vehicule proprii, pentru a-și transporta calabalâcul, și surse materiale ca să-și acordeze alte trăsură; dar acele vehicule, adecă trăsură și atelaj, a trebuit subsemnatul să le jertfească aice, în Boian, consecințelor penuriei sale." (p. 15).

395. Cf.: „weil er durch ein so langes, über seinen Willen und Möglichkeit gedauertes zurückhalten hier in Bojan derart zu Grunde gerichtet wurde, dass

er, im Interesse des Seelsorgerdienstes selbst, für die Gebirgspfunde Schipot, nicht nur eine bessere Gesundheit und stärker physische Kräfte erheischt, aber auch bessere materielle Mittel, als die sind, welche der Gefertigte besitzt. Gefertigter ist gegenwärtig so aller seiner früher gehabt vermöglichen Bedingungen barm, dass er für seine halbnackten Kinder nicht ein Mal die nothwendigste Kleidung anschaffen, seiner kranken Frau nicht ein Mal die gehörige Pflege angedeihen lassen kann, während derselbe beinahe auch selbst ohne Bekleidung geblieben, geschweige denn dass er wenigstens eine Fuhr, zwecks der Übersiedlung nach dem 20 Meilen entfernten Schipot aufnehmen könnte” (p. 14-15).

396. Cf. și rev. *Făt Frumos* XVII, 1942, p. 125

397. Cf.: „Zu dem hat der Gefertigte gegenwärtig eine grössere Familie; und nachdem sämmtlichen Kinder des Gefertigten des männlichen Geschlechtes sind, so wäre der Gefertigte, bei seiner sich hier zugezogenen grossen Armuth, unmöglich im Stande, für dieselben von Schipot aus zu sorgen, sie nemlich gehörig erziehen zu lassen” - p. 15.

398. Emilian, Ciprian, Ștefan și Titu

399. „indem der Gefertigte gegenwärtig, nicht ein Mal, für die Erziehung wenigstens eines von seinen vier Kindern zu sorgen im Stande ist” - p. 16.

400. Cuvântul e al epocii! Vezi-l bunăoară și în româneștile *Cuvântări bisericești* (Cernăuți 1860) ale mitropolitului Silvestru Morariu: „meriadele cele nevoincioase” - p. 17; ”să ceri cele nevoincioase” - p. 43.

401. Deci: curs (stil) nou!

402. Născut fiind la 17 mai 1852 (adecă, evident, 29 mai st. nou)- cf. revista „*Făt-Frumos*, 1942, p. 125

403. V. Bumbac e-n gazdă la Pumnul pe clasa IV-a (1857/58) și pe clasa a VI-a și a VII-a (1859-’61), vezi Victor Morariu - *Vasile Bumbac (1813-1918), Pagină din istoria literaturii bucovinene*, Cernăuți, 1940, p. 5.

404. Eminescu locuiește la Pumnul, prima dată, în 1858-’59, iar, dintre frații lui: Nicu în 1856-’57, iar în 1857-’58, Șerban, Nicu, Iorgu și Ilie-Leca Morariu - *Eminescu*, Suceava 1932, p. 30 și Cernăuți, 1940, p. 58.

405. Înstrăinat și-n sensul juvenilei versificații a lui Mihai Eminovici - *Din străinătate* - cf. Leca Morariu - *Eminescu*, 1932, p. 31-33 sau 1940, p. 39-40.

406. Cf.: in so hohem Grade!

407. Și iată-l pe ... Ciprian Porumbescu, amintit de Aron Pumnul - *Ciprianelul* care, la data aceasta (28 oct. nou 1858) era de 5 anișori fără 14 zile, C. Porumbescu fiind născut la 14 oct. st. n. 1853 (v. *Făt-Frumos*, 1933, p. 121 și 1942, p. 124.

408. Așa cum o rupeau - tăiau intelectualii bucovineni ai epocii: Un Alecu Hurmuzachi, un Silvestru Morariu, un Iraclie Porumbescu...

409. Cf. germ.: „hat es die Nötigkeit erheischt”

410. Iarăși calapod germ.! Cf.: „bin jener Meinung, dass”..., pentru: „sunt de părerea, că...”

411. Cf. manierismul acestui plural feminin în-e, semnalat la Leca Morariu – *Cărturăria lui Ilie Eminovici*, Cernăuți 1938, p. 10-13

412. Din placheta Leca Morariu - *La semicentenarul C. Porumbescu*, Suceava 1933, p. 8 și următoarele

413. Originalul în nemțește, zice: „O Glüklicher, doppelt, dreifach Glüklicher! Wie beneide ich dich um dein paradidisches Leben! Was für ein elendes Machwerk ist doch meine Lebesweise im Vergleiche zu deiner- natürlicher, o Gott! u. was die Hauptsache ist- heimatlichen! Ich habe seit meiner Kindheit- du übringens nicht minder- (ich erinnere dich blos der Plärereien wenn wir in die Schule von den Ferien mussten u. wir dar arme Suczawa verfluchten) stets eine unüberwindliche Antipathie gegen die Fremde gahalt; ich hieng mit so viel Innigkeit u. Liebe an meiner heimat, an meinem Vaterhause, dass mir eine Entfernung von denselben, als alter Esel schon, die dummen Zähren unterdrücken”.

414. Originalul, în nemțește: „Ich habe heite auch das Paket mit den Weihnachtsgeschenken abgeschikt... Ich wollte ich hätte mich mit in's Paket mich einnähen können, um den schönen heiligen Abend yu Hause zubringen zu können... Ihr könnt Euch nicht vordtellen, wie sehr es mir um meine theure Heimath bangt...”

415. Deci forma arhaică a conjunctivului perfect (cf. Leca Morariu - *Morfologia verbului predicativ român*, I, Cernăuți, 1924, p. 52): să te fiu chemat, să te fiu văzut, s-o fie iubit, să fim știut, să fiți deschis ochii, să ne fie tratat creștinește, nu pravoslavnicește

416. Encliticul pronume posesiv - curent și la Iraclie Porumbescu

417. Cruduțul Emilian, de numai 6 ani și jum., neîmpliniți, mai îndurase așadar amăruia despărțire de cuibul părintesc...

418. De unde ar urma că Emilianuțul era un copil nu numai lirico – senzitiv, dar și destul de liniștit.

419. Cu acest înțeles de: raporturi, condiții, împrejurări - cuvânt bucovinean! Cf. I. Nistor - *Un capitol din viața (= viața) culturală a Românilor din Bucovina, Disc(urs) de recepțiune (= recepție)*, Buc. 1916, p. 13: „era oarecum în măsură să cunoască referințele din Bucovina”.

IX

DIN NOU LA ȘIPOT

Și de-acum, împreună cu părintele Iraclie și cu droișoara lui de familie: cucoana (cum, în autenticul grai al regiunii și al epocii, îi zice Pumnul) și „domnișorii”, elevul Emilian, Ciprian (și dânsul în pragul școlirii), Ștefan cel de aproape de doi ani și jumătate anișori și sugaciul Tit - **înapoi în asprul și pustiu, dar fermecătorul Șipot**, cu freamăt de brădet și șuie șipote de munte...

Drumul îndărăt - făcut cam la fel cu cel de acu doi ani, **de la Șipot la Boian**, chiar dacă sărăcitul Iraclie nu mai dispunea de atâtea căruțe ale sale.

Pe urmă, agerul econom Iraclie, o fi știut el să-și reorganizeze repede căminul. Mai ales norodul îl știa cine-i și era bun - bucuros că-i venise păstorul care-i cunoștea și părul și năravul.

Informatoarea noastră - fie chiar și pentru câțiva ani mai târziu - e acum Mărioara Rațiu-Porumbescu, sora lui Ciprian.

Într-o scrisoare, datată Cluj 18/ X 1931¹ dânsa ne comunica: „La Șipote le mergea foarte bine părinților. Aveau stâna, cu sute de oi, 10 sau 12 vaci și boi, 8 cai dintre cari 5 erau faco (suri), aproape albi. Părinții mei se plimbau totdeauna cu 4 cai. Deci, boierește, cu doi cai rotași, și doi prăștieri”.

Anul 1860 îi aduce lui Iraclie apoi importante și grave evenimente în familie. La 13 martie i se naște prima fetiță: **Maria, Mărioara, Măriorica**², aceea care era să supraviețuiască întregii familii, cam până în pragul zilelor noastre și care era să devină, cum am mai relevat-o, ferventa apărătoare a moștenirii Porumbescu.

Iar vara aceluiași an, 1860, zăbranic de doliu avea să cernească sălașul parohului Iraclie și a bieteii mame, Emilia: La 28 iulie **moare duiosul Emilian**, omuleț gata crescut, de 8 anișori împliniți, iar la 12 august, copilașul Tit. Rămânea, poate speriat de vidul din juru-i: „Ciprianel”, de aproape 7 anișori vârstă - înfrățit acum la joacă doar cu Ștefănuță, cel cu 2 ani mai mic.

Iar **durerea părintelui**, se manifestă atunci și în următoarea evocare versificată a lui Iraclie Porumbescu:

„Am Namenstage unseres vielgeliebten Miljunciu, den 8/20 Aug. 860
Liebes Kind! wie frugst du uns mui Freude,
Was wir dir zum Namenstage weih'n ?
Ach!” s ist heut und wir dir yum Beschide
Thränen bringen - schon am Grabe dein...
Heraklius u. Emilie.

adică³:

Impresionantă - și dovadă, poate, de excepțional sentiment - această vorbire a tatălui cu fiul defunct, în ziua lui onomastică. Iar alintătorul diminutiv

Miljunciu, de nuanță poloneză, alt semn cât de îndărătnic persista accentul străin (slav), în graiul intim - familiar al Golembiovșchilor.

Lacrimi fură atunci destule. Și dacă duiosul Ciprian va plânge atât de nestăpânit chiar numai la temporara-i despărțire de o tanti și de-un unchi, cu atât mai aprig s-a zbuciumat sufletelel micului violonist (de aproape 7 ani), atunci! Și aceasta, de repetate ori, când, la diverse aniversări, pe mormințelul din marginea țințirului șipotean (care se vedea și-n 1933, alături de celelalte două ale copiilor lui Iraclie: Boiăneanul Tit (+1860) și Aurelia (moartă, la 11 zile, în 1864), morminte trainice, de material tare și bine conservate, se aprindea câte-o luminiță... Ba chiar, în aceeași vară, și numai la două săptămâni în urmă, îndoliații Iraclie și Emilia, împreună cu Ciprianelul lor și cu Ștefănelul cel de 4 ani, se aflau iarăși lângă proaspăta gropiță a lui Emilian, culcându-l în pătisor de lut pe cruduțel Tit (de poate un an vârstă), mort în 12 august 1860.

IX - 1

Date despre viața spirituală bucovineană și ardelenească desprinse din corespondența lui Iraclie cu ofițerul Gh. Popp

Din aceștia răstimp (1860-1861), alte patru scrisori către Iraclie Porumbescu au contribuții întregitoare întru a oglindi spiritualitatea lui Iraclie Porumbescu... Din complexul acestei corespondențe stabilim că autorul ei este locotenentul⁴ austriac (și chiar, evident, ofițer activ ca ardelean⁵ ce e Gheorghe Popp⁶.

Fiu de săteni⁷ din comuna Leșu, jud. Năsăud; singura școală oficială (afara de cea militară), pe care o face, e școala elementară din Năsăud⁸, cu neuitații săi învățători Marian - desigur pedagogul⁹ Ioan Marian (1796 -1846) și Moise Pauga, despre care, în scrisoarea a IV - a citim: „...învățătorii mei, cărora am a le mulțami creșterea și fericirea. Doi, sunt acești bărbați. Unul - Marian - e trecut la altă viață, și, precum ai văzut din *Foaia*¹⁰. îl vom eterniza prin un monument și o bibliotecă cu numele lui; celalt e Moise Pauga, un învățător(iu) cărui(a) nu-i afli soață¹¹, un bărbat brav și român rar¹². Într-un timp, Gh. Popp e la Abrud¹³.

Ca militar, se vede, ajunge în Bucovina, în *diejna Bucovina*, zice dânsul¹⁴, ceea ce s-ar traduce cu *zeina* = *divina*.

Altădată¹⁵, în loc de „Bucovina”, dânsul nimerește perifriza: „*fica Mold*”, deci *Moldovei*. În sfârșit, după chiar mărturia sa, îl cunoaște pe Iraclie Porumbescu în casa Hurmuzăchenilor pe la 1858-1859¹⁶, deci în epoca *Boianului* din pleiada Hurmuzachi îi știe numai pe frații Alecu și Nicolai¹⁷. De altfel sejurul lui bucovinean nici n-a prea fost mare, încât în scrisoarea I citim: „zeina Bucovina, în care am petrecut în așa scurt timp, niște zile așa fericite”.

Ba, contactul lui cu familia lui Iraclie fu chiar destul de intens: îi cunoștea și „doamna” și pe toți pruncuții¹⁸.

Prin Hurmuzăcheni și Iraclie, era ușor să facă și cunoștința lui Pumnul, pe care, ca și pe Hurmuzăcheni, mereu îl elogiază; cf.: „Domnului Pumnul, acestui bărbat demn și zelos al nostru a(le) cărui ostenele ne arată rezultate strălucinde, încă nu i-am scris și pentru aceasta, zău, mă mustră conștiința, fiindu-i dator cu atâta mulțămită” (scrisoarea I). Sau: „te rog a-ni(i) spune ce fac luceferii noștri, DD. Alecu și Arune”¹⁹. Și: „sum îngrijit foarte; totuși până ce știu pe eroii Hurmuzachi în Bucovina, Barițiu în Transilvania și Mocioni în Banat, mă mai nutrește speranța, că doară, doară, dacă n-om putea dobândi acum fericirea de mult dorită, apoi barem *calea* spre dânsa se va pregăti, ca oarecând tot să-i avem partea” (scrisoarea a IV-a).

În așa ambianță, ofițerul Gh. Popp are ocazia, nu numai să și-i prezinte lui Iraclie pe camarazii săi de arme, așa cum îi vedem amintiți²⁰ în scrisoarea I: Radoy, Kimpean, Lika și străinii (?) Gabor, Siegel, Schreiber și Kischinger, plus „popa Vasile”, care, probabil, e identic cu părintele Vasile²¹ din scrisoarea a III - a și avu răgazul să cunoască atâtea aspecte nevralgice ale vieții naționale românești din Bucovina și să facă școală de real patriotism.

Chiar în scrisoarea a IV - a solicita să fie informat asupra situației românești din Bucovina: „De mult port dorința în piept a înțelege toate despre zeina Bucovina, în care am petrecut în așa scurt timp niște zile așa fericite, în special însă mă interesează foarte cauzele²² noastre naționale²³; pin a nu scrie altuia... cotez a mă adresa către Domnia - ta, ca către un bărbat a (ale) cărui sentimente mi-au dat dovezi neșterse despre fierbintea amoare națională, cu frățasca rogar, să binevoiești a-mi comunica tot ce știi că doresc”.

La 14 oct. 1860 (*Scris. II*), de la Udine, Capitala Friaulului” - cum îi zice dânsul - asteaptă „cu sete” știri despre „causa gimnaziului sucevean”, deci liceul de la Suceava, care era să devină adevărată pepinieră de i. r. iredentiști²⁴, liceu pornit, în dor și-n gând, la 1848 de bravii Hurmuzăcheni: tatăl Docsachi și fiii Eudoxiu, Gheorghe și Alecu²⁵ - dar inaugurat după multă k. k. tura-vură austriacă, abia la 17 sept. 1860 - încât Gheorghe Popp, camuflat, de data aceasta, numai sub numele său de botez, de la Udine deci, putea zice: „Astept cu încordare rezoluțiile peste²⁶ consultele senatului, însă mai cu sete, cauza gimnaziului sucevean. Doamne, auzi-ne și nu ne lăsa, ajută tuturor, r.²⁷ și depărtatului, George”.

În *Scris. a III-a*: „Tocma cetesc în *Fremdenblatt* din 22/I că bravul Docsachi cu Vasilco, Marin etc. au descălecat la hotelul *Kaiserin Elisabeth Stadt*. Doamne, stai-le într-ajutoriu și-i întoarnă în patrie cu inima săltândă. Despre temerile mele ce ți le descoperii față cu maghiarii, mă liniștește rescriptul împărătesc din 16/I, care le-o spune îngâmfaților albă și verde, că apucăturile lor se vor respinge cu toată puterea. Rezoluția aceasta a(u) fost tare necesară, că altmintrelea nepoții lui Arpad ne insufiau îngrijire. Stându-ne și pronia într-ajutoriu, totuși ne vom mângăia și ne vom întemeia un viitoriu

ferice. Hârtia cea roșie²⁸ din penultima-ți epistolă o sărutai pe toate cornurile, și cetii cu lacrimi de bucurie frumoasele strofe ce încungiură pe doctrină. Ți multănesc ferbinte pentru trimitere, că la mine astfel de hârtii se păstrează ca sante.” În aceeași *Scris. a III-a*, funestul episcop Eugenie Hacman, complet austriacizat de Gh. Popp și cu numele „Hakmann”, e gratificat, de acolo, din Udine, cu : „... episcopul Hakmann²⁹ carele e cunoscut ca trântor cu toane și antagonist a(l) prosperării române”! Trântor bun de trântit e Hacman și-n *Scris. a IV - a*: „Pe trântorul de popă doară acuma îl veți trânti, să nu i se mai audă nici de nume”. Iar *a IV - a Scris. a* ofițerului G. Popp, pentru palpitantul ei românism, se cere chiar din plin reținută. Așadar: „Dorite frățioare! Cu fierbinte mulțămă-ți retrimite epistolele de la cumnatul³⁰ D-tale și cea de la coconul Aleco³¹ Of! Ce expresiuni dulci și răpitoare de inimă cuprinde epistola acestui martir³² bucovinean, ce simțăminte nobile și devotate numai binelui comun. Mă încumetai a-mi lua o copie de pe ea, ca să-mi mai stâmpăr însetata inima baremi cu sucul acestor cuvinte alese. Vai, multu-mi e sfâșiată inima! Domnule și frate, pentru nedreptatea care ni se făcu și ni se face. Nedreptate care strigă răsplătire în cer(iu), că se întrebuințează toate mijloacele nelegiuite spre a ne desbina ca să nu putem fi una. Iată jumătate românii încorporați la Ungaria; aceștia, sârmanii, mă tem că n-o să se poată bucura de esistență națională și de cel mai sunt drept a(l) oricărei ființe omenești - a se folosi de sunetele ce le-au supt cu țâță de maice, de limba română cea dulce și melodioasă ce o am ereditat de la străluciți străbuni. Mă tem de aceasta, zic, pentru că maghiarii, pe cari D-ta-i cunoști numai din auzite, sunt niște îngâmfați și ei nu vor decât supremație; de aceea ce strigă și zbiară ei neîncetat în lumea largă, de libertate și drept, la ei nu-i nici umbră, ei sunt chiar tirani. Foarte greșesc acei ce-i numără între civilizați, deoarece sălbătăcia li se vede încă de departe pe frunte; ei sunt și astăzi tot acei cari au venit, cu Arpad, cu o mie de ani înainte, îmbrăcați cu piei de bou... Of! rău-mi pare, că la acest edificiu mare al românismului nu pociu întinde mână de ajutor(iu), nu pociu duce măcar o pietricică; pusețiunea nu mă iartă³³ și, afară de aceea, sum tare departe.

Iar apoi oftatul: „...când sute de mii de consângeni se mai zbuciumă în dureri, se luptă cu neajunse și se mai îneacă în căldarea contopirii cu alte neamuri”! Și, după ce amintește de iminentele alegeri pentru dietele (parlamentele) provinciale³⁴, imprecarea: „Vai! fă să fii (sc. ales!), că de vei lipsi, lipsește o gemă”. În continuare: „Sper apoi și te rog să-mi scrii toate detaiurile ce se ating de desădiții³⁵ și împilații români, că de ce sum mai departe (mai că devin antipod patriei), de aceea-mi bate inima mai fierbinte pentru scumpii mei conaționali. Scrie-mi dar, fii bun, că a(le) noastre jurnale vin târziu, și celor străine nu voiu a crede toate, pentru că ele, afurisitele, s-au obicinuit a scrie toate întortochiate despre români. Ales ticălosul de Wanderer, carele primește toate calumniile și infamiile. Da mă bucur din inima că acei mișei bucovineni, care împluse coloanele acestei foi cu batjocuri asupra deputațiunii cerânde autonomie³⁶, acuma se văd rușinați (de cumva or simți cu

obrazul cel gros de câne) că zeina Bucovină, grație cerului, dar grație stăruințelor neobosite a(le) bravilor Hurmuzăcheni, a rămas independentă...”. Ca să cităm din Victor Morariu³⁷: „Războiul austro - italian de la 1859, cu înfrângerile Austriei la Solferino și la Magenta, l-au silit pe împăratul Franz Josef să-și aducă aminte de popoarele sale și să le acorde din nou drepturile constituționale, pe care le suprimase... Urmă deci, 1860, un manifest împărătesc care vestea popoarelor noua eră de libertate constituțională... Dar... printre politicienii de la centru se găsiră unii cari erau gata să sacrifice Bucovina, împreunând-o din nou cu Galiția, împreunare care se și decretă la 22 apr. 1860. Totuși, printr-o intervenție energetică și la timp, curentul patriotic românesc și autonomist izbuti să abată primejdia: în august 1860, guvernul central anulă nefastul decret, prin diploma imperială de la 20 octomvrie 1860 i se asigura Bucovinei, în termeni generali, autonomia provincială și respectarea drepturilor istorice. La 26 faur 1861, urmă promulgarea Constituției³⁸ iar la 6 april se întruni camera provincială a Bucovinei...”

Și, ca să revenim la interesantul nostru subiect Gh. Popp: Culminația colcătului valahicesc, încercat de ofițerul Austriei Gh. Popp – suflet românesc sugrumat de uniformă unui împărat străin – încheierea scrisorii: „Mai salută-mi și pe ceilalți frați cunoscuți și pe toți câți simt ca mine”³⁹. Strofa penultimă în poezia din foaia⁴⁰ 4 dedicată mie, aş prea dori să o văd realizată cât de curând. Cu aceasta, poftindu-ți noroc și succes la toate întreprinderile, rămân, sărutându-te, depărtatul, dar sincerul Român George”. Adecă „strofa penultimă” din pg. 4 a „poeziei” lui Iraclie trimisă la „Capitala friulană” (= Udine) aceluia depărtat, dar sincer Român, care păstra – știm – ca sfinte asemenea specimene, era această iscusit - furișată explozie a panromânului Iraclie Porumbescu din invocarea⁴¹ *Cătră Zimbrul Moldovei*,

În primăvara anului 1848:

*Ah, atunce-n sfânt-unire!
Toți Români la un loc!!!
Veșnic, zimbren strălucire
A-i vede a(l) lor noroc!!!*

Și iată că un deceniu înaintea unioniștilor lui 1859, alt Porumbesc decât cel ce-a cântat „*Pe-al nostru steag e scris Unire*”, îi chema la cea mai mare unire pe „*toți Români la un loc*”, iar chemarea lui putea să fie bine înțeleasă și să aibă ecou!...

Iată însă că naționalismul depărtatului (= înstrăinatului) dar sincerului român Gh. Popp – oricât „pozițiunea” sa nu-l iartă – nu se mărginește numai la aceste vibrări sufletești ale sale, ci trec și la fapte. Intervenind deci la un potentat al zilei pentru Iraclie, căruia din răzbunare politică și „de bună samă numai pentru zelul fierbinte pentru prosperarea națională”, i se cerea acum restituirea unei mari sume primită – chipurile, din „nebăgare de seamă”⁴² – ca ajutor între anii 1852-1859, Gh. Popp îi trimite lui Iraclie copia intervenției sale și⁴³ mărturisește: „Decopiantul e unul din învățăceii mei (adecă un ofițer

român), pe cari m-am apucat de un timp încoace a-i reforma⁴⁴, a-i întoarce la calea adevărului. Știi că avem mulți oficiri români (laudă ceriului), cărora la toți le poți da, cu conștiința liniștită testimoniul de oameni buni și de omenie, numai de patrioți, de naționaliști nu. Ei, ca renegați de acei cari-i numără Barițiu în *Gazeta*⁴⁵ nr. 57, sub f, condamnă tot ce e român; o carte românească, dacă nu le putea, încă le mirosea greu. Eu însă nu mai putui suferi această ticăloșie, îi adunai odată pe toți la mine (firește, cu meșteșug, fiindcă fugea⁴⁶ de mine unde mă vedeau) și, cetindu-le din opuri și jurnale române ce am⁴⁷, oarecari articuli înfocați, cu apăsuri și comentare cuvenite; îmi succese a deștepta simțul amorțit în ei și a-i face oameni. Acuma în toată ziua învățam 2 oare la limba română, și să știi că am început de la CAO /EH⁴⁸, că de cetirea română era mai departe oricare ca ceriul de pământ”. Așadar, școală de limba română în toată legea! Cu 2 ore pe zi și lecturi (comentate!) din autori români (dintre cari, în aceastași a III-a scrisoare sunt menționați: Andrei Mureșianu, Bolintineanu, Alecsandri și G. Sion), și din periodicele epocii (dintre cari scrisoarea a IV – a menționează: *Gazeta Transilvaniei*⁴⁹, *Telegraful român*⁵⁰, *Amicul școlii*⁵¹, *Revista Carpaților*⁵² și *Naționalul*⁵³. Mai sunt amintite de acest, nu prea obișnuit ofițer - intelectualist: „*Foaia*”⁵⁴, *Fremdenblatt*⁵⁵, *Wanderer*⁵⁶, *Ostdeutsche Post*⁵⁷ etc. Ba, confesiunile entuziastului Gh. Popp despre metamorfozarea acestor bieți „renegați” – renegați pe neconștiute și pe nevinovate în „oameni” reformați și întorși „la calea adevărului”, continuă: „Pre seara anului nou o petrecui aci în mijlocul învățăceilor mei – eram ca Hristos între apostoli – curat românește, Părintele Vasile⁵⁸ ne binecuvânta. Le cântai stihurile lui Andrei Mureșianu⁵⁹ și apoi de a(le) lui Bolintineanu⁶⁰, Alecsandri⁶¹, Sion⁶² etc. toate, și să vezi cum le plac traianizilor” (descendenți ai lui Traian – nota editorului).

Pentru compoziția lui Iraclie Porumbescu, *Ca un glob de aur*, amicul Ioan Vicoveanu îmi comunica (în august 1950), următorul „Cântec popular, armonizat pentru cor mixt de Gavriil Musicescu”:

Cea de pe urmă noapte a lui Mihai Viteazul

Versurile de Dimitrie Bolintineanu
Maestoso

Din colecția Gavriil Musicescu

Ca un glob de a - ur lu-na stră-lu cea_ Și pe-o va-le ver-de oș-ti-le dor- mea;_

Dar pe-un vîrf de_mun-te stă Mi-hai la ma-să și pe dal-ba-i mă-nă trun-tea lui se la - să

Stă în ca-pul me- sei, in - tre că - pi- tani, Și re- chea- mă dul- ce, **p**

ti ne- ri- săi ani, Ce- i vi - a - ța - noastră în scl- vi- e oa - re Noap- te fă- ră- ste- le.

zi - ua lă - ră sea - re, Cei ce rub - dă ju - gul

Și- a tră - i mai vor, Me - ri - tă să- l poar- te spre ru - și - nea lor!

Iar subsemnatul cunoaște, din copilărie varianta:

Ca un glob de aur luna strălucia

Marciale

Final

Și acum, încheierea asupra petrecerii de reveillon – nu lipsită de latura ei umoristică a acestor „traianizi”! Adecă: „La 5 dimineața ne despărțirăm în umorul⁶³ cel mai bun. Rădicând pentru sănătate, n-am trecut pe nici un⁶⁴ bărbat de ai noștri cu vederea; firește trebuia să tot esplic ucenicilor mei, cine e cutare și cutare, că ei sărmanii nici de nume nu le auzise.” Adică: De nume nu le auzise, dar de „sănătate” le beuse... „sărmanii”!

Apoi, continuarea acestei categorii de informații (în *Scris. a IV-a*): „Mă mărginesc dară a deștepta pe aci în nește renegați (de cei cari-i numără Barițiu în *Gazeta* 57 din anul trecut, sub f) simțămintele naturale, ca să știe baremi că-s români și, laudă ceriului – carele vederat mă favorizează – mi succede întreprinderea, că iată aci ne vin 5 esemplare din *Gazeta*, 4 din *Telegrafu*, 4 din *Amiculu scôlei*, 1 din *Revista Carpaților* și 2 din *Naționalulu*. Le dau la copii

cu ruptul⁶⁵ de cetit, le explic și le fac comentare. Unii din ei s-ar codi bucuroși, zicând să amânăm cetirea și învățarea limbii române, că ca mâne vom fi între urletele tunurilor și apoi, ce folos!? Eu însă le răspund: Ce poți face azi, nu lăsa pe mâne, și apoi, prea învățat încă n-a murit nime. Oricum, de mine nu scapă, și de nevoie, ca de bună voie, merg înainte”.

Cu aceasta asiduă citanie românească, nu ne prinde mirarea că profesorul traianizilor dobândește anumită îndemânare și expresivitate a scrisului. Bunăoară în *Scris. I*: „Eu de aici... nu-ți pot împărtăși ceva de Doamne-ajută; evenimentele mari sânt cunoscute pe tot locul și cele mărunte, locale, au interes numai pentru nemții gușați de aici. În anul trecut avurăm pe lângă tot amarul, baremi o călătorie rară și frumoasă în toată privința; de la Triplex - Confinium până la Adria în un zbor, în un timp frumos a (l) anului când încă domnea în toată Austria un entuziasm nespus⁶⁶. Ajungând la poziția destinată prinsem⁶⁷ a cocheta cu vapoarele de aviso ale flotei franceze, ne trimiserăm câteva gloanțe ca salutare, când deodată veni pacea ca un trăsnet, și așa ne întoarsem bătuți, fripți și rușinați”. Sau, în *Scris. a II-a*: „...după un marș de 12 zile printre munții cei mai înalți, lângă cari Înăul ar fi numai pui, ajunsem p(r)in Istria iară în raiul cel pământesc. Așa numesc eu biata Italie, dacă se zice că paradisul au fost o grădină, că mai frumoasă grădină nu se poate. Agricultura aci nu se poate admira destul și e actual unica noastră desfătare, căci bieții pământeni⁶⁸ nu mai dau semne de viață, sunt morți de frica noastră. Noi suntem pregătiți cu toate și stăm cu o falcă în ceriu(și) cu alta în pământ, însă, tocma ca Danilă în groapa cu leul⁶⁹ – ambii rânjesc dinții, da nici unul nu sare în cap. Italienii se tem până n-a veni Messia, tedeschiile încă se tem a-i zdrobi numai așa, și apoi până acuma sunt ai noștri. Oricum, de n-a veni. Care bate⁷⁰ apoi om petrece iarna aceasta cu mâinile în sân”. Expresia neaoșă se ițește în acest scris, a unui temperament atât de tradiționalist – spontan⁷¹ și nu fiindc-ar fi împrumutată celor lecturi; d. p., alături de adineaori – citatele: „le dau cu ruptu”, „ceva de Doamne-ajută”, „cu o falcă în ceriu și cu alta în pământ”, „cu mâinile în sân” – și „să poți striga cu (= în!) gura mare”; „bătutu-o-ar fi D-zeu” – „ar crede că au prins pe D-zeu de-un picior”; „cu obrazul cel gros de câne”; “Pe trântorul de popă doară acuma-l veți putea trânti, să nu i se mai audă nici de nume”, „multe sunt puse ca pumnul pe ochiu, aruncate și întortocate⁷²”.

Expresii, autentice și-n variantele lor regionale: „de loc”, cu înțelesul lui pe loc, îndată, imediat; „apăsuri” = apăsări, accentuări, sublinieri; „îi cășuna” = îi abătu, îi veni gust (în fraza: „unui afurisit îi cășuna a apăsa pe bietul preot”); „soață” (în transfer masculin) = pereche, echivalent („un învățător cărui nu-i afli soață”); „ales” = mai ales⁷³ („Ales ticălosul de Wanderer”); „airlea” = aiurea; „care-ncătrău” – și topica: „scrie-i-voi.”

Continuând, în regionalismul lor, aspectul arhaic: „dosădiții⁷⁴ și împilații români”; „pociu” pers. I sing.⁷⁵ – dar și „pot”; pers. I plural al perfectului simplu prinsem, întoarsem, ajunsem; iar pers. a III-a sing. (i)eșiră (în fraza:

„(i)eșiră hotărârea, ca...” pare (?) a fi reflexul aceluiași plusquamperfect latin păstrat în dacoromână⁷⁶.

Lexicul rar se prezintă și dânsul la apel: „că potorii sunt a(= ai) consângenilor noștri – potor – o monetă, un ban⁷⁷; ba altădată poate chiar rămânea obscur: „prin toate labirintele, din cari am (i)eșit ileși.” Ce-o fi acest: ileși? Precum nelămurit se înfățișează cu⁷⁸ în: „mai doresc ca această epistolă să te afle la întreaga sănătate cu pe doamna și pe toți pruncuții” și: „Doresc din toată inima ca acestea șire să te afle cu pe toată familia la întreaga sănătate”. Dar printre aceste îmbucurătoare flori câmpenești, dudăie și buruiana camerei cărturărești. Elemente smulse de-a dreptul și arbitrar din latină: „lașitate” (lat. Laxitas-atis) = neglijență; „escuza”⁷⁹ (lat. excusare); „a interceda”⁸⁰ (lat. intercedo) = a interveni; „confidendu”⁸¹ (lat. confidere) = încrezându-mă; vindec (lat. vindicare) = a răsplăti, răzbuna (în fraza: „să se vindece acuma cu pielea unui preot român”); „conced” (lat. concedo) = permit; „să comită”⁸² (lat. comitere) = să însoțească; „ne-ai inflammat diligența” (lat. inflammare) = ne-ai stimulat... Latinul culpa, schimonosit pe române în: „nu sum culpos” (= vinovat). Latinisme scurse apoi prin dârmon german: „adscire”⁸³ (lat. adscribo) – cf. germ. zuschreiben = a atribui; „esopera” după germ. exoperieren; ca și sintaxa: „nu ne succese împlinirea dorințelor” – gelang uns nicht. Și deochiatul „sistemaliter” parcă aparține aici. Toată trena aberațiilor „latiniste”: „zeina” = divină; „amoare”; „amate”; „sum”, „vederat” = vădit, evident și pumnuliste: „eleminte”; „diligența”; „frupte”; „direpciune”; „espart”; „straformă”⁸⁴ = transformă; „strepus la Pesta” = transferat, mutat; „nesimțibil” = impasibil („eram nesimțibil pentru toate”). Nu-l uităm, heliadismul: „Oratorele Cicero”. Și celelalte bizarerii dintr-un timp când abia ne cuceream limba intelectuală! Aname: „causal” = ocazional; „licența mea esterpiă” = concediul meu se consuma, se termina; „legion” („sosit la legion”) = regiment(?); „leteră” = scrisoare; „giurstările”⁸⁵ = circumstanțele, împrejurările (în frazele: „pre cătu-mi conced giurstările” – și: „și se află... în giurstări, deși nu rele”); „pancieră” (cf. germ. Panzer!) = zale, platoșă, chiurasă; italianismul „să reîmbalțe” (ital. rimbalzare) = a ricoșa, tradus chiar de Gh. Popp cu germ. abprellen, întreaga frază fiind: „panciera virtuților ți-e așa tare, încât orice săgeată calumnitoare ar trebui să reîmbalțe (abprellen) de sine și să nimerească pe arcaș (Schützen)”. Și la fel de stranie, sintaxa: „cu batjocuri asupra deputațiunii cerânde autonomie”! Adjectivare a gerunziului (cf. în *scris. I*: „rezultate strălucinde”), care știm⁸⁶ că era pe placul lui I. Heliade-Rădulescu. Iar de această **vavilonie a graiului, trebuia să ne dăm bine seama, pentru a ști prețui apoi din ce ananghie a limbii pornește și cărturarul Iraclie Golembiovski** și se cristalizează în urmă izbânditorul memorialist Iraclie Porumbescu!

Dar scrisorile neștiutului vlăstar al Ardealului, Gheorghe Popp, sugrumat în cămașa de forță a unui (meschin) împărat străin, ne servesc pentru Iraclie Porumbescu și câteva date cari trebuie reținute! Adică, în *scrisoarea I*, datată „Vilaco⁸⁷ în Carinthia, 10 martie 860” n., Gh. Popp îl știe pe Iraclie: „un bărbat,

a(le) cărui simțăminte mi-a(u) dat dovezi neșterse despre fierbintețea amoare națională”. În amintita intervenție din *scris. a III-a* (datată: „Capitala Friulană, 23/I” și, evident, din anul 1861 – fiindcă vorbește de aceeași întoarcere la calea adevărului, a... traianizilor, robiți uniforme militare austriece, ca și *scris. a IV-a*, din aceeași Capitală friulană, (cu data de 12 martie 1861), părintele Iraclie e recomandat celui ce urmează să intervină, ca: „un brav patriot din Bucovina”, care „de bună samă numai pentru zelul fierbinte pentru prosperarea națională” e condamnat la restituirea unei vajnice sume primite cândva ca ajutor. Și tot aici, pentru „Hiraclius Golembiowski din Șipot”, elogiul: „acest demn și rar bărbat al națiunii de n-ar fi persecutat de soarta, aruncat în amar și sărăcie, ar fi un luceafăr conducător românismului”.

Ba, în aceeași *a III-a scrisoare*, încercarea de-a lămurii straniul și străinul nume *Golembiowski*, contrafacere a realității în ce privește porecla *Golembiowski*, dar altă postumă înfierare a funestului episcop Eughenie Hacman (o sfântă și - oricât de păgână - zeiță Nemesis!): „Spre lămurire mai adaug că numele citat a(l) amicului meu, e impus oficialmente de neamicii străini, care au voit și mai vreau a stârpi elementul român și anume de episcopul Hackmann, carele e cunoscut ca trântor cu toane și antagonist a(l) prosperării române; numele adevărat deci e *Iracliu Porumbescu*, așa se numește el în inima lui și așa-l numesc toți amicii săi, care pot zice că sânt români”.

IX - 2

Iraclie - candidat pentru Dieta Bucovinei

Prezentându-se Iraclie Porumbescu în felul acesta sincerului român - cum își zice el însuși - e prea firesc lucru ca, în *scrisoarea a IV-a*, Popp să-l îndemne a-și cuceri un mandat de deputat în Dieta Bucovinei, scriindu-i (la fel, ca, ceva mai în urmă Alecu Hurmuzachi) cu privire la iminentele alegeri: „Vai! fă să fii⁸⁸, că de vei lipsi, lipsește o gemă”. Iar în postscriptul scrisorii, scuza de circumstanță: „în aceste momente serioase, unde știu că nu-ți rămâne timp a cugeta la alte lucruri decât la mântuirea neamului, mă încumet a t(e) supăra...”.

Și, cu această **campanie electorală a lui Iraclie Porumbescu**, trecem la alt capitol din viața lui, încât e momentul să precizăm că era nevoie să insistăm asupra corespondenței inimosului ofițer Gheorghe Popp, rămas român cu toată uniforma austriacă și considerând adevărul dictonului popular: Zi-mi cu cine te-nsotești și ți-oi zice cine ești!... Suntem deci la candidatura de deputat dietal a lui Iraclie Porumbescu în primăvara anului 1861. În lipsa presei de atunci, informațiile noastre sunt:

1) chiar cuvintele lui Iraclie, citate de L. Bodnărescu⁸⁹: „Că și încoace la țară, ajunse acea a mea popularitate, aceasta cu atâta mai ușor, cu cât eu, născut și crescut în ținutul Rădăuțului, eram și așa cunoscut prin mai multe comune și în anul 1861 numai prin apocrifi(e)rea⁹⁰ legii electorale, prin terorism și

promisiuni, escamotă⁹¹ pretorul din Rădăuți de atunci câteva voturi mai mult decât acele mie date pentru deputăția dietală, care deputăție acel pretorul nu o întrebuință pentru binele poporului și al țării, ci drept scară la perele⁹² sale. La acea alegere, și comunele nemțești Carlsberg și Voivodeasa (Fürstenthal) îmi deteră mie vot”;

2) Patru scrisori ale aprigului Alecu Hurmuzachi către Iraclie Porumbescu, din jurul campaniei electorale, scrisori datate între 2 faur și 16 martie 1861. La 6 aprilie 1861, camera provinciala a Bucovinei, știm⁹³ că era gata inaugurată.

Scrisorile lui Alecu Hurmuzachi sunt documentare, întâi pentru atmosfera generală a acestei lupte, apoi pentru mirificul devotament al firavului și totuși atletic de înflăcăratului Alecu Hurmuzachi, ca și pentru caracterizarea celui alt neînfricat apărător al românismului bucovinean. preotul Iraclie. Citatele, oricât de abundente, n-ajung a fi monotone. Să le-auzim! Impresia prevalentă e că părintele Iraclie, nu atât din propriul strămur, cât mai mult din îndemnul amicilor săi (adică... al argintului viu Alecu Hurmuzachi!) e nevoit să candideze. Elogiindu-i mereu calitățile și subliniind crizele cauzei naționale, Alecu Hurmuzachi e aproape de-o fanatică persistență în aceasta acțiune de a-l împinge pe Iraclie Porumbescu, om închinat și reveriilor, în arena politică.

Așadar, în scrisoarea sa din 2 faur, st. n.⁹⁴, Alecu tot cuvintează: „De bună seamă că ai crezut că te-aș fi uitat și pe D-ta, ba încă și ambele scrisori pe care mi le-ai trimis mai deunăzi și din care m-am putut asigura că mai trăiești, că și gândești la niște lucruri, care pentru unii nu sânt decât nebunii, pentru alții de tot moarte și fără de preț și iară pentru alții, precum de exemplu pentru unii sfinți părinți, adică popii voștri cei mai mari⁹⁵, foarte incomode și supărătoare. Dumnezeu să te ție, că ai știut a-ți mai păstra în inimă un loc pentru alte interese, decât cele strictisime parofiale⁹⁶, care câteodată și pe la mulți sânt numai materiale, că ți-ai păstrat, zic, acel foc sfânt, care ferește sufletul omului de a amorți și a putrezi. Vei crede după aceste, ce mare bucurie mi-ai făcut prin scrisorile D-tale, că știi că suntem în pustiu și-ți poți închipui ce bucurie resimte un călător(iu) în pustii, când îi mai răspunde un ecou, când mai aude un glas omenesc”.

Și (*ibidem*): „Iată că-n curând vor urma alegerile; cred că ați știut, de nu toți, dar mulți măcar, a câștiga încrederea poporului și (așa)dară⁹⁷ să vă videm la lucru! Pentru numele Domnului, pentru nefericita soarta și suferințele acestei biete (= biete!) țări, nu stați de acum cu mâinile în sân, ci ieșiți pe scena, mișcați-vă, lucrați, căutați să nu aleagă poporul dușmani sau ne-nțelepți sau păpușe, ci să aleagă pe cei mai vrednici din voi, să aleagă pe oricine va fi onest și capabil și hotărât de a nu avea în privire decât cauza comună⁹⁸; nu trebuie oameni servili, ticăloși, fără caracter. Caută, fă ce-i face, fă ce poți, că doară va să fii ales D-ta; mult, mult, prea mult am dori aceasta, că și trebile bisericesti se vor trata la dietă; așa ar trebui să fie și dară ar trebui să fie preoți voinici, cum ești, ca să apere acele trebi, toate interesele Bisericei și ale clerului, care sunt

nedespărțite de cele naționale, în contra despotismului episcopesc⁹⁹ și cel lumesc”. Apoi (tot aici): „Sfinția-ta ești chemat de a fi în frunte(a) altora, nu-ți pune dară lumina sub oboroc, ci luminează pe cei ce au nevoie de a fi povățuiți; umblă și caută de a vă aduna mai mulți și sfătuiți-vă și vă înțelegeți; mai coboară-te și pe la vale¹⁰⁰ și cearcă a deștepta pe cei adormiți” - și (în aceeași scrisoare) mereu aceeași insistență: „eu și frații mei, George adică și Nicu și unii alți buni patrioți de ai noștri, căroră am spus și în parte am și citit scrisoarea D-tale, toți te salută toți te-nvită și te-ndeamnă și te roagă să faci ce vei putea ca să fii ales și ca să se aleagă și alți ca D-ta, români și patrioți buni”.

Aceeași stăruință față de (chiar șovăielnicul) candidat Iraclie, în următoarea scrisoare a lui Alecu Hurmuzachi, din 12 martie, st. nou, 1861 (iar precizarea că e stilul nou, o derivăm din faptul că această scrisoare anunță desemnarea noului *Landespräsident* al Bucovinei, Martina, iar, apoi, scrisoarea din 16 martie, nou va vesti plecarea lui Martina de la Viena în spre Bucovina): deci: „Iubite și stimate amice, Te-am lăudat mai dăunăzi și ți-am spus că ești voinic și acum aud că ai început a slăbi din voinicie, adică aud mai puțin acum de alegerea D-tale și din contra cum că Mihai Bodnărescu se va alege acolo după toată probabilitatea. Apoi ce să-ți mai fac și ce să-ți mai spun? Încă o dată¹⁰¹ și încă o dată te provocăm cu toții, te invităm și te jurăm, să faci ce poți ca să intri în dietă; cugetă că mari lucruri sunt la mijloc și pe 6 ani și adeseori e greu a desface”. Și mai jos (*ibidem*): „Cearcă, frate, numaidecât a fi ales și nu lăsa a se alege (un) nevrednic; adunați-vă și lucrați pentru și în numele lui Dumnezeu”.

Și iarăși, aceleași îndemnuri în următoarea nedatată, scrisoare pe care noi o vedem provenind din 15 martie 1881, fiindcă:

1. în scrisoarea din 16 martie citim precis: „Ți-am scris ieri și-ți mai scriu și astăzi 2 rânduri...”;

2. știrea despre sosirea *Landespräsident*-ului Martina continuă tot mai exactă de la o zi la alta, adică, la 15/3: „În zilele aceste așteptăm și pe noul președinte (Landes... präsidant), carele trebuie să sosească astăzi, mâine...”; iar, la 16/3: „Docsaki ne-a(u) telegrafiat azi că noul președinte a(u) și plecat azi de la Viena și va sosi dară în prea puține zile aici...”

Așadar, în scrisoarea cu data pusă de noi, 15 martie: „Iubite prietene, nu pierde curajul și nu pune mâinile în sân, ci chiar acum (în)cearcă și te ostenește și lucrează, ca numaidecât să fii ales”¹⁰². Ne trebuie un preot, cum ești, țapăn, voinic și independent, ca să apere Biserica în contra tuturor balaurilor popești și mirenești.

Și apoi (în aceeași scrisoare din 15/3), chiar drastic: „Astăzi a(u) expediat George scrisoarea către dl Piteiu, în care îl invită și-l îndeamnă a sprijini, cât atârnă de D-lui alegerea sfinției tale la țară, asigurând a s-sale proprie la oraș. Porumbiță, fii voinică, ca aminterea te blăstămăm; fă ce poți să fii în Dietă. Am vorbit cu părintele Mitrofanovici. Lucrați pentru numele lui Dumnezeu și prin alte ținuturi, ca să iasă oameni și nu mișei. Adio. Dumnezeu cu voi și cu noi!”.

Iar, în scrisoarea din 16 martie 1861, la fel de drastic: „Cred că va izbuti doară dl. Piteiu în oraș și D-ta la țară. De nu vei fi ales, nici să te arăți între noi și să știi că afurisit vei fi”. Iar mai jos: „Adio, că nu mai am nici timp, nici ochi, nici un moment de răsuflare. Consistoriul au și ales pe: arhim(an)d(ri)tul și Popovici! Ce sa mai zic? Vezi dară că trebuie să fii ales! Adio. Al sfinției-tale amic și serv. A(lecu)”.

Și acum, în acesteși miraculos - și fericit-salvate scrisori ale lui Alecu Hurmuzachi, iarăși răzbunătoarea postumă reacțiune în contra celui trântor cu toane și antagonist al prosperării române (cum i-a zis necăjitul român Gheorghe Popp), Eughenie Hacman. Din scrisoarea datată 2/2 1861! Întâi, ca un fel de *Motto*: unul dintre acele aproape dictonice sinteze ale agerului spirit care a fost Alecu Hurmuzachi! Adică: „fie-ți destul a afla, că adeseori tocmai acei care sânt mai îngâmfați știu pe de altă parte a fi și cei mai servili și cei mai mârșavi”. Apoi, intrând *in medias res*: „Vei fi auzit că episcopul în sfârșit, după multă, multă tocare, își cunoscua datoria, subscrise petițiunea și adresa noastră, veni de mai multe ori la adunările noastre și se dechiară¹⁰³ că și prost ce au fost pururea și va rămâne(a), l-am aflat prefăcut, că i-au stat în cap faimosul senator (pe care D-ta atât îl mai lauzi¹⁰⁴, Dumnezeu să-ți primească!) cu toate cimotoiile sale, încât s-au retras de deputațiune, sperând în acest chip că noi vom renunța de a o mai trimite, sau ca măcar o .vor paraliza-o. Noi am. rămas statornici, pătrunși, după cum a fost și suntem de dorința a împlini o sânta datorie. Cine dorește și voiește aceasta, unească-se dară cu noi, cine nu, meargă drumul său; noi nu ne putem abate din aceea ce am cunoscut de drept, de aceea ce e un drept, un interes nepescriptiver al țării. Lăsând altora de a servi propriul său interes, de a-și da sufletul pentru un rang de senator, un post de hofrat, voim a susține și a apăra, cât ne va fi în putere, un drept, o idee, un interes comun și universal și nu special al nostru și de acolo zicem: judece-ne Dumnezeu și dăruiască sprijinul său cauzei drepte! În urmă iarăși vlădica veni a treia zi să spuie că va merge cu deputăciunea¹⁰⁵, dacă nu va merge fratele meu Docsake¹⁰⁶. La această propunere toți i-au întors spatele¹⁰⁷ și l-au lăsat să iasă, spunându-i încă o dată bine adevărul, și anume că acum nici mai voim noi a ști de el și a-l primi, chiar de ne-ar ruga cât de mult, a se pune în numărul deputaților noștri. Această propunere a fost ultima cercare a adversarilor de a paraliza deputăciunea; văzând adică că nu o pot împiedica, voie (= voiau) cu acest chip să o secvestreze ei în favorul intereselor și ambițiunii lor, ca cu un gogoman ca popa vostru¹⁰⁸, se-nțelege că putea (= puteau) face orișice.

Deputăția tot a mers¹⁰⁹ și, după cum au telegrafiat acum de mai multe ori, fu foarte bine primită de către toți miniștrii, care cu un glas recunoscără dreptatea pretenciunii¹¹⁰ noastre, de a ne păstra în totul autonomia noastră, care ar fi o minciună și o contrazicere, dacă administr(ă)ciunea ne-ar fi în altă țară și anume în una ce, după toate, ne e atât de eterogenă”.

Și iată-l (în aceeași scrisoare) imediat, calificativul cel mai vibrant - elocvent pentru istorica bătaie de joc săvârșită de către hainia austriacă față de

leagănul Moldovei: Bucovina: „Cumplita noastră autonomie” - cuvintează Alecu Hurmuzachi - cumplit de râvnita, cumplit de salvatoarea pavază (împotriva slavizării și iudaizării ale căror consecințe răscoliră apoi ecoul: *Din Boian la Vatra Dornei/ Ne-au umplut omida cornii*, și-i smulseră istoricului Constantin Morariu aserțiunea: „Leșii galițieni ne-au fost mai mari dușmani decât turcii și tătarii, pentru că turcii și tătarii nu s-au atins niciodată de legea și de limba noastră”¹¹¹). Așadar, de la Alecu Hurmuzachi citire: „Cred ca dl. Pitei este mai înainte de toate român și amic al poporului și totodată pentru cumplita noastră autonomie, adică în contra anexiunii cu Galiția, prin urmare cred ca ar fi foarte bun deputat, că doară ar reprezenta, chiar prin însușirea sa de român, naționalitatea țării și ar apăra interesele ei”. Și-i adevăr că, omul înzestrat cu atâta simț al nuanței. Alecu Hurmuzachi, care altădată¹¹² (i)nimerea să zică: „ne-am pătruns de necesitatea a ne deștepta din amortirea în care am căzut un timp prea-ndelungat și a începe o viață nouă, mai că aș zice o viață vie” – putea să cuvinteze acum despre „cumplita noastră autonomie”!

Dar ne întoarcem la vestejirea penuriei morale a lui Eughenie Hacman. În scrisoarea din 12 martie: „Popa vostru a(u) fost ieri la adunarea armeano – bulgarilor, zur Wahlbesprecvhung¹¹³: să vă fie de bine! Vrednic episcop avem, ba încă și arhimandrit”.

Celelalte ardente probleme politice sulevate în aceste scrisori hurmuzăchene: separatismul ecleziastic al Bucovinei românești! În scrisoarea din 2 februarie: „Iată ce fac afurisiți (afurisiții), chiar în acest menut (minut) am aflat că au ținut alaltăieri popii voștri o ședință consistorială, la care au chemat și pe profesorii teologiei și au hotărât să ceară o mitropolie deosebită pentru Bucovina, adecă una să fie sârbească la Carloviți, una în Ardeal pentru români și una în Bucovina, care toate să fie supuse unui sinode¹¹⁴ micste, compuse de sârbi și români și șezătoare în Viena. Auzit-ai? De ce vorbesc de aceea de-n Ardeal pentru români?...

Sub Karloviț voie (voiau) să stăie; de ce să nu voiască a sta sub o mitropolie de-n Ardeal? Ba aceasta chiar ar putea să fie și aici în țeară¹¹⁵ să tem unii candidați însă¹¹⁶ de rivalitate, crezând că de ar fi aici metropolit, apoi murind de pildă acesta, ar putea veni un episcop de-n acele părți pe scaunul acest. Iată dară cauza adevărată, că se sâmțesc unii din acești candidați, că nu tocmai ei sânt mai vrednici... Și apoi mai stați cu mâinile în sân? Și nu cereți, și nu strigați: sobor, sobor și iarăși sobor?¹¹⁷ Apucă-te și strigă și scrie și împle gazetele și spune preoților și pregătește spiritele...

În scrisoarea din 12 martie: triumful deputățiunii plecate la Viena, adică restabilirea unui independent guvern bucovinean și imediatele salutare consecințe! Așadar, în scris. din 12/III: „chiar astă noapte am primit o depeșă a lui Docsaki, care spune: Guvernul Țării restabilit. Noul șef al Țării (Landespräsidentul!) Martina, înainte consilier aulic la Timișoara, om demn, cuminte. Miculi transferat la Leov, E(udoxiu) H(urmuzachi). Aceasta e sigur și cred că e bine a se vesti, că de-n nenorocire se pare că sânt oameni care nu-și

cercetează cugetul, când au a-și da un vot, ci întreabă mai întâi de opiniune(a) stăpânilor săi; acuma cred că vor mai pierde domnii anexioniști¹¹⁸ de-n prieteni, după cum, am auzit chiar astăzi de dimineață pe vreo 10 care îndată s-au întors și acum s-au lepădat de patronii lor”. Tot aici (12 martie) semnalează apariția unui articol al lui Iraclie în cutare „gazetă”, care, evident e *Gazeta Transilvaniei*¹¹⁹ încât îndemnul lui Alecu, din 2/2: „Apucă-te și strigă și scrie și umple ziarele și espune preoților și pregătește spiritele... se vede că n-a rămas infructuos; adică, acu: Să trăiești cu articolul de-n gazetă, dară mai scrie; citește numaidecât *Ost – Deutsche Post* de-n 7 martie”¹²⁰.

Aceeași vigilență în urmărirea presei de circumstanță și-n scrisoarea din 16 martie 1861: „Ai citit și numărul ultim al *Telegrafului* despre Biserica noastră? Articolul este chiar de însuși Șaguna”.

Scrisoarea datata de noi cu 15 martie evidențiază apoi lupta presei naționaliste după cum cităm: „Știrile cele ultime precum și aceea că au căzut și dl. Moș¹²¹, ultimul stâlp a(l) puterii goluhovskiene¹²² și ultimul protector (al) domnilor clienți ai acestuia, precum și articolul gazetei¹²³, pe care ți-o alătur(ez) aici (scris de Docsaki), i-au muiat și i-au cutropit. (Îți trimit gazeta, neștiind de o aveți și te rog s-o areți cu salutările mele D-lui Pitei, precum și demnilor preoți de pe acolo, care să citească și numărul ultim al *Telegrafului* sibian). Noi am tăcut un timp și nu am răspuns la toate bărfările¹²⁴ dușmanilor prin gazete, disprețuindu-le desăvârșit, ca să nu crează însă că am amorțit, le-am mai dat semn de viață”¹²⁵.

Și mai sânt aceste hurmuzachene scrisori¹²⁶ plastice mărturii pentru... pentru „Alecu cel viguros”¹²⁷, cum îi zice Iraclie în scrisoarea sa (datată: Frătăuțul Nou, 5/17 iunie, 1888) către Gheorghe Sion¹²⁸, Alecu Hurmuzachi cel „energic și convingător cu spada-i demostenică și cu flacăra devotamentului pentru națiunea și drepturile ei în aceasta țară”. Ca să ilustrăm faptul, chiar cu riscul de a-i repeta demostenicele-i imprecășii și profundele afturi ale zbuciumatului său de neobosit luptător (în aceeași amplă scrisoare din 2 faur, de impresionantă extensiune, prezentată pe paisprezece pagini, deși scrisoarea ni s-a păstrat incompletă!): trimitem la textul citat mai sus, din scrisoarea datată 2 faur 1861: „Dumnezeu să te ție că ai știut a-ți mai păstra în inimă un loc pentru alte interese decât acele... materiale...”

Totuși, mai puternică decât toată eroica vânzoleală a acestor zvăpăiați entuziaști - Alecu Hurmuzachi și Iraclie Porumbescu - fu, precum știm sforăria și meschinăria oficialității! Și, părintele Iraclie, candidat, de deputat în dieta Bucovinei, nu reuși în alegeri, fiindcă „pretorul din Rădăuți de atuncea”, prin călcarea în picioare a legii electorale, „prin terorism și promisiuni”, știu să înfăptuiască scamatoria ca dânsul să înregistreze „câteva voturi mai mult decât acele mie (Sc. lui I. P.) date pentru deputăția dietala”!

Și acum, un mic epilog informativ la acest episod de nedeputăție a lui Iraclie Porumbescu! Două scrisori către Iraclie, ale acelui Oreste Renney¹²⁹, al cărui românism îl elogiază Alecu Hurmuzachi în scrisoarea-i din noiembrie 1868 către Iraclie, zicând: „Acești domni c. r. deregători¹³⁰ nu pot fi candidații noștri, că rareori deregătorii sânt oameni de tot independenți. Alt ceva au fost

Ren(e)i, care și acum au probat că mai întâi este român”. Românismul lui Oreste Renney îl dă de-nțeles și Slavici, în legătură cu marea serbare de la Putna anului 1871, mărturisind în ale sale *Amintiri* (ed. 1924, p. 63): „Căpitanul,¹³¹ d-l Renei, român și el, ținea în toată sinceritatea să nu ne facă greutăți, dar avea ordine și se plângea că-i facem noi greutăți prin împotrivirea noastră”. În semnul acestor greutăți cauzate de împotrivirea zvăpăiaților organizatori ai serbării de la Putna, cronicarul zilei, Teodor V. Ștefanelli, va înregistra încondeierea¹³²: „Toate s-au petrecut programatic, dar pe la sfârșite Eminescu s-a supărat pe prefectul Oreste Renei, care la această serbare în(de)plinea funcția de comisar al guvernului”. Și apoi foarte firească lămurire: „Eminescu mi-a spus că Renei s-a opus la intențiunea multor oaspeți de a ține discursuri libere și neanunțate de cu vreme și că Slavici, în urma intervențiunii comisarului, a fost silit să nu admită mai multe cuvântări și să declare mai repede decât ar fi dorit, serbarea oficială închisă”. Iar româneasca loialitate a lui Oreste Rennei e dovedită apoi documentar de Teodor Bălan în monografia *Serbarea de la Putna, 1871*, Cernăuți, 1932, unde, printre altele, citim: „Mai târziu au fost trimiși la Putna șase jandarmi, toți români, care din ordinul lui Renney, au fost puși la dispoziția comitetului aranjator. Din supraveghetori au devenit organe subalterne¹³³”.

Astfel, grație acestui prefect fără seamăn, serbarea s-a putut ține cu colaborarea activă a studențimii române (p. 41). Și: „Guvernatorul Bucovinei fu informat de prefectul Rennei. Sentimentele românești ale acestui prefect sunt destul de bine cunoscute. Nu odată le-a manifestat față de membrii comitetului. El a înfățișat serbarea de la Putna ca o întreprindere lipsită de importanță¹³⁴. Dânsul trimise Guvernorului o telegramă pe care o redăm... pentru a servi de veșnic document al admirabilelor sale sentimente românești” (p. 50): „Desfășurarea corespunzătoare a serbării eclesiastice de la Putna. Participarea românilor din Bucovina, Ardeal, Valahia, Ungaria, egal zero” (*idem*, p. 51). Și când, „la epilogul serbării putnene, prefectul Renney apare deodată la Congresul studenților: „Tinerii îngălbeniră. Dar, cu vorbă blândă și cu atitudinea cea mai binevoitoare, Renney le spuse textual următoarele: „Deși nu sunt preot, binecuvintez lucrările D-lor-voastre și vă las să discutați în toată libertatea”.

Cele două scrisori din martie 1861, ale acestui bun român, poate de pe la Rennii noștri (ajuns k. K. Renney!) către părintele Iraclie constituie alte certificate de bună-conduită românească și pentru Iraclie Porumbescu, și pentru rara avis de c. r. „prefect” Oreste Ren(e)i! Prima datată 9/3 861, e documentară pentru cordialele raporturi dintre cei doi corespondenți și, mai ales, pentru jovialul temperament al lui Oreste Renei, Galiția, căreia românismul bucovinean i-a fost, decenii de-a rândul, crâncen-tributar, e poreclită de Renei: Calicia¹³⁵.

Iar Fondul religiosar bucovinean stă să-l pună la gloabă pe părintele Iraclie, pentru o sumă exorbitantă¹³⁶ atunci și Oreste Rennei îi sare-n ajutor bietului paroh din Șipote, căruia fondu vrea să-i ieie fundu, scriindu-i: „Recursul Domniei tale au venit de la guvernul Calicie, cu următoarele

cuvinte: „C. r. prefecturii din Cernăuți, spre raportare...”¹³⁷ Ce se atinge de raportu(l) din partea prefecturii, apoi nu e de nevoie să viniți pe la pragurile noastre; eu vă promit, pe onoare, cum că de la noi s-a raportat cum mai bine și favoraver pentru acel biet paroh, căruia vre(a) fundu să-i taie fundu...”

Aceeași devotă serviabilitate și-n proscriptul acestei scrisori, adică: De aveți orișicând vreo trebuință pe la diregătorii, vă adresați la mine; eu, cu cea mai mare bucurie fac pentru Domnia ta ce voiești”. Și-n aceastași scrisoare, menționarea unui faimos articol (despre „sinodul nostru cel minunat”), apărut în nr. 12 al *Gazetei*¹³⁸: „Scris-ai Domnia ta în nr. 12 a *Gazetei* articolu(l) cel faimos despre sinodul nostru cel minunat?” E, poate, același articol citat mai sus, pentru care Alecu Hurmuzachi îl felicita pe Iraclie cu cuvintele: „Să trăiești cu articolul de-n *Gazetă*, dar mai scrie”

La numai trei zile după cea dintâi, a doua scrisoare a lui Ren(n)ei către Iraclie, datată 12/3 861, deci exact ca și scrisoarea lui Alecu Hurmuzachi către Iraclie, cu „landesreigierung wiederhergestellt, Neuer Landeschef Martina...” – fie chiar aici integral reprodusă, pentru româneasca ei explozie: „Să trăiască România, care a(u) învins pe greco-armeni!”, ca și pentru celelalte stăruinți electorale, lăudabile pentru același Iraclie al porumbescismului, dar și pentru Oreste Renney lăudabile, întrucât acesta solicită să fie înștiințat despre rezultatul prealabilei candidaturi a lui Iraclie. Iat-o:

Domnul meu,

Ieri sara au sosit știre(a) telegrafică că s-a restituat¹³⁹ guvernul țării; ca guvernatoriu s-au denumit fostul consilier(iu) aulic din Temișoara, domnul Martina, un amic foarte mare a(l) românilor: consilieriu(l) aulic Mikuli, transferat la Leina. Să trăiască România, care a(u) învins pe greco – armeni! Domnul meu, lucrați din toate puterile ca să fiți ales deputat la dieta țării pentru ținutu(l) Rădăuților: pasuru¹⁴⁰ s-au făcut în privința aceasta din mai multe părți; numai așa vor reuși bieții românii noștri, dacă vor ave(a) reprezentanți la dietă de acei români cu simț adevărat, precum ești Domnia ta, domnule. Lucra-i pe șipoteni și izvoren¹⁴¹ în sensu(l) acest(a). Poftesc a mă înștiința despre rezultat. Mă recomand¹⁴².

Renney

Iar pentru ca să înțelegem această Românie care i-a învins pe greco-armeni, ni-i aminte de încondeierea lui Alecu Hurmuzachi, în scrisoarea-i către Iraclie, din 12 martie 861: „Popa vostru (= Hacman!) a(u) fost ieri la adunarea armeano – bulgarilor zur Wahlbesprechung; să vă fie de bine! Vrednic episcop avem, ba încă și arhimandrit „arhimandritul e Teofil Bendella, pe care Iraclie îl poreclește, altădată: bulgaro – grec - iar păraginitul „autor” bucovinean Temistocle cav. de Grecul, căsătorit cu Aristița Bendella, nepoată de frate a lui Teofil Bendella relatează, incidental¹⁴³ despre părinții logodnicei sale: „Cercetând, am aflat că mama ei ar fi fost contesă Logoteti și tatăl ei un Bendella; deci dar de origine grecească”. Iar această a II-a scrisoare a lui Renei către Iraclie - alt certificat de bună - conduită românească și pentru Iraclie Porumbescu, și pentru „rara avis” de c. r. „director” Oreste Ren(e)i!

Altă scrisoare - document (în nemțește) pentru **tentarea lui Iraclie către deputăție** - scrisoare rămasă ca și anonimă prin faptul că majoritatea numelor ei proprii¹⁴⁴, inclusiv semnătura celui ce-i scrie¹⁴⁵, sânt scrijelite și ca și desființate, scrisoare, datată Viena, 11 martie 1861 (dar autorul ei se vădește bucovinean¹⁴⁶, îi comunică lui Iraclie că Hurmuzachi (de la Viena, deci Eudoxie Hurmuzachi, istoricul și... ofițerul de legătură al Bucovinei românești cu somitățile guvernului austriac) îl îndeamnă pe Iraclie să se lase ales deputat, întrucât¹⁴⁷: „tu, ca om cu scaun la cap, ai putea aduce mare folos cauzei publice, dar și ție însuși”.

Va să zică îndemnul lui Iraclie îi venea din parte lui Alecu Hurmuzachi (și a celorlalți), acum cu scrisoarea din 2 februarie 1861. Scrisoarea mai cuprinde știrea despre desemnarea lui Martina ca președinte al țării (Bucovina), „om foarte capabil și loial”¹⁴⁸ – și (ceea ce denotă că-n adevăr restituirea sumei reclamate¹⁴⁹ lui Iraclie, îi producea aceluiași destulă îngrijorare), asigurarea că același E. Hurmuzachi a intervenit cu succes în această cauză financiară a lui Iraclie. De altfel, anonimul nostru e foarte intim cu Iraclie, salutându-l cu: „Iubite amice” („Lieber Freund!”) și cu „al tău, care te iubește” („dein Dich liebender“); ba la fel, și cu - se pare - familia¹⁵⁰ Iraclie Porumbescu, încheindu-și scrisoarea cu: „Vă sărută cordial” („Es küsst Euch herzlich”)... Din aceștia timp, o dovadă a daco-românismului lui Iraclie, care - se vede - căuta, râvnea, cultiva relațiile cu corifeii românismului¹⁵¹:

O scrisoare a unuia din acea **generoasă dinastie a Mocioneștilor**, pe care fericitul Gheorghe Popp îi număra în rândul înainte - mergătorilor naționaliști zicând: „sum îngrijat foarte; totuși până ce știu pe eroii Hurmuzachi în Bucovina, Barițiu în Transilvania și Mocioni în Banat, mă mai nutrește speranța...”¹⁵².

Scrisoare deci a celui **Andrei de Mocioni** (1812-1880) - cum semnează dânsul - care preconiză¹⁵³ idealul politic: „constituirea tuturor românilor într-un unic corp politic, o țeară coronală¹⁵⁴ cu tip și caracter român”. Scrisoarea, adresată: „Preacinstului și prea onoratului Domn Iracliu Porumbescu”... și datată: în Foen, 30/18 ianuarie 1861, mulțumește pentru oarecare atențiune și asigură că „mai multă îndestulare aflai în acea circumstanță că cu bucurie mă conving că, din zi în zi, se (în)mulțește numărul acelor bărbați, cărora inimile¹⁵⁵ sunt pătrunse de spiritul timpului de azi carii-s plini de zel și amo(a)re pentru dulcea limbă și națiune no(a)stră, carii cu consecvență de f(i)er propugnă drepturile a (sic!) poporului român, arătând lumii... că poporul român e copt, prin urmare demn de aceea egalitate și libertate, care o a(u) împărțit Dumnezeu popoarelor”.

Și, firește, din partea unui Andrei Mocioni, încheierea nu putea fi decât același românesc îndemn: Așadar, Domnule, pasă și de acum¹⁵⁶ înainte pe această (sic!) - deșteptând poporul din somnu(l) său vechi(u) și înfocân-du-l pentru națiune(a) sa. Să trăiești, Domnule, pre(a) mulți fericiți ani, în ajutor(i)ul națiunei noastre.

Andrei(u) de Mocioni(i)”

IX – 3

Implicarea lui Iraclie în activități de interes social, politic, cultural

O dovadă apoi pentru proeminența părintelui Iraclie printre semenii săi! Adresa protopopului Hanițchi din ținutul Putilei (datată: „Chisilițeni, la 25 ianuarie/ 6 februarie 1861”), care arată că: „În temeiul înalt – episcopescii orânduiri... ca iscălitul protopresviter să se înfățișeze cu doi păstori sufletești a(i) ținutului său la 31 ianuarie/ 12 februarie 1861, de dimineață, în Consistorium cu scopul propunerii dorințelor a sfintei Bisericii noastre a Răsăritului în privința ierarhiei, să invit(eaz)ă prin aceasta pe¹⁵⁷ Cucernicia Ta la împărtășirea (= participarea) la acest adevărat cumpănitoriu interes... Când deci e – n joc un „adevărat cumpănitor(iu) interes”, părintele Porumbescu nu-i uitat!

Cum o fi reprezentat, în 12 faur 1861, „Cucernicia sa d. paroh Iraclie Goelmbiovșchii“ dorințele sfintei Biserici a Răsăritului, bănuim din următorul fragment¹⁵⁸, păstrat prin hazardul vremurii, între rămășițele scriptice ale lui Iraclie: „Prea onorațiilor părinți! Cauza sântei noastre beserici, regularea referințelor ei (i)erarhice, delăturarea unor necuviințe vârate în organismul ei prin decurgerea timpurilor, revendicarea drepturilor ei sinodale, îmbunătățirea sorții clerului pastoral, recâștigarea autonomiei ei depline ca singurul mijloc eficient de a stârpi orice abuz, de a ridica Biserica la treapta ce i se cuvine, asigurându-i într-acest mod mijloacele cele firești și adevărate de dezvoltare treptată și fundamentală, spre a o vede(a) înflorind în orice privință mântuitoare, toate acestea sunt o cauză comună (= publică). O cauză din cele vizate... inima fiecăruia(a)...domni, ci și un sprijin moral, o încurajare pentru micile mele puteri de a lucra și de acum înainte, orișunde mi se va da ocajune (= ocazie) pentru binele patriei, pentru dezvoltarea și spor(i)ul Besericei pe calea cea adevărată a libertăților, a adevărului și a dreptății și-mi dă speranța sigură cum că, dacă cuvintele mele au aflat un echo (cf. germ. Echo) atât de răsunătoriu în țară, noi, conlucrând cu puteri unite, vom ajunge fără îndoială la ținta dorită de toți compatrioții.

Așadară placă-vă a-mi primi respicaciunea (= expresia). Simțimintelor mele celor mai devotate (de) stimă și de prețuire, ce vi le păstrez atât sântiilor voastre, cât și cauzei noastre celei sante...

IX - 4

Faima de cărturar a preotului Iraclie

Și iarăși alte mărturisiri pentru faima de cărturar ce-o avea sihastrul Iraclie din vizuina sa de munte! De la Constantin Morariu¹⁵⁹ aflăm că profesorul de teologie și fericitul făclier cultural Vasile Ianovici (1806-1866), „ales deputat în dieta bucovineană“, „a apărut drepturile alegătorilor săi cu atâta vrednicie, încât a căpătat de la dâșii o adresă de mulțămită”.

Ei bine, între hârtiile păstrate de la Iraclie Porumbescu e și coala-manuscris¹⁶⁰ - manuscris torso - care începe cu: „Mult Veneravere și Preavrednice Domnule Profesor!” - și care, fără a-i zice pe nume profesorului, evident îl țintește pe Vasile Ianovici, continuând: „Prea vrednicia Ta ai cuvântat în ședința a șaptea și a douăsprezecea a dietei țării noastre din sesiunea curinte¹⁶¹ în favorul Bisericii noastre, în favorul nostru al clerului și al întregii noastre societăți ortodoxe din Bucovina, cu o părtinire atât de nobilă și călduroasă, cu un curagiu atât de rezolut și bărbat și cu o elocvență atât de ingenioasă și sublimă, încât nu numai dieceza și țara noastră – din margini în margini - e astăzi pătrunsă de admirațiune și întreaga lume ortodoxă privește în minutul acesta cu adâncă plăcere și adevărată considerațiune la persoana cea de veneravere a sănției tale”. Mulțumita aceasta, caligrafiată și mai ales corectată de mâna lui Iraclie Porumbescu, e alt document pentru răstăriștea ortodoxiei și românismului bucovinean al epocii, arătând că vine: „pe când drepturile noastre eclesiastice, promise altminteră și garantate legalmente, sunt în fapt îngustate și jignite; pe când, mai departe, confrății noștri mireni, spre a-și susține conștiința lor confesională și religioasă, și spre a-și păstra suvenirile lor cele sante și ereditate de la părinții și străbunii lor, abia mai respiră sub povări¹⁶² materiale dărpănătoare, fără ca comprimăciunea aceasta atât de aspră și dură și - cum prea vrednicia ta prea bine ziseși - chiar și-n întreaga Austrie excepțională, să poată fi realmente justificaveră; pe când, zicem, aceste nefavoriciuni grele și sfâșietoare există în eparhia Bucovinei în cea mai mare vigoare - noi, în fine, clerul ortodox din această ț(e)ară suntem supuși în privința subsistințială (= existențială, a existenței) unor circumstări atât de neamice, care-s, în proporțiune cu puseciunea ori și cărui cler de altă confesiune din Bucovina, ba și din întregul imperiu, neasemănaver mai grele și mai precare”. Și indirect, acest omagiu, adresat prea vrednicului Vasile Ianovici, e altă istorică reacțiune în contra acelor - cum zice chiar textul ei: „știute apucături și contra - operăciuni dușmane - străine, directe au indirecte, vătămătoare însă de tot simțul uman și creștinesc, care nu numai vatămă autonomia cea cuviincioasă și legitimă a Bisericii noastre și o dejosesc pre aceasta în abie(a) numai tolerată¹⁶³, ci care apucături și contra - operăciuni chiar în nefavorabilitatea circumstărilor noastre își ascuțesc dărzile cele veninoase, spre a le repezi și împlânta în sânul santei noastre Maice – Biserica”.

Și, iarăși, fericit har al sorții, că s-a salvat și răspunsul – mulțumită a lui „Vasile Ianovici, č. r. = cezar-regal (= k. k.) – cum erau siliți să-și zică funcționarii Austriei! - profesor de teologie”, adresată (cu data: Cernăuți, în 19 aprilie 1863): „Mult onoraților frați și împreună lucrători în via Domnului” - 14 preoți fruntași din larg - latul Bucovinei, între care: Toma Renney de Herseni, paroh la Burla, Dimitrie Onciul (tatăl istoricului D. Onciul!) - paroh la Straja, și Iraclie Golembioschi, paroh la Șipot.

Modest, dar conștient de afirmarea sa ca **ostaș al Bisericii și al Neamului**, deputatul („ablegat al clerului” își zice dânsul) Vasile Ianovici,

încheie: „Totuși adresa prea vrednicilor voastre din 17 martie 1863... deși n-am meritat - o, mult m-au bucurat, fiindcă în ea aflu întărirea, că cele ce am cuvântat și am propus eu în sesiunea trecută a dietei¹⁶⁴, sânt adevărate și răspund referințelor și dorințelor fraților mei în Hr(i)st(o)s. Mult prețuita adresă a prea vrednicilor voastre o privesc ca un semn de prietenie și de iubire(= iubire!) frățească, ea îmi este mângâiere pentru defăimările ce le-am auzit din partea protivnicilor lucrului nostru comun, servește mie ca îndemn de a păși mai departe pe aceeași cale care am apucat - o și a mă lupta cu toate puterile în contra ce nu zăvoresc preoțimii și poporimei drept - credincioase și mă cătesc ca pe un escentric, vorbind eu cu toată modestia curat numai adevărul, și zugrăvind starea clirului păstoresc singurel cu acele vâpsele cum ca și este întru adevăr”. Așadar, excentric deputatul Vasile Ianovici, în ecoul taberei austriacante, pentru că-și apăra „Biserica noastră strămoșească!” Și alături de dânsul, Iraclie Golembiovischii, apărător¹⁶⁵ la fel de fervent al Bisericii românești.

Și iarăși cărturarul Iraclie Porumbescu.

Informat printr-o scrisoare¹⁶⁶ a lui Ion al lui George Sbiera (1836-1916), datată: Cernăuți, 23 „octomvre” 863 că: „profesor(i)ul Pumnul tipărește un lepturariu românesc” și că „de-n scrierile literare ale sănției tale încă s-au luat în lepturariu niște poesii, poesii, dar biografia, viața sănției tale ne lipsește, și de aceea ești foarte rugat... să binevoiești cât mai curând a ne tremite biografia sănției tale, de-mpreună cu consemnăciunea lucrărilor literare tipărite și retipărite¹⁶⁷, spre tipărire, cel târziu în luna lui decembrie a. c.”. De altfel și această scrisoare a lui I. G. Sbiera subliniază meritele culturale – cărturărești ale lui Iraclie, cuvântând: „Scopul scrisorii de față este scop comun (= scop de interes public, obștesc). Sănția ta, carele totdeauna ai luptat pentru scopuri și interese comune și acuma nu ne vei retrage concursul, mai cu samă, când este vorba de un șerviț (= serviciu), ce se face literaturii române, pentru care ți-ai câștigat destule merite însămnate prin lucrările literare de până acuma”.

Am semnalat, cu eseul nostru - *Iraclie Porumbescu și-n „Lepturarele” lui Pumnul*¹⁶⁸, că versificațiile, nu poeziile!¹⁶⁹ - care „s-au luat în lepturariu” sunt următoarele (semnate pseudonimic - „De un sătean”), apărute în *Lepturariu românesc*, tom. II, partea 1, Viena 1863: *Cerșitor(i)ul* (p. 17-22: 48 strofe!), *Trândavul* (p. 50-51), *Vârtutea* (p. 51), *Fluturul* (p. 51-52) – și-n *Lepturariu românesc* tom. II, partea 2, Viena 1863: *Știința* (p. 14-15) și *Poetul* (p. 23-25) - sunt ale lui Iraclie Porumbescu.

În adevăr, factura lor (de proză rimată și fond propagandist) și forma lor coincide cu alte versificații ale Porumbescului, iar patentele pumnulisme, juxtapuse, produc proba definitivă:

Lepturar II/I sau II-2, pag – *Scr. lui Iraclie Porumbescu*, pag:

răchiamă (reclamă): „Le răchiamă” - II/1 19 - eschiamă - 53

fu prochemată: 181

fericitatea: II/122

cumpănitătea: 60

idealeitate:II/119
ajutorință: II/1 19
fericinței: II/2 24
nemulțăminte: II/2 24
întipărința: II/2 24

neschimbătatea: 19
promiință: 37
esperința: 181

Câteva considerații, totuși, asupra acestor stihuri care rămân la același coborât nivel al exhibițiilor versificate de Iraclie Porumbescu.

În *Cerșitor(i)ul*, următorul cadru din poezia firii (dar cu aceleași stridente accentuări improprie ale cuvintelor).

Era vifor și ger mare,
Crivățul greu viscoalea
Și c-o aspră şuierare,
Vâjâind, tot amorția.
Câmpii gemea-n amorțire
Și copacii desfrunziți,
De-a boreilor clătire,
Țipau triști și înseleiți.
Vitele mugeau ascunse
În bordeie pre-n pământ
Și de-al iernii ger pătrunse
Sta grămadă rumegând.
Lunca, goală și pustie,
Părăsită de păstoriu,
Vuia trist de vijelie
Și de vânt amorțitoriu.

Neaua pică azvârlită,
Munți de zloată grămădind
Și de vifor răscolită,
Zbura-n aer viscolind.
Paserile degerate,
L-adăposturi alergau
Și cu penele înflăte
După hrană ocoleau.
Oile pre târle-nchise
Pre'n câmpii nu mai meiau,
Și pre'n viscol se'nhăitise
Lupi urlând și ocoleau.
Îngrozit de-așa natură
Fiecare și pătruns,
Ședea-nchis și la căldură
De al iernii vânt ascuns.

Haină vremuire, în care compasiunea versuitorului se duce cu gândul la mucenicia sărmanului cerșitor, iarna.

Apoi:
În asemenea sâmtîre,
Și cu-n suflet întristat
Furat de somn dânsul se vede:
Pre'n morminte, dar cu morții
Și de umbre ocolit.
Și atunci:
Mă unii și eu cu toții
Ca să nu fîu osebit.

Cugetând în liniștire,
Crez că somnul m-a luat.

Ceea ce se aude acum, în lumea morților, e același etern antagonism dintre bogați și săraci. Încât:

Riposta la asemenea apostrofă:
Unul, cu mare-nfocare
Strigând:- Fugi la cei săraci!
Tu nu poți să fii în stare,
Lângă mine ca să zaci!

Ce? -îi zise cu-ndrăzneală
Glasul cel răspunzitoriu
Și-n mormânt să am sfială
De un ton îngrozitoriu?

Măi, calicule, ascultă!
 Nu veni, pacea să-mi strici,
 Că nu-mi place vorbă multă
 Să-am cu tine: piei de-aici!
 Ticălosule obraznic,
 Ce cutezi și îndrăznești,
 Ca să vii atât de falnic,
 C-un bogat să putrezești?-

Neci că voi să știu de tine,
 Împărat ori sclav de ești,
 Căci te văz că tot ca mine
 Și tu-n groapă putrezești.
 Și ce văz eu chiar în faptă
 Nu pociu să tăgăduiesc:
 Tu-ntr-o groapă, eu în alta,
 Putrezești și putrezesc.

Așadar – preconizarea unui atotnivelator principiu de egalitate!

Dup-această cunvorbire
 Ce-auzisem în mormânt,
 Cuprins tot de mulțămire
 Că și eu cu morții sânt

Răspicam fericitatea,
 Ce în sufletu-mi sâmțiam,
 C-a sosit eternitatea
 Și că toți în ceru eram.

Aceasta – doar în vis! Pentru că-n realitate...:

Dar îndată deșteptarea

Și perindu-mi arătarea,

M-aruncă iar pe pământ

Iar săraci auz gemând.

Oricum, fond destul de original! Forma însă, hurducată pe aceeași grunzuri ai unei ritmici nefirești: gêmea(u), țîpau, pîca, sbûra(u), vûia, șêdea, starê, lipsește, ci undé esti, cûprins .

Deochetisme lexicale, ca: ajutorință și fericitatea! Repetarea moleastă a verbului ocolesc și cu anumit transfer semantic: „Paserile degerate... După hrană ocoleau; „Și pren viscol se-n-hăitise Lupi urlând și ocoleau”; „Mai gândesc și ei vre-o data. La săraci ce ocolesc. În așa stare uitată... „Pre’n morminte dar cu morții. Și de umbre ocolit!”

Dar, fapt de reținut pentru **Iraclie Porumbescu, care, în proza sa, e un fericit depozitar de elemente lexicale rare**. Iată-l pe acest Iraclie Porumbescu și creator de cuvinte: Copacii... *însloii*¹⁷⁰ (plini de sloiuri de gheață); iar „Oile... nu *meiau*” (= poate nu mai mehăiau după târlele și mielușei lor). Rememorabilă apoi prin versul scurt¹⁷¹ alert, netrândav - versificația *Trândavul*, pară și mai sprinten în ritmul –nu trohaic, ci iambic:

Cum vin, mănânc,

Cum mă deștept

Si-apoi mă culc,

Cafea aștept¹⁷²

Ca să mai iau odihna;

Și iar gândesc la cina.

La același subnivel apoi, serbedele elucubrații *Vârtutea și Fluturul*, ca și simplele reflexiuni abstracte *Știința* și *Poetul*, interesante doar prin latura lor negativă, deșănțatele bizarerii lexicale: *predomniciune*, *vechitătatea*, *vănitatea*, *intipărînța*, *restința*, *fericintă*, *nemulțumită*, *străpurtat*, *strărupt*, *lămintează*... - specimene la cari credinciosul ucenic al lui Aron Pumnul, I. G. Sbiera, nu renunță nici la 1899. Atât din „poezia” lui Iraclie, în *Lepturarile* lui Pumnul, care înmănuncheau și material mai bun! Iar din biografia autorului lor - doar calificativul *sătean*: „de un sătean”.

Dar în această invitare de a colabora *lepturaricește*, I. G. Sbiera mai aducea și-o informație despre altă năzdrăvănie a chiriarhului de funestă

amintire, Eughenie Hacman. Faptul trebuie cu atât mai mult subliniat, cu cât același Sbiera va vorbi, la 1899, despre *Vederi limpezi nationale la episcopul Eugeniu Hacman - Familia Sbiera*, p. 163. Deci știrea: „străinul „Șenbach este secretariul episcopului nostru!” Străinul Schönbach, menționat (poate) acum de bravul militar Gh. Popp, în scrisoarea-i din 23/I 1861, către Iraclie, unde, venind vorba de risipa făcută în banii *Fondului religios din Bucovina*, citim: „din acești bani mulți s-au dus și pe căi sinistre, cum se descoperi și în dezbaterile senatului imperial. Anume jupânul condamnator¹⁷³ (un polon) să-și fi făcut în Capitala Bucovinei 2 palaturi și apoi s-a dus în pensiune acum de curând. „Și străinul Schönbach, al cărui amestec în rosturile publice ale Bucovinei românești, îl va înfiera mai târziu (la 1868) Alecu Hurmuzachi, în scrisorile-i către Iraclie, cuvântând în scrisoarea notată, din 1868: „Știu totodată că chiar astăzi Schönbach ruga pe cineva mult a-i susține alegerea, deși are de secur a se duce de aici, dar i-ar fi o satisfacere a 3 - a alegerea (sic!: alegere). Auzit-ai ambițiunea (= ambițiune!) ticăloasă ca aceasta! Pentru asta e merit ținutul Humorului? Aceste ți le spun toate în discrețiune, ca unui amic de acum peste 20 de ani! Și să-ți mai spun dar, că am auzit, că și părint(ele) Constantin Grigorovici (Capul Codrului) nu se va despărți de ceilalți preuți alegători, dacă se vor uni despre un candidat demn și nu va părtini numai decât lui Schönbach. Fi-voi bun proroc sau...?” Și apoi - 2) în scris din 2/11 1868: „De atunci am mai scris, după înțelegere(a) luată cu toți amicii noștri de aici și la D-nii părinți Țurcan din Stulpicani, V. Ciupercovici-Pârtești și Pct. Andruhovici-Drăgoești, rugându-i, conjurându-i a-și întruni puterile, a le încorda cât mai mult și mai tare, spre a feri de la acel ținut și de la țeară rușin(e) a de-a se alege un străin. Mă mir cum mai au curajul unii a propune candidatura lui Schönbach, când e un fapt constatat că el a cerut un post de Bezirksrichter la Boemia, sau nu știu unde, care cerere, recomandată de Hacman, au trecut prin guvern la Ministeriu, unde se află acum. Avem toată speranța că va fi împlinită și D-lui înaintat – afară din țeară. Înșeală dar pe bietul popor aici, care-l îndeamnă spre astă alegere”. În sfârșit, asupra faimosului Anton Schönbach, Dr. I. Nistor ne servește o serie de informații precise¹⁷⁴: Că era polonez și de religie romano-catolică. Și că pe la 1860 se apropiase de Eughenie Hacman ca „Mefisto de Faust”, cum zice un cronicar din foaia *Albina*¹⁷⁵ că „fusesse... mai mulți ani omul de încredere al episcopului și inițiat în intimitățile acestuia” - însoțindu-l pe Hacman pân-și „la vizitațiile canonice”(deci prin eparhia Bucovinei) și „la ședințele Sinodului din Carlovăț”. Dar „Schönbach împărtășia cu stăpânul său toată ura și disprețul diecezanilor români; aceștia îl considerau „duhul cel rău al episcopului, de piatra scandelei și de biciul lui Dumnezeu”¹⁷⁶. Și după același I. Nistor: „De câtă considerație se bucura acest străin în ochii episcopului, se vede din faptul că acesta, la 1866, sili pe membrii consistoriului și pe egumenii mănăstirilor să aleagă pe străinul Schönbach deputat al fondului bisericesc în *Dieta provincială* în locul răposatului Vasile Ioanovici¹⁷⁷. Dară deputații

români din acest corp legislativ scutiră eparhia de această batjocură, refuzând să valideze alegerea făcută în persoana omului de încredere al episcopului¹⁷⁸.

Și acum înfierarea macabruului Hacman, inclusiv favoritul său Schönbach și prin I. G. Sbiera. Așadar: „Fiind scopul acestei scrisori, ți-aș împărtăși multe din cercul nostru, dar am grabă; atâta poate vei ști că străinul Schönbach este secretariul episcopului nostru, în onoare(a) căruia a și dat Eugeniu o masă la instalarea lui, la care au fost invitați amicii, familianții episcopului și ai lui Șenbah. Iată și-n consistoriu străini și încă străini și de lege, chiar la un post, unde se pertrătează afacerile cele mai delicate ale clerului și ale Bisericii, ale legii am putea zice. Și noi ne batem capetele să aflăm în contituciunea, în așezămintele bisericești niște canoane, pe carile își întemeiază capul canonic al Bisericii noastre de aice această străina procedură a sa; dară în deșert, căci acolo aflăm numai afurisării, căftărisiri, destituiri ale aceluia carele ar cuteza a face așa ceva, dar neci o umbră de razim al acelei proceduri. Și apoi ce vre(a) episcopul să scoposească prin această așezare? Au doară blamarea clerului și a credincioșilor noștri, ce o dă prin punerea unui străin în postul de secretar(iu) episcopesc, dovedind că la noi nu se mai află oameni capaci (= capabili) oameni deștepți, pricepuți și prevăzători și că toată lumina, chiar în cler și în Biserică, precum și apărarea intereselor bisericești poate veni sângur (Cf. germ. „allein nur”!) numai de la străini? Sau poate că episcopul are alte scopuri anticanonice antibisericești, (= antibisericești!) ce vre(a) să le ajungă numai prin străini, căci trădători între fiii Bisericii nu poate afla? Părinți, căroră vi s-a încredințat turma binecuvântătoare să o păstoriți fără să pierdeți vre-o oaie, căutați și privegheați, căci lupul este între turmă și va sfâșia oile și le va răsipi și atunci răspunderea toată va cădea asupra păstorilor adevărați”. Și elocvent rămâne faptul că, urmărindu-l biograficește pe Iraclie Porumbescu, ajunge din nou, și cu mărturia lui Ion Gh. Sbiera (alături de cea a lui Gheorghe Popp și Alecu Hurmuzachi) de a ne întregi imaginea morală a vlădicului care „trădători între fiii Bisericii nu putea afla...”

Și iarăși cărturarul Iraclie Porumbescu! Ni - l vădește (nedatata adresă nemțească) a unui **G. Bozdech, care-l invită pe Iraclie Porumbescu să colaboreze la redactarea unui nou abecedar român**, comandat din ordinul Ministerului. Pe Dr. Gustav Bozdech, „k. k. Schulrath”, deci consilier școlar, care la 1 septembrie 1863 era recomandat ca membru în Comisiunea pentru manualele didactice românești, menite Școalei reale cernăuțene – inaugurată la 3 sept. 1863¹⁷⁹.

Îl știm din C. Morariu - *Culturhisterische und ethnographische Skizzen uber die Romanen der Bucovina*, p. 211. Ba în același 1863 (C. Morariu - *Op. cit.*, p. 220) îl vedem chiar „Landesschulrathin”, deci oarecum șef suprem al școalei. Iar I. C. Sbiera (*Familia Sbiera...*, 1899, p. 186) îl arată pe Dr. G. Bozdech, la 1863, inspector școlar. Așadar, spicuiind scrisoarea lui G. Bozdech! „Întors din călătorie - zice dânsul - aflai între altele și de la Minister(iu) ordinul de a alcătui un nou abecedar, după exigențele timpului și după aproximativ

model al abecedarului german... Îmi permit a presupune, că și Prea cucernicia Voastră mă veți ajuta și cred că P. C. V. nu veți pregeta de-a lua asupra-vă partea ulterioară a abecedarului. Mă gândesc adecă la bucățile de lectură (p. 48 din cea recentă ediție ilustrată): Văd. Aud etc. După părerea mea ar fi de tradus primele 6 (bun - înțeles, rimate, pentru a fi învățate pe din afară). Pentru celelalte s-ar afla poate similare înlocuiri din alți scriitori. La caz că acestea nu se găsesc, ar trebui iscodite altele la fel sau cele prezente adaptate la condițiile țării. Stilul să fi popular, dar nu leșinat¹⁸⁰ și slavismele deocheate, ca și latinismele și galicismele să fie evitate” Remunerația..., conștiința că s-a izvodit și-un abecedar român (eine romanische Fibl), care, asemenea celor acum existente în alte limbi, omagiază progresul. Și – documentar - avertismentul de-a nu divulga proiectul, „pentru că noi amândoi, nefiind persoane gratae, să nu pornească, anticipativ, din te-miri ce parte, o contra-agitație”.

Diplomat Iraclieșul nostru, îl întâmpină cu juvenila explozie:

Ah atunce-n sfânt-unire

Toți românii la un loc!

Ca să ajungă acum, chipurile - cot la cot cu jupânul Gustav Bozdech, înhămat în același atelaj de *persoane minus gratae*! Adică părintele Iraclie cum ar fi ajuns oare să nu prea fie în grații - și-n ale căror grații? Doar văzut prin prisma lui Eughenie Hacman et consortes! Dar, căsătorit cu ne-românca Emilia Klodnițchi¹⁸¹, cum se afla, în adevăr că oficialul k. k. Bozdech îl putea bănuii bun de alcătuit abecedar pe gustul ministrului. Cât despre dizgrația publică de care se sesizase inspectorul Bozdech, suntem prea lămurii de I. G. Sbiera la care, pentru înființarea școalei reale de la Cernăuți cetim: „Profesorii străini, și cu deosebire directorul acestei școli, Dr. H. Tausch, și inspectorul școlar de atunci, Dr. G. Bozdech, își propuseră să zădărnicească bunele intențiuni ce le manifestase guvernul central cu deschiderea acestei școli în 1863; pe o parte să facă cu neputință introducerea oarecândva a limbii românești ca limbă de învățământ...”¹⁸². Și „orbiți de ură și de fanatism, avură cutezarea să afirme că rezoluțiunile împărătești nu sânt normative, dacă nu sunt votate ca legi de corpurile legislative; că legile din vigoare nu trebuie să fie aplicate așa cum sună ele, că profesorul nu trebuie să aibă convingere proprie; că o școală reală românească ar fi o prostie¹⁸³ etc. etc. Evident, alde G. Bozdech, avea el destule motive să se simtă cu musca pe căciulă cu privire la simpatia publică... românească!... Cu ce realizări s-a soldat însă, din partea lui Iraclie Porumbescu, această inițiativă de colaborare didactică - nu putem preciza.

Și iarăși o inedită scrisoare care-l vedește pe intelectualul Iraclie Porumbescu, interesant sub diverse aspecte față de cele ale culturii românești. Scrisoarea lui Zaharia Boiu¹⁸⁴ (1834-1903), profesor și publicist, redactor la *Telegraful român* (din 2/XII 1862 - septembrie 1865 - cf. Nerva-Hodoș - Al. Sadi Ionescu - *Op. cit.*, p. 715).

Z. Boiu răspunde (cu data: „Sabiiu în 21 februarie 1863”) unei scrisori a lui Iraclie (din 6 februarie), relatându-i despre posibilitățile unei comenzi de cărți și de fotografie și „portrete de protagoniști români care s-ar putea căpăta. Între cărți sunt întâi: în chiar 2 exemplare „doritele poezii sau mai bine zicând cercări poetice”, cari, „fiind tocmai pe gata, vi se vor espedui cât de curând. „E probabil mănunchiul lui Zaharia Boiu, *Sunete și răsunete, Cercări poetice*, Săbiiu 1862¹⁸⁵. Altă carte: „Edițiunea dorită din *Baladele* lui Alessandri”, care „n-au ajuns încă la noi. „Cam curios! Ediția 1-a din *Baladele* adunate și îndreptate de Alecsandri, apărând, partea I-a la Iași 1852, și partea a II-a *ibid.* 1853. Iar a 2-a ediție, cu eticheta *Poezii populare ale românilor*, adunate și întocmite, apare la București în 1866. Ajungem la chipurile, „portretele corifeilor valahi”. Întâi: „Portretul Domnișoarei Dunca îl alătur aici în fotografia, luată la trecerea-i prin Sibiu. Și imediat confesiunea: „mărturisesc însă că în natură renumita autrice e mult mai tânără și mai amabilă de cum arată în fotografie. „E vorba de **botoșăneanca Constanța Dunca-Șchiau** (născ. 1834 - + când?), care până la 1863 publicase la Paris, în 1862¹⁸⁶, volumul *Elena*. Și cum „însușindu-și cunoștința mai multor limbi”-„începu a scrie de timpuriu în diverse ziare și reviste, „iar” pentru scrierea sa pedagogică *Fiițele poporului* primi de la Domnitorul României un premiu de 3000 fr.”¹⁸⁷ – dânsa putea fi, de pe atunci, „renumita autrice”¹⁸⁸.

Și iar cuvântul lui Z. Boiu - *Din portretele românilor iluștri*, durere „se află prea puțin”¹⁸⁹. Adece numai: Ioan Pușcariu (1824-1911)¹⁹⁰, Mocioni¹⁹¹, Barițiu, Suluțiu¹⁹², Pumnul, Mitropolitul Nifon¹⁹³ - și evenimentele și figurile istorice: Deputații români din Pesta, Divanul ad-hoc, Unirea Principatelor - apoi: Mircea cel Bătrân, Mihai cu 18 Domni, Mihai Eroul, Domnul și Doamna Știrbei - Vodă. Și rămâne impresionant faptul cum, în schimnicia sa de la Șipote, în atâta hondrăială ucraineană a enoriașilor și-n atâta lălăială nemțească a tuturor Bozdechilor (și chiar și a căsașilor săi), părintele Iraclie pândește buna carte românească și-și ornează masa, bibliotecuța, rafturile și sertarele arhivistice cu chipuri de oameni și fapte mari ale Neamului. Foarte prețios apoi post - scriptumul lui Zaharia Boiu: „Vă rog a ne mai cerceta cu câte o corespundință din Bucovina. „Ceea ce - iarăși - înseamnă că Iraclie Porumbescu îi mai cercetase pe cei de la *Telegraful român* cu asemenea corespondențe!

Și iarăși, cărturărească proeminență a lui Iraclie Porumbescu se vedește și-n faptul că și dânsul se află printre acei câțiva preoți fruntași cărora episcopul Hacman, sub ingerința guvernului austriac, le adresează, în 9/21 Ianuarie 1864, cele ***Șapte întrebări cu privire la organizarea administrativă a Bisericii ortodoxe din Bucovina***. Informația o deținem de la Leonida Bodnărescu¹⁹⁴ care zice: „Să nu ne mirăm deci,...că același episcop Evg(h)enie care l-a dojănit adese pe părintele Iraclie, ... îl ține pre ... Iraclie Porumbescu de unul din cei mai erudiți preoți și-i trimite și lui, la 9/12 ianuar 1864, o oficioasă în care-l provoacă să-și deie scris părerea sa asupra unor întrebări cardinale referitoare la administrarea Bisericii ortodoxe din Bucovina, Iraclie... s-a și grăbit de a da răspunsurile dorite; aceste răspunsuri au și fost tipărite de el în *Concordia* din

Budapesta. Durere că n-am dat de ele, ci numai de traducerea în germănește. Titlul românesc sună: „Răspunsurile la cele 7 întrebări cardinale date unor preoți de episcopul Hacman în anul 1864, în privința organizării administrative a Bisericii ortodoxe din Bucovina”. Informația completă o aflăm în amintita „traducere” „în germănește”, adică în broșura lui Iraclie, tipărită la 1891: *Zur administrativen Organisirung der gr. Or, Kirche in der Bucovina*, Czernowitz, Concess, Typo und Lithographie des Erzb. Silvester Morariu-Andriewicz, 1891 (32 pagini).

Ni se reproduce aici și „oficioasa” Hacman: *Cele 7 întrebări*:

- 1) Care este autentică și reala noțiune a autonomiei Bisericii Ortodoxe (orientale);
- 2) În ce consistă ființa Sinoadelor bisericești?
- 3) Cine e chemat să administreze averea Bisericii?
- 4) Câți și ce fel de membri trebuie să cuprindă sfatul episcopului diecezan?
- 5) Câți și ce fel de membri cuprinde asistența personală la bisericile catedrale și mitropolitane?
- 6) Membrii sfatului episcopal, pot fi totodată și membri ai personalului catedral?
- 7) Ce inovații ar fi de dorit în constituția Bisericii ort. ro. din Bucovina, după normalizarea ei din 1786?¹⁹⁵.

Și înțelegem că e vorba de-a informa cercurile guvernamentale în jurul faimosului deziderat al drept-credincioșilor români bucovineni: Acel congres bisericesc care, din hăinia austriacă, tot deziderat a rămas și nu s-a mai realizat niciodată! Chiar din capul locului cetim că lămuririle acestea „se cer.” În scopul unei temeinice expertize care urmează să fie comunicată înaltului guvern al statului¹⁹⁶. Semnatarul Eugen cere elaboratul răspunsurilor „cel mai târziu până la 15/27 februarie a. c.”, fiind el însuși „legat de acest termen”¹⁹⁷. Iar nota finală a referentului Iraclie spune apriat că: „Aceste teze, determinate de Ministerul de Culte de la Viena, fură, ceva mai apoi, răspunse, la Carlovăț și 234 - Sibiu, de către patriarhul Baiacici și către episcopul Șaguna, în congrese bisericești convocate de acești chiriarhi și compuse din fețe bisericești și din profani, în sens omogen cu acest referat, iar Statutul organic, întemeiat și formulat pe el, fu apoi sancționat de M. S. Împăratul...”¹⁹⁸

Elocvent rămâne faptul că și celelalte vetre ale ortodoxiei austriece (Sibiu și Carlovățul) se pronunță la unison cu elaboratul bucovineanului Iraclie Porumbescu! În adevăr, chestionarul încredințat părintelui Iraclie, fu satisfăcut, și-ntru cele teologice, și-ntru cele profane, cu reală prestanță academică. Răspunsul era doar reclamat și „pe temeiul anumitor dispoziții sau pe temeiul istoriei noastre bisericești”¹⁹⁹. Cu dârză seninătate, „referentul” nostru accentuează (p. 3-4) că orice cetățean are dreptul „să se miște în stat liber și sigur, dezvoltându-și nestingherit forțele sale fizice și spirituale”²⁰⁰. Că (p. 6): „Statul, ca ocrotitor al dreptului public, n-are nici voia să favorizeze o asociație sau societate eclesiastică, mai mult decât pe altele”²⁰¹ - iar (p. 7): „Majoritatea cetățenilor unei confesiuni, nu dă statului dreptul de a prefera această

majoritate²⁰². De unde concluzia că (p. 7): „și Biserica noastră ortodox - orientală... e îndreptățită să-și reclame și să aibă autonomie desăvârșită și autocrație”²⁰³.

Și, pas de pas, în această impresionant - chiurasată filipică, temeinica documentare²⁰⁴ a citatelor din literatura aferentă și a referirii la dispozițiile legale ale oficialității. Vibrează în aceste pagini de doctă teologie (care onorează „Facultatea de la Cernăuți”) și oțărârea de la Boian, când, pledând pentru sinodalitate, Iraclie opinează (p. 13) că: „Văjnicia și sfințenia sinodalității în Constituția Bisericii noastre, stă, cred eu, la înălțime egală cu sfințenia și importanța a înseși Învățăturii lui Hristos”...fiind „recunoscută ca cea mai eminentă pavăză contra dușmănoaselor atacuri fățișe sau încercărilor sobolice (subterane)”²⁰⁵. Și, cam depășindu-și cadrul chestionarului, consulentul nostru –de altfel cu legitimă mândrie-va declara (p. 18-19): „Pentru a ne reconstitui Biserica, noi creștinii ortodocși - orientali nu trebuie... să ne referim la actualele, așa-zise religiuni – de - cultură, cum e de ex. cea reformată, protestantă, elvețiană, anglicană, scoțiană etc; toate actualele biserici reformate nefiind alta, decât o necesitate, trezită prin puterea adevărului și prin spiritul iluminării și al civilizației, de a râvni o întoarcere către ortodoxie, primordiala universal-apostolică și sinodală Biserică - Mamă”²⁰⁶.

Oricum, **preconizările teologului Iraclie Porumbescu nu prea puteau fi pe placul căpeteniilor lui ierarhice!** Și cu atât mai lăudabil faptul că dânsul nu le-a lăsat înmormântate în foaia budapestană *Concordia*²⁰⁷, ci cu creștinească cutezare, le-a reeditat în limba... Vienei și a Cernovițului! Nu pe placul regimului, care-și ascutea dinții la formidabilă avere a așa-zisului *Fond - religionar* (rezultat din secularizarea averilor mănăstirești) - când mentorul Iraclie Porumbescu amintea ca Regulamentul împărătesei Maria Theresia, din 1778, și Planul normativ din 1786 dispunea ca administrarea averii bisericești să fie condusă de capul ierarhic (episcop sau mitropolit) cu trei asistenți: unul militar, altul eclesiastic și-al treilea din tagma burgheză. Și nici pe placul despotului Hacman, care trebuia să se-mpiedice în răspunsurile lui Iraclie de hrisostomicul citat, că: Absolutismul să nu fie îngăduit în Biserică! Iar foarte reeditabila contribuție teologică a lui Iraclie P., *Zur administrativen Organisierung der gr.-or. Kirche...* poate fi și pe viitor normativă întru organizarea Bisericii ortodoxe!

Ecou al acestor șapte întrebări, cu atâta demnitate răspunse de preotul Iraclie Porumbescu, următoarea scrisoare, datată numai cu: Cernăuți 29 sept. (deci fără an) a lui E. Hurmuzachi²⁰⁸ acel Eudoxiu H., zis Docsuță în deosebire de unchiul și bunicul său Doxachi, care ani de-a rândul a fost deputat în Dieta Bucovinei și apoi și-n Camera deputaților de la Viena.

Așadar, următoarea scrisoare:

„Prea onorate Părinte și Amic,

Ca o nălucire dulce din vremile trecute mi-a sunat broșura sf. tale, acele *Șapte întrebări*, de cari atâta vorbă a fost atunci, când încă nu era trop tard. De aceea Vă mulțămesc din inimă pentru îndegetările²⁰⁹ prețioase a unui bărbat

(citește: ale unui bărbat) ecsperimentat în lupta aceasta grea, pe care, cu adevărată bătaie de inimă o începem mâne²¹⁰. Preludiul ne va lămuri, degrabă, ori de²¹¹ ...avem mai bine a renunța pentru momentul (citește: pentru momentul de față). la aspirațiunile legale ce de 20 ani frământă mai tare decât, toate, inimile românilor bucovineni, sau avem a ne mulțumi²¹² cu anomalia și neadevărul²¹³ ce pătrunde toate drepturile naționale până în ziua de astăzi.

Încă odată Vă mulțumesc și Vă rog a primi asigurarea distinsei mele considerațiuni. E. Hurmuzachi”.

IX - 5

Griji pentru creșterea copiilor

Și, dezbărându-ne o clipă de cele hârtii, documente porumbesciene, mai intrăm nițel **în sălașul părintelui Iraclie și al blândeii preotese Emilia**. Ciprianel, de 7-8 ani vârstă, e gata bun de școală. Silabisirea abecedarului o începuse cu taică-su, rutinat dascăl și din practica lui pedagogică de la școala primară (de dânsul inițiată), la Șipote. Frățiorul lui Ciprian, Ștefan, de 4-5 anișori acum, prinde și dânsul a fi un fel de companion de joacă. Numai surioara Măriorica, în primul ei anișor, își păzește cuminte legănuțul. Dar din toamna anului 1860, căsuța parohului de Șipote, răsună mai arare de vioara lui Ciprian. Copilul românului Iraclie, n-avea ce se încurca în școala „rusească“ a Șipotului, e adus (în septembrie! 860) **la școala primară de la Ilișești**, locuind aici la „moșul“ (= bunicul) său de pe mamă, Ștefan Klodnițchi, căpetenie a ocolului silvic, mutat acum la Ilișești. Și astfel, parohul Iraclie coboară de aici înainte mai adesea din al cui bar huțano - rutenesc înspre meleagurile dragii lui, moldovenii de la șes, mai aproape de Stupca – faimoasa...- care sta să-i adăpostească și lui – și lui Ciprian - un atât de vajnic răstimp de viață, și, mai aproape și de româneasca Suceavă, către care trebuie să-i dea ghes grija de școlirea copiilor săi.

NOTE BIBLIOGRAFICE

1. Vezi în: *Revista Bucovinei*, (Timișoara) An. IV 1945, nr. 1-2, p. 39-40

2. Datele nașterii pentru Maria și pentru Emilian și Tit, fiind scoase din scriptele oficiale ale parohiei de la Șipot (vezi: *Făt-Frumos*, 1942, p. 124-125), sunt, evident, arătate în stil vechi. Mormintelele lui Emilian și Tit le-am văzut în cimitirul Șipotului, când cu excursia din 15 septembrie 1933, amintită în *Făt-Frumos*, 1942, p. 124.

3. „La onomastica mult iubitului nostru Miljunciu, în 8/20 aug. 1860:

Copil iubit, cum ne-ntrebai, cu bucurie,

Ce dar ți-om hărăzi de ziua ta, noi ție?

E astăzi ! Vai! Și ce-ți putem aduce

Decât doar lacrimi - la a ta cruce...

Irachie și Emilia

4. „Supralocotiitoriu” (deci: Oberleutenant) semnează dânsul în scrisoarea I. Iar, în finalul din scris. a IV-a citim: „Contribuitorii sunt 6 căpitani, 8 supralocoțiitori, 9 locoțiitori, 4 amploiați”.

5. Spre deosebire de bucovineni, românii ardeleni îmbrățișau și cariera militară, rămânând buni români cu toată tunică împărătească în care se-nțoleau. Subsemnatul, L. M. și-i are astfel, în cea mai senină amintire pe camarazii din războiul 1914-1918, ofițeri activi în regim. 41 infanterie: căpitanul Ștefan Coșocariu (chiar așa semnat, în pofida tuturor tendințelor de ortograficească deformație i. r.) și locot. Ilarion Pahone.

6. Numele Popp i-l citim din scris. I; numele Gheorghe - în *scris. a II-a și a IV-a* (de 2 ori:), precum, perifrastic-camuflat și-n *scris. a III-a*: „Marele mucenic din 23 aprilii vechiu”.

7. Cf. *scris. a IV - a*: „Știi, deci, că nu sunt nici avut nici învățat, nici de viță nobilă (aci însă nu înțeleg pe Traian, cu carele mă mândresc în tot locul a-i fi urmaș - ci pe tata și pe mama)...”. Și, pentru a-i evidenția condițiile familiare, cităm chiar mai din plin (*scris. a II-a*): „Întâmplându-se pe cea vară să saluți o dată patria mea, te rog să nu pregeți a osteni de la Rodna încă o o(a)ră la St. Georgiu (băi minerale renumite); acolo e so(a)ra mea Sofronia, măritată după economul Toader Lazar, apoi încă 2 o(a)re la iubita maică, în Leșu (nevoieșu – adineaori – citatul loc din *scris. a III-a*: „Lésiú nevoieșiú”. „Aceste 2 muieri, văzând pe un amic al meu de departe venind la casa lor, ar crede ca au prins pe D-zeu de un picior”.

8. Cf. *scris. a IV-a*: „Grădinuța strâmta, ascunsă și modestă e școala Năsăudului, din care am (i)eșit ca copii și apoi, fără alte învățături adică fără a mai învăța airlea, am pășit în lume, care încotro, și mai toți s-au fericit. Pauga a(u) fost învățător(iu) în plasa (= clasa) a 4-a normală, cea mai înaltă facultate ce am absolvit noi”. Iar școala normală, în nomenclatura austriacă a epocii = școala primară, elementară - cf. capitolul *La școala normală capitală din*

Suceava, din autobiografia lui Constantin Morariu, publicată în revista *Făt-Frumos*, An. III, 1928, p. 42.

9. Cf. Dr. Corneliu Diaconovich - *Enciclopedia Română*, tom. III, Sibiu, 1904, p. 206 și Lucian Predescu - *Enciclopedia „Cugetarea”*, București, p. 525

10. Probabil: *Foaie pentru minte, inimă și literatură*; De cercetat!

11. Femininul soată, cu sensul masculin: soț. Pereche, precum, la fel, și alt feminin, soție poate avea înțelesul de: camarad, comiliton, fârtate.

12. Încât Gh. Popp al nostru stă să-l omagieze, împreună cu 26 camarazi ai săi de arme, trimițându-i un pocal de argint aurit, cu o inscripție ad-hoc și o comitivă (adresă) redactată și cu concursul lui Iračie Porumbescu (*scris. a IV-a*).

13. Cf. *scris. a II-a*: „am primit toate epistolele care mi le-ai trimis – ca recomandată, la Abrud și cele prin colo și expreși - toate”.

14. *Scris. I și scris. a IV-a*. Iar pentru lectura: dieina - zeina (divina), cuvânt pe care-l descoperim și-ntr-o elegie de iubire a poetului bucovinean Vasile Bumbac („să pronunțe buzele-ți zeine”) cf. Victor Morariu - *Foaia Societății pentru literatura și cultura română în Bucovina*, 1932, p. 32.

15. *Scrisoarea a II-a*

16. *Scris. a III-a*: „Un brav patriot din Bucovina, pre care am avut norocire(a) a-l cunoaște în casa ilustrei familii de Hurmuzachi, în Cernăuți, în 1858 și 1859”.

17. Cf. *scris. I*: „vei fi așa bun a arăta închinăciunile din parte-mi... Domnului Alecu și Nicu” și *scris. a IV-a*: „pe coconii George și Docsachi nu am avut norocire(a) a-i fi văzut”.

18. Pe care îi salută în *scris. I*: „Doamnei” specială atenție și-n *scris. a III-a*.

19. Alecu Hurmuzachi, iar Aron Pumnul ei aici *Arune*!

20. Și-n ce austriacantă schimosire a numelor, bieții românași: Rădoi, Câmpean. Lica!...

21. Poate cel din fotografia păstrată în *Albumul familiei Iračie Porumbescu*, unde, după spusele D-nei Maria Rațiu - Porumbescu, e arătat de noi ca: „părintele Vasile... din Viena” = Vasile Popovici, aromân de origine. Fotografiatul, expresie a unei leonine bărbății, numai flinta să i-o pui în spate și să-i dai drumu-n codru - poartă pe piept decorații militare austriece.

22. = chestiunile.

23. Aice cu o: „nacionale”! Ceva mai jos, însă: „amoare națională”. Iar pentru transcrierea: „nacionale”, cf. în aceastași *scris. I*: „strălucinde”.

24. Noi, elevi ai acestui liceu, zicându-ne (1906), cu emfază, iredentiști și interpretând cuvântul cu: imperial-regal (= k. k.) dentiști (cari scot dinții împăratului)...

25. Cf. Cosnt. Morariu - *Părți din istoria românilor bucovineni*, 120

26. Probabil traducerea mecanică a germanului über!

27. Sfiindu-se, el k. k. austriac, să scrie cuvântul de foc: Ajută tuturor românilor! – Documentar și postscriptul: „Epistolele mele - de cumva le țin-ar

trebui încredințate flacărei; ele sânt cuvinte curate ca aurul, însă pentru necurați de prisos (când ți-ar cerca de acestea casa cum vedem că se întâmplă în timpuri mai noao). „- Și, cum știm (cf. p. 107-108), așa ceva, la 1851, i se-ntâmplă și lui Pumnul! Și... la fel, lui Gh. Bariț – cf. *Prefață* la N. Bănescu - *Correspondența familiei Hurmuzaki cu Gheorghe Bariț*. Vălenii de Munte, 1911, p. VII: „Scrisorile primite de Bariț au fost multe. O parte însă fu nevoit a le distruge însuși, de teama urgiei ungurești”. Semnătura, în *scris. a II-a* numai George, deci nu: Supralocțiitorul Gh. Popp! Și mai tănuuit semnată *scris. a III-a*, cu: Marele mucenic din 23 aprilie vechiu”! Vorba lui Eminescu: „*De-așa vremi se-nvredniciră cronicarii și rapsozii!*”

28. Și ne întrebăm: N-o fi vorba de-o versificație a lui Iraclie, scrisă sau tipărită, pe „hârtia cea roșie”? Iar „doctrina”, n-o fi motto-ul din p. a 2-a stihuirii *Cătră Zimbrul Moldovei*: „Acum! – ori nici ca cum!” – stihuire pe care o vizează apoi *scris. a IV-a* lui G. Popp?

29. Și chiar numai pentru aceste postume caracterizări, prăbușite de-o atot-răzbunătoare Nemesis asupra memoriei lui Eughenie Hacman - scrisorile aprigului ardelean Gheorghe Popp merită desmormântate!

30. Cumnatul lui Iraclie (care cumnat?) e elogiât și de Alecu Hurmuzachi, în scrisoarea sa din 9 noiembrie 1868, unde citim: „Scrisoarea (sc.: d-tale, Iraclie) m-a(u) interesat prea mult, precum și aceea a d-lui cumnat al D-tale, căruia trebuie să-i fac complimentul meu nu numai pentru că scrie atât de bine, ci pentru că și judecă atât de bine și înțelept persoanele și toată starea lucrurilor. Aceea ce spune despre noul candidat B. este prea întemeiat, și când ne vom întâlni, ai putea primi dovezi preavederate spre deplină justificare a opiniunii cumnatului D-tale.... Zice și cumnatul D-tale, că va fi prea greu, de a reuși cu-n candidat necunoscut alegătorilor săteni; îmi pare că judecă de tot bine.”

31. La data acestei scrisori a lui Gh. Popp, adevă la 12 martie 1861, menționata scrisoare a lui Alecu Hurmuzachi putea fi transmisă nouă torso (fără finalul ei), ampla scrisoare de la 2 faur 1861, din care, în adevăr, îndelung - desțăratul Gh. Popp putea să-și stâmpere însetata inimă cu sucul acelor cuvinte alese, ca de ex.: „Dumnezeu să te țâie că ai știut a-ți mai păstra în inimă un loc pentru alte interese, decât acele strictisime parofiale, care câte odată și pe la mulți sânt numai materiale, că ți-ai păstrat, zic, acel foc sfânt, care ferește sufletul omului de-a amorți și a putrezi. Vei crede după aceste, ce mare bucurie resânte un călător(iu) în pustii, când îi mai răspunde un ecou, când mai aude un glas omenesc; nu știu de vei putea sâmpți destul de viu aceasta, că munții te țin departe și nu numai slăbite dară ajung până la D-ta oștilăciunile mișcării sau neliniști(i) și fierberii care ne-au cuprins sufletele de mai bine de un an de zile. Nu ai fost față la repețitele și înverșunatele noastre lupte și dară nu ți s-a(u) putut nici amărî, nici îngreșoa îndestul sufletul, văzând la unii atâta ticăloșie, lașitate, servilism și perfidie... Fie-ți... destul de-a afla, că adeseori, tocmai acei care sânt mai îngâmfați, știu pe altă parte a fi și cei mai servili și cei mai mârșavi. Ce să-ți mai spun? Atâta doară că chiar când primeam scrisorile... D-

tale, ne încordam toate puterile,... să cercăm măcar a mântui ț(e)ara de peire(a) cumplită, națională, religioasă, morală și de nu ne-ar ajuta bunul Dumnezeu, apoi a-i mântui măcar onoarea, a dovedi lumii și României întregi, că tot s-au aflat mai mult decât 5, care nu au voit a o vinde și a trăda... Noi am rămas statornici, pătrunși după cum am fost și sântem de dorința a împlini o sântă datorie. Cine dorește și voește aceasta, unească-se dară cu noi, cine nu, meargă drumul său; noi nu ne putem abate din ceea ce am cunoscut de drept, de aceea ce e un drept, un interes neperscriptiver al țării. Lăsând altora a-și da sufletul pentru un rang de senator, un post de hofrat - voim a susține și a apăra, cât ne va fi în putere, un drept, o idee, un interes comun și universal... judece-ne Dumnezeu și dăruiască sprijinul său cauzei drepte!... Iată că în curând vor urma alegerile... Pentru numele Domnului, pentru nefericita soartă și suferințele acestei biete țări, nu stați de acum cu mânele în sân, ci ieșiți pe scenă și mișcați-vă, lucrați, căutați să nu aleagă poporul dușmani sau ne-nțelepți sau păpușe, ci să aleagă pe cei mai vrednici din voi, să aleagă pe oricine va fi onest și capabil și hotărât de a nu avea în privire decât cauza comună... Pentru numele Domnului, dară, faceți ce puteți; adunați-vă, espediați trimiși, scrieți oriunde nădăjduiți că veți putea avea înrăurire, în toate ținuturile, pe care aveți cunoscuți și amici și popor bun și oameni de treabă; nu te mărgini, iubite prietene, numai la ținutul D-tale, ci caută și cearcă a lucra în toate și prin toate. Dumnezeu se va mânia și ne va blestema și va trimite fulgerile asupra-ne, asupra voastră, popilor, de nu veți face, de nu veți izbuti a trimite pe cei mai buni și cei mai voinici deputați în dietă... aș avea a-ți spune multe, multe, și nu am nici ochi, nici liniște, nici timp.” – N. B. Pasagiul: „Pentru numele Domnului, pentru nefericita soartă...” – până la: „nici timp” e reprodus, cu mici modificări țărânizatoare, de Const. Morariu în: *Părți...* p. 186-188.

32. Martir, ca unul care, pentru românismul ziarului *Bucovina*, îndurase 5 zile de temniță austriacă - cf.: C. Morariu - *Skizzen...* 1888-1891, p. 276 și același, *Părți...* p. 190, apoi Const. Loghin - *O sută de ani de la nașterea lui Alecu Hurmuzachi*, 1924, p. 15 și T. Bălan - *Frații George și Alexandru Hurmuzachi și ziarul Bucovina*, 1924, p. 39-41. Iar pentru triumfala ieșire a lui Alecu Hurm. din temniță, cf. Iraclie P. în scrisoarea sa (din 19 oct. 1880 către C. Morariu): „Când ieși el din închisoare în Stockhaus, de lângă biserica nemțească, publicul aștepta ieșirea lui și-i făcu șpalier pe stradă de-a lungul până la piața principală, aclamându-l cu descoperirea capetelor și cu vivat! Eu îl urmam și plângeam...” Și Martir Alecu Hurmuzachi și pentru eroica sa luptă naționalistă dusă în pofida plăpândului său fizic; cf. chiar adineaori – citatul pasagiul (din 1861): „aș avea a-ți spune multe, multe și n-am nici ochi, nici sănătate, nici liniște, nici timp.” Iar, în timpul arestării lui Alecu H., frate-său Gheorghe, intervine și se întrepune pentru eliberarea lui Alecu, motivând cu: „... umsomehr, als seine überaus schwächliche Constitution und seine seit Jahren leidende Gesundheit Schonung und Pflege erheischen und er, wie nöthingenfalls durch das Zeugniß eines hochachtbaren hiesigen Arztes dargethan werden kann, auch dermalen

sich seit dem Frühlinge in ärztlicher Behandlung befindet”, la T. Balan - Frații George și Alex. Hurm..., p. 59.

33. Ca ofițer ce se află!

34. „Încă 4 săptămâni în nedumerire, apoi poate să ne mai liniștim cu dietele”.

35. Arhaism și regionalism: = chinuiții

36. Bizară sintaxă: „*asupra deputațiunii cerânde autonomie*”!

37. Victor Morariu - „*Foaia Soțietății pentru literatura și cultura română în Bucovina (1865-1869)*”, Cernăuți, 1932, 5. - Cf. și I. G. Sbiera - *Famili(e)a Sbiera...*, Cernăuți, 1899, p. 160-162

38. Cf. și scrisoarea lui Alecu Hurmuzachi către Iraelie P., din 12 martie 1861: „chiar astă noapte am primit o depeșă a lui Docsachi (sc. de la Viena), care spune: Landesregierung wiederhergestellt. Neuer Landeschef Martina, früher Hofrath in Temeswar, würdiger, gescheiter Mann. Mikuli nach Lemberg versetzt. E. H.” – Aceasta e sigur, și cred că e bine a se vesti, că de-n nenorocire se pare că sânt oameni, care nu-și cercetează cugetul, când au a-și da vot, ce întreabă mai întâi de opiniune(a) stăpânilor săi; acum cred că vor mai pierde domnii anxionști de-n prieteni, după cum am auzit chiar astăzi dimineață pe vr-o 10, carii îndată s-au întors și acum s-au lepădat de patronii lor.” –N. B. – Landesregierung cu un Președinte al Țării, deci nu un simplu Kreisamt (= cerc), dependent de Guvernul Galițian!

39. Sublinierea lui Gh. Popp

40. recte: pagina

41. *Versiunea I* (Cf. Leca Morariu - *Iraelie Porumbescu...*, 1938, p. 14)

42. din „versehen”!

43. În *Scris. a III -*, datată: „*Capitala friulană, 14 Martie 1861, n(ou)*”

44. „A-i reforma”, precum Luther i-a reformat pe „învățăceii” săi!

45. Articol al lui Gh. Barițiu care ar urma să fie spicuit; articol amintit apoi și-n *Scris. a IV-a*, citată mai jos.

46. Forma curentă a imperfectului, fără-u în pers. a 3-a plural - iar apoi, imediat, forma analogizată, cu-u: vedeau

47. Cinci din aceste „jurnale” (periodice) sunt înșirate la rând în *Scrisoarea a IV-a*.

48. CAO/ЕН* – scris chiar chirilicește de Gh. Popp.

49. *Gazeta Transilvaniei*, apărută, cu titlul *Gazeta de Transilvania* etc., la Brașov, în 12 martie 1838. Redactor: Gh. Bariț; din 9 sept. 1850 - 30 dec 1877 – Iacob Murășanu etc. etc. (Cf. N. Hodoș. și Al. Sadi-Ionescu - *Publicațiunile periodice românești*, 1913, p. 287).

50. Ap. la Sibiu în 3 ian. 1853 (Cf. N. Hodoș și Al. Sadi-Ionescu - *Op. cit.*, p. 715)

51. *Amicul scólei*, scriptura pedagogica pentru invetiatori, educatori și toți barbatii de scóla”, Sibiu, ian. 1860 - (31 dec.) 1865, un număr. pe trimestru; de la 7 ian. 1861, un număr. pe săptămână (*op. citat*, p. 34)

52. *Revista Carpaților*. Literatura-sciinție-istoria-arti-politica, București, 1 ian. 1860-15 dec. 1861, un număr pe lună. Redactor: G. Sion. Din 1861, două numere pe lună (op. citat, p. 562).

53. *Naționalulu*, „jurnalul politicu-comercial”, București, 5 dec. 1857-11 mai 1861, două numere pe săptămână. De la 9 iun. 1858, în subtitlu și: „literară” (op. cit., p. 446).

54. *Scris. a IV-a*: „... Marian e trecut la altă viață, și pe cum am văzut din Foaie-l vom eterniza prin monument și o bibliotecă cu numele lui”. Desigur: *Foaie pentru minte, inima și literatură*, Brașov, 2 iulie, 1838-24 febr. 1865, un număr pe săptămână (op. cit., p. 257).

55. *Scris. a III-a* din 23 I 1861?: „Tocma citesc în *Fremdenblatt* din 22 I că bravul Docsachi cu Vasilco, Marin etc. au descălecat la hotelul *Keiserin Elisabeth Stadt*; Doamne, stai-le într-aju-tor(iu)!

56. *Scris. a IV-a*: „Scrie-mi dar, fii bun, că a(le) noastre jurnale vin târziu și celor străine nu voi a crede toate, pentru că ele, afurisitele, s-au obicinuit a scrie toate întortochiate despre români. Ales ticălosul de *Wanderer*, carele primește toate calumniile și infamiile.

57. *Scris. a IV-a*: „mi veni *Ostdeutsche Post*, cu faimosul articol *Ein Blick auf die Bucovina*; ține-mă, Doamne, pe autor(ul)! Că ce bine-mi freacă pe mârșavul și ticălosul triumvirat de acolo”; Și ne întrebăm: cine-o fi acel autor?

58. Probabil „popa Vasile” din *scris. I*.

59. Probabil Marzeileza Deșteaptă-te, Române! care, chiar și pe 1848, ființă acum, dimpreună cu actuala ei melodie, adoptată și adaptată din bătrânescul cântec de grea răstriaște: *Din sânul maicii mele | Născut în griji, necazuri, | Răstriaștea mi-a fost sfântă | Cu dansa m-am luptat...* – (v. M. Gr. Poslușnicu - *Istoria muzicii la Români...*, p. 404 - 405).

60. Popularizatul *Ca un glob de aur luna strălucea*, știm că putea fi, chiar cu haina melodică, izvodit de Iraclie P. (cf. p. 83), sau mai putea fi: „Vin de mă sărută, dulce copiliță” cu muzica lui C. Mikuli (cf. N. Bănescu - *Correspondența familiei Hurmuzachi cu Gh. Bariț*, p. 1911, p. 37).

61. Alecsandri cel atât de curent și-n Bucovina Hurmuzăchenilor!

62. Putea fi chiar: „*Mult e dulce și frumoasă. / Limba ce vorbim*” – apărută acu în vol. *Din Poesiile lui George Sion*, București, 1857, p. 190-193.

63. Da, dispoziție cu adevărat... umoristică...

64. *Scris: nun!*

65. După *Dicționarul* lui August Scriban, Iași 1939, p. 1143, cu ruptu = cu hurta, cu toptanu. Din auzite mai știu că locuția cu ruptu, la prestarea unei munci, s-ar traduce: am lucrat cât de mult și cât de cinstit.

66. Era înainte de înfrângerile suferite de Austrieci în Italia; la Magenta (4 ian. 1859) și la Solferino (24 ian. 1859).

67. Pers. I-a plur. a aoristului, exact ca-n arhaică. La fel, mai jos: ne întoarsem și ajunsem (cf. Leca Morariu - *Voi lăudatu*, Cernăuți, 1928, p. 18).

68. autohtonii de... italieni. De altfel, „pământeni” le ziceau soldații români din Austria, piemontejiilor din Italia nordică.

69. Probabil o aluzie la profetul Daniil din Vechiul Testament – nota editorului

70. O fină trăsătură de creion, cu același duct grafologic ca și cel al acestei întregi scrisori, înseamnă deasupra lui „Care bate” un sfios Garib – deci Garibaldi, întregim noi. Zvăpăiatul entuziast, care, cu voluntarii săi, luptă de repetate ori (1848, 1859) contra austriecilor, și care aice, prin etimologie populară, ajunge la Care-bate, precum d. p. Bonaparte devine Bunăparte, Königgrätz – Câne-Cret etc.

71. Foarte legat de: „ținutul cel dulce, în care crescusem” (*scris. a I*) – și îmbucurat de: „limba română cea dulce și melodioasă ce o am ereditat de la străluciții străbuni” (*scris. a IV-a*)

72. Variantă, acest întortocate, prezintă și-n fraza: „s-au obicinuit a scrie toate întortocate.”

73. Cf. Spiridon Popescu - *Moș Gheorghe la Expoziție*, Ed. a II-a, Buc., 1922, p. 39: „Ales acum, am fost o bucată vreme bolnav.”

74. Cf. : „derepce desădești preutul Zeului?” *Codicele Voronețean*, Ed. I. G. Sbiera, Cernăuți, 1885, p. 46-48

75. Cf. Leca Morariu - *Morfologia verbului predicativ român*, II/1 1925, p. 22 și 27

76. Cf. Leca Morariu - *Voi lăudatu*, Cernăuți, 1928, p. 11

77. Cf. August Scriban - *Dicționarul...*, Iași, 1939, p. 1027

78. Sub raport grafic, e cu, nu ca!

79. Și Hurmuzăchenii scriu așa – cf. N. Bănescu - *Corespondența familiei Hurmuzaki cu George Bariț*, 1911, p. 22, 43, 77, 78, 98.

80. Cf. la fel, intercesiune („Vă promit cea mai activă intercesiune și cea mai zeloasă mijlocire”) la Const. Hurmuzaki (*N. Bălcescu, op citat*, p. 112).

81. Ba și substantivul „confidenție” („să fii așa bun a adscrie îndrăzneala mea de o parte confidenței și amicii frățești...” - *scris. a IV-a*).

82. Cf. în aceeași *scris. a IV-a*: „a cărui umbră ne-a comitat totdeauna”.

83. La fel, Elisa Sturza, născ. Hurmuzachi: „numai acestor cugetări pot adscrie atâta atențiune și amabilitate” (La N. Bălcescu – *Op. citat*, p. 68)

84. Cf. la I.G. Sbiera - *Famili(e)a Sbiera...*, 1899, p. 163: „înărâurінță străformătoavă”.

85. Și, la fel, cu similară românizare a lui circum, cetim în corespondența hurmuzăcheană (din N. Bănescu - *op citat*, p. 19): „încunjurările nu m-au favorizat” și 36: “în așa fatale încunjurări”.

86. Cf. O. Densușianu - *Literatura română modernă*, II, 1921, p. 176

87. Deci, Villach-ul austriac

88. Fă să fii ales deputat în Dieta Bucovinei.

89. *Scr. l. Ir. P...*, p. 15

90. Falsificarea, ultragierea legii - vrea să zică Iraclie Porumbescu.

91. Pretorul din Rădăuți realiza scamatoria
92. Locuție străină
93. Cf. I. G. Sbiera – *Famili(e)a Sbiera...*, p. 162 și Victor Morariu – *Foaia Soțietății...*, p. 5
94. Precizarea „astăzi sâmbătă” („viind astăzi sâmbătă la Cernăuți”) ne arată că este vorba de 2 faur, stil nou.
95. Deci: Hacman, Bendella...
96. Hiperurbanism curent în Bucovina – pentru parohiale
97. așadar
98. În sensul: cauză obștească, publică
99. Cuvinte – sinteze întru caracterizarea păstoririi lui Eughenie Hacman!
100. Din creierii munților: Șipotul Sucevei
101. Noch eimal, nichmals!
102. Sublinierea lui Alecu Hurmuzachi
103. Se declară
104. Cine o fi fost?
105. Dar mai sus: „depuațiune”
106. Sublinierea lui Alecu Hurmuzachi!
107. Firește – Docsake Hurmuzachi, fericitul autor al preafericit – redactatului *Emancipationerat der Bukowina*, Wien, 1861 - și viteaz apărător al autonomiei bucovinene în 1848, tocmai dânsul să absenteze în acea delegație!
108. Iarăși grav pentru cel ce-și doarme somnul tuturor iertărilor sub lespezile catedralei de la Cernăuți!
109. „A mers”... la Viena! Și cum a mers o știm din rarissima și aproape inedita filadă (de 20 de pagini) *Emancipationerat der Bukowina*, Wien, 1861 – cuminte expozeu, de sobră și iscusită maturitate politică, încât cu atât mai mult se afirmă a fi (cum înțelegem din C. Morariu – *Părți din istoria românilor bucovineni* p. 180 și din I. G. Sbiera – *Famili(e)a Sbiera*, 1899, p. 161 al lui Eudoxiu Hurmuzachi.
110. Unul dintre pumnulismele epocii, rătăcit în curata (v. Victor Morariu – *Foaia Soțietății...*, 1932, p. 10) limbă a bine-simțitului Alecu Hurmuzachi
111. Constantin Morariu – *Părți din istoria românilor bucovineni...*, p. 97.
112. Cuvânt de deschidere rostit în I – *ma adunația generale de-n 19 aprilie (1 mai) 1862 a Reuniunii române de-n Cernăuți* de A. Hurmuzachi, Cernăuți, Tipărit de Joan Eckbert, 1862, p. 7
113. Deci – la un consiliu electoral
114. Același rău – poticnit T. Bendella
115. în Bucovina
116. Trebuie eliminat „însă”, datorat vitezei scrisului (cf.: „Scriu cu așa grabă, încât nici nu pot ceti mai întâi scrisoarea D-tale...”
117. Deci: ardent – râvnitul și (de către hainul guvern austriac) mereu frustratul congres bisericesc!

118. Și iată și calificativul – anexioniști – liliecilor morali și reptilelor politice și cozilor de topor din acele timpuri!

119. Cf. scrisoarea din 15 mart: „articolul gazete, pe care ți-o alătur(ez) aici (scris de Docsaki)”. Și – firește – articolul lui Iraclie P. din *Gazeta Transilvaniei* de pe la (adică dinaintea lui) 12 martie 1861, rămâne să fie desmormântat...

120. Cine va fi harnic să ni le dezgroape aceste pagini de interes pentru noi din *Ost – Deutsche Post* de la 7 martie 1861?

121. Cine-o fi acest domn Moș?

122. G. Agenor conte Goluchoweski (1812-1875), guvernor al Galiției și ministru de interne al Austriei (cf. Dr. Corneliu Diaconovich – *Enciclopedia Română*, tom II, 1900, p. 579; Cf. și I. G. Sbiera – *Famili(e)a Sbiera...*, p. 161.

123. Alt articol care așteaptă să fie redat circulației...

124. Poate: bârfăriile

125. Cf. germ.: Lebenszehen

126. Care, alături de scrisorile lui Alecu Hurmuzachi, publicate de I. G. Sbiera (*Famili(e)a Sbiera...*, p. 239-244) și de cele publicate de N. Bănescu de mult își reclamă înmănuncherea în-tr-un volum.

127. „Talentosul, vivaciul și vâșcăitorul Alexandru” îi zice Sbiera (*Famili(e)a Sbiera...*, p. 106).

128. Vezi Ștefan Meteș – *Din creațiile și corespondența poetului Gheorghe Sion cu contemporanii săi*, Cluj, 1939, p. 204-209.

129. Oreste Renney își semnează dânsul ale sale trei scrisori (una din 1867) către Iraclie Porumbescu; Reni îi zice citata scrisoare a lui Alecu Hurmuzachi; Orest Reni de Herseni citim la C. Morariu în: *Culturhistorische und ethnographische Skizzen über die Rumänien der Bukovina*, Resicza – Wien, 1888–1891, p. 220; Amicul meu, Orest Reni de Hârseni îi zice I. G. Sbiera în: *Famili(e)a Sbiera...*, p. 218 – și O. Reni – același - *idem*, p. 287; Renei îl numește Slavici – *Amintiri...*, 1924, p. 63; și iar Orest Renei citim în T. Ștefanelli - *Amintiri despre Eminescu*, 1914, p. 121; Precum iarăși (Oreste) Renney (evident oficial – cf. T. Bălan – *Serbarea de la Putna*, 1871, 1932, p. 73 și 95) îl citează în T. Bălan în *Serbarea de la Putna...*, 1932, p. 17, 18, 40, 41, 46, 56, 57.

130. Funcționari, amploiați

131. Căpitanatul districtului, prefectul județului

132. T. V. Ștefanelli - *Amintiri despre Eminescu*, București, 1914, p. 121

133. Încât și Cezar Petrescu e-n nota realității când (printre cele câteva improprii invenții – cf. Leca Morariu – *Pentru Luceafărul lui Cezar Petrescu*; în: *Buletinul Mihai Eminescu*, An VII, 1936, p. 134), în vol. *Nirvana* (Ed. „definitivă”) din *Romanul lui Eminescu*, p. 136, intuiește, la soborul românesc de la Putna anului 1871, o situație ca aceasta: „În schimb s-au ivit sprijine neașteptate chiar de la beamterii împărăției. Prefectul districtului Rădăuți, Oreste Renei, după ce și-a îndeplinit toate formele față de stăpânire, ca un

român de sânge ce era, a ales jandarmi tot moldoveni și i-a trimis, chip să supravegheze că lucru, cot la cot cu studenții de la Viena, teologii și gimnaști de la Cernăuți și Suceava”.

134. Și foarte nimerit zâmbește T. Bălan (p. 51): „la Putna n-a fost nici un oaspe și nu s-a întâmplat nimic”.

135. În adevăr multă călicime, mulți coate – goale năboiră din Galiția în Țara fagilor – Bucovina, încât umoristul Bucovinei, Mihai Teliman (1863–1902) a zis: „Galițienii au noroc. Ei vin din țara cartofilor în mânăsa Bucovină”. Spre a afla aice ceea ce nu pot afla în țara lor... Călătoria nu le face dificultăți. Pelegrini de aceștia se pot vedea zilnic pe toate stradele Cernăuțiului. Ei se cunosc pe portul lor galițian: „picioare și coate goale” – v. M. Teliman – *Foiletoane*, cu prefață de George Tofan, editate de *Societatea academică Junimea*, Cernăuți, Suceava, 1906, p. 103.

136. În cauză e, probabil, tot somația de plată, împotriva căreia intervenea, la 23/I 1861 și vrednicul militar Gheorghe Popp.

137. pentru a ancheta și raporta

138. Evident: *Gazeta Transilvaniei*.

139. S-a restabilit, reinstalat, restaurat

140. pasuri - pași

141. Izvorul - cătun al parohiei Șipote

142. Cf. germ: „Ich enpfehle mich!”

143. Într-ale sale *Amintiri din viața militară*, Cernăuți (fără an) p. 91

144. Dintre care, totuși numele Hormuzachi a rămas (de 3 ori) intact, nescrijelit.

145. Și care pare a fi fost, de profesie, silvicultor, interesat fiind pentru sporirea salariilor din tagma pădurarilor (Cf.: „Schau dass (du) Deputirter wirst, dann wirkst für die Gageerhöhung des Forstwesens!” = Vezi de te fă deputat; atunci lucrezi pentru sporirea retribuțiilor celor din silvicultură).

146. Cf. pasajul: „Ich unterhielt mich fast 3/4 Stunden mit dem liebenswürdigen Hormuzachi, das Gespräch drehte sich ausschliesslich fast um die Verhältnisse unseres Kronlandes, und so Gott hilft, dass nur einigermaßen von dem erfüllt wird was vorgeschlagen ist, so stehen der Bucowina und uns schöne Tage bevor” = „Am discutat mai 3/4 de oră cu amabilul Hormuzachi. Discuția s-a depănat aproape exclusiv în jurul chestiunilor țării noastre, și, dacă numai în oareșicare măsură se realizează ceea ce s-a proiectat, atunci Bucovina și noi vom apuca zile frumoase.

147. „indem du als gescheitder (! = gescheidter) Mann der allgemeinen Sache und auch dir selbst hiedurch grossen Nutzen verschaffen könntest.“

148. „ein sehr tüchtiger und loyaler Mann“

149. Pentru neplătirea căreia intervenea și Gheorghe Popp (vezi p. 207) și Oreste Ren(e)i (vezi p. 218).

150. Dacă n-ar fi preferat mai distantul calificativ *amice*, am putea crede că-i chiar acel elogiat cumnat al lui Iraclie – mai ales că-n post - scriptumul scrisorii cere (în leșește) niscăi „chroszi“ (= bani)!

151. Elocvent e că Iraclie își constituise un *Album* din „cele mai însemnare scrisori” ale corespondenței sale (album care ne-a salvat atâtea din prețioasele documentări asupra - i) - precum și că chiar a publicat una - alta din aceste scrisori, ca de pildă: scrisoarea lui C. Negri către Iraclie (din 1872). Vezi: Leca Morariu - *Și iarăși Dacoromânul Iraclie Porumbescu* în revista *Fond și Formă*, An II, 1944, p. 10-13. Și în: *Unirea*. Joi. 17 martie 1888, evident același ziar cotidian (al lui I. G. Bibicescu), *Unirea*, apărut în 1 faur 1887 până în 1 iulie, 1888, în care după propria-i mărturie, Iraclie își publica schița *Un episod din 1848* (Cf. și Leca Morariu - *Bibliografie Iraclie Porumbescu*, în: *Revista Bucovinei*, An. IV, 1945, p. 46-47).

152. Scrisoare citată anterior

153. Cf. Dr. Corneliu Diaconovici - *Enciclopedia Română*, tom. III, Sibiu 1964, p. 306

154. Cf. germ. *Kronland*!

155. În decupajul din *Unirea*, alterarea: „a căroră inimi sunt pătrunse de... - cari îs plini de zel și onoare....”! Mai grav: în *Unirea*, scrisoarea e fals datată, cu: „16/18 Ianuarie 1861„(ceea ce-i un non sens).

156. Cuvântul *acum* lipsește în originalul lui A. Mocioni.

157. Inadvertență sintactică șarjată de Caragiale!

158. Jumătate de foaie dintr-o coală mare, al cărei scris ar putea fi și al lui Iraclie Porumbescu

159. Constantin Morariu - *Părți din istoria românilor bucovineni*, Cernăuți, I, 1893 și II, 1894, p. 166

160. Manuscris-torso - (în copia lui Vasile Hrincu - completă!

161. Altă posibilitate de a data această omagială adresă, păstrată cu lipsa sfârșitului. Contra - mulțumita lui V. Ianovici o datează cu 7 martie 1863, zicând: „Totuși adresa preavrednicilor voastre din 7 martie 1863, ce am căpătat-o la 13 a l(unii) c(urente), deși n-am meritat-o...”

162. Situație care ne amintește de spusele apripului înainte - mergător întru apărarea limbii românești din oropsita Bucovină, Constantin Morariu, care zicea că: „Kraft einer vom Lemberger röm. - kathol. Consistorium erlassenen und streng gehandhabten Verordnung kein Nationalist als Lehrer aufgenommen wurde, wenn er nicht zuvor seinen väterlichen Glauben abgeschworen hatte“...(„*Skizzen* p. 140); și, acelaș C. Morariu (*Părți din istoria României București*, p. 96): „Consistoriul catolic din Leov porunci așîși din capul locului , în anul 1816, că nici un învățător român să nu fie primit la o școală din Bucovina, dacă nu va trece mai întâi la legea catolică”.Cf. și Eudoxiu Hurmuzaki - *Promemoria zur Bukowiner Landespetition...*Wien, 1849, p. 15-16: „Die seit früheren Jahren angestellt gewesenenen Volksschullehrer wurden durch Hintansetzungen, öftere Bügen, ungünstige Versetzungen und Andere

indirekte Mittel zur Nierdelegung ihrer Ämter oder zum Übertritt in den Schoss der Staatskirche genöthigt, und ein eigenes Gubernialdekret verbot ausdrücklich die Übertragung einer Schullehrerstelle an Personen, die nicht zur römisch = oder grichisch-Katholischen Kirche gehörten“.

163. o coboară pre aceasta (= Biserica ortodoxă) în categoria de numai tolerată.

164. Deci: sesiunea trecută a Dietei!

165. Pasagiul: „nu numai vatămă autonomia – apucături și contra – operăciunii” aparține, alături de atâtea alte corecturi și completări - precis penei lui Iraclie.

166. Scrisoare reprodușă (foarte exact) și de L. Bodnărescu, în: *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 20-21.

167. De pe la 1863, deci, Iraclie Porumbescu avea și lucrări „retipărite”! Retipărite de unde?

168. Apărut foarte schilodit, în revista *Ramuri*, An XVII, 1923, p. 474-478 - dar apoi, corect, în fascicola: Leca Morariu, *Iraclie Porumbescu*, Cernăuți 1938.

169. Iraclie Porumbescu fiind în stihuire mai puțin poet ca-n „proza” sa. Și, dacă scriitorul Iraclie Porumbescu a rămas un păraginit, un uitat, atunci faptul e de atribuit și acelor care au insistat numai asupra părții negative din opera lui: versificația! Ca, bunăoară, recentul G. Călinescu, în *Istoria literaturii române* 1941, p. 568 elogiază „buna frământare culturală” a Bucovinei, în care însă „Iraclie Porumbescu (Golembiovski) și Vasile Bumbac (...) au în provincie o reputație de poeți incomunicabilă mai departe”.

Nu am găsit în *Istoria* citată afirmația următoare: „Singura versificație a lui Ir. Porumbescu, care atinge nivelul poeziei e imnul închinat Lui Iancu - *Lui Avram Iancu* - dar am găsit o apreciere mai favorabilă în compendiul din 1968, în care se precizează că cei doi literați amintiți mai sus „au aici reputația de poeți” - Călinescu, George – *Istoria literaturii române*, București, Editura pentru literatură, 1968, p. 226 – nota editorului;

170. Creație – pendant a lui *Înliulia* din poezia lui Iraclie Porumbescu (*Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 151)

171. Cum nu-l prea întâmpinăm în stihuirea altora; Cf., totuși la C. Conachi (1777-1848), *Alcătuiri și tălmăciri*, Iași 1856:

Ah! Ochișori vii	sau:	Doi ochi porți
Cam negri - căprii		Ce fac morții...
Blânzi și mult nurlui,		Ca niște gealați!
Cât loviți de tare		Și arunci
Tocmai unde doare		Tot în munci
Inima orcare!(17-)		Pre amorezați! (57)

sau:

Într-acest sfânt loc	și:	Înalți Dumnezei!
Am avut noroc		Ce văd ochii mei

Să mă odihnesc;
Ca să fiu cuprins
La sinul frăţesc.(123)-

De clipesc ş-apun!
Sub chip omenesc
Un înger ceresc
Văd şi se supun. (155);

sau la Gh. Asachi (1788-1869) - *Culegere de poezii*, Ediția a II-a, Iași, 1854:

Învins, nu este	sau:	Din sinul timpului
Cel ce-n Zeu crede,		Ce zboară repede
Că în credință		Preste noian,
Puterea <u>sede</u> .		Derează - atomul
Ea Patria scapă		Şi cătră miile
Când vra-a peri. (34)		Adaugă-un an. (171);

- sau la I. Văcărescu (cca. 1793-1863) - *Colecție din poeziile D-lui ...*, București, 1848:

O îndoială	sau:	Anul aduce	sau:	Tinerete
Inima-m (i) are!		Bun timp trecut,		Frumusețe
N-are-ndoială		Cel rău se duce		Ş-alte daruri câte sânt
Ce pătimesc.(128)-		Timp prefăcut, (151)-		D-împreună
				Te cunună,
				Una te vor pământ.(223)

sau

Umbre se plimbă,	şi	La rea-nchisoare
Vânturi se schimbă		S-află o floare,

şi

Ce pizmută	
Neguri răsună,	E d-orice soare;
Maluri răsună,	Căci câți s' închină
Chicote!	L-a lor lumină,
Țipete!	Pe lâng-a florii
Chicote!	O văd puțină. (433)
Urlete !	
Huruo Brumb! Brumb ! (341)	

172. Cafeaua cu lapte, „cafeaua-albă” (weisser Kafeel!) a regimului culinar austro - german şi european, luată dimineața („Fruhstuch”) şi după - amiază („Jause”) – de care va aminti şi Ciprian Porumbescu şi Mărioara Raţiu Porumbescu)

173. Condamnator al lui Iraclie Porumbescu = care-l condamna la plată pe Iraclie Porumbescu.

174. Dr. I. Nistor - *Istoria Bisericii din Bucovina*, Bucureşti, 1916, p. 106-107.

175. Foaia *Albina*, apărută la Viena şi apoi la Pesta, între 27 martie 1866 - 31 dec. 1867 (cf. Nerva Hodoş şi Al. Sadi Ionescu – *Publicaţiunile periodice româneşti*, Bucureşti, 1913, p. 13).

176. Aceeaşi foaie, *Albina*, An I, Nr. 79 şi 87 (după I. Nistor - *Op. cit*, p. 106).

177. Prea vrednicul apărător al Bisericii ortodoxe, Vasile Ianovici, răposat. După C. Morariu (*Părți...* p. 169) la 26 septembrie stil vechi(?) 1866, iar după I. G. Sbiera (în *Enciclopedia Română*, Tom II, 1900, p. 760) la 14/26 septembrie 1866.

178. I. Nistor - *Op. cit.*, p. 107), după *Concordia* de la Budapesta, (An. VI, 1866, Nr. 90 p. 140)

179. Cf. Constantin Morariu - *Istoricul școalei reale greco - orientale din Cernăuți*, Cernăuți 1889, p. 56 - și același - *Skizzen....* Resicza – Wien, 1888 - 1891, p. 212-213.

180. aber nicht läppisch" după Dr. Daniel Sanders, *Handwörterbuch der deutschen Sprache*, Ed. 5. Leipzig, 1893, p. 457,, Übermässig weich, ohne Kern und Kraft;... von kindisch unreifen Verstand zeugend."

181. Și chiar și-n scrisoarea aceasta, G. Bozdech transmite „der Frau Gemallin” (= Gemahlin), deci „Doamnei soții „un „Handkuss” (sărutare de mână”), precum îi salută: „Ihre Gäste und Kinderchen” (musafirii D – Voastre - aceași ospitalitate a familiei Porumbescu! și pe copilași!

182. I. G. Sbiera - *Familia Sbiera...*, p. 186-187

183. Cf. C. Morariu, ... *Skizzen...*, 223

184. Colțul scrisorii fiind rupt, semnătura existentă Zaharia Bo pro. ne fu completată prin prea amabila scrisoare (din 15 martie 1952) a emeritului Axente Banciu, cu Zaharia Boiu.

185. Cf. Gheorghe Adamescu, *Contribuțiune la bibliografia românească*, III, 1928, p. 114

186. Cf. Lucian Predescu - *Enciclopedia Cugetarea...*, p. 297

187. Cf. C. Diaconovich - *Enciclopedia Română*, II, 1900, p. 239

188. În martie - april 1871, Iacob Negruzzi îi scria lui A. D. Xenopol c-a primit de la S. Vârgolici „o cărticică a unei drame a D - șoarei Dunca” - adăugând: „Deși îmi pare că Vârgolici ia prea la serios pe caraghioasa ceea, totuși am s-o public în numărul de la aprilie (I. E. Torouțiu - *Studii și documente literare*, vol. V, București, 1934, p. 169). Iar Nicolae Mandrea (fără dată) zice către S. Mehedinți: „Doamna Constanța Dunca de Schiau îmi trimite un studiu de impresii asupra pictorului Grigorescu... Am venit... să vă întreb dacă s-ar putea publica în *Convorbiri literare*. Și : „partea întâia nu e bună, dar partea doua e bună fiindcă e trăită, simțită și interesantă reconstituirea impresiei de acum 40 ani” (I. E. Torouțiu - *Studii și documente literare*, vol. IX, 1940, p. 277). Iar I. E. Torouțiu – *Op. cit.*, p. 431. precizează că-n *Convorbiri literare*, impresiile Constanței Dunca Schiau n-au apărut.

189. „Se află” și nu se află, unele fiind epuizate, altele negata sau nu prea reușite.

190. Evident Pușcariu cu al său *Comentar la patenta urbarială* din 1854, I și II, Sibiu, 1858 (Gh. Adamescu - *Op. cit.*, vol. II, 1923, p. 133) și *Conferințele comisiunii filologice românești transilvane în Foaia pentru minte...*1860, p. 307 și 315 (Gh. Adamescu - *Op. cit.*, vol. III, 1928, p. 102).

- 191.** Probabil Andrei Mocioni al lui Iraclie Porumbescu
- 192.** E cazul să ne întrebăm care Soluțiu?
- 193.** Nifon (1797 - 1875), Mitropolitul (1850-1875) Unirii Principatelor și fericitul întemeietor al Seminarului *Nifon*
- 194.** *Scr. 1. Ir. P...*, p. 16
- 195.** Chestiune la care Iraclie Porumbescu va răspunde (parțial) cu filada sa: *Tarifa stolei din anul 1786 în eparhia ort.- orientală a Bucovinei*, Cernăuți, 1892.
- 196.** Cf. : „Zum Bedarfe eines der h. Staatregierung zu erstattenden gründlichen Gutachtens.” (p. 3).
- 197.** Cf. „...dass ich durch diesen Termin selbst gebunden bin” (p. 5).
- 198.** Cf. „Diese vom Cultusministerium zu Wien veranlssten Thesen sind etwas später, zu Karlowitz und Hermanstadt, von Patriarhen Bajačić und dem Erzbischofe Schaguna. Doch nvon diesen kirchenfürsen einberufene, aus Geistlichen und Laien zusammengesetzt gewesene Kirchenkongresse, in mit diesem Referate homogenen Sinne beantwortet und die darauf gegründeten und formulirten Organischen Statute von S. M. Dem Kaiser und König sanktionirt worden” (p. 32).
- 199.** Cf.: „auf Grund bestimmter Satzungen oder auf Grund der Geschichte unserer Kirche” (p. 3).
- 200.** Cf.: „damit...jedes Mitglied sich frei und sicher im Staate bewege und seine physischen und geistigen Kräfte ungestört entwiekeln... können” (p. 6).
- 201.** Cf.: „Der Staat darf auch als Beschützer des allgeminen Rechts keinen Kirchlichen Verein oder Gesellschaft mehr als die anderen begünstigen” (p. 6).
- 202.** Cf.: „Die Majorität der Bürger einer Confession gibt dem Staate kein Recht auf Bevorzugung dieser Majorität” (p. 7).
- 203.** Cf.: „dass auch unsere gr. or. Kirche..., vollkommene Autonomie oder Selbstregierung zu beansprachen und zu haben berechtigt ist” (p. 7).
- 204.** „În lipsa unor izvoare temeinice, nu-mi pot da părerea în această chestiune” („daruber kann ich leider, aus Mangel verlässlicher Quellen, nicht referiren”- p. 11) - va declara altădată autorul nostru. La fel: „Über die Zahl der nAssistenten besthet gar keine alte Verordnung, wenigstens konnte ich nirgends eine solche finden” (P G. 29) = „Pentru numărul asistenților nu există nici-o dispoziție veche, (sau) cel puțin n-am putut nicăieri afla una ca aceasta”.
- 205.** Cf.: „Die Wichtigkeit der Synodalität unserer Kirchenverfassung sthet. meiner Ansicht nach, auf gleicher Höhe mit der Heiligkeit und Bedeutung der Lehre Chridti selbst...” - și este „als einzig beste Gegenwehr gegen die feindlichen, etwder offenen Angriffe oder maulwurfsartigen Versuche gegen dien heilige Orthodoxie, anerkannt worden” (p. 17).
- 206.** Cf.: „Wir griechisch-orthodoxen Christen brachten daher nicht... uns auf die heutigen sogenannten Cultur-Religionen als da z. B. Sind, die reformite, protestantische, helveysche, anglikanische, schottländische etc. Zu berufen, um unsere Kirche zu rekonstituiren; denn alle diese heutigen reformiten Kirche

sind anderes nichts, als ein duech die Macht der Wahrheit und den Geist der Aufklärung und Civilisation gewecktes Bedürfnis, eine Rückkehr zum Orthodoxismus, der ursprünglichen allgemeinen apostolischen und Synodalen Mutterkirche, der wir angehören, anzustreben” (p. 18-19).

207. *Concordia* Diurnalu politicu și literariu, Pesta, 3/15 aug. 1861 - 25 dec. 1870” (Nerva Hodoș - Al. Sadi Ionescu, *Publicațiunile periodice românești*, București, 1913, p. 140)

208. Eudoxie Hurmuzachi (1845-+?), fiul importantului Gheorghe Hurmuzachi (1817-1882).

209. Iarăși îndegetări = Fingerzeige!

210. Cine-ar mai putea lămuri vajnica răspântie de care e vorba?

211. Acel autentic-românesc și pitoresc, fie chiar regional, ori de, pe nedreptul contestat.

212. Mai sus: „mulțamesc” - apoi: „mulțamesc, mulțumi”.

213. Foarte circumspect, Docsuță H. Evită calificativul atât de meritat de meschinăria austriacă: Min-ciu-na!

X

COPILĂRIA LUI CIPRIAN LA ȘIPOT

Șipotul Sucevei! Sătuleț care și-a împrumutat numele de la viaiele cascade ale apei, menite să devină nume glorios! Apa care, oricât pe departe ocolind-o, îmbrățișează Putna cea cu Scaunul de veșnică domnie a lui Ștefan Vodă, iar în continuarea cursului ei oglindește întristata lui fostă Cetate: Suceava! Șipotul Sucevei! Freamăt de gureșe ape de munte și freamăt de brădet. Văzduh înmiresmat de tămâia cetinișului și de parfumul fânețelor în care mai ales suava miroznă a sânzienei, când da într-însa coasa, nu mai știe în ce slavă să se înalțe. Ci, totuși, și meleaguri surghiunite din lume - cum zice Iraclie - locuri în care mâniile cerului se descarcă alteori ca la ele acasă, gata - gata să spulbere de pe fața pământului orice sălaș omenesc. Țară în săhăstria căreia cântă și muntele cu buciul codrului, și aerul cu aromirea miroaselor, și apele cu sușutul și șuietul lor. Și Țară care l-a născut pe cel ce era să devină Ciprian Porumbescu. Și acum, **definitiva lămurire a datei nașterii lui**. Ziua știm că a fost 14 octombrie (st. n.), ziua marelui martir Ciprian¹. Dar anul?

Până în 1933² biografia lui dădea drept an al nașterii lui Ciprian Porumbescu: anul 1854³. Cum însă Victor Morariu ne semnala că în registrele liceului de la Suceava anul nașterii lui Ciprian Porumbescu e 1853, am descins (în 15 sept. 1933), cu Ioan Vicoveanu, la Șipotele Sucevei și am depus apoi în muzeul *Porumbescu* de la Suceava un complet **Extract de naștere al lui C. P., cu data nașterii la 2 oct. vechi (14 oct. nou) 1853 - deci nu 1854**. Lucru bizar: **stăruirea și persistenta părintelui Iraclie la anul 1854 ca an al nașterii lui Ciprian!** Până și un bilet de vizită, cu tipăritura C. G. Porumbescu, profesor de muzică la școalele centrale române și director al corului de la biserica Sft. Nicolae în Brașov poartă autograful lui Iraclie: „14 oct. 854 - 6 iun. 883”! Să fie cazul unei inadvertențe în *Condica născuților de la parohia Șipotului*, analog cu cel de la Frătăuțul Nou, unde căsătoria Mărioarei Porumbescu cu Liviu Rațiu e trecut⁴ în tomul anului 1889! Pentru anul 1854 ar mai pleda și următoarea informație⁵: în 1875, tânărul Constantin Morariu se prezintă la comisia de recrutare simultan cu.... Ciprian, deci oarecum din același contingent 1854. C. Morariu - „tauglich” (apt de militarie), Ciprian - untauglich (inapt)! Atunci, Ciprian „ambitios cum era”⁶, ceru să fie și el recrutat. Și deci: tauglich auf eigenes Verlangen (apt la cererea proprie)! „Și ne-am prins frați de cruce” - povestea C. Morariu, pe care Ciprian a ajuns să-i amintească, odată, într-o scrisoare a sa⁷.... S-ar părea, așadar, că Ciprian făcea parte din același contingent (1854) ca și Costei Morariu. Dar, se prea poate că și prima dată (în 1874) - prezentarea la recrutare fiind obligatorie trei ani în șir: de la 20 la 22 ani vârstă - Ciprian fusese declarat neapt. Dar dovada decisivă că totuși Ciprian s-a născut în 1853, dovada negru pe alb, e citatul Visum et repertum, semnat, la

Rădăuți, de medicul județean, Dr. Exelbirth, în 26 mai 1854, din care se vede că „foarte insalubra locuință a părintelui Iraclie, umeda, îmbâcsita și nici măcar nu scutita de insecte, mișunau și doi copilași care, de pe urma unei asemenea locuințe, sufereau de eczeme. Iar cele două victime infantile ale unei atari neomenești locuințe nu puteau fi decât primul copil al lui Iraclie: Emilian, născut la 17 mai 1852, de doi ani atunci și Ciprian, născut la 14 oct. 1853, și deci numai de jumătate anișor atunci! **Data nașterii lui Ciprian Porumbescu este, așadar: vineri, 2 oct. (st. v.) =14 oct. (st. n.) 1853** (sublinierea editorului).

Iar prețiosul document Dr. Exelbirth⁸ e acesta. Copia⁹:

Timbru imprimat 15 Kreutzer

Visum et repertum. Bei Gelegenheit meiner Dienstrisen nach Schipot, habe ich die vom dertigen g. N. u. Pfarer H. Golembiowski gegenwärtig innegehabte Wohnung genau besichtigt und hierüber befunden:

Dieselbe liegt an einem kleinen Hügel, in einem Karpathen Engpasse nächst dem Ursprunge des Suczawa Flusses, und hat zwei Zimmer nebst einer Kammer, deren Wände aus horizontal über einander liegende, roh bezimmerten Tannenstämmen bestehen, welche weder mit Lehm, Mörtel, noch mit einem sonstigen Schutzmittel gegen das Eindringen der äusseren Luft versehen sind. In den Fugen und Spalten dieser der unmittelbaren Einwirkung der Zimmerwärme ausgesetzten, harzigen Holzstämmen, hat sich zahlloses, nicht auszurottendes, Luft verderbendes, und Schlafverschleichendes Ungeziefer eingenistet. Die Fussböden der genannten drei Räumlichkeiten sind weder mit Brettern, oder sonst einem harten Materiale belegt, sondern sie bestehen aus gestampfter Erde, welche in den Zimmern, Feuchtigkeit und schädliche Ausdünstungen verbreiten.

Wenn man selbst keine Rücksicht darauf nimmt, dass die eben beschriebene Wohnung den Anforderungen des Bequemlichkeit und des Anstandes nicht entspricht, so ist die selbe in hygienischer Hinsicht als der Gesundheit ihrer Bewohner absolut schädlich zu erklären, indem die nackten, aus naturwüchsigen Tannenstämmen zusammengefügte Wände keineswegs geeignet sind, gegen die im Hochgebirge den grössten Theil des Jahres herrschenden, stürmisch rauchen Witterungsverhältnisse hinreichenden Schutz zu gewähren; so wie anderseits die in den inneren Räumen mit den Ausdünstungen der ekelhaften Insekten, und den feuchtkalten Fussböden geschwängerte Luft, auf die Gesundheit der Inwohner, höchst nachtheilige Folgen haben muss – Folgen die in der That schon theilweise eingetreten sind, indem die älteren Glieder der Familie häufig an Affektionen der Brustorgane, und die jüngeren – zwei kleine Kinder – an Hautausschlägen erkrankten. Was auf Ansuchen des Herrn Pfarrer zu bestätigen hiermit kein Ausrandern genommen wird.

Radautz den 26 Aug. 1854

D-ktor Exelbirth m/p Bezirksarzt.

Coram me! Ambrosius m/p Wirtschafts- Director

L.S.

Și adaosul coramizării (autentificării oficiale, realizate în fața coram me = în prezența mea): Collationirt und dem mir vorgewiesenen auf einem 15 x Stempel ausgefertigten Originale gleichlaustend befunden¹⁰.

Radautz am 21 – t. Juny 1854

Sobotynski (?) Director (?)

Asemenea dezorientări cronologice (1854, în loc de 1853!) se mai pot semnala între Porumbăștii noștri. Mai ușoare, când e cazul de a le racorda cu realitatea între prezentările anecdotice (autobiografice) ale lui Iraclie și datele reale ale vieții lui; mai gravă, când Mărioara Rațiu nu mai cunoaște anul precis (1876) al morții mamei sale.

Cuvine-se, oricum, a ține minte din ce umil sălaș a îmbobocit prima copilărie a lui Ciprian Porumbescu: căsuța din vârful unei coline gătită de costișele muntelui, nu prea departe de gălăgioasele găldaie ale Sucevei, în cele odăițe cu pereții în rudimentare bârne de brad, lipăind cu piciorușele goale pe lutul camerei întunecoase și ... aruncându-se noaptea din somn de pișcăturile insectelor care, oricum „pot trăi ani fără hrană”¹¹, nu se dau în lături de prilejul uni cărnițe fragede... Vara apoi, în foșnetul curgător ca o apa al molizilor și în freamătul fragedei Suceve, cea fulgerată de însângeratele pumnale ale păstrăvilor! și în dulce-aromitorul soare de munte, când din înaltul cerului gaia își țipa strigătul ei sperietor de singurătăți.... În zori de zi și pe la asfințite, glasul prelung al buciurilor¹² - chiamătul, le-ar zice¹³ Iraclie - de care ochisorii lui Ciprian¹⁴ se deschideau mari, mari, a mare mirare... Câtă înfrățire cu poezia firii, căreia Ciprian pe totdeauna trebuia să-i rămână devotat și robit!

Camaradarel de zbenghi și de joacă în acest timp îi este frățiorul cel cu un an și jumătate mai măricel, fiind născut în 17 mai 1852, Emilian, blajin – duiosul¹⁵ Miliunciu¹⁶ și apoi și Ștefan, cel cu aproape trei ani mai mic decât Ciprian - născut în 18 august 1856 - Ștefancu îi zice Ciprian în două scrisori ale sale¹⁷, iar Carol Miculi și mai... kłodniște: Ștefcu. Încolo, tata Iraclie, cel însuși cât bradul! Sănătos, bărbătos, gospodăros, când în goana trăsurii, la Voevodeasa și chiar la Cernăuți, când călare - alt vâtaf de haiduci, Ion Darie ... - înspre pustnicele cătune ale parohioarei sale, „cea mai izolată și mai întinsă comună montană a Bucovinei”. Mama - bună, blândă, blajină, duioasă ca o fărâma de doină rătăcită-n aceste pustietăți... Negru pe alb, un document (1859) ne spune că „în lipsă de locuință”, Iraclie fu nevoit „să coabiteze, mai bine de un an, în comun cu o familie huțanească și ... să îndure cele mai crunte privațiuni”, până ce, „în cele din urma se decise să-și întemeieze acolo, la Șipot, un domiciliu stabil”.... își cumpără o căsuță, pentru „ca să aibă unde locui” și „începu să-și organizeze o gospodărie așezată”. Că avea, că nu avea unde locui familia Iraclie Porumbescu, dar moldoveneasca-i ospitalitate totuși știa să-l îndestuleze pe oricine-i călca pragul, fie că (pe la 1852) fusese doctorul Gustav Wolf, în compania colegului sau Plehs, sau (la 1853) D. F. Ficker, sau altul temiri-cine, fie că era turma hramurilor, năboiți la pragurile și... cotinețele vioiului nostru erou.

X - I

Chemările muzicii

Și acum, din răstimpul acesta, **câteva evenimente din viața lui Ciprianel.** O „clacă de tors” - de tors lână - ne informează cel mai aproape în timp (1884) de moartea lui Ciprian, cel mai aproape de spusele directe ale lui Iraclie Porumbescu, N. Petra - Petrescu!¹⁸ Codanele de huțâncuțe¹⁹ torc cât torc la cea lână plăviță și se pare că gospodarul Iraclie se prinsese acum la ceva prăsilă ovină; coana preoteasa își omenеște clăcancele cu ceva gustărică, la care n-o fi fost lipsind nici păhărelul dulce (de rachiu), iar afară, pe sub păreți, se aude dupăind hârjoana și nechezul flăcăilor huțani, care abia așteaptă să se isprăvească lucrul din casa și să deie năvala în cuhnie, la joc! Răsplata lucrătoarelor pe neplată: dănțuiala. Zdrânga-zdrâng ... răsare din întunericul de-afara și scripcarul locului. Minunata uimire pe căpușorul domnișorului Ciprian! Și câtă țârlăială n-o fi răsunat în noaptea aceea, din acea **vioară** - ochii copilului lui Iraclie și al Emiliei nu se mai săturau să se dezlipească de pe călcăturile degetelor și de pe arcușul aceluia scripcar al satului. A doua zi de dimineața: „Mamă dragă, **eu vreau o scripcuță**”!

- Auzi, tata, adă-i băiatului o scripcuță!

Azi așa, mâine așa ... Până ce-ntr-o buna zi tata vine de la târg c-o „vioară de copii” - zice același prim-biograf N. Petra - Petrescu, ceea ce va să zică: o vioară de dimensiuni reduse (la jumătate sau trei sferturi).

De-acum ține-te bine! Cât mi ți-i ziulica de mare tot un chiscuit pe cele coarde ale scripcuței. Mai chiscuială, mai țiuială, mai scârțâiala, ca la început.... Și tot acesta povestește că „trăgea toata ziua cu arcușul ... spre supărarea ... buneii sale maice”; adică, Ciprian își descoperise rostul său și nu se mai încurca într-altele... Dar, tata fiind iscusit cântăreț - și o seamă²⁰ pretind că știa zice din flaut, iar mama, de asemenea, cântăreață, încât, împreună cu două surioare ale ei 1-a putut vrăji pe teologelul Iraclie cu cel „cântec cătră steluța de seara”, copilul - violonist avea de unde-și alcătui repertoriul muzical și iată-l deodată, zicându-l din dibluță și din gură, strămoșescul *Măi ciobane de la oi!* Adică²¹:

Alt mare, mare eveniment în viața lui Ciprian! Încă nu împlinise 4 anișori când în 8 sau 9 aprilie 1857 pornește duratul mutării preotului Iraclie - împăciuitoare de răzvrătiți - la Boian. Mutatul însuși durează mai bine de-o lună. Chiar călătoria, în cruda primăvară, când cerul Bucovinei e tot un zvâcnet și tot un tril de ciocârlie, câta ocazie de nebănuite senzații noi!.... **Zbuciumul boiănean al bietului Iraclie** știm că ține până-ntr-a treia primăvară: 20 martie (nou) 1859, adică 2 ani fără 19-20 de zile. Frățiorul Emilian, bun de școala primară (austriacă), trece la Cernăuțiul lui Arune Pumnul. Soți de joacă îi rămân însă lui Ciprian desculciorii și durligarii de pui de țărânași români. Preajma asta românească a românescului Boian, cu limbă, cu port, cu tradiție și desigur și cântec românesc, fu, poate, marea binefacere a acestei... hegire! Când, cu întreg duiumul rutinatei ei gospodării, familia Porumbescu se înapoia la Șipot, Ciprian era acum de mai 7 ani! Bunăstarea binevenitului preot, din nou șipotean, se reface repede, după cum ne mărturisea doar Mărioara Ratiu - Porumbescu mai înainte, că la Șipote le mergea bine părinților. Cărturar pătimaș pentru sine, Iraclie începe a și-l cărturări și pe Ciprian - „în primele elemente ale citirii și scrierii”. Dar acest ales, urmând și îndemnul propriului sau demon, își continua mereu și școala sa personală: vioara și cântul! Câte alte cântece nu le-o fi deprins până acum!

Așa l-a aflat, **la Șipot, în vara anului 1859**, când - am cam fixa-t-o noi - descinde în casa ospitalierilor Iraclie și Emilia Golembiovski, vajnicul **Carol Miculi**, cunoștință a lui Iraclie din casa Hurmuzăchenilor - presupunem noi. În experiența sa de versat muzician, ce tresărire trebuie să fi trăit Miculi când a auzit tonurile atât de corect și viu-vibrate ale copilului de 6 ani! Dar Miculi, pasionat adorator al firii, așa cum am aflat și mai sus, îndrăgește și romanticele meleaguri ale Șipotelor. Și le îndrăgește așa fel încât - poate chiar - în vacanțele anului 1860 (cam iunie-septembrie) revine la Șipot, dar nu singur, ci cu „credinciosul sau soț” - pianul său, cărat de la Cernăuți până la Șipot de harabaua cu șase cai a părintelui Iraclie.

Unde-o fi fost găzduit atunci - maestrul pianului și minunea de pian? La ospitalierul Iraclie sau la huțanul Mazur „reședința de vară” a lui Miculi? Fie oricum o fi fost, dar talazurile de polifonie ale acestui pian, față de firavul cânt al solitarului solist Ciprian, trebuie să fi fost formidabile, chiar dacă pe la Boian sau Voievodeasa, sau aiurea, Ciprian ar mai fi auzit un pian sau altfel de muzică plurifonică. Formidabile nu numai fiindcă veneau - poate - în cine-știe-ce capodoperă a elevului și interpretului lui Chopin, C. Miculi, dar, bag - seama, și cu ceea ce răspundea atât de aievea firii micului nostru elev Ca bunăoară:

Moderato

E *Hora* nr. 3 din caietul I din *Douze airs nationaux roumains* culese de Charles Mikuli, reminiscență din patrimoniul „pletosului” de la Suceava, marele Nicolai Picu. „Mirific aliaj al dansului si al tristeței” - i-am zis noi! Și e cazul să cităm cuvintele lui Ciprian Porumbescu dintr-o scrisoare a sa către Măriorica, scrisoare datată Viena, 28. III. 1881: „Și pare așa simplă, clădită cu mijloace așa de mărunte și totuși atât de minunat! Dar tocmai în aceasta se manifestă adevărata măiestrie, ca din cât de puțin, să realizezi grandiosul!” Așa glăsuia²², la 28 martie 1881, Ciprian Porumbescu despre un *Ave Maria* pentru sopran și alto, cu acompaniament de coarde, în tonalitate „myxolydica”, de Johannes Brahms, audiat în raiul muzical din *Hofkapelle* (capela imperiala) de la Viena.

Și iarăși, altă cutremurare, poate, grav-profundă, de *Cântecul lui Dari(i)* din același caiet I, p. 11, adică:

Cântec „de o frumusețe până azi particulară și totodată unul din cele mai vechi cântece moldovenești până azi cunoscute” (O. Beu) și grandios - covârșitor epitaフ închinat, poate, de necunoștința norodului aceluia erou popular, Ion Darii, vătaf de haiduci...

X – 2

Ucenicia muzicală a lui Ciprian cu Carol Miculi

Și acum: eveniment în familia Porumbescu și eveniment în viori - licărinda copilărie a lui Ciprian Porumbescu! Musafir al Șipotului, în vacanța de vară, se constituia, de repetate ori, cel ce răspunde cu vajnicul nume Carol Miculi! Aceasta, probabil, chiar de prin 1859 – cum ne face a crede Iraclie Porumbescu. Deci, bucovineanul Carol Narcis Mikuli²³, sau Charles Mikuli, cum își semna dânsul compozițiile, e un nume de marcă în muzică, prezentat ca atare de Hugo Riemann și Eugen Păunel²⁴. Hugo Riemann și E. I. Păunel ne informează în articolele amintite că Miculi a devenit „nu numai **discipolul favorit al lui Chopin, ci și prietenul și executorul testamentului său muzical**”²⁵, susținând turnee concertante prin Austria, Rusia și România; fiind cunoscut ca director artistic al *Societății filarmonice* (Conservatorului) din Lemberg (1858 - 1888), ca editor al lui Chopin (în colecția *Kistner*), Miculi relevând (din exemplarul său de studiu, după chiar autografele lui Chopin) „multe corecturi și variante” în opera lui Chopin; și important compozitor de

„stimmungsvolle Lieder” și piese pentru pian, dar și ca izvoditor de cântece populare franceze și polone²⁶.

La 3 septembrie 1951, muzicologul Nicolae Missir îmi scria c-a descoperit conceptul redactat de Ministrul Instrucției, Titu Maiorescu, prin care (în septembrie 1875) C. Miculi era invitat să accepte conducerea Conservatorului din București. Vrednică atenție („bemerksenswert”) - adaugă *Lexikonul Riemann* – e colecția lui Miculi - **48 *Airs nationaux roumains***²⁷ - pe care însă, în mod eronat, Riemann le crede arii executare de lăutari țigani („Zigeunemelodien”), când ele, de fapt, în parte cel puțin, și nu atât de general, cum le socotea Dr. Octavian Beu, sunt de esență folclorică pură²⁸.

Același E. I. Păunel semnala²⁹ bunăoară, că *Hora*³⁰ nr. 3 din caietul I, Miculi a cules-o de la celebrul lăutar al Bucovinei, **Nicolae Picu** (1789 - 1864), care a fost român sadea. E, oricum, cazul să insistăm!³¹.

Așadar! Din foarte prețioase informații ale lui Beu asupra compozitorului Carol Mikuli³², **muzicianul „a petrecut întreaga sa copilărie într-un mediu de folclor atât de viu de variat ca cel românesc”**, reținând următoarele: „În ultimii ani ai șederi mele în Bucovina îl găseam (pe Miculi) foarte des cutreierând satele din apropierea Cernăuților. Lunile de vară le petrecea întotdeauna³³ la părintele Porumbescu, tatăl compozitorului, în comuna Șipote... În preambulările sale, prin munți, în care îl întovărășea întotdeauna³⁴ elevul său , compozitorul **Gustav Lange**³⁵, se îndeletnicea în ascultarea cântecului ciobanilor de la stânele împrăștiate.

Ca o dovadă a **simțului său folcloristic găsim în colecția sa de folclor predominând nota pur țărănească**. Aceasta ne indică depărtarea conștientă de la crezul folcloristic al lui Liszt, care se sprijină aproape fără excepție pe muzica lăutarilor, care transformă întotdeauna melodiile împrumutate de la țărani, apropiindu-le de concepția lor estetică muzicală. Și apoi valorificări și precizări ca acestea - direct antagoniste calificativului „Zigeunermelodien” - pentru opera „folcloristului” Carol Miculi: „Din întreaga sa operă ne interesează mai mult colecția sa de cântece și jocuri românești publicate sub titlul *Quarante huit airs nationaux roumains*³⁶.

În această colecție cântecele și jocurile românești sunt armonizate fără vreo schimbare melodică, înceată a melosului nostru popular moldovenesc, acesta fiind păstrat cu multă atenție. El nu introduce în acompaniament genul lăutăresc, așa de obișnuit, nici chiar unde, ca în jocuri, ritmica de dans ar câștiga în varietate și colorit printr-o stilizare mai instrumentală. Selecția cântecelor și jocurilor ridică valoarea acestei colecții la un nivel care nici până astăzi n-a fost întrecut de folcloriștii noștri. Ea suportă orice comparație cu colecțiile celorlalți compozitori ai noștri....

Ca valoare artistică trebuie menționat în mod special **Cântecul lui Dari**, de o frumusețe până azi particulară³⁷ și totodată unul din cele mai vechi cântece moldovenești până azi cunoscute...

Și iarăși: „Între *Dix Pièces*, dedicate lui Eduard Hanslick³⁸, sunt două compoziții cu titlu **Alla rumana**, ambele în stil concertant cu indicați(une)a *tempo di arcanu*³⁹ conținând, în a doua parte, cea mai frumoasă horă moldovenească pe care o cunosc până acum...” Toate aceste compoziții, aproape necunoscute, ar trebui înscrise în programul literaturii noastre muzicale... **Colecțiunea de cântece și jocuri populare românești a cunoscut-o desigur Chopin**⁴⁰ care avea un interes deosebit pentru folclorul muzical. Într-una din mazurcile sale (nr. 6) se distinge în mod lămurit una din *Horele* publicate în *Quarante huit airs nationaux roumains*⁴¹.

Totuși, în articolul nostru *Folclorul la Carol Miculi*⁴² noi interveneam cu următoarea precizare: „Cum de dată recentă am avut sub ochi una din fasciculele lui C. Miculi (*Douze airs nationaux roumains...*), pe care d-l Octavian Beu le aprecia atât de elogios..., ținem să precizăm că aceste **arii naționale române nu prezintă numai material folcloric, ci și cârturăresc**, cum e cazul, în menționata fascicolă, cu nr. VI - *Pe o stâncă 'naltă* (*Andante cantabile* în *La bemol major*), care-i cunoscuta melodie popularizată pentru balada lui Bolintineanu - *Pe o stâncă neagră, într-un vechi castel* – și cu nr. VIII (*Andantino* în *Do major*), melodie cântată în școlile primare din Bucovina cu textul *Unde-i filomela dulce ce cânta, unde-i ciocârlia ce ne desfăta*”.

Foarte potriviți și ca vârstă, Carol Miculi (1821-1897) și Iraclie Porumbescu (1823-1896) s-au putut cunoaște de cu vreme. Pentru timpul când C. Miculi, alungat de spaima revoluției (1848), se întoarce din Parisul lui Chopin la Cernăuți (Riemann) și când, între iunie și noiembrie 1848, Miculi trebuie să-l fi cunoscut „la Cernăuți și Cernaucă, sub egida familiei Hurmuzachi” pe V. Alecsandri⁴³. Iraclie Porumbescu mărturisea⁴⁴: „mă afluam în toată ziua în casa Hurmuzăchenilor, ca secretar al gazetei *Bucovina*. În casa Hurmuzachi, deci, i-au putut apropia pe Miculi și Porumbescu – tatăl, atâtea reciproce afinități, aceeași distinsă omenie a unor vrednic dotate temperamente, aceeași armonie în lumea cântului... și celelalte.

Oricum, **prietenia dintre Carol Miculi și Iraclie Porumbescu** ajunge atât de cordială, încât directorul Conservatorului de la Lemberg, **veri de-a rândul își petrece vacanțele în pitoreasca enorie a Porumbescului, Șipotul Sucevei**. Dar în lămurirea timpului (anilor), când anume Miculi și-a petrecut vara la Șipot, e nevoie de puțină drămluire critică! Primul biograf al lui Ciprian Porumbescu, N. Petra-Petrescu⁴⁵, relatează despre descinderea lui Miculi la Șipot, următoarele: „În anul 1860, fiind C. (= Ciprian) de șase ani⁴⁶ și introdus deja, de tatăl său, în primele elemente ale cetirii și scrierii, veni la Șipot renumitul artist bucovinean,... directorul Conservatorului din Lemberg⁴⁷, Carol Miculi, cunoscut de aproape al tatălui lui Ciprian. Acesta auzind și văzând intensiva aplicare, cum și talentul micuțului către muzică, îi scrisese *scala* cu propria-și mână și-l învăță să o cânte din gură. În patru zile, cât petrecu Miculi în casa părinților lui Ciprian, acesta ajunsese a ști terțele și cvintele cu acurateță și precizie deplină”.

S-ar părea deci că primul descălecat al lui Miculi în fieful lui Iraclie Porumbescu s-a produs în 1860 și, atunci, numai pe 4 zile. Dar când, în *Gazeta Transilvaniei*⁴⁸ Iraclie Porumbescu își povestește cele două episoade din viața marelui „Paganini al violoncelului” (Riemann)⁴⁹ Adrien François Servais (1807 - 1866), atunci dânsul ne informează⁵⁰: „Aceste două incidente mi le povesti directorul Conservatorului din Lemberg, bucovineanul Carol de Miculi, carele de la anul 1859 până la 1864 petrecu vacanțele conservatoriale la mine, când mă aflăm staționat într-o comună din fundoaiele Carpaților Bucovinei și căruia Servais însuși îi comunică aceste incidente cu prilejul dării unui concert în anul 1862, în Lemberg”. Ceilalți biografi de seamă ai lui Ciprian Porumbescu⁵¹ îl cam reeditează pe N. Petra-Petrescu. Astfel Constantin Morariu: „În anul 1860, pe când Ciprian era de șase ani și deprinsese acum de la tatăl său a scrie și a ceti, a venit în casa părinților săi din Șipot vestitul măestru de muzică, Carol Miculi, care era un cunoscut bun al părintelui Iraclie. După ce a înțeles acel măestru marea dragoste a lui Ciprian pentru muzică, el singur, cu mâna lui, i-a scris copilului notele și l-a învățat în patru zile să cânte din gură lucruri destul de grele cu acuratețe deplină”⁵². Iar Dr. Valeriu Branisce⁵³: „În anul 1860, când Ciprian era în al șaselea an, venise pe vre-o câteva zile oaspe la tatăl său, în Șipot, cunoscutul artist bucovinean, Carol Miculi, care mai târziu⁵⁴ a ajuns director la Conservatorului din Lemberg.

Armean de origine, dar descendent al unei familii așezată deja de mai multă vreme în Bucovina, **Miculi observă predilecția micului Ciprian pentru muzică** și în decursul scurtei sale petreceri în casa părintească a lui Ciprian, s-a ocupat de mititelul artist, care scârțâia pe violina-i copilărească, cântând din gură *Măi ciobane, de la oi*, scriindu-i scala pe hârtie și învățându-l să o cânte din gură. În vre-o câteva zile a ajuns micul Ciprian să citească și să cânte corect terțele și cvintele. Astfel s-a putut măguli Ciprian că primul său instructor în ale muzicii a fost celebrul director al Conservatorului din Lemberg.”

Iar sora lui Ciprian, Mărioara Rațiu - Porumbescu ne informa în chestiune⁵⁵: „Și D-l Dr. Beu mi-a cerut... o mulțime de lămuriri despre Ciprian și Miculi, manuscrite, scrisori de-ale lor... Despre Miculi i-am scris atâta cât l-am auzit pe tatăl meu povestind. Eu pe Miculi nu l-am cunoscut. A fost prieten cu tata. Venea la Șipot și-și petrecea aicea toată vacanța. Tata trimitea 6 cai după pianul lui Miculi. Asta era prin 1856-1858, când eu încă nu eram născută⁵⁶. „Miculi fu cel dintâi care descoperi în copilul de trei ani⁵⁷, talent de muzică.” Așadar, Octavian Beu urma să reproducă spusele Mărioarei Rațiu⁵⁸, glăsuind: „Lunile de vară (Miculi) le petrecea întotdeauna la părintele Porumbescu, tatăl compozitorului, în comuna Șipote. La rugămintea sa, părintele Porumbescu trimitea în fiecare an o căruță cu șase cai la Cernăuți pentru a-i transporta pianul de concert la Șipote. Acest pelerinaj anual al pianului a contribuit probabil și el la trezirea talentului muzical al lui Ciprian Porumbescu, care – deși copil de tot mic, a învățat unele noțiuni elementare de la prietenul tatălui său...”

Dar iată că și știri ca acestea, înșirate vag de unul și de altul, ni se confirmă cu tăria documentului în patru scrisori⁵⁹ ale lui **C. Miculi către Iraclie Porumbescu**, scrisori spicuite de merituosul Leonida Bodnărescu, în bine - încheatul articol - *Carol Miculi și Iraclie Porumbescu*⁶⁰. L. Bodnărescu a rânduit desigur bine succesiunea acestor scrisori (însemnându-le cu A B C D), afară de ultima, dintr-un „Ostersonntag” (Duminica Paștelui), nefiind date. Dar scrisorile se autodatează ele însele, după următoarele criterii: sunt în evidentă imediată continuitate, venind din cam răstimpul unei toamne-ierni-primăveri (septembrie-aprilie). Din *scrisoarea I* a rezultat că pianul lui C. Miculi, credinciosul său comiliton, terminându-și stagiul șipotean, s-a întors de la munte la Cernăuți (ghicim: cu șarabana și cu cei șase bidivii ai părintelui Iraclie) și-i gata s-o pornească cu trenul la Lemberg. *Scrisoarea a II-a* se datează cu întârziatele sale... „Neujährgratulationen” (felicitări de Anul nou) de după Anul –Nou. A *III-a scrisoare* vine dintr-un 4 martie - prin faptul că ahtiatul de evadare înspre muntele său, originalul director de Conservator, Miculi, își însemnase cu linioare „roșii ca sângele” cele 88 de zile, câte mai are de îndurat însângerarea profesională de la Lemberg, și (cum relevă și L. Bodnărescu), în adevărat elan adolescent - juvenil, cu fiecare zi consumată face să tot dispară una câte una din cele linioare, ultima urmând să fie desfîințată „la 31 mai”. La fel, a *IV-a scrisoare*, din ziua a încă 41 linii roșii, își mărturisește data de 20 aprilie, dând de ghicit și anul, cu precizarea „Ostersonntag”. Iar, în seria 1857 - 1864, Dumineca Paștelui catolic, într-un 20/IV, cădea, precis, în anul 1862! Alte criterii de-a corobora fixarea anului 1862, din care ne vine această a *IV-a scrisoare* sunt: menționarea acelei nou - întemeiate *Societăți de cântare a doamnelor* (cf.: „die Arbeiten mit sem neugegründeten Damengesangsverein”). La fel, orientarea cronologică poate servi și amănuntul că: anul ista („heuer”), Langulenii („die Langes”), deci compozitorul Gustav Lange, elev al lui Miculi - împreună (poate!) cu soția sa, pleacă la Olanda („Tahren nach Holland”)⁶¹ și nu-l însoțesc pe Miculi la Șipot. Precum un mai aproximativ mijloc de a fixa timpul din care vin aceste scrisori, ar putea fi și ortografia lor (germană) mai vechișoară⁶², adevă: prezența lui y (în loc de i) în: seyn - I și IV, sey, beym, bey (II), Feyertagen - III, dabey - IV; absența lui c înainte de k în: gluklich - I, schiken - III; absența lui e în ie din neologismele: Spazirgange - I, arrangiren - IV, prezentarea neologismelor într-o grafie mai a lor, deci mai puțin germanizată: Clavier (nu: Klavir!); conferenzen, correspondenz - I, II - și ceremonien - IV cu inițială mică; prezența lui h în: erhohlen - I, abhohlen - III, erhohlt - IV th, în loc de simplu t în: werth, Thal - I , gebethen - II, Bethe, blutroth etc. Și, dacă-l descifrăm just – drept glumeață aluzie la oarecare infantil comportament al copilului Ștefan Porumbescu - pasagiul din *scrisoarea a IV-a*: Ștefan e rugat să confecționeze cât mai curând câteva tablouri pentru expoziția de aice, atunci dispunem de alt *terminus post quam*, Ștefan fiind născut în 18 august 1856.

Mai înțelegem apoi că scrisorile sunt ecoul unui sejur acu absolvat în pitorescul Șipot, vizând locuri și inși de pe acolo; acele meleaguri - Drumul Cătuului Izvor („Isworer – Weg”) și „Breaza” pe apă - I; Valea Cobilioarei – II; Palatul... meu din Cobilioara - III; Cobilioara - IV; Darii, Măriuca – I; „reședința mea de vară de la Mazur”, nepotul lui Darii, bătrânul Adam, Zamoroniac, fata Costechei și fata dompteurului de urși Iachiv Tehanciuc, băiețelul Costechei - II; Ceșcaschi, bătrânul Adam - III; același Adam, Trzaczakowski - IV.

Și, subliniind direct: că „heuer” (deci: anul ista) vreau să-mi termin lucrul de aice (Lemberg) mai crând, pentru ca acum cam prin iunie să-mi pot ocupa reședința mea de vară de la Mazur... - II; c-a suferit acolo, la Lemberg, de-o acută indigestie, la fel ca cea îndurată la Șipot, dar,... sunt atât de înviorat de speranța că la vară mă voi instala din nou („wieder”) în Palatul meu din Cobilioara. Și că-n acest scop, grijesc din vreme de cele ale gurii, ca să nu cad sarcină altora, cum fu cazul atât de adesea anul trecut („im vorigen Jahre”) - III; că e îngrijorat în ce ținută să-și inaugureze anul acesta („heuer”) Baia din Cobilioara și că, probabil, anul ista („heuer”) voi veni fără de comilitoni... Așadar, bine știind noi că Iraclie Porumbescu a păstorit la Șipot, din toamna (octombrie) anului 1850⁶³, până-n martie 1857⁶⁴ - și apoi⁶⁵ din martie 1859⁶⁶ până-n aprilie 1865 - și admitând că Miculi descălecă la Șipot când Ciprian Porumbescu începuse acu (cu tatăl său) școala (scrisul și cetitul), fiind de cam 6 anișori, ajungem pe la anul 1859 (cu lunile de vacanțe ale lui C. Miculi: iunie-septembrie). Un an-doi, în urmă (vara - toamna lui 1860-1861), **Miculi reapărea la Șipot**, cu credinciosul său comiliton („mein treuer Gefährte”) ,pianul și-n toamna lui 1861 începe a-și redacta scrisorile, pe care noi urmează să le încadrăm acum în ambianța Porumbesților. Cam în felul acesta o vedem noi cronologia scrisorilor (trei din-tr-însele, inedite!) în chestiune. Ceea ce coincide și cu mărturia lui Iraclie Porumbescu precum că „de la anul 1859 până la 1864 (Miculi) petrecu vacanțele conservatoriale la mine, când mă aflam staționat într-o comună din fundoaiele Carpaților bucovineni”.

Și acum, scrisorile lui C. Miculi, în ortografia lor⁶⁷: și cu cât comentariu putem servi...

„Verehrtester Herr Pfarrer,

Empfangen Sie meine herzlichsten Dank für die freudliche bemuhung⁶⁸ um mein Clavier, welches gestern hier glücklich angelangt ist! So hat auch dieser mein treuer Gefährte den lieben bergen⁶⁹. Adieu sagen müssen wird mir in Lemberg doppelt werth seyn, da wird miteinander von unserem schönen Thal zu plaudern haben! das (Das) wird manchen Seufzer geben, den wir sehnsüchtig über die lange-u. langweilige Ebene nach den bergen (Bergen) senden, wo ich nach langer zeit wieder einmal glückliche Stunden verlebt. D(a)ss in diesen Träumen Ihr freudliches u. lieben-swürdiges Entgegenkommen und unsere gemeinschaftlichen Spazirgänge, und der Isworer Wed, u. Dari, u. Mriuka u. Breasa und 1 August⁷⁰ etc. etc. etc. mit in den Vordergrund stehen,

brauche ich nicht, Sie⁷¹ erst zu versichern! bevor (Bevor) ich Czernowitz verlasse, erhalten Sie jedenfalls noch einige Zeilen von mir, mit Nachrichten über den Erfolg meiner conf(e)renzen mit I. Mustazză⁷².

In Lemberg aber stehe ich Ihnen in Allem, was Sie wünschen zu dienen (Diensten) wenn es mir nur möglich ist u. bitte Sie recht sehr um häufige Aufträge, die unsere correspondenz mit Szopot⁷³ in lebhaften Zügen erhalten sollen. Ihnen nochmahls für alle Ihre liebe(n)swürdigkeiten (=Liebeswürdigkeiten) aufrichtigst dankend grüsat Sie herzlichst.

Ihr ganz ergebenster Diener, C. Mikuli

Ihrer Frau Gemahlin einan Handkuss. Die Kinder⁷⁴ küsse ich vielmahls. Das Pflaster wird tüglich auf einen leinenfetzen (Leinenfetzen) dünn aufgeschrien, u. auf die Wunde gelegt. Es ist hart - das Messer darf aber nicht erwärmt werden, um es dünn zu streichen.

Die Wunde muss vor jedesmaligen Auflegen des Pflasters mit lauem Wasser oder Milch ausgewaschen werden. Sollte an der Wunde wildes Fleisch gewaschen seyn, so bestreut man dieses mit Zucker, (totuși - cf. p. 191) *Zucker* cu ck ! u. giebt darauf das Pflaster”.

„Prea onorate (domnul) Părinte,

Primiți cea mai cordială mulțumită a mea pentru amabila osteneală cu pianul meu, care ieri a ajuns aici bine. Și deci și acest credincios comiliton al meu a trebuit să zică rămas bun dragului meu Munte! Mi-a fi însă la Leov îndoit de prețios, pentru că multe - om avea noi de sporovăit despre frumoasa noastră vale! Lucru care o să izvodească destule suspine, pe care dornic le vom trimite peste lungul și plictisitorul șes înspre Munte, unde, eu după mult timp iarăși am mai trăit ore fericite. Că-n aceste reverii planează mai ales amabila și joviala D-Voastră condescendență și plimbările noastre făcute în comun, și Drumul Izvorului, și Darii, și Măriuca, și Breaza și 1 august etc. etc. etc. nu mai e nevoie să vă asigur !

Până să părăsesc Cernăuțiul, mai primiți oricum câteva șire de la mine, cu știri despre rezultatul negocierilor mele cu L. Mustața. La Leov însă sunt întru toate câte le doriți la dispariția D-Voastră, numai de mi-a fi posibil, și vă rog foarte de frecvente comisioane, care să ne mențină corespondența noastră cu Șipotul în ritm vioi.

Mulțumindu-vă din nou foarte sincer pentru toate gentilețile

D-Voastre, Vă, salută cu toată cordialitatea

Al D-Voastre de tot devotat serv, C. Miculi.

Doamnei soții, o sărutare de mână. Copilașul îl sărut de multe ori. Plasturul se unge subțire în fiecare zi pe o cârpuliță de pânză și se aplică pe rană. E vârtos – dar cuțitul să nu fie înfierbântat, pentru a-l subția, întinzându-l. La fiecare aplicare a plasturului (unguentului), rana trebuie spălată cu apă caldă sau lapte. La caz că pe rană crește carne nebună, dânsa se presară cu zahăr și apoi, deasupra, se pune plasturul”.

„Geehrter Freund,

Meine Gedanken sind täglich mit lieber Dankbarkeit und Sehnsucht in unserem schönen Kobylora – Thal meine briefe (Briefe) können aber nicht gleichen Schritt mit ihnen halten, so sehr nimmt mich der Verein⁷⁵ in Anspruch. Concerte, Soiréen, Requiem's, Schule, proben correcturen etc, etc lassen mir buchstäblich manchmal nicht die Zeit zum Mittagessen. Dass ich das alles aushalte, habe ich wohl nur der magischen Heilkraft der Schipoter Luft zu verdanken, und ich bin ihrere so gewiss, dass ich unbesorgt darauf losarbeite - ich werde mich schon wieder erhohlen! Sie sehen, ich gebe meine Pläne für den Sömmmer nicht auf, und mein Trachten geht dahin, dass ich heuer früher mit allem hier fertig bin, um schon im Junie mein Sommerresidenz bei Mazur⁷⁶ beziehen zu können. Wie geht es Ihnen? Wie erreignenen⁷⁷ sich Ihre Verhältnisse ? Ist im Gebirge Friede?⁷⁸

Ich möchte⁷⁹ es von hier aus Ihnen allen rufen: Pax vobiscum .Wag mit jeder Dissonanz welche die göttliche Harmonie die über dem ganzen Kobylorer - Thale ausgegossen ist, auch im mindesten stört !

Kommen auch mein Neujährsgratulationen zu spät, so, glauben Sie mir, sie sind aufrichtig – u, so wünsche ich Ihnen u. Ihrer Familie, dass das neu Jahr Ihnen recht viel Gutes u. Schönes bringe, so viel, dass Sie darüber alles vergessen, was sein Vorganger⁸⁰ etwa bitteres zurückgelassen.

Jetzt eine bitte (= Bitte)

Sie kennen Dari's Neffen! Küsen Sie ihn von mir u. bitten Sie Ihnen⁸¹ eine pistole anzunehmen - deren Inhalt ihm viel Freude machen wird: Sie ist verzaubert⁸² wie die seines Grossonkels! Es ist eine systeme Lefaucher⁸³ Sollte er das Ratzel (în loc de: Rätsel!) nicht lösen (ich weiss zwar dass er viel Witz hat; es könnte doch⁸⁴ geschehen), so ist die Auflösung im beiliegenden Zettel; nur sey er beym Versuch der Auflösung vorsichtig, um nichts zu brechen. Stefciu⁸⁵ wird gebethen einige Gämäl de für die hiesige Aussteliung⁸⁶ recht bald fertig zu machen.

Was macht mein alter Adam? Ich sende ihm eine pompöse Pfeiffe⁸⁷ u. eine correspondenz - die einzige die er lesen kann (in der Pfeiffe). Wann der kleine Bub noch bei Zamoroniak da ist, der mir die Erdbeeren getragen, u. so gut Schalmei blässt (mein collega), so bitte ihm das kleine Messer zu geben.

Jetzt, Honny soit qui mal y pense!⁸⁸ Meine letzten Wäscherinnen (în loc de: Wäscherinen!) der Tchter der Kostecha u. des Bärenbändigers⁸⁹ Iakino Cehanczuk, bin ich bei meiner Abreise schuldig geblieben; ich trage meine Schuld dankend ab, eben so ihrer „braut“⁹⁰ die so oft - mal wegen uns bemüht worden.

Eine Violin mit Saiten u. Colophonium für den Kleinen der Kostechader erste Grundsteun eines künftigen Orchesters in Schipot...”

(Finea scrisorii lipsește)

II.

„Prea onorate Amice,

Gândurile mele sunt în fiecare zi, cu dragă grațitudine și cu dor la frumoasa Vale a Cobilioarei - dar scrisorile mele - nu pot ține pas cu ele, atât de mult mă reclamă societatea. Concerte, soarée, requieme, școală, repetiții, corecturi etc. etc. Nu-mi îngăduiesc uneori literalmente, nici răgazul pentru prânz. Că pot suporta toate acestea, o datorez desigur numai magicei înviorări a atelierului de la Șipot, și sunt atât de sigur de dânsa, încât fără de nici o sinchisire o întind înaintea muncă; mă refac eu apoi desigur! Dumneata vezi că eu nu-mi abandonez planurile pe vară tendința mea e ca anul acesta s-o termin mai curând cu toate celea de-aicea, pentru ca chiar în iunie să-mi pot inaugura reședința de vară de la Mazur.

Cum o duceți D-Voastră? Cum evoluează împrejurările d-tale? E pace la Munte? Eu, de aicea, v-aș striga la toți: Pace vouă! În lături orice disonanță care ar turbura divina armonie revărsată peste-ntreaga Vale a Cobilioarei! Chiar dacă urările mele de Anul Nou vin cu întârziere, ele sunt sincere, crede-mă și astfel îți doresc d-tale și familiei d-tale ca anul nou să vă aducă tot binele și tot frumosul, în așa măsură, ca d-ta cu aceasta să uiți amarul pe care poate ți l-ar fi lăsat în urmă precursorul lui.

Acum, o rugămintă.

D-ta îl cunoști pe nepotul lui Darie. Sărută-l⁹¹ din parte-mi și roagă-l să primească un pistol al cărui conținut îi va produce mare bucurie.

El (pistolul) fiind vrăjit, ca cele ale străunchiului său! E un système Lefaucher. Dacă a fi să nu descurce cimilitura (știu, însă, că-i criță la minte; s-ar putea totuși întâmpla), atunci dezlegarea-i în hârtioara anexată; numai să fie atent la încercarea dezlegării, ca să nu frângă nimic. Ștefănuță e rugat să furnizeze, cât mai curând, câteva tablouri pentru expoziția de aici.

Ce-mi mai face vechiul meu (amic) Adam? Lui îi trimit o lulea boierească și o corespondență separată⁹² pe care o poate citi (în pipă). Dacă băiețelul mic e la Zamoroniac - ă! de-mi aducea frăguțe și care cântă atât de bine din caval (colegul meu), atunci rog a-i da briceguțul.

Acum, honny soit qui mal y pense...⁹³

Spălătoreselor mele din urmă, fata Costehoaiei și fata îmblânzitorului de urși Iachiv Țehanciuc, le rămăsei la plecare dator; îmi achit datoria cu mulțumiri, la fel (ca și), „miresei” d-tale, care de atâtea ori s-a ostenit pentru noi. O vioară cu coarde și sacăz pentru ploduțul Costehei - (prima) piatră de temelie unei viitoare orchestre la Șipot”.

III.

„Verehrtester Freund,

Wenn auch zu späten, doch besten dank (= Dank) Fur die gefiederten⁹⁴
Bothen (ein Schipoter Mode Auerhüner statt Brieftauben zu verwenden) die mir

ihr (Ihr- cu majusculă!) Liebenswürdiges Schreiben gebracht haben. Leider konnte ich mich nicht so wie ich gewünscht hätte mit ihnen unterhalten, da ich an einem ähnlichen Magenübel, wie, in Schipot, sehr heftig litt. Überhaupt fange ich an mich fürs Gebirg vorzubereiten, d. h. wieder schwächer u. kranker zu werden, doch fürchte ich die Lemberger Luft nicht, den schon sind 88 Striche auf meiner⁹⁵ Fensternischen blutroth angezeigt, von denen täglich eines, das⁹⁶ letzte am 31 Mai, den Tag meiner Abreise, gelöscht wird. Sie glauben nicht Anzahl täglich sich vermindern sehe, u. in der Hoffnung liegt, wieder im Sommer mein Kobylora Palais beziehen zu dürfen. Bereits habe ich eine Quantität des verschiedensten Gemüse-Samens für Szopot⁹⁷ vorbereitet, den ich schicken werde, sobald nur die Fröste ernstlich aufhören; und treffe alle Anstalten, um Küche u. Keller in guten Stand zu setzen, denn hat Schipot einen unübertrefflichen Seelsorger, so darf ihm die Sorge für unseren Leichnam nicht auch noch zur Last fallen (wenigstens nicht vor dem Tode!), wie dies im vorigen Jahre der Fall so oft war!!

Ich denke Juni, Juli in Szopot zu bleiben, in August mit Nico Mustazza, der mich abholen wird, nach Siebenbürgen zu reisen, Kronstadt,

Clausenburg, das ganze Bem'sche Schachbrett⁹⁸, Eiserner⁹⁹ Thor, Mehadia zu besuchen (hat Dari¹⁰⁰ nicht Lust uns Gesellschaft zu leisten? Ende August nach Schipot zurückzukehren, wo ich bis 20-ten September bleibe! Der Mensch denkt u. Gott lenkt; und wer weiss, ob er nicht zu

dem ganzen Brief (= Brief) und meinen Luftschlössern lacht u. in dem Augenblick sagt: Das wollen wir anders machen!! Da können Sie helfen! An den Sonn- u. Feiertagen, wenn er Ihnen Audienz ertheilt, bitten Sie für mich und meine wenigen u. unschuldigen Freuden. Indessen grüsst Sie herzlichst Ihr aufrichtig ergebener Freund und Diener.

C. Mikuli.

Ihrer Frau Gemahlin, Trzeszkaski¹⁰¹,

Bitte mich bestens zu empfehlen - Allen Szipotern meinen Gruss.

Für den alten Adam¹⁰² ein ryuszcak¹⁰³."

„Prea onorate Amice,

Deși întârziată, totuși foarte mare mulțumită pentru solii d-tale purtători de pene (modă șipoteană de-a utiliza cucoși de munte în loc de porumbei călători), cari mi-au adus amabila d-tale scrisoare. Din păcate nu m-am putut amuza cu dânsii așa cum aș fi dorit, pentru că suferim foarte violent de-o indispoziție a stomacului, la fel ca cea de la Șipot. În general încep să mă prepar de munte, adică să devin iarăși mai debil și mai suferind, dar nu mă tem de aerul de la Lemberg, pentru că în firidele ferestrelor mele sunt acum însemnate 88 de linioare însângerate, din cari zilnic, câte una, și ultima la 31 mai, ziua plecării mele, e ștearsă. N-ai crede ce stimulent pentru puterile mele e-n aceste linioare și-n faptul că zi de zi văd micșorându-se numărul, și-n speranța că la vară iarăși pot să-mi inaugurez palatul meu de la Cobilioara. Am pregătit acum

pentru Șipot anumită cantitate de felurite semințe de legume, pe care le voi trimite imediat ce înghețurile vor înceta definitiv și fac toate preparativele pentru a pune în bună stare bucătăria pivnița, căci dacă Șipotul are un neîntrecut păstor sufletesc, nu trebuie să-i mai cază sarcină și grija de cadavru nostru (cel puțin înainte de moarte, nu!), cum fu atât de adese cazul anul trecut!!!

Intenționez să rămân în iunie, iulie la Șipot, în august să călătoresc cu Nicu Musteață, care mă va lua de acolo, prin Ardeal, vizitând Brașovul, Clujul, întreg careul, Bem, Porțile de Fier, Mehadia (Darii n-are poftă să ne țină companie?) și pe la finea lui august să mă întorc la Șipot, unde rămân până-n 20 septembrie! Omul propune și Dumnezeu dispune; și cine știe; ori de Dânsul nu râde de-ntreaga mea scrisoare și de castelele mele aeriene și ori de-n aceeași clipă nu zice: Ei, asta om drege-o noi altfel!! Lucru în care d-ta poți fi de-a-jutor! Duminicile și sărbătorile, când Dânsul îți acordă d-tale audiențe, roagă-te d-ta pentru mine și pentru puținele și nevoitele mele bucurii.

Deocamdată te salută din toată inima al d-tale sincer devotat amic
și serv.

C. Miculi

Doamnei soții, Teresicuței, rog a le prezenta omagiile mele.

La toți șipotenii sănătate. Bătrânul Adam - un leușcan”.

IV.

„Geehrtester Freund,

Meinen schönsten Dank für Ihren freudlichen brief (Brief), und Sendung. Das wird wohl der letzte Bothe aus Szipot heuer seyn, denn trotz Regenwetter und kleinen Scauern, naht der Frühling, und will man Auerhühner, so muss man sie mit allen Übrigen Freuden in Schipot selbst hohlen u. genissen. Mein Kalender zeigt noch 41 bluthrothe¹⁰⁴. Tage! in¹⁰⁵ dieser Zeit habe mie, eins für mich. In dieser Teit beginnen die Arbeiten mit dem neugegründeten Damengesangsverein, an dem alles was crinoline trägt u. singt, die ganze aristokratische Dammenwelt Theil nimmt; die dem Männergesangsverein, den ich selbst auch übernommen habe, gehen regelmässig weiter. Dazu Clavier¹⁰⁶ u. Compositionslectionen u. Proben!

Habe ich mich in Schipot erholt, wenn ich daran denken darf das in 41 Tagen mich durchzubringen¹⁰⁷ und dazu, so Gott will, siegreich! Ich weiss auch nicht in welche Galla ich mich werfen soll, und mit welchem nicht Hof¹⁰⁸ aber religiösen (cîtește: aber religiösen!) Ceremoni(e)l ich meinem Bade in der Kobylora heuer die erste Aufwartung machen soll!? Das beste costum¹⁰⁹ wird whol das Adamische (ohne Feigenblatt dazu). Die ceremonien¹¹⁰. Werden Sie vorscheriben. Ein Luftbad, mit, Adam¹¹¹ als ministranten (= Ministranten) der statt saecula saeculorum Amen, widai uduriu¹¹² sich in den Bart brummen wild, darf nich dabey fehlen. (Ich schliesse für den obligaten ryuszezak bey.

Vermuthlich werde ich heuer ohne Gesellschaft kommen, die Langes¹¹³ fahren nach Holland. Ich sende Ihanen 2 Photographien¹¹⁴ von mir mit der Bitte, eine dem Trczakowski zu geben und eine zum Andenken zu halten

Von Ihrem aufrichtig erbenem

Freund Mikuli

Ostersonntag. (=20/4 1862)”

„Prea onorat Amic,

Cea mai mare mulțumită a mea pentru amabila d-tale scrisoare și pentru cele trimise. Acesta o fi desigur ultimul sol de la Șipot al anului în curs, pentru că, în pofida vremii ploioase și a micilor înghețuri, se apropie primăvara și dacă ți-i poftă de gotcani, trebuie să ți-i agonisești și să-i savurezi, împreună cu toate celelalte bucurii, tu însuși la Șipot.

Calendarul meu mai arată încă 41 de zile însângerate! În răstimpul acesta mai am aranjat 3 soarée, 2 concerte ale *Societății* - unul pentru Academie, unul pentru mine. În timpul ăsta munca nou - înființată *Societatea de cântare a Doamnelor*, la care participă tot ce poartă crinolină și cântă, întreaga lume feminină aristocratică; activitatea în *Societatea de cântare a Bărbaților*, pe care de asemenea am luat-o asupra-mi, continuă mai departe regulat. În afară de aceasta, lecții de pian și de compoziție și repetiții!! Recreatu-m-am la Șipot¹¹⁵, mi-i iertat să mă gândesc la acesta, de-a răzbi prin cele 41 de zile, dacă vrea Cel-de-Sus, victorios! Și nici nu știu în ce toaletă de gală să mă ajustez și cu ce ceremonial, nu de curte, ci de cult religios să-mi întâmpin anul acesta scalda mea din Cobilioara. Cel mai potrivit costum o fi al lui Adam (fără de frunza de smochin). Ceremoniile le vei oficia d-ta. O baie de aer, cu Adam ca țârcovnic, care în loc de *veacul*, *veacului*, *amin* și-a mormăi în barbă: *se vede c-a nebunit*-nu poate lipsi. Îi alătur obligatoriul leușcan. Probabil am să viu anul ista fără de companie, Langulenii plecând în Olanda. Îți trimit d-tale 2 fotografii ale mele cu rugămintea de-a da una lui Trzezakowski, iar alta de-a o păstra ca amintire de la al D-tale sincer devotat amic. Miculi

Lemberg Dumineca Paștelor

Miculi”

Și acum, **nițel bilanț asupra acestor arhiprețioase documente miculiene**. Cu ce admirabilă ardoare, claustratul orașului, Carol Miculi, artistul ahtiat de vraja. firii, se gândește la Muntele său, unde „după multă vreme”, iarăși a mai trăit „ore fericite” (*scrisoarea I*), în draga sa Vale a Cobilioarei, mulțată peste tot în „divina armonie” (*scrisoarea a II-a*), acolo, unde dânsul își află ale sale „puține si nevinovate bucurii” (*scrisoarea a III-a*)! Și acolo, unde anticipând nudismul veacului nostru, spre huiul director, dar și om al celor mai sănătoase exigențe fiziologice, se dedă inofensivelor orgii ale scaldelor în Cobilioara și chiar și băilor aeriene (*scrisoarea a IV-a*) ale faimoasei *Naktkultur* de astăzi. Avându-l - bănuim - parțial comiliton și pe haiducul și dorobanțul Irachie Porumbescu, același care, mult mai târziu și numai 2-3 ani înaintea morții sale, va slăvi (in scrisorile către fîe-sa) scaldele frătăuțene din râul Sucevei.

Ambii (Miculi și Iraclie), destul de fericit apropiați și prin anumite afinități spirituale: muzica și sporovăitul asupra unor minunate întâmplări! Miculi, povestind una - alta din pățaniile marelui măestru A. F. Servais, cum, la curtea padișahului turc din Constantinopol, i se ceru să zică din violoncel, stând în picioare și nu șezând, în fața Luminăției sale; sau cum, la ospățul dat în onoarea-i de un multimilionar persan din Teheran, între atâtea capodopere ale artei culinare, ca „limbi de... paseri cântătoare „ce trăiesc numai în codri seculari ai Choveisarului”¹¹⁶ sau pilav cu „fîcați de prepeliți”, ajunge să se delecteze și cu apogeul festinului: un blid cu „o aroma atât de plăcută”, de „se păru c-ai intrat într-un crâng de portocale, când aceste-s în vârfa înfloririi lor”, în blid „... ceva ca un șold de miel”, friptura de... mînz, dar... mînz ca nealții, „după tată, cu descendența genealogică încă de la marele rege al regilor, Artaxerxes, întâiul născut al maicii sale și cu părul galbăn ca aurul și cu coama neagră ca abanosul”..., sau cum, la Petersburg, Servais era cât pe ce să primească din partea țarului un inel cu nestemate false; iar Iraclie, depănându-și trăirile din Lembergul lui Miculi, ca salvarea sa din 1840, când calfa călătoare, instantaneu soț de drum al lui, îi fură banii și certificatele, iar bietul Iraclie se mîntuie făcând, în fața unui mare boier polon, pe polonezul; sau împușcarea („pentru dezrobirea neamului său”) a locotenentului sârb Demeter Mitrosinovici, în celula de condamnat, la 1841; sau, la 1843, asistarea lui Iraclie, împreună cu Vodă Mihalache Sturza, la spectacolul *Egmont* în teatrul din Lemberg și apoi, arestarea sa, bănuît fiind de complicitate cu emisarul polonez Conte P...ski. Sau, tot Iraclie, despre încercarea solomonarului și farmasonului Moș Matei Bercheșanul de-a vrăji pistoalele dormindului¹¹⁷ căpitan Darii - episod vizat direct de Miculi în a sa a II-a scrisoare: „Bitten Sie ihn eine Pistole anzunehmen... Sie id uerzaubert wie die seines Grossonkels”.

Altă simpatică trăsătură vădită tot azi, cu aceste fericit salvate scrisori: tandrul atașament al „folcloristului Miculi față de fauna umana (de „toate” vîrstele și sexele) care-i trainica depozitară a patrimoniului popular: Măriuca din *scrisoarea I-a*; Darii, nepot de frate al bunicului sau bunicii faimosului „erou” popular căpitanul Ion Darii¹¹⁸, amintit în scrisorile I, II și III, ba chiar invitat de Miculi să-l însoțească, împreună cu Nicu Musteață, într-o excursie prin Ardeal (*scris. a III-a*); „Băiețelul de la Zamoroniac, care „zice atât de bine din caval”, „colegul meu” (*scris. a II-a*); și bătrânul Adam, se pare, permanent aghiotant al lui Miculi (în *scris. a II-a, a III-a și a IV-a*); iar pentru băiețelul Costehăi, o vioara completă, „piatra fundamentală a viitoarei orchestre de la Șipot” (*scrisoarea a II-a*); ba - vorbă scurtă: „tuturor șipotenilor, salutul meu”! (*scrisoarea a III-a*). Și toate acestea, nimbate de-o condescendență bonomie, de-un jovial umor, fie că plodulețul Ștefăniță Porumbescu e... stigmatizat ca zugrav pe ... nevrute..., sau ca romanticul director de la Leov se autoironizează cu șarja contra ultrasumarului său costum estival (privat până și de „foaia de smochin”) sau cu diagnosticul pus de Moș Adam: videai uduriu (*scrisoarea a IV-a*)!

Departa de unilateralismul atâtor mari (și foarte relativ „mari”) din jurul nostru, unii, înspăimântătoare mumii față de via viață, Carol Miculi se vedește admirabil de poliedric, temperament arhibinevenit folcloristului, căruia trebuie să i se destăinuie specimene atât de autentic - rustic ca: *Doina în si bemol minor* din fascicula 1 de *Douze airs nationaux roumains...*¹¹⁹ p. 2-3; *Hora în sol minor*¹²⁰ din fascicula a 3-a a acelorași *Arii*, p. 2-3; ca duiosul cântec *Plinu-s, plinu-s de dușmani*, nr. XI din aceeași fasciculă 3, p. 16-17 - piese încununate de acea unica *Hora* din fascicula 1, p. 8-9, mirific aliaj al dansului și al tristeței¹²¹ pe care, știm, Miculi o avea de la marele Barbu Lăutarul Bucovinei, Nicolai Picu (1789-1864) și încununate de singularisima perlă muzicală *Cântecul lui Dari* din același caiet 2, p. 11.

Iar noi ne-am putea doar întreba: Cum, *Cântecul lui Darie*? Lui Darie, genitiv, subiectiv sau obiectiv? *Cântecul* cărui Darie? Al celui din primele trei scrisori miculien, sau al vajnicului vâtaf de haiduci, subiect al epicei populare și subiect al prozatorului Iraclie Porumbescu? Și nu prea pregetăm a răspunde că profundul alean, adâncă dezolare care covârșește aceasta superbă pagina votivă, e epitaful recunoștinței populare închinat unui apărător al bietului norod...

Și nici nesațul de drumeție - raită prin Ardeal în compania lui Nicu Musteață nu e străin de acest vioi, și înviorător om viu! Iar - *last, but not least* - mărturia netă pentru cumplitul frământ de toate zilele al celei mai febrile activări, care nu-ți permite „literalmente uneori nici timpul pentru prânz” (*scrisoarea a II-a*): Confesiune care ne determină să medităm riguros asupra frazei scăpate lui E. I. Păunel¹²² că „Miculi era cam leneș”, deci nu prea productiv! De altă parte, în atestările lui C. Miculi și certificatul de neîntrecut îndrumător (*scrisoarea a III-a*) pentru acel Iraclie Porumbescu pe care noi îl știm foarte priitor norodului¹²³ și documentara dovada a prezentei lui Gustav Lange în escapadele șipotene ale maestrului său.

Și, concludiv: Cu atâtea generoase calități. Carol Miculi fu pare-că predestinat să devină primul inițiator în muzică al genialului copil Ciprian Porumbescu... nu-numai prin introducerea lui în primele noțiuni ale teoriei muzicale. Și... - cât de profund s-o fi cutremurat plăpândul suflețel al vlăstărelului porumbesc, cu cei 6-11 anișori ai săi, de largile acorduri ale pianistului C. Miculi!..

NOTE BIBLIOGRAFICE

1. Cyprianus Thascius Caccilius, episcop la Cartagina, decapitat în 14 sept. 258, în timpul persecuției creștinilor de sub împăratul Publius Licinius Valerianus. Opera lui (cuprinzând și: *De imitate ecclesiae*) fu editată la 1868-1871 de Bertels, în 3 volume.

2. Vezi *Făt-Frumos*, An. VIII, 1933, 121 (și An. XVII, 1942, p. 124-125)

3. Deci: N. Petra-Petrescu - *Ciprian Porumbescu...* în *Amicul Poporului, Călimdar ... pe 1884*, Sibiu, p. 57 și *idem*, Extras p. 1; Const. Morariu, în *Skizzen...*, 1888-1891, p. 309 și *idem* - în: *Părți...*, 1893-1894, p. 254 și *idem* - *Ciprian Porumbescu...* Suceava, 1908, p. 5; Dr. Valeriu Braniște - *Ciprian Porumbescu*, Lugoj, 1908, p. 27. Și, după aceștia: Emilian Vasiloschi - *Ciprian Porumbescu...*; în *Călimdarul pe 1850*, Cernăuți, p. 89; Mihail Gr. Poslușnicu - *Ciprian Porumbescu*, București, 1926, p. 19 (unde mai rectificăm și grava eroare că Ciprian s-ar fi născut la Stupca!); Claudio Isopescu - *Il musicista romeno Ciprian Porumbescu a Roma*, Livorno, 1931, p. 3; Ștefan Pavelescu, *Viata lui Ciprian Porumbescu*, Suceava, 1940, 10 (unde rectificăm și data zilei: nu 12, ci 14 octombrie!);... ca să nu mai vorbim de rău - șchiopătul Paul I. Papadopol - *Ciprian Porumbescu*, Buc., 1940, p. 7, unde ni se servește data: „2 oct. 1854”!

4. Cf. *Album*, II, p. 133, încât I. Vicoveanu crezuse la început că această cununie s-a săvârșit în 1889!

5. O deținem din spusele lui C. Morariu; dar C. Morariu o mărturisește în comemorativa-i „Scriere populară” *Ciprian Porumbescu...* 1908, p. 9.

6. ... cum zice C. Morariu despre C. Porumbescu, cu altă ocazie - cf. C. Morariu - *O amintire din viața lui Ciprian Porumbescu*; în: *Junimea literară*, An. XII, 1923, p. 33-35!

7. Scrisoarea către Zaharie Voronca, datată Stupca, 31 martie 1878, Cf. Ilie Dugan, ... *Arboroasa (1875-1877)*, București, 1930, p. 47; „Salutări lui Iliuț, Sereteanu, Costei (C. Morariu) Chelariu, Sanda, Simionovici, Tit etc. etc., la toți”.

8. Reprodus parțial și în facsimil la Muzeul din Suceava

9. Așadar, copie după originalul vidimat oficial

10. Colaționat și aflat identic cu mie prezentatul original, executat pe o foaie timbrată cu 15 cruceri

11. Theodor Kröger – *Satul uitat, Patru ani la Siberia*, roman, tradus de Radu Grigorovici, București, p. 105; Unde mai pui că au și nume latinesc ticăloșiile: *Acauthia lectularia*!

12. Și o re trăiesc mereu profunda impresie din noaptea de 15-16 sept. 1933 când, după descinderea noastră la Șipotul Sucevei, mâind peste noapte cu I. Vicoveanu, în Camera de inspecție a gării Seletin (idilica mansardă, pusă nouă

la dispoziție de amabilul șef de gara Latiș) odată ne trezim cu... buciul lui Ciprian Porumbescu. „Jeleau la priveghiul unei tinere fete moarte”!

13. În versificația *Stâna*:

„Iată că acu-i spre sară, soarele-i spre asfințit,
Căprioarele fricoase prin poieni amu-au ieșit.
Se gătesc în grab' ciobanii, oile la-un loc adună
Căci, colo, la deal de la strungă, baciul chiamățul răsună”.

(*Scr. 1. Ir. P...*, 43)

14. Cf. *Făt Frumos*, 1942, p. 125

15. Cum se vede din mărturia gazdei lui cernăuțene: Aron Pumnul.

16. Nume transmis nouă chiar de părintele Iraclie.

17. Ambele către frățanii săi (Maria și Ștefancu): una nedatată, alta ca data de: „Wien, 21 X 879”.

18. Și după el ceilalți!

19. Am mai spus-o, ce nație aparte sunt huțanii („huțulii” – în graiul lor)

20. Ca Șt. Pavelescu – *Op. cit.*, p. 11; dar lucrul acesta nu e dovedit.

21. Reprodus aice așa cum l-am auzit de la Tătuca meu

22. Informația coincide cu *Tagebuch-ul* lui Ciprian la ziua de 28/3, 1881.

23. Numele mic, Narcis, ni-l comunică același E. I. Păunel (în: *Făt-Frumos*, 1935, p. 22);

24. Născut la Cernăuți, în 21 octombrie 1821 și mort la Lemberg, în 21 mai 1897 - după Dr. Eugen I. Păunel în studiul *Vasile Alecsandri și Carol Miculi* (cu două scrisori inedite din 1879) în: *Făt-Frumos*, An. XI, 935, p. 19-27 și 103-108; În Hugo Riemann – *Musik-Lexikon*, Ediția A VII-a, 1909, p. 923, data nașterii e: 20 octombrie 1821! Dar articolul despre Carol Miculi nu lipsește nici din prima ediție (1882) din Riemann, cum arată temeinic E. I. Păunel, în *Op. cit.*, p. 107

25. E. I. Păunel – *Op. cit.*, p. 23

26. Printre ele este amintită: *Ballade pour Piano par Ch. Mikuli*, op. 21, Vienne. Caspina, editeur de musique de la Cour J. de Rle.

27. Le cunoaștem numai în ediții de câte 4 caiete, fiecare cu titlul ***Douze airs nationaux roumains (Ballades, chantes des bergers, airs de danse etc) recueillis et transcrits pour le Piano par Charles Mikuli*** ... E. I. Păunel – *op. cit.*, p. 26, vrea să ne asigure că: „titlul este la fel la fiecare caiet; o pagină de titlu, comună pentru toate 48 arii n-a existat”.

28. Am avut la dispoziție numai caietul 1 (dedicat: à Madame Catherine de Rolla) și caietul 3 (dedicat: à Madame Pulcheerie de Buchenthal née de Kostin) din aceste *Douze airs*...

29. După memoriile lui Leon Goian, traduse din nemțește, parțial de Victor Morariu, în ziarul (de la Suceava) *Viața nouă*, 1915-1916, numerele 162-172 și 176.

30. Adevărată nestemată muzicală și (ca și *Hora Prahovei* de Ciprian Porumbescu) minune prin câtă melancolie respiră, deși e horă, un dans.

31. Cf. Leca Morariu - *Cei din urmă lăutari ai Bucovinei*; în vol. *Ce-a fost odată. Din trecutul Bucovinei*, Ediția I, Cernăuți, 1922, ediția a II-a București, 1926

32. În: *Societatea de mâine*, An VIII, 1931, nr. 18, p. 347-348; Cf. și Leca Morariu – *Folcloristul român Carol Miculi (1821–1897)*; în: *Făt-Frumos*, An VII, 1932, p. 283-284

33. Superlativ gratuit..., firește !

34. Și chiar documentar (cu o scrisoare a lui Miculi) stabilim noi că nu „întotdeauna” G. Lange îl însoțea pe C. Miculi în escapadele lui șipotene!

35. După citatul cu Hugo Riemann (1909, p. 786), Gustav Lange, născut la 19 august 1830 și decedat la 19 iulie 1889; e „compozitorul multor instructive piese de pian”;

36. Titlul, după Păunel existent doar în câteșipatru caietele cu etichetele *Douze airs...* Totuși nu uităm că O. Beu a avut la îndemână bogatul material din Arhivele Leipzигului și că totuși, în aceasta să se afle și titlul global: *Quarante huit airs*

37. Nr. 5 din caietul I de *Douze airs...* - exprimând, parcă, restriște, întreaga dezolare sufletească de pe urma tragicului sfârșit al eroului popular Ioan Darie, vătaf (= căpitan) de haiduci, prins de potera austriacă și ridicat în furcoi lângă satul, Marginea, din marginea Rădăuțiului bucovinean.

38. Celebru critic muzical Eduard Hanslick (1825-1904) – Cf. Hugo Riemann – *Musik Lexikon*, 1909, p. 565

39. Arcanul sau *arcanaua* - dans popular voinicesc, numai de bărbați, cu mișcări destul de exigente. În foarte evocativele *Zece zile de haiducie* ale lui Iraclie Porumbescu, însuși căpitanul Darii, conduce, la un „chef” din fund de codru, arcanaua voinicilor săi.

40. Cum Chopin a murit la 17 octombrie 1849, ar urma că până-n cam timpul acesta (mai precis: până la compunerea acelei mazurci), Miculi (fiind de cam 28 de ani vârstă) o avea gata *Hora* menționată.

41. Iar noi mergând pe urma acestor revelatoare comunicări, mai dobândirăm din partea lui O. Beu (într-o scrisoare a d-sale, dată Viena, 28 octombrie 1932) încă următoarele precizări: „Articolul meu despre Miculi... I-am scris pe baza materialului muzical pe care l-am găsit în arhivele de la Lipsca, unde mi-am procurat și-o completă colecție a compozițiilor sale, aproape necunoscute de alți specialiști. Informația despre **legătura lui Miculi cu familia Porumbescu**, am luat-o dintr-o scrisoare care mi-a adresat-o Doamna Rațiu, sora lui Porumbescu, în care îmi răspunde la mai multe întrebări ce i-am adresat. Și iarăși din această scrisoare a lui O. Beu: „Cele 4 caiete de cântece și jocuri românești au fost una din puținele colecții de folclor muzical românesc cunoscută în lumea din apus de mari compozitori și virtuosi cu care Miculi întreținea relații de prietenie și o corespondență foarte vastă. Astfel marele violonist și compozitor spaniol Pablo Sarasate a transcris prima *Horă* din caietul al III - lea din colecția lui Miculi, cântând-o la concertele ce a dat în mai multe rânduri la București”. (N. B.:

Două dintre aceste concerte sunt amintite și de Eminescu (în scrisoarea-i, din 21 februarie 1882, către Veronica Micle - cf. O. Minar - *Cum a iubit Eminescu* ediția a II-a 1912, p. 147 sau ediția a III-a, p. 115): „și capul rău mă doare... Se vede că durerea asta e o urmare a concertului al doilea al lui Sarasate, care a fost admirabil, ca și cel dintâi”).

42. Leca Morariu – *Folclorul la Carol Miculi*; în: *Făt-Frumos*, Suceava, An VIII, nr. 2, martie-prier 1933, p. 60

43. Citatul studiu al lui E. I. Păunel; în: *Făt-Frumos*, 1935, p. 34

44. Cf. *Scrierile lui Iraclie Porumbescu...*, p. 116

45. În studiul Ciprian Porumbescu, *Compozitor român*, apărut în *Calendarul „Amicul Poporului”* pe 1884, Sibiu, An. XXIV, p. 55 și *idem*, Extras, p. 2

46. Precis: Ciprian Porumbescu s-a născut în octombrie stil nou, 1853; Cf. *Făt Frumos*, An VIII, 1933, p. 121 și XVII, 1942, p. 125.

47. După citatul Hugo Riemann, C Miculi fu director al Conservatorului din 1859 până-n 1888

48. *Gazeta Transilvaniei*, An LVIII, 1895, nr. 255, din 17/29 noiembrie (Vineri): *Două incidente. Din viața celistului Francisc Servais (Întâiul incident)* și nr. 258, din 21 noiembrie / 3 decembrie (Luni-Marți): *Două incidente din viața lui Fr. Servais (Al doilea incident)*

49. Citatul *Musik - Lexikon*, 1909, p. 1307

50. Cf. și *Revista Bucovinei*, An. IV, nr. 1-2 din ianuarie-februarie 1945, p. 39

51. Între care mai poate conta și: Ștefan Pavelescu - *Viața lui Ciprian Porumbescu*, Suceava, 1940, nu însă poticnitele: Mihai Gr. Poslușnicu - *Ciprian Porumbescu*, 1926 și Paul I. Papadopol - *Ciprian Porumbescu*, Colecția „Cunoștințe folositoare”, ambele în Editura „Cartea Românească”.

52. C. Morariu - *Ciprian Porumbescu, după 25 ani de la moartea lui. Scriere populară*, Suceava 1906, p. 6

53. Dr. Valeriu Branisce - *Ciprian Porumbescu, Icoane din frământările unui suflet de artist*, Lugoj, 1908, p. 30

54. Nu! Ci, după citatul Hugo Riemann (1909, p. 923), - director la Conservatorului din 1858 până-n 1888.

55. În citata scrisoare, datată: Cluj, 18 octombrie 1931; cf. *Revista Bucovinei*, An IV, 1945, p. 39-40

56. Mărioara fiind născută în 13 Martie 1860 (*Făt-Frumos*, 1942, p. 125)

57. „Trei ani”! - crasă exagerare, Ciprian Porumbescu fiind născut în 1853

58. Cf. și *Făt-Frumos*, 1932, p. 283

59. A doua scrisoare, torso, lipsindu-i finea. Prima scrisoare ajunsă a fi publicată în studiul nostru (ghilotinat de evenimentele zilei...) *Carol Miculi către Iraclie Porumbescu* din merituoasa revistă *Provincia*, (Turnu-Severin), An. IV, 1947, nr. 43-44 și nr. 45.

60. Din *Făt-Frumos*, An. X, 1935, p. 140-143

61. Poate că din biografia lui Gustav Lange se va fi știind, care vară anume a petrecut-o dânsul în Olanda.

62. Respectată de noi întocmai, în afară de scrierea lui „scharfes s”, pentru insuficiența tehnică a tiparului. Pe ici - colo completăm doar interpuncția.

63. Oficiala orânduire ca „parohialnic administrator” al enoriei Șipot venea din 18 octombrie st. n. 1850.

64. Păstorirea-i la Boian începând pe ziua de 8 sau 9 aprilie n. 1857.

65. Păstorirea-i la Boian terminându-se pe ziua de 20 martie nou, 1859 - vezi p. 145 și 173; L. Bodnărescu, în *Făt Frumos*, 1935, p. 140, e incomplet când îl arată pe Iraclie „ca paroh în comuna Șipote” numai din toamna anului 1850 până-n luna martie 1857 - continuând: „Din timpul acesta ne-au rămas 4 scrisori de-ale lui Carol Miculi...” etc.

66. Cum dau de-nțeles primii istoriografi ai lui C. Porumbescu (N. Petra - Petrescu, Constantin Morariu și Dr. Valeriu Braniște) - noi, neuitând că Ciprian Porumbescu e născut în 14 octombrie stil nou, 1853.

67. Semnalăm în special devierile: La „scharfes s” (înlocuit de noi cu dublu s: Hanfkuss, muss, dass, gewiss, geniessen, ich weiss) nu-l prea au tipografiile noastre. Alte aspecte ca de pildă Porumbescu reducerea majusculilor la minuscule (berge, briefe, diensten) sunt a se considera simple licențe (capricii) grafice ale artistului Miculi.

68. = Bemühung (cu majuscule!)

69. = Bergen

70. Aluzie: acest „1 August” indescifrabilă

71. Sie, tăiat apoi

72. Dar aceste „câteva șire” nu ni s-au păstrat! Din citatul eseu al lui E. I. Păunel (*Făt-Frumos* 1935, p. 103) reținem că Miculi câștigă cu liturg(h)ia compusă la sfințirea Catedralei din Cernăuți (17 iulie 1864), premiul de 100 zloți, instituit de Mustață Nicolaie, deci politicianul și deputatul și destul de vrednicul Român - același Nico M. cu care împreună (vezi scrisoarea a III-a) Miculi va sta să cutreiere Ardealul.

73. Șipot, în ortografie polonă

74. Care, la data aceasta (1861) erau: Ciprian și Ștefan; cf. și *Făt-Frumos*, 1942, p. 125.

75. Evident acel „Musikverein” (Societate filarmonică) din Lemberg amintit și-n citatul *Musik-Lexikon* al lui H. Riemann.

76. Iată, așadar, și numele gazdei șipotene a lui Miculi: Mazur.

77. Cuvânt nu prea lămurit scris

78. Aluzie la răzmerița lui Cobeliță

79. Scris în grabă: mocht; precum, mai jos, Weg e suprascris alt cuvânt, iar welche (în continuare) e ulterior adăugat cu o acoladă - întreg pasajul vădind pripa scrisului.

80. Anul precursor, 1861, nu știm ce amar i-a mai hărăzit părintelui Iraclie, dar în 1860, știm că și-a culcat în pământ 2 copilași: Emilianuțul cel tânjitor în casa Pumnul și pe boianeanul Tit.

81. Evidentă inadvertență (datorită aceleiași pripeli), în loc de: „u. biten Sie ihn”... Precum și acest prea intim „Küssen Sie ihn von mir” (în loc de: „Grüssen Sie ihn”) și apoi și Inhaltul (conținutul) pistolului (în loc de: conținutul coletului cu pistol) - e, evident, datorit aceleiași scris al omului gonit de atâtea și atâtea angajamente.

82. Cf. schița lui Iraclie Porumbescu - *Haiducul Darie și Matei Bercheșanul*, în care nici „făcutul” (vrăjitul) lui Moș Bercheșanul, „mare solomonar și farmason”, de „închega apa și pe la Sf. Ilie”, nu poate vrăji pistoalele căpitanului Darii. Și oare schița lui Iraclie Porumbescu exista acum, gata scrisă, la această dată? - Iar Grossenkel e fratele bunicului și bunicii

83. Casimir Lefauchaux (1802 - 1852), fabricant de arme în Paris; A inventat arma (pușca) de încărcat pe la baza țevei și un sistem de revolver.

84. S-ar putea totuși întâmpla să nu dezlege mecanismul pistolului.

85. Diminutiv polonizat; deci : Ștefăniță, Ștefănuță, Fănel

86. Și poate că și această *Expoziție* de la Lemberg ar putea contribui la coroborarea anului fixat de noi: 1862. Iar L. Bodnărescu (în: *Făt-Frumos*, 1935, p. 141) atribuie prea gravă importanță acestui pasagiu, comen-tând că „se vede, îi plăcea, ca multor copii, să deseneze orice și oriunde...”

87. În loc de: Pfeife!; Vechi dicton francez: „Rușine-i fie celui ce s-ar gândi la te – miri - ce ticăloșenie în treaba asta”.

88. Vechi proverb francez

89. D-l Corneliu Popovici (bucovinean) îmi relatează (la Râmnicu - Vâlci) despre un huțan din Munții Bucovinei, adevărat Petrea Dascălul, al lui N. Gane, care se arunca asupra fiarei doar cu un cuțit. Și tot corpul-i era crestat de cicatrici de pe urma luptelor sale cu urșii. De nu-i lăchiv Țehanciuc, e tot unul de teapa lui !

90. Altă, indescifrabilă aluzie. Ortograficește trebuia să fie: „e benso Ihrer Braut” = miresei d - tale

91. Sau, mai curând: Salută-l !

92. L. Bodnărescu (*Făt-Frumos*, 1935, p. 140) descifrează, desigur, just metafora, interpretând-o: „corespondența” (cf. Korrespondenz-karte = cartă poștală) cu: „mahorcă” (= tutunul pentru pipă).

93. În sens mai larg, traducerea ar fi: „Rușine celui, care, bolnav fiind de gălbănare, totul galben i se pare”.

94. Cf. L. Bodnărescu (în: *Făt-Frumos*, 1935, p. 143);

Înțelegem... că atât scrisorile trimise de Iraclie Porumbescu lui Miculi, cât și cele trimise de Miculi lui Iraclie Porumbescu, erau expediate în colete poștale. Ne-nchipuim că din Șipote plecau la Lwow colete cu păstrăvi, cucoși sălbatici, iepuri, carne de cerb, de mistreț, afine brânză de oi etc., iar din Lwow îi veneau lui Iraclie Porumbescu, cărți, muzicalii, ziare, ilustrații, fotografii și altele.

95. Citește: Auf meiner Fensternische; sau :Auf meinen Fensternischen.

96. Am aștepta acordul: einer, der letzte (Strich)!

97. Szipot alternând cu grafia: Schipot

98. Nu putem preciza care anume o fi acest careu - Bem, amintitor de generalul Iosif Bem (1791-1850), romantic luptător contra rușilor și austriecilor.

99. Articolul das (das Einserne Tor) resimțindu-se din precedentul: das ganze Bemsche Schachbrett.

100. „Dari 's Neffe” din scrisoarea I-a

101. Deminutivare polonă a numelui Ierlsa? - O soră a Emiliei chemându-se Teresa...?

102. Același, probabil, trabant al hoinarului Miculi - „mein alter Avam” din scrisoarea I-a.

103. Ryuszcak, tradus de L. Bodnărescu (*Făt-Frumos*, 1935, p. 142) cu :1 Gulden - monedă austriacă de argint - ceva mai mult ca 2 lei argint.

104. Așadar, repetăm: 41 zile, îndărăt de la 31 mai - ziua proiectatei evadări din Lemberg (Scrisoarea a III-a), și aceasta spus într-un „Ostersonntag” ! ...

105. În loc de „In” (cu majusculă)

106. Lipsesc cele 2 linioare ale specificei abrevieri germane: Clavier und Compositionslectionen.

107. Frază confuz (pripit?) ticluită, chiar dacă acceptăm cetirea: „wenn ich daran denken darf, dass in 41 Tagen... „

108. Iarăși lipsa celor 2 linioare: Holf = aber religiösen Ceremonie.

109. Scrie... semi-franțuzește: costum (cf. franc. costume).

110. Iarăși... cam franțuzește, ortografierea: ceremonien, cu minusculă.

111. Nu răs - strămoșul din Paradis, ci același Moș Adam, din scrisoarea a II-a și a III-a, care-și reuși ciacul (= leușcacul) de rigoare.

112. L. Bodnărescu (*Făt-Frumos*, 1935, p. 141) corijează: „vid(e)ai, uduriu”, traducându-l acest huțânesc epos cu: „se vede c-a înnebunit (C. Miculi), că umblă gol prin pădure și câmpii.”

113. Iar-bunăvoia soartei vrea ca până și satelismul lui Gustav Lange (cu soția-sa?) din jurul lui C. Miculi să ne fie atestat ! Iar Muzeul *Porumbescu* posedă și o fotografie (format „visite”) a lui Gustav, executată de Teodor Szajnok we Lwowie (de la Lemberg). În ținuta de rigoare („Schlussrock” - ul epocii), cu crevată - fluture neagră, frunte pronunțat-bombată, față ovală de adolescent imberb; bogatele bucle încadrând o fizionomie inteligentă. Păcat numai, în puținătatea auto afirmării sale, o fi făcut jocul regretabilului gust al fotografului, de a se preta la o cât se poate de nefirească atitudine a corpului. Răzimat într-un cot de-o consolă, și-a adus piciorul drept peste stângul așa fel, că vârful piciorului drept ajunge aproape perpendicular înspre vârful piciorului stâng ... etc⁵⁸².

114. Și iat-o în amintita colecție și fotografia „visite” a directorului C. Miculi, executată, se vede, într-un mai exigent atelier (la Photogr. Maler-Atelier, Bzruh, Brand, Lemberg) în aceeași (dar mai sumptuoasă) mare - ținută a Schlussrock-ului (să zicem: fracul neamputat!!), cu o (mai conștientă de sine) atitudine de om în toată prestanța.

115. = cu gândul la Șipot? Sau: Recrea-mă-voi la Șipot.

116. Cităm după *Gazeta Transilvaniei*, An LVIII, nr. 255, din 17/29 noiembrie 1895, în *Junimea literară*, An XII, nr. 1923, p. 94, acest pasaj fiind prezentat complet.

117. Dormitorului - zice Iraclie Porumbescu (mai caută la dormitor”

118. Ștrangulat (în vârstă de cam 52 de ani) la 1808, sau 1815.

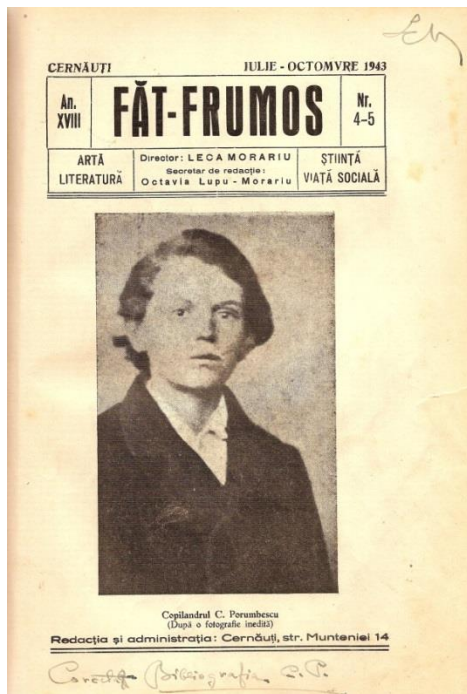
119. Apărute, publicate - când? Dacă le-a cunoscut Cbopin (+ 1849) - cum admite O. Beu: Cutare Horă a lui Miculi fiind la baza *Mazurcii nr. 6* de Chopin - atunci Miculi i le-o fi cântat (prezentat) maestrului sau, Chopin, cel puțin până la data când fu compusă *Mazurca nr. 6* (?)

120. Transcrisă și executată la vioară de marele Pablo Sarasate (184-1908), cum auzirăm.

121. Minune - această împerechere a bucuriei ritmice și a jelaniei sufletești - pe care și Ciprian Porumbescu era s-o realizeze în *Hora Prahovei* pe care, știm, Miculi o avea de la marele Barbu Lăutarul Bucovinei, Nicolai Picu (1789-1864) și încununate de singularisima perlă muzicală *Cântecul lui Dari* din același caiet 2, p. 11.

122. În *Făt-Frumos*, 1935, p. 25; *last, but non least* = ultimul, dar nu cel din urmă..

123. Cf. Leca Morariu - *Iraclie Porumbescu, priitor norodului*; în: *Altarul Banatului*, An. II, 1945, nr. 5-7, p. 196-197.

ANEXE

AUTORII MONOGRAFIEI

PREOTUL ȘI CĂRTURARUL CONSTANTIN MORARIU

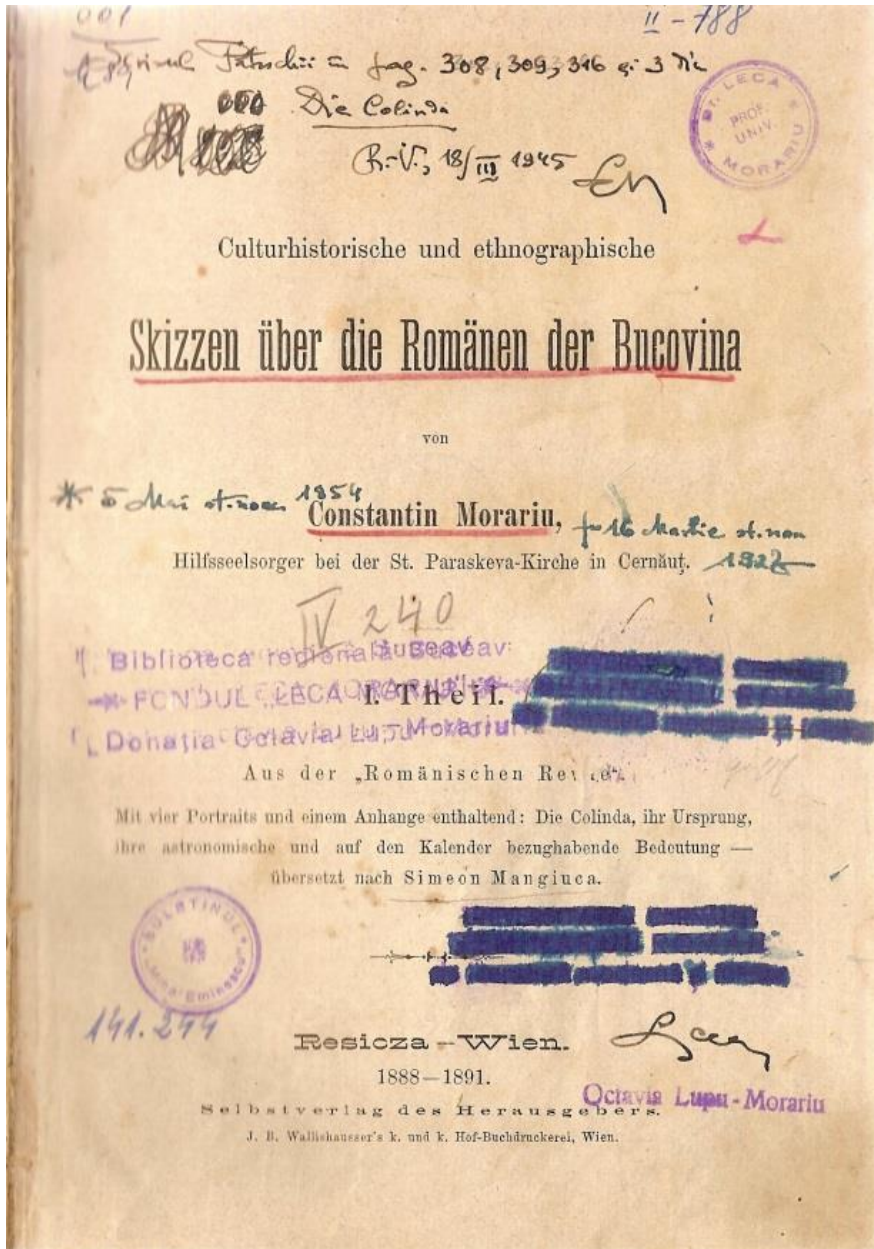

PROFESORUL UNIVERSITAR LECA MORARIU

LECA MORARIU ÎN ANII PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

DOCUMENTE

Între viață și moarte

— Caracterul lui Ciprian Porumbescu și suferințele lui —

Cu chipul său falnic și cu firea sa foarte simpatice Ciprian îl magnetiza pe oricine astfel, încât puterii lui atractive nu-i putea rezista nimeni. Pe dânsul îl caracteriza cu deosebire simțirea adâncă și dragostea fierbinte pentru tot ce e bine, frumos și nobil. Era blând, plăcut la vorbă, foarte onest, de o rară bunătate de inimă, duios chiar și atunci când părea a fi revoltat, mai pe scurt abunda de așa o nobleță sufletească, încât te pătrundea un fel de jale când gândiai că un om ca acesta e osândit să trăiască în lumea aceasta. Nu e dar mirare că Ciprian răspândia în jurul său, ca floarea cea mai plăcut mirositoare, numai parfumul binelui, frumosului și a tot ce e mare și nobil. Nu e mirare că în orice societate el era matca, pe lângă care se adunau toți și toate ca albinele. Puterea aceasta de cucerire o recunosc și mărturisesc toți particularii români și străini, cu cari el a venit în atingere; o mărturisesc membrii societăților studențești *Arboroasa*, *Junimea* și *România Jună*, al căror membru a fost; o mărturisesc Brașovenii cari l-au cunoscut pe când era la ei profesor, o mărturisesc îndeobște toți cei ce l-au întâlnit pe undeva la felurite prilejuri. Cine l-a cunoscut pe Ciprian și i-a auzit cântecele din vioară, prin cari vrând nevrând își storcea lacrimi; cine-și mai amintește cum el *înveselia viața tuturor celor dimprejurul său, acela cu bună samă nu-l poate uita niciodată și își simțește sufletul legat de ființa lui ca de ceva sfânt. Și dacă mai adaog că Ciprian era și poet și avea mare plăcere și pentru haz, compunând versuri hazlii împreună cu melodiile lor, cum sânt bunăoara *Cisla*, dar mai ales *Că-i domn cu guler și cu frac și Bate fieru pân'ce-i cald*, la auzul cărora nici omul cel mai serios nu-și poate stăpâni veselia, atunci cred că am spus tot ce trebuie, pentru ca firea măiestrului nostru să fie cunoscută în toată deplinătatea ei. De altfel firea aceasta o dovedesc și spicuirile următoare din scrisorile lui și din ale altora.*

În scrisoarea din 3 Iunie 1883, trimisă din Brașov părintelui său, Ciprian zice: „Îmi era o mângâiere nespusă pe timpul morbului meu (de 12 zile) a vedea în toată ziua nenumăratele

SUCEAVA

IULIE—AUGUST 1933

An VIII
1933

FĂT-FRUMOS

Nr. 4

Director : LECA MORARIU

Ioan Cârdei

C. PORUMBESCU

80 ANI DELA NAȘTEREA LUI C. PORUMBESCU

COLECȚIA „FĂȚ-FRUMOS” Nr. 4

I. Cârdei — C. Porumbescu
(Bustul dela Suceava)

Din
Compozițiunile
lui
**Ciprian
Porumbescu**

Cât Te-am iubit!...

(Text de MATILDA CUGLER)

Pentru voce

după manuscrisul lui

C. MORĂRIU

din Muzeul Porumbescu

Pretul 20 lei

PARTITURĂ SALVATĂ DE CONSTANTIN MORARIU

Colecția „FĂT FRUMOS” Nr. 5

CIPRIAN PORUMBESCU

DORUL

PENTRU

VIOARĂ ȘI PIAN

Transcris pt. violoncel de Leca Morariu

Cernăuți 1937

Arte Grafice Serialul Românesc S. A. Călușeni-București

DORUL TRANSCRIS PENTRU VIOLONCEL DE LECA MORARIU

UNIVERSITATEA «REGELE CAROL II» CERNĂUȚI
SEMINARUL ROMÂN

24

DIRECTOR: LECA MORARIU

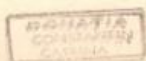
24

LECA MORARIU

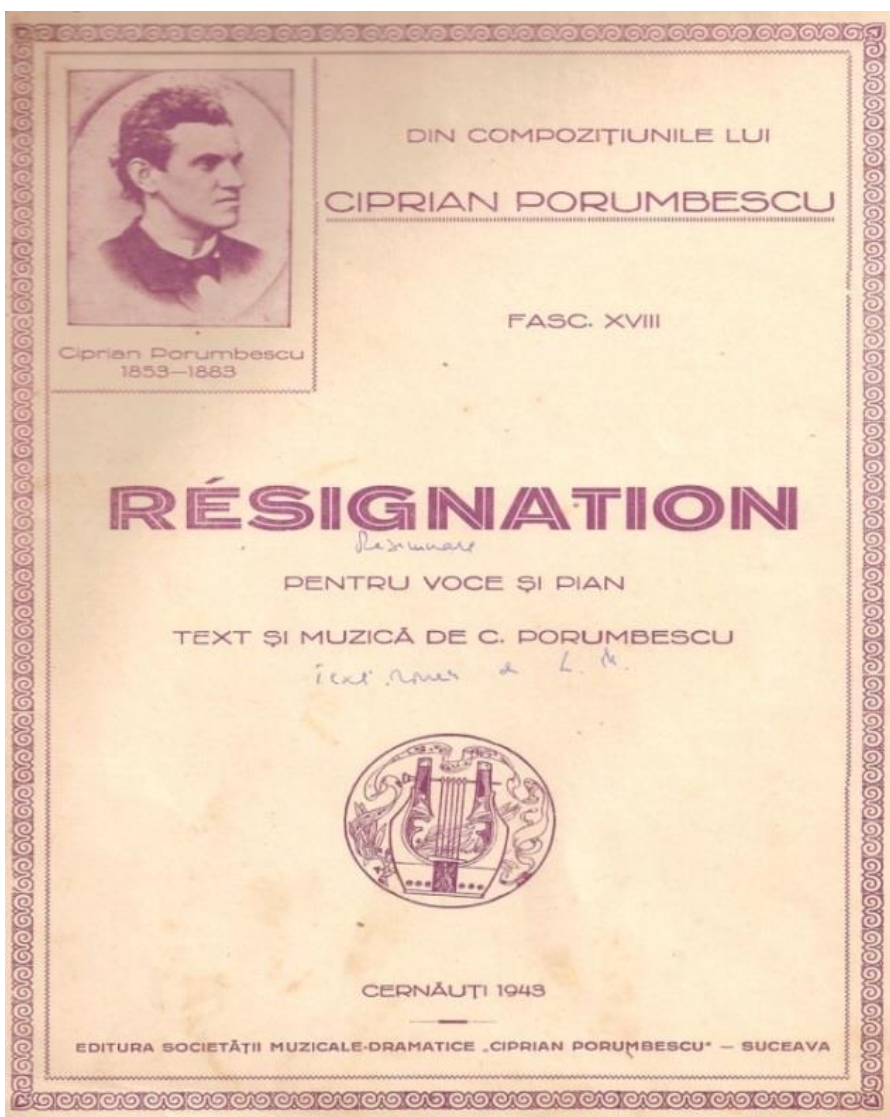
„CANTI POPOLARI ROMENI!”

EXTRAS DIN CONVORBIRI LITERARE ANUL LXXII Nr. 1, 1939

BUCUREȘTI
1939

CANTI POPOLARI ROMENI DE LECA MORARIU

Resignation – Resemnare, traducere de Leca Morariu

CREAȚIE ÎN LIMBA GERMANĂ A LUI CIPRIAN PORUMBESCU

Die Colinda,

ihr Ursprung, ihre astronomische und auf den Kalender bezughabende Bedeutung.

(Uebertragen aus dem Rumänischen nach Simeon Mangiuca's „Calendariu iulianu, gregorianu și popular român“ vom Jahre 1882.)

Der Ursprung der Colinda muss aus der Bedeutung des rumänischen Wortes selbst beurtheilt werden. Das Zeitwort „a colinda“ bedeutet in der rumänischen Sprache so viel als „rings herumgehen“, „umkreisen“, um Etwas zu suchen oder zu thun. So heisst es z. B. in rumänischen Märgen, dass Kaisersöhne die ganze Welt umkreisen, um die Neana Casinzana (das Ideal der weiblichen Schönheit) oder andere Feen zu finden und sie zu Gattinen zu nehmen. In der täglichen Verkehrssprache sagt man aber auch von Jedem, der auf einem Platze herumgeht, etwas oder jemanden suchend: Er sei auf dem ganzen Platze herumgegangen (a colindat tot locul). Der Begriff der Colinda ist daher und kann kein anderer sein, als „rings herumgehen“, um etwas zu suchen oder zu thun. Dieser Begriff bewahrheitet sich auch aus dem Umstande, dass die Colinda und „a colinda“ ein Sonnencultus ist und nichts anderes bedeutet als — wie wir weiter unten sehen werden — die als Gottheit personificirte Sonne in ihrem Laufe rings um den Zodiak herum. Nachdem wir nun diesen Begriff der Colinda haben, müssen wir — um den Ursprung und die Etymologie derselben beurtheilen zu können — dieses Object aus drei Gesichtspunkten behandeln und zwar: 1. Ueber den Cultus und die Ceremonien der Colinda, 2. über den Ursprung der Colinda und 3. über die Etymologie der Colinda.

Mormântul lui Leca și al Octaviei Lupa Morariu – Suceava